

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra církevních dějin a patristiky

DISERTAČNÍ PRÁCE

**Čím přispěla teologie kardinála Schwarzenberga na vatikánských
koncilech?**

Vedoucí práce: Prof. PaedDr. ThLic. Martin Weis, Th.D.

Autor práce: Mgr. Martin Grones
Studijní obor: Systematická teologie
Ročník: IV.

České Budějovice
2014

Prohlašuji, že svoji disertační práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Dále prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své disertační práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním svého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby disertační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu své kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 25. 1. 2014

Rád bych také zde uvedl velké poděkování panu prof. PaedDr. ThLic. Martinu Weisovi, Th.D., za velmi trpělivé a podnětné vedení mé disertační práce s jeho cennými připomínkami. Dále bych chtěl také poděkovat všem, kteří mě jakýmkoliv způsobem podporovali v průběhu mého postgraduálního studia.

Obsah

ÚVODEM	6
1 KAPITOLA – OBRAZ DOBY BEDŘICHA KARDINÁLA SCHWARZENBERGA	17
1.1 Společensko-náboženské milieu středoevropského prostoru se zvláštním zřetelem k rakouské monarchii	17
1.1.1 „Druhá konfesionalizace“	17
1.1.2 „Dlouhý středověk“	23
1.1.3 „Pietas Schwarzenbergica“	28
1.1.4 „Dlouhé 19. století“	34
1.1.5 Středoevropský nacionalismus	52
1.2 Atributy filosoficko-teologického milieu v Čechách v období devatenáctého století ...	58
1.2.1 Představitelé českého filosoficko-teologického myšlení 19. století.....	60
1.2.2 Vliv Herbartovy prusko-německé filosofie v habsbursko-lotrinské monarchii	63
1.2.3 Úloha novotomismu v českém intelektuálním milieu.....	70
2 KAPITOLA – CO BYLO PODNĚTEM K VYČLENĚNÍ DEVIACÍ SOUDOBÉHO UČENÍ.....	80
2.1 Hegelovský pantheismus	80
2.2 Materialismus	85
2.3. Racionalistická mystika.....	88
3 KAPITOLA – PERCEPCE INFALIBILITY U KARDINÁLA SCHWARZENBERGA	97
3.1 Jaká je kvatlita vztahu mezi rozumem a vírou	97
3.1.1 Cogito, ergo sum jako „kontemplace“	98
3.1.2 Credo, ergo sum jako „pobyt“	101
3.2 Jak operuje milost ve vztahu k rozumu	105
3.3 Kooperace „příběhu“ mezi rozumem a sentimentem.....	107
4 KAPITOLA – VZDĚLÁVÁNÍ JAKO „ATRIBUT INKARNACE LOGA“	115
4.1 Modifikace disciplíny v církevním pořádku.....	115
4.1.1 Otázka manželských svazků.....	117
4.2 „Domáci“ vzdělávání ve farnosti a škole	123
4.2.1 Bratrské vyučování ve farnosti.....	123
4.2.2 „Škola hrou“	131
4.3 Kultivování jako oslavení Boha a člověka	143

5 KAPITOLA – ČÍM PŘISPĚLA TEOLOGIE KARDINÁLA SCHWARZENBERGA NA I. VATIKÁNSKÉM KONCILU	149
5.1 Jak důležitá je závaznost vyhlášení dogmatu o neomylnosti papeže?	149
5.2 Kardinálova řeč z 18 května 1870	156
5.3 Primát čestný a jurisdikční (kardinálovy řeči ze 14. ledna a ze 7. června 1870)	168
5.4 Pravomoci a povinnosti biskupů v apoštolském sboru	183
5.5 Církev jako „Matka a učitelka“ (Řeč z 22. března 1870).....	191
6 KAPITOLA – JAKÝ MĚL VZTAH KARDINÁL SCHWARZENBERG K OPOZICI NA I. VATIKÁNSKÉM KONCILU?.....	210
6.1 Zasedání ve Fuldě r. 1848 v otázce politicko-církevního poměru	213
6.2 Jaký měl význam pro kardinála Schwarzenberga uzavřený konkordát s Rakouskem r. 1855	216
7 KAPITOLA – BYL SKUTEČNĚ KARDINÁL SCHWARZENBERG V OPOZICI NA I. VATIKÁNSKÉM KONCILU, ČI NIKOLIV?	230
7.1 Analogie liberálního milieu minority a opozice	230
7.2 Ideová konfrontace minority a opozice v otázce „církevnosti“	232
7.3 Papež jako „absolutistický král?“	236
7.4 Syllaby jako provokace moderní společnosti?	240
7.5 Papežský absolutismus v pojetí lorda Actona	243
7.6 Reintegrace křesťanů skrze sekulární stát	254
7.7 „katolická fraternita“ nebo galikanismus?	257
8 KAPITOLA – ŽIVOTNÍ ODKAZ KARDINÁLA SCHWARZENBERGA.....	269
Závěr.....	278
Seznam pramenů a literatury	288
Seznam zkratk.....	377
Abstrakt:	378

ÚVODEM

V roce 2015 si připomeneme 130. výročí úmrtí Bedřicha Jana Josefa kardinála Schwarzenberga,¹ který proslul jako „reformátor bratrství“ biskupského kolegia, zejména na I. vatikánském koncilu a také jako obhájce práv Českého království. Jako „zemský patriot“ tak propojil náboženský život, zejména v charakteru českého katolicismu v úctě cyrilometodějské tradice, přes přemyslovský rod, zejména úsilí o blahořečení Anežky Přemyslovny, zpětně pak výstavbou cyrilometodějské baziliky v Praze-Karlíně,² jež byla konsekrována v tisíciletém výročí příchodu soluňských věrozvěstů. Porozumění slovanskému modelu zbožnosti čerpal již ze svého schwarzenberského rodu, který se vyznačoval „otevřenou spiritualitou“, která vycházela ze zbožnosti lidové až k univerzitní otevřenosti filosoficko-teologické. V jeho pastoračním úsilí mu byla vodítkem skupina kolem kardinála Melchior von Diepenbrocka (1798–1853), který také zastával myšlenky Antona Günthera (1783–1863) a který také kolem sebe shromažďoval učence, jež kardinála Schwarzenberga provázeli i na I. vatikánském koncilu. Mezi ně patřili Karel Josef Hefele (1809–1893), biskup Rottenbrugu, a Wilhelm Emmanuel Ketteler (1811–1877), biskup v Mohuči, jež byli proslulí jako tzv. Schwarzenberggruppe. Kardinál Schwarzenberg neproslul ve velké publikační činnosti anebo založení vlastní myšlenkové školy, kde by mohli jeho žáci v jeho odkazu pokračovat, ale v jeho dekrettech, zejména pak z provinciálního koncilu v Praze v r. 1860, jsme nacházeli přínosné filosoficko-teologické podněty v charakteru jeho teologie, která se částečně vyzvedala na I. vatikánském koncilu a ve větší míře pak na II. vatikánském koncilu. Jeho přínos i vliv přesáhl hranice Českého království. Přesto však jeho aktivity zanikaly již v jeho době, a to kvůli nečeskému původu tohoto rodu, což zdůrazňovali zejména mladočeši, ale také proto, že nenašel odezvu svých podnětů v katolickém i politickém milieu. Přínos kardinála Schwarzenberga začal oceňovat až František Schönborn (1844–1899), a to v době, kdy působil jako arcibiskup pražský (1885–1899), pověřil tehdy Nostice, aby napsal životopis svého předchůdce, a následně pak nechal vytvořit kardinálovu sochu od J. V. Myslbeka.

¹ Období života kardinála Schwarzenberga (6. dubna 1809 – 27. března 1885) je pro nás také ohraničení interesů této práce, zvláště pak pro porozumění některých souvislostí z jeho života, díla a také nekonvenčních postojů, které se utvářely a zrály v průběhu tohoto „dlouhého 19. věku, protože počítaje s jeho odkazem se naplnění dostavilo až na II. vatikánském koncilu. Tedy jde nám o vymezení hranice aktivního působení zejména v Praze (1850–1885) a prezentací „svého“ charakteru teologie na I. vatikánském koncilu (1869–1870), jenž se uskutečnil právě v období, kdy na svatovojtěšském stolci působil.

² Bazilika byla vysvěcena 18. října 1863.

Tato práce však bude mít jen filosoficko-teologický charakter, tudíž se zde nezmíníme o jeho aktivitách v Salzburgu, ani nebudeme rozvíjet jeho politickou činnost na zemském sněmu nebo ve vztahu k císaři Josefu Františkovi I., neboť bychom se nevyhnuli zkratkovitému řešení některých otázek a problémů s tím spojených. Máme za to, že jeho hlavní činnost byla nasměřována k jeho pastoračnímu poslání, a tomu se také budeme zde věnovat, protože nejznámější jeho postoj v katolické církvi se týkal oblasti „osobní neomylnosti papeže.“ I proto je hlavním tématem této práce otázka: „Čím přispěla teologie kardinála Schwarzenberga na I. vatikánském koncilu?“ Domníváme se totiž, že tato oblast je nejvíce opomíjená, protože biografických publikací, potažmo popularizačních textů, nacházíme více spíše z rodinně-společenského hlediska. I z tohoto pohledu jsme viděli potřebu vyzvednout kardinála Schwarzenberga také jako teologa a pedagoga.

Hlavním cílem této práce bude vytvořit **základní prolegomena** jeho filosofického, teologického a pedagogického počínu a odkazu, která mohou posloužit jako podklad pro budoucí badatele. Neboť také vnímáme, že tato problematika je sama o sobě natolik obsáhlá, že si proto v žádném případě nenárokujeme postihnout vyčerpávající kardinálův přínos, natož pak klasifikaci politických, náboženských a společenských modifikací, které nastaly za jeho života. V tomto zorném úhlu je třeba hodnotit i první kapitulu této práce, která se snaží přiblížit v hrubých konturách obraz doby, v níž kníže-arcibiskup žil a tvořil.

V posledních necelých sto třiceti letech vznikala různá díla soudobých vzdělanců, spisovatelů a zájemců, kteří se lišili svým oborovým i ideovým zaměřením, jako i různou odbornou úrovní pohledu. Níže se zmíníme aktuálním přehledem o stavu bádání v těch nedůležitějších publikacích, které přibližují kardinálův životní příběh. Činíme tak z toho důvodu, že mnohé fragmentální zmínky, zejména v kronikách měst a obcí, prezentují dodnes kardinála Schwarzenberga jako církevního hodnostáře či také jako „lidumila“, což už do současnosti je takto také probádán a zmiňován, potažmo se zmiňují jeho poetické, pastýřské, pastorální a ordinariátní listy,³ které neobsahují více než to, co jsme uvedli v této práci v podobě jeho vydaných dekretů – nikoliv však všech, ale pouze těch, které směřovali k filosoficko-teologickému milieu na koncilu ve Vatikánu. V průběhu naší badatelské činnosti jsme dospěli k takovému srozumění s jeho pojetím církve, koncilu, diecéze, farnosti a kněžství, že následná analýza a kontextualizace by přesáhla rámeček této práce. I z těchto

³ Bedřich kardinál SCHWARZENBERG (1809–1885), *Friedrich, durch Gottes Erbarmen und des Apostolischen Stuhles Gnade Kardinal- Priester der heil. römischen Kirche, Fürst-Erzbischof von Prag. Den Gläubigen der Prager Erzdiöcese Grüss und Segen von dem Herrn!* Prag: Druck der erzbischöflichen Buchdruckerei, 1853. ISBN neuvedeno.

důvodů jsme v podstatě museli volit ohraničení inspirace a dílčí práce na koncilu v okruhu tzv. Schwarzenberggruppe, o nichž se zmíníme podrobněji ve třetí kapitole této práce.

Ze soudobých děl, která se měla stát vyzvednutím přínosu kardinála Schwarzenberga, jmenujme dva životopisy od Klementa Borového: *Bedřich kníže ze Švarcenberku, kardinál pražský* z r. 1875 a *Bedřich kníže ze Schwarzenbergu, kardinál sv. církve římské, kníže arcibiskup Pražský* z r. 1883, dále od Aloise Hynka: *Bedřich kníže Schwarzenberg, kardinál svaté římské církve, kníže-arcibiskup pražský, metropolita a primas království českého*, z r. 1885 nebo od Roberta Nostic-Rienecka, který již poukazuje na posmrtné dílo pražského knížete-arcibiskupa, pod názvem: *Kardinal Schwarzenberg: list na památku* z r. 1887. Všechny tyto publikace bychom dnes mohli označit jako „popularizační dílka“, která popisným způsobem obeznamují čtenáře s celoživotním příběhem tohoto šlechtice s nástinem historických souvislostí. Velmi solidní práci je třísvazkové dílo C. Wolfsgubera: *Friedrich kardinal Schwarzenber, I–III.*, vydané na přelomu století v letech 1906–1917. Zde již může badatel nalézt širší porozumění kardinálovy osoby v podrobnějších korespondencích ve středoevropském kontextu, kdy reagoval na soudobé události jak v habsbursko-lotrinské monarchii, tak i v Německu a samozřejmě korespondenčně komunikoval i s papežem Piem IX. Nevýhodou tohoto díla je, že postrádá hlubší pokus o objektivnější kritiku jeho osobnosti.

Ve dvacátém století nacházíme edici od Eduarda Wintera, zejména publikace: *Der Josefínismus und seine Geschichte: Beiträge zur Geistesgeschichte Oesterreichs 1740–1848* z r. 1933. Dále *Domprediger Johann Emanuel Veith und kardinal Friedrich Schwarzenberg: Der Güntherprocess in unveröffentlichten Briefen und Akten* z r. 1972 a *Der Bolzanokrei 1824–1833: In Briefen von Anna Hoffmann, Michael Josef Fesl, Franz Schneider und Franz Přihonský* z r. 1907, jež reflektují prolínání dozrívajícího josefinismu, jak ve společnosti, tak i mající dopad na charakter soudobého katolicismu s tím, že kardinálův příchod do Prahy vnese na pražskou univerzitu nový rozměr reflexe teologie, neboť spolu s ním přichází do Prahy A. Günther a hovoříme o tzv. „güntherianismu“, přičemž pro nás je zajímavější měnící se charakter univerzitního prostředí, neboť je obecně známo, že od r. 1850 dochází k „návratu“ středověkého charakteru univerzitního

vzdělávání, života a například i nestátní správy.⁴ O přínosu Bernarda Bolzana a A. Günthera budeme hovořit v první kapitole.

Nicméně můžeme jen dodat, že přístup k teologii kardinála Schwarzenberga ovlivnila v güntheriánském charakteru po celý život. Tomu se však nelze podívat, neboť právem v něm nacházel metodu své pedagogické a pastorační práce. Zejména se jednalo o otázku porozumění učení Mistra Jana Husa a jeho následovníků, kdy z dokumentů, které patřily k nejstěžejnějším od Františka Palackého *Documenta mag. Joannis Hus: vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia, annis 1403-1418 motas illustrantia* (1869), což dávalo podnět k rehabilitaci jeho osoby i učení. Právě v roce 1869, kdy vrcholily přípravy na I. vatikánský koncil, poslal Josef Kalousek do Říma žádost o rehabilitaci Mistra Jana Husa. V této práci je toto období obzvláště důležité, neboť se v něm kardinál Schwarzenberg pohyboval spíše v univerzitním prostředí a jeho myšlenky „bratrství, papežského primátu a kněžské otázky“ se na concilu odráží i v jeho proslovech, o kterých budeme hovořit v páté kapitole.

Celou řadu zmínek o kardinálu Schwarzenbergovi najdeme v současných v encyklopediích. Velmi kvalitní je představení kardinála Schwarzenberga v encyklopedii *Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder, Berlin: Duncker & Humblot* z r. 1983 anebo od C. von Wurzbach *Lexikon des Kaiserthums Österreichs, 33. Teil*, z r. 1877 a také porevoluční vydání od BUBEN, M. *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů* z r. 2000. Z hlediska rodových souvislostí zde můžeme uvést lexikon od J. Halady: *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti, I.* vydaný r. 1992 anebo encyklopedii od J. Županiče, F. Stellnera a M. Fialy: *Encyklopedie knížecích rodů zemi Koruny české* z r. 2001. Zajímavé je pak též od P. Jiříka: *Jihočeské dominium: Rožberkové, Eggenbergové, Schwarzenbergové a Buquoyové v jižních Čechách* a ve stejném roce 2008 vydané Národním památkovým ústavem v Českých Budějovicích a ve druhé edici r. 2013, pod vedením M. Gažiho: *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historiografii*, kde nacházíme příspěvek od Z. R. Nešpora pod názvem *Bedřich kardinál Schwarzenberg a katolická konfesionalizace v 19. století*.⁵

⁴ V tomto kontextu zde hovoříme v tom smyslu, že jde o rozšíření svobody působení biskupů v církvi oproti období josefinismu, neboť tzv. *kongrua* platilo stále.

⁵ Zdeněk R. NEŠPOR, *Bedřich kardinál Schwarzenberg a katolická konfesionalizace 19. století*. In: (ed.), GAŽI, M., *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 483. ISBN 978-80-85033-10-6.

Autor zde velmi solidně popisuje osobu kardinála Schwarzenberga z pohledu nábožensko-sociologického, když hovoří o tom, že kardinál Schwarzenberg „*svoji nejvýznamnější opozici vůči (církvní) autoritě – odpor proti dogmatu o papežské neomylnosti na prvním vatikánském koncilu – včas opustil, respektive podřídil se názoru většiny shromážděných otců, který se stal závazným církevním učením*“. Existuje tedy hned několik myšlenkových podnětů – řekli bychom z protější strany, tedy z hlediska historicko-teologického – a jedná se spíše o to, jak se kardinál Schwarzenberg jeví ve společnosti, a na straně druhé, jak přítomné události teologicky vnímal.

Úryvek výše zmíněného autora vychází z událostí na I. vatikánském koncilu, zde se objevuje tzv. „opozice“, která byla obsahově zaměřená kulturně-sociologicky. Šlo převážně o skupinu laiků, která byla v opozici vůči dogmatickému vyhlášení osobní papežské neomylnosti, a nejen to: navrhovali nahradit tento zamýšlený článek víry spíše dekretem o vztahu mezi církví a státem, neboť právě již zmíněný článek o neomylnosti byl v jurisdikčním charakteru chápán spíše ve vnější formě vyjádření biskupského úřadu, která měla zaštiťovat celou církev v jednáních se státy univerzálního světa a také garantovat v jistém ohledu ortodoxii a ortopraxi všem věřícím. Právě toto kardinál Schwarzenberg také zamýšlel, ale nikoliv v dogmatické podobě prezentovaného učení, neomylnost papeže v zásadě uznával a vnímal na základě primaciální fraternity.

Zmiňme ještě krátký dovětek Z. R. Nešpora, ve kterém se hovoří o tom, že „*se včas podřídil shromážděným (koncilním) otcům*“, k tomu lze jen podotknout, že vyhlášení ve své arcidiecézi uskutečnil 17. ledna 1871, kdy se po několika výzvách kardinál „podřídil“. Nelze tedy dost jasně porozumět „včasnému“ podřízení se, buď by byl kardinál suspendován, anebo odvolán, což papeži sám navrhoval.

Vzhledem k otázce papežské neomylnosti je bližší nástin J. Kubalíka: *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště českých* z r. 1949, kde se autor útržkovitě zmiňuje o kardinálu Schwarzenbergovi a kde také poukazuje na dohledatelné prameny, což se v současnosti nepotvrzuje, neboť s ohledem na dataci vydání knihy a padesátiletou správou socialisticko-komunistické éry jsou některé zdroje nedohledatelné. Autor však vycházel z velmi solidních pramenů, na jedné straně z díla kardinálova životopisce C. Wolfsgrubera: *Fridrich Kardinal Schwarzenberg, I-III.*, a na straně druhé z díla T. Grandera: *Geschichte des Vatikanischen Konzils, I-III.* a *Schwarzenberské knihovny* na Arcibiskupství pražském, kde staví pražského knížete-arcibiskupa do dění I. vatikánského koncilu. Ostatní zdroje – pokud nejsou v elektronické podobě – jsou nedostupné.

V současnosti bychom neměli opomenout nezanedbatelný zdroj informací z edice Centrum pro demokracii a kulturu, která v Brně pod vedením J. Hanuše vydala velmi cenné publikace, zejména *První sněm celosvětové církve. První vatikánský koncil (1869–1870)* z r. 2001, kde se poukazuje na zásady kardinálové teologie a uvádí se zde argumentace pražského knížete-arcibiskupa, jenž hovoří v tom smyslu, že „papež má řádnou a bezprostřední moc nad celou církví, ... kdy ve shodě s ustanoveným Božím řádem povolává jednotlivé biskupy ke spoluúčasti na zodpovědnosti a k tomu, aby síle řádné moci pásli a vedli jednotlivá stáda, která jim byla svěřena.“⁶ V tomto textu, jenž je z díla K. Schatze, však můžeme pozorovat otevření se kardinálově teologii více než církevní hodnostář. Dále od K. Schatze vydané *Dějiny papežského primátu* z r. 2002, kde je snad ještě důležitější poukázání na prameny, z nichž tento historik vycházel, tedy od *MANSI, D. G.: Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta. Tomus 50 -52, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, z r. 1924*, kde jsou dochované cenné materiály z průběhu celého I. vatikánského koncilu. Samozřejmě brněnské Centrum vydalo celou řadu souvisejících publikací, mezi něž patří *Koncil a česká společnost* z r. 2000, kde se již jedná o akcenty přijímání II. vatikánského koncilu, jenž souvisí s kardinálem Schwarzenbergem a jeho „obnovou liturgie“. Dále také velmi podnětnou publikaci pod názvem *Mezi tradicí a reformou. Rozhovory o moravském katolicismu ve 20. století* z r. 2002 nebo v souvislosti s „duchem koncilu“, kdy se hledají nové formy katolicismu, vydaná publikace *Antické křesťanství: liturgie, rétorika antropologie*, kde nacházíme podnětné příspěvky k reflexi první poloviny 19. století a kde se objevují snahy tzv. „neologismů“. Z hlediska reflexe kultury, civilizace a společnosti můžeme zmínit také dílo *Christianizace českých zemí ve středoevropské perspektivě* z r. 2011 či *Vznik státu jako proces sekularizace. Diskuse nad studií E.-W. Böckenfördeho* z r. 2006. Mohli bychom pokračovat jmenováním dalších přínosných publikací, jež pomohly této práci k porozumění českého a středoevropského milieu, v němž Bedřich kardinál Schwarzenberg vykonával svoji mnohostrannou činnost.

Závěrem můžeme podotknout, že dosud neexistuje žádná moderní monografie, která by se zaměřila na atributy a teologický přínos knížete-arcibiskupa pražského nejen na koncilu, ale obecně pojatou osobu kardinála Schwarzenberga jako teologa a pedagoga.

⁶ Kalus SCHATZ, *Debaty o jurisdikčním primátu na prvním Vatikánu*. In: (ed.), HANUŠ J., *První sněm celosvětové církve. První vatikánský koncil (1869-1870)*. Brno: CDK, 2002, s. 35. ISBN 80-85959-79-8.

Pro hlubší proniknutí do tématu této práce týkající se teologického přínosu kardinála Schwarzenberga byla badatelská činnost zaměřena na výzkum fondů. Jednalo se především o prameny nepublikované, které byly uschovány v *Národním archivu* na ul. Milady Horákové v Praze, kde se nacházela většina archiválií pod označením APA. Zde byly k dispozici listiny, knihy, úřední zápisy, direktáře, katalogy kléru, knihy organizační, správní a účetní knihy, různé plány, dokumenty z provinciálních synod a koncilů, zápisy konzistoře a mnohé další. Všechny tyto materiály byly přínosné na jedné straně jako vlastnoruční dochované dopisy či projevy kardinála Schwarzenberga, a na straně druhé jako materiály, které sice nesouvisely s pražským arcibiskupem, ale napomohly k porozumění vzájemné komunikace v kurii a jednotlivými faráři.

Mezi další zdroje, které přispěly k sestavení této práce, patří *Schwarzenberská knihovna Arcibiskupství pražského*, kde se nacházela pouze část dokumentů pojednávajících o I. vatikánském concilu a Ordinariátní listy, obsahující dokumentaci týkající se liturgických období a svátků a školských zákonů, a kde byly také uveřejňovány církevní rozhodnutí či *Syllaby errorum* Pia IX., které byly uveřejněny 1. ledna 1865.

Z jiných významných pramenů, které se týkaly kardinála Schwarzenberga, se nacházejí v *Archivio segreto Vaticano*, kde jsme se zaměřili na teologické deviace Anthona Günthera, jehož dílo bylo dáno 8. ledna 1857 na Index zakázaných knih, což by se mohlo analogicky projevit v teologii knížete-arcibiskupa, který byl jeho žákem a dlouholetým přítelem.

Materiály týkající se kardinálova nekrologu a korespondence s jeho bratrem Felixem II. Schwarzenbergem se nachází ve Státním oblastním archivu v Třeboni. Převážnou část zde uložených archiválií tvoří novinové články, které reagovaly na kardinálův přínos ve společenském dění, jako např. svěcení kostelů, kaplí a účast na poutích. Systematická práce probíhala od studia nejstarších příspěvků až po zmíněné nekrology, kde jsou popisovány poslední chvíle jeho života ve Vídni, kde se měl účastnit synodu zaměřeného na otázky kléru, jež se zaměřovaly spíše na „vnější“ aktivity tohoto ordináře. Přehled všech těchto vydaných pramenů je uveden v *Seznamu pramenů a literatury*, jenž je součástí této práce.

V obecné rovině lze říci, že archivní materiály, které se k osobě kardinála Schwarzenberga vázaly, byly různé povahy a měly také rozličnou výpovědní kvalitu, čehož jsme si byli vědomi, a také jsme k nim s tímto vědomím přistupovali. Tento přístup se pak pozitivně, ale někde i negativně, odráží v obsahové vyváženosti jednotlivých kapitol. Pokud jde o **kritiku pramenů**, je důležité upozornit na to, že chyběl ucelený fond ze Schwarzenberské knihovny na Arcibiskupství pražském, kde v době vzniku této práce

z velké části probíhala katalogizace knih a spisů. Zajímavá by byla možnost nahlédnout do knih, například od historika J. Hefeleho, u nichž jsou osobní a dodatečné poznámky nebo popřípadě zvýrazněná místa, která autor považoval za obzvláště důležitá, či osobní věnování zmíněného historika, ba i osobních přátel A. Günthera, M. von Diepenbrocka či W. E. Kettelera. Vzhledem k nedostupnosti těchto pramenů tak zůstává otevřený prostor i pro příští badatele.

Naproti tomu již existující odborná literatura a základna pramenů do jisté míry ovlivnila i **strukturu této práce**. Rozdělení práce je sestaveno dle pedagogického vnímání učitelského poslání pražského arcibiskupa, a to vzhledem k teologii zbožnosti, kterou praktikoval a kterou promítal do vydaných dekretů a následné praxe. Zajímavé je zde také ohlédnutí k jeho dětství, mládí, aprobaci ve studiích a rozhodování k duchovnímu zaměření, ke kterému postupně dospíval, zvláště pak od přijetí „svátosti dospělosti“, kde se v korespondenci s jeho otcem vytváří „magna charta caritatis“, jež také mělo svůj význam v kardinálově porozumění úlohy pastýře v patriarchálně-matriarchálním charakteru. Rodina u pražského knížete-arcibiskupa měla nezastupitelné místo, dokonce můžeme hovořit o tom, že „rodinný charakter“, ve kterém vyrůstal – aniž by to sám chtěl – projektoval do svého pojetí církevního ekumenismu. Hovoříme-li tedy o kardinálově filosofickém a teologickém přínosu, můžeme říci, že „posvěcoval pohanské“ filosofické systémy – máme tak na mysli především Hegela a Descartese –, aby tak „narouboval“ křesťansky myšlené srdce v teologii, jež měla za úkol napomoci reintegraci českého křesťanství či katolicismu.

První kapitola této práce se pod různými zornými úhly pohledu bude věnovat stručnému zmapování doby, v níž kardinál Schwarzenberg žil. Na počátku nacházíme stylizaci základního společensko-náboženského milieu, které převažovalo, zejména v období habsbursko-lotrinské monarchie a pak doznívalo r. 1867 v rakousko-uherské monarchii, a to v kontextu nejdůležitějších událostí v celosvětovém měřítku. V jednotlivých podkapitolách se nachází charakteristika filosoficko-teologických myšlenkových proudů v Čechách, s dimenzí českého nacionalismu a jeho projevem v katolickém i nekatolickém prostředí.

Druhá kapitola přinese náhled na soudobé deviace myšlenkových systémů, které kardinál Schwarzenberg viděl jako mylné, což přineslo do kontextu s papežovými *Syllaby errorum* jednotlívý vzájemný pohled, jenž byl v Čechách umocněn husitským rozměrem chápání teologie a v některých případech tzv. ateistů.

Třetí kapitola nabízí návrh řešení soudobého problému pojetí autority a modifikace jejího vnímání a přijetí. Je zde již zmíněna dvojí charakteristika inspirovaná Descartesem v jeho „*Cogito*“ a B. Pascalem v jeho „*Credo, ergo sum*“, jež je východiskem z Hegelovy *Fenomenologie ducha*, kde pozbývá transcendentní charakter. Načež kardinál Schwarzenberg uvádí, že poznání víry je možné z nahlédnutí, v tomto případě rozumějme spíše kontemplaci, a to nejde bez „pobytu“ společenského, čemuž v první řadě rozumějme jako kultovnímu shromáždění v *communio*.

Čtvrtá kapitola bude hovořit o teologicko-pedagogické specifikaci kardinála Schwarzenberga, jenž vnímá trojí charakter vzdělání. Nejprve se jedná o vzdělávání jako **disciplínu**, kde je zahrnuto pojetí osobní zkušenosti víry u kněží – k nim se i na jiných místech obrací snad nejvíce, neboť je vnímá jako „bratry ve službě Kristu“ – a také otázky manželství, kde vidí počátek ortodoxie a ortopraxe, neboť „umí stmelovat i přes charakter porušené lidské přirozenosti.“ Proto se také v otázce vzdělávání prakticky zaměřuje na **vyučování** „farního katechismu“ a ve školství systematicky klade důraz na přízpůsobení vyučování katechismu na základních školách, kde je zapotřebí více zpěvu a hry, které se mají zakomponovat do tématu vyučování. Na středních školách je již kardinálem Schwarzenbergem kladen důraz na systém tematických katechezí, ať už liturgického roku, anebo podle schématu tzv. Malých katechismů, vyzdvihuje tedy soustavné studium. V univerzitním vzdělávání je důležitý kardinálův akcent na porozumění učivu v jeho obsahu, čemuž mělo napomoci také „duchovní cvičení“, kdy by student správně porozuměl hloubce sděleného učení. Vrcholem vzdělání je pak **kultivace** osoby, která je především účastníkem „na svatých věcech“, přičemž dochází k „prolínání“ s *communiem sanctorum*. Zde také můžeme pozorovat jeho důraz na reformu liturgie hodin, zavedenou v mateřském jazyce se začleněním českých zemských patronů, aby se tak vyzvedla hloubka duchovní cyrilometodějské tradice.

Pátá kapitola se věnuje tzv. Schwarzenberggrupe, jež se nejvíce podílela na dění I. vatikánského koncilu. Uvádíme zde tři tematické okruhy kardinálových řečí. První tematické zaměření se týká osobní papežské neomylnosti v řeči z 18. května 1870. Důvod, proč jsme nezvolili spíše chronologické sestavení projevů, bylo dáno tím, že jsme chtěli upřednostnit obsahový charakter řečí, jenž vyzvedá „diachronní“ charakter spirituality pražského knížete-arcibiskupa. Toto také korespondovalo s historickým faktem jeho nesouhlasu v jeho dogmatickém vyhlášení. Zde mimo jiné upozorňuje na to, že „i přesto, že

bude toto dogma vyhlášeno, nebude přijato.“ Tento krátký komentář hovoří mimo jiné o tom, že kardinál byl velmi dobře obeznámen s miliem své provincie, která se – historicky pojato – vykrystalizovala vznikem Československa. Ve druhém tematickém okruhu, jenž je jakýmsi sjednocením dvou řečí ze 14. ledna a 7. června, neboť se tematicky shodují a doplňují, je již vyzvednutí „primatu honoris“, a to s ohledem na učení Mistra Jana Husa, který „někdy primát uznává a někdy zase ne“, zde je velmi komplikované vymezit definici i pro A. Lenze, který toto učení reflektuje soudobě jako profesor dogmatiky v Českých Budějovicích. Načež také zde můžeme pozorovat důvody kardinálova držení se güntherianismu, neboť tento filosofický systém byl známý „otevřeností v dialogu“, kde autorita vychází „průběhem myšlení“ v kristocentrickém charakteru. Třetím okruhem je pak tematika řeči z 22. března 1870, kterou lze charakterizovat jako již eklesiální pojetí společenství věřících. Tedy nikoliv jako *communio*, ale jako ti, kteří jsou „svoláni“ – dnes bychom řekli: „participovat na božském Logu v charakteru *universitas*.“ Všechny čtyři řeči v této práci neuvádíme z důvodu otázky autorství, jenž je nepochybné pouze u květnového projevu, ale v textové kritice jsme se zaměřili na to, co je možné připustit u ostatních projevů jako „kardinálův rukopis“, jenž se obsahově shodoval například s Ordinariátními listy archivovanými na Arcibiskupství pražském.

Šestá kapitola nabídne sociální rozměr návrhu dekretu o „vztahu mezi církví a státem“, jež se měl stát alternativou vůči dogmatu o neomylnosti papeže. Zde je pozorovatelný charakter Schwarzenberggrupe s přispěním soudobého mohučského biskupa, W. E. Kettelera, avšak s obecně pojatou sociální otázkou,⁷ jež byla kardinálem Schwarzenbergem vnímána jako základní motiv pastorace, neboť ten se promítal nejen do celého charakteru církve, ale odrážel se také v kněžském dorostu.

Sedmá kapitola bude hovořit o dogmatickém charakteru (učení katolické církve), jenž byl společensky vnímán a nejvíce se projevil v tzv. koncilní opozici. Bude se jednat o reflexi spíše nepřijetí papežské neomylnosti v evropském kontextu, jež bylo vnímáno v „absolutistickém charakteru vlády papeže“, který je vyjádřením deistického charakteru víry, jenž v této práci bude vycházet z anglosaského prostředí, neboť zde jsme sledovali inspiraci husitského hnutí (od J. Viclefa), které podle kardinála Schwarzenberga soudobě doznávalo.

⁷ Sociální otázky pojaté v období 19. století – v celé své šíři – by překročilo rámec této kvalifikační práce. Zaměřili jsme se jen na ty otázky, které souvisely s kardinálem Schwarzenbergem.

Osmá kapitola sleduje kardinálův odkaz v celém jeho teologickém celoživotním studiu. Je zde nastíněn obraz knížete-arcibiskupa na základě jeho provinciálních a synodálních dekretů, ordinariátních a pastýřských listů, což napomáhá k sestavení mozaiky jeho osoby, jejímž prostřednictvím by bylo možné charakterizovat Bedřicha kardinála Schwarzenberga jako teologa.

Cílem první fáze této práce bylo zmapovat problematiku z obecného hlediska takovým způsobem, abychom získali elementární přehled o období, kdy kardinál Schwarzenberg žil. Následovala druhá fáze, ve které jsme se koncentrovali na shromáždění odborné literatury, listin a písemností, které souvisely s daným obdobím. Po shromáždění relevantních zdrojů jsme přistoupili ke **kritice pramenů** včetně jejich chronologické interpretace. Dále jsme postupovali podle tematického zařazení, abychom vyzvedli integrální akcent kardinálovy teologie. Jak ze samotné struktury práce vyplývá, postupovali jsme tak, abychom vyzvedli kardinálův filosoficko-teologický přínos a také zachovali intenci I. vatikánského koncilu o „upevnění nauky církve a její autority“, kde jsme postupovali více tematicky než chronologicky.

Formální stránka této kvalifikační práce i její úprava včetně poznámkového aparátu je provedena dle stávajících platných norem pro tvorbu magisterských a badatelských prací na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, které se zároveň vztahují na tvorbu prací disertačních.

1 KAPITOLA

OBRAZ DOBY BEDŘICHA KARDINÁLA SCHWARZENBERGA

1.1 Společensko-náboženské milieu středoevropského prostoru se zvláštním zřetelem k rakouské monarchii

Chceme-li reflektovat životní příběh Bedřicha kardinála Schwarzenberga na pražském stolci sv. Vojtěcha (15. srpna 1850 – 27. března 1885), můžeme tak učinit v kontextu tzv. druhé konfesionalizace. Toto označení má mnoho příznivců, ale také odpůrců.⁸

1.1.1 Druhá konfesionalizace⁹

Pojetí druhé konfesionalizace vychází od O. Blaschkeho v důsledku rozvoje konfesních společenství a také obecně marginálního charakteru náboženství v průběhu 19. století. Jedná se o to, zda katolická konfese má ještě náboženský charakter, či nikoliv. Samozřejmě obsáhnout celou šíři této problematiky by si zasloužilo vytvoření samostatné disertační práce. Je tedy nutno zmínit, že v této disertační práci se budeme zaměřovat jen na souvislosti týkající se primase českého, knížete-arcibiskupa pražského, kardinála Bedřicha Schwarzenberga. Vzhledem k zaměření této práce, která vychází z životních aktivit primase českého, uveďme příspěvek Z. R. Nešpora *Bedřich kardinál Schwarzenberg a katolická konfesionalizace v 19. století*,¹⁰ jenž je vkládán do kontextu neokonfesionalizace, a to za předpokladu, že povolal jezuitský řád k obnově katolického života v tradiční víře, a také v tom ohledu, že jeho styl „ortopraxe v exerciciích“ byl zvnějšku vnímán jako „ultramontánní nátlak“. Jak již zmiňuje také J. Hanuš, dochází v tomto období k tzv. neokonfesionalizaci, v rámci které byly znovu objeveny zapomenuté formy zbožnosti,

⁸ Tzv. druhá konfesionalizace se liší od konfesionalizace 16. století tím, že charakterizuje jednotlivé křesťanské denominace napříč společenskými událostmi 19. století, které se domáhají práva svého umístění v novodobé společnosti, jenž může vést k tzv. rechristianizaci společnosti. Čímž je myšleno také to, že křesťanský ráz víry v tomto období může vnést „proměněný ráz křesťanského společenství“. Můžeme také říci, že se jedná o jistý proces „myšlenkového proudu“, v němž H. Schilling, R. von Thaden, L. Hölscher zanechali svou „historickou reflexi“, kterou v poslední době vyzvedl Olaf Blaschke. Olaf BLASCHKE, Argumenty pojmu pro zavedení „druhé konfesionalizace“. In: *Teologický sborník*, r. 2001, roč. VII., č. 4., s. 8–24. ISSN 1211-3808. Mezi odpůrce patřili například Henning Pahl a Carsten Kretschmann. Carsten KRETSCHMANN – Henning PAHL, Ein „Zweites konfessionelles Zeitalter?“ Vom Nutzen und Nachteil einer neuen Epochensignatur. In *Historische Zeitschrift*, roč. 2003, č. 276, s. 369–392. ISSN 0018-2613.

⁹ Olaf BLASCHKE, „Das 19. Jahrhundert: Ein zweites konfessionelles Zeitalter?“ In: *Geschichte und Gesellschaft*, r. 2000, roč. 26, s. 38–75. ISSN 1211-3808.

¹⁰ Zdeněk R. NEŠPOR, *Bedřich kardinál Schwarzenberg a katolická konfesionalizace 19. století*. In: GAŽI, M. (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 483. ISBN 978-80-85033-10-6.

jejímiž typickými rysy v 19. století je obnova úcty k Mariinu a Ježíšovu Srdci, znovupořádání poutí, v teologii novoscholastika, v architektuře novogotika a tradice cyrilometodějská.¹¹ S ohledem na tyto skutečnosti lze také zmínit tzv. „dlouhé 16. století“¹², ve kterém se hovoří o věku 19. jako o prostoru rekonfesionalizace a v neposlední řadě o věku druhé konfesionalizace, jež bývá také spojována s výstavbou karlínského chrámu v cyrilometodějské tradici.¹³ Poslední jmenované snad nejlépe označuje tento věk jako „druhé nadechnutí“ náboženské, které nevypovídá o nějakém pokračování konfesionalizace z 16. století, jak vypovídá rekonfesionalizace¹⁴, ale jde – podle některých historiků – o zcela nové náboženské „nadechnutí“. Z hlediska pojetí integrální teologie kardinála Schwarzenberga, který byl z vnějšího pohledu chápán, zejména v okázalých liturgických bohoslužebných slavnostech v chrámech i procesích, jako „prelát barokního ražení“, je však zapotřebí si položit otázku, jestli šlo jen o určitý návrat spíše barokních praktik, nebo šlo opravdu o nové, v moderním myšlení se nesené, slavení bohoslužby. Podívejme se např. na doprovodné momenty slavností, jako např. chrámový zpěv při bohoslužbách, který doporučoval pražský kníže-arcibiskup v provedení gregoriánské scholy či chrámového sboru, a to spíše z teologických než společenských důvodů. Hovořil totiž ve svém dekteru o liturgické hudbě, mající zušlechťující charakter, a to vzhledem k lidské přirozenosti narušené dědičným hříchem, která v člověku uchovává „sladkost hříchu“, jimž chápeme především člověku vyhovující lidskou sebestřednost. Právě ta se může slavnostní výzvou smysluplně zapojit, téměř existenciálním libidem, aby tak člověk uschopnil individuální sebejá.¹⁵ Člověk téměř musí zakusit alternativu sladkosti, která je – v tomto případě – lahodností liturgického zpěvu a která má účastníka bohoslužby přenést ke Kristocentristu, ale díky *communii*, nikoliv *societas*, i když to je při liturgii také přítomné. Hovoříme tedy

¹¹ Jiří HANUŠ, Devatenácté století jako století druhé konfesionalizace? In: *Teologický sborník*, 2001, roč. VII., č. 4, s. 3–7. ISSN 1211-3808.

¹² Jiří HANUŠ, *Devatenácté století jako století druhé konfesionalizace?* In: *Teologický sborník*, r. 2001, roč. VII., č. 4, s. 3–7. ISSN 1211-3808.

¹³ Zdeněk R. NEŠPOR, *Bedřich kardinál Schwarzenberg a katolická konfesionalizace 19. století*. In: GAŽI, M. (ed.), *Schwarzenbergové v české a střeoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 492. ISBN 978-80-85033-10-6.

¹⁴ Goethe francouzské revoluci připisoval velký význam. Zdálo se mu však, že příliš prudce zasahuje do kulturního vývoje. Srovnával ji s Lutherovnou reformací a shledával, že – podobně jako – lutherství potlačuje *klidnou vzdělanost*. Tvrdil: *všechno násilné, převratné se mi do duše přičí, poněvadž to není přirozené*. Srov. Miroslav HROCH – Vlasta KUBIŠOVÁ, *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800*. Praha: Svoboda, 1990, s. 154. ISBN 978-80-20501-51-6.

¹⁵ Kardinál Schwarzenberg neznal psychoanalýzu C. G. Junga (1875 – 1961), ale svým teologickým pojetím vystihl *kenózi* věřího v aktuálním *communii*. O další podrobnější analýze Jungovy psychoanalýzy z hlediska religionistiky pak podrobněji popisuje K. Skalický. Karel SKALICKÝ, *Po stopách neznámého Boha*. Svitavy: Trinitas, 2003, s. 73–82. ISBN 80-86036-75-8.

spíše o perichoretickém *comunitas*, kdy i M. Blondel tvrdil, že „každé autentické filozofické myšlení se otevírá, směřuje-li v jakémkoliv tušení a hluboké potřebě ke Kristu.“¹⁶

V evropském prostoru, který byl nepochybně formován konfesně-náboženskými tendencemi, je také příhodná myšlenka V. Solovjova tvrdící, že „revoluční charakter Evropy je důsledkem neuskutečnění evangelních ideálů bratrství, rovnosti a svobody.“ Nicméně nikodémovské znovuzrození osoby člověka se v dějinách projevovalo v externí podobě v „proudu revolucí“, o kterých pojednává například i K. Skalický.¹⁷ Vzhledem ke kardinálu Schwarzenbergovi se pak jedná o revoluci r. 1848,¹⁸ kde zahynula i jeho sestra Matylda. Můžeme zmínit také souvislost s usmrcením papežova úředníka, a to právě v těchto revolučních událostech. Ve středoevropském kontextu, a zejména pak v česko-moravské provincii bylo oživeno konfesijní ovzduší nejen díky charakteru francouzské revoluce,¹⁹ ale stalo se také odezvou „na nesplněné ideály pojetí člověka renesančního“, kdy se pak přes vystoupení M. Luthera opět obnovily rány procesu²⁰ M. Jana Husa. Platilo to zejména v Čechách při 500letém výročí jeho narození. Když kardinál Schwarzenberg hovořil o stálém „doutnajícím koukolu husictví“ v pražské arcidiecézi, tedy v podstatě v jeho otčině,²¹ je pozorovatelné, že se kardinál Schwarzenberg pohyboval spíše v intelektuálních kruzích, které reagovaly na mnohem emotivnější projevy, a to zejména v rovině spíše legendární

¹⁶ Karel VRÁNA, *Můj poutnický příběh filosofie*. In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*, K. Skalický – R. Svoboda – F. Štěch (eds.), Brno: CDK, 2005, s. 132. ISBN 80-7325-077-2.

¹⁷ Karel SKALICKÝ, „Revoluční dynamika evropské civilizace“. In: *Teologické texty*, roč. 1999, č. 5, s. 149–153. ISSN 0862-6944.

¹⁸ Podrobněji Louis BERGERON – Francois FURET – Reinhart KOSELLECK (eds.), *Das Zeitalter der europäischen Revolution 1780 – 1848*. Frankfurt am Main: Fischer Bücherei GmbH, 1969. Hagen SCHULZE, *Staat und Nation in der europäischen Geschichte*. München: Verlag C. H. Beck, 1995. ISBN 3-406-38507-9.

¹⁹ Francouzskou revoluci lze také vnímat jako „matku občanské společnosti“, jejímž plodem je oddělení církve od státu, čímž chtěla umožnit zrovnoprávnění všech „stavů“, vrstev nebo skupin obyvatelstva. Na jedné straně díky Napoleonovu „občanskému zákoníku“ z r. 1804 (Code Civil), a na straně druhé jeho tažení Evropou, přineslo jeho myšlenkové rozšíření do okolních států v Evropě. Což přineslo to, že pod řízením úředníků se měl stát uchovat v jednotě. Francois FURET, *Francouzská revoluce. Od Turgota k Napoleonovi 1770–1814*, I., Praha: Argo, 2004. Dále pak František ŠAMALÍK, *Úvahy o dějinách české politiky*. Praha: Victoria Publishing, 1996. A podrobněji Ernst SCHULIN, *Die Französische Revolution*. 3. Auflage, München: C. H. Beck, 1990. ISBN 3-406-33307-9.

²⁰ Například F. Seibt hovoří o tom, že „každá z ranných evropských revolucí, počínajíc českou a anglickou konče, čerpá své ospravedlnění, nadřazenost práva revoluce, nakonec z náboženské sféry. Husité i puritáni věřili, jak v r. 1419, tak v r. 1649, stejnou měrou, že přinášejí nebo obnovují Boží spravedlnost, když se obrátili proti dosavadním univerzálním mocím. Francouzská revoluce r. 1789 ve svých právních nárocích v plném rozsahu přijala zdůvodnění svého přirozeného práva, které bylo již osvícené a rozhodně nenáboženské. Ferdinand SEIBT, *Zrození Evropy*. Praha: Vitalis, 2004, s. 365. ISBN 80-7253-108-5.

²¹ Karel III. Schwarzenberg byl kromě řady svých dalších aktivit v r. 1862 také předsedou sboru pro zřízení Národního divadla. Jan WINTR, *Karel III. ze Schwarzenbergu a počátky parlamentarismu v Čechách*. In: Gaži, M. (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 480–481. ISBN 978-80-85033-10-6.

postavy M. J. Husa. Můžeme-li hovořit o přispění osvícenství k teologické reflexi,²² je to zvláště ve spojení s husitismem, kdy se kultivované kruhy soudobé české společnosti, myšleno v polovině 19. století, zbavovaly mytologizované postavy tohoto reformátora. Pokud jde o rehabilitaci Husova procesu, 500. oslavami narození M. Jana Husa²³ se zabýval J. Kalousek, který rovněž poslal požadavek do Říma týkající se rehabilitace Jana Husa. Zde však právě vrcholily přípravy na koncil, proto se tento úmysl nezdařil.²⁴ Nicméně nešlo jen o rehabilitaci M. J. Husa, ale také o to, „jaké duchovní a myšlenkové ovoce“ z jeho stoupenců vycházelo, jak o tom hovořil silně protikatolický olomoucký list *Pozor* 30. června 1902, kdy se „českém životě stávají již pomalu typickými ti, kteří za každou cenu chtějí mítí aplomb modernosti a pokrokovosti. Prostředky k dosažení toho jsou jednoduché, volají do světa všechna hesla opravdové pokrokově myslících a cítících lidí tak dlouho, až lehkověrní uvěří, že ta slova mají pro ně opravdu smysl. Ale slova ta jdou z plic a ne ze srdce. A tito lidé, kteří znehodnocují pravé duševní a kulturní hodnoty, kteří neběrou ušlechtilé jako ušlechtilé, vážné jako vážné, nechť neúčastní se veřejné práce národní. A proto, kdo chce pořádání Husovy oslavy dříve, než Husa pochopil, nechť nechá Husových oslav.“²⁵ Vzpomeňme i slova prince Karla IV. Schwarzenberga, který u příležitosti umístění pamětní desky M. Jana Husa na budovu Národního muzea v zemském sněmu vyzvedne památná slova o českých husitech jako „tlupě lupičů a žhářů“.²⁶ V podobném duchu je také dopis z r. 1428, kdy Mistr Šimon z Tišnova píše dopis husitům, které neoslovuje „Fideles Bohemi“, ale píše: „pro buoh, milí Čechové, smilujte se nad sebou, neb v tom umrúce, nelze vám spasenu býti. Smilujte se nad tú sirú zemi Českú, v niežto pohřichu vešken duchovní i světský

²² František X. HALAS, *Sekularizace v Evropě od osvícenství až po dnešek*. In: sborník HANUŠ, J. (ed.), *Vznik státu jako proces sekularizace. Diskuse nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho*. Brno: CDK, 2006, s. 50–51. ISBN 80-7325-089-6.

²³ Jiří KOTYK, *Spor o revizi Husova procesu*. Praha: Vyšehrad, 2001 s. 23–29. ISBN 80-7021-488-0.

²⁴ Jednalo se o známé „čtyři artikuly“, které byly dle J. Pekaře již přichystány pět let po smrti Mistra z Husi. Uveďme si podání toho historika: „svobodné kázání slova božího znamenalo co největší propagaci pravd bible, žádost, aby kněží a mniši nepanovali velkým statkům pozemským, odkazovala k vzoru prostých a chudých hlasatelů učení Kristova v době apoštolů, žádost, aby hříchové smrtelní a jiní neřádné zákonu božím odporu byly řádné a rozumné od osob k tomu povolaných stavování a kažení, nebyla také v odporu s naukou a posláním církve, právě naopak; jen jediný artikul, že totiž svátost těla Kristova má být podávána věřícím nejen pod způsobou chleba, ale i vína, tedy žádost kalicha (jež jak známo nevyšla od Husa, ale které v době procesu Husova v Kostnici zjednal ohromnou popularitu Husův kolega na univerzitě M. Jakoubek a německý spolupracovník jeho M. Mikuláš z Drážďan) byla ve zřejmém rozporu s rozhodnutím koncilu kostnického, jenž podávání z kalicha zavrhl a zakázal.“ Josef PEKAŘ, *O smysl českých dějin*. Praha: Dauphin, 2012, s. 139. ISBN 978-807272-431-4. Z uvedených požadavků se některé analogicky podobají „reformám“ kardinála Schwarzenberga, o nichž budeme hovořit v dalších kapitolách.

²⁵ Jiří KOTYK, *Spor o revizi Husova procesu*. Praha: Vyšehrad, 2001 s. 33–34. ISBN 80-7021-488-0.

²⁶ Vít VLNAS, *Ecce Sacerdos Magnus! Myslbekův Schwarzenberg podle Schönborna*. In: GAŽI, M. (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 496. ISBN 978-80-85033-10-6.

*řád vaším neřádem jest poražen, a všecko zlé má v ní svobodu.*²⁷ V této souvislosti zmiňme i komentář jednoho středověkého římského kardinála, který uvádí na adresu „prostého“ lidu českého, že „každá selka zná Písmo sv. víc, než kdekterý kardinál v Římě“. Tedy ocenitelná je horlivost českého lidu či bratří husitů, avšak právě díky této „neuvážené“ horlivosti se může nabalit i to, co ji dokáže poškodit. Samozřejmě charakter trestu vůči tomuto českému reformátoru pak vybízí ke spíše emotivní vlně odporu než střízlivé a věcné argumentaci. Stejně jako ve Francii docházelo k podpoře myšlenek tamních revolucionářů²⁸ a mělo tam probíhat školení pro nižší klérus,²⁹ jehož příslušníci neměli takovou možnost vzdělání jako měšťané nebo aristokratické kruhy, také v českém prostředí můžeme vnímat podobně podnět pražského knížete-arcibiskupa k založení spolku sv. Vojtěcha právě pro „nemajetné“ kandidáty do kněžského stavu.

Nicméně v souvislosti s kardinálem Schwarzenbergem se jednalo o přijatelnost katolického učení v českém, potažmo monarchiálním, prostoru, kde sehrávalo nemalou roli učení církve v dogmatickém charakteru. Ta byla pro pražského knížete-arcibiskupa motivem k jisté střízlivosti dogmatických vyhlášení učení církve obecně a pak i na blížícím se I. vatikánském koncilu. Pokud chceme lépe porozumět tomu, proč se stavěl proti dogmatickému vyhlášení o osobní neomylnosti papeže, bylo to na jedné straně proto, že v české společnosti neočekával jiný než úsměvný až posměvačný ohlas, neboť se tyto články víry vnímaly jako „pouhá mínění katolické církve“, na kterých si pyšně zakládá, a jsou to zejména tzv. „papeženci, kteří si na nich zakládají“, což také kardinál Schwarzenberg zmínil ve svém projevu z 18. května 1870. Na straně druhé pak bral v potaz vliv anglického reformátora J. Wicklifa, kterého v některých tezí J. Hus převzal, a který představoval osvícensko-deistické pojetí učení katolické církve³⁰ ve svém dogmatickém vymezení. „Je-li tedy něco jistého a pevného ve víře, tak je to v dogmatickém charakteru,

²⁷ František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*. Praha: Argo, 2000, s. 166. ISBN 80-7203-261-5.

²⁸ Již Karel Havlíček Borovský (1821–1856) hovořil o revoluci v tom smyslu, že „*Pouhá revoluce není postačitelny prostředek k dosažení svobody. Ona sice, podaří-li se, změní vládu, ale staré obyčeje navrátí se brzy zase s novými osobami.*“ Josef FRAIS, *Slavné prohry, slavná vítězství koruny České. Devět kapitol z dějin českého válečnictví*. Praha: Knižní klub, 1998, s. 149–150. ISBN 80-86155-19-6.

²⁹ Myšlenky svobody, rovnosti a bratrství lze samozřejmě vnímat i z pozitivního hlediska. Francois FURET, *Francouzská revoluce. Od Turgota k Napoleonovi 1770 – 1814*. I., Praha: Argo, 2004, s. 194–197. ISBN 80-7203-152-9. Podrobněji Ernst SCHULIN, *Die Französische Revolution*. 3. Auflage, München: C. H. Beck, 1990, s. 76–96. ISBN 3-406-33307-9.

³⁰ Například K. Skalický hovoří o tom, že kořenem je již řecký intelektualismus, který se pak zejména objevuje ve filozofii Parmenidově anebo také indických Upanišádách. Zásada myšlenky spočívá v tom, že lidský rozum je schopen se účastnit bytí boha, čímž institucionalizovaná církev není potřeba, neboť svět je Bohem stvořen tak dokonale a moudře, že již církve, zázraků a potažmo jejího učení není třeba. Karel SKALICKÝ, *Za nadějí a smysl*. Praha: Zvon, 1996, s. 22–23. ISBN 80-7113-150-4. Nicméně deistický charakter víry – v jejím počátku – vidí F. X. Halas z Anglie. František X. HALAS, *Sekularizace v Evropě od osvícenství po dnešek*. In: sborník Hanuš, J. (ed.), *Vznik státu jako proces sekularizace. Diskuse nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho*. Brno: CDK, 2006, s. 41–63. ISBN 80-7325-089-6.

tak jako je řád i zákon vepsán do přirozeného světa, jakožto i do nadpřirozeného svědectví Písma.“ Tak jako tento dogmatický akcent výstižně historicky reflektoval R. Svoboda, když hovořil o tom, že „v katolické církvi je dogma to, co tvoří podstatu zjevení víry a o čem se již nediskutuje, stala se předmětem debat otázka, zda smí papež rozhodovat o pravdách víry a vyhlášovat je.“³¹ Můžeme si také uvést pojetí dogmatu od K. Rahnera, který hovoří o dogmatu jako „o společné oslavě Boha“, neboť „dogma není nauka izolovaná od společenství, nýbrž vstoupením do vnitřních souvislostí křesťanského společenství.“³² Pokud například hovořil biskup Hefele o Husovi, bylo to právě v tomto kontextu, kdy „jde o individualisticky subjektivní přístup k církvi, víře a Písmu, a tak je pravým předchůdcem protestantismu“. Když se objevuje 21. července 1869 ve vídeňském listu *Volksfreund* článek *Der Hus-Cultus*,³³ je zřejmé, že postoj českého primase je nasměrován ke kultu katolickému, s aktivitou korunovace císaře Františka Josefa I. českým králem, neboť katolická církev měla stále ještě „monarchiální charakter správy“.³⁴ Právě koruna svatováclavská totiž nesla také „korunu pochopení dějin češství“. „Cítí přece Čech každý,“ jak hovořil J. Pekař, „bez rodílu vyznání, že ve sv. Václavu vytvořily nám dějiny postavu tak mocného duchovního obsahu a významu, že přerůstá rámec zájmu pouze církevně-náboženského.“³⁵

Kardinál Schwarzenberg sympatizoval s názory staročechů³⁶, kteří prosazovali liberální konstituční monarchii a hodnoty národa směřující i vycházející od svatováclavské koruny, a to přes všechny zemské patrony. Naopak mladočeši více vycházeli z tradice Husovy myšlenky, která měla náboj spíše emocionální a národnostní než racionalizovaný,

³¹ Rudolf SVOBODA, *První vatikánský koncil (1869-1870)*. In: *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, S. 9–10. ISBN 80-85929-85-6.

³² Josef RATZINGER, *Úvod do křesťanství*. Brno: Petrov, 1991, s. 47–48. Podrobněji Karl RAHNER, *Was ist eine dogmatische Aussage? Schriften zur Theologie V*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht Verlag, 1962. Dále Wolhart PANNENBERG, *Grundfragen systematischer Theologie*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht Verlag, 2011. ISBN 978-35-25581-34-6.

³³ Jiří KOTYK, *Spor o revizi Husova procesu*. Praha: Vyšehrad, 2001 s. 25–26. ISBN 80-7021-488-0.

³⁴ Jan WINTR, *Karel III. ze Schwarzenbergů a počátky parlamentarismu v Čechách*. In: GAŽI, M. (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 480. ISBN 978-80-85033-10-6.

³⁵ Josef PEKAŘ, *O smysl českých dějin*. Praha: Dauphin, 2012, s. 19. ISBN 978-807272-431-4.

³⁶ Pro osvětlení politických aktivit kardinála Schwarzenberga zde musíme uvést rozlišení, které se nachází v českém prostředí. Jedná se o docela zřejmé rozlišení mezi tzv. mladočechy a staročechy. Už více zaniká rozlišení uvnitř staročechů, kdy se v této frakci nacházejí tzv. konzervativní velkostatek. Konzervativní velkostatek zastával, podle právního historika a teoretika P. Maršálka, „státní právo“ v užším slova smyslu, což znamenalo prosazování tradičních a starobylých stavovských práv. Kdežto staročeši „státní právo“ chápali v širším slova smyslu, což znamenalo již v charakteru „ústavního práva“ liberální konstituční monarchie. Jan WINTR, *Karel III. ze Schwarzenbergů a počátky parlamentarismu v Čechách*. In: GAŽI, M. (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 479–480. ISBN 978-80-85033-10-6.

jak popisuje Josef Kalousek právě kolem roku 1869, kdy se konají „demonstrativní procesí do Husince a do Kostnice.“ Nicméně J. Kalousek a dále i F. Palacký, W. W. Tomek a také profesor dogmatiky A. Lenz v Českých Budějovicích se pokouší o spravedlivé posouzení celé kauzy, čímž také všichni poukazují na spis *Výslech, odsouzení a upálení M. Jana Husa, od očitého svědka Pogia*, jako na fasifikát, ale mladočechy je ten to názor neslyšen.³⁷ U kardinála Schwarzenberga se však nesetkáváme s provinciální rehabilitací Husovy otázky, tím spíše ne na koncilu, ale je zde patrné jeho úsilí o vyzvednutí cyrilometodějské tradice a také úsilí o blahořečení Anežky Přemyslovny, která má nejen patriotický, a potažmo nacionální rozměr – z jejího díla vycházející –, ale také významný rozměr v celém Rakousku. Na straně druhé také platí, jak historicky hodnotil autoritu církve J. Pekař, že „rozkazy koncilu nebo nově zvoleného papeže neměly v největší části Čech žádné moci; rozhodčí autoritou ve věcech víry a mravů stala se v Čechách univerzita.“³⁸ Obě roviny života církve, v kultu svatých a univerzitním přínosu, si nesla silně zvláště od středověku, a to již s přičiněním císaře Karla IV. a jeho založením Pražské univerzity.

1.1.2 „Dlouhý středověk“

Ve zmíněných kultovních konotacích, které vycházely z pastýřské činnosti Bedřicha kardinála Schwarzenberga na pražském stolci, je vhodné poukázat na tzv. „dlouhý středověk“³⁹, o němž hovoří např. J. Le Goff.⁴⁰ Středověký člověk, jenž byl podle Aristotelova pojetí chápán jako *anima rationale et mortale*, jak uvádí Mariateresa F. B. Brocchertová,⁴¹ a který usiloval o spásu své duše, aby nakonec „svlékl ohyzdný plášť“⁴²

³⁷ Jiří KOTYK, *Spor o revizi Husova procesu*. Praha: Vyšehrad, s. 34–35. ISBN 80-7021-488-0.

³⁸ Josef PEKAŘ, *O smysl českých dějin*. Praha: Dauphin, 2012, s.139. ISBN 978-807272-431-4.

³⁹ Mezi nejznámější zastánce termínu *langue durée* patří J. Le Goff. Dále pak A. Gurevič se brání hovořit o „dlouhém středověku“, přesto však ukazuje společný rys „klasického středověku a ranného novověku v tom, že veškerá percepce reality a veškeré jednání lidí byly podle jeho názoru kvalitativněpodmíněné náboženstvím pro jeho soteriologické implikace.“Tedy „člověku té doby nebylo dáno přestoupit hranice náboženského vidění světa; mohl se nanejvýš odklonit od ortodoxie nebo ji převrátit, upadnout do kacířství.“ Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Nové Město nad Metují: Albis internacional, 2006, s. 21. ISBN 80-86971-06-6.

⁴⁰ Uvedená sociální mylenka pochází od středověkého františkánského minicha a kazatele, Bertholda z Řezna (13. století), který říká: „*La persona non si riduce all'unità di anima e corpo, poiché include in se la funzione sociale dell'uomo.*“ (Jedinec není pouhou jednotou duše a těla, neboť má i společenskou funkci). Jacques Le GOFF (ed.), *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 16. Dále nelze nezmínit také systematické či vědecké zpracování sociálního charakteru člověka v druhé polovině 19. století jako zcela samostatného odvětví sociologie. Jan KELLER – Petr NOVOTNÝ, *Úvod do filozofie, sociologie a psychologie*. Liberec: Dialog, 2008, s. 17. ISBN 978-80-8676-181-7.

⁴¹ Jacques Le GOFF (ed.), *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 157. ISBN 80-7021-682-4.

⁴² Doslova citovaný papež Řehoř Veliký, jenž říká: *ohavný šat duše*. Jacques Le GOFF (ed.), *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 15. ISBN 80-7021-682-4.

svého těla, se však nezaměřoval jen na svou individualitu, ale také na společenské⁴³ formy eschatologie. U arcibiskupa pražského lze v letech 1850–1885⁴⁴ pozorovat zvláště obrat k zemským patronům, kteří měli nebo mohli, pomoci vykořenit „starý koukol husitství“⁴⁵ na území České koruny. Můžeme zde zmínit i stavební podněty českého primase, který – ve své době na periferii pražského města – staví kostely Čechům blízké, aby své slovanské kořeny zahlédli jako *homo viator*⁴⁶ v nepřerušené tradici duchovní. A v celoevropském měřítku nacházíme návrat například ke slohu gotickému, kdy vzházejí stavby neogotické. Jakási „tragika“, objevující se ve středověkém vnímání chudoby člověka⁴⁷, v jeho křehkosti, slabosti či moru⁴⁸, se v tomto revolučním věku ukáže jako viditelné znamení lidské prázdnoty. Prázdnoty lidského obrazu, který středověký člověk vnímal jako Bohem daný, ale hříchem porušený (zničený). Možná, že právě korunovační klenoty svatováclavské svou symbolikou měly vyjádřit „obnovu starobyklých práv Českého království“⁴⁹, ale spíše vnést *pax christiana* v multikonfesní habsbursko-uherské monarchii, tak jako tomu bylo v době karolínském, kdy stát měl chránit církev před Langobardy.⁵⁰ Nicméně právě v tomto období, kdy zaniká Svátá říše římská, se jakoby měla uskutečnit „reflexe duchovních klenotů“

⁴³ Hovoří se o tzv. Božím řádu společnosti, který zasahoval ještě hluboko do novověku a tvořil tři stavy: klérus, vojáci a sedláci. Claudia MÁRTLOVÁ, *101 nejdůležitějších otázek – Středověk*. Adamov: TeMiCZ, 2007, s. 16–18. ISBN 978-80-90387-37-9.

⁴⁴ Milan M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*. Praha: Logik, 2000, s. 310–313. ISBN 80-902811-0-9.

⁴⁵ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 84–85. ISBN neuvedeno.

⁴⁶ Le Goff ve své knize uvádí křesťanskou antropologii, kde jsou zahrnuty dvě koncepce člověka: „člověk putující“ (*homo viator*) a člověk stvořen nejen jako tělo-duše, ale také jako duch. Doslova říká: „z křesťanské antropologie se vyvinuly dvě koncepce člověka, které po celou dobu trvání středověku přerůstaly ve skutečnou definici člověka. První z nich je „homo viator“, člověk putující, jenž je stále na cestě napříč tímto světem a svým životem, kdy tento svět i život jsou pouze dočasnými zastávkami v čase a prostoru jeho osudu, v němž směřuje, podle své volby, buď k věčnému životu, nebo k věčné smrti. ... Středověký člověk však není tvořen pouze dvojicí tělo – duše (*corpus – anima*). Má také ducha (*spiritus*), který vdechuje život a pokrývá rozsáhlé spektrum výnamů od těch nejstarších z antické a křesťanské filozofie až po významy takřka materiální, jichž nabývá v lidových jazycích, a nadto spojuje lidské duševno s třetí osobou Svaté trojice.“ Jacques Le GOFF (ed.) *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 14–15. ISBN 80-7021-682-4.

⁴⁷ Na dokreslení doby lze nyní zmínit augustiniánského kanovníka K. Waldhausera, jehož v Čechách předcházela pověst kazatele; neboť Karel IV. ve svém snažení soustředit v Praze všechny slavné muže nechtěl pohřešovatí známého kazatele pokání a reformy; neboť Waldhauser působil více než ustanovení a synody. Rozněcoval svými kazáními v lidských srdcích oheň lásky k chudému a pokornému Kristu. Učil, že „musíme proniknouti vnější skořápkou bohaté a mocné církve, abychom se dostali na její vnitřní, vlastní náboženské jádro.“ Eduard WINTER, *Tisíc let duchovního zápasu*. Praha, Ladislav Kuncíř, 1940, s. 55–56. ISBN neuvedeno. Dlužno zde také uvést souvislost s Bedřichem kardinálem Schwarzenbergem, který byl vnímán, po Arnoštu z Pardubic, jako nejmávanější pražský arcibiskup. Celestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinal Schwarzenberg*, II., Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1916, s. 2. ISBN neuvedeno.

⁴⁸ Cantor F. NORMAN, *Po stopách moru*, Brno: Art, 2005, s. 53–78. ISBN 80-7341-416-3.

⁴⁹ Jan WINTR, *Karel III. ze Schwarzenbergu a počátky parlamentarismu v Čechách*. In: Gaži, M. (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 479–481. ISBN 978-80-85033-10-6.

⁵⁰ Karel SKALICKÝ, *Za nadějí a smysl*. Praha: Zvon, 1996, s. 78–80. ISBN 80-7113-150-4.

v novodobé éře vztahu mezi církví a státem a také k záležitosti *res-publica* v národnostním charakteru.

Ve spojitosti se středověkou mentalitou nelze odmyslet starobyloou tradici cyrilometodějskou, kterou Z. R. Nešpor uvádí v souvislosti s pražským Karlínem, a sice když kardinál hovoří o „ubohém a kulhavém bratříčku Velehradu“. Zmiňuje primasovo vystupování na katolických sjezdech, kde pražský kníže-arcibiskup podporuje institucionalizaci náboženských bratrstev a podobných výlučně katolických společností, případně i další veřejné proslovy u příležitosti svěcení kostelů, katolických škol či nemocnic. Vše je v duchu myšlenky tvrdící, že „katolík by se měl narodit v katolické porodnici, chodit do katolické školy, ve spolku katolické mládeže si najít životní partnerku (či partnera), pracovat v katolickém družstvu, číst pouze katolický tisk, stonat pouze v katolické nemocnici.“ Z letného pohledu na člověka činí tyto výzvy opravdu dojem „katolického ghetta“. Nicméně primas český si byl vědom, jak působí soudobá společnost na – v tomto případě – katolíky, a proto dával důraz na katolický charakter pohybu ve společnosti, neboť soudobé otázky, problémy, deviace a společenské aktivity člověk může správně řešit jen tehdy, je-li „integrováná osoba“, teologicky řečeno, v osobě Krista, pocít vědomí, že člověk někam patří, je vítán a přijímán. Je totiž nutno položit si otázku, proč kladl kardinál tak velký důraz na zbožnost? Odpověď není dána metafyzicky, kdy se člověk ptá, proč jsem na světě, ale v náležitě otázce, jak má uskutečnit své poslání na tomto světě. Jinými slovy, katolík má najít svou mysl v Bohu,⁵¹ skrze bohoslužebný kristocentrismus a vstupovat v Jeho duchu⁵² do theocentrismu. Samozřejmě je zde patrný spíše závan středověké zbožnosti. Proto se rodí další otázka, a to má-li katolík pokatolíčtit svět?⁵³ Z vnějšího pohledu to takto může být vnímáno. Z vnitřního náhledu jde o „osvětlení, osvícení, prosvětlení“ světa, univerza, v Logu Krista (kristologicky), v němž je celý svět stvořen (*Kol* 1,16) a také v Něm má být ponořen. Jak hovořil J. S. Trojan: „*sestup do hlubin*

⁵¹ J. Sokol uvádí, že člověk by si měl lámat hlavu nad tím, „*jak sobě najít místo mezi druhými a pro ty druhé najít místo mezi námi.*“ Jan SOKOL, *Může se křesťan věnovat filosofii? Aneb Stvoření a lidská práva.* In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů.* Karel SKALICKÝ – Rudolf SVOBODA – František ŠTĚCH (eds.), Brno: CDK, 2005, s. 109. ISBN80-7325-077-2.

⁵² Současný papež František hovoří o tom, zda jsme Božího života, jeho spravedlnosti a milosti, prostředníky nebo zprostředkovateli. Hovoří o tom, že jsme prostředníky, neboť jen tehdy „člověka ubývá“, aby z tohoto úbytku se násobila Boží spravedlnost i ve společnosti. PAPEŽ FRANTIŠEK, *Promluvy z Argentiny.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013, s. 22–25. ISBN 978-80-7195-725-6.

⁵³ Zde je také principiální „příkázání lásky“, kterou sám Kristus připomíná jako svorník Dekalogu, když říká, že člověk má Boha milovat nade všechno a bližního jako sám sebe. J. S. Trojan dodává v otázce: „*Co jiného je láska k sobě, než sebekultivace v intelektuální, duchovní, mravní oblasti, tedy legitimní zaměřenost na sebe, úchova identity a ochota ji transformovat do žádoucí podoby.*“ Jakub S. TROJAN, *Fenomenologie, Bultmann a postmoderna v rozhovoru o subjektu.* In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů.* Karel SKALICKÝ – Rudolf SVOBODA – František ŠTĚCH (eds.), Brno: CDK, 2005, s. 119. ISBN80-7325-077-2.

*vlastního bytí je zároveň přípravou na úkoly, k nimž jsme voláni,*⁵⁴ což je v podstatě reakcí na to, že naše odpovědnost je bez hranic, jako je tomu i s vírou a nadějí, jak zase prohlásil jeho učitel, J. L. Hromádka. Nicméně M. Heidegger ve svém díle *Bytí a čas* hovoří o tom, že „intenzivním myšlením na božské se stává svátostným“, proto si tedy nemůžeme v kontextu s kardinálovým příběhem güntherianismu myslet nic jiného, než že pražský kníže-arcibiskup našel alternativu teologické reflexe ke Güntherově „mystickému racionalismu“, v němž nacházel počátek své „kreativní a myšlené víry“, kterou – jak sám říká – „nevěděl, zda sám zcela pochopil“. Navíc musíme brát v potaz, že byl církevním hodnostářem, kterým teologické kreativity ve velké míře moc nedoporučovali. Nicméně M. Heidegger a A. Günther ve svém filozofickém systému nesou společný charakter neologismů a poetických evokací, které nesly problém přeložitelnosti a tím i jistého způsobu „uzavřenosti“, jak o tom hovoří např. J. P. Ondok v souvislosti s Heideggerovým existencialismem⁵⁵ anebo dokumenty z Archivio segreto vaticano güntherianismem.⁵⁶ Pro nás je v kontextu této práce důležitá otázka, která se v této souvislosti nabízí, a to jaký je rozdíl mezi „zesoučasněním“ a „sekularizací“ církve anebo její doktríny. Již jen to, co uvádí Z. R. Nešpor, že „nakonec od povinných exercicií kantorů kardinál upustil“, hovoří o interním nasazení – v tomto případě kantorů – kteří byli nositeli katolické víry, ale odpovědní za její předávání a exercicie se měly stát nástrojem „porozuměné či srozuměné“ víry, v její osobní zkušenosti, která je pro tradování – a to zejména v apoštolském slova smyslu – nezbytná. Zjednodušeně řečeno, „povinné exercicie“ neměly nést charakter povinného splnění ustanovení (i v některých ohledech Konkordátu), ale spíše měly být vnitřním porozuměním osobní víře: proč své poslání nesu v tom či onom směru, a ne jinak. Ještě než přistoupíme k osvětlení obou charakterů (zesoučasnění a sekularizace), je vhodné uvést výstižný postřeh F. X. Halase o smyslu osvícenství, kdy hovoří o tom, že německé *Aufklärung* opravdu neslo podobu otevřenosti k pravému poznání víry od „pavíry“ neboli „pověry“ v zanícenosti některých katolických kněží.

Jaká je tedy příčina náboženského zájmu? Jedna z odpovědí se nabízí při bližším pohledu na termín „baroko po baroku“⁵⁷. Vyjadřuje se tím ani ne tolik pompéznost a

⁵⁴ Jakub S. TROJAN, *Fenomenologie, Bultmann a postmoderna v rozhovoru o subjektu*. In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. Karel SKALICKÝ – Rudolf SVOBODA – František ŠTĚCH (eds.), Brno: CDK, 2005, s. 125. ISBN80-7325-077-2.

⁵⁵ Josef P. ONDOK, *Řeč o Bohu*. Brno: CDK, 2006, s. 5–10. ISBN80-7325-102-7.

⁵⁶ *Archivio segreto vaticano, acta commissionis Theologicae – Dogmaticae*, sig. 175, kap. 9. – *Errores Güntheri votum Johannis Schwetz et commissionis Theologico-dogmaticae consultoris: A. Doctrina De SS. Trinitate*.

⁵⁷ Zdeněk R. NEŠPOR (a kol.), *Náboženství v 19. století*. Praha: Scriptorium, 2010, s. 44–68. ISBN 978-80-87271-22-3.

instrumentálnost barokní religiozity jako spíše christianizace „zdola“⁵⁸, tedy zapojení společnosti intelektuální i venkovské do slavení katolických slavností, poutí, zakládání spolků a editování křesťanské literatury. Avšak po napoleonských válkách roste ve společnosti napětí, jež prosazuje *práva člověka*⁵⁹, která vedou k oddělení svaté aliance.⁶⁰ Zde je také možné vnímat určitý tandem fraternity mezi kardinálem Schwarzenbergem a jeho bratrem Felixem II., který byl patrný v době nástupu jeho bratra na svatovojtěšský stolec, a to jako možný způsob „reintegrace oltáře a trůnu“ po vzoru středověkých praktik. Avšak z hlediska povahových rysů těchto sourozenců, jak je z vnějšku popsal např. K. H. Borovský, pražský kníže-arcibiskup byl českým vlastencem usilujícím o korunovaci Františka Josefa I. za českého krále (12 členná delegace – hrabě Nostic, Palacký, Rieger, Brauner aj., 11. 4. 1861), aby federativním charakterem zaštiťoval monarchii, kdežto bratr Felix byl označován po Bachově absolutismu jako neoabsolutista. Popisovanou dobu lze také charakterizovat v tom smyslu, že civilní stát byl nad pravomocí církve. Nehledě na to, že *Tolerančním patentem* se katolická církev stává jednou z několika dalších církví a tím dochází i k umenšení podpory katolické církve ve společnosti. Z hlediska Z. R. Nešpora však mezi konfesemi dochází k větší nevraživosti, i když každý si mohl vyznávat konfesi podle vlastní volby, dochází tak na jedné straně ke změně postavení církve ve společnosti, na straně druhé ke změně mezikonfesních vztahů, které měly horší charakter, než tomu bylo za reforem tereziánských či josefinských,⁶¹ kdy „*katolická církev byla otrokyní státu*“⁶².

⁵⁸ Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ (eds.), *Sekularizace českých zemí v letech 184–1914*. Brno: CDK, 2007, s. 15–16. ISBN978-80-7325-117-8.

⁵⁹ T. Paine o „*Právu člověka*“ píše: „*Při všeobecném zkoumání se zdá, že revoluce rodí genialitu a nadání; ale ty jsou jen vynášeny na povrch revolučními událostmi. V člověku dríme množství duševních sil, které s ním odejdou v tomto stavu do hrobu, jestliže je něco neprobudí k činnosti. Protože společnosti je k užítku, jestliže se uplatňují všechny její schopnosti, měla by vláda být upravena tak, aby klidným a pravidelným působením rozvíjela všechny ty různé schopnosti, které se vždy projevují v revolucích. K tomu ale nemůže dojít za vlažné vlády dědičného panovníka, protože ta nejen překáží, ale také otupuje.*“ Miroslav HROCH – Vlasta KUBIŠOVÁ, *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800*. Praha: Svoboda, 1990, s. 161. ISBN978-80-20501-51-6.

⁶⁰ Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ (eds.), *Sekularizace českých zemí v letech 1848–1914*. Brno: CDK, 2007, s. 14. ISBN978-80-7325-117-8.

⁶¹ Francouzi se objevují v lidové představě jako pokračovatelé a dovršitelé přetřazeného díla Josefa II. Soukromá korespondence časlavského úředníka Johana Ferdinanda Opize, jednoho z českých vzdělanců, nás informuje o tom, jak čeští sedláci čtou hltavě zprávy z Paříže, Štrasburku, Lutychu ... a rozumují o nich, kombinují okolnosti, srovnávají svoje postavení s postavením bojovníků za svobodu. Miroslav HROCH – Vlasta KUBIŠOVÁ, *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800*. Praha: Svoboda, 1990, s. 191–192. ISBN978-80-20501-51-6. Dále např. J. von Sonnenfels koncem roku 1784 psal, že „*náboženství je ...nejpohodlnější společenské pouto a panovník se nesmí vzdát tak výhodného prostředku a musí pozorně bdít nad tím, aby každý občan měl náboženství. Z tohoto důvodu je ateismus doposud politickým zločinem, protože bere vladaři prostředky k tomu, aby bezpečněji ovládal své poddané.*“ Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ (eds.), *Sekularizace venkovského prostoru 19. století*. Brno: Matice moravská, 2009, s. 38. ISBN978-80-86488-55-4.

Nyní jde o další odklon státu od církve, aby se posílila státní konfesijní nestrannost. Podle některých historiků se tato tendence stává příčinou sekularizace společnosti. Neboť stát již není garantem náboženství a náboženství je záležitostí privátní.

Také dnes se může objevovat nostalgie po „konfesním státě“, o němž se zmiňuje Ignác A. Hrdina, neboť se s ním spojují konkrétní hodnoty nejen náboženské, ale také v oblasti lidskosti, což umožňuje uplatnění spravedlivého práva.⁶³ Nicméně svoboda vyznání, kterou zdůrazňuje papež Jan XXIII. v encyklice *Pacem in terris*, je možným nástrojem uplatňování pokojné spravedlnosti, jež vychází z přirozenosti práva.⁶⁴ Následně pak svoboda volby náboženství, o které hovoří konstituce *Gaudium et spes*, vzešlá z II. vatikánského koncilu, jíž se má následně uplatňovat právo na svobodu svědomí člověka, která se stává přítomnou od počátku 19. věku.

1.1.3 „Pietas Schwarzenbergica“

Zdalo by se, že jde o vítězství nacionalismu, který je nad konfesijními záležitostmi a mohl by vnést do společnosti uklidnění revolučních myšlenek. Zvláště pak pod správou absolutistické moci, která byla vedle císaře i v rukou říšského kancléře. V období, kdy byl kardinál Schwarzenberg na svatovojtěšském stolci, jako konservativní správce působil Klemens Wenzel von Metternich (1773–1859), který nestavěl národnímu hnutí překážky, avšak pouze v míře, která by nenarušovala charakter monarchie.⁶⁵ Důležité je však říci, že byl pokračovatelem josefinismu, což také vedlo k pnutí nejen uvnitř církve, ale přímo ke střetům mezi kardinálem Schwarzenbergem a jeho politikou, neboť pražský kníže-arcibiskup nepokládal josefínské reformy za zdařené a kritizoval je, protože „úkolom katolické církve je, aby byla vytvářena náboženskostí, a nikoliv vedena státními zájmy.“⁶⁶

⁶² Jedná se o bonmot B. Chudoby, který tuto reformu nazval tak, že se Vídeň otočila na patě a místo nepřítelkyně si z církve udělala otrokyni. Zdeněk R. NEŠPOR (a kol.), *Náboženství v 19. století: nejcirkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha: Scriptorium, 2010, s. 17. ISBN 978-80-87271-22-3.

⁶³ Ignác A. HRDINA, *Sekulární stát – prohra křesťanství, anebo vývojová etapa společnosti?* In: sborník Hanuš, J. (ed.), *Vznik státu jako proces sekularizace. Diskuse nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho.* Brno: CDK, 2006, s. 73–81. ISBN 80-7325-089-6.

⁶⁴ PAPEŽ JAN XXIII., *Pacem in terris*. Praha: Zvon, 1969, čl. 28–29. ISBN neuvedeno.

⁶⁵ Podrobnější informace K. SCHELLE – J. TAUCHEN – A. VESELÁ (eds.), *Stát a právo v době Metternichově*. Ostrava: Key Publishing, 2009. Dále M. HLAVÁČKA, *Rakouská monarchie v „dlouhém“ 19. století (1790-1978)*. In: Dějiny Rakouska. VEBER, V.; HLAVÁČKA, M., (eds.), s. 373-387.; M. EMERTOVIČ – N. SAVICKÝ, *České země 1848-1918. Od březnové revoluce do požáru Národního divadla*, s.15–23. J. LORTZ, *Storia della Chiesa in prospettiva di storie delle idee*. II Evo moderno, s.370–373. ISBN 978-8821513145.

⁶⁶ Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinal Schwarzenberg, II.*, Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1916, s. 114. Další předchozí konfrontace lze také nalézt v dřívějších poměrech. Cölestin WOLFSGRUBER,

V habsbursko-lotrinské monarchii vidíme od poloviny 19. století dvojí charakter šlechtického dvora. Habsburkové si vytvářejí tzv. kastovní charakter života, kdy do svého středu nepouštějí nikoho, kdo ve svém rodě nemá do 16. pokolení šlechtickou souvztažnost. V pomyslném srdci Evropy se tak nachází šlechtická mentalita zbožnosti, která je v mnoha případech spojením s mocensky zaštitěným vzorem *Pietatis Austriacae*, což je zvláště ve vztahu k *Pietati Habsburgicae* a také je dáváno do souvislosti s následným charakterem rekatolizačního úsilí od Bílé hory, který již tolik „nesledoval“ soulad s vnitřním ztotožněním s katolickou vírou. Zajímavý je v této souvislosti příspěvek M. Gažiho, který vykládá poměr moci s „pietas Schwarzenbergica“ pomocí mocensko-politického modelu „pietas austriaca“, kdy právě velmožové Schwarzenberští uměli propojit „zbožnost elitní s lidovou“⁶⁷, k čemuž u Habsburků nedocházelo. Vezmeme-li si ještě konkrétnější příklon ke kardinálu Schwarzenbergovi, tento charakter zbožnosti se osobně integruje, zvláště v čase jeho růstu, ve víře pod mateřským vedením jeho „andělské tety“ Eleonory,⁶⁸ kněžským doprovázením L. Greifa⁶⁹ a moudrým přístupem jeho otce k celé rodině. Můžeme zmínit např. právě jednu ze zbožné praxe Schwarzenbergů, a to jejich hluboké zakořenění ve středoevropském prostoru ve vztahu k náboženské praxi (účast na procesích nebo členství v bratrstvech či spolcích) a pak zejména „spolehlivou odbornou literaturu, která by se dala spojit svorníkem patronát a mecenát.“⁷⁰ Z tohoto hlediska kardinál Schwarzenberg ve svých pastýřských listech „kritizoval komunismus, socialismus, republikanismus, demokratismus, atheismus, absolutismus a potažmo darwinismus a racionalismus.“⁷¹

Po Vídeňském kongresu, kde i K. W. Metternich sehrál důležitou roli, se z „Evropy stává spíše kolektivně soukromý poplužní dvůr, který si mohou – „svatou aliancí“ – rozparcelovat. Cítili se jako hráči šachu, v němž jednotlivá území a národy představují

Friedrich Kardinal Schwarzenberg, I., Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1906, s. 193, 184, 210, 215, 221, 260. ISBN neuvedeno.

⁶⁷ Martin GAŽI, *Schwarzenbergové a „jejich“ svatá místa v předmoderních Čechách*. In: Gaži, M. (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 146–164. ISBN 978-80-85033-10-6.

⁶⁸ V tomto případě můžeme upozornit na denní režim kněžny Eleonory Žofie, která při každodenní vyčerpání s výchovou a starostí o domácnost časné ráno ještě za svítání si četla duchovní nebo obsahově podobnou četbu a docházela na mše svaté, „někdy i denně“. Milena BADALOVÁ, *Sestra slavných bratrů: Eleonora Žofie ze Schwarzenbergů (1783–1846)*. České Budějovice: Historický ústav, 2003, s. 32. ISBN 978-80-252-2308-6

⁶⁹ Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinal Schwarzenberg*, I., Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1906, s. 15. ISBN neuvedeno.

⁷⁰ Martin GAŽI, *Schwarzenbergové a „jejich“ svatá místa v předmoderních Čechách*. In: Gaži, M. (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 141–142. ISBN 978-80-85033-10-6.

⁷¹ Antonín PODLAHA, *Bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 až do konce roku 1913*, I–IV., Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1912–1918, s. 335, 364, 452, 539, 557, 567, 571, 579, 677, 770, 771, 944, 1012, 1233, 1235, 1236, 1238, 1240, 1243, 1921, 1943, 1962, 1985, 1990, 1994, 2020. ISBN neuvedeno.

šachové figurky,” jak podotýká J. Kočí.⁷² Proto jednou z prvních záležitostí, kterou v Rakouské monarchii kardinál Schwarzenberg řeší, je požadavek laiků patronátního práva,⁷³ s odvoláním se na starobylé užívání zákonů bývalého impéria za vlády Josefa II.⁷⁴ Nejrozšířenější bylo zejména v diecézích, kde se nachází nejvíce obročí. Požadavky se biskupům snášejí ve velkém množství, a tudíž není možné patronát opomíjet, zvláště pak i tam, kde obročí nebyla, neboť i zde se nacházejí spolužadatelé. Z důvodů péče o ně došlo již ze strany biskupů ke schválení, zejména tam, kde jim vycházeli vstříc nebo kde se ukázala zadluženost. A tam, „*kde je možnost jakéhokoliv výběru, nechť se obročí zpětně navrátí. I tam, kde čas od času shledá se vhodné, byť i poslednímu uchazeči, toto právo umožní i v té míře, že i moc biskupa nebude zasahovat.*“⁷⁵ Pražský kníže-arcibiskup vyrůstal v dědictví rodu, kdy se uplatňoval tzv. kultovní patronát⁷⁶ pod správou laiku-šlechticů a za pomoci laiků-řeholníků, kteří dosazovali vhodného kněze, neboť každý patronát v tomto charakteru byl vázán ke kultu vybraného patronátního světce. Kardinál Schwarzenberg tak později choval naději, že s pomocí otců koncilu by se prostřednictvím výnosů zajistila možnost uklidnění stavu, neboť by tak mohlo dojít i k takovému souhlasnému zaštitění, neboť i mnohosti řešení by se dalo propůjčení obročí zprostředkovat biskupem, kdy právě provinciálním koncilem z r. 1860 se kardinál Schwarzenberg zasazoval o to, aby se šlechtické rody vzdaly patronátního práva a ponechaly ho církvi a spokojily se „*s duchovními přímluvami pro sebe a své rodiny,*“⁷⁷ který by pak určil důstojného uchazeče, jenž by i vybral jim spravované obročí.⁷⁸ V zemi rakouské o beneficia pečují mnozí, a mezi

⁷² Josef KOČÍ, *České národní obrození*. Praha: Svoboda, 1978, s.268–270. ISBN neuvedeno.

⁷³ „*V recentní historiografii se patronát pojímá především jako analytická kategorie sociální interakce mezi jednotlivci i skupinami. Jako patron bývá označována osoba, která určitým způsobem chrání či podporuje jiného člověka, nazývaného klientem.*“ Marek KREJČÍ, *Od kulturní krajiny k zemi nikoho. Schwarzenberský patronát v 19. a 20. století*. In: GAŽI, M. (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 127. ISBN 978-80-85033-10-6.

⁷⁴ Až „osvěcenská normotvorba“ ukládala povinnost patronátu pečovat o budovy či objekty. V období především baroka to bylo „patronátní ctí.“ Marek KREJČÍ, *Od kulturní krajiny k zemi nikoho. Schwarzenberský patronát v 19. a 20. století*. In: GAŽI, M. (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 127–129. ISBN 978-80-85033-10-6.

⁷⁵ Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 286–287. ISBN neuvedeno.

⁷⁶ Martin GAŽI, *Schwarzenbergové a „jejich“ svatá místa v předmoderních Čechách*. In: GAŽI, M. (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 161. ISBN 978-80-85033-10-6.

⁷⁷ Toto úsilí kardinálovo se nezdařilo a tzv. císařským patronátem z r. 1861 se tento „centralizační charakter patronátu“ uchoval, až do odvolání konkordátu z května 1874 (pod zákonem č. 50/1874 Ř. z., o vnějších právních poměrech církve katolické), z příčiny infalibility papeže. Marek KREJČÍ, *Od kulturní krajiny k zemi nikoho. Schwarzenberský patronát v 19. a 20. století*. In: GAŽI, M. (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 129–130. ISBN 978-80-85033-10-6.

⁷⁸ I přes souběžnou církevní a státní „normotvorbu“ - pro církevní patronát - jí stát umožňoval jistá privilegia, která souvisela s umístěním šlechtického erbu v kostelích, anebo čestná místa, zejména na oratoři. Marek

nimi jsou také laici, tzv. patronáty skrze konkurs. Otázkou tedy bylo, jakou formu zvolí pontifik ustavením sepsání patronátních předpisů“ v nejšířším měřítku, které by se uplatnily v diecézích habsbursko-lotrinské monarchie. Celá záležitost se vyřešila až sestavením kodexu církevního práva Piem X.⁷⁹ a vydaném až v r. 1917.⁸⁰

Nicméně vliv šlechtických rodů napříč Evropou se mění osvícenskou myšlenkou a demokratizací společnosti, která již svůj starobylý charakter – včetně zastaralého způsobu života církve – odmítá. Zejména pak od r. 1783, kdy Josef II. v habsbursko-lotrinské monarchii zakazuje bratrstva i veřejná procesí, se mění i charakter práce, zbožnosti a vztah mezi společností a církevním životem, který byl velmi proměnlivý, když se ve společnosti hledaly nové konstitutivní prvky kulturní⁸¹ a civilizační⁸². Zejména v poměru mezi státem a církví/církvemi, či panovníkem a papežem. V tomto období se zde také objevují charismatické postavy jako Bernard Bolzano (1781–1848), přičemž si i A. Günther po příchodu do Prahy r. 1850 posteskne, že „*pražská univerzita je plná bolzanismu.*“⁸³ Mezi významné stoupence B. Bolzana patřil i Josef Michael Fesl (1788– 1863),⁸⁴ Vincenc

KREJČÍ, *Od kulturní krajiny k zemi nikoho. Schwarzenberský patronát v 19. a 20. století.* In: GAŽLI, M. (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii.* České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 128. ISBN 978-80-85033-10-6.

⁷⁹ Rudolf VĚVODA, *Radosti a žalosti s Piem IX.* In: sborník Hanuš, J. (ed.), *První sněm celosvětové církve. První vatikánský koncil 1869–1870.* Brno: CDK, 2001, s. 58–59. ISBN 80-85959-79-8.

⁸⁰ V této otázce se jedná v kodexu v Liber secundus: De personis. Pars tertia: De laicis Benedicti Papae XV. Codex iuris canonici (CICB), in: www.cattolicesimo.com/ChiesaCostituzione/.../CDC.h... [cit. 3.9.2013].

⁸¹ J. Hanuš hovoří o kultuře jako „*o tom, co se neudělá samo a o co je třeba se starat. To je snad nakonec asi nejvýstižnější definice kultury, mimochodem definice, která je ukotvena v prastarém vztahu mezi zušlechťováním půdy a kultivací duše. Kultura tedy není jen záležitost oboru, který se pouze provozuje. U kultury jde o láskyplné a někdy namáhavé pěstování: spíše než o rutinní zaměstnání jde o tvořivé povolání.*“ Jiří HANUŠ (ed.), *Dějiny kultury a civilizace západu v 19. Století.* Brno: CDK, 2002, s. 5. Dále M. Řepa komentuje rozdíl pojetí Dějin kultury v českém a francouzském milieu tak, že kulturní dějiny se neomezují na dějiny kulturních institucí, analýzu produktů vysoké kultury, životopisy tvůrců, dějiny vědy a vzdělávání, jak tomu bylo například dlouho právě v českém prostředí. Kulturní dějiny vycházejí z dějin mentalit, „...*,zejména antropologie a sociologie. Právě vzájemná souvislost sociálních a kulturních fenoménů se stala jednou z premis kulturní historie.*“ Jiří HANUŠ (ed.), *Dějiny kultury a civilizace západu v 19. Století.* Brno: CDK, 2002, s. 14. ISBN 80-7325-006-3.

⁸² J. Sokol hovoří o civilizaci, že „*ve vlastním slova smyslu můžeme opravdu mluvit až u společnosti městských ... nebo třeba jihoamerické. Vrstva civilizace je z definice vrstva každodenního provozu a živobytí, kde prostě a bez velkého přemýšlení užíváme daných možností, zpravidla napodobujeme chování druhých a zacházíme s věcmi, kterým často vůbec nerozumíme a jsme odkázáni na návod k použití.*“ Jan SOKOL, *Malá filosofie člověka a slovník filosofických pojmů.* Praha: Vyšehrad, 1998, s. 243–250. ISBN 978-80-7429-056-5.

⁸³ Pro porozumění bolzanismu můžeme uvést například: Miroslav HROCH, *Na prahu národní existence.* Praha: Mladá fronta, 1999, s. 178–181. Eduard WINTER, *Bernard Bolzano a jeho kruh.* Brno: Akord, 1935, s. 193–231. M. BAYEROVÁ, *Bernard Bolzano – evropský rozměr jeho filosofického myšlení.* Praha: Filosofia, 1994. Pozoruhodné srovnání mezi filozofickým dílem a teologickou reflexí B. Bolzana od K. Skalického. Karel SKALICKÝ, „*Od logiky k teologii.*“ In: *Listy – dvouměsíčník pro kulturu a dialog.* Dostupné on-line www.listy.cz › Archiv › 2006 › Číslo 6 [Citováno: 12.12.2013].

⁸⁴ Kristína KAISEROVÁ, „*Římskokatolická církev s Němci v Českých zemích*“, in sborník Zdeněk R. Nešpor (ed.), *Náboženství v 19. století,* Praha: Scriptum, 2010, s. 96–100. Dále Kamila VEVERKOVÁ, *K problematice studia osvícenství u nás a pramenů, týkajících se některých Bolzanových žáků.* In: sborník Rudolf SVOBODA – Martin WEIS – Peter ZUBKO (eds.), *Duchovní a myšlenkové proměny druhé poloviny 19.*

Zahradník (1790–1836)⁸⁵ nebo Jan Valerián Jirsík (1798–1883).⁸⁶ Nadčasovost bolzanových myšlenek lze najít také v jeho koncepci apoštolské tradice,⁸⁷ která může připomínat konstituci *Dei Verbum* z dokumentu II. vatikánského koncilu.⁸⁸ Podle Bolzanových zásad vychovával své děti František L. Rieger,⁸⁹ který považoval jeho školu za „pravou formu českého katolicismu“. ⁹⁰ Pravděpodobně i díky těmto a dalším charismatickým osobnostem můžeme hovořit o katolicismu, který může nést nacionální ráz. Nicméně se – podle M. Hrocha – dá tvrdit, že právě Schwarzenbergové „jsou zářným příkladem začlenění se do společnosti, která je jiná než germánská.“ Schwarzenbergové pocházející z dnešního Bavorska se totiž velmi dobře etablovali, a možná i inkulturovali, do odlišného kulturního kontextu. Nehledě na revoluční periody od poloviny 18. století⁹¹ do revolučního roku 1848. Kardinál Schwarzenberg žil v událostech prusko-rakouské války, která vypukla 17. června 1866, a i když byl od 25. května nemocný neštovicemi, přesto se rozhodl řešit situaci 7. července mírovou cestou, kdy se ve vesnici Chval sešel s pruským podplukovníkem Ranischem. Povedlo se vyjednat usmíření s podmínkou ubytování 8 000 mužů v Praze. V kasárnách však byla nemocnice, a tak je ubytoval v budově semináře. Státní a zemské úřady byly od vypuknutí války mimo město Prahu i se svatováclavskou⁹²

století. Sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. února 2006, 25–46.

⁸⁵ Jan B. LÁŠEK, „Český teolog první poloviny XIX. století Vincent Zahradník (1790-1836)“, in *Theologická revue*, č.19 (57), r. 1986, s. 143–148. Dále Jan B. LÁŠEK, *Vincenc Zahradník*. In: sborník Jiří GABRIEL (ed.), *Slovník českých filosofů*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 643–645. ISBN neuvedeno.

⁸⁶ Můžeme zde jen dodat, že dílo od J. Kadlece, Jan Valerián Jirsík, biskup českobudějovický, České Budějovice, 1993, by si zasloužilo opět reflexe jeho teologické inspirace, jak uvádí C. V. Pospíšil. Ctirad V. POSPÍŠIL, *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800 – 2010. Tvářnosti české katolické trojiční teologie a pneumatologie 1800 – 1989*. Praha: L. Marek, 2011, s.173–195. ISBN 978-80-87127-37-7.

⁸⁷ Můžeme zde zmínit také tzv. bolzanovskou diskriminaci, která od roku 1825 zahájena vyšetřováním arcibiskupské konzistoře v Praze (na podnět z Vídně). Proto soudobý pražský arcibiskup Chlumčanský podpořil Bolzana, aby vypracoval svou apologii, jež proslula pod názvem *Moje víra*. Josef HAUBELT, *České osvícenství*. Praha: Rodiče, 2004, s. 559–560. ISBN 80-86695-53-0.

⁸⁸ Ctirad V. POSPÍŠIL, *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800 – 2010. Tvářnosti české katolické trojiční teologie a pneumatologie 1800 – 1989*. Praha: L. Marek, 2011, s.155–157. Dále Karel SKALICKÝ, *Katolická filosofie a teologie zvláště tomistická v české společnosti XIX. a XX. století*“. In: kolektiv autorů, *Slovo a Naděje*. Řím: Křesťanská akademie, 1978, s. 45–79. J. M. LOCHMAN, *Bernard Bolzano*, B. BOLZANO, *Athanasia oder Gründe für die Unsterblichkeit der Seele*. Sulzbach: 1841, s. 317. B. BOLZANO, *Über die Perfektibilität des Katholicismus*. Leipzig: 1845. ISBN neuvedeno.

⁸⁹ Jan HEIDLER (ed.), *Příspěvky k listáři dra Frant. Lad. Riegra II*. Praha: ČAVU, 1926, s. 473. ISBN neuvedeno.

⁹⁰ Podrobněji Petr FIALA – Jiří FORAL – Karel KONEČNÝ – Pavel MAREK – Michal PEHR – Miloš TRAPL (eds.), *Český politický katolicismus 1848 – 2005*. Brno: CDK, 2008. Pavel MAREK, *Český katolicismus 1890-1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. Olomouc: Gloria, 2003.

⁹¹ Miroslav HROCH – Vlasta KUBIŠOVÁ, *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800*. Praha: Svoboda, 1990, s. 143–149. ISBN 978-80-20501-51-6.

⁹² Legendární poetický příběh, který – Václav Alois Svoboda Navarovský – se stal předlohou básně, kterou v pěti strofách sepsal anglický duchovní John Mason Neale a která se stala v Anglii téměř nejoblíbenější, neboť hovořila o milosrdných skutcích sv. Václava a také o šlépějích, v nichž si Podivín ohříval své nohy ve

korunou (uschovány ve Vídni až do srpna 1867) a ostatky sv. Jana Nepomuckého (uloženy v Salzburgu), tak s obyvateli města zřídili stravovací zařízení. Po vítězství pruského vojska u Sadové (3. 7. 1866) posílal na žádost pruské královny zajatým vojákům české knihy. Svě sestře Matyldě napsal, že „velmi těžce nese to, že na Pražském hradě vlaje pruská vlajka.“ Pro zásluhy za zdárné vyřešení válečného konfliktu byl 24. srpna 1866 jmenován čestným občanem pražským. Také zažil prusko-francouzskou válku a sjednocení Itálie po dobytí Říma 20. září 1870.⁹³

Objevovaly se zde však ještě jiné úkoly, neboť *pietas Habsburgica* i *pietas Schwarzenbergica* stále ovlivňoval zmíněný josefinismus a osvícenství, ale také galikanismus,⁹⁴ jenž vedl ke zpochybňování autority místních církví, základů víry, ale také Petrova stolce. Od r. 1814 jezuité⁹⁵ a od r. 1820 redemptoristé opět mohou provádět svou evangelizační a duchovní činnost na podporu katolické církve, neboť se obecně hovořilo o obnově starobylých řádů a jejich činnosti. Můžeme tak hovořit o středověkém charakteru boje o investituru, jenž se v druhé polovině 19. století projevuje v zápase kulturního boje a činnosti ultramontanistů. V habsbursko-lotrinské monarchii byla většina kněží konzervativních, nesli však protihabsburský náboj,⁹⁶ neboť – jak jsme se již na začátku zmínili – jejich *pietas* se stále více formovala v kastovním charakteru, což vylučovalo z jejich středu zvláště kněze z nižších stavů společnosti. Tím spíše byla církevní svrchovanost trnem v oku národnostnímu úsilí v Čechách i na Moravě. V r. 1849 se proto uskutečnila konference, která měla z hlediska katolické církve objasnit vztah mezi církví a státem. Kardinál Schwarzenberg této konferenci předsedal, když byl ještě arcibiskupem solnohradským (1830–1850), a z tohoto setkání vzešly zásady, které později císař František Josef I. přijal. Mimo jiné zrušil stav tzv. policejní církve (vzniklý za císaře Josefa II.), a to ustanoveními z 18. a 23. dubna 1850, kdy opět vyzvednul katolickou církev na

sněhu mu mrznoucí. Uvedeno www. Václav Alois Svoboda Navarovský - příloha - Kohoutikriz.org. [Citováno: 10. 12. 2013]

⁹³ Martin WEIS, *Proměna vztahů mezi církví a habsbursko – lotrinskou dynastií v druhé polovině 19. století*. In: *Duchovní a myšlenkové proměny druhé poloviny 19. století. Sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. února 2006*. (eds.), SVOBODA, R. – WEIS, M. – ZUBKO, P. České Budějovice. Jihočeská univerzita Teologická fakulta, 2006, s. 15–16. ISBN 80-7040-900-2.

⁹⁴ Rudolf SVOBODA, *První vatikánský koncil 1869-1870*. In: *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 8–9. ISBN 80-85929-85-6.

⁹⁵ Papež Pius VII. opět obnovuje tento řád, který byl v r. 1773 papežem Klementem XIV., na nátlak soudobých panovníků, zrušen. K. VOCELKA, *Die Familien Habsburg und Habsburg-Lothringen: Politik – Kultur – Mentalität*. Wien: Böhlau, 2010, s. 312–332. ISBN 978-3-205-78568-2.

⁹⁶ Jan KŘEN, *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, s. 96–99. ISBN 80-7203-612-2. L. BERGERON – F. FURET – R. KOSELLECK, *Das Zeitalter der europäischen Revolution 1780-1848*, s. 262–295. ISBN neuvedeno.

předrevoluční pozici. Již tedy nemělo účinnost *placetum regium*, v němž činnosti církve a projevy církevní hierarchie podléhaly schválení státními orgány.⁹⁷ Vztah duchovních s Římem již nebyl pod dozorem státu a císaře. Právě ze stavu nižšího kléru vycházely požadavky na modernizaci a demokratizaci jurisdikčních pravomocí v církvi, což souviselo s úrovní církevní disciplíny. Jednalo se tedy o reformy od tzv. reformních kněží, jež nebyly v protirevolučním směru tzv. Druhé restaurace, kterou projednával v r. 1848 papež Pius IX.⁹⁸

1.1.4 „Dlouhé 19. století“

O sekularizaci 19. století hovoří někteří historici jako o epoše „dlouhého 19. století“. Začátek sekularizace nachází J. Malíř již v raném středověku 11. a 12. Století, a to v tzv. boji o investituru⁹⁹, nebo F. X. Halas uvádí první tři staletí křesťanství, kdy nešlo o sepetí státu a církve v takové míře, jež by vedla k sekularizaci křesťanství. Z. R. Nešpor a další historikové počátek sekularizace datují od josefinských reforem po 1. světovou válku.¹⁰⁰ Někteří historikové pak zcela boří kalendářní cezury a celou „epochu nej církevnějšího českého a celoevropského náboženství“¹⁰¹ posunují až do 60. let 20. století.¹⁰²

Ve Francii jsou již na konci 18. století všechny konfese oficiálně zrovnoprávněny.¹⁰³ Francouzští revolucionáři realizují volnomyšlenkářský pokus,¹⁰⁴ který nepřináší ani

⁹⁷ Sem spadalo zveřejňování papežských výnosů, pastýřských listů aj. Podrobněji Marcela EFMERTOVIÁ – Nikolaj SAVICKÝ (eds.), *České země 1848-1918, Od březnové revoluce do požáru Národního divadla*. I. díl. Praha: Nakladatelství Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-171-4.

⁹⁸ J. M. LABOA, *La chiesa e la modernità. L'ottocento*, I. Roma: Jaca Book, 2003, s. 138–139. Dále M. EFMERTOVIÁ – N. SAVICKÝ, *České země 1848–1918*, I., s. 174. ISBN 978-8816303683.

⁹⁹ Lukáš FASRA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ (eds.), *Sekularizace českých zemí v letech 1848–1914*. Brno, CDK, 2007, s. 11–12. ISBN 978-80-7325-117-8.

¹⁰⁰ Srov. Nešpor Z. R. a kol. *Náboženství v 19. století: nej církevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha, Scriptorium, 2010, s. 9–10. ISBN 978-80-87271-22-3.

¹⁰¹ Zdeněk NEŠPOR a kol. *Náboženství v 19. století: nej církevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha, Scriptorium, 2010, s. 284–290. ISBN 978-80-87271-22-3.

¹⁰² J. Malíř dokonce uvádí, že proces sekularizace v habsburské monarchii i v českých zemích nabral v 19. století na obrátkách, zdaleka však nebyl důsledný a nebyl ani dokončen. Jako významný dějinný fenomén zůstává aktuální i v 20. a 21. století. Srov. Fasora, L., Hanuš, J., Malíř, J. (eds.) *Sekularizace českých zemí v letech 1848–1914*. Brno, CDK, 2007, s. 21. ISBN 978-80-7325-117-8. Dále M. Řepa podotýká, že francouzské *Annales*, německá *Alltagsgeschichte*, italská *microstoria* a americká historiografie vytváří syntézu 19. století až v tomto věku. Jiří HANUŠ (ed.), *Dějiny kultury a civilizace západu v 19. století*. Brno, CDK, 2002, s. 11–16. ISBN 80-7325-006-3.

¹⁰³ Ústava z r. 1793 v článku 7. vyhláší, že občan má právo svobodně vyjádřit svou vůli a své názory, ať už v tisku nebo jiným způsobem, právo mírumilovně se shromažďovat a svobodně vyznávat jakoukoliv víru nesmí být zakázáno... V článku 122. se přímo hovoří o svobodě vyznání. Miroslav HROCH – Vera KUBIŠOVÁ, *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800*. Praha, Svoboda, 1990, s. 230–237. ISBN 80-205-0151-7.

¹⁰⁴ Miroslav HROCH – Vera KUBIŠOVÁ, *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800*. Praha, Svoboda, 1990, s. 257–263. ISBN 80-205-0151-7.

osvobození od starého režimu, ani ve vyhlášených státních svátcích nebo v bohatosti bratrských kultů¹⁰⁵ a filozofie.¹⁰⁶ Ovoce revoluční reformace¹⁰⁷ však následně přineslo osvobození státu od katolické církve, nikoliv však od náboženskosti.¹⁰⁸ Osvícený člověk na začátku 19. století si mohl připadat „*bohatý v prázdném světě*.“¹⁰⁹ Bohatý ve svobodě, rovnosti a bratrství. Po doznívajících letech revoluce zaznívají slova francouzských biskupů v emigraci s přihlédnutím ke gotickým katedrálám ve smyslu duchovního dědictví předrevolučních Francouzů. Jakoby znovu docházelo k návratu nahlížení světa jako *vestigia Dei* v prolínání s *vestigia hominis*¹¹⁰. Uzavření konkordátu s novým vůdcem francouzským patriotem Napoleonem, jež signalizuje gesto přízně spíše k utěšení emocí ke katolické církvi¹¹¹, aby upevnil „*dlouhý mír*“¹¹², který se časem stává spíše iluzí.¹¹³ Stát, jenž chtěl převzít úlohu krále, který byl považován za vladaře z Boží vůle, považoval svou

¹⁰⁵ Jiří HANUŠ (ed.), *Dějiny kultury a civilizace západu v 19. Století*. Brno, CDK, 2002, s. 20–23. ISBN 80-7325-006-3.

¹⁰⁶ Mezi ty, kdo revoluci přivítali, patřil i Friedrich von Gentz, pozdější ideolog Metternichova režimu. Viděl v ní pokus o zlepšení člověka a praktický triumf filozofie. Miroslav HROCH – Vera KUBIŠOVÁ, *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800*. Praha, Svoboda, 1990, s. 153. ISBN 80-205-0151-7.

¹⁰⁷ D. Tinková představuje revoluci ve Francii jako „reformaci“ politickou, ekonomickou, sociální a duchovní. Jiří HANUŠ (ed.), *Dějiny kultury a civilizace západu v 19. století*. Brno, CDK, 2002, s. 17. ISBN 80-7325-006-3.

¹⁰⁸ Le Bon napsal na přelomu 18. a 19. století, že „*je hodně zbytečné a nudné, zdůrazňuje-li se stále znovu, že davy potřebují náboženství. Všechny politické, náboženské i sociální víry jsou jimi přijímány jen tehdy, vezmou-li na sebe formu náboženskou, která je staví mimo diskusi. Kdyby bylo možné docílit, aby davy přijaly ateismus, nabyly by zcela prudké nesnášenlivosti a žáru náboženského citu a ve svých vnějších formách stal by se brzy kultem.*“ Jiří HANUŠ (ed.), *Dějiny kultury a civilizace západu v 19. Století*. Brno, CDK, 2002, s. 29–30. ISBN 80-7325-006-3.

¹⁰⁹ Pointoval to již ve svém aforismu Voltaire, když řekl: „*Já sám v Boha nevěřím, ale jsem rád, když v něho věří můj krejčí.*“ Lukáš FASRA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ (eds.), *Sekularizace venkovského prostoru 19. století*. Brno, Matice moravská, 2009, s. 38. ISBN 978-80-86488-55-4.

¹¹⁰ S těmito označeními v důsledku antropocentrismu „diskutuje“ K. Skalický nad termínem politická teologie J. B. Metzeho pod lupou vstřícné kritiky, kde ve svém článku Metzova slova uvádí, že svět je především světem člověka, polidštěným světem, protože to, čeho si dnes ve světě nejprve a bezprostředně všimneme, nejsou *vestigia Dei*, Boží stopy, ale *vestigia hominis*. Boží stvoření se zdá být na cestě své hominizace všude zprostředkováno dílem člověka; ve všem tom, s čím máme v našem pozemském životě co do činění, se setkáváme nikoliv s přírodou stvořenou Bohem, ale se světem již projektovaným a změněným člověkem – a v něm opět se sebou samým.“ Karel SKALICKÝ. Politická teologie J. B. Metzeho pod lupou vstřícné kritiky. In: *Teologické texty*, r. 2008, č. 2, s. 63. Dále lze uvést komentář K. Bárta, který uvádí, že lidské sebevědomí tu bylo nadřazeno všemu, co stálo mimo ně. Zakládalo to „pocit mistrovství“ a této subjektivní jistotě odpovídala i jistota objektivní, že svět byl Bohem stvořen dobrý, tedy uzpůsobený k tomu, aby se stal místem lidské činnosti. Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Nové Město nad Metují: Albis internacional, 2006, s. 43. ISBN 80-86971-06-6.

¹¹¹ R. 1801 byl po překonání mnohých obtíží ujednan konkordát. Katolické náboženství jím nebylo uznáno za státní, nýbrž za náboženství velké většiny národa. Konsul jmenoval biskupy (50) a arcibiskupy (10), které papež potvrdil. Blažej RÁČEK, *Církevní dějiny v přehledu a obrazech*. Praha, Vyšehrad, 1939, s. 574. ISBN neuvedeno.

¹¹² V březnu r. 1802 se začalo mluvit o tzv. „Trvalém míru“, „Čestném míru“ nebo „Dlouhém míru“. Srov. Manfred, A., Z., *Napoleon Bonaparte*. Praha, Naše vojsko, 1983, s. 334. ISBN neuvedeno.

¹¹³ Jiří HANUŠ (ed.), *Dějiny kultury a civilizace západu v 19. století*. Brno, CDK, 2002, s. 29. ISBN 80-7325-006-3.

rozhodovací moc nad církví jako posvěcení svého uplatněného práva.¹¹⁴ Nicméně nejsilnější proud sekularizace, který v 19. století vykrytalizoval, vzešel z revoluce ve Francii, kde bylo sejetí státu a církve téměř neoddělitelné, neboť Francie byla nazývána „první dcerou církve“. Po bitvě u Slavkova r. 1805 rozšířil své diktátorské působení přes německá knížectví, čímž zrušil 844 let trvající Svatou říši římskou, a po vytvořeném Rýnském spolku 6. srpna 1806 se stal panovníkem podstatné části evropského kontinentu.¹¹⁵ Ne všechno se však Napoleonovi zdařilo, zvláště jednalo-li se o Pyrenejský poloostrov, protože po občanské válce musel opustit Španělsko.¹¹⁶ Na Apeninském poloostrově se mu podařilo sjednotit italské státy v království, přičemž nominálním králem byl jeho syn Napoleon II., nazývaný též Orlík, avšak jen do r. 1814. Nicméně zásadnější společensko-náboženské změny v habsbursko-lotrinské monarchii přišly až po porážce rakouské armády 3. července 1866 v bitvě u Sadové, u Hradce Králové, kde zvítězili Prusové, tehdy se kardinál Schwarzenberg zapojuje do vzájemných dohod, které vyústí v tzv. pražský mír 23. července 1866, po nichž došlo ke zrušení Německého spolku, kdy také Rakousko ztratilo Benátsko, které se spojilo s královstvím italským.

Za docela odlišných společensko-kulturních okolností se začaly objevovat moderní tendence ke vzniku Italského království, jež trvalo cca 85 let, tedy od r. 1861, a k jejímž dovršení došlo až r. 1870, kdy vstoupil Garibaldi 20. září 1870 do Říma a učinil ho sídelním a hlavním městem sjednocené Itálie. Vztah mezi Papežským stolcem a novým italským státem se vyřešil až r. 1929, kdy došlo na uzavření lateránských smluv, které vytvořily tzv. Vatikánský stát, kde už mohl nástupce sv. Petra vykonávat svobodně a nezávisle apoštolské poslání, aniž by se vnímal jako „vatikánský vězeň“. Vraťme se ještě k císaři Napoleonovi, který po prohrané bitvě u Waterloo r. 1815 musel do vyhnanství, pak následuje kongres ve Vídni,¹¹⁷ a to téhož roku, kdy se i společensko-náboženský život v Evropě opět vrací do předrevolučních let.¹¹⁸ Pro habsbursko-lotrinskou monarchii byl německý nacionalismus

¹¹⁴ Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Nové Město nad Metují, Albis internacional, 2006, s. 42. ISBN 80-86971-06-6.

¹¹⁵ M. HLAVAČKA, *Rakouská monarchie v „dlouhém“ 19. století (1790–1814)*. In: sborník Veber, V. – Hlavačka, M. (eds.), *Dějiny Rakouska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, 369.

¹¹⁶ Pro doplnění můžeme zmínit Napoleonův nezdar vůči Anglii r. 1805. E. ZÖLLNER, *Geschichte Österreichs, 8. Auflage*. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1990, s. 338.

¹¹⁷ K Vídeňskému kongresu podrobnější zpracování u K. VOCELKA, *Geschichte Österreichs. Kultur – Gesellschaft – Politik*. Graz-Wien-Köln: Styria, 200, s. 174–178. Dále i M. LIEBMANN, *Vom Wiener Kongress bis zur Gegenwart*. In: sborník Wolfram, H. (ed.), *Österreichische Geschichte*, Wien: Verlag Carl Ueberreuter, 2003, 361–364.

¹¹⁸ Proti revolučním snažením v Evropě došlo k vytvoření tzv. Svaté aliance, ve které byly státy: Rakousko, Rusko a Prusko a měla se tak zaručit výpomoc v případě válečných nebo revolučních „tažení“, zejména z Francie. B. PLONGERON, „Messianische Metapolitik“. In sborník Plongeron, B. (ed.), *Die Geschichte des Christentums. Aufklärung, Revolution, Restauration (1750-1830)*, s. 818–819. Dále i M. HLAVAČKA,

nepříjemným „sousedem“, proto se také nepředěšlo pověstným prusko-rakouským válkám.¹¹⁹

V celoevropském měřítku se však mění i charakter náboženství. Není již tolik spojeno s kultem kristologickým nebo hagiografickým, ale nacionálním, tedy svým způsobem profánním, světským. Tomuto trendu se nevyhne ani habsbursko-lotrinská monarchie. Proto si můžeme položit otázku, proč v této monarchii dochází k takové vlně sekularizace, která se v některých ohledech tolik neliší od francouzské? Odpovědi může být několik. J. Malíř uvádí, že monarchie byla v evropském měřítku prezentována katolíky jen její elitou.¹²⁰ Nebyla však viděna jako společnost multinárodní a multikonfesní. Již výše zmíněným Tolerančním patentem se začíná společnost postupně strukturalizovat podle konfese. Budují se školy, vznikají spolky a tiskne se literatura, na kterou již nemá vliv katolická církev.¹²¹ V důsledku tohoto jednání dochází ve společnosti k odcírkevňování, ale také odnáboženštění, neboť podle P. Marka se v nově vznikajících městech prosazuje namísto ideje Boha idea „humanity, solidarity a národní svébytnosti“, která říká, že „*idea moderní občanské společnosti vyvěrá z osvícenství 18. století na ideologických fundamentech liberalismu, demokracie a socialismu. Osvícenství vystoupilo s kritikou ideologie a politického mechanismu stavovské společnosti, a proto zásadně revidovalo poměr k náboženským otázkám.*“¹²² Zde také někteří historikové hovoří o počátku ateismu. Mimo jiné se v souvislosti s občanskými právy začíná také více vyzvedávat svoboda trhu a obchodování, které přinášejí hospodářský rozvoj. Požadavky vůči státu se kladou do volného/svobodného obchodu, do něhož stát nemá zasahovat, „*neboť v prostředí svobodného trhu dochází k plnému uplatňování Božích zákonů.*“¹²³ Zde se také mění charakter státu, který již není vnímán jako jakýsi mocenský organismus, ale jako tzv. obchodní stát.¹²⁴

Rakouská monarchie v „dlouhém“ 19. století (1790-1918). In: sborník V. Veber – M. Hlavačka (eds.), *Dějiny Rakouska*, s. 373–376. Dále například Papežský stát toto členství odmítl, neboť si chtěl uchovat neutralitu. Avšak v r. 1820 povolil státní sekretář Consalvi přechod aliančnímu vojsku přes papežské území, aby zasáhli proti revoltě v Neapoli. František X. HALAS, *Fenomen Vatikán*, Brno: CDK, 2004, s. 244–245.

¹¹⁹ Velkou roli zde sehrál Otto von Bismarck. M. EMERTOVIČ – N. SAVICKÝ, *České země 1848–1918. Od březnové revoluce do požáru Národního divadla*, I., Praha: Nakladatelství Libri, 2009, s. 272.

¹²⁰ Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ (eds.), *Sekularizace českých zemí v letech 1848–1914*. Brno, CDK, 2007, s. 18. ISBN 978-80-7325-117-8.

¹²¹ Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ (eds.), *Sekularizace českých zemí v letech 1848–1914*. Brno, CDK, 2007, s. 108–117. ISBN 978-80-7325-117-8.

¹²² Pavel MAREK, *Náboženství v období politické diferenciacie české společnosti v druhé polovině 19. století*. In: sborník Hojda, Z. – Prah, R. (eds.), *Bůh a bohové. Církev, náboženství a spiritualita v českém 19. století*, Praha: Koniasch Latin Press, 2003, s. 192–202.

¹²³ Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Nové Město nad Metují, Albis internacional, 2006, s. 42–43. ISBN 80-86971-06-6.

¹²⁴ Jiří HANUŠ, „Obhajoba civilizace a vzpomínka na krásu“. In: *Teologický sborník* 7, č. 3 (2001): s. 96–97.

Nicméně lze také podotknout, že kritika na adresu jezuitů, kteří nauku církve proklamovali příliš utilitaristicky a instrumentalisticky, může člověk nabývat dojmu, že zjevená pravidla již není třeba vnímat jako zjevená, ale v podobě prostředku možnosti spasení.¹²⁵ Tento způsob myšlení nabízí v nové civilizaci prostor volby svobodného svědomí pro konfesi i kulturu. Zvláště pak, když se liberalismus rozděluje na politický a hospodářský. Politický liberalismus je ve znamení oportunity „*vůči stavovským výsadám rodu, proti duchovní nadvládě církve a proti vládní moci absolutistického státu, kde se upřednostňovala občanská práva a svoboda v konstitučním charakteru. Liberalismus hospodářský se neslučoval s vměšováním státu do „svobodného obchodování“, neboť „hospodářský život má být ponechán volné hře trhu a svobodné konkurenci podnikatelských individualit, jejichž soutěž považoval za optimální cestu rozvoje,*“ jak popisuje J. Křen.¹²⁶ Hospodářský liberalismus se pak rozvinul v Anglii a také na některých industriálně zaměřených místech Evropy. V habsbursko-lotrinské monarchii se pak jednalo o industrializaci českých oblastí, kde šlo především o průmyslovou výrobu zaměřenou na strojírenství, zbrojařství, sklářství, textilní a chemický průmysl. České země se Štýrskem byly v polovině 19. století hospodářsky nejproduktivnější v celé monarchii. Jednu z příčin, kterou vidí M. Hlavačka, je dobrá vzdělanost lidí a surovinové zdroje.¹²⁷ Průmyslová revoluce sebou nesla také rozvrstvení společnosti na bohaté a chudé, což začalo vytvářet hlubší sociální cítění, zejména pak v dílech a myšlenkách takových vzdělavců jako byli Pierre Joseph Proudhon (1809–1865), Louis Auguste Blanqui (1805–1881) či Karla Marx (1818–1883), kteří byli vnímáni jako socialističtí průkopníci.¹²⁸

V modernizující se společnosti v novém věku revolucí, a to jak v politické, hospodářské¹²⁹, tak i dělnické sféře¹³⁰ se podoba konfesí dále formuje, zejména po zrušení

¹²⁵ J. F. Jerusalem, J. J. Spalding a F. Nicolai upřednostnili rozum, kdy ze Zjevení uznávali jen to, co mohli pokládat za zjištěnou rozumnou pravdu, totiž ideji Boha, svobody, morálky anebo nesmrtelnosti. Zároveň tak platilo, že křesťanské pravdě v celku a v jednotlivostech ... není nutné věřit jakožto zjevené, nýbrž jakožto sloužící k naší spáse. Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Nové Město nad Metují, Albis internacional, 2006, s. 203. ISBN 80-86971-06-6.

¹²⁶ Jan KŘEN, *Dvě století střední Evropy*, Praha: Argo, 2005, s. 88.

¹²⁷ Rostoucí industrializace měla také svůj vliv na rozvoj infrastruktury, která se rozvíjela zejména kolem větších měst, jako Praha, Brno atd. M. HLAVAČKA, *Rakouská monarchie v „dlouhém“ 19. století (1790–1918)*, s. 395–399.

¹²⁸ Jedná se zde o Marxův Kapitál, který vyšel v Londýně r. 1848 a ovlivnil dělnické vrstvy a hnutí, které vytvořilo Mezinárodní dělnické sdružení, jež se zformovalo v tzv. I. internacionále. J. GADILLE, *Politische Freiheiten – Soziale Frage*. In: sborník Plongerón, B. (ed.), *Die Geschichte des Christentums. Aufklärung, Revolution, Restauration (1750-1830)*, s. 10–16.

¹²⁹ Balmes uvádí, že narážky na katolickou církev jsou v souvislosti po stránce politické a hospodářské, nikoliv naukové. Srov. Balmes, J. *Protestantismus a katolicismus*. Stará Říše na Moravě, Třebíč, 1948. ISBN neuvedeno.

¹³⁰ L. GALL (ed.), *Bürgertum und bürgerlich-liberale Bewegung im Mitteleuropa seit dem 18. Jahrhundert*. München, 1997. Dále doporučujeme i Jan KŘEN, *Dvě století střední Evropy*, Praha: Argo, 2005, s. 234–236.

placetum regium. Oblast společnosti – ať státně-hospodářská, či konfesně-církevní nabývá svých kvalitativních proměn. Zvláště již zmíněné hospodaření a obchodování se spotřebním materiálem dává „novému člověku“¹³¹ pozitivní reflexi vnímání své náboženskosti, neboť již to není ten „chudý pocestný“¹³² člověk středověku,¹³³ ale bytost, která nachází svůj zdroj bohatství v zabezpečení a rozvinutí schopností,¹³⁴ kdy se nemusí spoléhat na milostivou ruku dárce, svého pána, ale na sebe sama.¹³⁵ Také díky tomuto novému vnímání lidského subjektu se vytvářejí nové rozdíly, které se pak řeší fungováním různými sdružení, spolků a bratrstev.

Nyní si podrobněji popíšme spolek, který pražský kníže-arcibiskup preferoval, neboť měl nadnárodní charakter a propojoval (a měl také probhloubit) český katolicismus s papežským stolcem – šlo o spolek sv. Michaela Archanděla. Kardinál Schwarzenberg chce v úvodu svého Ordinariátního listu adresátům pomocí biblických úryvků vykreslit atmosféru a důvody takového spolku v době, kdy se mezi nacionalismem a katolicismem¹³⁶ nově utvářejí vztahy mezi církví a státem a také postoje římského biskupa, který podstupuje

¹³¹ Již Josef II. chtěl pomocí státních reforem vytvořit typ nového člověka, ale v rodinách, školách a kostelích byl jen starý. Srov. Magenschab, H. *Josef II.* Praha, Euromedia Group, 2008, s. 136. ISBN 978-80-249-100-7. „Dále pak „nový člověk“ podle sv. Pavla uvádí v podobě obléknouti se v Krista..., který se neustále obnovuje... dle obrazu Toho, který ho stvořil, a zároveň s Kristem, který je všechno ve všem. Obnova člověka: v jednoho člověka v jednom těle.“ Henri De LUBAC, *Katolicismus*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 1995, s. 19. ISBN 80-7192-017-7.

¹³² Ze středověkého *homo viator* se v průběhu 19. století za přispění filozofického systému Hegela vytvořila jiná podoba „poutníka“. Máme tak na mysli Marxovu „skutečnou pravdu“ pro celek společnosti, nikoliv jen pro jednu skupinu. Pro Marxe tedy „svoboda přestala znamenat (vzájemnou) toleranci. Neboť všechny liberální pravdy jsou ideologickou mystifikací, neboť nejsou ničím jiným než odrazem třídního boje. Pravda je v nich produktem zájmu povýšeným na princip. Není v ní proto nic svatého, protože taková pravda je lží, v nejlepším případě omylem lidí neschopných překročit hranice své třídní zájmovosti. Jedině proletářská pravda je pravdou skutečnou, poněvadž je zájmem celku a ne skupiny, a je zároveň pravdou celého dějinného vývoje a jeho naplnění.“ Božena KOMÁRKOVÁ, *Sekularizovaný svět a evangelium*. Brno, Doplněk, 1992, s. 77. ISBN 80-901102-9-0.

¹³³ J. P. Sartre ve své Filozofii svobody uvádí, že nejvíce ponižující závislost je závislost člověka na Bohu. Srov. Kandler, M. *Dimense katolictví*. Kolín nad Rýnem: Tomášovská edice, 1991, ed. 2, s. 5. ISBN neuvedeno.

¹³⁴ Zde je možné poukázat na sociální utváření společnosti, kdy komunální „pojmem svobody přichází již od Leninovy revoluce, který převrací a přeměňuje ... možnost nekonformity se sociálními okolím, ale konformita s revolucí, později konformita s komunistickou stranou ... toto vše vnímá jako inkarnaci (vtělení) pravdy do lidských institucí a všechno ostatní je lež a zlo. Socialismus je tak uskutečněním všech hdonot, všeho, co lidstvo očekává. Proto každý, kdo by se bouřil, je zločinec, nepřítel lidského pokolení.“ Srov. Komárková, B. *Sekularizovaný svět a evangelium*. Brno, Doplněk, 1992, s. 78. ISBN 80-901102-9-0. Můžeme zde zmínit církevní sociální otázku, která vždy měla v církvi své místo. Až v 19. století se více strukturalizuje. Potažmo můžeme říci, že komunistická manipulace např. s cyrilometodějskou tradicí v tzv. světovém mírovém soužití a svébytnosti jedné státnosti Čechů a Slováků se po roce 1989 se opět navrácí ke křesťanským kořenům. Tomáš ŠPIDLÍK – Pavel AMBROS, *Svatí Cyril a Metoděj mezi námi*. Olomouc, Refugium, 2011, s. 12–13. ISBN 978-80-7412-097-8.

¹³⁵ Podle J. P. Sartra jen jedna závislost člověka neponižuje. Je to závislost na sobě samém. Srov. Kandler, M. *Dimense katolictví*. Tomášovská edice, Kolín nad Rýnem, 1991, ed. 2, s. 6. ISBN neuvedeno.

¹³⁶ APA. *Ordinariatsblatt der Prager Erzdiezöse von 1860 bis 1870, r. 1861*, č. 12, s. 89–92.

nemalý zápas o evangelní hodnoty. Pražský kníže-arcibiskup byl také papežovým přítelem¹³⁷ a v bratrském společenství v biskupském sboru, což o to více umocňovalo naléhavost celé situace. Proto nachází duchovní i hmotnou posilu v řádně zřízeném bratrstvu sv. Michaela, které mělo mimo jiné uchovat stále před očima tyto nesnáze doby. Nutno dodat, že v Mnichově se tato iniciativa uskutečňuje s asi šestiměsíčním zpožděním.¹³⁸ Z historického hlediska, jak jsme již výše zmínili, vzniká a funguje v reformačním období v Českém království velké množství bratrstev. Mají různé přívlastky jako např. „zbožná bratrstva“ nebo „bratrstva Nejsvětější svátosti“ aj. Pocházela z německého termínu *Bruderschaft*, nebo také *fromme Bruderschaft*. V mateřské řeči katolické církve pak nacházíme pojmenování jako *confraternitas*, *congregatio* a *confederatio*.¹³⁹ Tato česko-německo-latinská pojmenování označovala náboženská společenství, která byla připisována bratrstvům v římskokatolické církvi. Z biblického hlediska získáme jménem Michael tázací větu: „Kdo jako Bůh? (בּוֹיכָאֵל)“¹⁴⁰ A to s ohledem na dramatické protínání v kontextu biblického, patristického a historického rozměru, kde se staví Michael do role bojovníka, který hájí Boží jedinečnost.¹⁴¹ Nicméně kardinál Schwarzenberg chce propojit v osobě Michaela tuto jeho vnější charakteristiku bojovníka s legendárním povědomím, jímž byl vnímán jako posel v šíření Božího království a sjednotitel společenství, i v nacionální souvislosti, nebo také jako „osvěcovatele“ v pohromách, horečce nebo posedlosti.¹⁴² Proto i liturgie hodin či další jiné modlitby především upozorňují na to, že jde spíše o zápas o jedinečného Boha¹⁴³ než o teritoriální území. Boží jedinečnost se odráží v jeho šlechetnosti, vznešenosti i v tom, že převyšuje zemi i nebe, ale také se zároveň o lid stará a je mu

¹³⁷ U příležitosti výročí 50 let od kněžského svěcení Svatého otce, Pia IX., o něm hovoří kníže-arcibiskup pražský jako o otci, který se raduje při samotném svěcení, tak jako i celá rodina. V tomto kontextu srovnává přirozenou rodinu s rodinou církevní, jež umí vyjádřit podporu Svatému otci i v „haléři svatopetrském.“ APA. *Ordinariatsblatt der Prager Erzdieceöse von 1860 bis 1870*, r. 1869, s. 51–52.

¹³⁸ V Mnichově byl vévodou Wilhelmem V. vystavěn jezuitský kostel zasvěcený sv. Michaelu r. 1775 a krátce nato i s novou budovou gymnasia. Co se však týče bratrstva sv. Michaela, bylo obnoveno 6. prosince 1869 z podobných důvodů jako v Praze. BAUER, B. – LEONHARDT, J.: *Triumphus divi Michaelis Archangeli Bavarici – Triumph des heiligen Michael, Patron Bayerns*. München 1597. Regensburg: Schnell und Steiner, 2000, s. 17–21.

¹³⁹ Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*. Praha: Knižnice Dějin a současnosti, 2000, s. 8.

¹⁴⁰ CHALUPA, P.: Michael neboli starozákonní hledání výlučnosti Boha, In: *Archanděl Michael: dynamický obhájce života: vhléd do života andělů*, ed. Michal Altrichter. Olomouc: Velehrad-Roma, 2009, s. 10–13.

¹⁴¹ BAUER, B. – LEONHARDT, J.: *Triumphus divi Michaelis Archangeli Bavarici – Triumph des heiligen Michael, Patron Bayerns*. München 1597. Regensburg: Schnell und Steiner, 2000, s. 16–39.

¹⁴² Jan DUBR, *Andělé*. In: *Archanděl Michael: dynamický obhájce života: vhléd do života andělů*, ed. Michal Altrichter. Olomouc: Velehrad-Roma, 2009, s. 334–335.

¹⁴³ J. Heller podotýká, že „jeden není především a původně kvantitativní, tedy numerický plurál či výraz, nýbrž označení kvality.“ Chce a má se tímto vyjádřit jedinečnost a výjimečnost Boží. Michael ALTRICHTER, *Archanděl Michael: dynamický obhájce života: vhléd do života andělů*. Olomouc: Velehrad-Roma, 2009, s. 18.

nabližku skrze své pomocníky, posly a anděly.¹⁴⁴ V době renesanční a posléze i barokní dal tento „Boží bojovník“ podnět k zpěvným modlitbám pro literátské kůry, které se v období „dlouhého 19. věku“ proměnily v bratrstva (nebo byly navzájem nerozlučně propojeny). Avšak k takovýmto transformacím docházelo i před tímto obdobím. Jako tomu bylo například v Nepomuku, kde vzniklo r. 1740 bratrstvo sv. Michala, z literátského kůru pocházejícího z poloviny 17. století, anebo v Táboře prolínající se názvy „literáti bratrství sv. Michala“ či „bratři a sestry bratrství sv. Michala,“ jež v sobě v obou případech zahrnovaly obojí charakter.¹⁴⁵

I z těchto důvodů si můžeme spolu s Z. R. Nešporem položit otázku, co „*barokního*“ tedy zůstalo v katolické religiozitě v českých zemích v druhé polovině 19. věku?¹⁴⁶ Bezesporu sem patří opět obnovená nebo nově se rodící bratrstva. Mezi mnohými dalšími spolky (například: Bratrstvo sv. Cyrila a Metoděje,¹⁴⁷ Bratrstvo účinnivé lásky k bližnímu,¹⁴⁸ Bratrstvo literátské,¹⁴⁹ Bratrstvo Srdce Pána Ježíše a Panny Marie,¹⁵⁰ Bratrstvo živého sv. růžence,¹⁵¹ Spolek sv. ceciliánský,¹⁵² Spolek sv. Vincence de Paula,¹⁵³ Spolek pro dostavbu

¹⁴⁴ Bratrství je podle G. Hodsona nejvhodnějším společenstvím mezi anděly a lidským rodem, neboť díky této vzájemnosti může lidský rod pozvedat k sobě. Georg HODSON, *Die Bruderschaft der Engel und Menschen*. Düsseldorf: Ernst Pieper/Ring-Verlag, 1928, s. 1–9.

¹⁴⁵ Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*. Praha: Knihnice Dějin a současnosti, 2000, s. 16–18.

¹⁴⁶ Zděněk R. NEŠPOR, *Náboženství v 19. století: Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha: Scriptorium, 2010, s. 44–45.

¹⁴⁷ Kardinál Schwarzenberg „vštípil“ toto Bratrstvo do Dědictví sv. Cyrila a Metoděje v nově se vytvářející farnosti v Praze-Karlíně. Bylo tak učiněno proto, že chtěl, aby se pedagogové i nemajetní lidé vzdělávali v duchu slovanské tradice. APA, *Ordinaritsblatt von 1861 bis 1871*, r. 1861, s. 17–18.

¹⁴⁸ Toto bratrstvo působilo mimo jiné také v Ivančicích na Moravě, kde bylo ve stanovách uvedeno, že celé Bratrstvo na památku Svatého jména Ježíš si vykonají všichni členové svátost smíření a přijmou eucharistii. Jinak je bratrstvo zaměřeno v rodinném kruhu odpoledne nebo k večeru číst Písmo svaté, být účasten na mši svaté či jiných bohoslužbách v kostele konaných, společná rodinná modlitba, pomoci bližnímu v nouzi atd. Redakce: *Bratrstvo účinnivé lásky k bližnímu – Stanovy*. In: *Časopis katolického duchovenstva*. r. 1851, č. 2, s. 174–176. ISBN neuvedeno.

¹⁴⁹ Toto bratrstvo navazuje na úctu k sv. Janu Nepomuckému. Jedná se o bratrstvo, které se zaměřuje na lokální osvětu osadníků v účasti zpěvu ve sboru, literární aktivitou při vzdělávání osadníků a modlitbou. V tomto příspěvku se jedná o Černý Kostelec, ale stanovy se upravují pro specifická místa v Čechách a na Moravě. Úprava těchto stanov však nenarušuje charakter bratrstva. Redakce: *Stanovy bratrstva literátského v Černém Kostelci založeného léta Páně 1858*. In: *Časopis katolického duchovenstva*. r. 1861, č. 3, s. 23–236. ISBN neuvedeno.

¹⁵⁰ Zde uvádíme jen nástin toho, co toto bratrstvo prokazovalo skrze úctu k Srdci Páně i P. Marii, tedy i úctu ke všem církevním spolkům a katolické zbožnosti vůbec. Redakce: *Kalendář ku počtě nejsv. Srdce Pána Ježíše a Panny Marie*. In: *Časopis katolického duchovenstva*. r. 1894, č. 9, s. 565 – 566. ISSN neuvedeno.

¹⁵¹ Katolická církev vnímá takovéto bratrstvo jak součást své tradice s kultovním prohloubením života katolíka s přijímáním odpustků. Redakce: *Odpustky na modlitbu růžence a křížové cesty*. In: *Časopis katolického duchovenstva*. r. 1934, č. 2, s. 120. ISSN neuvedeno.

¹⁵² Tento spolek byl například r. 1874 zakázán, i přes důvody zcela nejasné, neboť byl to spolek zcela církevní, umělecky zaměřený a věnující se zušlechťování chrámového zpěvu. Byl veden p. Ferd. Lehnerem, kooperátorem v Karlíně. K založení tohoto spolku dal podnět kardinál Schwarzenberg, jakož i k výstavbě místního chrámu sv. Cyrila a Metoděje, „malého bratra Velehradu,“ jak jednou komentoval. Chceme tak tímto také vyjádřit, jak nesnadná byla i doba tyto spolky uchovávat v souladu s českým nacionalismem. Redakce:

svatovítského chrámu,¹⁵⁴ Spolek Görresův,¹⁵⁵ aj.¹⁵⁶) obnovuje kníže-arcibiskup pražský Bratrstvo sv. Michaela, aby dále zdůraznil jedinečnost univerzality katolické církve. H. de Lubac uvádí, že „označení *καθολικος* používali klasičtí řečtí filozofové pro všeobecný, univerzální soud. Pojem „univerzální“ označuje něco jedinečného, ojedinělého a nesmí se zaměřovat s nějakým celkovým souhrnem.“¹⁵⁷ V této souvislosti se nám více osvětluje postava biblického Michaela, nejen jako bojovníka za jedinečnou výlučnost Hospodina, ale také církve jako jedinečné – katolické, tedy Boží. Jak již hovoří J. Křen v souvislosti s vnímáním úřadu sv. Petra a soudobého Svatého otce, který stále ztělesňuje tradici církve. Lze tak hovořit o dramatické proměně celocírkevní či náboženské vůbec.¹⁵⁸

I tento mezilidský aspekt protíná horizontální sféru k vertikále, kdy už Boha nechce vnímat a k němu přistupovat, jako „nesvobodná osoba“, ale jako bytost jemu podobná, tvořící a zušlechťující individuální život ve vzájemné součinnosti.¹⁵⁹ Katolická¹⁶⁰ církev tak reflektuje svou pozici v novém světě, který očekává nové sdělení papeže, biskupů i

Dopisy. In: *Časopis HLAS, týdeník politicko-náboženský.* Brno: Besední dům, č. 2., r. 1874, s. 13. ISSN neuvedeno.

¹⁵³ V Čechách i na Moravě rozšířený spolek, který naplňoval nejen křesťanskou lásku, ale také mírnil bolesti společnosti v sociálních otázkách. Redakce: *Oslava 40letého trvání Spolku sv. Vincence de Paula pro dobrovolné ošetřování chudých v království Českém.* In: *Časopis katolického duchovenstva.* r. 1934, č. 2, s. 120. ISSN neuvedeno.

¹⁵⁴ Nelze opomenout spolek, který stále zůstává v povědomí historiků jako nejdůležitější podpora tehdejšího knížete-arcibiskupa pražského, kardinála Schwarzenberga, neboť svým pastýřským listem aktivizoval schválení tohoto spolku císařem Ferdinandem V., již 21. listopadu 1844, ze dne 22. května 1859. Předsedou tohoto spolku byl hrabě Thun, který také prosadil Josefa Ondřeje Kremera (1801–1871) a tím také dostavbu katedrály započal. KOTULÁN, J. – ROYT, J.: *KATEDRÁLA sv. Víta, Václava a Vojtěcha – svatyně českých patronů a králů.* Praha: Lidové noviny, 2011, s. 504–505. ISBN 978-80-7422-090-6.

¹⁵⁵ Tento spolek působil zejména v německy mluvících zemích, ale i v Praze a na dalších místech Čech, Moravy a Slezska, kde podporoval vzdělání od dětí až po akademickou a vědeckou činnost. ŠTULC, V.: *Církevní zprávy.* In: *Blahověst,* 1849, č. 3, s.24–27. Kardinál Schwarzenberg do tohoto spolku vstoupil až 17. srpna 1880 Redakce: *Spolek Görresův.* In: *Časopis katolického duchovenstva.* r. 1881, č. 3, s. 189–190. ISSN neuvedeno.

¹⁵⁶ S úmyslem jistě záruky spásy duše každého člena bratrstva bylo dáno pravidlo, že za živé i zesnulé členy se bude sloužit mše svatá každou neděli a o svátcích na Bílé Hoře u Prahy. VERZEICHNIS DER BRUDERSAFTS-MITGLIEDER unter dem Schutz unserer Lieben Frau vom Sieg, welche Jahresbeiträge leisten zur Abhaltung des Gottesdienstes in der mit hohen Hofdekret vom 1. October 1812 wieder geöffneten Kirche am Weissen Berge bei Prag, Prag: verlag der Bruderschaft, 1909, s. 6–8. ISBN neuvedeno.

¹⁵⁷ LUBAC, de H.: *Katolicismus.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, s.21–24. ISBN 80-7192-017-7.

¹⁵⁸ JAN KŘEN, *Dvě století střední Evropy.* Praha: Argo, 2005, s. 95–100. ISBN 80-7203-612-2.

¹⁵⁹ Lze zde uvést komentář K. Bárta, který uvádí, že lidské sebevědomí tu bylo nadřazeno všemu, co stálo mimo ně. Zakládalo to „pocit mistrovství“ a této subjektivní jistotě odpovídala i jistota objektivní, že svět byl Bohem stvořen dobrý, tedy uzpůsobený k tomu, aby se stal místem lidské činnosti. Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století.* Nové Město nad Metují, albis internacional, 2006, s. 43. ISBN 80-86971-06-6.

¹⁶⁰ Řecký pojem „καθολικος“ používali filozofové pro označení „všeobecného, univerzálního soudu. Univerzální znamená jedinečnost, ojedinělost, a nesmí se zaměřovat s nějakým celkovým soudem.“ Henri De LUBAC, *Katolicismus.* Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 1995, s. 21. ISBN 80-7192-017-7.

hierarchie pro svět, který se již „netočí“¹⁶¹ kolem náboženství transcendentního, ale je náboženstvím sekulárním. Z dochovaných pramenů lze stále číst, že katolicismu jde jen o numeralia a masovost vyznání pravé víry.¹⁶² Můžeme zde podotknout, že po osvícenské éře nastupuje velmi silná, ne-li přímo masová motivace romantismu. F. Syrovátka charakterizuje „*vlnu romantismu jako projev mystického opojení s přírodou, jejíž nezkrotnost se odrážela v rozervanosti její duše.*“¹⁶³ Romantismus se vyskytoval v intelektuálních kruzích jako příležitost ke znovuintegrovaní křesťanství v Evropě.¹⁶⁴ Zejména pak s ohledem na situaci církve ve Francii a v jižním Německu se sešli učenci a kněží v Mnichově r. 1842. Sami zhodnotili situaci velmi reálně už jen z toho zorného úhlu, že se rodila jako možnost k reintegraci a pro novou cestu ke katolické církvi.

Mezi vzdělané aktivisty z laické společnosti, kteří patřili k obrodnému hnutí romantismu a obraceli se opět k papeži (nazývali se „ultramontani“, což poukazuje na zaalpskou aktivitu nevzešlou z Itálie) patřili také například Clemens von Brentano, bratři Schlegelové či Chateaubriand, který ve své knize *Genius křesťanství* z r. 1802 hovoří o tom, že „*papeže čeká nová budoucnost a že degenerovaný svět volá po druhém hlásání evangelia.*“¹⁶⁵ Romantismus tak nabízel novou příležitost zapojit i církve do dění společnosti, a především také zapojení masy lidí specifikovatelným směrem, aby se již jejich cesty neubíraly směrem, které by měly v rukou zbraně. Mezi představitele pozdního romantismu v Německu patřili např. Sailer, Hirscher, Möhler, Görres a Liebermann. Z Francie pak zejména savojský aristokrat Joseph de Maistre (1753–1821), který ve své knize *Du pape* z r. 1817 vypustil na veřejnost myšlenku neomylnosti papeže jako „svorníka tradičních řádu a hodnost“, které směřují k zaštitění této církevní autority jakožto nezpochybnitelného symbolu náboženského řádu. Dále pak Félicité de Lamennais (1782–1854)¹⁶⁶, neměli bychom opomenout ani jak ve

¹⁶¹ Historik Z. R. Nešpor tak přímo navazuje na myšleku K. Bartha, podle něhož „*vedlo plné uvědomění si Koperníkova a Galileova objevu, že člověk / jeho svět není středem vesmíru, k paradoxní odpovědi v podobě racionalismu, empirismu a skepticismu, k myšlenkovým hnutím širším než osvícenství a typickým pro celé 18. století, zakládajícím „absolutismus člověka“ a antropocentrismus této epochy.*“ Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století.* Nové Město nad Metují, Albis internacional, 2006, s. 43. ISBN 80-86971-06-6.

¹⁶² Henri De LUBAC, *Katolicismus.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, s. 21. ISBN 80-7192-017-7.

¹⁶³ F. SYROVÁTKA, „O zrodu romantismu a moderního umění“. In: *Distance*, roč. 2003, č. 1. Přístupné online na adrese: http://www.distance.cz/index.plnp?option=com_content&view=article&id=6&Itemid=28 (citováno 11. 8. 2013).

¹⁶⁴ František X. HALAS, *Fenomen Vatikán*, Brno: CDK, 2004, s. 245. ISBN 80-7325-03-4-9.

¹⁶⁵ František X. HALAS, *Fenomen Vatikán*, Brno: CDK, 2004, s. 246. ISBN 80-7325-03-4-9.

¹⁶⁶ Tato postava církevních dějin je pozoruhodná v tzv. reformování osoby, a to v tom slova smyslu, že papežskou neomylnost zpočátku reflektoval v kontextu, jímž se vyslovil: „*Bez papeže není církev, bez církve není křesťanství, bez křesťanství není společnost.*“ Později však kodifikoval tento názor, když v časopise *L'avenir*, kdy požadoval od církve otevření se demokratickým myšlenkám, zejména pak odlučky církve od

městech, tak i na venkově populárního literáta Da Eugóneho. Jeden z motivů, který se díky romantismu na venkově uchytil, bylo také to, že racionalismus se udržoval ve vyšších vrstvách společnosti. Právě touto cestou se měl proud romantismu trochu racionalizovat, neboť na pozvednutí národa má bezesporu vliv intelektuální či akademická linie společnosti. Takovou postavou byl v Německu Ketteler, který od svých 30 let, kdy se stal knězem, začal působit v různých společenských sektorech. Jeho intelektuální zdatnost i nadšení podnítilo společenství kolem J. Görrese. J. Ketteler v tomto prostředí získal znalosti z literatury „staré katolické a feudální Germánie, které dávaly podnět ke kompletnímu obnovení středověké zbožnosti v duchu katolických ideálů, kterými se nesl přednes i zvyklostmi z rodiny, ve které vyrůstal, charakterizoval noblesu antických vzdělanců.“

V oblastech Švýcarska nenajdeme tolik věhlasných jmen jako v Německu, za zmínku přesto stojí např. P. Gall Morel, nazýván také „katolickým Goethem“ anebo kníže Scherer-Bocard, žurnalista a historik, zakladatel Akademie sv. Karla Boromejského či mons. Greith, biskup ze Sv. Galla (1862–1882), který byl nejoblíbenějším žákem Görresovým v Mnichově. Švýcarsko i přes tyto osobnosti však nebylo až tak velkým přínosem v oblasti filozofie i teologie. V Mnichově působil velmi pozoruhodný kroužek přátel Klee, Weiss, Raess, po jmenování profesorem v Mnichově se stal jeho tichým – interním – společníkem i Ignác von Döllinger, který se chtěl stát papežským intelektuálem a v moderní společnosti zaujímal místo, které jeho církevní i univerzitní kariéru posilovalo. V Görresově kroužku také dozrával pod vlivem konvertitů Jarckeho a Phillipse, kdy ve třech svazcích *La Riforma* oponuje či vyvrací některé teze od Rankeho. Avšak toto dílo je spíše považováno za tendenční než jako solidní badatelská práce. Nevýhodou těchto kroužků bylo to, že mezi sebou byly rozdílné. V Münsteru to byl kroužek kolem kněze Gallitziniho, v Mnichově kolem Görrese a ve Vídni kolem redemptoristy sv. Klementa Marie Hofbauera (1751–1820)¹⁶⁷ a kolem konvertity Friedricha Schlegela (1772–1829)¹⁶⁸. I přes jejich bojovný duch se kolem r. 1833 pro Řím nemohly stát jednotnou oporou.

státu. Dále pak svobodu ve vyučování, tisku a svědomí. K. G. WESSELING, *Lamennais (La Mennais). Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, dostupné on-line: <http://www.bautz.de/bbkl/1/Lamennais.shtml> (citováno 12. 10. 2013). Dále i František X. HALAS, *Fenomen Vatikán*, Brno: CDK, 2004, s. 246. ISBN 80-7325-03-4-9.

¹⁶⁷ Tento světec byl znám také jako „apoštol Vídně a Varšavy“. Podrobněji František THEOFIL, *Sv. Klement Hofbauer, apoštol Vídně*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. ISBN neuvedeno; Johannes HOFER, *Der heilige Clemens Maria Hofbauer*. Düsseldorf: L. Schwann, 1929. ISBN neuvedeno; Václav KRONUS, *Sv. Klement Maria Hofbauer, apoštol velkoměstského lidu*. Praha: Kropáč a Kucharský, 1933. ISBN neuvedeno; Josef HEINZMANN, *Svatý Klement Maria Hofbauer*. Řím: Křesťanská akademie, 1989. ISBN neuvedeno; František BLAŽÁK, *Sv. Klement Maria Hofbauer, kněz kongregace nejsv. Vykupitele: krátký životopis*. Praha: Frant. Blažák, 1909. ISBN neuvedeno.

Cesta reformování církve z pozice ultramontánů byla například v Anglii zcela v rukou Manninga. Samozřejmě, že svou úlohu sehrál i Weismann, ale v horlivosti pro podporu autority papeže byl pozornější právě Manning. Díky revolučnímu dění byl přesvědčen o tom, že neomylnost papeže je receptem, který vezme vítr z plachet samotným aktérům revoluce. Proto nechápal některé biskupy, kteří nezastávali podobný názor, jako např. mons. Clieford, který viděl ve vyhlášení tohoto dogmatu „tradiční římskou přemrštěnot, která ruší starobylá práva. Proto je zapotřebí, aby se uchovávaly limity práv ve spravedlivé rozumnosti.“ Celý průběh renovace a její podpora vycházela ze skupiny shromážděné kolem Görrese. Naproti tomu stála skupina liberálů kolem Lorda Actona. V Anglii celkově probíhala obnova církve spíše střízlivě. Již kardinál Newmann se ve svých *Sermones* „jednou duší“, která vyjadřovala horlivost, ale spíše samostatně než v aktivitě pro společné zapojení. Naproti tomu Manning byl zapálen pro řízení církve v Duchu svatém a posvěcování duší.

Francouzská varianta obnovy spočívala spíše v návratu ke starým mistrům mystiky jako *Visioni e rivelazioni di Angela da Foigno (1868)* nebo *Opere schelte* od Ruysbrocka (1869). V Německu se již tato podoba zanícení spíše vytrácela. Jako například *Křesťanská mystika* od J. Görrese ustupovala ze školních lavic a přikláněla se ke spirituální mystice v provedení Scheebena v jeho dílech *Natura e grazia (1861)* nebo *Úžas božské milosti (1863)*. Zde se znovu předkládají mistři řecké patrologie, přičemž mladí profesori z Kolína v provedení Franzelina objevují bohatství křesťanské spekulativní mystiky. Kolem roku 1850 se považovala za korektní teologii pouze teologie Güntherova a teologie z Tübingenu,¹⁶⁹ jejichž správnost potvrzovala encyklika *Qui pluribus* z r. 1846. Neodmyslitelným údobím kardinála Schwarzenberga je zápas o charakter katolické církve zasazený do prostředí křesťanských denominací a vytvářející atmosféru tzv. nové evangelizace pozdního romantického období. K. Schatz hovoří o tom, že „*upevňování římského presbyteriátu se dá vysledovat od 5. století, neboť do té doby se formuje kánon NZ a apoštolská tradice. Od doby sestavování NZ*“¹⁷⁰, kdy v některých listech apoštolů zaznívají termíny jako „sesterská církevní obec“

¹⁶⁸ Podrobněji Friedrich SCHLEGEL, *Friedrich Schlegels Geschichte der alten und neuen Litteratur: Vorlesungen gehalten zu Wien im Jahre 1812*. Wien: Karl Schaumburg und Compagnie, 1815. ISBN neuvedeno; Friedrich SCHLEGEL, *Gemälde alter Meister*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1995. ISBN 3-534-12749-8; Jean J. ANSTETT, *La pensée religieuse de Friedrich Schlegel*. Lyon: Bosc Frères M. et L. Riou, 1941. ISBN neuvedeno; Michael N. FORSTER, *German philosophy of language: from Schlegel to Hegel and beyond*. New York: Oxford University Press, 2011. ISBN 978-0-19-960481-4.

¹⁶⁹ Roger AUBERT, *Storia della Chiesa. Il pontificato di Pio IX. (1846-1878)*. Milano: Paoline, 1990, s.307–308. ISBN 88-215-1889-2.

¹⁷⁰ Podrobněji Ladislav TICHÝ, *Úvod do Nového zákona*. Svitavy, Trinitas, 2003, s. 13– 59. ISBN 80-86036-79-0.

nebo „církvní obec v Antiochii“ atd., od Letnic křesťané vnímají vzájemnou sounáležitost, ale také svou autonomii. Kromě důležitých křesťanských center starověku (Jeruzalém, Antiochie, Alexandrie, Cařihrad a Řím)¹⁷¹ si vytvářejí i vlastní charakter prožívání liturgie¹⁷² a tím i chápání víry. Připomeňme si jen svědectví mučedníků před milánským ediktem, které uvádí Iva Adámková, kdy například u sv. Kryšpíny z Alexandrie nalezneme chápání života jako *salus*, nikoliv *vita*. Mnohé další zmínky najdeme v díle *Antické křesťanství: liturgie, rétorika, antropologie*,¹⁷³ kde je zřetelná inspirace patristickými otci, jež propojili antickou filosofii s formující se křesťanskou teologií a Písmem. Nicméně musíme zde připomenout, že kardinál Schwarzenberg na I. vatikánském koncilu vyzvedá víru ve společenství svatých. Napříč dějinami můžeme říci, že v plném pojetí obsahu katolicity se katolická církev navrácí nebo odkazuje až k II. vatikánském koncilu, kdy po období rozluky opět římská církev vnímá jiné denominace jako „sesterské (bratrské) církvní obce“.¹⁷⁴ K tomuto vývoji však došlo díky o sto let dříve uskutečněnému koncilu za pontifikátu Pia IX., který chtěl svým svoláním dosáhnout upevnění nauky církve a její autority v soudobé společnosti.

Již výše uvedené hybné síly společnosti jako osvícenství, romantismus a nacionalismus, anebo na straně druhé francouzská revoluce, napoleonské války či revoluce všeobecně, utvářely novou tvář státnosti a politiky, jež se měnila z monarchiální na parlamentárně-demokratickou, což ovlivnilo i vztah mezi filosofií a teologií katolicismu církve s její prezentující hlavou a věřícími. Jedním z upevnění autority katolické církve bylo obnovení Tovaryšstva Ježíšova v r. 1814 bulou Pia VII. *Sollicitudo omnium ecclesiarum*,¹⁷⁵ když se podíleli na nepopulárním formulování osobní neomylnosti papeže. K tomuto prohlášení vedlo několik zvláště specifických událostí typických pro 19. století, i když v jeho

¹⁷¹ NORTH, J. B. *Dějiny církve*. Praha, Návrat domů, 2001, s. 40–41. ISBN 80-7255-029-2.

¹⁷² A. Adam uvádí, že „rozvoj liturgie lze přirovnat k růstu stromu, který má kořeny v prvotní církvi, částečně už také v době předkřesťanské, především v židovské bohoslužbě... při vší rozmanitosti ovšem jako celek, živý z jedné životodárné půdy, již je Ježíš Kristus.“ Adolf ADAM, *Liturgika*. Praha, Vyšehrad, 2001, s. 27–41. ISBN 80-7021-420-1.

¹⁷³ Iva ADÁMKOVÁ, *Ultima verba. K jazyku raně křesťanských mučednických textů*. In: sborník Hušek, V. – Kitzler, P. – Plátová, J. (eds.), *Antické křesťanství: liturgie, rétorika, antropologie*, Brno: CDK, 2009, s. 71–85.

¹⁷⁴ Jak uvádí dekret o ekumenismu, „že cokoli milost Ducha svatého působí v odloučených bratřích, může sloužit i nám k poučení. Všechno totiž, co je opravdu křesťanské, se nikdy nepřičí pravým hodnotám víry, ale naopak může vždy pomáhat k dokonalejšímu pochopení tajemství Krista a církve. Avšak právě rozdělení křesťanů brání církvi uskutečnit plnost katolicity jí vlastní v těch synech, kteří jsou k ní sice křtem přidružení, ale jsou odloučeni od plného společenství s ní. I pro církev samu se tak stává obtížnějším projevovat v životní skutečnosti plnost katolicity po všech stránkách.“ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha, Zvon, 1995, s. 445. ISBN 80-7113-089-3..

¹⁷⁵ Otázka Jezuitského řádu byla zpracována nesčetnými autory. Zajímavá je publikace od L. Škarka, který ji zasadil do příběhu J. Pignatelliho, J. Leopold ŠKAREK, *Co bylo po zrušení Tovaryšstva Ježíšova? Životopis Josefa Pignatelliho*, SJ, Olomouc: Refugium, 2010. ISBN 978-80-7412-053-4.

dogmatickém pojetí nešlo jen o tento úsek, ale o to, že v papeži se ztělesňuje celá tradice církve. Nicméně s událostmi v protestantských prostředích, jako například v Prusku, se objevuje zajímavá podoba „síly autority papežství“, kdy se připojením Slezska, Poznaňska a území Porýní nestává státem pouze protestantským, ale státem s více než čtyřmi miliony katolických obyvatel, musel zahájit jednání s papežem Piem VIII., nikoliv ve formě konkordátu, jak podotýká F. X. Halas, ale s jistými závazky, které tato dohoda obsahovala k oboustranné spojenosti.¹⁷⁶ Tedy od r. 1821 byla jistá dohoda mezi Apoštolským stolcem a Pruskem, která však nebyla plně dodržována, zejména s ohledem na smíšená manželství, kdy se objevuje nejznámější kauza kolínského arcibiskupa, který vyzval kleriky, aby se drželi dispozic daných Piem VIII. vymezených bulou z r. 1830, kde dovoľoval klerikům se pasivně účastnit na obřadu a také učinit zápis do katolické matriky, ale bez požehnání snoubenců. Vzpomeňme na protest J. Görrese, který kolínského arcibiskupa přirovnal k „novodobému Atanasiovi“, anebo také na otázku „věrohodnosti katolické víry ve smíšených manželstvích“. Kardinál Schwarzenberg ve smíšených manželstvích spatřoval počátek indiferentismu. Nakonec se záležitosti ujal papež Řehoř XVI., aby se právo církve umožnilo, muselo Prusko ustoupit a ponechat katolické církvi na svém území volnost k uplatňování své interní jurisdikce.¹⁷⁷ Se sekularizačními tendencemi bývá katolicismu vytýkáno, že se uzavírá do jakéhosi svého ghetta církevního života, avšak i na adresu církevních denominací se hovoří jako o ghettu regionálním, kdy se protestantské církve dostávají do většího sepětí s lokální vládní skupinou. S katolicismem jsou přitom vždy spjaté starobylé církevní řády západu: benediktíni, františkáni, dominikáni, premonstráti a také jezuité. K. Schatz popisuje období od r. 1820 do r. 1850 jako období ultramontanismu,¹⁷⁸ který byl spjatý s tzv. katolickou restaurací. V habsbursko-lotrinské monarchii existoval multikonfesní problém,¹⁷⁹ který ve Vídni Klement Maria Hofbauer řešil ve spiritualitě Alfonse Maria z Liguory, čímž se lišil od v té době stále zakázané ignaciánské formy zbožnosti. Hofbauerovým nástupcem, Joseph-Amand F. C. Passeratem

¹⁷⁶ František X. HALAS, *Fenomen Vatikán*, Brno: CDK, 2004, s. 285. ISBN 80-7325-03-4-9.

¹⁷⁷ F. – G. DREYFUS, *Deutschland (1803-1830) – Die katolische Erneuerung*. In: sborník Plontgen, B. (ed.), *Die Geschichte des Christentums, Aufklärung, Revolution, Restauration (1750-1830)*, s. 707–719. ISBN 3-451-22260-4.

¹⁷⁸ McLeod charakterizuje ultramontanismus celkem vyhraněným způsobem: „základ ultramontánního vyznání spočíval ve spojení vysoce dogmatické a antiracionalistické teologie s vroucně citovou zbožností; ultramontanisté dávali přednost životu v každodenním ghettu, v němž se víra mas dala chránit před nákazou ze strany protestanství či racionalismu.“ H. McLEOD, *Náboženství a lidé západní Evropy (1789-1889)*, s. 68–69.

¹⁷⁹ Kristýna KAISEROVÁ, *Exkurz: Římskokatolická církev a Němci v českých zemích*. In: sborník Nešpor, Z. R. (ed.), *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století nebo období zrodu českého ateismu?* Praha: Scriptum, 2010, s. 101–105. ISBN 978-80-87271-22-3.

(který již mění politiku řádu, kdy i J. E. Veit ji opouští), se spiritalita redemptoristů mění. Nicméně charisma Klementa Maria Hofbauera přitahuje i další charismatické osobnosti, jako např. žido-křesťanského konvertitu H. Löwa a lindavského rodáka A. Günthera.

Z kroužku kolem K. M. Hofbauera se tvoří skupina i kolem A. Günthera, ve které se již nachází demokratické zanícení pro odluku církve od státu, přičemž někteří její členové přesvědčovali vídeňského knížete-arcibiskupa J. O. Rauschera, aby se jí snažil také prosazovat. Nicméně ani on – stejně jako pražský kníže-arcibiskup – nebyl této myšlence příznivě nakloněn. Ve své době oba vnímali tuto tendenci spíše jako rozkladnou, podobně jako K. Schatz neviděl v neomylném charakteru papežství nepřekonatelnou překážku, nýbrž spíše nový osobní charakter úřadu, který měl v očích restaurátorů nesmírnou důležitost jako odpověď na společenské proměny a jejich problémy.¹⁸⁰ Dlužno také dodat, že kardinál Schwarzenberg byl zastáncem federativního charakteru monarchie, podobně jako J. Görres, který zastával parlamentární způsob správy země s jejím královským zaštitěním. Možná, že právě toto analogické vnímání katolicko-křesťanského spravování hodnot křesťanského dědictví v Evropě stálo na počátku kardinálovy motivace vstoupit 17. srpna 1881 do Görresova spolku. Nicméně jisté je, že tak jako i J. Görres inspiroval moravského reformátora F. Sušila ve spolkování, tak i jeho sourozenci z rodu Schwarzenbergů, kteří tvrdili, že bez aktivního společenství nelze reagovat na podněty doby a tím také „stále se reformující církev“. Neboť *získávat všechny národy* pro Krista bylo v celých církevních dějinách podnětem k takovým označením, jako jsou katolicita¹⁸¹, katolictví a katolicismus.¹⁸² V současnosti (a v 19. století neméně obtížně) lze obtížně dešifrovat jednotlivé pojmy odděleně. Navzájem se totiž prolínají, neboť i přes svoji specifickou charakteristiku na sebe vzájemně odkazují.¹⁸³

Katolictví je vyjádřeno učením o víře v Krista a jeho náměstka, které je dáno následnou tradicí, jež má také charakterizovat „větší přimknutí k Římu“, a v demokratizujícím prostoru 19. století také odklon od státu. I v tomto způsobu si církev zachovávala svobodu v „zasvěcování“ světa, od sekularizačního procesu státní souvztažnosti. Je to dáno již tradicí,

¹⁸⁰ Klaus SCHATZ, *Dějiny papežského primátu*, Brno: CDK, 2002, s. 151. ISBN 80-85959-99-2.

¹⁸¹ HARNONCOUT, P. Katolicita a Katolicismus. In: *Teologické texty*, r. 2010, č. 1. ISSN 0862-6944.

¹⁸² Zdeněk R. NEŠPOR a kol. *Náboženství v 19. století*. Praha, Scriptorium, 2010, s. 16. ISBN 978-80-87271-22-3. ISBN 978-80-87271-22-3.

¹⁸³ Trefným způsobem toto vzájemné charakteristické prolínání církve vyjadřuje B. Pascal, když říká: „*Církev se v každém člověku obrací k němu celému, zahrnuje celou jeho přirozenost. Když se dotýkáme člověka, myslím si, že se dotýkáme jakoby obyčejných varhan. Opravdu jsou to varhany, ale zvláště měnlivé... Kdo umí hrát jen na obyčejných varhanách, nezahrál by na těchhle ani jediný akord. Na tyto varhany umí hrát církev, protože ví, co je v člověku*“. Henri De LUBAC, *Katolicismus*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 1995, s. 21–22. ISBN 80-7192-017-7.

kteřá začíná od doby apoštolů, tvarujících křesťanské učení, které je v souvztažnosti mezi ultramontanismem a liberálním katolicismem. Řím zastával tzv. vyčkávací metodu,¹⁸⁴ kdy klíčové otázky přešetří tzv. konsilium (každý ze sboru apoštolů spolu s Petrovým náměstkem¹⁸⁵ se společně vyjádří). Apoštolské předávání víry má právě od svého počátku velkou vážnost i důležitost pro vytváření obrazu církve jako „tváře Krista“. Krista, který je důvodem shromažďování, vzájemné solidarity a poslání. Petrovi jsou pak propůjčeny „klíče království nebeského“ nejen pro rozvazování hříchů, ale i pro „svazování článků víry či rozvazování bloudícího učení“. Vychází se tak nejen z Petrova vyznání u Cesareje Filipovy, ale také v podobě viditelné hlavy církve, jež odkazuje na Krista, který je neviditelnou hlavou církve. V této souvislosti odkazujeme na svátosti, které napomáhají nástupcům Petrova stolce zahlédnout samotného Krista. Katolicita a katolictví římské církve tak žije z trojiční mystiky, mystiky lásky, mystiky obrazu¹⁸⁶, *mysteria corporis*, *mysteria fidei*..., neboť v každém mikrokosmu věřícího údu církve se proměňuje makrokosmos lidstva. Jinými slovy lze říci, že každý vztah věřícího člověka ke svátostnému Kristu proměňuje nebo také vytváří budoucí církev v plnosti. Rozvíjí se tak pravá podoba pojmu *katolictví*, jež objímá bližního i celý svět v řádu přírodních zákonů, v řádu milosti, aby *se nakonec projevil, že je Kristus všechno ve všem*. Nejde tak na prvním místě o počet či masu katolíků, ale o mysterium života již současného společenství s Kristem, který přebývá v každé stvořené, nesmrtelné duši. Proto také teologie 20. století hovoří o tzv. anonymních křesťanech, neboť i apoštol Pavel mluvil o tom, že člověk užívající rozumové poznání k nasměrování svého života nakonec ke Kristu dojde. V tomto ohledu tedy můžeme hovořit

¹⁸⁴ Zajímavou postavou církevních dějin je Antonio Rosmini Serbati (1797–1855), který představuje svou kritiku církevních poměrů v knize *Cinque piaghi della Chiesa*, která byla „prorockým hlasem“ své doby. František X. HALAS, *Fenomen Vatikán*, Brno: CDK, 2004, s. 285.247, 286. Dále však můžeme upozornit na kritiku komunismu a socialismu své doby, která se také stala „předvídacím hlasem“, jenž se naplnil v pozdějších událostech, zejména ve druhé polovině 20. století. Antonio ROSMINI, *Komunismus a socialismus*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-045-9.

¹⁸⁵ „Když katolíci křesťané hovoří o neomylnosti učitelského úřadu, myslí tím, že v některých specifických aktech jsou papežové a biskupové – při vyučování nauky týkající se víry a mravů způsobem závazným pro celou církev – Bohem chráněni, aby neupadli v omyl. Jak vysvětlují věroučné konstituce o církvi vydané prvním a druhým vatikánským koncilem, může papež učit s neomylností tehdy, když z moci Petrova nástupce (ex cathedra) předkládá definitivním aktem nějakou nauku všem věřícím k věření na základě Božího zjevení. Tytéž dva koncily učí, že neomylnost náleží shromážděným biskupům, když uplatňují svou nejvyšší učitelskou moc v jednotě s Petrovým náměstkem.“ DULLES, A. *Systematická teologie I*. Brno, CDK, 1996, s. 136–138. ISBN 80-85959-33-X.

¹⁸⁶ „V současném úsilí teologie se znovu objevuje prorocko-apokalyptická tradice např. v teologii kříže... nové cesty skrytého i zjeveného Boha: zjeveného v tom, co je protikladem Boha – kříž, utrpení a útlak – a zjeveného, ... tj. těm trpícím, utlačovaným nebo na okraji společnosti... Mystické varianty tradice budou zase rozvíjet tentýž ústřední křesťanský náhled ve smyslu hlubšího a často radikálně apofatického poznání Boží nepochopitelnosti v pochopitelnosti a skrze ni.“ TRACY, D. *Systematická teologie I*. Brno, CDK, 1996, s. 159–160. ISBN 80-85959-33-X; BALMES, J. *Protestantismus a katolicismus*. Stará Říše na Moravě, Třebíč, 1948, s. 63. ISBN neuvedeno.

o povolání člověka ke zduchovnění světa, když v řecko-římské tradici lze zahlédnout duchovní rovinu lidského bytí, tedy rozumu.¹⁸⁷ I když katolická církev realizuje tuto racionální stránku života v podobě hierarchického vedení, stále spatřuje, že rozumnost konání nezaručuje spravedlivou cestu, ale spíše autoritu.¹⁸⁸ Autoritu papeže, biskupů, církevních učitelů, neboť tak dochází k *harmonizaci* trichotomie lidské duše či – potažmo řečené – pluralitě lidské společnosti. Tak se dostáváme k dalšímu pojetí katolické církve, které již je provázáno s jistým politickým či filozofickým systémem, kdy hovoříme o tzv. katolicismu.

Katolicismus se proměňuje již od Tridentina, jak již výše zaznělo, ale jaký postoj má zaujmout katolická církev, zejména pak po francouzské revoluci? Dějství celosvětové církve se dle názoru kardinála Schwarzenberga formuje v ideálech revolučních myšlenek, leč v opačném směru bratrství, rovnosti a volnosti. Již on sám hovoří o svobodě na základě evangelia, ke „které nás osvobodil Kristus.“ Nicméně fraternita svým způsobem smazává rozdílnost díky osobní víře v Krista, díky tomuto vztahu veškeré talenty staví člověku podobu svobody, ani ne tak církevní, ale dané lidským charakterem, kdy se na jedné straně neničí dědictví po předcích, a na straně druhé lze vytvářet kulturu národa pouze v naslouchání jeden druhému, a u věřících v kristocentrickém charakteru. Tomuto úmyslu mělo napomoci sestavení konkordátu Svatého stolce s rakouským císařstvím 18. srpna 1855.¹⁸⁹ Tímto aktem se měl upevnit vztah mezi státem a církví, ale povedlo se také obnovení pravomocí biskupů v oblasti kultury, výchovy, školství a manželského práva,¹⁹⁰ jak jsme již výše v souvislostech naznačili a některé z nich ještě podrobněji uvedeme v dalších kapitolách. I když po pětiletém úsilí k uzavření této smlouvy došlo, liberální kruhy

¹⁸⁷ „Lidský duch se těší ze svých výsad, chlubí se, že má Božskou jiskru, kterou nazýváme rozumem... ukazuje nad stvořením svou převahu ... staví se do středu děl ... zapomíná na svoji vděčnost Stvořiteli.“ BALMES, J. *Protestantismus a katolicismus*. Stará Říše na Moravě, Třebíč, 1948, s. 65. – 65. ISBN neuvedeno.

Srov. Balmes, J. *Protestantismus a katolicismus*. Stará Říše na Moravě, Třebíč, 1948, s. 63. ISBN neuvedeno.

¹⁸⁸ J. Balmes v této souvislosti pokládá otázky: Na čem má budovati lidský duch, když se mu odejme autorita? Nezůstane ponechán svým snům a domněnkám? BALMES, J. *Protestantismus a katolicismus*. Stará Říše na Moravě, Třebíč, 1948, s. 63. ISBN neuvedeno.

¹⁸⁹ V. CONZEMIUS, *Österreich-Ungarn*. In: GADILLE, J. – MAYEUR, J. M. (eds.), *Die Geschichte des Christentums. Liberalismus, Industrialisierung, Expansion Europas (1830-1914)*, s. 327 – 331. ISBN neuvedeno. Dále ke „konkordátní politice“ Svatého stolce u J. GADILLE, *Politische Freiheiten – Sociale Fragen*. In: GADILLE, J. – MAYEUR, J. M. (eds.), *Die Geschichte des Christentums. Liberalismus, Industrialisierung, Expansion Europas (1830-1914)*, s. 10–14. ISBN neuvedeno. V obecné spojitosti s kardinálem Schwarzenbergem u Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinal Schwarzenberg, II.*, Wien: Mayer und Comp., 1916, s. 53, 92, 203, 227, 247, 278, 313–318, 321, 323, 346, 360, 422, 467, 498, 507, 513, 516, 517, 519, 523, 535, 545, 546, 576, 584, 621, 622. ISBN neuvedeno.

¹⁹⁰ Jednalo se o 36 článků dohody, ve kterých byla vymezena biskupská jurisdikce vzhledem k obecnému a střednímu školství a vzhledem ke kněžím. Samozřejmě i otázka manželských svazků byla v jurisdikci církve. Jiří POKORNÝ, „Rakouský a český „Kulturkampf“, in K. KAISEROVÁ – M. VESELÝ (eds.), *Národ místo Boha v 19. a první polovině 20. století*, s. 130–131. Dále L. BEGERON – F. FURET – R. KOSELLECK (eds.), *„Das Zeitalter der europäischen Revolution (1780-1848)“*, s. 276–281. ISBN 3-596-60026-X.

společnosti to přesto považovali za jakousi prohru státu vůči katolické církvi, a antiklerikálové tak měli větší záminku prohlubovat opozici vůči církvi.¹⁹¹ Na straně druhé byli biskupové roztrpčeni z některých formulací a intelektuální kruhy pak v této smlouvě viděly příliš těsné sepětí mezi státem a církví. Nejednalo se sice o josefínský charakter správy státu a církve, ale o období neoabsolutistické politiky hovořit můžeme, i když byla státem uznána část kanonického práva církve a tím i stvrzen hierarchický ráz církve. Privilegované postavení církve již občanská společnost opět chtěla omezit v zápase o restauraci „kultury oltáře a trůnu“¹⁹². Tento boj však neměl až takový charakter jako ve Francii¹⁹³ nebo proslulý *Kulturkampf*¹⁹⁴ v Prusku, ale nevyvážené poměry šlechtických dynastií vůči rakouskému státu vytvářely jistý vnitřní protiklad, jenž čekal na své vyústění. První přišlo 8. 4. 1861 v tzv. protestantském patentu, jenž nekatolické církve zrovnoprávnil a v jistém ohledu předčil i toleranční patent Josefa II. Následnými květnovými zákony r. 1868¹⁹⁵ se podařilo vliv katolické církve omezit. Jednalo se zejména o manželské záležitosti, které si stát přizpůsoboval vlastním potřebám a kde také kardinál Schwarzenberg spatřoval počátek indiferentismu,¹⁹⁶ neboť první občanský sňatek byl uzavřen v Rakousku r. 1821, ale pražskému knížeti-arcibiskupovi šlo o to, že „*se manželství niterně rozděluje v horlivosti ve víře katolické, jenž se také „promítne“ do kulturního charakteru života společnosti a habsbursko-lotrinské monarchie.*“¹⁹⁷ Následovalo státem proklamované veto při obsazování

¹⁹¹ Tomáš PETRÁČEK, *Česká církev, výzvy 19. věku a pražská synoda roku 1860*. In: *Neklidem k Bohu: náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870–1914*, s. 37. ISBN neuvedeno.

¹⁹² V některých kruzích bylo toto úsilí o uzavření konkordátu vnímáno jako restaurace absolutní moci v sepětí „oltáře a trůnu“. Jan KŘEN, *Dvě století střední Evropy*, s. 97. ISBN 80-7203-612-2.

¹⁹³ Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinal Schwarzenberg, III.*, Wien: Mayer und Comp., 1917, s. 26.

¹⁹⁴ M. LIEBMANN, *Von der Dominanz der katholischen Kirche zu freien Kirchen im freien Staat – vom Wiener Kongress 1845 bis zur Gegenwart*. In: Wolfram, H. (ed.), *Österreiche Geschichte*. Wien: Verlag Carl Ueberreuter, 2003, s. 385–387. Také i Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinal Schwarzenberg, III.*, Wien: Mayer und Comp., 1917, s. 354, 369–385, 388–100. ISBN neuvedeno.

¹⁹⁵ V tomto období existovala v Českém království ještě jiná iniciativa, která pozvedala národ. Na jedné straně se jednalo o přípravy na blížící se oslavy narození Mistra Jana Husa, ale také chystané oslavy položení základního kamene Národního divadla. V souvislosti s národnostním povědomím lze říci, že divadlo v událostech 19. věku bylo místem politických schromáždění. Zvláště pak, když byl r. 1850 ustaven výbor pro výstavbu tohoto „národního svatostánku“. Můžeme zde uvést, že sbírka na Národní divadlo nebyla jen s povědomím národa „věrných Čechů“, ale také šlechtických rodů, které přispěly, jako byly: Schwarzenbergové, Černínové, Kinských, Lobkoviczové a Harrachové aj. A. M. THIESSOVÁ, *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*, Brno: CDK, s. 119. Dále také M. FREIMOVÁ (ed.), *Divadlo v české kultuře 19. století. Sborník symposia pořádaného Ústavem teorie dějin umění ČSAV a Národní galerií v Plzni 10–12. března 1983*. J. JANÁK, *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*, Brno: Matice moravská, 2007. František ŠAMALÍK, *Úvahy o dějinách české politiky*. Praha: Victoria Publishing, 1996. ISBN 80-85605-00-0.

¹⁹⁶ Podrobněji ve spojitosti s kardinálem Schwarzenbergem u Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinal Schwarzenberg, III.*, Wien: Mayer und Comp., 1917, s. 9, 10, 27, 28, 72, 76, 77, 104, 115, 180, 271–310, 313, 315, 317, 332, 333, 334, 338, 357, 358, 359, 396, 397, 417, 430, 452, 453, 454, 467, 487, 710. ISBN neuvedeno.

¹⁹⁷ Jiří POKORNÝ, *Rakouský a český Kulturkampf*. In: K. KAISEROVÁ – M. VESELÝ (eds.), *Národ místo Boha v 19. a první polovině 20. století*, s. 131–137. ISBN 80-903319-0-4.

míst církevní hierarchie a další omezení ve školství, kde už neměla konfese privilegium a církevní právo bylo značně omezeno právem státním. Další květnové zákony z r. 1874 vnesly do vztahu mezi církví a státem nová omezení, ne-li přímo dozor státního ministerstva kultu a další dozor v oblastech majetkových. Biskupové samozřejmě vznesli četné námitky, neboť mnohá privilegia do konkordátu vnesená se takto de facto vymazala, což rakouská hierarchie těžko nesla, ale nakonec se s těmito omezeními musela smířit.¹⁹⁸

1.1.5 Středoevropský nacionalismus¹⁹⁹

Mimo jiné společensko-kulturní proudy kvetl také již zmínovaný romantismus, který vyzvedal jedinečnost „dědictví“ jednotlivců, spolků a společností a v neposlední řadě i národa. Vědomí příslušnosti k národu můžeme spatřovat již od starověku přes středověk, kde se společenské kruhy váží na určitou feudální autoritu. Od 19. století se některé konotace mění, zejména pak z kulturně-společenských na kulturně-jazykové vnímání nacionality. Vzpomeňme např. na významnou aktivitu J. Görrese, který ve vášnivých akcích revolucionářů pozvedá velké dědictví prozaické literatury tzv. otců Germanie. V Českém království se pak pozvedá nacionalismus nejprve religiozního charakteru, ale s přícházející polovinou století – především kvůli nedocenění hodnotových kvalit českého národa u vládnoucího šlechtického rodu – se cesta ubírá k radikálnějších metodám, jež vedou společnost k sekulárnímu charakteru vlády. Kardinál Schwarzenberg chce s příchodem do Prahy tomuto úsilí zabránit, nebo ho alespoň omezit, což se mu pak v průběhu 19. století daří jen částečně, dochází tehdy k upevňování jazykových, ekonomických a politicko-kulturních fenoménů, které daly tvořící se novodobé Evropě dvojí tvář. Podle V. Černého se můžeme setkat s tzv. utlačovanými národy, mezi které patří slovanské národy, Italové, Bretonci, Irové, Řekové, Finové a Velšané. Na straně druhé pak národy tzv. dominantní, mezi něž se řadí velké evropské národy: Angličané, Francouzi, Němci, Rusové a také Švédí a Španělé.²⁰⁰

¹⁹⁸ Podrobněji M. LIEBMANN, *Von der Dominanz der katholischen Kirche zu freien Kirchen im reien Staat – vom Wiener Kongress 1815 bis zur Gegenwart*. In: H. Wolfram (ed.), *Österreichische Geschichte*, s. 382–391. Dále V. CONZEMIUS, „Österreich-Ungarn“, in J. Gadille – J. M. Mayeur (eds.), *Die Geschichte des Christentums Liberalismus, Industrialisierung, Expansion Europas (1830-1914)*, s. 330. ISBN 978-3451007026.

¹⁹⁹ Národnostní jevy existovaly napříč historickým příběhem lidstva, kdy ve středověku měly tzv. národnostní univerzalitu. Na sklonku 19. století se hovoří již o jiné charakteristice národa. Jedná se tak o tzv. genetické představy o národě jakožto prastaré kategorii společenského vývoje, který se v terminologické problematice řeší dodnes. Jan KŘEN, *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005, s. 101–103. ISBN 80-7203-612-2.

²⁰⁰ V. ČERNÝ, *Vývoj a zločiny panslavismu*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995, s. 6–22. Dále například H. SCHULZE, *Staat und Nation in der europäischen Geschichte*. München: Beck, 1995.

V souvislosti s událostmi na Apeninském poloostrově píše kardinál Schwarzenberg ordinariátní list, kde se zmiňuje, že „*jest Vám povědomo, přemilí v Kristu, jaké nátlaky Svatému otci od vládců se dějí. Někteří mužové totiž usilují převrátiti všeliký řád a pořádek věcí v Itálii. Před několika již lety postavivše se v čelo lidu svolali jednotu a neodvislost veškeré Itálie, zapudili knížata po právu dědičném vládnoucí, odňali Svatému otci velikou část dědictví Petrova, čili zemí, jimiž co papež vládl, zahnali biskupy a kněžstvo, některé z nich i žalářovali, rušili kráštéry, utiskovali věřící, zloupili kostely a tak věrné sluhy Boží v největší bídu uvrhli; posléze pak, a sice na konci minulého roku chtěli pomoci dobrovolníků Garibaldových (1807–1882),²⁰¹ jakož i pomocí vlády Sardinské, bohužel s těmito buřiči spojené, vítězně vtrhnouti do věčného Říma a zatknouti korouhev lži a bezbožnosti v tomto posvátném středu veškerého světa katolického.*“²⁰² K sjednocujícím snahám italských království dávala podnět Sardinie, kde velkou úlohu ve snaze o sjednocení Itálie převzal C. Benso Cavour (1810–1861),²⁰³ který byl v r. 1861 premiérem Sardinského království. Jednalo se především o dočasné sídlo krále Viktora Emanuela II. (1820–1878)²⁰⁴ v Turíně, které vzbuzovalo jisté nepokoje mezi oběma městy, Římem a Turínem, neboť odbojáři požadovali za hlavní město Řím, který však byl pod ochranou Napoleona III. (1808–1873).²⁰⁵ C. Benso Cavour cítil, že jeho pozemské dny se krátí (zemřel 6. června 1861), avšak měl tíživé svědomí z řízení Sardinského království i z dalších postupujících snah o sjednocení Itálie, proto si zajistil kněze P. Giacomu da Poirino, mnicha a umírněného reformátora, který mu měl zajistit církevní pohřeb, neboť různé intriky vůči papežskému státu mu jeho důstojný odchod znemožňovaly.²⁰⁶

Hledáme-li však příčinu veškerého dění na Apeninském poloostrově, musíme se ohlédnout do první čtvrtiny 19. století, kdy se zde začínají prosazovat zákony, které nejsou

²⁰¹ FURLANI, S. *Un inedito di Garibaldi: i consigli tattici*. Milano: Franco Angeli, 1984. ISBN nevedeno; CASTELLANI, G. A. *Garibaldi – La Francia et il Mediterraneo*. Milano: M. Angello, 1940, ISBN nevedeno.

²⁰² APA, *Ordinaritsblatt von 1861 bis 1871*. Díl II. r. 1861, s. 37. ISBN nevedeno.

²⁰³ Podrobněji ALDO, de J. *Antistoria di Roma capitale: cronica inedita dell'Unità d'Italia*. Roma: Editori Riuniti, 1970. ISBN nevedeno; TRAPL, M. et al. *Dějepis 8: novověk*. Olomouc: Prodos, 2009. ISBN 978-80-7230-231-4; GRANT, M. *Dějiny antického Říma*. Praha: BB/art, 2010. ISBN 978-80-7381-769-5; NENIČKA, L. *Dějiny evropské civilizace: studijní opora*. Ostrava-Karviná: Slezská univerzita v Ostravě, 2008. ISBN 978-80-7248-525-3. RAPPORT, M. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-061-9.

²⁰⁴ GULIANO, P. *Dějiny Itálie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 80-7106-152-2; SMITH, D. M. *Modern Italy. A Political History*. Michigan: Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1997. ISBN 0472108956.

²⁰⁵ BECKER, F. *Kämpfe und Siege der Kirche oder Gottes Strafgerichte über die Christen und Kirchnenverfolger von König Herodes dem Grossen an bis auf Kaiser Napoleon III*. Mainz: Kirchheim, 1873. ISBN nevedeno; BRATIANU, G. I. *Napoleon III. et les nationalités*. Paris: E. Droz, 1934. ISBN nevedeno.

²⁰⁶ AUBERT, R., *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX*. I. Milano: Paoline, 1990, s. 160. ISBN 88-215-1889-2.

vždy v souladu se zákony církevními a stávají se další příčinou nátlaku s požadavky na katolickou církev, a to ke změně jejího postoje vůči „modernizující“ se společnosti.²⁰⁷ Dle některých badatelů je tímto mezníkem rok 1831, kdy se v Belgii schvaluje ústava, ve které „všechny konfese mají plnou svobodu bez přijetí zvláštních privilegií pro některou z nich a vychvalující nezávislost mezi církví a státem.“²⁰⁸ Kořeny tohoto vítězství lze spatřovat v nacionalismu, který již nese charakter náboženský, neboť jeho idea obyvatele jedné národnosti harmonizuje či sjednocuje.²⁰⁹ Mezi dědictví francouzské revoluce patří tzv. politický liberalismus, který se stal jednotícím prvkem vůči hierarchům, ale umožňoval také podporovat důležitost svobody práv jedince, svobody myšlení, projevu i náboženství.²¹⁰

Tento vliv se přenáší i na průběh sjednocování Itálie, který měl rovněž vyústit ve vytvoření ústavy. Dle některých zdrojů byl papež Pius IX. jako „mezi kovadlinou a kladivem.“²¹¹ Přirovnání poukazovalo na nutnost reforem církevního státu s charakterem nacionálním. Široká veřejnost římská totiž spatřovala svůj nacionalismus v návratu k dávnému *antickému zřízení*, ale papež neměl v úmyslu tento požadavek přijmout, neboť ani nepočítal s vykonáváním velkých a radikálních transformací institucionální správy svého území. Podle některých historiků chtěl reformu učinit tak, že bude navazovat na *stávající základy církve*.²¹² Když ohlásil římskému lidu 11. února 1848, že nemůže přijmout jejich požadavky na podílení se na správě státu, duchovenstva a laiků, nevyvíjela se situace pro Svatého otce příznivě. Do této doby se sympatie ke Svatému stolci ještě projevovaly. Římský lid, potažmo obyvatelé papežského státu, ho považoval za svého panovníka, který se pro ně může stát svorníkem celé budoucí Itálie. Ale on, jakožto *klíčnick království*

²⁰⁷ Již Velká francouzská revoluce byla počátkem utváření tzv. sekulárních vlád, kde náboženství či katolická církev neměly v evropském politickém prostoru rozhodující vliv. HALAS, F. X., *Fenomén Vatikán*. Brno: CDK, 2004, s. 236–237. ISBN 80-7325-03-4-9.

²⁰⁸ Dle některých badatelů je tento rok jistým mezníkem vnímání vztahu mezi církví a státem. Giacomo MARTINA, *La Confutazione di Luigi Bilio*. In: *Sammelband Pius IX. und der Kirchenstaat in den Jahren 1860 – 1870*, (ed.), Hrsg. von Titus Heydenreich, Erlangen: Univ.-Bibliothek, 1995, s. 64–66. ISBN 8837215177.

²⁰⁹ Je zde vhodné zmínit pozoruhodnou reflexi T. Halíka, který ve své přednášce v Oxfordu pod názvem „Je Evropa dneška nekřesťanská a nenáboženská?“ vyzvedl definici náboženství v pojmu *síly, která integruje společnost*. A to v tom smyslu, že to, co integruje společnost, je jejím náboženstvím. Tomáš HALÍK, T. *Vzýván i nevzýván. Evropské přednášky k filozofii a sociologii dějin křesťanství*. Praha: Lidové noviny, 2004, s.23–25.

²¹⁰ V habsbursko-lotrinské monarchii se liberalismus zpočátku uplatňoval v tzv. vyšší společnosti, kam patřila inteligence, buržoazie, měšťané. Toto prostředí vytvářelo vlastní ideologickou – podnikatelsko-liberální politiku. Jan KŘEN, *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005, s. 88. ISBN 80-7203-612-2.

²¹¹ Angelo ARA, A. *La Fase Liberale e Riformatrice di Pio IX. (1846 – 1848)*. In: *Sammelband Pius IX. und der Kirchenstaat in den Jahren 1860 – 1870*, ed. Hrsg. von Titus Heydenreich, Erlangen: Univ.-Bibliothek, 1995, s. 10–19. ISBN 3-930357-04-6.

²¹² Již papež Řehoř XVI. a následně i papež Pius IX. sledoval proud *liberálního katolicismu* s velkou podezřívavostí, kterou čas od času vyjádřil formou různých dokumentů, kde varuje před nebezpečím moderních názorů. Toto podezření pak později Pius IX. shrnul v tzv. katalogu bludů. František X. HALAS, *Fenomén Vatikán*. Brno: CDK, 2004, s. 247. ISBN 80-7325-03-4-9.

nebeského sám prohlásil 29. dubna 1848, že „vojsko je v tomto čase pouze formální. Tito muži, jejichž nadšený patriotismus nezná momentálně zábrany, nechtějí mi snad přinést vyhlášení války. Zatímco jsem hlavou jednoho náboženství, které chce jen pokoj a svornost? Nuže, ohradím se. Evropa musí poznat násilí,²¹³ které jsem já podstoupil.“²¹⁴ Břemeno, které nese nástupce apoštola Petra, Pius IX., je smutné a těžké, proto i bratrstvo sv. Michaela jakožto společenství modlitby, jak ho také kardinál Schwarzenberg zamýšlel, mělo posílit nejprve své členy ve víře, k mužnému osobnímu svědectví, potažmo k rodině, diecézi a pak pozvednout solidaritu směrem k Římu. Když revolucionářům Svatý otec odepřel vojenskou pomoc proti Rakousku,²¹⁵ obrátili se k jiným vůdcům, kteří jim tuto jednotu slibovali na základě ústavy. Král Viktor Emanuel II. veřejnosti ústavu slíbil, kdežto Pius IX. zřízením komise (název komise byl zveřejněn v *La Gazzetta di Roma* 14. února 1848) budil jejich nedůvěru, neboť její pracovníci i jednání zůstávali tajní. Italská veřejnost se nicméně domnívala, že pokud bude stát vést pospolu duchovenstvo s laiky, bude zároveň zaručeno blaho občanů.²¹⁶

Jednalo-li se o správu církevního státu, reformy,²¹⁷ které měly nastat již v průběhu pontifikátu papeže Řehoře XVI., nebyly realizovány. Usnesení biskupů z r. 1831 v Římě mělo zrenovovat archaickou administrativu státu a také vnést více řádnosti do justice a úřednických financí. Podle Angela Ara tato administrativní neorganizovanost dle potřeby doby vedla k revoltám a nespokojenostem.²¹⁸ Nehledě na velký vliv Rakouska, které mělo tendenci být konzervativní.²¹⁹ Tím více se rozdílnost komunikace a postoje ke Svatému stolci vyvíjely směrem k Anglii a Francii. Posléze však díky otevřenosti Pia IX. k novým

²¹³ Během papežova exilu v neapolské Gaetě, kam pravděpodobně 17. listopadu 1848 tajně unikl ve voze hr. Harcourta, byl pověřen nejnmutnější správou 41letý kardinál Antonelli jako státní sekretář. Friedrich GONTARD, *Die Päpste und die Konzilien*. Wien: Kurt Desch, 1963, s. 469. ISBN neuvedeno.

²¹⁴ Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX*. I. Milano: Paoline, 1990, s. 56–57. ISBN 88-215-1889-2.

²¹⁵ Papež Pius IX. vyzývá k modlitbě a skutkům zbožnosti k odvrácení bojů mezi Sardinii a Rakouskem na začátku r. 1859. Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinal Schwarzenberg*, II. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1916, s. 321. ISBN neuvedeno.

²¹⁶ Angelo ARA, *La Fase Liberale e Riformatrice di Pio IX. (1846–1848)*. In: *Sammelband Pius IX. und der Kirchenstaat in den Jahren 1860–1870*, ed. Hrsg. von Titus Heydenreich, Erlangen: Univ.-Bibliothek, 1995, s. 1–20. ISBN 3-930357-04-6.

²¹⁷ Reforma se týkala v Čechách, na Moravě a Slezsku školství, kdy se v tomto „věku svobody“ vnímalo, že školství ve správě řeholních řádů a kongregací je středověkým a zastaralým vzorem vzdělávání, ve kterém se poukazuje „v přemíře na mravnost.“ Proto dochází také ke zřizování tzv. národních škol. Václav ŠTULC, „Slovo o národních školách“. In: *Blahověst*, Praha: Konsistoř, 1849, č. 3, s.115–117. ISBN neuvedeno.

²¹⁸ Angelo ARA, *La Fase Liberale e Riformatrice di Pio IX. (1846–1848)*. In: *Sammelband Pius IX. und der Kirchenstaat in den Jahren 1860 – 1870*, ed. Hrsg. von Titus Heydenreich, Erlangen: Univ.-Bibliothek, 1995, s. 9–10. ISBN 3-930357-04-6.

²¹⁹ E. Janosi podotýká, že z pozice rakouského velvyslanectví vůči členům tzv. posvátného kolegia byly nejvíce zdůrazňovány duchovní prospěch země a mezinárodní vztahy v r. 1861. Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX*. I. Milano: Paoline, 1990, s. 438. ISBN 88-215-1889-2.

trendům doby nastupuje cesta k vytvoření ústavy,²²⁰ která měla být zárukou pro duchovní i tělesné blaho lidí, ústava²²¹ pro vědu a umění, pro chudé, nemocné a jakékoliv jiné potřeby života. Je pravděpodobné, že většina nepokojů se netýkala nedokonalého spravování církevního státu, ale spíše šlo o to, že „zeměpán je kněz.“²²² Odbojáři chtěli zdůraznit spíše to, že staromódní katolická víra je překážkou modernizující se Evropy i Apeninského poloostrova.²²³ Když jim papež nezaručil jednotný stát, podporu chudých či lepší životní podmínky, nacházeli revolucionáři cestu v právě se rodícím novém náboženství národnosti. Můžeme si tedy položit otázku, zdali je možné propojit náboženství s nacionalismem.²²⁴ Neztratí tak svou ryzost každá ze stran?²²⁵

Nicméně ve svém projevu ze 14. ledna 1870 český primas z hlediska křesťanské víry vnímá jako „prozíravé zasedání biskupů, aby tam, kde dosud není biskupství zřízené je ustanovit, anebo vnést řád tam, kde je nespravedlivě přerozdělené nebo ovládnuté.“ Dále pak viděl jako žádoucí, „aby budoucí ekumenický koncil prozkoumal zlobu nepřátel, neboť nebezpečí se dá zmenšovat maximálně vhodně viděno jinou morální silou, která může díky svornosti a ozdravením práva nebo reformou katedrálních kapitul, nebo biskupských provincií, nebo také diecézního kléru viditelně vést kupředu: které jejich muži, kteří důstojnost poznávají a samotnou veřejnost uctívající, a stejně tak předkládají, stejně tak posuzující nebo docházející.“²²⁶ V období poloviny 19. století se stále více rozšiřuje nadšení

²²⁰ Nástupce C. B. Cavoura, B. Ricasoli, už jako předseda vlády, usiloval o oddělení církve od státu. I z těchto důvodů docházelo k vážnému „podkopávání ústavy církevního státu“ uplatňovaného papežem Piem IX. Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX.* I. Milano: Paoline, 1990, s. 160. ISBN 88-215-1889-2.

²²¹ Pastorální činnost mezi Prahou a Vídní jde, podle knížete-arcibiskupa pražského, souběžně. Tato církevní podoba pastorační vzhledem k zemskému pořádku má mít vliv i na říšskou ústavu. Tímto úmyslem kardinál Schwarzenberg prosazoval, že církevní život, rituální, vědecký i politický má zasahovat do světského života. WOLFSGRUBER, C.: Friedrich kardinal Schwarzenberg II. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1916, s. 468.

²²² Důvody stále silícího antiklerikalismu a odpadů od katolického náboženství od r. 1860 až do r. 1870 byly podle R. Auberta díky tomu, že sílila nespokojenost se sociální otázkou ve Francii, Rakousku a v království Sardinie. Sociální otázka se stávala tak silnou, že již nabývala „náboženského“ charakteru. Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX.* I. Milano: Paoline, 1990, s. 208–209. ISBN 88-215-1889-2.

²²³ Nová brožurka s názvem: *La France, Rome et l'Italie* inspirovala některé kardinály v Římě k názoru, že Napoleon III. by měl být v Římě nebo v jeho blízkosti do doby, kdy papež bude mít plnou nezávislost a díky jeho vojenským jednotkám nastolený pořádek. Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX.* I. Milano: Paoline, 1990, s. 159–160. ISBN 88-215-1889-2.

²²⁴ V rámci historickém a empirickém již studii vypracoval F. Žilka. Podrobněji František ŽILKA, *Národnost a náboženství. Rozbor jejich vzájemného vztahu v historii a v přítomnosti.* Praha: B. Kočí, 1919. ISBN neuvedeno.

²²⁵ Tato otázka je také inspirována studií, která nese podobné zamyšlení, kdy se autor ptá, jestli je možné smířit politiku s vírou. Centrum Aletti vydalo v roce 2010 studijní texty s krátkým životopisem J. Görrese, který měl pro pražského knížete-arcibiskupa velkou váhu. Joseph H. HEINRICH, *Joseph Görres (1776–1848) – Lze smířit politiku s vírou?* Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010, s. 10–45. ISBN 978-80-7412-060-2.

²²⁶ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798*

pro křesťanství středověku – zraky se upínají nejen k tehdejšími stavbám, ale navazuje se na již poměrně chatrné zvyky venkova v praktikování víry, a zejména jejich oživení vlnou romantismu. Neměli bychom opomenout ani aktivitu rodu Schwarzenbergů, kteří v tzv. Sdružení přátel baroka, kde se angažoval Karel VI. Schwarzenberg, uchovávali a renovovali (i v muzejních prostorách) umění tohoto období.²²⁷

Katolicismus je vnímán od Ediktu milánského z r. 313²²⁸, kdy císař Konstantin učinil křesťanskou víru svobodnou a státním náboženstvím od r. 380.²²⁹ Dochází tak i k rozvrstvení v samotné katolické církvi v oblasti poustevničení, cenobického způsobu života či pozdějších řeholních společenství,²³⁰ ale také zapojení církevních otázek do společenského života císařů a králů, kdy spolu s biskupy a kněžími vytvářejí i jistou hierarchii v sekulárním světě. Vytváří se tak součinnost mezi nejvyšší světskou a církevní mocí, tzv. spojení oltáře a trůnu, což se v historických úsecích stává příčinou nesváru či rozkolů.²³¹ Katolicismus jako takový se spíše stává viditelným systémem, který je bez katolicity a katolictví vyprahlým.²³² Tyto ořesy katolicismu v dějinách můžeme pozorovat v každém století v jiné podobě leč v polovině 19. století, při vyhlášení dogmatu *o primátu a neomylnosti papeže*, se ukazuje, že právě tento svatopetrský úřad²³³ nese jen apoštolskou tradici, ale přímo se tradicí stává²³⁴. Na straně druhé je takto vnějškově „ztělesňována“²³⁵

priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 316–317. ISBN neuvedeno.

²²⁷ Marek KREJČÍ, *Od kulturní krajiny k zemi nikoho. Schwarzenberský patronát v 19. a 20. století.* In: GAŽI, M. (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 135. ISBN 978-80-85033-10-6.

²²⁸ Radomír MALÝ, *Církevní dějiny.* Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2001, s. 43. ISBN 80-7266-083-7.

²²⁹ Klaus SCHATZ, *Dějiny papežského primátu,* Brno: CDK, 2002, s.33–34. ISBN 80-85959-99-2.

²³⁰ Jeden z důvodů ubírání se zasvěcenému životu bylo zvnitřnění osobní víry. Radomír MALÝ, *Církevní dějiny.* Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2001, s. 59–74. ISBN 80-7266-083-7.

²³¹ „Pro vnitřní růst církve je největší překážkou hřích křesťanů a pak všelijaké rozpory a rozdělení, které dnes v církvi existují. Vnější růst církve nachází veliké těžkosti v nedokonalém chápání katolického ducha při uskutečňování misijní činnosti mezi národy.“ Vladimír BOUBLÍK, *Boží lid.* Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 155–156. ISBN 80-7192-307-9.

²³² „Církev hájila jistý systém, který, opřen o pevný základ, mohl být zbudován s jednotnou pravidelností, ...aby se tato jednota uhájila, musí se zasvětit podřízení se nejvyšší moci, ... „že je v tom velká moudrost, velkolepý plán, mimořádný systém, (hierarchický), ale pro božský původ katolicismu tím nic nedokážete.“ Jacques BALMES. *Protestantismus a katolicismus.* Stará Říše na Moravě, Třebíč, 1948, s. 51. ISBN neuvedeno.

²³³ V průběhu dějin se ukazuje, že „je hodné zkoumání lidského ducha v římském biskupu, který po staletí vykonává úřad, jenž má božský základ v Kristově příslibu, že na skále zbuduje svou církev.“ Jacques BALMES. *Protestantismus a katolicismus.* Stará Říše na Moravě, Třebíč, 1948, s. 53. ISBN neuvedeno.

²³⁴ Tradice církve, jež s sebou nese jak teologii, tak i komunitu věřících, tvoří „úctyhodnou tradici, která... má-li být katolická (tzn. univerzální), musí stát v jednotě s biskupem římským. Římskokatolická identita byla definovaná pomocí „katolicity“ a jednoty s římským biskupem. Tradice tedy pokládá tyto dva prvky (katolictví a katolicitu) za vzájemně propojené. Oddělit se od společenství s římským biskupem znamenalo vždy pro jednotlivce, komunitu, teologa či teologickou školu oddělení od římskokatolické církve, a tedy ztrátu vlastní nebo skupinové katolicity.“ S. FIORENZA, *Systematická teologie I.* Brno, CDK, 1996, s. 81. ISBN 80-85959-33-X.

antikristem, neboť už ze světského pohledu není vnímán jako učedník Páně na základě Petrova vyznání, nýbrž jako postava politického mocnáře,²³⁶ který chce v misijní činnosti učinit ze všech katolíky a tak si podmanit celý svět.

Na základě výše uvedených exkursů bychom sice mohli hlouběji pojednat o dalších souvislostech, v nichž žil kardinál Schwarzenberg se spřízněnými šlechtickými rody, jako byly Erenbergové nebo Lobkowiczové a další. Samozřejmě je zde i fenomén obnovených nebo založených spolků a jednot, poutí či procesí.²³⁷ Můžeme tak říci, že 19. století je opravdu „květenou“ rozmanitosti hnutí a systémů společenských nebo politických, které nabízely tvořivé přístupy a tím i novotvary života církve. V těchto souvislostech se pohyboval a žil kníže-arcibiskup pražský a primas český, Bedřich kardinál Schwarzenberg a vévoda českokrumlovský. Tyto tituly nám mají poukázat na možnou disponibilitu dalších badatelských kroků, které však překračují nejen rámec této kapitoly, ale i této práce. V následujících kapitolách budeme striktně reflektovat pouze jeho filosoficko-teologický přínos, a to směrem k událostem a závěrům I. vatikánského koncilu.

1.2 Atributy filosoficko-teologického milieu v Čechách v období 19. století

Vymezení filosoficko-teologického myšlení v rámci středoevropského kontextu je velmi nesnadné, neboť je ovlivněno velkou rozmanitostí duchovně-myšlenkového dědictví předešlých staletí a každý upřímně hledající badatel nachází jakoby vlastní svébytný atribut kontextualizace historické, jako i dějinně-myšlenkové, ve filosoficko-teologických konturách. Nicméně i teologie kardinála Schwarzenberga vycházela a byla reflektována z dějinně-filozofického a národně-poetického náboženského milieu. Chceme-li se tedy tímto vyvarovat zkratkovitých myšlenkových závěrů, budeme sledovat kontext této práce a

²³⁵ Jedna ze zmínek o Antikristu v souvislosti s Římskou říší uvádí například sv. Jana, kdy ve svém listě vypovídá o své době a říká: „*Děti, poslední hodina je tu! Jak jste slyšeli. Antikrist přichází, a teď se skutečně objevilo mnoho antikristů. Z toho můžeme poznat, že poslední hodina je tady.*“ 1. list sv. Jana (2,18) Misál na každý den liturgického roku. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 158. ISBN 80-7192-429-6. Jistá figurativní podoba Antikrista se dále nachází ve své době ve vladařích: Antiochos, Julian Apostata nebo Mohamed. John H. NEWMANN, *Čas Antikrista*. Olomouc, Refugium, 2011, s. 53–62. ISBN 978-80-7412-091-6. Jeden z prvních, kdo ukázal souvislost biblického Antikrista, byl Martin Luther „*a proto je zapotřebí zničit jeho říši.*“ Jacques BALMES. *Protestantismus a katolicismus*. Stará Říše na Moravě, Třebíč, 1948, s. 108. ISBN neuvedeno.

²³⁶ Podrobněji Friedrich NIETZSCHE, *Antikrist: pokus o kritiku křesťanství*. Bratislava: SandS, 1991. ISBN 80-900431-9-4; Friedrich NIETZSCHE, *Antikrist*. Olomouc: Votobia, 2001, s. 40–41. ISBN 80-7198-481-7.

²³⁷ N. OHLER, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha: Vyšehrad, 2002. J. V. POLC, *Svaté roky (1300-1983)*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000. D. DOLEŽAL – H. KÜHNE (eds.), *Wallfahrten in der europäischen Kultur: Tagungsband Pribram, Frakfurt am Main*: Lang, 2006. ISBN 3-631-54996-2.

očekáváme také shovívavost čtenářů, že některá témata nebudou interpretována vyčerpávajícím způsobem. Přesto je nutné poukázat na předchozí období, které má i v 19. století své regionální (evropské či severoamerické) modifikace.²³⁸ Musíme zde také vyzvednout to, že kardinál Schwarzenberg vnímal organicky nejen církev, tedy jako Tělo církve, ale jeho přístup se odrážel rovněž ve sféře nacionální, myšlenkové i teologicky evropské a v některých ohledech i světové. Události politicko-revoluční či konfesně-náboženská na ostatních kontinentech světa (zejména Severní Amerika a Malá Asie) ovlivňovaly náboženské a filosofické myšlení Evropy – jak celku, tak i její „srdce“.

Pojmenování evropského kontinentu pochází podle J. Ratzingera od Homéra (asi 484–425 př. Kr.), který tento pojem užil jako první.²³⁹ Označení střední Evropy je pak (podle J. Křena) použito poprvé r. 1815, a to aliančním mírovým kongresem ve Vídni.²⁴⁰ Znamé je rovněž vymezení střední Evropy jako zeměpisného okraje Evropy východní a historicky „východním okrajem Evropy západní“, jak podotýká J. Szüce.²⁴¹ T. G. Masaryk pak zasadil střední Evropu do pásma, které se nachází mezi Německem a Ruskem. V současném pojetí střední Evropy se hovořívá v souvislosti s Českou republikou také o Polsku, Slovensku a Maďarsku, přičemž toto vymezení nacházíme také u P. S. Wandycze, který tuto souvislost nachází již od středověku.²⁴² Pavla Horská s průmyslovým rozvojem v 19. a 20. století hovoří ještě konkrétněji v souvislosti se Slezskem, Saskem, Českem a Rakouskem a částí Uherska a zmiňuje konkrétní města jako Vratislav, Katowice, Drážďany, Lipsko, Praha, Brno, Vídeň, Budapešť,²⁴³ v nichž se specificky rozvíjí rozměr kulturní v organickém celku monarchie ve středoevropském měřítku.²⁴⁴ I přes nezdary vyzvednutí české koruny od poloviny 19. století se česká politická scéna utvářela v uceleném systému vzdělanosti od elementárního až po univerzitní, a to včetně věd technických²⁴⁵ a uměleckých.²⁴⁶ Následným

²³⁸ Yves CONGAR, *Der Lehre von der Kirche. Vom Abendländischen Schisma bis zur Gegenwart*. In: M. Schmaus – A. Grillmeier – L. Scheffczyk (eds.), *Handbuch der Dogmengeschichte*, Freiburg: Herder, 1971, s. 81–113. ISBN nevedeno.

²³⁹ Joseph RATZINGER, *Evropa – její základy dnes a zítra*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 9. ISBN 80-7192-801-1.

²⁴⁰ Jan KŘEN, *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2002, s. 22. ISBN 80-7203-612-2.

²⁴¹ Jenő SZÜCS, *Tri historické regiony Európy*. In: M. Havelka – L. Cabada (eds.), *Západní, východní a střední Evropa jako kulturní a politické pojmy*, Plzeň: Západočeská univerzita, 2000, s. 116–137. ISBN 80-7082-706-8.

²⁴² Piotra S. WANDYCZ, *Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0657-5.

²⁴³ Pavla HORSKÁ, *Zrod velkoměsta – urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-409-3.

²⁴⁴ Jan KŘEN, *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2002, s. 23. ISBN 80-7203-612-2.

²⁴⁵ M. EFMERTOVÁ – N. SAVICKÝ (eds.), *Čeké země 1848–1918, I. Od březnové revoluce do požáru Národního divadla*, s. 183–194, 323–339.

²⁴⁶ V záběru uměleckém je mnoho publikací, uveďme kupříkladu: D. RUSKOVÁ, *Přehled evropských dějin kultury a umění. Kapitoly o kultuře chování a jednání, třetí rozšířené vydání*. Hradec Králové: Gaudeamus,

rozvojem těchto odvětví se vytvořila síť samosprávy, a to od obecné škály přes městskou a včetně různých organizací spolků, jednot a společností, které se postupně transformovaly do politických stran, jež se dále rozvinuly za První republiky a přes některé sociálně-průmyslové modifikace se uchovaly až dodnes. Češi patřili na přelomu 19. a 20. století mezi sociálně nejvyspělejší státy v tehdejší Evropě.²⁴⁷

1.2.1 Představitelé českého filosoficko-teologického myšlení 19. století

I když hovoříme o českých myslitelích, musíme podotknout,²⁴⁸ že se nejedná o lingvistické rozlišení, neboť od počátku 19. století se veškerá pojednání psala jen v německém jazyce. V souvislosti s národním obrozením sem můžeme bezesporu zařadit Josefa Dobrovského (1753–1829)²⁴⁹. Jeho celoživotní dílo procházelo osvícenskou inspirací v intelektuální tvorbě, která pojednávala o bohatosti individualistického ducha, vycházející z rozumové kritiky a smyslové zkušenosti.²⁵⁰ V této obsažnosti byla zaujetím pro mládež, nesouvisela s vlasteneckou souvztažností, neboť se jednalo spíše o volnomyšlenkářství, vědecký úsudek a nesmlouvavou kritikou, i přesto, že byl věřícím člověkem,²⁵¹ na kritičnosti zakládal vědecký charakter nejen víry, ale i utváření společenských poměrů, které se touto metodou mohou zlepšovat, neboť zbavují předsudků a legendárních pověr.

Pokud chceme hovořit o jeho náboženském myšlení, bude třeba rozlišit tři oblasti. Na prvním místě se jedná o Dobrovského teologii, kterou můžeme chápat jako tomistickou, i když o T. Akvinském v jeho díle není zmínka. Na druhém místě se jedná o teologii, která se zabývá více praxí než mystikou nebo kontemplací. A třetím rozměrem jeho teologie je Písmo, v němž má církev svůj základ a tradici. Lze u něho také nalézt augustinovské

Univerzita Hradec Králové, 2005; Jiří HANUŠ, *Dějiny kultury a civilizace Západu 19. století*. Brno: CDK, 2002; A. FILIP – R. MUSIL (eds.), *Neklidem k Bohu. Náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870–1914*; J. PIJOAN, *Dějiny umění*. Vol. 9., Praha: Odeon, 1983; M. EFMERTOVIČ – N. SAVICKÝ (eds.), *České země 1848–1918, I. Od březnové revoluce do požáru Národního divadla*, s. 260–270, 441–449. J. LNĚNIČKOVÁ, *České země v době předbřeznové 1792–1848*, Praha: Libri, 1999; Například i Petr PAVELEC, *Schwarzenberský malíř František Jakub Prokyš*. In: Martin GAŽI (ed.), *Schwarzenbergové v české a střeoevropské kulturní historii*. České Budějovice, Národní památkový ústav, 2008, s. 251–266. ISBN 978-80-85033-10-6.

²⁴⁷ J. ZOUHAR, *Česká filosofie v národním životě konce 19. století*. In: Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity, B 42, Brno: 1995, s. 1–2. ISBN 80-210-1284-6.

²⁴⁸ Nástin problematiky P. KAMPITS, *Malé dějiny rakouské filosofie – mezi zdáním a skutečností*. Praha: Consordia, 1995; M. BEDNÁŘ, *České myšlení*. Praha: Filosofie, 1996. ISBN 80-7007-088-9.

²⁴⁹ Josef TÁBORSKÝ, *Reformní katolík Josef Dobrovský*. Brno: L. Marek, 2007. ISBN 978-80-87127-00-1; J. HAUBELT, *České osvícenství*. Praha: Rodiče, 2004, s. 403–420, 482–483, 509–516, 528–564. ISBN 80-86695-53-0.; Milan MACHOVEC, *Josef Dobrovský*. Praha, Akropolis, 1964, s. 15–26. ISBN neuváděno.

²⁵⁰ Milan MACHOVEC, *Josef Dobrovský*. Praha, Akropolis, 1964, s. 15–26. ISBN neuváděno

²⁵¹ Josef TÁBORSKÝ, *Reformní katolík Josef Dobrovský*. Brno: L. Marek, 2007, 7–12. ISBN 978-80-87127-00-1.

přirovnání ke knize, v níž můžeme číst Boha „na stránkách přírody, ale také na stránce nadpřirozeného poznání ze Zjevení.“ Na těchto aktivitách je založeno jeho kritické studium, které vyžadovalo znalost jazyků Písma. V této době byla dostupná Jeronýmova Vulgáta²⁵² a bible Kralická. Dobrovského největším přínosem je pravděpodobně spis *Fragmentum Pragense Evangelii st. Marci*, kde doložil, že vzácný rukopis evangelisty Marka není originál, ale pochází z 9. století, čímž se stal předchůdcem kritického studia Písma svatého.

Dalším z velkých a můžeme říci i charismatických myslitelů byl Bernard Bolzano (1781–1848),²⁵³ a to nejen s ohledem na rozmanitost jeho vědního zaujetí, ale především díky jeho teologickému přínosu. Považujeme-li J. Dobrovského za přelomového osvícenského katolického myslitele, o Bolzanovi můžeme hovořit jako o jeho dovršiteli. Na pražské univerzitě měla vliv tzv. tübingenská škola a potažmo německé myšlení. Přelomový rozměr filosofie pak představoval zejména I. Kant. B. Bolzano však kritizoval jak jeho subjektivismus, tak i Hegelův idealistický historicismus a dialektiku.²⁵⁴ Největší význam B. Bolzana však tkví v jeho filosofii logiky a teorii věd. Jeho reflexe spočívala v osvícenském objektivismu a realismu,²⁵⁵ nevěnoval se tedy ontologii, ale důsledně se zabýval logikou a podle K. Skalického se tak „stal přínosem svou matematikou a logikou.“²⁵⁶ Tento způsob myšlení se pak promítnul v teologii jako způsob „*podložení věrohodnosti křesťanství*“, což se dnes dá zahrnout do systematické teologie, zvláště pak teologie fundamentální. K. Skalický k tomu shrnuje: „*Jeho pojetí zdokonalitelnosti katolicismu předjímá Newmanovu teologii vývoje dogmatu. Jeho úsilí dokázat věrohodnost a uvěřitelnost křesťanského Zjevení předjímá klasickou apologetiku takových tomistů jako A. Gardeil a Garrigou-Lagrange.*²⁵⁷ *Jeho pojetí oživené a vědomím obdařené hmoty předjímá vizi takzvané ‚Materia matrix‘*²⁵⁸

²⁵² Karel SKALICKÝ, *Il pensiero ceco tra Otto e Novecento*. In: L. Vaccaro (ed.), *Storia religiosa dei cechi e degli slovacchi*, Milano: La Casa di Matriona, 1987, s. 143–144. ISBN neuvedeno.

²⁵³ Marie BAYEROVÁ, *Bernard Bolzano – evropský rozměr jeho filosofického myšlení*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1994; W. TOTOK (ed.), *Handbuch der Geschichte der Philosophie*, Frankfurt am Main: Klostermann, 1986, s. 330–334. ISBN neuvedeno.

²⁵⁴ J. BERG, *B. Bolzano: Die Überwindung des Skeptizismus*. In: J. Speck (ed.), *Grundprobleme der grossen Philosophen. Philosophie der Neuzeit III.*, Göttingen: Vandenhock und Ruprecht, 1983, s. 46–97. ISBN neuvedeno.

²⁵⁵ F. KAMBARTEL, *Zur Einführung in die vorliegende Auswahl*. In: F. Kambartel (ed.), *Bernard Bolzano's Grundlegung der Logik*, Hamburg: Felix Meier Verlag, 1978, s. 29–54. ISBN neuvedeno.

²⁵⁶ Karel SKALICKÝ, *Il pensiero ceco tra Otto e Novecento*. In: L. Vaccaro (ed.), *Storia religiosa dei cechi e degli slovacchi*, Milano: La Casa di Matriona, 1987, s. 149–150. ISBN neuvedeno.

²⁵⁷ Ctírad V. POSPÍŠIL, *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800–2010. Tvářnosti české katolické trojiční teologie a pneumatologie 1800–1989. Komentované bibliografie 1800–2010*. Brno: L. Marek, 2011, s. 131–134. ISBN 978-80-87127-37-7.

²⁵⁸ Karel SKALICKÝ, *Il pensiero ceco tra Otto e Novecento*. In: L. Vaccaro (ed.), *Storia religiosa dei cechi e degli slovacchi*, Milano: La Casa di Matriona, 1987, s. 151. ISBN neuvedeno.

Teilharda de Chardina.²⁵⁹ K. Skalický považuje Bolzanovo myšlení za „tak průzračné, logické a koherentní, kde se zvláště zračí obtíž syntézy mezi duchem křesťanství a duchem iluminismu. Jinými slovy: v Bolzanově myšlení lze in concerto studovat problém inkulturace křesťanství do nové osvícenské kultury, rozvíjené mladou, pokrokovou buržoazií.“²⁶⁰

Právě Bolzanovy myšlenky ovlivnily dále i Vincence Zahradníka (1790–1836)²⁶¹, který se stal autorem prvního českého filosofického pojednání: *Rozjímání o některých stránkách praktické filosofie*, které vyšlo v *Hlasateli* z r. 1818.²⁶² Středobodem tohoto pojednání je křesťanská etika, projevující se v kázáních i bajkách – k nejoblíbenějším autorům patřil také Michel de Montaigne (1533–1592). Nicméně Zahradníkova teze o svobodné vůli říká, že člověk „alespoň co do úmyslu při činech svých může a má být ctnostný“²⁶³, což vypovídá o jeho tvorbě z let 1825–1827, kdy morální charakter víry zdůraznil v díle *Meine Gedanken und Meinungen* a také *Počátkové umění myslitelství* v letech 1833–1836. Anebo také k některým postavám německého myšlení typu Immanuela Kanta (1724–1804) či Christiana Garveho (1742–1798)²⁶⁴, které se spíše zabývají praktikováním filosofie křesťanství. Zahradníkův přínos však spočívá také v tom, že vyzvedá hodnotu vlastenecké tvorby a ducha.²⁶⁵

Jak podotýká K. Skalický, „v habsbursko-lotrinské monarchii však převládalo hegelovské myšlenkové milieu, které vycházelo z protestantského Pruska“. Hegelovou utopií se zabývali dva katoličtí řeholníci, a to augustinián Matouš Klácel (1808–1882)²⁶⁶ a křížovník Augustin Smetana (1814–1851)²⁶⁷. Zejména pak A. Smetana byl myslitelem, který

²⁵⁹ Podrobněji Pierre Teilhard de CHARDIN, *The Human Phenomenon*. Sussex: Academic Press, 1999. ISBN 978-1902210292.

²⁶⁰ Karel SKALICKÝ, *Il pensiero ceco tra Otto e Novecento*. In: L. Vaccaro (ed.), *Storia religiosa dei cechi e degli slovacchi*, Milano: La Casa di Matriona, 1987, s. 152. ISBN neuvedeno.

²⁶¹ Jeho filosofická díla vyšla pod názvem *Filosofické spisy V. Zahradníka, I–V*, v letech 1907–1918. Břetislav HORYNA – Jan ŠTĚPÁN – Ivan BLECHA (eds.), *Filosofický slovník*. Olomouc: Filosofická fakulta UP, 2002, s. 447. ISBN 80-85572-88-5.

²⁶² Ctírad V. POSPÍŠIL, *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800–2010. Tvářnosti české katolické trojiční teologie a pneumatologie 1800–1989. Komentované bibliografie 1800–2010*. Brno: L. Marek, 2011, s. 137. ISBN 978-80-87127-37-7.

²⁶³ Jedna z nejdůležitějších Zahradníkových studií, která vyšla r. 1829 v Zubrnících pod názvem: *Pojednání o nejvyšším principu etiky*. Ctírad V. POSPÍŠIL, *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800–2010. Tvářnosti české katolické trojiční teologie a pneumatologie 1800–1989. Komentované bibliografie 1800–2010*. Brno: L. Marek, 2011, s. 137. ISBN 978-80-87127-37-7.

²⁶⁴ Podrobněji Bedřich LÖWENSTEIN, *Od „vlasteneckých ctností“ ke kultu národa. Patriotismus mezi osvícenstvím a raným romantismem*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1995. ISBN 978-80-903934-4-8.

²⁶⁵ Ctírad V. POSPÍŠIL, *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800–2010. Tvářnosti české katolické trojiční teologie a pneumatologie 1800–1989. Komentované bibliografie 1800–2010*. Brno: L. Marek, 2011, s. 137–142. ISBN 978-80-87127-37-7.

²⁶⁶ K nastínění postavy F. M. Klácela lze doporučit: I. HOLZBACHOVÁ – J. GABRIEL (srov. heslo), *František Matouš Klácel*. In: J. Gabriel (ed.), *Slovník českých filosofů*, s. 265–267. ISBN 80-85572-88-5.

²⁶⁷ I. ŠNEBERGOVÁ (srov. heslo), *Augustin Smetana*. In: J. Gabriel (ed.), *Slovník českých filosofů*, s. 517–518. ISBN 80-85572-88-5.

se zaměřoval na filosofii praktického rozumu počínaje Kantem a pak ovlivněné i Wolffem a Leibnitzem. Zajímavé pro nás může být také hnutí hegelianské v monarchii, nesoucí reformní demokratické myšlenky, které se vytvořilo z řad studentů ve 40. letech 19. století. V těchto kruzích se četla Hegelova *Fenomenologie ducha* a *Estetika*. Zajímavým postřehem pak bylo, že Hegelova dialektika obsahovala stmelující princip, neboť se už jednalo o „českou proměnu hegelianství“, které „nejlépe korespondovalo s tvůrčím principem veškerého bytí.“²⁶⁸ Od r. 1846 se Smetana pokouší o porovnání Hegelovy a Herbartovy metody a vymezení jejich vzájemných filosofických protikladů. Zajímavé je vlastenecké pojetí A. Smetany, když říká, že „snaha osvobodit se od svého jednostranného, předsudečného, dogmatického, co brání založit život člověka na filosofickém poznání. Pravda filosofie spočívá tak ve zprostředkující úloze, obrat v dějinách filosofie je zároveň společenským obratem, v němž filosofie předjímá přechod od společnosti založené na náboženství a právu ke společnosti umění a lásky“, přičemž k realizaci této pravdy je povolán slovanský národ, kterému je vlastní umění a láska, kde se schází pozemské s božským, neboť Slované jsou – oproti Germánům – mírumilovnější a pokojnější. V tomto pojetí je sestaveno i jeho dílo z r. 1848 pod názvem *Die Bedeutung des gegenwärtigen Zeitalters*.²⁶⁹

1.2.2 Vliv Herbartovy prusko-německé filosofie v habsbursko-lotrinské monarchii

Přínos J. F. Herbarta (1776–1841) nebyl ani tak v jeho pojmosloví, jako spíše v jeho vlastním specifickém postupu. Podle něj lze tedy říci, že kolik je druhů pojmů, tolik je částí filosofie, přičemž pojmy předmětově rozdělil na fyzické a estetické, v členění na metafyziku a estetiku.²⁷⁰ Druhá polovina 19. století, kdy se formovala teologie kardinála Schwarzenberga v českém prostředí, bývá označována také jako období „rozkladu klasické německé filosofie“. Tehdy se vytváří kroužek kolem J. B. Herbarta, známý též jako herbartovská škola. Tento filosofický systém má povahu pedagogicko-psychologicko-estetickou, sestavovanou v antidialektickém, formalistickém a konzervativním pojetí

²⁶⁸ K. MÁCHA, *Glaube und Venunft: Die Böhmisches Philosophie in Geschichtlicher Übersicht*, II. (1800–1900), s. 59–74. ISBN neuvedeno. Dále Augustin SMETANA, *Der Geist, sein Entstehen und Vergehen*. Prag: 1865. ISBN neuvedeno. Překlad do českého jazyka interpretovala Marie Bayerová pod názvem: Augustin SMETANA, *Sebrané spisy*, sv. II. Praha: ČSAV, 1962. ISBN neuvedeno.

²⁶⁹ Karel SKALICKÝ, *Il pensiero ceco tra Otto e Novecento*. In: L. VACARO (ed.), *Storia religiosa dei cechi e degli slovacchi*, Milano: La Casa di Matriona, 1987, s. 161–162. ISBN neuvedeno.

²⁷⁰ Břetislav HORYNA – Jan ŠTĚPÁN – Ivan BLECHA (eds.), *Filosofický slovník*, Olomouc: Filosofická fakulta UP, 2002, s. 167. ISBN 80-85572-88-5.

v opozici vůči klasickému německému hegelovskému idealismu, který byl ve své době také inspirující.²⁷¹

Inspirace spočívala v tom, že nesla protihegelovský náboj v milieu rakouské monarchie. Herbartismus tak byl přínosem i pro myslitele K. F. Hynu (1802–1881), zejména v jeho empirické psychologii. V literatuře se pak herbartismus odráží např. v dílech Františka Čupra (1821–1882)²⁷², projevuje se také v psychologii²⁷³, dnes bychom řekli i ekumenismu²⁷⁴ a do filosoficko-náboženských pojetí Blízkého Východu.²⁷⁵

Mezi pravověrné následovníky herbartismu patřil Josef Dastich (1835–1870)²⁷⁶, který svým dílem přispěl k novověké filosofické terminologii v oblastech metafyziky, noetiky, etiky, logiky, estetiky a psychologie. I když se setkával s německými herbartovci,²⁷⁷ na pražské universitě přednášel v češtině. V českém pojetí prosazování herbartismu vynikal rovněž František Exner (1802–1853)²⁷⁸. Od roku 1832 do r. 1849 působil jako profesor filosofie na pražské univerzitě a je považován také za reformátora školství, zejména středních škol a univerzity. Vedle F. Exnera je také potřeba zmínit Josefa Durdíka (1837–1902), který byl hlavním představitelem herbartismu na Karlo-Ferdinandově univerzitě a který se – podle Tretery – pokusil modifikovat materialistické prvky Herbartova systému v pokusu leibnizovské monadologie a newtonovské fyziky,²⁷⁹ což však také mohlo nést nádech eklekticismu.²⁸⁰ Jedním z Durdíkových příspěvků je podle K. Skalického tato definice filosofie: „*filosofie jest věda, která na základě výsledkův ostatních věd sestrojiti hledí jednotný názor světa.*“²⁸¹ Z jeho dalších příspěvků zmiňme tzv. klasifikaci věd, jež byla reakcí na pozitivistický objektivismus A. Conta, v užitém pořadí jako duchovní vědy

²⁷¹ J. ZUMER, *Máme-li kulturu, je naší vlastní Evropa: herbartismus a česká filosofie*. Praha: Filosofia, 1998; F. HOFMANN – J. KARÁSEK (eds.), *J. F. Herbart a jeho pedagogika*. Praha: SPN, 1977. ISBN neuvedeno.

²⁷² J. B. VESPERO, *Filosof dr. František Čupr a současníci*. Praha: Volná myšlenka, 1911, s. 18. ISBN neuvedeno.

²⁷³ František ČUPR, *Grundriss der empirischen Psychologie*. Praha: Karl André, 1852. ISBN neuvedeno.

²⁷⁴ I. TRETERA (srov. heslo), *František Čupr*. In: J. Gabriel (ed.), *Slovník českých filosofů*, s. 91–92. ISBN 80-85572-88-5.

²⁷⁵ František ČUPR, *Bhagavadgita: učení pantheistické Boha zjeveného: staroindická náboženská kniha složená dávno před narozením Kristovým*. Praha: František Urbánek, 1877. ISBN neuvedeno.

²⁷⁶ J. DASTICH, *Filosofická propedeutika*, I. (Formální logika) a II. (Empirická psychologie), Praha: F. Skrejšovský, 1867. ISBN neuvedeno.

²⁷⁷ J. MITTELSTRAB (ed.), *Encyklopedie Philosophie und Wissenschaftstheorie*, II., Stuttgart – Weimar, Verlag J. B. Metzler, 1995, s. 80. ISBN 978-3-476-02108-3.

²⁷⁸ K. MÁCHA, *Glaube und Vernunft: Die Böhmisches Philosophie in Geschichtlicher Übersicht*, II. (1800–1900), s. 83–102. ISBN neuvedeno.

²⁷⁹ Ivo TRETERA, *J. F. Herbart a jeho stoupenci na pražské univerzitě*, Praha: Mezinárodní organizace novinářů, 1989. ISBN neuvedeno.

²⁸⁰ Ivo TRETERA (srov. heslo), *Josef Durdík*. In: J. Gabriel (ed.), *Slovník českých filosofů*, s. 110–111. ISBN 80-85572-88-5.

²⁸¹ G. ZÁBA, *Filosofie*. In: *Památník na oslavu padesátiletého jubilea jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.*, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa I., 1898, s. 9. ISBN neuvedeno.

anebo vědy humanitní.²⁸² V souvislosti s A. Contem můžeme uvést rovněž Gustava Adolfa Lindnera (1828–1887), antiklerikála, který přispěl svým originálním pojetím vědeckého průzkumu psychosociálních realizací.²⁸³

Jeden z dalších představitelů Herbartova vlivu, zejména v oblasti estetiky, byl Otakar Hostinský (1847–1910), který se zasloužil o vypracování tzv. vědy o umění. Herbartův materialismus rozpracoval v estetice, kdy se zabíral konkrétními uměleckými díly a druhy uměleckých směrů. Empiristický charakter jeho pojetí ho postavil do světla tvůrčího ducha, který zušlechtil českou vědu estetickou, a v oblasti hudební estetiky sem bezesporu patřil B. Smetana,²⁸⁴ A. Dvořák nebo potažmo, v originalitě díla, L. Janáček.

Nastíněným vlivem herbartismu jsme se chtěli pokusit poukázat na podněty, které přispěly k růstu a rozvoji vědeckých otázek, načež můžeme hovořit o tom, že jeho filosofický systém velkou měrou ovlivnil myšlení české filosofie v průběhu 19. století. Podle J. Zumra byl „herbartismus, který po více než polovinu 19. století podstatně ovlivňoval myšlení v řadě zemí středoevropského prostoru, totiž pokládán za oficiální rakouskou filosofii a za výraz zkonstatělého šosáctví.“²⁸⁵ Proto kardinál Schwarzenberg, když byl povolán do Prahy, aby se stal primasem českým (v letech 1850–1885), povolal sem i A. Günthera (1783–1863), aby se zde nejen vytvořil jakýsi „stan güntherianismu“, ale také novým způsobem modifikoval středověký charakter univerzitního života, a to spolu se Schlegelem a Johanem Heinrichem Pabstem (1785–1838).²⁸⁶ Rozhlédneme-li se po středoevropském milieu, v kontextu tzv. „dlouhého“ 19. století můžeme jmenovat i Ervina Manna,²⁸⁷ Eduarda Wintera,²⁸⁸ Paula Wenzela,²⁸⁹ Bernharda Osswalda²⁹⁰ a další. Podle

²⁸² Karel SKALICKÝ, *Předmluva*. In: „*Střední Evropa na prahu 20. století*“, pořádané katedrou církevních dějin TF JU v Českých Budějovicích, dne 22. 2. 2007, s. 1. ISBN 80-7325-054-3.

²⁸³ Břetislav HORYNA – Jan ŠTĚPÁN – Ivan BLECHA (eds.), *Filosofický slovník*, Olomouc: Filosofická fakulta UP, 2002, s. 239. ISBN 80-85572-88-5.

²⁸⁴ Břetislav HORYNA – Jan ŠTĚPÁN – Ivan BLECHA (eds.), *Filosofický slovník*, Olomouc: Filosofická fakulta UP, 2002, s. 175. ISBN 80-85572-88-5.

²⁸⁵ J. ZUMR, *Některé otázky českého herbartismu*. In: *Filosofie v dějinách českého národa*, Praha: ČSAV, 1958, 166–185. ISBN neuváděno.

²⁸⁶ Jedno z hlavních děl J. H. Pabsta. Johan H. PABST, *Das „zweite Ich“ Anton Günthers*. Wien, Herder, 1970; Johan H. PABST, *Der Mensch und seine Geschichte*, Wien: Wimmer, 1830. ISBN neuváděno; Johan H. PABST, *Gibt es eine Philosophie des positiven Christentums?* Köln: DüMont-Schauberg, 1832. ISBN neuváděno; Johan H. PABST, *Adam und Christus. Zur Theorie der Ehe*. Wien, Wallishäuser, 1835. ISBN neuváděno. I některé spisy J. H. Pabsta byly dány na Index. Joseph HILGERS, *Der Index der Verbotenen Bücher. In seiner neuen Fassung Dargelegt und Rechtlich-Historisch Gewürdigt*. Freiburg im Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1904, s. 465. ISBN neuváděno.

²⁸⁷ Erwin MANN, *Die Wienertheologische Schule A. Günthers im Urteil des 20. Jahrhunderts*. Wien: Gesellschaften Österreichs, 1979. ISBN neuváděno.

²⁸⁸ Eduard WINTER, *Domprediger Johan Emanuel Veith und Kardinal Friedrich Schwarzenberg*. Wien: H. Böhlaus Nachf., 1972. ISBN neuváděno.

Jiřího Hanuše se güntherianismus „nepřiklonil ani k hegelianismu, ani herbartismu, ale chtěl nauku křesťanskou, podkopanou téměř všemi druhy škol filozofických hájit naukou filozofickou samou, zakládající obzvláštní filozofii křesťanskou“. Věřil, že je povolán, aby vytvořil novou filosofii²⁹¹. A. Günther považoval „herbartismus za spiritualistický atomismus bez Boha“ a Schellingovu a Hegelovu filosofii za pantheismus. Nicméně jak uvádí K. Skalický, „herbartismus byl filosofii antidialektickou, a tedy od základu harmonizující, takže se mohl dobře rozvíjet v ovzduší, které nebylo ještě nedýchatelným a explozivním, herbartismus však nemohl být vhodným nástrojem pro vysvětlení a interpretaci drásavě rozeklané společnosti, což pak postupem času zapříčinilo i jejich úplný zánik.“ Z Vídně proto povolává kardinál Schwarzenberg s A. Güntherem²⁹² J. F. Veitha,²⁹³ s nímž společně vydával časopis *Lydia*,²⁹⁴ kde byla často polemická témata, a také začátek „pochybování o pravověrnosti Güntherova učení.“²⁹⁵ I K. Skalický ještě dodává, že „herbartismus byl nahrazen ne nějakou konfliktní filosofii, ale především pozitivismem“,²⁹⁶ jenž v zásadě pokračoval v plnění stejně optimisticky harmonizující funkce jako předchozí herbartismus, neboť v Rakousku bylo multikulturní prostředí, které bylo zapotřebí harmonizovat, proto se rivalita mezi českou a německou stranou kreativizovala güntherianským přístupem, a to nejen k filosofii, ale také k teologii. Nicméně ostře s A. Güntherem – nazýván také „Augustinem kroužku“²⁹⁷ z Vídně – v jeho dopisech

²⁸⁹ Paul WENZEL, *Der Freundeskreis um Anton Günther und die Gründung Beurons*. Essen: Ludgerus-Verlag, 1965. ISBN neuvedeno; Paul WENZEL, *Das wissenschaftliche An gliegen des Güntherianismus*. Essen: Ludgerus, H. Wingen, 1961. ISBN neuvedeno.

²⁹⁰ Bernhard OSSWALD, *Anton Günther theologisches Denken im Kontext einer Philosophie der Subjektivität*. Paderborn: Schöningh, 1990; Adam BUNNELL, *Before infallibility – liberal Catholicism in Biedermaier Vienna*. London: Associated University Presses, 1990; Josef MADER, *Offenbarung als Selbstoffenbarung Gottes*. Münster: Lit, 2000. ISBN 978-3-8258-4309-0.

²⁹¹ Peter KNOODT, *Anton Günther – Eine Biographie*. I., Wien: Wilhelm Braumüller, 1881, s. 380–381. ISBN neuvedeno.

²⁹² Přátelský vztah mezi A. Güntherem a kardinálem Schwarzenbergem trval po celý život. Na rozdíl od přátelského vztahu s Janem H. Ehrlichem, který ustal po indexovém začlenění Güntherových knih. *Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder, DUNCKER & HUMBLLOT*, Berlin 1983, str. 686. Dále Joseph HILGERS, *Der Index der Verbotenen Bücher. In seiner neuen Fassung Dargelegt und Rechtlich-Historisch Gewürdigt*. Freiburg im Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1904, s. 96,128, 130, 465. ISBN neuvedeno.

²⁹³ Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinal Schwarzenberg, II.*, Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1916, str. 162. I některé spisy J. E. Veitha byly dány na Index. Joseph HILGERS, *Der Index der Verbotenen Bücher. In seiner neuen Fassung Dargelegt und Rechtlich-Historisch Gewürdigt*. Freiburg im Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1904, s. 465. ISBN neuvedeno.

²⁹⁴ Anton GÜNTHER – Johan E. VEITH, *Lydia: Philosophisches Taschenbuch als Seitenstück zu a. Ruge's „akademie“*. Wien: Bei Wilhelm Braumüller, 1849. ISBN neuvedeno.

²⁹⁵ Ladislao ORBÁN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*. Vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 61–62. ISBN neuvedeno.

²⁹⁶ Díky herbartismu se v Rakousku vytvářela atmosféra pro anglický a francouzský pozitivismus. F. TRÄGER, *Herbartismus realistisches Denken*. Ein Abriss, Würzburg: Verlag Stürtz, 1982, s.35–39. ISBN neuvedeno.

²⁹⁷ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských zvláště českých*. Praha: Universum, 1947, s. 82. ISBN neuvedeno.

polemizoval i L. Feuerbach (1804–1872)²⁹⁸ a Friedrich Ueberweg (1826–1871).²⁹⁹ F. Ueberweg zařadil výklad o Güntherovi do paragrafu *Spekulativní teismus* Davida Huma (1711–1776), který hovoří v tom smyslu, že spekulativní teismus má schopnost vnášet prostor pokoje, neboť je „*filosoficky netečný k sektám..., ale je omezen jen na velmi málo osob*“³⁰⁰. Nicméně je jisté, že güntherianismem se zabývali spíše intelektuálové, v pražském prostředí sem patřili J. H. Löwe a Jan Nepomuk Ehrlich (1810–1864)³⁰¹, profesor teologie a člen piaristického řádu. Pozoruhodné je zde také to, že A. Günther vybídl J. N. Ehrlicha, aby se dále věnoval dějinám filosofie, kdy lindavský rodák nechat tuto práci vydat ve Vídni pod názvem *Metaphysik als rationale Ontologie* r. 1841.³⁰² Pokud tedy protivníci A. Günthera vystupovali proti hegelianovi, bylo to díky tomu, že Günther polemizoval ve své korespondenci s hegeliany v „argumentaci Cartesiova dualismu“.³⁰³ I přesto, že v Čechách hegelianismus neměl příliš úrodnou půdu, je důležité zmínit velmi činného lékaře a zainteresovaného filosofa v Praze, Gustava Biedermanna (1815–1890), který publikačně pracoval zejména v letech 1849 až 1890 jako zanícený hegelian.³⁰⁴ Tento lindavský rodák se vyznačoval významnou apoštolskou horlivostí v podobě novodobého přístupu k teologii, a oslovující hlavně liberálně smýšlející katolické intelektuály.³⁰⁵ Zejména pak ty, kteří byli spřízněni s hegelovým pantheismem. Jak dokládá dokument od Johanna H. Löwa, který

²⁹⁸ Dlužno dodat, že L. Feuerbach byl zastáncem toho, že zdokonalení člověka je dáno městem nebo státem, čímž dal inspiraci pro Karla Marxe a Bedřicha Engelse. Kdy hovořil o „novém“ náboženství v charakteristice humánnosti a mravnosti. Ludwig FEUERBACH, *Das Wesen des Christenthums*. Leipzig: Verlag von Otto Wigand, 1841. ISBN neuvedeno. Novější vydání Ludwig FEUERBACH, *Das Wesen des Christenthums. Nachwort von Karl Löwith*. Stuttgart: Reclam, 1994. ISBN 3-534-06673-1.

²⁹⁹ Byl žákem F. E. Benekeho a F. A. Trendelenburga. Působil především jako profesor filosofie v Královci (v dnešním Kaliningradě), kde se snažil o spojení idealistické a materialistické filosofie I. Kanta, kde v pokantovském idealismu navázali J. G. Fichte, F. W. J. Schelling anebo proslulý G. W. F. Hegel. Považoval se za agnostika. Friedrich UEBERWEG, *Fridrich Ueberweg's Grundriss der Geschichte der Philosophie*. Berlin, 1880; Friedrich UEBERWEG, *Ueber die Platonische Weltseele*. Frankfurt am Main: Rheinisches Museum für Philologie, 1854. ISBN neuvedeno.

³⁰⁰ David HUME, *Dialogy o přirozeném náboženství*. Praha: Dybbuk, s. 185. ISBN 978-80-7438-101-0. K tomuto spekulativnímu teismu můžeme ještě dodat, že güntherianismus „byl nakloněn“ i k dialogu s buddhismem a hinduismem. Jiří NAVRÁTIL, *Kroužení kolem nemyslitelného. Tři eseje o mystice*. Praha: Dybbuk, 2010, s. 89–101. ISBN 978-80-7438-023-5.

³⁰¹ Jeho nejznámějším dílem je *Učebnice metafyziky*. Jan N. EHRLICH, *Leitfaden der Metaphysik*, Krems: Verlag C. Bürger, 1841. Krátký životopis dostupný on-line: Jan Nepomuk Ehrlich -- kněz, řeholník, vysokoškolský profesor www.teologicketexty.cz/.../Jan-Nepomuk-Ehrlich-knez-reholnik-vysoko [Citováno: 12. 12. 2013].

³⁰² Jan Nepomuk EHRLICH, *Metaphysik als rationale Ontologie*. Wien: Verlag, 1841. ISBN neuvedeno.

³⁰³ Například také můžeme uvést, že výše zmíněným Augustinu Smetanovi a Ignáci Hanušovi, kteří se přikláněli k Hegelově filosofii, byl zamezen akademický posun k docentuře a profesuře.

³⁰⁴ Mezi první díla patřila filosofická spekulace. Gustav BIEDERMANN, *Die spekulative Idee in Huboldt's Kosmos: ein Beitrag zur Vermittlung der Philosophie und der Naturwissenschaft*. Prag: Calve, 1849. ISBN neuvedeno; Gustav BIEDERMANN, *Die Wissenschaftslehre. Lehre vom Bewußtsein, Lehre des Geistes, Seelenlehre*. I–III., Leipzig: Aesthetik, 1856–60. ISBN neuvedeno; Gustav BIEDERMANN, *Philosophie als Begriffswissenschaft, Moral, Rechts- und Religionsphilosophie*. Leipzig, Freytag, 1890. ISBN neuvedeno.

³⁰⁵ Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il pontificato di Pio IX. (1846-1878)*, I., Milano: 1990, s. 317. ISBN 88-215-1889-2.

s jasným vhladem do problematiky píše, že „bylo nemalou Güntherovou zásluhou, že potíral hegelovský pantheismus ve všech jeho rozvětveních s energií o to účinnější, že spočívaje na svém ostře vymezeném stanovisku a odmítaje každou polovičitost odtrhl od sebe vlákna umně spředeného dialektického tkaniva a bezohledně odhalil neudržitelnost jeho základů a povážlivost jeho cílů.“ Mezi stěžejní díla A. Günthera patřilo *Vorschule zur spekulativen Theologie des positiven Christenthums*, Wien 1828–29, 2. vyd. r. 1846, 1848. Dlužno však dodat, že encyklika *Qui pluribus* z r. 1846 poukazuje na „katolický charakter“ reflexe teologie v podání A. Günthera a tübingské školy.³⁰⁶

Od r. 1839 v Tübingen působil na katedře dogmatické teologie Johannes von Kuhn (1806–1887).³⁰⁷ A od r. 1848 se veškeré úspěchy güntherianismu přenášely po linii rozepří, které se v určitých vlnách opakovaly, ale se stále větší důrazností. Absolutní reakce byla především v Rakousku, kde se koncentrovali Güntherovi žáci. Vídeňský arcibiskup Joseph Otmar Rauscher (1753–1875)³⁰⁸ vnímal ve své provincii nepřátelskou stopu dvacetiletého güntherianismu.³⁰⁹ V prosinci r. 1853 kardinál Geissel³¹⁰ konsultoval s Římem tento literárně telogický přístup, a to již s předešlým ověřením náboženské povahy s Franzem Jakobem Clemensem (1815–1862),³¹¹ který byl antigüntherovcem. Právě on doporučil, aby

³⁰⁶ Roger AUBERT, *Storia della Chiesa. Il pontificato di Pio IX. (1846-1878)*, I. Milano: Paoline, 1990, s.307–308. ISBN 88-215-1889-2.

³⁰⁷ Patřil mezi tzv. spekulativní dogmatiky a mezi jeho nejvýznamější dílo patří *Katholische Dogmatik*, I–II., 1846–1862. V periodiku „Theologische Quartalschrift“ polemizoval s hermesianismem a také s neoscholastiky (Franz Jakob Clemens, Konstantin von Schützler). Právě s Konstantinem von Schützlerem se věnoval dogmatické otázce vztahu mezi přirozeností a milostí, o přirozeném a nadpřirozeném, např. *Das Natürliche und das Übernatürliche* z r. 1864. K. von Schützler vydal svou práci pod názvem: *Natur und Übernatur. Das Dogma von der Gnade und die theologische Frage der Gegenwart. Eine Kritik der Kuhn'schen Theologie* z r. 1865. Tato tematika nás zajímá z toho důvodu, že kardinál Schwarzenberg předkládá jednu z otázek na I. vatikánském concilu, která je založená na tom, „jak působí milost pomáhající v lidské přirozenosti?“ Cölestin Wolfsgruber zaznamenal jeden „komentář“ s tímto tübingským profesorem, ale musíme mít na paměti, že kníže-arcibiskup v Salzburgu jako i v Praze byl velmi činný v intelektuálních spolcích. Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinal Schwarzenberg*, III., Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1917, s. 196. ISBN neuvedeno.

³⁰⁸ Nástin životopisu vídeňského knížete-arcibiskupa popisuje také C. Wolfsgruber. Cölestin WOLFSGRUBER, *Joseph Otmar Cardinal Rauscher: Fürsterzbischof von Wien: Sein Leben und sein Wirken*. Freiburg im Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1888. Soudobá problematika církve, státu a společnosti. Josef O. RAUSCHER, *Observationes quaedam de infallibilitatis ecclesiae subjecto*. Windobona: G. Braumüller, 1870.

³⁰⁹ Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il pontificato di Pio IX. (1846-1878)*. I., Milano: 1990, s. 318. ISBN 88-215-1889-2.

³¹⁰ Problematika jednání a rozhovorů mezi kardinálem Geiselem a kardinálem Schwarzenbergem. Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinal Schwarzenberg*. I., Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1906, 1916, s. 288, 293, 326; II. 339, 371, 383, 397, 461, 438, 447, 448, 451, 453, 461, 576, 577. ISBN neuvedeno.

³¹¹ V r. 1853 bylo vydané třídílné korespondenční pojednání. Petr KNOODT, *Günther und Clemens, Offene Briefe*. I–III., Wien, Wilhelm Braumüller, 1853. První díl je dostupný také on-line: Günther und Clemens: Offene Briefe : Peter Knoodt, Franz Peter ...archive.org › [Citováno: 21. 11. 2013].

dílo A. Günthera bylo zaneseno na Index.³¹² Toto jednání rozpoutalo mnoho útoků na všech stranách, „celý svět filozofů a teologů v Německu a Rakousku byl v šumění“ a polemika rychle předčila na strohosti, jak bylo vidět patnáct let předtím, události ve sporu hermesianově.³¹³

Anton Günther mohl nicméně počítat s vlivným zaštitěním, které umělo přesvědčit Pia IX. o jeho „excelentním teologickém plánu“. Například kardinál Schwarzenberg zůstal stále hluboce oddaný svému starobylému učiteli, ale zároveň pocítil nebezpečí nárazu přímo v jeho univerzitním prostředí.³¹⁴ I z čteného nadnesení antigüntherovců viděl, že svým způsobem „uhranulo Řím“. Podobně vše pozoroval starý kardinál Diepenbrock z Wroclawi (1798–1853), který nepřijal námitky od Geissela. Proto se v Římě sešli Geissel, opat benediktínů ze sv. Pavla za hradbami, a dva muži delegováni papežem, rektor kostela *dell'Anima*, a Mons. Hohenlohe. Po měsících jednání vypadalo vše dobře, tedy bez jakýchkoliv známek odsouzení či vkládání na Index. Přítomni byli také profesori Johann Baptista Baltzer (1803–1871)³¹⁵ a Franz Peter Knoodt (1811–1889),³¹⁶ kteří zde vystupovali jako žáci Güntherovi, neboť se zkoumalo, o jakou metodu předávání této nauky se jedná. Nicméně celá záležitost se odložila o dva roky. Časový limit měl sice za cíl poskytnout prostor pro další vyjednávání, ale sliboval, že již přinese více usmíření či uklidnění situace. Spíše však opak se vnašel do nátlaku na Svatého otce, jimž přišlo předložení, aby na začátku r. 1857 byl registrován ve věci s literaturou vzdělaného a přátelského kardinála Girolamo D'Andrea (1812–1868). Günther se po chvílce zaváhání a navzdory své hořkosti – kdy nacházel ve své minulosti sílu pramenící z oddanosti církvi – podrobil.³¹⁷ Přínosem

³¹² Joseph HILGERS, *Der Index der Verbotenen Bücher. In seiner neuen Fassung Dargelegt und Rechtlich-Historisch Gewürdigt*. Freiburg im Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1904, s. 96, 128, 130, 465. ISBN neuvedeno.

³¹³ Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il pontificato di Pio IX. (1846-1878)*, I., Milano: 1990, s. 318. ISBN 88-215-1889-2.

³¹⁴ Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinal Schwarzenberg*, I., Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1906, 1916, 1917, s. 7, 12, 19, 20, 48, 54, 63, 122, 123, 125, 136, 143, 170, 172, 201, 209, 213, 241, 303; II. 16-22, 44, 45, 52, 53, 123, 340, 369-439, 462, 463, 465, 610, 621; III. 112, 161, 732. ISBN neuvedeno.

³¹⁵ V roce 1853 ho kardinál Schwarzenberg požádal, zda by neodjel do Říma, aby se zúčastnil obhajoby spisů A. Günthera. Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinal Schwarzenberg*, II., Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1916, 1917, s. 370, 381, 382, 385, 388, 389, 390, 391, 392, 400, 402, 404, 405, 406, 407, 411, 412, 413, 416, 424, 426, 427, 438, 439, 443, 444, 445, 450, 451, 452, 453, 457, 466; III. 263. ISBN neuvedeno. O J. B. Baltzerovi se hovoří přibližně: „Chceš-li poznat nauku A. Günthera, přečti si dílo Baltzerovo“. Proto si uveďme jedno z jeho stěžejních děl. Johann B. BALTZER, *Beiträge zur Vermittlung eines richtigen Urtheils über Katholicismus und Protestantismus*. Zwei Bände, Breslau: Verlag von Ferdinand Hirt, 1839. ISBN neuvedeno.

³¹⁶ Mezi jeho nejznámější díla patří Peter KNOODT, *Anton Günther – Eine Biographie, I-II.*, Wien: Wilhelm Braumüller, 1881. ISBN neuvedeno; Peter KNOODT, *Günther und Clemens. Offene Briefe*, I-III., Wien: Wilhelm Braumüller, 1853. ISBN neuvedeno.

³¹⁷ Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il pontificato di Pio IX. (1846-1878)*, I., Milano: 1990, s. 319. ISBN 88-215-1889-2.

güntherianismu se v této práci budeme zabývat především v dalších kapitolách, neboť jak uvádí Ladislao Orbán, v učení tohoto lindavského rodáka se v začátcích jeho tvorby setkáváme s tím, že navazoval na novotomistickou filosoficko-teologickou³¹⁸ schématickou interpretaci mysteria křesťanské víry i poznání.³¹⁹

1.2.3 Úloha novotomismu v českém intelektuálním milieu

Chceme-li hovořit o příspěvku novotomismu v českém myšlení v období 19. a v první polovině 20. století, je důležité uvést, že se na prvním místě jedná o „návrat“ k Tomáši Akvinskému (1125–1274)³²⁰ a jeho škole, potažmo k jeho žákům či autorům na sv. Tomáše navazujícím (tedy v jeho filosoficko-teologickém přínosu). Největším podnětem k obnovení tomistiky byla encyklika *Aeterni Patris* od Lva XIII., vydaná 4. srpna 1879, neboť se celé jeho dílo stalo ortodoxním dílem, jímž se měli řídit jak intelektuálové na univerzitách, tak i faráři ve farnostech, neboť právě ke katechetickým účelům byla nasměrována. Bylo tak učiněno i z toho důvodu, že se po vzoru „andělského učitele“ měla upevnit autorita nauky církve a její obroda v moderně se tvořící společnosti a v návaznosti na nově vznikající kulturní atributy³²¹ národů a lokálně působící katolické církve. Model tomistické reflexe filosofie a teologie se stal úředním stylem katolicismu, z něhož se soudobě vytvářela novotomistická podoba Tomášova díla, neboť se touto encyklikou dal podnět k historickému bádání v konfrontaci s moderním myšlením. Papež Lev XIII. vymežil své

³¹⁸ Ladislao ORBÁN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*. Vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 60–61. ISBN neuvedeno.

³¹⁹ Přesněji řečeno se jedná o „naroubování“ na aristotelsko-tomistickou metafyziku. Pro nás je důležité – v této chvíli – učinit přehled filosoficko-teologických vlivů 19. století. Specializační směr pak bude v následujících kapitolách.

³²⁰ O sv. Tomáši Akvinském nalezneme obsáhlou bibliografii, proto se zmíníme jen o některých publikacích: G. K. CHESTERTON, *Svatý Tomáš Akvinský*. Praha: Krystal OP, 1993; M. D. CHENU, *Tomáš Akvinský*. Praha: Volvox Globator, 2000; J. BAHOUNEK, *Politické myšlení sv. Tomáše*. Brno: Masarykova univerzita, 1995; V. HLAVATÝ, *Rozbor filosofie sv. Tomáše Akvinského*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1885; A. KENNY, *Tomáš Akvinský*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993; A. KENNY, *Tomáš o lidském duchu*. Praha: Krystal OP, 1997; Tomáš MACHULA, *Tomáš Akvinský – otázky o duši*. Praha: Krystal OP, 2009; J. PIEPER, *Tomáš Akvinský: život a dílo*. Praha: Vyšehrad, 1997; E. SOUKUP – A. PAVELKA (eds.), *Úvod do Summy teologické sv. Tomáše Akvinského*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941; S. SOUSEDÍK, *Jsoucno a bytí: úvod do četby sv. Tomáše Akvinského*. Praha: Křesťanská akademie, 1992; S. SWIEZAWSKI, *Nový výklad svatého Tomáše*. Praha: Cesta, 1998; V. ŠIMANKO, *O Bohu jednom v bytnosti a trojím v osobách: výklad Summy teologické sv. Tomáše Akvinského*. Pars I., quest. I-XLIII., Praha: Cyrilo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotvrda, 1891; J. INGLIS, *Akvinský*. Bratislava: Albert Marenčin – Vydavateľstvo PT, 2004; T. MACHULA, *Tomáš Akvinský: Rozdělení a metody vědy*. Praha: Krystal OP, 2005; SPOLEČNOST TOMÁŠE AKVINSKÉHO, *Acta*, r. 2006, č. 3. V anglické verzi například: *An Introduction to the Metaphysics of St. Thomas Aquinas*, J. F. ANDERSON (ed.), Washington D. C.: Regnery Publishing INC, 1997. ISBN 978-0-17-650042-9.

³²¹ J. MITTELSTRASS (ed.), *Encyklopedie Philosophie und Wissenschaftstheorie*. Band II., Wien: Verlag, 2002. s. 995–996. ISBN 3-935914-31-5.

důvody ve „čtyřech bodech takto: 1/ Je nutné bránit církev, proti které je veden neustálé boj; 2/ Lidem je třeba navrátit víru; 3/ Je třeba nastolit bezpečný společenský řád; 4/ Je třeba správného a hlubokého myšlení.“³²²

Na základě těchto důvodů a obecně vzato na základě celé encykliky lze toto období považovat za novotomistické. Pravděpodobně i z těchto důvodů kardinál Schwarzenberg dva roky nato vstoupil do Görresova spolku, neboť i tento spolek uvažoval nad tím, že *Summu sv. Tomáše* znovu vydá, ale v Římě již probíhaly dokončovací práce. Můžeme se tak domnívat, že jde také o návrat ke středověkému způsobu myšlení, avšak tato tendence přichází již na začátku 19. století, zejména na Apeninském poloostrově³²³ a pak se rozšiřuje po celé Evropě. Mezi význačné postavy, které můžeme řadit k novotomistům, patří: v Itálii jezuita Mateo Liberatore (1810–1892), v Německu Joseph Kleutgen (1811–1883), který tvořil druhé schéma jednacího řádu na I. vatikánském koncilu. Dále pak ve Francii jsou to osobnosti z řad Řádu bratří kazatelů, jako Jean-Baptiste Henri Lacordaire (1802–1861), ve Španělsku kardinál Zeferino Gonzales (1831–1895), v Anglii z Tovaryšstva Ježíšova Thomas Harper (1821–1893) a John Rickaby (1847–1927). Z českých představitelů novotomistů uveďme Antonína Lenze (1829–1901), který byl profesorem dogmatické teologie v Teologickém institutu v Českých Budějovicích. Mezi jeho díla můžeme zařadit *Antropologii katolickou*, jež byla vydána r. 1882 Dědictvím sv. Prokopa.³²⁴ Nejen že tato práce má tomistický charakter, ale již svým zaměřením doslova prorocky poukázala na potřebu opětné reflexe díla sv. Tomáše v českém prostředí, a tím je také toto dílo jedinečné. K. Skalický poukazuje, že toto dílo A. Lenze bylo předjednáním papežské encykliky, které vzniklo nezávisle na sobě, českobudějovický dogmatik jej dokonce dokončil o tři roky dříve.³²⁵ Lenzova *Antropologie* tak reagovala na ateistickou antropologii darwinovskou, která pro lidský charakter člověka „byla trochu descendenční“³²⁶, vzhledem k pojetí vývojovému druhu, který svou kvalitu získává vzestupem od nižšího druhu k vyššímu, tedy

³²² Lze všeobecně říci, že papež se v encyklice tolik nezabývá teologií jako takovou, ale po 600 letech obnovy tohoto filosoficko-teologického stylu spíše činí reflexi dějin filosofie. Pavel FLOSS, *Úvod do dějin středověkého myšlení*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994, s. 415. ISBN 80-7021-662-X.

³²³ V čase, kdy byla vydána encyklika *Aeternis Patris*, již v Římě, Neapoli, Perugii a Bologni probíhala systematická práce, která byla zaměřena na filosofii středověku. R. GARRIGOU-LAGRANGE, (srov. heslo), „*Thomisme*“, in *Dictionnaire de Theologie Catholique*. T. 15, 1. (eds.), VACANT, A. - MANGENOT, E. – AMANN, E. Paris: Libraire Letouzey et Ané, 1946, s.827–831. ISBN neuvedeno.

³²⁴ Můžeme jen dodat, že práce byla schválena již r. 1876. Antonín LENZ, *Antropologie katolická: skromný příspěvek ku dogmaticé teologii*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1882. ISBN neuvedeno.

³²⁵ Karel SKALICKÝ. In: dosud nepublikovaný referát z konference: „Střední Evropa na prahu 20. století“, pořádané Katedrou církevních dějin TF JU v Českých Budějovicích, dne 22. 2. 2007, s. 16.

³²⁶ Karel ČAPEK, *Hovory s TGM*. Praha: Český spisovatel, 1969, s.56–57. ISBN neuvedeno.

v otázce antropogenze. A. Lenz³²⁷ zde vytvořil kvalitativně vysokou úroveň argumentace, která se stala pro český tomismus přínosem.³²⁸ Nicméně jako jakýsi obrat k antropologii lze uvést rovněž díla V. Boublíka, který poukázal na to, kde si „*Bůh volí ,místo‘ svého zjevení*“, jak se vyjádřil K. Skalický o jeho *Teologické Antropologii*.³²⁹ Na adresu antropogenese pak přichází zejména v první polovině 20. století „srdce hmoty“ od T. de Chardina, který *mysterium corporis* ještě umocnil.³³⁰

O souvislosti s jeho tvorbou v kritických polemikách s komunistickým socialismem anebo kapitalistickým liberalismem hovoří například K. Skalický v díle *Katolická filosofie a teologie, zvláště tomistická v české společnosti XIX. a XX. století*³³¹ či T. Veber v díle *Teolog – polemik Antonín Lenz*.³³² Nás pak zajímá zejména jeho studie vzhledem k Viclefovi, Chelčickému, Komenskému a důležitá je rovněž práce *Učení Mistra Jana Husi, na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*.³³³ I když budeme tuto jeho práci podrobněji rozebírat až v 5. kapitole, zejména v kontextu soudobých deviací a infalibilitě papeže, zmíňme již na tomto místě slova Josefa Kalouska, který r. 1902 na adresu A. Lenze vyslovil, že „Lenz dokázal, že ve spisech Husových nacházejí se některé částky filosofických teorií Viklefových, které jsou v rozporu s křesťanskou naukou o Bohu, o světě a řádě v něm, a které ve svých důsledcích nesrovnaly by se vůbec se žádným pořádkem v církvi ani v občanské společnosti. Hus sice zavrhl některé částky filosofie Viklefovy, jež příliš protivily se víře křesťanské i obecné zkušenosti i zdravému rozumu, některé však přece přijal, třeba ve formě zmírněné.“ To osvětlil Lenz lépe, než bylo dříve známo. „*Není pochyby, že v odvolací formulí, ke které se hlásil Hus v posledních dnech svého života, rozuměly se právě tyto „částky a důsledky filosofie Viklefovy“ (jmenovitě že papežství není zapotřebí, což Hus přijímal proto, že papežové tehdy působili pohoršení). „Do jich obsahu ostatně nemohu se pouštět, ježto se*

³²⁷ Můžeme zde uvést komentář K. Skalického na adresu Lenzy Antropologie, že i přesto, že jsou některé jeho teze již překonané, zůstává jeho dílo stálým svědectvím soudobého filosoficko-teologického myšlení v jeho integrální teologické antropologii. Karel SKALICKÝ, *Katolická filosofie a teologie, zvláště tomistická v české společnosti XIX a XX. století*. In: sborník *Slovo a naděje*. Řím: Křesťanská akademie, 1978, s. 52–53. ISBN nevedeno.

³²⁸ K. FITSCHEN, *Der Katolizismus von 1648 bis 1870*. Leipzig: Evangelische Verlaganstalt, 2001. ISBN 3-374-01633-2.

³²⁹ Vladimír BOUBLÍK, *Teologická antropologie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 7–8. ISBN 80-7195-059-9.

³³⁰ Édith de la HÉRONNIÈRE, *Teilhard de Chardin – Mystika přerodu*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2009, s.196–214. ISBN 978-80-7412-036-7.

³³¹ Karel SKALICKÝ, *Katolická filosofie a teologie, zvláště tomistická v české společnosti XIX a XX. století*. In: sborník *Slovo a naděje* Řím: Křesťanská akademie, 1978, s. 45–79. ISBN nevedeno.

³³² Tomáš VEBER, *Teolog – polemik Antonín Lenz (1829 – 1901)*. České Budějovice, Jihočeská univerzita Teologická fakulta, 2008, s.28–29. ISBN 978-80-7394-147-5.

³³³ Antonín LENZ, *Učení Mistra Jana Husi, na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875. ISBN nevedeno.

nedají v krátkosti vyložití.“ *A tak můj návrh (rozuměj na revizi procesu Husova v roce 1869) měl výsledek jinací, než k jakému směřoval, mínil jsem, aby se zjistilo, co v učení Husově bylo katolického, Lenz nezapíral sice, že J. Hus³³⁴ býval zhusta ve shodě s církví katolickou, ale vynakládal hlavní píli na to, aby ukázal, co v učení Husově bylo nekatolického.*³³⁵ Můžeme si zde spolu s J. Pekařem položit otázku, který diskutuje o charakteru české otázky.³³⁶ Jedná-li se o filosofický problém, pak můžeme hovořit o „české filosofii“, jde-li však o problematiku náboženskou, pak hovoříme o „českém bratrství“. Jedná se nicméně o porozumění bratrství u pražského knížete-arcibiskupa, Bedřicha Josefa Schwarzenberga, který výše zmíněným bratrstvem sv. Michaela vnímá docela odlišný charakter tohoto společenství. Česká otázka má tedy obojí charakter, tedy filosoficko-náboženský, neboť v kontextu s J. Husem hovoříme o humanitě,³³⁷ která již nese bratrskost v demokratickém (politickém) slova smyslu. Tento model porozumění bratrského společenství se přenáší i do výkladu Augustina Aurelia v *De Civitas Dei*, kde najdeme jeho výklad: „*Jednota v tom, co jest nutného, svoboda v tom, co jest pochybného.*“³³⁸ Jednota je zde míněna ve státoprávním programu, svoboda pak v rovině náboženských otázek, kde každý člověk jedná dle vlastního přesvědčení a svědomí, kde jednota není ani možná ani nutná.³³⁹ Tímto se dostáváme k pojetí českého člověka, který se má stát bytostně Čechem ve tvoření idejí. Kdy i jeho výzva je spíše v realismu než v přehnaném historismu.³⁴⁰ Tímto můžeme chápat jeho adresování na bohopoctu z 9. století a také ze století 14. Tomáš G. Masaryk tak hovořil o tzv. životě v přítomnosti, kde se z „bratrství humanitního“ má stát „bratrství sociální“. Proto i J. Kalouskovi vytýkal, že „*nečiní žádných rozdílů mezi vědomostmi o Husovi a přesvědčením o Husovi ... kdy přesvědčení není již třeba, protože*

³³⁴ O Mistru J. Husovi je rozsáhlá bibliografie. Uvedme alespoň: Matyáš GRÜNWARD, *Husinec, rodné místo Jana Husi*. Benešov: Fr. Müller, 1888. ISBN neuvedeno; Carl von HÖFLER, *Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen*, I–V., Wien: 1856–1866. ISBN neuvedeno; František PALACKÝ, *Documenta mag. Joannis Hus: vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia, annis 1403-1418 motas illustrantia (1869)*. Prag: Biblio-Verlag, 1966. ISBN neuvedeno; Benito MUSSOLINI, *John Huss*. New York: A. & C. Boni, 1929. ISBN neuvedeno; Hermann von HAARDT, *Magnum oecumenicum Constantise concilium (1414–1418)*, I–VI., Francofurti et Lipsisae: Typis Salomonus Schnoraii, 1700. ISBN neuvedeno. Můžeme také uvést seznamy Husových žáků a odpůrců: Václav FLAJŠHANS, *Mistr Jan řečený Hus z Husince*. Praha: Nakladatel Jos. R. Vilímek, 1901. ISBN neuvedeno.

³³⁵ Jiří KOTYK, *Spor o revizi Husova procesu*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 30. ISBN 80-7021-488-0.

³³⁶ Josef PEKAŘ, *O smyslu českých dějin*. Praha: Dauphin, 2012, s. 396–401. ISBN 978-807272-431-4.

³³⁷ Pozoruhodná je také reflexe F. Šmahela, který se zamýšlí nad Mistrem Janem Husem v úhlu pohledu „*dvou životů a dvojího žití Mistra Jana Husa*“. Podrobněji František ŠMAHEL, *Jan Hus: život a dílo*. Praha: Argo, 2013, s. 221–235. ISBN 978-80-257-0875-0.

³³⁸ Jiří KOTYK, *Spor o revizi Husova procesu*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 26. ISBN 80-7021-488-0.

³³⁹ Karl LEHMANN, Jednota církve a společenství při Večeři Páně. In: *Teologické texty*, r. 2009, č. 1. Dostupné on-line: www.teologicketexty.cz/.../Jednota-cirkve-a-spolecenstvi-pri-Veceri-Pan... [Citováno 12. 11. 2013]. Podrobněji Karl LEHMANN, *Zuversicht aus dem Glauben*. Freiburg: Verlag-Herder, 2006. ISBN 978-3-429-03659-1.

³⁴⁰ Milan MACHOVEC, *Tomáš G. Masaryk*. Praha: Svobodné slovo, 1968, s.204–208. ISBN 80-85281-65-1.

*poměry jsou jiné a lepší, než byly za Husa.*³⁴¹ Dotýkáme se tak otázky liberalismu vědeckého, v němž není viděno nebezpečí, a volnomyšlenkářství,³⁴² v čemž už se například Dobrovského nábožensko-obrozenecké úsilí mění, v reformaci³⁴³ „držení pravdy“ idejí českých a světových. Chceme-li tedy hovořit o dalším přínosu A. Lenze, bude to na poli polemik s realisty – například s T. G. Masarykem (1850–1937)³⁴⁴, s liberály – např. F. L. Riegerem (1818–1903)³⁴⁵ nebo volnomyšlenkáři a ateisty – např. Alfonsem Ferdinandem Šťastným (1831–1913).³⁴⁶

Obrodné náboženské tendence se nicméně prosadily, samozřejmě v charakteru zbožnosti nebo nacionality, čímž na sebe rehabilitace Husova procesu musela ještě nechat čekat. Než tedy dojdeme ke slovanskému papeži, Janu Pavlu II., zmíníme se o ekumenických hnutích, která měla začátkem 20. století tendenci se v českém prostředí vytvářet. V r. 1905 vznikla Kostnická jednota, uskupení především protestantských společností, vymezující se svým charakterem a naukou vůči katolické církvi, s níž – a později i s pravoslavnou církví a židovskou obcí – mohli vést konkrétní reintergační jednání. Jedním z příspěvků byla Misionářská konference 14.–23. června 1910 v Edinburghu,³⁴⁷ (za účasti 1 200 delegátů), která byla uskutečněna ve spolupráci s Mezinárodní misionářskou radou a Světovou ekumenickou radou círví, aby poskytla předlohu k reintegračnímu úsilí všech křesťanů. Nicméně ekumenické snahy i vstřícnost katolické církve vůči odloučeným bratřím jasně ozřejmil II. vatikánský koncil v dekretu

³⁴¹ Uvádíme zde ještě podkapitolu *Závěrečné úvahy* o Mistru Janu Husovi. Podrobněji František ŠMAHEL, *Jan Hus: život a dílo*. Praha: Argo, 2013, s. 233–236. ISBN 978-80-257-0875-0.

³⁴² V této souvislosti budeme níže hovořit o papežem Piem IX. vydaných *Syllabech errorum*, 8. prosince 1864, kde odsuzoval volnomyšlenkářství moderního věku, právě s poukazem na rozkládající se tradiční hodnoty. Konstantin MIKLÍK, *Tasov: Kritické studium*, 1947. ISBN nevedeno.

³⁴³ K. SKALICKÝ, *Katolická filosofie a teologie zvláště tomistická v české společnosti XIX. a XX. století*. In: *Slovo a naděje*. Řím: Křesťanská akademie, 1978, s. 45–79. ISBN nevedeno.

³⁴⁴ Zdeněk R. NEŠPOR – Kristina KAISEROVÁ (eds.), *Varianty české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780–1918)*. Ústí nad Labem: Albis, 2010. ISBN 978-80-87271-22-3.; Milan MACHOVEC, *Tomáš G. Masaryk*. Praha: Svobodné slovo, 1968, s. 204–208. ISBN 80-85281-65-1.

³⁴⁵ Hugo TRAUB, *Fr. L. Rieger*. Praha: F. Topič, 1923. ISBN nevedeno; Milena LENDEROVÁ, *Pays de l'houblon, pays du vin: quelques reflexions sur les relations culturelles franco-tchéques*. Pradubice: Univerzita Pardubice, 2009. ISBN 978-80-251-1895-5.

³⁴⁶ Alfons F. ŠŤASTNÝ, *Dekret o neomylnosti papeže římského a jeho význam praktický*. Praha: A. Šťastný, 1873. ISBN nevedeno; Alfons F. ŠŤASTNÝ, *Encyklika a syllabus „otce svatého“ Pia IX. a Encyklika a syllabus Syna nové doby*. Praha: A. Šťastný, 1874. ISBN nevedeno; Alfons F. ŠŤASTNÝ, *Ježíš a jeho poměr ku křesťanství*. Praha: A. Šťastný, 1873. ISBN nevedeno; Alfons F. ŠŤASTNÝ, *K otázce školní*. Praha: A. Šťastný, 1873. ISBN nevedeno; Alfons F. ŠŤASTNÝ, *O doplnění našeho národního programu*. Praha: A. Šťastný, 1872. ISBN nevedeno; Alfons F. ŠŤASTNÝ, *O mravnosti rozumově*. Praha: A. Šťastný, 1874. ISBN nevedeno; Alfons F. ŠŤASTNÝ, *O spasení po smrti*. Praha: A. Šťastný, 1873. ISBN nevedeno; Alfons F. ŠŤASTNÝ, *Das Program der Bauernschaft Österreichs für die nächste Reichsrathsperiode: Fests gestellt von der hiezu beauftragten Kommission*. Tábor: P. Frank's Buchdruckerei, 1891. ISBN nevedeno.

³⁴⁷ George WEIGEL, *Svědék naděje – životopis Jana Pavla II.* Praha: Práh, 2005, s. 754–755. ISBN 80-7252-114-4.

Unitatis redintegratio, který dal na Apeninském poloostrově jasný podnět k iniciativě pozvednutí laiků k myšlence založení institutu *Centro Ut unum sint*, již iniciovala řeholnice Domenica San Martino z Institutu společnosti zbožných sester sv. Pavla, a který byl díky V. Boublíkovi r. 1968 vzat pod záštitu Lateránskou univerzitou.³⁴⁸ Zvláště pak encyklika papeže Jana Pavla II. *Ut unum sint* katolický svět ne zcela nadchla, ale „když 27. dubna 1997 papež při ekumenické bohoslužbě pochválil společné svědectví protestantů a katolíků Kristu za komunistického pronásledování“, situace se zlepšila, neboť Svatý otec zde hovořil o „překonání překážek vzájemného podezírání a nedůvěry.“³⁴⁹ V Mladé frontě Dnes 18. prosince 1999 vyšel fejeton od Martina Komárka pod názvem *Omluva mrtvému muži*, kde uvádí, že „Jan Pavel II. hluboce lituje smrti Jana Husa... Má to nějaký význam? ... Omluva je ovšem patrně důležitější pro katolickou církev než pro republiku či pomyslnou památku kazatele. Zde je Hus už deset let předmětem historického zkoumání, z ideologických obrazů zůstal snad už jen Šalounův pomník³⁵⁰ a třeštění několika komunistů. Hus není už milován jako národní symbol³⁵¹ a je to dobře. Papežova omluva ukazuje tedy spíše cestu státníků a milionům katolíků, pro něž je stále litera vážnější než duch, dogma důležitější než milosrdenství, zvyk závaznější než živá víra.“³⁵² Dále už jen autor poukazuje na „jiného popraveného kazatele – Ježíše Krista.“ Jak uvádí M. Machovec (1925–2003) vzhledem ke starozákonnímu titulu „Pomazaný“, když hovoří o tom, že „židovská tradice neznala „mesiáše“ ve smyslu nějaké metafyzicko-gnostické, božské, nadsvětské postavy. „Pomazaní“ byli velice reální hrdinové kmene – královští či proročtí, minulé i budoucí, v tom smyslu zajisté nějak bohem omilostnění, ale v mezích možností lidí, nijak „nadpřirození“.“³⁵³ Můžeme tak spolu s J. Zvěřinou (1913–1990) říci, že každý národ, kultura, náboženství „mají ve své podstatě cosi předchozího všemu určování, něco netematizovatelného a nedefinovatelného“³⁵⁴, co nazýváme jádrem každé hodnoty. A všechny hodnoty jsou spjaté nejen s národem či kulturou, ale připisují se kulturnímu

³⁴⁸ Vladimír BOUBLÍK, *Teologická antropologie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 7–8. ISBN 80-7192-481-4.

³⁴⁹ Podrobněji i reakci protestantů na Moravě na svatořečení Jana Sarkandera. George WEIGEL, *Svědék naděje – životopis Jana Pavla II.* Praha: Práh, 2005, s. 755–756. ISBN 80-7252-114-4.

³⁵⁰ Počátky vzniku tohoto pomníku od Ladislava Šalouna sahají k 31. květnu 1890, kdy byl na Staroměstské radnici ustanoven Spolek pro zbudování pomníku Mistra Jana Husa a do jeho čela byl zvolen Vojtěch Náprstek. Finanční prostředky pocházely z veřejné sbírky. Jeden z potencionálních navrhovatelů měl být i J. V. Myslbek. Podrobněji Vít VLNAS, *Ecce Sacerdos Magnus! Myslbekův Schwarzenberg podle Šönborna*. In: sborník GAŽI, M. (ed.), *Schwarzenbergové v české a střeoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 495–506. 978-80-85033-10-6.

³⁵¹ Josef K. TYL, *Jan Hus. Dramatická báseň v 5 odděleních*. Praha: Nákladem Dra. J. A. Gabriela, 1819. ISBN nevedeno.

³⁵² Jiří KOTYK, *Spor o revizi Husova procesu*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 110. ISBN 80-7021-488-0.

³⁵³ Milan MACHOVEC, *Ježíš pro moderního člověka*. Praha: Orbis, 1990, s. 90–91. ISBN 80-235-0015-5.

³⁵⁴ Josef ZVĚŘINA, *Pět cest k radosti*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 157–158. ISBN 80-7021-590-9.

dědictví či pamětem národa. Nicméně zamýšlet se nad českým ekumenismem je možné jen v křesťanské lásce, jak napsal O. Mádr (1917–2011), „*neboť jde především o emoce. Každý národ má svou dějinnou postavu, která si zaslouží spatřit světlo světa v celé pravdě.*“³⁵⁵ Stejně jako Francouzi mají svou Johanku z Arku (asi 1412–1431)³⁵⁶, Němci svého M. Luthera (1483–1546) a Italové G. Galilea (1564–1642), tak i Čeche mají rehabilitovat svého J. Husa, „³⁵⁷ ovšem jen v dialogu křesťanském, neboť – jak podotýká i J. Zvěřina – argumentace je spíše jedovatá než vědecká či věcná.“³⁵⁸ Zejména pak v článku od Stanislava Swiazawského pod názvem *Jan Hus – heretik anebo předchůdce 2. vatikánského koncilu?*³⁵⁹ Mohlo by se snad jednat o Husově svatořečení?³⁶⁰ Zvučné otázky, které nás opět vedou na začátek, tedy k rehabilitaci Husova procesu či také k vědeckějšímu poznání jeho osoby. Nicméně v „tradici husitsko-bratrské“, jak napsal K. Skalický, „pravda vítězí“, avšak spíše u romanopisců typu Třebízského nebo Jiráska. Dlužno uvést, že katoličtí kněží Balbín, Šteyer a další, studovali bratrské spisy Komenského anebo Kralickou bibli, stejně jako F. Palacký již studoval dobu husitskou³⁶¹ a Masarykův: „Tábor je našim programem“³⁶², musíme trpělivě konstatovat, že důslednou badatelskou prací na spisech Husových a jeho následovníků, i za přispění spirituality jezuitů, jak na ni „spoléhal“ i kardinál Schwarzenberg. Lze v budoucnu rehabilitace osoby Jana Husa dosáhnout, ale také v bratrství jak husitském, tak katolickém se „dotknout ran“³⁶³ Vzkříšeného v poznání „celé pravdy“ křesťanského dialogu s odloučenými bratry, kdy se od poloviny 19. století kladl důraz na „praktikování víry“, což můžeme také vnímat jako návrat ke sv. Tomášovi, možná bychom řekli jako jeho rehabilitaci či rekonstrukci, kdy i K. Říha reflektuje tomitiku, říká-li, že „*jednání vychází ze chtění. Chtěním se vztahuji k nějakému objektu jako dobrému a tedy žádoucím. Poněvadž chtění je můj akt, musí jako objekt být dobrý pro mne, tj. musí odpovídat přirozenosti či bytnosti mého já.*“³⁶⁴ Pokud tedy lidské já obdrží privilegium,

³⁵⁵ Oto MÁDR, *Slovo o této době*. Praha: Zvon, 1992, s. 59–62. 80-7113-063-X.

³⁵⁶ Jacques Le GOFF, *Muži a ženy Středověku*. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 355–359. ISBN 978-80-7429-377-1.

³⁵⁷ Jan HUS, *Postila*. Praha: Nakladatel Jos. R. Vilímeck, 1900. ISBN 80-85795-18-3.

³⁵⁸ Josef ZVĚŘINA, *Pět cest k radosti*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 157. ISBN 80-7021-590-9; Josef ZVĚŘINA, *La gioia di essere Chiesa*. Bologna: CSEO, 1990. ISBN 88-7293-085-5.

³⁵⁹ Oto MÁDR, *Slovo o této době*. Praha: Zvon, 1992, s. 59. 80-7113-063-X.

³⁶⁰ Jiří KOTYK, *Spor o revizi Husova procesu*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 112. ISBN 80-7021-488-0.

³⁶¹ Franz PALACKÝ, *Die Geschichte des Hussitentums und prof. Constantin Höfler*. Prag: Verlag von Friedrich Tempský, 1868. ISBN neuvedeno. ISBN 80-7113-150-4.

³⁶² Karel SKALICKÝ, *Za nadějí a smysl*. Praha: Zvon, 1996, s. 151–155.

³⁶³ T. Halík ve svém textu vypráví o sv. Martinovi legendu, že se mu zjevil Satan v podobě Krista, ale světec se ho zeptal: „Kde máš své rány?“ Nejen, že tato tázací věta integruje výrok Ř. Naziánského: „Co není přijato, nemůže být spaseno“, ale autor zde hovoří o tom, že „nevyznává lživou „bezbřehou toleranci“, která je spíše projevem lhovosti a duchovní lenosti“. Tomáš HALÍK, *Dotkni se ran*. Praha: Lidové noviny, 2008, s. 14. ISBN 978-80-7106-989-8.

³⁶⁴ Karel ŘÍHA, *Zrození ducha*. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 87. ISBN 80-7021-288-8.

stává se ze subjektu objekt, který přestává vidět subjekt, jak říká papež František, neboť jeho dobrota je žádoucí dominance. Benedikt XVI. interpretoval II. vatikánský koncil jako „obnovení kontinuity jediného subjektu“,³⁶⁵ což je interpretace v poměru „subjekt versus subjekt“. V tomto kontextu můžeme také nacházet interpretaci sv. Tomáše v tvrzení „aby mé jednání mělo smysl“, říká K. Říha, „musí se vztahovat k identitě mého já.“³⁶⁶ Problematika identity je v kontextu této práce ve dvou směrech: v Husserlově „obratu věci o sobě samé“ a Heideggerově „obratu k pra-Bytí“.³⁶⁷ V souvislosti se spiritualitou kardinála Schwarzenberga máme v *pra-Bytí* na mysli svátostný charakter Ur-sacramentu, ale nemůžeme opomenout ani vliv romantismu spojený s legendami, zejména středověkých ideálů rytířských hodnot, mezi něž patří i pověstný kulatý stůl krále Artuše, tedy charakter postavení osob, z nichž žádná nemá privilegované místo.³⁶⁸

Uvedme další novotomistické představitele tzv. brněnského kroužku, kam patřili např. František Bartoš (1837–1906),³⁶⁹ Matěj Procházka (1811–1889),³⁷⁰ učitel T. G. Masaryka,³⁷¹ a Josef Pospíšil (1845–1926),³⁷² profesor věrouky a hermeneutiky. Zvláště posledně jmenovaný se v brněnském prostředí zasloužil o to, aby se tomistický a v jistém charakteru i scholastický model výuky začlenil do česko-moravské varianty tomismu. Tomuto kroužku posloužily již předešlé překlady J. K. Votky Akvinského *De ente et essentia*,³⁷³ jež byly podnětem pro zpracování Pospíšilovy práce *Kosmologie podle zásad svatého Tomáše Akvinského* z r. 1897.³⁷⁴ Autor se zde snaží především o to, aby k latinským

³⁶⁵ PAPEŽ FRANTIŠEK, *Promluvy z Argentiny*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2013, s.36–37. ISBN 978-80-7185-725-6.

³⁶⁶ Karel ŘÍHA, *Zrození ducha*. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 87–94. ISBN 80-7021-288-8.

³⁶⁷ Ondřej BERAN, *Náš jazyk, můj svět. Wittgenstein, Husserl a Heidegger – vzájemná setkávání a mjení*. Praha: Filosofia, 2010. 978-80-7007-335-3.

³⁶⁸ Jen dlužno dodat, že dle legend vztahujících se ke králi Artušovi, je pojí také souvztažnost s Kelty, kteří také mají spojitost se slovanskými kmeny. Jacques Le GOFF, *Muži a ženy Středověku*. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 376–381. ISBN 978-80-7429-377-1.

³⁶⁹ Jeho práce pedagogické, jazykovědné a etnografické lze nalézt on-line: František Bartoš (1837–1906): pedagog . jazykovědec . etnograf www.frantisekbartos.c [Citováno 12. 10. 2013].

³⁷⁰ Z jeho děl uvedme: Matěj PROCHÁZKA, *Život bl. Jana Sarkandera, mučedníka*. In: *Bibliotéka životů Svatých*. Brno: Dědictví sv. Cyrila a Methoda, 1861, s. 12. ISBN neuváděno; Matěj PROCHÁZKA, *Stručný životopis Stanislava II. Pavlovského, knížete biskupa olomouckého*. Brno: Dědictví sv. Cyrila a Methoda, 1861. ISBN neuváděno; Matěj PROCHÁZKA, František Sušil, Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1871. ISBN neuváděno; Matěj PROCHÁZKA, *Dělnická otázka*. Brno: Dědictví sv. Cyrila a Methoda, 1872. ISBN neuváděno.

³⁷¹ Tomáš G. Masaryk na M. Procházku vzpomínal na jedné straně v otázkách výuky vědy sociální a na straně druhé vnímal, že brněnský katecheta byl dobrým a zbožným člověkem a že ho také míval rád. Karel ČAPEK, *Hovory s TGM*. Praha: Český spisovatel, 1969, s.34–35. ISBN neuváděno.

³⁷² Z podnětu encykliky *Aeterni Patris* od papeže Lva XIII. vypracoval také *Filosofii podle zásad sv. Tomáše Akvinského*, která vyšel v Brně r. 1883. ISBN neuváděno.

³⁷³ Tomáš AKVINSKÝ, *De ente et essentia*. J. K. Votka – V. Vojáček (eds.), Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1887, s. 34–38. ISBN neuváděno.

³⁷⁴ Můžeme zde uvést také další z jeho přínosných prací Josef POSPÍŠIL, *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského*. Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1883. ISBN neuváděno.

termínům našel správný český ekvivalent a nechce vytvářet novotvary, aby své posluchače nemystifikoval.³⁷⁵ Což například u J. K. Votky a V. Vojáčka pozorovat můžeme, avšak s tím, že místy překročili rámeček filosofie směrem k poezii, proto navrhovali vytvoření skupiny odborníků, kteří by tento charakter umění kvalitativně posoudili.³⁷⁶

Již zmíněné Pospíšilovo dílo *Filosofie podle zásad svatého Tomáše Akvinského*³⁷⁷ mělo svůj podnět v encyklice *Aeternis Patris*, neboť poukázalo na filosoficko-teologickou inspiraci andělského učitele, což se také projevilo jako úhelný kámen české novotomistiky, potažmo scholastiky. Jak podotýká T. G. Masaryk v tom smyslu, že „*ve spise důsledný pokus je proveden o české názvoslovi filosofické, pak smíme úhrnečný soud provést ten, že spis J. Pospíšila je skutečně obohacením naší literatury, zvláště filosofické, a pokládáme jej za jeden z nejlepších českých spisů české filosofické literatury vůbec.*“³⁷⁸ Vezmeme-li v potaz, že Tomáš G. Masaryk si zakládal na novém charakteru tvorby české literatury, a to včetně pojmových novotvarů, je jeho hodnocení Pospíšilova díla výstižné. „*Když pak J. Pospíšil vydává r. 1897 Kosmologii podle zásad svatého Tomáše Akvinského, kde se pokouší po neopodstatněných námitkách, že víra a věda je neslučitelná, je ještě „ozdobnější“ jeho charakter vědy tím, že byl „jako klidný, nepolemický, bez ironických výpadů“*, jak podotýká K. Skalický, „*krajně věcný a snažící se o to, aby pravda vyšla jasně na světlo*“³⁷⁹ Zvláště pak, když hovoří o tom, že „*přírodovědecký materialismus působí na naše řemeslnictvo a dělnictvo... V zápasu tomto (mezi kapitalismem a socialismem) dán úplně výhlost všem mravním zásadám. Je fyzická síla, jen pěstní právo mezi sebou zápolí. Jak asi bude tento (socialistický) stát vypadati, to nám socialisté veškerou svou činností zcela jasně na oči stavějí. Již nyní stojí nejen mimo křesťanský a nábožensko-mravní řád, nýbrž i mimo veškeren společenský a národní život.*“³⁸⁰ Antonio Rosmini Serbati (1797–1855) jen dodává, že „*ten, kdo by chtěl podrobněji analyzovat další aspekty zmíněných*

³⁷⁵ Josef POSPÍŠIL, *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského, část první, Materiální logika, noetika a všeobecná metafyzika*. Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1883. ISBN neuváděno.

³⁷⁶ A. STÖCKL, *Lehrbuch der Philosophie. Lehrbuch der allgemeinen Metaphysik (ontologie)*. Mainz: Verlag von Kirchheim, 1912; K. NERADOVÁ (ed.), *Katolická ročenka*, Praha: Katolická charita, 1970. ISBN neuváděno.

³⁷⁷ Josef POSPÍŠIL, *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského, část první, Materiální logika, noetika a všeobecná metafyzika*. Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1883. ISBN neuváděno.

³⁷⁸ O. FUNDA, *Thomas Garigue Masaryk. Sein philosophisches, religiöses und politisches Denken*. Bern-Frankfurt am Main-Las Vegas: Verlag P. Lang, 1978, s. 90–91. ISBN neuváděno. Tomáš G. MASARYK, *Filosofie posledních let před válkou*, Praha: Leichter, 1930, s. 259–264. ISBN neuváděno. H. PAVLINCOVÁ, *T. G. Masaryk a čeští novotomisté*. In: I. Blecha (ed.), *Philosophia VI. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis*, I., 2005, s. 115–122. ISBN 80-244-1260-8.

³⁷⁹ Karel SKALICKÝ, *Katolická filosofie a teologie, zvláště tomistická v české společnosti XIX a XX. století*. In: sborník *Slovo a naděje*. Řím: Křesťanská akademie, 1978, s. 54. ISBN neuváděno.

³⁸⁰ Josef POSPÍŠIL, *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského, část první, Materiální logika, noetika a všeobecná metafyzika*. Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1883, s. 13. ISBN neuváděno.

*systemů (myšleno socialismu a komunismu) by určitě dokázal vynést na světlo světa další přečetné protimluvy, které zde člověk shledává na každém kroku. Ukazuje se, že za tím vším nemůže stát jenom zkaženost srdce, ale také hluboká neznalost lidské přirozenosti... Je třeba si uvědomit, že mnoho nevzdělaných lidí a nezkušená mládež se nechávají velmi snadno strhnout oněmi ústnatými sliby, jimiž utopisté tak snadno obloučí ty, kdo nemají kritické myšlení.“*³⁸¹ Závěrem můžeme říci, že přínos děl J. Pospíšila spočívá ve vlivu na další myslitele novotomistického charakteru v česko-moravském prostředí. Mezi mnohými můžeme jmenovat Václava Hlavatého (1842–1910), který působil na pražském gymnáziu a vydal zde *Rozbor filosofie svatého Tomáše Akvinského* r. 1885.³⁸² Dále uveďme Pavla Julia Vychodila (1862–1938), který se věnoval spíše překladům, a to již v semináři, kdy přeložil spis od Aristotela *O básnictví* (r. 1884), *Knihy o duši* (r. 1885), *Etika Nikomachova* (r. 1888), *Politika* (r. 1895) *Kategorie* (r. 1918). Mezi jeho díla v systematické linii pak patří *Apologie křesťanství* (r. 1893), jež se stala inspirací pro další představitele křesťanské apologetiky.³⁸³ Mezi činné novotomisty patřil také Eugen Kadeřábek (1840–1922), který se před vydáním encykliky *Aeterni Patris* hlásil k Herbartově filosofii, pak se však přiklonil ke sv. Tomáši. Nejvíce o tomto obratu hovoří jeho dílo *Soustava filosofie křesťanské čili aristotelsko-tomistické* z let 1919–1920, které je považováno za vyústění práce generace české novotomistické filosofie. Podle K. Skalického se Kadeřábekovo tomistické pojetí od Pospíšilova liší tím, že již vytváří konkrétní soustavu, kdežto Pospíšil si uchovává tomismus otevřený k soudobým otázkám.³⁸⁴

Závěrem k tomuto tématu můžeme uvést, že první generace českých novotomistů na svou dobu odvedla cennou práci, a to co do preciznosti a hloubky a tím i celkového přínosu. Druhá generace českých novotomistů již musí reagovat na zcela jinou dobu, kdy je v čase První republiky nálada více antikatolická, tudíž se vytváří díla více apologetická. Tímto uzavíráme stručné vymezení výčtu českých novotomistů první generace, neboť výčet druhé generace novotomistů by překračoval rámec této práce.

³⁸¹ Antonio ROSMINI, *Komunismus a socialismus*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 85–86. ISBN 80-7195-045-9.

³⁸² Václav HLAVATÝ, *Rozbor filosofie sv. Tomáše Akvinského*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1885. ISBN neuvedeno. V tomto spisu je velmi zjevná inspirace J. Pospíšilem a také Albertem Stöcklem, jak uvádí S. SOUSEDÍK, *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*. Praha. Vyšehrad, 1997, s. 74. ISBN 80-7021-145-8.

³⁸³ Martin C. PUTNA, *Česká katolická literatura 1848–1918*. Praha: Torst, 1998. s. 247. ISBN 8072150596.

³⁸⁴ Karel SKALICKÝ, *Katolická filosofie a teologie, zvláště tomistická v české společnosti XIX a XX. století*. In: sborník *Slovo a naděje Řím: Křesťanská akademie*, 1978, s. 54. ISBN neuvedeno.

2KAPITOLA

CO BYLO PODNĚTEM K VYČLENĚNÍ DEVIACÍ SOUDOBÉHO UČENÍ

Kardinál Schwarzenberg reagoval na soudobé deviace učení v kroužku güntheriánů, ale také jako církevní hodnostář, zejména v zářijovém provinciálním koncilu v Praze r. 1860, neboť zde prezentuje soudobé omyly učení vůči katolické církvi i pojetí lidské osoby. Měli bychom však i tento koncil nahlédnout z podnětů papeže Řehoře XVI. a jeho encykliky *Mirari vos*, kde vyjadřuje nesouhlas s liberalismem a náboženskou lhostejností (z r. 1832). Samozřejmě i ve vztahu k pontifikátu Pia IX. a jeho encyklice *Qui pluribus* z r. 1846, k vyhlášení *ex cathedra* dogmatu o neposkvrněném početí Panny Marie (z r. 1854) a o deset let později vydané encyklice *Quanta cura* s přičleněním *Syllabu errorum*. Tyto úseky papežských reflexí úskalí doby se promítají i do dějin Českého království, potažmo české provincie. Tento region nejvíce zatěžoval hegelianismus, materialismus a z nich vyplývající otázky kolem nesmrtelnosti duše.

2.1 Hegelovský pantheismus

Pantheismus vnímá kardinál Schwarzenberg jako deviaci v učení, neboť „*chybují ve všem takovém způsobu učení ti, kteří učení ‚zachycené Athéňany‘³⁸⁵, anebo chybný pantheismus zastávají.*“³⁸⁶ Navazuje tak na Hegelovo rozlišení mezi bohem antickým a Bohem židovským. Bůh antiky je provázán, jak tvrdí Hegel,³⁸⁷ v mnohých případech s antropomorfními prvky, neboť hlavním cílem řeckého náboženství je splnění představ lidí o bytostech, které je ochraňují a zároveň potřebují. Biblický Bůh s sebou nese despotické prvky jednání, kde je člověk pouhým otrokem. Křesťanské vědomí Boha je však pro něho

³⁸⁵ E. Kohák například uvádí, že křesťanství vneslo „nepovědomí“ náboženskosti, která byla starověkému člověku přirozená tím, že se utíkal k bohům. Stalo se tak díky dogmatizaci a aristotelsko-tomistické interpretaci zbožštění. Erazim KOHÁK, *Filosofie bez teologie – svět bez Boha?* In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*, Karel SKALICKÝ – Rudolf SVOBODA – František ŠTĚCH (eds.), Brno: CDK, 2005, s. 23–32. ISBN 80-7325-077-2.

³⁸⁶ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 39–40. ISBN neuváděno.

³⁸⁷ George W. F. HEGEL, *Fenomenologie ducha*. Praha: Oikoymenh, 2013. 978-80-7298-190-8; George W. F. HEGEL, *Encyklopedie filozofických věd I. Malá logika*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0153-3; George W. F. HEGEL, *Filosofie dějin*. I–III., Praha: Nakladatelství Svoboda, 1961–1974. ISBN neuváděno; George W. F. HEGEL, *Fenomenologie ducha*. Praha: Filosofický ústav ČSAV, 1960. ISBN neuváděno; George W. F. HEGEL, *Filosofie dějin*. Pelhřimov: Nová tiskárna, 2004. ISBN 80-86559-19-X.; George W. F. HEGEL, *Filosofie, umění a náboženství a jejich vztah k mravnosti a státu*. Praha: Jan Leichter, 1943. ISBN neuváděno.

vrcholem, protože člověk je jako subjekt schopen přes dějinnou námahu dospět k sebeuvědomění (sebeepochopení) absolutna.³⁸⁸ Absolutna, které má bytostnou hodnotu jen tehdy, je-li zpětně zjevováno³⁸⁹ nejvyšší stvořené bytosti, která je toho jediná schopna, neboť se má za to, že „*co bylo označeno jako vnuknutí, zjevení srdce, obsahem vrozeným člověku od přírody (přirozenosti)*,³⁹⁰ dále též zdravým lidským rozumem, common sense, obecným smyslem. Všechny tyto formy činí svým principem shodně bezprostřednost, s níž se nějaký obsah nachází ve vědomí a s níž je skutečností vědomí.“³⁹¹ Když Hegel hovoří o totálním propojení subjekt-objekt, T. G. Masaryk spíše polemizuje o primátu subjektu či objektu. V moderní filosofii se analyzuje lidské já psychologicky, jejím vlastním cílem je *synthese*. „*Ta celost, ta soustava, ta jednota nám leží na mysli. Proto synthese hrá takovou roli již u Huma (synthese smyslů), u Kanta (synthese čistého rozumu), u Conta (subjektivní synthese srdce), a konečně u Spencera (objektivní synthese historická)*.“³⁹² K. Skalický poukazuje na trojakt teze, antiteze a synteze v Hegelově charakteru v tom smyslu, že chtěl poukázat na česko-rakouský rozměr filosoficko-teologického myšlení v 19. století. Dynamika vzájemného souladu i rozporu, „*zásluh a nedostatků, jež můžeme rozdělit*

³⁸⁸ Ladislav MAJOR – Milan SOBOTKA, *G. W. F. Hegel*. Praha: Mladá fronta, 1979, s. 117–123. ISBN neuvedeno.

³⁸⁹ Hegel tedy rozeznává „subjektivního a objektivního ducha“, ale je pouhým zjevem. Emanuel RÁDL, *Dějiny Filosofie II. Novověk*. Praha: Votobia, 1999, s. 378–379. ISBN 80-7220-064-X. Například C. Tresmontant hovoří již o „zjevení“, jako „*o tvůrčí informaci nestvořeným Bohem stvořenému člověku. Veškeré stvoření v dějinách vesmíru a přírody se uskutečňuje předáním nové informace. Od okamžiku, kdy se objevil člověk, bytost schopná poznání, pokračuje stvoření člověka předáváním tvůrčí informace.*“ Claude TRESMONTANT, *Základy teologie*. Brno: Barrister & Pricipal, 1995, s. 30. ISBN 80-85947-08-0; TRESMONTANT, *Bible a antická tradice*. Praha: Vyšehrad, 1970. ISBN neuvedeno.

³⁹⁰ Uvedme si například čtyři typy přirozenosti, které rozlišuje Dun Scotus Eriugena (810–877): 1. *natura, quae non creatur et creat* (přirozenost, která je nestvořená a tvoří); 2. *natura, quae creatur et creat* (přirozenost, která je stvořená a tvoří); 3. *natura, quae creatur et non creat* (přirozenost, která je stvořená a netvoří) a 4. *natura, quae non creatur et non creat* (přirozenost, která je nestvořená a netvoří). Pavel FLOSS, *Architekti křesťanského středověkého vědění. Cesty Evropského myšlení I.*, Praha: Vyšehrad, 2004, s. 88. ISBN 80-7021-662-X. Nicméně musíme ještě podotknout, že křesťanský myslitel Athenagoras vytváří pojetí Trojice, ještě tedy před sv. Augustinem, způsobem, který i kardinál Schwarzenberg reflektoval, neboť postupoval charakterem güntherianistů, kteří se v soudobém 19. století „navraceli“ k apoštolským a patristickým otcům starověku. Kdy tedy Athenagoras, apologeta, proti obvinění křesťanů z ateismu hovoří o Božím Synu i s vědomím, že může dojít k „rozporu“ s monoteismem, neboť říká, že „*at' nikdo neshledává směšným, že Bůh má Syna. My jsme totiž nedošli ke svým názorům o Bohu Otci a Synu jako básníci, kteří si vymýšlejí mýty, ve kterých představují bohy, kteří nejsou o nic lepší než lidé. Právě naopak: Syn Boží je Slovo Otce v ideji a uskutečnění. K jeho podobě a skrze něho bylo stvořeno všechno, protože otec a Syn jsou jedno. Protože Syn je v Otci a Otec v Synu prostřednictvím jednoty a moci Ducha, Syn Boží je Myslí a Slovem Otce.*“ Monika RECINOVÁ, *Athénagoras a střední platonismus*. In: sborník *Antické křesťanství: liturgie, rétorika, antropologie*. Vít Hušek, Petr Kitzler, Jana Plátová (eds.), Brno: CDK, 2009, s. 117. ISBN 978-80-7325-190-1. Nicméně J. Hauš opět dává do souvislosti „Světlo ze Světla a mýtus“, kde v jistém kontextu dochází k básnickému či poetickému „vyznání“ víry, čili modifikace „narativní teologie. Zejména pak interpretace textu Janova Prologu od Ladislava Heryána. Ladislav HERYÁN, *A slovo se stalo tělem*. In: *Teologický sborník*. r. 2001, č. 3, s.11–20. ISSN 1211-3808.

³⁹¹ George W. F. HEGEL, *Encyklopedie filozofických věd I. Malá logika*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992, s. 137–138. ISBN 80-86559-19-X.

³⁹² Milan MACHOVEC, *Tomáš G. Masaryk*. Praha: Svobodné slovo, 1968, s. 230. ISBN neuvedeno.

v dialektickém: 1/ Teze: katolické osvícenství; 2/ Antiteze: katolický romantismus; 3/ Syntéze: český-prvotomismus.³⁹³

Vzhledem k pochopení těchto trojakých tezí se Hegel uchyluje ke křesťanskému dogmatu o Trojici, která pregnantně vystihuje pojetí náboženství: „První božská osoba, Bůh Otec, je abstraktní a nevědomá substance, jež se toliko zdánlivě pohybuje a rozlišuje v druhou božskou osobu, v Syna. Jinak řečeno, rozlišení se ještě neuskutečnilo jako reálné jinobyetí boha, nýbrž bezprostředně opět zaniklo v boží lásce, v Duchu svatém. Druhá božská osoba, Boží Syn, podle Hegela vzniká jako reálné seberozlišení Boha Otce, jako jeho jinobyetí ve zvláštní, smyslové podobě. Třetí osoba, Duch svatý, překonává jinobyetí boha, jeho smyslové zvnějšnění. Hegel tak Ducha svatého ztotožňuje s obcí věřících,³⁹⁴ která poznala boha jako Boha, tj. trojjedinou bytost. Duch svatý není mimo obec,³⁹⁵ sídlí pouze v ní. Duch svatý tak symbolizuje dějiny lidské společnosti, včetně dějin lidského poznávání.³⁹⁶ Odpovídá tak spekulativnímu pojmu o objektivním a absolutním duchu. Hegelův bůh je tak pravé nekonečno, neboť nesídlí mimo svět, nýbrž tvoří jeho imanentní duchovní podstatu, jež ve vývojovém procesu všeho jsoucna (přírody a dějin) a v lidském poznávání dospívá k vlastnímu sebezpoznávání a sebeuskutečnění, neboť „bez světa bůh není bůh,“ jak tvrdil. Jedním z klíčových pojmů, které však Hegel neuznával, byla *transcendence*.³⁹⁷ Právě na ni poukazuje Anton Günther v jedné polemice, kdy zdůvodňuje důležitost svobody lidského rozumu, ale nejen rozumu. Racionální postoj ve víře lze chápat u tohoto teologa jako vystavění cesty k Bohu. Neboť jak sám tvrdí, Duch svatý vstupuje do

³⁹³ Karel SKALICKÝ, in: dosud nepublikovaný referát z konference „Střední Evropa na prahu 20. století“, pořádané Katedrou církevních dějin TF JU v Českých Budějovicích ze dne 22. 2. 2007, s. 19. ISBN 978-80-87012-39-0.

³⁹⁴ Albert Stöckel řekl, že „jenom ten, kdo popírá totálně křesťanské pravdy a filosofické myšlení, absolutizuje.“ Zdeněk KUČERA, *Marie a Sofie, dvě sestry: teologie a filosofie*. In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. Karel SKALICKÝ - Rudolf SVOBODA - František ŠTĚCH (eds.), Brno: CDK, 2005, s. 48–49. ISBN80-7325-077-2.

³⁹⁵ Dlužno zde uvést také příspěvek reflexe K. Skalického v pojetí náboženství P. L. Bergera, který „se opírá o popis posvátna, jak jej rozpracovali Rudolf Otto a Mircea Eliade, takže náboženství je mu „lidské počínání vytvářející posvátný svět“, což by se dalo podle K. Skalického přetlumočit jako „zposváťující světovornost“. Berger sice nevyklučuje náboženství ani „jako počín Boží“, ale chápe ho jako sociologický fenomén. A o „posvátném“ chápání čerpá od Otta a Eliadeho jako „mystériu a děsivé moci“. Karel SKALICKÝ, *Po stopách neznámého Boha*. Svitavy: Trinitas, 2003, s. 98–99.

³⁹⁶ J. P. Ondok poukazuje na důsledek tohoto druhu myšlení, kdy dochází k proměně, nebo dokonce k záměně pojmu. Hovoří o tzv. fenoménu ateismu způsobem Feuerbachovým, který je antropologický v tom, že „nikoliv Bůh je inteligence, dobro, láska atd, ale: inteligence, dobro, láska atd. jsou božské. Kdy se v tomto ateismu připisuje člověku božská hodnota, a proto by podle H. Künga měla být tato koncepce nazývána antropoteismem. Josef P. ONDOK, Koncepce „dokazování“ Boha u Hanse Künga. In: *Teologický sborník*, r. 1998, č. 1, s.34–35. ISSN 1211-3808.

³⁹⁷ Jak uvádí K. Říha, tak „mezi transcendentálním a empirickým já je nepřekročitelná transcendentální diference. Karel ŘÍHA, *Možnost „první filosofie“ v postmoderní době*. In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. (eds.), Karel SKALICKÝ – Rudolf SVOBODA – František ŠTĚCH. Brno: CDK, 2005, s. 102. ISBN80-7325-077-2.

lidské duše skrze myšlení a cit a tak ho učí a tak v něm přebývá. „*A toto přání není jiné, jako původní spontaneita. Ono se spojuje později s pociťováním a myšlením, vytvářením Tří osob v Duchu lidí, který činí k tomuto věrnému obrazu Božímu, jenž je zde nejvyšším Duchem v a nad*³⁹⁸ *kosmickým prostorem.*“³⁹⁹ Tímto vyjádřením Antona Günthera nelze ani přijmout tvrzení, že by se sklonil k hegelovskému pantheismu, a není možné také akceptovat, že by svá pojednání opíral jen o dialektiku, leč významného filozofa, Hegela. Pojetí subjektu v tzv. jinobytí lze obsahově nalézt pod vlivem dalšího filozofa, který transcendenci stvoření hájí a dál antropologicky rozvíjí.

Kardinál Schwarzenberg hovoří o tom, že zatímco lze vědět, že jedinečnou a touže cestou Boha a stvořené podstaty je přiřazované, a samotného živého Boha také vpravdě esenciálně, všechno ostatní nekonečně transcendingující⁴⁰⁰ je negováno. Takováto již zběsilost filozofie je systémově odsouzená, s církví katolickou vyznáváme, učíme a uctíváme jednoho a trojičného Boha, nejčistšího ducha, jako duchovního, tělesného člověka a stvoření, kterého *ex nihilo* učinil. Zajisté nejsvobodnější a nejsvětější vůlí. Jakožto i svou silou všechno uchovává a v nekonečné stejné laskavosti, moudrosti, svatosti a spravedlnosti spravuje.⁴⁰¹ Podívejme se například, jak se hovoří v *Syllabu*, kde se poukazuje na to, že pokud „*Bůh je totéž co příroda a podléhá změnám; uskutečňuje se však v člověku i ve světě, protože vše jest bohem a sdílí nejvlastnější boží podstatu; Bůh a svět jsou jedno a totéž; tudíž i duch a hmota, nutnost a svoboda, pravda a klam, dobro a zlo, správedlivé i nesprávedlivé jsou jedno a totéž, není učením katolické církve.*“⁴⁰² proti tomu se na I. vatikánském koncilu ještě přesněji hovoří na adresu pantheismu i hegelianismu tak, že jediný pravý Bůh svou dobrotou a všemohoucí silou ne kvůli rozhojnění své blaženosti, ani kvůli získání dokonalosti, avšak kvůli jejímu ukázání se prostřednictvím dober poskytovaných svým tvorům, zcela svobodným úradkem na počátku času a z ničeho dal vzniknout tvorstvu duchovnímu i tělesnému, totiž andělskému a pozemskému, a poté i lidskému, jako

³⁹⁸ Další podrobnější reflexe. Tomáš Veber, *Teolog – polemik Antonín Lenz (1829–1901)*. Počátky teologické antropologie v českých zemích v 19. století. České Budějovice: Scientia, 2008, s. 28–29. ISBN 978-80-7394-147-5.

³⁹⁹ Peter KNOODT, *Anton Günther – Eine Biographie*. II., Wien: Wilhelm Braumüller, 1881, s. 498. ISBN neuvedeno.

⁴⁰⁰ Jedná se zde také o poměr, který J. P. Ondok uvádí, když hovoří o Descartově pochybovačném *cogito-ergo sum* a Pascalově „na kolenou“ vyjádřené *credo-ergo sum*. Josef P. ONDOK, Koncepce „dokazování“ Boha u Hanse Künga. In: *Teologický sborník*, r. 1998, č. 1, s. 34. ISSN 1211-3808.

⁴⁰¹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*, Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 40. ISBN neuvedeno.

⁴⁰² Pius IX., „*Syllabus errorum (Seznam omylů)*“, §1. Pantheismus, naturalismus a absolutní racionalismus, čl.1., <http://www.verumetbonum.webnode.cz/.../a1864-12-08a-syllabuserrorum> [zveřejněno: 9. 9. 2012, cit. 1. 11. 2013].

konstituovanému společně z ducha a těla.⁴⁰³ V souvislosti s hegelovým pantheismem nemůžeme opomenout učitele a dlouholetého přítele A. Günthera, kardinála Schwarzenberga, když stále říká, že „*panteismus je zběsilá filozofie systémově již v sobě odsouzená. Proto s církví katolickou vyznáváme, učíme a klaníme se jedinečnému a trojičnímu Bohu, nejčistšího ducha, jako duchovního, tělesného člověka a stvoření, kterého ‚ex nihilo‘ učinil. Zajisté nejsvobodnější a nejsvětější vůlí. Jakožto i svou silou všechno uchovává a v nekonečné stejné laskavosti, moudrosti, svatosti a spravedlnosti kormidluje.*“⁴⁰⁴ A. Günther přímo říká, že „*Bůh jako nekonečný tvůrce se do všeho konečného stvoření vepsal. Nepojmenoval však stvoření sám. Stvoření však směřuje ke svému dovršení, neboť v čase a v osobě zahrnuje pravdu i nepravdu.*“⁴⁰⁵ Skrze stvoření se zjevil svou mocí, ale nyní se již touto cestou nedává objevovat. Mají však „*božské osoby, ve stvořeném světě, Zjevení jako svůj předpokládaný princip.*“⁴⁰⁶ V souvislosti se vztahem mezi objektem a subjektem se zdá, že subjekt má příliš pasivní oddanost přidělenou objektu, na který se samotným poznáním druhého nepostačuje. Můžeme zde však také hovořit o tzv. pozitivním počínání, což ve svém důsledku znamená, že člověk se zpětnou činností (*Reaktivität*) připojuje k poznání principu, který v rozumné spontaneitě a rozlišení se vyznačuje mezi svou zpětnou činností a onou jinou podobou konání v přirozenosti individua.⁴⁰⁷ Z. Kučera upřesňuje, když říká, že „*dílo Otce Stvořitele, creatio prima, i nepřetržité konání – creatio continua – Tvůrce jako zdroje času a bytí. Přitom nedělitelně je při díle Syna, Filius Revelator, Logos, vtiskující osobnostní komunikativní člověku a světu.*“⁴⁰⁸ A. Günther pokračuje interpretací, že tato spontaneita v přirozenosti individua je momentem obav a pochybností samotného procesu poznávání. Ono vložení se v objekt je tedy ne k rozdělení držení (lpějíciho) poznaného subjektu, v něm samém, jako v jednom samotném. Kdo tedy jako podmínku dokonalého (plného) poznání se vloží a chce se usebrat, měl by s tímto

⁴⁰³ *Dokumenty prvního vatikánského koncilu.* (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 67. ISBN 80-85929-85-6.

⁴⁰⁴ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*, Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 40. ISBN nevedeno.

⁴⁰⁵ Hegelianisté však toto zahrnutí vnímají jako smíšené, kdežto v tomto pojetí je myšleno jako princip rozlišování či poznání. Emanuel RÁDL, *Dějiny Filosofie II. Novověk*, Praha: Votobia, 1999, s. 378–379. ISBN 80-7220-064-X.

⁴⁰⁶ Anton GÜNTHER, *Vorschule zur spekulativen Theologie des positiven Christenthums*. Wien: Wallishaussen, 1848, s. 104–107. ISBN nevedeno.

⁴⁰⁷ Anton GÜNTHER, *Vorschule zur spekulativen Theologie des positiven Christenthums*. Wien: Wallishaussen, 1848, s. 234–236. ISBN nevedeno.

⁴⁰⁸ Samozřejmě autor neopominá, že Duch svatý, *Spiritus Sanctificator*, vznášející se nad vodami, participuje na stvoření elementy dobra ve skutečnosti (Gn 1,25b) a eschatologickém zacílení dějin. Zdeněk KUČERA, *Marie a Sofie, dvě sestry: teologie a filosofie*. In: sborník *Čeští svědkové promýšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. (eds.), SKALICKÝ, K. – SVOBODA, R. – ŠTĚCH, F. Brno: CDK, 2005, s. 46. ISBN 80-7325-077-2.

principem poznání jako jedním takovým naložit. A přece je držení jen od stupně dokonalosti (bezchybnosti) v jistotě poznání, že poznání všeho jiného v jeho dokončení. V oné samé hlubině se i výška vyměří. Neznamená to však, že by jisté poznání rozumu záleželo jen na poznání v sobě samém, jež by byl odkázaný na odvrácení námitek: jakoby byl rozum prapočátkem počátku samého jistého-vědomí (*Sichwissens*) na působení, jedno na druhé, již sobě samém vědomí rozumu je odkázané.⁴⁰⁹ kardinál Schwarzenberg již hovoří jen o niterném propojení trichotomické jednoduchosti člověka, který, „*jak se rozumí, je jedinečná Bohu podobná stvořená substance a je připojena a samotným Bohem oživována a také je pravou esencí, všechno stvoření nekonečně přesahující.*“⁴¹⁰

2.2 Materialismus

Také na základě výše uvedeného pražský kníže-arcibiskup shledává jako velmi škodlivý rozvíjející se vliv materialistického pojetí člověka a společnosti. „*A proto kdekoliv na světě, kde je připravováno a je dovolováním se oživováno, že je materiálně všechno zpětně vneseno do země. A takto i zrozené, že by měly být všechny věci i lidé, když by vpravdě zpětnou činností byli v tomto protějšku, tak velice jak sama věc v přirozenosti existuje.*“⁴¹¹ Ohledně polemiky na téma materialismu, který bývá spojován s ateismem, komunismem a nihilismem, můžeme připomenout korespondenci, kterou vedl A. Günther s Arthurem Schopenhauerem (1788–1860)⁴¹² ve svém nejznámějším díle *Vorschule zur spekulativen Theologie des positiven Christenthums*, Wien 1828–29, kde vycházel z pantheismu, zvláště ve třetím dopise.⁴¹³ Pro nás je však důležitá analogie interpretace materie v díle Karla H. Marxe (1818–1883) a Bedřicha Engelse (1820–1895)⁴¹⁴ ve dvou charakteristikách, jako je

⁴⁰⁹ Anton GÜNTHER, *Vorschule zur spekulativen Theologie des positiven Christenthums*. Wien: Wallishaussen, 1848, s. 234–236. ISBN nevedeno.

⁴¹⁰ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*, Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 40. ISBN nevedeno.

⁴¹¹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*, Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 40. ISBN nevedeno.

⁴¹² Artur SCHOPENHAUER, *Svět jako vůle a představa*. Pelhřimov: Nová tiskárna, 1998. ISBN 80-901916-4-9; Artur SCHOPENHAUER, *Životní moudrost*. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-901916-5-7; Artur SCHOPENHAUER, *Eristická dialektika*. Praha: Svoboda, 1991. ISBN 80-901070-0-1; Artur SCHOPENHAUER, *Eristická dialektika čili umění dostati v každé debatě za pravdu*, Praha: Pokrok, 1927. ISBN nevedeno.

⁴¹³ Anton GÜNTHER, *Vorschule zur spekulativen Theologie des positiven Christenthums*. Wien: Wallishaussen, 1848, s. 13–30. ISBN nevedeno.

⁴¹⁴ Friedrich ENGELS – Karl H. MARX, *Manifest der Kommunistischen partei*, London: 1848. ISBN nevedeno.

tvz. historický materialismus a dialektický materialismus. I když nelze jedno od druhého oddělit.

V prvním případě, jak podotýká K. Skalický, nejde o historický materialismus v pravém slova smyslu, ale o analogii k filosoficko-historickým kořenům.⁴¹⁵ Ale jak už je známo o pozdější vědecké ideologii v marxisticko-leninském konspektu, také modifikace pojmů je v tomto materialistickém chápání člověka, společnosti a světa pochopitelná, neboť se jedná o ideologii a v některých směrech o utopii, která si poradila s některými filosofickými principy myšlení docela snadno, kdy například agnosticismus⁴¹⁶ je bezpředmětný, neboť „bytí a vědomí má stejnou substanci – materii“. Kořeny této dialektiky nacházíme právě u předsokratů, jako byli například Tháles z Myléty (asi 624 př. Kr. – asi 548 př. Kr.) nebo Anaximandros z Miléty (asi 610 př. Kr. – asi 546 př. Kr.), u kterých je pralátka života materia čili látka. Toto se pak napříč dějinami objevovalo i ve středověku, např. u Davida de Dinanta (asi 1160–1217) a dalších, až k představitelům československého komunismu.⁴¹⁷

V dialektickém materialismu jde již o prazáklad mytologického panthesimu v zápase mezi Demiurgem a Mardikem, jenž se stává projekcí ve společnosti lidí, kteří mají v moci přetvářet svět, neboť je potenci neustálé změny, kterou je schopen vykonávat jenom člověk, protože je „myslící hmotou“. Svět sice má své zákonitosti, ale je bytostí společenskou, čímž ve společné praxi (práci) buduje společné vědomí, které je také ony zákonitosti schopno měnit. Svou materiální substanci považuje materiální proměny za primární, neboť mají schopnost „*charakterizovat a proměňovat hmotu i člověka samého*“, jak řekl A. Schopenhauer, ale také společenské poměry, kdy změna materiální je příčinou změny myšlení. Chceme-li hovořit o poznání pravdy, v materialistickém pojetí jakoby nebyla hotová, potažmo dogmatická⁴¹⁸, ale nese v sobě společný vývoj, individuální zaniká ve společném, a tudíž pravdivé je to, co přináší společný růst a rozvoj. Hovoříme hodně ve zkratkovité dialektice, ale ke komentáři kardinála Schwarzenberga, který komunismus kritizuje za to, že „*odnímá soukromé vlastnictví ku prospěchu společnému, což je praxe*

⁴¹⁵ Karel SKALICKÝ, *Za nadějí a smysl*, Praha: Zvon, 1995, s. 23–26. ISBN 80-7113-150-4.

⁴¹⁶ Agnosticismus je filosofický názor, který vymezuje člověku možnosti poznání; trvá na tom, že člověk nemůže poznat Boha. Joseph RATZINGER, *Evropa Benedikta z Nursie v krizi kultur*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 67. ISBN 80-7195-022-X.

⁴¹⁷ Martin WEIS, „Ty ještě věříš soudruhu“, in *Studia Theologica* 35, r. 2009, č. 1, s. 60–69. ISSN 1212-8570.

⁴¹⁸ J. Ratzinger na adresu poctivého studijně-kritického hledání, kde člověk získává zkušenost „s neznámým“ – a to i při studiu dogmatických pravd víry vycházejících ze Zjevení – se vyslovovat, nikoliv jako ateista, ale agnostik, neboť jak sám říká, „*ten si totiž také dělá nárok na to, že o tom ví příliš mnoho, a i on v sobě jasně obsahuje dogmatický prvek. Nikdo se nemůže domnívat, že „ví“ ve vlastním slova smyslu, že Bůh neexistuje.*“ Joseph RATZINGER, *Evropa Benedikta z Nursie v krizi kultur*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 67–68. ISBN 80-7195-022-X.

*proti rozumu a dekadence společnosti, neboť tento způsob je vzdálenějším vyložením toho, co je stejně nazýváno jako materialismus, který svým ztělesněním substance inklinuje stejně tak pro falešné spiritualismy, které k duchovním substancím všeho existujícího redukuje.*⁴¹⁹ Zde primas český sleduje vliv spiritualit Východu, zejména pak hinduismu a buddhismu, což už také bylo jemu známé z Güntherových dopisů, které tuto komunikaci rozvíjely, ale v duchu mysteria pneumatologického, což neslo židovsko-křesťanské rysy v aplikaci na novověkou filosofii. Dále kardinál pokračuje v otázce o nesmrtelnosti duše,⁴²⁰ neboť bylo rozšířeno mínění, že povaha lidské duše není duchovní a nesmrtelná. Materialisty je popíráno, že nese tento charakter. Popírají, že by byla duchovní substance s tělesnou substancí navzájem se slučující, a také, že život duchovní duše vede k čistotě nesmíšené a k procesu organickému také tlačí. Kardinál tedy pokračuje v další reflexi nad tím, jak působí nesmrtelná duše v lidském těle.⁴²¹ Již na 2. vídeňském koncilu r. 1312 se hovořilo o tom, že „duše formuje tělo.“ Její forma je v charakteru Druhé božské osoby Trojice, neboť tento obraz je vtištěn do nitra lidské osoby a zároveň reflektuje obraz Boží v Druhé božské osobě: Pokusme se tedy přistoupit k reflexi osoby Ježíše z Nazareta, který v plnosti refleктоval společenství celé božské přirozenosti, neboť se považoval za Syna, který žije v Otci v plné jednotě. Zde se však již podle Chalcedonského koncilu přirozenost božská s lidskou nesmíchávají, ale také nejsou v rozporu, jak upozorňuje C. V. Pospíšil,⁴²² když hovoří o kooperaci obou přirozeností v jedné osobě (Já) Ježíšově. Je-li však tento Mistr vydán ozdravit, naplnit či spasit lid „z domu izraelského“, celý příběh toho národa lze vnímat jako jejich první uvědomění si prolínání otroctví se svobodou, chce poukázat nejen na místo zaslíbené v charakteru připraveného místa Božího, kde bude jejich Hospodin „chodit s nimi v hojnosti“, neboť je to místo oplývající mlékem a medem, ale je to také místo, která JHWH dává vyvolenému lidu. Stává se darem, ale také svědectvím pro národy, které mají poznat, že mezi nimi je a žije „živý Bůh.“ Mají se tak stát, mají být živým darem pro lid okolní. R. Machan hovoří o vyvlastnění sebe pro druhé. Samozřejmě je to myšleno v eucharistickém daru, nebeské maně, která opět vzhůru staví cestu. Ve vydanosti pro druhé může člověk dotvářet svou podobu do Boha, který v něm vše tvoří a činí možné nejen nové, ale umí

⁴¹⁹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*, Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 40. ISBN neuvedeno.

⁴²⁰ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*, Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 40. ISBN neuvedeno.

⁴²¹ Schwarzenbergova Proponenda uvádí na adresu pražského knížete-arcibiskupa právě J. Fridrich, ale už neuvádí kalendářní zařazení. Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*, I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 280–281. ISBN neuvedeno.

⁴²² Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Problematika vědění a vědomí vlastní osobní identity Ježíše z Nazareta*, Olomouc: Centrum Aletti, 1998, s. 9–10. ISBN 80-86045-11-0.

propojit staré s novým. Máme tak na mysli dorůstání ve vědomí sebe sama, ale vědomí sebe sama v poslání nebeského Otce, jenž se má stát jistotou vědomí, které bychom možná mohli nazvat věděním. Věděním, které však nechce uchopovat, ale ještě více otvírat. Zaznívá tedy otázka, zdali kardinál nepoložil otcům I. vatikánského koncilu téměř nezodpověditelnou otázku. Je jisté, že *Muž z Nazareta* je neproměnným, nesmrtelným a věčným vtěleným Slovem, které v plnosti času přijalo lidský příběh, aby si uchovalo činnost v Otci, která Ho pudila k dovršení lidských dějin,⁴²³ a toto dílo nesneslo odkladu. Dokládá se tak i to, že když jsme všichni stvořeni v Synu a Jeho Slovem, není nazbyt, že jsme-li synové v Synu, tak naše propracovanost, a ústy V. Solovjova: naše strávenost pro Syna v Otci, je i analogicky hybnou silou hovořící duše nejen nesmrtelné, ale také hybné pro tělo.

Samozřejmě s ohledem na vzkříšení a oslavení těla však také zde můžeme hovořit o časné nadčasovosti, která tvoří v čase i nesmrtelného těla. Zde však již jedno mysterium doslova stíhá druhé a opět můžeme položit otázku pražského knížete-arcibiskupa, která je zaměřená na Nanebevzetí Panny Marie i s jejím tělem. Také s ohledem na tento článek víry hledá pražský kníže-arcibiskup osvětlitelné řešení, jak se přiblížit k pochopení mysteria *de Assumptione bl. Maariae Virginis quoad corpus*, když v průběhu I. vatikánského koncilu došly prosby přibližně 195 biskupů k Svatému otci, aby se tento článek *ex cathedra* vyhlásil. Jak uvádí C. V. Pospíšil, z Čech a Moravy přišlo celkem 37 669 žádostí. Pak i jednotliví biskupové v Čechách a na Moravě podali před r. 1918 ještě 14 žádostí. Nejvíce jich však přišlo ze Španělska (1 714 636) a do r. 1942 jich celkově bylo 8 086 396.⁴²⁴ Víme, že kardinál Schwarzenberg již v této době nežil († 1885), neboť dogma bylo vyhlášené až 1. 11. 1950 Piem XII., ale samotné žádosti vypovídají o tom, že soudobá starost kardinála Schwarzenberga byla spíše s ohledem na nekatolíky. Neboť jeho přesvědčení o tomto článku víry bylo nepochybně pravověrné. Tento článek učení církve se však na pořad jednání již nedostal, neboť koncil byl předčasně ukončen.⁴²⁵

2.3. Racionalistická mystika

Podle J. Schwetze zněla jedna z mylných klíčových Güntherových tezí: „*Boží slovo skrze vtělení není tak velice sobě vlastním pozvednutím přirozenosti člověka, ale také vlastní*

⁴²³ Ctírad Václav POSPÍŠIL, *Problematika vědění a vědomí vlastní osobní identity Ježíše z Nazareta*. Olomouc: Centrum Aletti, 1998, s. 18–19. ISBN 80-86045-11-0.

⁴²⁴ Ctírad Václav POSPÍŠIL, *Nanebevzetí Bohorodičky ve světle dokumentů Magisteria*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000, s. 7. ISBN 80-7266-061-6.

⁴²⁵ Schwarzenbergova Proponenda uvádí na adresu pražského knížete-arcibiskupa právě J. Fridrich, ale už neuvádí kalendářní zařazení. Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*, I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 9. ISBN neuvedeno.

osobě.⁴²⁶ Jestliže zkoumáme, jakým způsobem a co A. Günther podobně mohl přiřazovat, kořen tohoto přiřazení lze spatřit v antropologii vídeňské filozofie, kde „*essentia seu ratio personae in sui conscientia et libera sui*“ k činění vymezení zpětně vložena.⁴²⁷ Nejprve škola güntheriánská ve všem souznívala se scholastickou doktrínou: Kristus Pán a božské zjevení a definice církve byly o pravdě Boží a pravdě člověka a také o přirozenosti stejně tak o božství a lidství, později byly z jedné strany nepřipustné a změněné, a za druhé stále nerozlučné a bytostně neodlučitelně sloučené a také slučitelný této hypostaze jako i na personalní bytí se odvolávající. I samotná reflexe güntherianismu je trochu komplikovaná v interpretaci. Soudobě se také hodnotilo, že podstatu této nauky může a je schopen vysvětlit jen její učitel, potažmo toho byl schopen J. B. Baltzer. Kardinál Schwarzenberg sám přiznává, že v její celistvosti jí zcela neporozuměl. Nicméně obnovení filozofie s teologií křesťanskou by bylo možné nejprve z hlediska reflexe elementárního stvoření a také lidství v díle vykoupení bylo „druhem spásy“. Protože ony pomyslné klíče, o kterých Günther hovořil, o *onom druhém*, jako o güntheriánském dualismu, které mají napomoci k otevření tajemství „sídlící“ v hlavě, která prezentuje osobu Krista. Čímž však postup Güntherova problému své představy ji vyřešit, hovořil od r. 1828 ve své práci - ke svým přátelům - zejména P. Knoodt, jak popisuje E. Winter.⁴²⁸

Ovšem také se musíme ptát, proč – po provinciálním koncilu ve Vídni v listopadu 1858 a v Kolíně nad Rýnem v květnu 1860, kde se zdokonalilo učení v onom Güntherově systému pro katolickou nauku – se původní zakladateli radikální žáci jako J. B. Baltzer a P. Knoodt (a jeho žák Reinkens) upevnili a hlásili k tzv. *vechio cattolicismo*.⁴²⁹ Zajímavá je též reflexe L. Hejdánka, který poukazuje na to, že tvorba teologie od počátku stavěla na souvztažnosti „dědictví“ židovského monoteismu a platonismu. Nástupem Aristotelovy *Metafyziky* se však porozumění teologie začíná měnit.

Nicméně teorie inkarnace A. Günthera, která hovoří v duchu prohlášení: „*Pane, chci věřit, pomoz mé nevěře!*“⁴³⁰ V tomto kontextu můžeme nacházet „dialogální podobenství“ o víře, které je „vedle sedící“ a v počtu dvou nebo tří je Kristus uprostřed nich, neboť bez

⁴²⁶ Ladislao ORBAN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*, vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 61. ISBN nevedeno.

⁴²⁷ Ladislao ORBAN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*, vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 61–62. ISBN nevedeno.

⁴²⁸ Ladislao ORBAN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*, vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 60–61. ISBN nevedeno.

⁴²⁹ Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il pontificato di Pio IX. (1846-1878)*, I., Milano: 1990, s. 319. ISBN 88-215-1889-2.

⁴³⁰ Ladislao ORBAN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*, vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 60. ISBN nevedeno.

něho nemůžeme konat nic. Proto tedy k opětovnému obnovení filozofie s teologií křesťanskou nelze vnímat na prvním místě, jako demonstrování všeho vědění tohoto světa před Bohem, neboť by to byla hloupost, ale jak se např. vyslovil E. Bondy, v současnosti třetího tisíciletí „je možná jakási *theologia universalis*, která by poskytla nikoliv bezzubou, ale ofenzivní výzvu k bezprostřednímu aktivnímu sebenasazení všech, kteří ještě nemají vymytou hlavu masmédií.“⁴³¹ Proto Güntherovým rozvažovaným prostředkem, v pomyslné fraternitě, kde by se – počínaje elementárním stvořením a skrze lidství v díle vykoupení „Theandru“ – scházelo v jistém „druhu druhem spásy“ jakožto později označované zbožštění jako takové, kde se rozpravuje vážně, jak by bylo možné je teologicko-filozoficky vystavit.⁴³²

Dále pak podává výklad J. Schwetz, který vstupuje *in medias res* a také intelektem popořadě, ale ne moc snadně. Máme tak na mysli vlnu güntheriánské doktríny o osobě Krista, kdy onen güntheriánský „niterný organismus“ hovoří o tom, že „Kristus dopředu s krácejícím organismem koherentně lid nabádá“. V této souvislosti je zajímavá myšlenka J. Hejdánka, který říká: „*kdy hovořit o Bohu jako ‚jsoucnu‘ není docela přesné, neboť již sv. Tomáš uvažoval o Bohu, nikoliv jako o ens, ale o esse, jak dále autor pokračuje, kdy za pomoci ‚analogie bytí‘, jenž je bytostně chodící k člověku.*“⁴³³ A právě v kontextu liturgickém, kdy kardinál Schwarzenberg uvažuje, že skrze liturgii „adventu inkarnace“ se skrze eucharistii zpřítomňuje ve vtěleném *communio*.

Nejprve zajisté škola güntheriána, ve kterém souznívala se scholastickou doktrínou, Kristus Pán a božské zjevení a definice církve byly o pravdě Boží a pravdě člověka, a také o přirozenosti, stejně tak o božství a lidství, z jedné strany nepřípustný a změněný; za druhé strany nerozlučný a bytostně neodlučitelně sloučený, a také slučitelný v této hypostozy jako i personální bytí se A. Günther odvolával. Ve výkladu této doktríny bylo zásadnější vyobrazení, které bylo zřejmě přirozenou povahou a přirozeností sjednocených hypostazí, jakožto v oné koherenci.

Güntherianismus ale chyboval, když hovořil o tom, že „*Boží slovo skrze vtělení není tak velice sobě vlastním pozvednutím přirozenosti člověka, ale také vlastní osobě.*“⁴³⁴ Jedná

⁴³¹ Egon BONDY, *Je možná theologia universalis jako výzva k aktivnímu sebenasazení?* In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. K. Skalický, R. Svoboda, F. Štěch (eds.), Brno: CDK, 2005, s. 12. ISBN 80-7325-077-2.

⁴³² Ladislao ORBAN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*, vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 60–61. ISBN nevedeno.

⁴³³ Ladislav HEJDÁNEK, *Reflexe víry a metafyzika. Je teologie bez metafyziky možná?* In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*, K. Skalický, R. Svoboda, F. Štěch (eds.), Brno: CDK, 2005, s. 18–19. ISBN 80-7325-077-2.

⁴³⁴ Ladislao ORBAN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*, vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 61. ISBN nevedeno.

se zde o hledání vlastní spásné oběti perichoretické účasti Ježíše Nazaretského a vtělené Druhé božské osoby. A. Günther hovoří v otázce, jakým způsobem či podobně k sobě vzájemně obě přirozenosti přiřazoval. Šlo o kořen tohoto přiřazení, který posléze shledáváme v antropologii vídeňské filozofie, kde „*essentia seu ratio personae in sui conscientia et libera sui*,”⁴³⁵ kde také upřednostňuje k činění (vědomí a svobody), které uschopňuje vymezení v božsko-lidském poznání Duchem sv. vložené. A také v této podobně A. Günther v osobě spatřuje dvojí zpestření substance. Ale je potom pravdivá interpretace Güntherovi reflexe v Nestoriově charakteru?

Anton Günther přece hovořil o *schematis integri* (postoj celistvosti): „*O prvotním hříchu*“ – jedno přisvědčuje, tento krok, jestliže není všechno nutností, se může opomenout, potom ježto nelibě božské pestře zdobí moc v aktivitě i pasivitě, jedno od dvojaké jakožto maje; tu jako komunitní pravidlo (formula communissima), které prvotní hřích obecně vykládá obvykle, je takto: lidem byla opatřena nadpřirozenost a do tohoto stavu milosti je dal Bůh - skrze hřích vpravdě ony dary ztraceny a do stavu úpadku (odříznutí), ve kterém nemůže nelíbit Bohu.⁴³⁶ to představa zajisté není držená (živená), souvislost přece, pokud se týká postoje o doktríně katolické, je zřejmá. Jako přednější vidíme označení nastíněné J. B. Franzelinem, který v krátkém výkladu společně postavené souvislosti o prvotním hříchu koncilu uvedl: „*O pádu člověka a o prvotním hříchu je obnovena všemi definicemi a dekrety na koncilu tridentském, při V. sezení, připojující spořádaně odsouzené proti těm, kteří by popírali, z esence prvotního hříchu by dosáhli osobní milosti ke svatosti; nebo popírají, prvotní hřích v následujícím dojití pravdy a vlastním by bylo hříchem, jestliže od samotné, skrze svůj aktuální souhlas uznaného hřešení.*“⁴³⁷ A. Günther ve svém pojetí mysteria nejsvětější Trojice říká, že v Bohu Otcí je subjekt mající vědomí sebe, tj. I. božská osoba. Bůh Syn je objektem uvědoměným, tj. II. božská osoba a Bůh Duch svatý je současné vědomí rovnosti subjektu a objektu, tj. III. božská osoba. Ve vtělené II. božské osobě – Kristu – je vědomí Boha a člověka a tím dochází k rozlišování dvou osob, jako to činí ve 4. století Nestorius. A. Günther si pomáhá filozofickým systémem kartesiánů, když hovoří o původní formě lidského bytí ve formě vlastního Já, v charakteristice *cogito ergo sum*, kdy

⁴³⁵ Ladislao ORBAN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*, vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 61–62. ISBN neuvedeno.

⁴³⁶ Ladislao ORBAN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*, vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 62. ISBN neuvedeno.

⁴³⁷ Ladislao ORBAN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*, vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 53. ISBN neuvedeno.

hovoří o vědomém já.⁴³⁸ Můžeme uvést, že C. V. Pospíšil připomíná, že ontologické vědomí nazaretského Mistra má svůj nejzazší původ božský, neboť ontologické vědomí imanentní Trojice je jednotné v rozlišení osob, které lze nazvat bytostným Já Ježíše z Nazareta, který však nelze rozdělit na bytostné já s božským původem a já v lidském charakteru, neboť by opravdu mohlo dojít k obnovení bludu nestoriánského či tzv. adopcianismu,⁴³⁹ čímž se nám potvrzuje, že můžeme charakterizovat lidskou osobu v podobě jejího kořene, Já. Celá systémová reflexe nekončí v jejím původu, ale také v otázce, do jaké míry se projevuje nebo jak ovlivňuje vědomí lidskou přirozenost. Na tuto otázku C. V. Pospíšil odpovídá v podobě Ježíšova poslání ekonomie spásy, vykoupení lidské přirozenosti, kde je imanentní Trojice plně přítomná, avšak nesmíšeně, v charakteru rozlišování, neboť v lidské zkušenosti, v níž roste bytostné vědomí Boha, lze také dojít k Jeho poznání, avšak také jen analogicky, neboť bychom opět mohli sejít k monofyzitismu,⁴⁴⁰ který smísil obě přirozenosti v jednu, božskou, což je soudobý problém v mystickém racionalismu, který se chtěl částečně vyvázat z lidské přirozenosti aspoň v tom ohledu, kdy si chtěl osvojit mysterium osobní víry. Otázkou je, zdali rozum nese charakter božský, a do jaké míry, anebo jen lidský?

Kardinál Schwarzenberg proto hovořil o tom, že „filozofie poplatná své době má snahu svým způsobem falšovat teologické pravdy duchaprázdným tlacháním“. Avšak je zapotřebí počítat i s ní, ani ne tak pro utváření opravdovosti poznání, jako pro možnou kontradikci.⁴⁴¹ Zvláště pak, když se jedná o náboženskou povinnost správně vyučovat, je žádoucí, aby byli lidmi Bohu odevzdanými.⁴⁴² Z tohoto důvodu hovoří B. Pascal nikoliv o *cogito*, ale *credo, ergo sum*. Protínají se zde dvě stránky přístupu k životu: buď věřím něčemu, nebo někomu. Jsme opět u pochopení osoby jako *individua* či *persona*, tedy bytost zahrnutá masovým celkem a také bytí jejich součástí, anebo bytí jedinečné v organické celistvosti. Organický charakter bytí je vnímán již od sv. Pavla, když hovoří o církvi jako Těle Kristově a On je také její hlavou, jak tento aspekt lidského života popisuje v listu do Kolos, v tzv. Kristologickém hymnu. Proto tedy skrze Krista, s Ním a v Ném, je

⁴³⁸ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských*, zvláště Českých. Praha: Universum, 1947, s. 83. ISBN neuvedeno.

⁴³⁹ Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Problematika vědění a vědomí vlastní osobní identity Ježíše z Nazareta*, Olomouc: Centrum Aletti, 1998, s. 10. ISBN 80-86045-11-0.

⁴⁴⁰ Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Problematika vědění a vědomí vlastní osobní identity Ježíše z Nazareta*, Olomouc: Centrum Aletti, 1998, s. 12–13. ISBN 80-86045-11-0.

⁴⁴¹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*, Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 37. ISBN neuvedeno.

⁴⁴² Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*, Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 38. ISBN neuvedeno.

možné objevovat charakter lidské osoby, bytí v Trojici – skrze její podobu ekonomie spásy i její immanentní obraz.

Tzv. racionalistická mystika, která hovoří o tom, že si „*domýšlí své mystické vystupování, kterou je člověku zjevena nejelementárnější důstojnost Boha, a toutéž cestou lze dosáhnout naplnění a bytostným dychtěním lidské mysli dojít k upokojení a k úzkému spojení. S nejsilnější mužnou silou našeho vystoupení, dojít k porozumění, které z apoštolů toutéž cestou je vložení zachycené, k horlivému následování víry*“.⁴⁴³ Podívejme se také, jak hovoří jeden z návrhů na I. vatikánském concilu o pojetí rozumového poznání, kdy „*může Bůh lidi obrátit k pravdě poznáním a ke způsobu poznávání, kam přirozené světlo rozumu nedosáhne. Ten mu může dát schopnost pozvednout jeho způsobem účasti na božských dobrech a k jeho způsobům společného údělu: také společenství se samotným Bohem, který přirozenou stvořenou silou a dokonalostí všechno překonává. Tento zase se nadpřirozeně zjevuje a sdílí Boha, k lidem nejen s možností, ale činně ať již nejistěji, v němž božské náboženství je zcela konstitutivní*“.⁴⁴⁴ V jistém modu se jedná o pověstné nepokojné srdce v pojetí velkého Augustina, které hledá spočinutí. Jenže jakou cestou? I v charakteru mravního obrácení, na které bezesporu působí trojjediný Bůh, jak bychom v duchu současné teologie mohli hovořit, a který dává účast na poznávání k Sobě. K. Říha například hovoří o tom, že „*transcendentní subjekt je ve spojení s transcendentálním objektem skrze intelekt a vůli*“. Cituje zde andělského učitele, který hovoří o tom, že „*intelekt je v žádostivosti lidské přirozenosti*“. Je-li tedy v žádostivosti lidské přirozenosti, má i rozum svou touhu či dychtivost po poznání, založenou na intelektu a vůli, jež se mu stávají cestou. A zde se můžeme ocitnout na prahu poznání. „*Rozum, který spíše neumí, než nemůže, vstoupit do prostoru, který by si neuměl vysvětlit či osvětlit*“. Jak pokračuje K. Říha, „*je nucen, pokud chce pokročit v poznávání, vejít do rizika svého odcizení do prostoru, kam ho nasměrovává intelekt a vůle, kde však je jistý moment zhrození se odcizením, avšak naplněním blaženosti*“. Tedy člověk svým racionálním vymezením může dojít ke srozumění, ne však stvořenou silou aktuální, ale skrze vydanost (*kenozí*) tvořené účasti. Můžeme si také položit otázku, zda je stvoření dokončené? Ve Zjevení najdeme, že „*hle, tvořím věci nové*“.

⁴⁴³ Papeže Pius IX. Alooc. Pia IX. in Consist. secreto, 9. prosince 1854. Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*, Praga: Caroli Bellmann, 1863, s. 38. ISBN nevedeno. Rovněž byl také papežem odsouzen tzv. absolutní racionalismus v §1, čl. 3–7. Syllabus errorum z 8. prosince 1864. APA, *Ordinariatsblatt der Prager Erzdiozöse*, r. 1865, č. 1, s. 37.

⁴⁴⁴ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*, tomus 50, Arnheim & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 60–61. ISBN nevedeno.

Můžeme-li přijmout i tzv. mravní obrácení v terminologii nového stvoření, dostane se nám také vymezení, které se touto reflexí mělo ukázat. Neboť racionalizací mystiky v podobě A. Günthera je možné „dojít k pomyslné účasti na božském elementu v základu (principu) stvoření, skrze něhož můžeme dojít jistoty osobní víry v poměru vědomého já k ne-já, neboli odcizenému já.“ Neměli bychom také opomenout, že jak rozum či lidská láska (vůle) má charakter uchopení či vlastnění, kdy k určitému poměru já a ne-já musí principiálně dojít, ale jak říká E. Castelli: „Můžu chtít něco proti své vůli?“ V lidském rozměru určitě ne. Jenomže jedná-li se o poměr k Autoru mé osoby, a tedy i kenoze, dispozice se mění, a člověk může odpovědět, ano, lze. Avšak jak je to možné? Či jakou volit metodu? Jedno z vysvětlení se nám nabízí, nikoli v Descartesových pochybnostech, ale v jistém stupni Marecheova mínění, kdy „člověk věří, tedy je“. Myšlení má své vymezení již v subjektu, v jeho esenci. Jenže víra se vymezuje až vlastním charakterem vztahu. Mínění jako i myšlení už tedy není zaměřeno na věčný objekt, ale transcendentální osobní objekt. Co tedy dává osobní charakter člověku, je nejprve víra, která probouzí myšlení, intelekt a vůli. Je-li tedy lidské bytí v charakteru existenciálním, musíme mít na paměti, že v momentu bytí se nachází časový interval, v němž se může nacházet i nicota. „Proč je bytí a spíše není nic?“⁴⁴⁵ Jedna z existenciálních otázek, která je spíše filozofickou otázkou, neboť v teologickém prostoru nemůžeme něco nebýt, nebo ještě lépe, někdo nebýt. Jak samozřejmě čteme v Písmu: „Bůh povolává k bytí to, co není“. Skoro bychom řekli, že pozvedá z egocentrismu k teocentrismu. Nicméně co je tedy středem lidského života: antropocentrismus, egocentrismus, animacentrismus,⁴⁴⁶ kristocentrismus nebo teocentrismus? V reflexi mystického racionalismu můžeme hovořit o animacentrismu, neboť duše nese i charakter racionální. Jak uvádí kontext úvahy o rozumu na I. vatikánském koncilu, kdy hovoří, že *„lidské pokolení je v rozumu hluboce nezávislé, a také i v sobě samém bytím všeho správného a všeho dobrého zdrojem a jedním měřítkem také Logem (principem). Takto nadpřirozeným rozumem poznaná pravda věřící, ani ne božskými díly a ani jistotou zjevení, toho také víra přikázaná nemůže být schopná. Také od samého Boha člověk dále přirozenost svého přirozeného rozumu a silami rozvíjejícími jedno od druhých sdílené a dobro jedno od druhého by se mohlo vyvyšovat: ale přirozenost rozumu a člověka nepřetržitě projevuje všechno v konečné pravdě a dobra dokonalá z bytosti se dosahovat*

⁴⁴⁵ Karel ŘÍHA, *Možnost „první filozofie“ v „postmetafyzické době*. In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*, K. Skalický, R. Svoboda, F. Štěch (eds.), Brno: CDK, 2005, s. 89–105. ISBN 80-7325-077-2.

⁴⁴⁶ Jaroslav KREJČÍ, *Časoprostorové variace filosoficko-teologického pojetí lidského údělu*. In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*, K. Skalický, R. Svoboda, F. Štěch (eds.), Brno: CDK, 2005, s. 36. ISBN 80-7325-077-2.

*může a také je povinnen.*⁴⁴⁷ Je zajímavé zde uvést reflexi E. Castelliho, který říká, že „*věřit z poznání není totéž, co poznat z víry*“.⁴⁴⁸

Například v konstituci o katolické víře *Dei Filius* se v 1. kapitole hovoří o tom, že „*živý Bůh je Stvořitel a Pán nebe a země, všemohoucí, nezměrný, nepochopitelný a nekonečný v rozumu, vůli i každé dokonalosti. Protože je jedinou, jednotlivou, naprosto jednoduchou a neproměnnou duchovní substancí. Je skutečně a bytostně od světa odlišný, v sobě a ze sebe nejblaženější a nevýslovně vyvýšený nade vše, co mimo něj je nebo může být myšleno.*“⁴⁴⁹ V již výše zmíněném návrhu „*pojetí vztahu mezi rozumem a vírou se hovoří o tom, že rozumové poznání ve víře je zapotřebí nést v její celistvosti, tedy i vůli, sentimentem, ale také z rozmlouvání Božího, tedy ze zjevení.*“⁴⁵⁰ Podívejme se také, jak o tomto „*sepjatém společenství*“ hovoří kardinál Schwarzenberg, když říká, že „*integrální hlas ve stvoření, jednoho Boha, všemohoucího stvořitele je ve všem zahalený, když by vpravdě zpětnou činností byli v tom druhém, tak velice jak sama věc v přirozenosti existuje.*“⁴⁵¹ Schwarzenbergův úmysl, aby indiferentismus z prostředí české provincie vymizel, se podařilo vymýtit spíše v intelektuální sféře obyvatelstva güntherianismem a u prostého obyvatelstva tradičními skutky zbožnosti: posty, slavením církevních svátků a českých patronů a poutěmi. Samozřejmě napříč společností vzdělanou i nevzdělanou se teologický přístup A. Günthera k učení církve propojoval i se skutky zbožnosti, které byly zaužívané v celé společnosti. Vzhledem k některým kapitolám, jak byly v materii ve vícero tezích *Syllabu errorum* obsaženy, se však připomínají a vyvracejí omyly, které se v současnosti objevují v celém euro-americkém měřítku. Syllaby kardinál nechal trojjazyčně uveřejnit v Ordinariátním listě hned v lednu 1865, avšak jen v 63 bodech, do nichž byl panteismus zařazen hned v § 1. s materialismem a absolutním racionalismem. V článku 1. a 2. se uvádí, že „*není žádné nejvyšší, nejmoudřejší a nejvyš prozřetelné bytosti Božské, rozdílné od veškerenstva těchto věcí, a Bůh jest totéž co příroda, a protože jest proměňám*

⁴⁴⁷ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta, tomus 50*, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 60–61. ISBN neuvedeno.

⁴⁴⁸ Enrico CASTELLI, *Docetismo linguistico ed ermeneutica dell'ingallibilità*. In: sborník *L'Infallibilità – l'aspetto filosofico e teologico*, (ed.) E. Castelli, Padova: Cedam – Casa editrice Dott. Antonio Milani, 1970, s. 14–15. ISBN neuvedeno.

⁴⁴⁹ *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 67. ISBN 80-85929-85-6.

⁴⁵⁰ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta, tomus 50*, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 60–61. ISBN neuvedeno.

⁴⁵¹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 39–40. ISBN neuvedeno.

*podroben, a Bůh se vlastně „stává v člověku“ a ve světě, a všechny věci jsou Bůh, majíce vlastní Božskou podstatu; a jedna a táž věc jest Bůh i svět, tudíž i duch a hmota, nutnost a svoboda, pravé i nepravé, dobré i zlé, spravedlivé i nespravedlivé. Sluší upírati všecku činnost Boží při lidech i ve světě.“⁴⁵² Tudíž je dogma *de Deo Creatore* a *de Spiritualitate* jedním z následných učení morálky, která nutně vypuzuje a boží pantheismus, materialismus, indiferentismus v jeho ustáleném a zvykovém charakteru.*

⁴⁵² APA, *Ordinaritsblatt von 1861 bis 1871*. Díl I. r. 1861, s. 17–144.

3 KAPITOLA

PERCEPCE INFALIBILITY U KARDINÁLA SCHWARZENBERGA

3.1 Jaká je kvalita vztahu mezi rozumem a vírou

Kardinál Schwarzenberg hovořil o tom, že filozofie poplatná vždy své době má snahu určitým způsobem falšovat teologické pravdy v pochopení volnomyšlenkářského liberalismu. Avšak je zapotřebí s ní počítat, ani ne tak pro utváření opravdovosti poznání, neboť někdy mohou být v kontradikci.⁴⁵³ Zvláště pak, když se jedná o náboženskou povinnost správně vyučovat,⁴⁵⁴ je „*žádoucí, aby vyučující byli lidmi Bohu odevzdanými.*“⁴⁵⁵ Na základě tohoto pak kardinál Schwarzenberg navrhuje, aby se články víry vytvářely za pomoci či v souladu se soudobou filozofií, neboť sám říká, že „*církev si zaslouží zesoučasnit v mnohosti filozofií a způsobů vyslovení teologie, neboť často se termíny jedna od druhé smyslem od sebe rozlišují. Doba, tak jako i způsob užívání definic v dogmatice, jestliže by totiž nebylo absolutně nezbytné, posléze obhájci víry by poznali, které filozofické formy jsou maximálně slučitelné s katolickou vírou a prosté nebezpečí či omylů.*“⁴⁵⁶ Pražský kníže-arcibiskup si byl vědom, že v prostoru katolické církve by filozofie měla zastávat konkrétní místo, které se však určí kolegiální reflexí, jež vytvoří soulad víry a rozumnosti integrovaný do konkrétního článku víry. Nejedná se tedy jen o cartesiovské *cogito, ergo sum*, ale také o pascalovské: *credo, ergo sum*. Je obtížné říci, jaká z tezí má přednostní stav původu, nicméně nezbytný je zde činitel postoje člověka, ve kterém se nachází společenství, jak v jistém smyslu naznačuje E. Castelli, když reflektuje charakter dogmatu. Říká, „*že je nutné rozlišit to, co je, od toho, v co „credo“⁴⁵⁷, a sjednocuje to, co věříme bytím, s tím, co je věřeno,*“ (jeden antropologický rozměr, s jedním rozměrem ontologickým).⁴⁵⁸

⁴⁵³ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Praga: Caroli Bellmann, 1863, s. 37. ISBN nevedeno.

⁴⁵⁴ Podrobněji Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Dvě řeči 1850 a 1854, při památných slavnostech v Karlíně*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1854. ISBN nevedeno.

⁴⁵⁵ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Praga: Caroli Bellmann, 1863, s. 38. ISBN nevedeno.

⁴⁵⁶ Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 280–281. ISBN nevedeno.

⁴⁵⁷ Podrobněji Blaise PASCAL, *Vermächtnis eines grossen Herzens: Die kleineren Schriften*. Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, 1941. ISBN nevedeno; Blaise PASCAL, B., *Myšlenky - výbor*. Praha: Mladá fronta, 2000. ISBN 80-204-0850-9; Blaise PASCAL, B., *Svět Blaise Pascala*. Praha: Vyšehrad, 1985. ISBN nevedeno.

⁴⁵⁸ Enrico CASTELLI, *Docetismo linguistico ed ermeneutica dell'ingallibilità*. In: sborník *L'Infalibilità – l'aspetto filosofico e teologico*, (ed.), E. Castelli, Padova: Cedam – Casa editrice Dott. Antonio Milani, 1970, s. 18. ISBN nevedeno.

3.1.1 *Cogito, ergo sum* jako „kontemplace“

Jak tedy uvádí L. Hejdánek, je obtížné si dnes představit, že by současný člověk mohl uvažovat o člověku jako o „věci, která myslí (*res cogitans*), anebo že by se člověk sám tak mohl považovat.“⁴⁵⁹ Nicméně stále zůstáváme v intenci kardinála Schwarzenberga, který člověka v jeho lidské přirozenosti vnímá nejen jako racionální bytost, jež tedy přirozenost vnímá více intelektuálně, ale také v rozumu lidském – vedle intelektu – nachází myšlení, latinsky *mens, mentis*, což však ještě obojí musíme vnímat v eucharistické podobě, neboť právě do tohoto kontextu tuto úvahu kníže-arcibiskup vnáší. Zejména pak i s otázkou, jak operuje milost Boží v lidské přirozenosti. Myšlenka dále pokračuje a uvádí, že právě vedle lidské inteligence je také lidské myšlení, což je samozřejmě s kultickým zahalením, a to i v *communio sanctorum*, což je vyznáváno vírou. U kardinála se setkáváme s prolínáním víry a myšlení. Když pak Descartes hovoří ve své třetí *Meditaci o první filosofii* tak, že „už jen z toho, že mě Bůh stvořil, je nasnadě, že jsem nějak učiněn k jeho obrazu a podobě a že tuto podobu, v níž je obsažena idea Boha, vnímám toutéž schopností, kterou vnímám i sám sebe.“⁴⁶⁰ Samozřejmě není problém ve vstupování do mysli, jak uvádí také sv. Bonaventura, když hovoří o itineráři *vstupování mysli do Boha*, kde nacházíme trojiční charakter bytostného objevování na cestě *purgativa, illuminativa* a *unitiva*. Ale jaké očištění z filozofického hlediska můžeme nalézt? Idejí či představy? Trojiční cesta je propojením ve vydávání či vyvlastnění sebe pro toho, který mě dává poznat.⁴⁶¹ Zejména se pak může stát lichou otázkou, jak najít způsob myšlení v sobě?⁴⁶² Myšlení je pro kardinála Schwarzenberga důležité v nasměrování vůči ideji *communio sanctorum*, do něhož věřící skrze myšlení vstupuje. Je to úsilí, které zvnitřňuje duši a kultivuje i její představy. Řekli bychom téměř, že zahlédnout nebo nahlédnout sebe ve společenství v Bohu skrze společenství svatých. Pokud je tedy princip identity charakterizován jako doklad poznatelnosti bytí,⁴⁶³ je také dostačujícím jako doklad správnosti poznání? Je tedy vůbec možné jsoucí identitu myslet bez Boha? René Descartes ve své *Rozpravě o metodě* poukazuje na povahu lidské duše, jež

⁴⁵⁹ Ladislav HEJDÁNEK, *Reflexe víry a metafyzika. Je teologie bez metafyziky možná?* In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. (eds.), SKALICKÝ, K. – SVOBODA, R. – ŠTĚCH, F. Brno: CDK, 2005, s. 17. ISBN 80-7325-077-2.

⁴⁶⁰ Étienne GILSON, *Jednota filosofické zkušenosti*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 120–121. ISBN 978-80-7429-035-0.

⁴⁶¹ Podrobněji Edith STEIN, *Věda kříže: studie o svatém Janu od Kříže*. Brno: Cesta, 2000. ISBN 80-85319-92-6.

⁴⁶² Étienne GILSON, *Jednota filosofické zkušenosti*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 121–122. ISBN 978-80-7429-035-0.

⁴⁶³ Karel ŘÍHA, *Možnost „první filozofie“ v „postmetafyzické době*. In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. (eds.), SKALICKÝ, K. – SVOBODA, R. – ŠTĚCH, F. Brno: CDK, 2005, s. 95–96. ISBN 80-7325-077-2.

svou přirozeností tíhne ke svému Původci. Tvrdí, že „*předpokladem správného poznání je dobré jednání.*“⁴⁶⁴ Jak pojednává K. Říha, když vyzvedá lidského ducha, v němž se bytí projevuje dvěma momenty: „*poznáním a chtěním. Neboť poznáním se bytí interiorizuje a chtěním se uskutečňuje.*“⁴⁶⁵ Můžeme se také ptát po cíli poznání, tedy jen po jsoucí realitě či dobrotě? Nicméně navazujeme na další otázku: kdo, nebo co je smyslem poznání? Jde o reálné či pravdivé bytí? Je-li původcem nebo puditelem k poznání Bůh, je to akt nejvyššího dobra, pravdy, krásy, jenž je vystihující uceleně, a tedy i posílením mysli v dobrém. Otázkou, je-li pojetí Boha totožné s pojetím dokonalosti, jež je existenciálně dotvořené nebo opětným počátkem tvorby?⁴⁶⁶ Například u Hegelovy filozofie, která je nejvyšším činem lidské duše vyjádření – řekněme uchopení duchovní imanence – a je smysluplnou touhou po bytí, ale pouze zdánlivým, nikoliv skutečným bytím, nikoliv absolutní pravdou, a ta je naopak vně, v možnosti vstupování do absolutního Ducha.⁴⁶⁷ Naproti tomu Descartes pojednává o konfrontaci s pravdou o sobě samém, o své duši, která je provázena idejemi, představami a sny. Jak upozorňuje i R. Palouš, „*člověk nemůže ‚mít‘ pravdu, pravda může mít člověka, pokud stojí v pravdě.*“⁴⁶⁸ V této intenci, tedy Božích idejí v lidské duši, vnímá božskou substanci do té míry, že i v pochybnostech člověka se nachází Bůh, když říká: „*Pochybuji, tedy je Bůh. Pochybuji, tedy jsem.*“⁴⁶⁹ Descartes dále říká, „*to je dostatečně zřejmé z toho, co i filozofové prohlašují ve školách za zásadu, že totiž nic není v intelektu, co by napřed nebylo bývalo ve smyslech, kde ovšem ideje Boha a duše nikdy nebyly. Zdá se mi, že ti, kteří chtějí používat své obrazotvornosti na jejich pochopení, počínají si tak, jako kdyby chtěli ke slyšení zvuků anebo cítění zápachu užívat svých očí: naše smysly by nás nikdy o ničem neujistily, nezasáhlo-li by to naše rozumové chápání. Nevěřím, že by mohly podat nějaký důvod, jenž by stačil odstranit toto pochybování, nepředpokládají-li existenci Boží. Neboť především věci, které zcela jasně a zřetelně chápeme, jsou všechny skutečné, což je podepřeno i tím, že Bůh je, čili existuje, že je dokonalou bytostí a že vše, co je v nás, vychází od něho. Z čehož vyplývá, že naše ideje nebo poznatky, jsouce reálnými věcmi a*

⁴⁶⁴ René DESCARTES, *Rozprava o metodě*. Praha: Svoboda, 1992, s. 29. ISBN 80-7298-000-9.

⁴⁶⁵ Karel ŘÍHA, *Možnost „první filozofie“ v „postmetafyzické době*. In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. (eds.), SKALICKÝ, K. – SVOBODA, R. – ŠTĚCH, F. Brno: CDK, 2005, s. 95. ISBN 80-7325-077-2.

⁴⁶⁶ Étienne GILSON, *Jednota filosofické zkušenosti*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 121. ISBN 978-80-7429-035-0.

⁴⁶⁷ George Wilhelm Friedrich HEGEL, *Malá logika*. Praha: Svoboda, 1992, s. 120–122. ISBN 80-205-0153-3; Georg W. F. HEGEL, *Phänomenologie des Geistes*. Praha: ČSAV, 1960. ISBN neuváděno; Georg W. F. HEGEL, *Filosofie dějin*. Pelhřimov: Nová tiskárna, 2004. ISBN 80-86559-19-X.

⁴⁶⁸ Radim PALOUSH, *O srdečném učivu. Teologie a filosofie – spolu nebo proti?* In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. (eds.), SKALICKÝ, K. – SVOBODA, R. – ŠTĚCH, F. Brno: CDK, 2005, s. 67. ISBN 80-7325-077-2.

⁴⁶⁹ Étienne GILSON, *Jednota filosofické zkušenosti*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 121. ISBN 978-80-7429-035-0.

*vycházejí od Boha ve všem, v čem jsou jasné a zřetelné, Bůh, jenž by nám zaručoval, že jsou tak dokonalé, aby nebyly pravdivé.*⁴⁷⁰

Nicméně dlužno dodat, že Descartes hovořil o tom, že aby si člověk uchoval čistotu poznání, měl by být zaměřen pouze na ideje, avšak aby nacházel ve své mysli vedle abstraktního pojmu rozlehlých těles také jejich obraz, můžeme si je představit, jako si představujeme kružnice, trojúhelníky a podobně.⁴⁷¹ Představa těles je však myslitelná, a tudíž jsou spjatá s myslí. Je-li však mysl stejně dokonalá jako Bůh, je již momentem rozvažování a spíše bychom řekli, že je zpodobněna Bohem, jenž v intervalu obrazotvornosti a smyslových vjemů utváří k dokonalosti. Uved'mě i Descartovy pochybnosti o tom, „*zda mne Bůh ve své hře neklame poznáním o vnějším světě, neboť Boží existence je poznáním nejzřejmějším.*“⁴⁷² S čím se však člověk nejvíce potýká, je nejasnost či zmatenost, ve které se i jsoucnost Boží skrývá a kde je i člověk na pochybách, co je správné či dokonalé, aby neztratil cestu myšlení ve své duši. Nyní už ani tak nejde o myšlení jako substanciální fakt, ale o myšlení které se opírá o reálné jednání. Tak se propojuje idea s realitou a naplňuje se v ideál života. Což však v kardinálově porozumění eucharistické oběti nacházíme v kontemplaci *communia* s Bohem, který uvádí v akt myšlení o NĚm, anebo k NĚmu vedoucí. I z tohoto důvodu tedy nachází důvod uprostřed liturgie včlenit homilii, která by mysl věřících posílila v důvěrném dialogu andělských či nebeských skutečností. Nicméně co přesně je myšleno vyjádřením konsekračních slov „Toto je mé Tělo.“ – hlava Těla nebo Osoba? Zejména pak božsko-lidská událost zpřítomnění vede T. Špidlíka k tvrzení, že v této chvíli je každý celebrant neomylný, neboť jedná *in persona Christi*,⁴⁷³ v době kardinála Schwarzenberga se pak užíval termín *alter Kristus*, která už samotným vyhlášením poukazuje na jistou dokonalost poznání, jež by ve svém důsledku měla uvádět na správnou cestu jednání, která „oživuje“ víru v Boží existenci. A to v intenci soustavně tvořitelského záměru, tj. že každá osoba se svým způsobem halí do dialogu své putující duše, kdy i skrze smysly mohu poznávat či odhalovat věci nadsmyslové

⁴⁷⁰ René DESCARTES, *Rozprava o metodě*. Praha: Svoboda, 1992, s. 29–30. ISBN 80-7298-000-9; René DESCARTES, R., *Discours de la méthode: texte intégral, texte conforme à l'édition de 1637*. Paris: Hachette, 1997. ISBN 2-01-166963-4.

⁴⁷¹ Étienne GILSON, *Jednota filosofické zkušenosti*, Praha: Vyšehrad, 2011, s. 122–123. ISBN 978-80-7429-035-0.

⁴⁷² Podrobněji René DESCARTES, *Betrachtungen über die Grundlagen der Philosophie*. Leipzig: P. Reclam, 1892. ISBN neuvedeno.

⁴⁷³ Podrobněji *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995, ISBN 80-711-3089-3; PIUS XII., *Encyklika O tajnom těle Kristovom*. Trenčín: Ústredie slov. kat. študentstva, 1944. ISBN neuvedeno; JAN PAVEL II., *Apoštolský list biskupům, kněžím a věřícím laikům k Roku eucharistie – Mane nobiscum Domine*. Praha: Česká biskupská konference, 2004. ISBN 80-239-9583-9; Joseph RATZINGER – BENEDIKT XVI. *Duch liturgie*. Brno: Barrister Principal, 2006. ISBN 80-7364-035-5; Joseph RATZINGER – BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský*. Brno: Barrister Principal, 2007. ISBN 978-80-87029-20-6.

(dialektické, duševní), ale – jak už řekl Hegel – s námahou duševního úsilí dojít ke světlu toho, jenž vytvořil lidskou, dobrou duši, která je ikonou Dobra. Pro upřesnění bychom snad mohli uvést, že lidské úsilí je pověstným Jákobovým žebříkem k tomu, aby Bůh otevřel násobně rozměr svého přebývání. Na otázku: „Mistře, kde bydlíš?“ Kráčejte a zhlédnete. V čem se tedy Descartes odchýlil, bylo jeho myšlení v pochybnostech o sobě, což však v přítomnosti nazaretského Mistra rozšiřuje v živé věření v Něm. Tedy v jistém riziku vykročení k věčnému a vtělenému Logu, když se vysloví: „*Pojd'*“.⁴⁷⁴

3.1.2 *Credo, ergo sum* jako „pobyt“

Vyhlídka nalezení Mistrova příbytku je téměř intencí zachycení jeho učení, kde člověk vpomyslném příbytku rodinné víry může nacházet a objevovat poklady učení v pokladnici předávání v apoštolské víře a apoštolským studijním duchem.⁴⁷⁵ Takto bychom mohli nalézt objevování bytostného žití vzájemné důvěry, která je posilována rodinným i privátním studiem. Kardinál Schwarzenberg se nepokouší o nějaký specifický systém křesťanské filozofie⁴⁷⁶, tak jako jeho učitel A. Günther, ale mohli bychom říci, že aplikace způsobu existencialismu „v pojetí M. Heideggera“ je zde patrná. Můžeme také hovořit o tzv. teologii dialogu, která překračuje rámeček rodinného pobytu a vstupuje do rodiny svolaných, skrze niž může být „*bezprostředně určován aktivitou přitažlivosti, skrytosti, blízkosti, svatosti a láskyplnosti Boží*“.⁴⁷⁷ Úmyslem knížete-arcibiskupa je, aby se věřící ve „*zpřítomnělé liturgii stali svědky dialogické křesťanské víry zejména těm, kteří ještě nevzkročili do církve: takto naši věřící pro Boha a nablízku Bohu je upozorněním před ostatními, aby svatou svou víru vyznávali od všech nakažlivých zvráceností, před bdělými lidmi a strážci*“.⁴⁷⁸ Můžeme zde vnímat, že aktualizací oběti celého Kristova těla je nutné vyzvednout rovněž smysl současného ekumenismu, neboť v době českého primase se hovořilo o přístupu a komunikaci s protestanty. Dnes jsou již nazýváni „odloučenými braty a sestrami, kteří patří

⁴⁷⁴ Podrobněji Joseph RATZINGER – BENEDIKT XVI. *Duch liturgie*. Brno: Barrister Principal, 2006, s. 155–162. ISBN 80-7364-035-5.

⁴⁷⁵ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 46. ISBN neuvedeno.

⁴⁷⁶ Vedle A. Günthera v první polovině 19. století můžeme uvést jednoho z činitelů druhé poloviny 20. století, francouzského filozofa a teologa, C. Tresmontant. Například v dílech: „Existuje křesťanská filosofie?“ anebo „Základní pojmy křesťanské metafyziky“ atd. Josef Petr ONDOK, *Řeč o Bohu*. Brno: CDK, 2006, s. 13–14. ISBN 80-7325-102-7.

⁴⁷⁷ Jolana POLÁKOVÁ, *Rozum a víra. Rekapitulace jednoho přístupu*. In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. (eds.), SKALICKÝ, K. – SVOBODA, R. – ŠTĚCH, F. Brno: CDK, 2005, s. 77. ISBN 80-7325-077-2.

⁴⁷⁸ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 47. ISBN neuvedeno.

k jednomu Kristu.“ V Kristologickém hymnu pak nacházíme dvě gesta, která otevírají Zjevení: „pokleknutí“ a „vyznání, že Ježíš Kristus je Pán“, ta nás v intenci kardinála Schwarzenberga a jeho „reintegrace“ fraternity „jednoho ponoření v Kristu“ přenáší z „Kalvárie k otevřenému hrobu.“ K tomu nás vede též gesto první apoštolky církve, Máří Magdalény, která obejmě nohy Vzkříšeného, neboť zaslechla svého Mistra. Když biskup Strossmayer na I. vatikánském koncilu hovořil o tom, že „odloučení bratři bloudí, ale bloudí v dobré víře“, dlužno přiznat, že svým způsobem bloudí i katolíci v dobré víře, tedy v úsilí o reintegraci. C. V. Pospíšil připomíná slova Jana Pavla II.: „*Katolíkům by mělo být ,větším‘ úsilím o znovusjednocení ležet na paměti.*“⁴⁷⁹ Nicméně je všeobecně vnímáno, že nejde o jakousi zpětnou uniformitu, vnější znovusjednocení, či dokonce populismus, je jisté, že dialog Ukřižovaného se opět napojuje s tzv. uprchlými apoštoly až se Vzkříšeným. Pro katolíky opět ve společenství se Vzkříšeným v jítění „s požehnanou rybou a chlebem“, „znovuvdechoutým lidstvím a poznání člověčenství“ a pak samozřejmě „promlouvání jinými jazyky“. Kardinál Schwarzenberg v tomto kontextu uvádí, že v „církvi je jakékoliv odchýlení od nauky vždycky možné usměrnit.“ Pokud je tedy společné křesťanské hledání sjednocující autority ve víře v Krista, pak skrze Ukřižovaného a Vzkříšeného v „*silenciu hrobky/jeskyň Vzkříšeného, v řeči ekonomické Trojice, kdy i její nauka „starověkých křesťanů“ se nesla interpretací platonismu či novoplatonismu velkého Augustina v Duchu církve.*“⁴⁸⁰ Papež Pius IX. hovořil o tom, že „*ačkoliv je víra nad rozumem, nemůže si vystačit sama o sobě, jen s obojím, jedno od druhého se odlišujícím principem, ale jsou „nesmrtelně věčné a pravdivé prameny“, skrze něž je stále mluvící Bůh. Neboť víra díky rozumu je osvobozována od omylů, a tudíž božské věci poznává a podivuhodně vysvětluje, upevňuje a zdokonaluje.*“⁴⁸¹ V podobném duchu hovoří i J. B. Franzelin, a to když při srovnání s II. vatikánským koncilem hovoří o nadčasovosti tohoto jezuita a když píše o teologii zjevení ve dvou směrech: Zjevení jako Boží mluvení (*locutio Dei*), ale také jako Boží konání (*actio Dei*).⁴⁸² Hovoříme-li o Božím mluvení k člověku, a tedy i k celému stvoření, jež je i konáním v souběžnosti, není možné vnímat tento charakter bytí bez vztahu.

⁴⁷⁹ Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Otázky spojené s hledáním nových způsobů výkonu primaciální pravomoci*. In: sborník *První sněm celosvětové církve. První vatikánský koncil 1860–1870*. (ed.), HANUŠ, J. Brno: CDK, 2001, s. 71–72. ISBN 80-85959-79-8.

⁴⁸⁰ Josef Petr ONDOK, *Řeč o Bohu*. Brno: CDK, 2006, s. 13–14. ISBN 80-7325-102-7.

⁴⁸¹ Papež Pius IX. v encyklice z 9. listopadu 1846. Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 37. ISBN neuvedeno.

⁴⁸² Karel SKALICKÝ, *Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu*. In: *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 26. ISBN 80-85929-85-6.

I proto kardinál Schwarzenberg hovoří o milujícím mluvení.⁴⁸³ V tomto bodě si můžeme také položit otázku, zda bylo Zjevení Písma svatého dokončeno? Zejména pak s ohledem na to, když Kristus říká apoštolům, že se nemají radovat z toho, že konají divotvorné skutky, ale z toho, že „jsou jejich jména zapsána v nebi“. Není-li nebe prostorem, je možné uvažovat i v intenci Božího království – tedy kde se nachází? Je-li mezi námi, touží věčný a vtělený *Logos* po relaci. Relaci myslí k Pomazanému a skrze kalich i v Pomazaném, a pak již v obraze a podobě lidskosti „jeskyně Vzkříšeného“, kam vstoupil jako první Petr, tak jako opustil fraternitu jedné loďky, aniž měl jistotu svého Pána, ale z pokynu spřízněného hlasu. A to integrálního hlasu, který vpouští do rizika, možná bychom mohli říci dokonce až závanu pochyb, aby opětným rozhodnutím „Ty“, upevnil dobrou víru. Samozřejmě zde můžeme také uvést, že Duch vyvedl Ježíše na poušť, aby byl pokoušen a Mistr z Nazareta ujišťuje svých Dvanáct, že jejich cesta nebude jiná, i když v jeho jménu budou přicházet jiní v pokušení a do pokušení uvádět ani ne tak pochybující, ale vlašné a líné duchem. „Co je bez chvění, není pevné,“ jak uvádí V. Holan, na adresu proměny lidského příběhu.

Kardinál Schwarzenberg na I. vatikánském concilu uvádí, že věří v jednu, svatou, všeobecnou, apoštolskou církev, aby tak zdůraznil, že ani jedna z charakteristik církve se nedá oddělit, neboť se dovršuje ve vzkříšení mrtvých a života věčného. Avšak můžeme vzkříšení vnímat jen jako parusii? Neboť „Nech, ať mrtví pochovávají své mrtvé, ty mě následuj.“ Katolická církev zahrnuje autoritu papeže, biskupů, církevních učitelů, zasvěcených osob a věřících,⁴⁸⁴ protože jen tak dochází k *harmonizaci*⁴⁸⁵ plurality národní společnosti i její jedinečnosti,⁴⁸⁶ neboť jde o Boží zaslíbení, v němž člověk zakouší běh „věčného umírání a vznikání,“ aby si „přiblížil budoucnost, konečný cíl a smysl, směr, který nelze převrátit.“⁴⁸⁷ Boží zaslíbení tak můžeme vnímat v reálné náboženskosti – Boží

⁴⁸³ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 39–40. ISBN neuvedeno.

⁴⁸⁴ Jedno z dalších klíčových témat, která se měla přesněji specifikovat na I. vatikánském concilu, byla terminologie „kolegiality.“ Jednalo se tak o vyjasnění duchovních pravomocí biskupů v celé církvi nad právními, a to ve vztahu k papeži. PAVELKOVÁ, M. *Dogma o papežském primátu a neomylnosti na I. vat. concilu*. In: *Dokumenty prvního vatikánského concilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 45–47. ISBN 80-85929-85-6.

⁴⁸⁵ Na II. vatikánském concilu se autorita papeže a sbor biskupů jasněji podává v tom znění, že papež ve sboru biskupů může vyslovit větu v otázce víry a mravů, má se přijmout s důvěrou a úctou. A to i tehdy, když se nevysloví *ex cathedra*. Tedy vše, co vychází nebo směřuje k Písmu svatému, je třeba brát s vírou ku prospěchu společenství církve, ať hovoří papež, biskup nebo kněz. *DOKUMENTY II. Vatikánského concilu*. Praha: Zvon, 1995, s.61–62. ISBN 80-711-3089-3.

⁴⁸⁶ Pius IX. ve svém projevu z 18. března 1861 vybízí k návratu ty, kteří vkládají rozruch do společnosti. Svedli mnohé lidi k neuctě a zbytečným společenským přešlapům. V projevu tak zdůraznil, že církev je připravena odpustit a ochotě ke smířlivým poradám. AUBERT, R.: *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX*. I. Milano: Paoline, 1990, s. 158–159. ISBN 88-215-1888-4.

⁴⁸⁷ RATZINGER, J., *Úvod do křesťanství*. Brno: Petrov, 1991, s. 69. ISBN neuvedeno.

přítomnosti. Proto je na místě otázka, proč je nutný takový zápas lidské bytosti? A odpovědí je opět otázka – jak Bůh stvořil svět? Jak z člověka činí nově stvořený obraz? Jedná se tedy o zápas tzv. nového stvoření. H. J. M. Nouwen hovoří o tom, že „*Bůh musel tvořit pomocí toho, že se stáhl do sebe; koncentrací sebe samého vytvořil ne-Já, to jiné mu podobné. Podobné je to také v lidské komunikaci. Aby se druhý člověk otevřel a začal hovořit, poradce se musí stáhnout. Stažením vlastního já pomáhá druhému člověku k tomu, aby se stal sám sebou.*“⁴⁸⁸ Tato perichoretická dimenze a dynamika lidského obrazu v Bohu se prolíná s bratrstvem, aby se časovost a ohraničenost nacionálnosti stala paradoxně ovocem božské víry.

Přímo primas český hovoří *de Deo Creatore*, že „*vrchol nerovnosti ušlechtilé vědy, která se nás dotýká, je ve zrození lidských duší, kde by Boha člověk pozoroval a od Boha byl hýbán, avšak člověk – porušující integrální hlas ve stvoření, jednoho Boha, všemohoucího stvořitele ve všem zahalený – popírá, že ho uslyšel.*“⁴⁸⁹ Což tedy ale, jak upozorňuje E. Castelli, „*poslouchání není více, než poslouchání se?*“⁴⁹⁰ Můžeme zde použít filozofické (sokratovské zvolání): *Poznej sebe sama?* V jaké však podobě? Varianta stoiků poukazuje na vznešenost filozofie v jejích idejích, což lze podle E. Castellioho také nahlédnout jako jeden z charakterů dogmat,⁴⁹¹ které již tolik neintegrují *praxis*. Naproti tomu biblická podoba obrazu lidskosti v její vznešenosti poukazuje na vzájemnou integritu či přináležitost. Pak již tedy hovoříme o tvorbě biblické teologie, bez níž se nedá tvořit žádná jiná. Proto i T. Machula připomíná dvojí podobu nahlížení teologie, kdy ji vnímá „*na jedné straně jako vědeckou disciplínu a na straně druhé jako moudrost, která je do značné míry dána náboženskou zkušeností a svatostí.*“⁴⁹² Téměř bychom mohli hovořit o pozvednutí lidské přirozenosti. Neodmyslitelným závazkem je tedy zalíbení se Bohu ve víře, nebo spíše objevení zalíbení v Bohu. M. I. Rupnik hovoří o jisté podobě života „*syna v Synu*“, kdy je nacházen „*vánek rajské zahrady*“, slovy J. Jasperse pak jde o „*objímajícího v Objímaném*“, jakožto „*Vzkříšeného zahradníka*“ dle volajícího jménem. Zajímavá je reflexe E. Castellioho,

⁴⁸⁸ NOUWEN, H. J. M., *Zraněný ranhojič*. Praha: Návrat domů, 2008, s. 99–100. ISBN 978-80-86715-001.

⁴⁸⁹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 39–40. ISBN neuvedeno.

⁴⁹⁰ Enrico CASTELLI, *Docetismo linguistico ed ermeneutica dell'ingallibilità*. In: sborník *L'Infallibilità – l'aspetto filosofico e teologico*. (ed.), CASTELLI, E. Padova: Cedam – Casa editrice Dott. Antonio Milani, 1970, s. 25–26. ISBN neuvedeno.

⁴⁹¹ Enrico CASTELLI, *Docetismo linguistico ed ermeneutica dell'ingallibilità*. In: sborník *L'Infallibilità – l'aspetto filosofico e teologico*. (ed.), CASTELLI, E. Padova: Cedam – Casa editrice Dott. Antonio Milani, 1970, s. 13. ISBN neuvedeno.

⁴⁹² Tomáš MACHULA, *Víra a Boží existence v konstituci Dei Filius*. In: *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 32–33. ISBN 80-85929-85-6.

který hovoří v tom smyslu, že „*Bůh se sice vyslovil ve svém Zjevení jednou pro vždy, ale že by neodpověděl na úpěnlivé volání?*“⁴⁹³ Vztah mezi „myšlením“ a „věřením“ je nezbytností k objevování jedinečné lidské osoby.

Naše úvahy jsou stále vedeny v kontextu „milujícího mluvení“ z Boží strany, ale jak k tomuto postoji může dojít člověk? A může vůbec? V tomto případě můžeme hovořit nejen o vztahu víry a rozumu, ale také milosti a rozumu.

3.2 Jak operuje milost ve vztahu k rozumu

S ohledem na „pevnou a stálou víru“ hovoří kardinál Schwarzenberg o tom, že je žádoucí (ani ne tak objasňováním skrze prozkoumané prameny a užívané metody) dobře vědět o společném učení ve Zjevení, „*od omylů se vyvarovat, s pravou upřímností vášnivě lásky, takto lidsky do konce a laskavě vůči Bohu se pohybovat – Bohu dáno hrdě povstat, lidem však dána milost.*“⁴⁹⁴ Jak hovoří E. Castelli o gratuitě z Milosti, tedy *gratia gratis data*, kdy *gratuita per se* není rozpoznatelná s představou Milosti, neboť s sebou nese představu táhnutí, které v sobě jako chrámový vítězný oblouk zahrnuje riziko – neodstranitelná hra pnutí a sil – tímto je podle komunitního rozmlouvání to, co v sobě termín *gratis* zahrnuje také *gratia* vystavující upřesnění toho všeho v charakteru „obdarování“, které se stává obdarováním vírou, jež je vyjádřeno v: „*Věřím, Pane, pomoz mé nevěře*“⁴⁹⁵ tedy přenesené gratuity v gratii.⁴⁹⁶ Proto také připomeňme otázky, které pražský kníže-arcibiskup připomíná: o stavu čisté přirozenosti, o četnosti a způsobu milosti pomáhající, o způsobu, jakým duše v těle operuje? Neboť tato a mnohá další učení byla dosud vzdálená synodálnímu definování, přestože některá se již na concilech objevila, obzvláště v Tridentu. Ačkoliv byla vyhlášena, přesto byla dána teologům zpět k přepracování.⁴⁹⁷ Dále inspirován A. Güntherem, který uvádí, že pro „*spekulativní činnost je závislá na objevování, které z předpracované zkušenosti dává vědění. V tomto důsledku jejího vědění, zejména svobody. Jistým způsobem se jedná také o změnu vztahu mezi životodárným principem a lidským rozumem, kdy je (nebo může nastat) potvrzení vztahu mezi lidským rozumem a životodárným*

⁴⁹³ Enrico CASTELLI, *Docetismo linguistico ed ermeneutica dell'ingallibilità*. In: sborník *L'Infalibilità – l'aspetto filosofico e teologico*. (ed.), CASTELLI, E. Padova: Cedam – Casa editrice Dott. Antonio Milani, 1970, s. 22–23. ISBN neuvedeno.

⁴⁹⁴ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 38–39. ISBN neuvedeno.

⁴⁹⁵ *Mk* 9, 24

⁴⁹⁶ Enrico CASTELLI, *Docetismo linguistico ed ermeneutica dell'ingallibilità*. In: sborník *L'Infalibilità – l'aspetto filosofico e teologico*. (ed.), CASTELLI, E. Padova: Cedam – Casa editrice Dott. Antonio Milani, 1970, s. 24. ISBN neuvedeno.

⁴⁹⁷ Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 278–279. ISBN neuvedeno.

*principem, skrze to, co má povinnost či závazek poznat, a jím, z objektivního hlediska nebo z pohledu opačné strany, vyzvednout, je tak důležitá podmínka poznání, která je vyjádřena vedle Ducha.*⁴⁹⁸ Kde tedy vedle přispění Ducha svatého může posluchač nalézt *gratuitu* dárce ve vztahu k obdarovanému? Kardinál Schwarzenberg nachází cestu v ortopraxi „stanového setkání“ v cyklu tří nebo čtyř let nad diecézním katechismem, či dalšími alternativami, aby věřící skrze prvotní slyšení i srdcem zaslechli „*veselost Krista, která omlazuje jejich duši, neboť se vtiskuje do paměti a formuje jeho samotné lidství.*“⁴⁹⁹

„*Odvolávat se na vědu je legitimní, nebo nelegitimní?* Dále se E. Castelli ptá, jestli „*věda, na kterou se obrací, je nástrojem, kterému přísluší platnost na církevní rozhodnutí?*“⁵⁰⁰ Musíme zde na prvním místě konstatovat, že primas český shledává lidskou svobodu v její pravdivosti pouze v souvislosti se svobodou evangelní. Dále pak můžeme uvést reflexi poznávání z hlediska rozumu podle biskupa Strossmayera, který hovoří o tom, že víra poznávaná skrze rozum zahrnuje dva momenty: důvtip a intelekt. Špidlíkova odpověď se pak tedy nese ve dvou rovinách tvořené teologie, kdy se hovoří s Bohem anebo o Bohu. Nicméně kardinál Schwarzenberg usiluje o aktivní zapojení duchovní komunikace v liturgii mše svaté, která má všechny účastníky nejen pozvedat k Bohu, ale „*skrze její průběh a ritus, a rovněž svátostnou ceremonii, i dalšími liturgickými částmi, vést účastníka k většímu zanícení, uctivosti a zbožnosti k poznání.*“⁵⁰¹ Dále říká, že i „*přes nepříhodnost veřejné společnosti se křesťané v církvi ve víře upevňují a mohou uchovávat to, co je pokladem víry. Neboť i díky vnější nepřízni se v Božím slově nachází oblažující světlost, která člověka pozvedá i radí.*“⁵⁰² „*Kde také její úrodnost je božským slovem udržována silou, aby zůstávala ovocem, zralým bytím, aby řečníci zbožné učení, její propojení, a také takto uspořádané předkládali a také nejrůzněji vysvětlovali a posilovali; tak velice kázali metodou zvláště k duchovnímu rozvoji posluchačů, posílení kulturou v nejvíce možném odevzdání.*“⁵⁰³ Ocitáme se však nejen v prostoru umění slova, ale také skulptury či architektury, kde se konají různá komunitní setkání, proto je zapotřebí zmínit další

⁴⁹⁸ Peter KNOODT, *Günther und Clemens: offene Briefe*. I. Wien: Braumüller, 1853, s. 99. ISBN neuvedeno.

⁴⁹⁹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Praga: Caroli Bellmann, 1863, s. 53. ISBN neuvedeno.

⁵⁰⁰ Enrico CASTELLI, *Docetismo linguistico ed ermeneutica dell'ingallibiltà*, In: sborník *L'Infalibiltà – l'aspetto filosofico e teologico*. (ed.), CASTELLI, E. Padova: Cedam – Casa editrice Dott. Antonio Milani, 1970, s. 25. ISBN neuvedeno.

⁵⁰¹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Praga: Caroli Bellmann, 1863, s. 52–53. ISBN neuvedeno.

⁵⁰² Podrobněji JAN PAVEL II., *Evangelium vitae: encyklika o životě, který je nedotknutelné dobro*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-139-3.

⁵⁰³ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Praga: Caroli Bellmann, 1863, s. 53. ISBN neuvedeno.

souvztažnost, a to mezi rozumem a sentimentem, kde můžeme nacházet počátek kontradikce, ale zároveň i počátek momentu sjednocení.

3.3 Kooperace „příběhu“ mezi rozumem a sentimentem

V tomto případě vstupujeme do příběhu užšího společenství věřících, v němž se znamení mají vykládat tzv. integrálním obrazem mluvy. Hovoříme tak již o inkarnaci, kdy se Bůh stal člověkem, aby symbolika víry byla pochopitelná. A tato řeč je srozumitelná, ale ve stavu s ohledem na *status gratiae* (*gratis data*).⁵⁰⁴ Nejde tedy o vyzvednutí sentimentu nad rozum, nebo naopak, ale o vnímání integrity lidské osoby, která si znamení či symboly v konkrétní podobě vysvětluje a z nich se rodí nové pojmové představy. Zvláště kdy J. Hanuš hovoří o vztahu mezi křesťanstvím a romantismem, nachází projekci osobní víry v panteistickém charakteru. O pantheismu budeme hovořit níže, ale můžeme zde zmínit reflexi E. Castelliho, který poukazuje na to, že „*svatostánek logiky byl nahrazen svatostánkem znamení*.“⁵⁰⁵ Který by se měl stát místem soudržnosti komunity, kde je „*rozhodnutí – protože je sdílené komunitou věřících – status gratiae*“⁵⁰⁶ nejen v jednotlivci, ale v celém společenství.⁵⁰⁷ Zde můžeme také lépe porozumět požadavkům kardinála Schwarzenberga po integritě schématu jednání na I. vatikánském concilu, tak i v požadavcích jednomyslnosti schvalování jednotlivých dekretů. I přes to, jak K. Schatz poukazuje na *tridentinum*, tak i *vatikanum*, kde se otevřenost diskusí otevírá, se na Vatikánu – téměř od jeho zahájení – začala klást podoba důrazu na „většinu“ či „menšinu“ koncilních otců příklánějících se k určité formě zpracování dekretů. Nicméně kardinál Schwarzenberg ze své pozice vnímal tuto podobu jako neslučitelnou s tradicí církve.

„*V zásadě tedy prolínání logické rozumnosti a sentimentu, zviditelněné a také jistě v principech učiněné a nepochybně uspořádané, v jeho konečnosti napjaté, je žádoucí, aby se z nitra racionálně s jistotou prozkoumalo to, co se mohlo nejsprávněji probrat, i to nejskrytější v duši člověka je ke správnému nahlédnutí svědectví, jakožto pravé či falešné*

⁵⁰⁴ Enrico CASTELLI, *Docetismo linguistico ed ermeneutica dell'ingallibilità*. In: sborník *L'Infalibilità – l'aspetto filosofico e teologico*. (ed.), CASTELLI, E. Padova: Cedam – Casa editrice Dott. Antonio Milani, 1970, s. 13–14; Vladimír BOUBLÍK, *Teologická antropologie: člověk v Kristu Ježíši*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-059-9.

⁵⁰⁵ Enrico CASTELLI, *Docetismo linguistico ed ermeneutica dell'ingallibilità*. In: sborník *L'Infalibilità – l'aspetto filosofico e teologico*. (ed.), CASTELLI, E. Padova: Cedam – Casa editrice Dott. Antonio Milani, 1970, s. 19. ISBN neuvedeno; Ctirad V. POSPÍŠIL, *Hermeneutika mysteria: struktury myšlení v dogmatické teologii*. Praha: Krystal OP, 2010. ISBN 978-80-87183-16-8.

⁵⁰⁶ Enrico CASTELLI, *Docetismo linguistico ed ermeneutica dell'ingallibilità*. In: sborník *L'Infalibilità – l'aspetto filosofico e teologico*. (ed.), CASTELLI, E. Padova: Cedam – Casa editrice Dott. Antonio Milani, 1970, s. 25. ISBN neuvedeno.

⁵⁰⁷ Podrobněji PIUS XII., *Encyklika Mediator Dei: o posvátné liturgii*. Brno: Sušilova literární jednota bohoslovců, 1948. ISBN neuvedeno.

*principy váhy, mezi rozumem a sentimentem, o něž se opírají, nebo vpravdě přípustné jako falešné, nebo od počátku chybné či jinak chybně zpracované, anebo bylo předem již rozhodté.*⁵⁰⁸ Zde ovšem také musíme zmínit myšlenku sv. Tomáše, který upozorňuje na to, že charakteristika duše lidské osoby má analogickou podobnost s duchovou bytostí andělů. Nicméně jak uvádí T. Machula, diskursivní myšlení, které je duši vlastní, „je myšlení, které postupuje po krocích. Anděl naproti tomu poznává intuitivně, tzn. rozumovým vhledem, který není postupným procesem, ale bezprostředním nazíráním.“⁵⁰⁹ Diskursivní charakter myšlení je však poplatný spíše pozemskému putování v myšlené víře o věcech nebeských, andělských či božských. Jak tedy alespoň uvádí velký Augustin, v nebi tento charakter již nebude a podle jednoho filozofa, zřejmě Aristotela, „existuje tolik diskursivního myšlení, kolik je jsoucnosti“. Můžeme říci, že v pozemskosti myšlení objekt poznáváme skrze subjekt, ať již v podobě *ratio* či *intelligentia*, jak rozlišovala středověká latinská lingvistika, jak uvádí T. Machula.⁵¹⁰ Položme si na tomto místě otázku související s kardinálem Schwarzenbergem: byl primas český umírněným racionalistou, či intelektuálem?

Uvažujeme tak proto, že güntherianismus byl pro jeho život velmi inspirující, jak uvedl E. Winter, když poukázal na jeho „přehnanou závislost na güntherianismu“. Postoj kardinála Schwarzenberga lze takto reflektovat ze tří důvodů: 1/ sám se hlásí ke güntherianismu; 2/ dále pak se v dopise papeži Piu IX. vyslovuje o pravomocech biskupa, kdy v případném odsouzení některých knih papežem v dané diecézi spravované místním ordinářem se odsuzují nejen publikace, ale i samotný biskup a 3/ v kardinálově postoji k výuce, studiu a vzdělání nacházíme charakteristiku, tzv. „naroubování“, popisované A. Güntherem, kde klade důraz na mravní podmíněnost svobodné spolupráce se silou Boží milosti, která ujišťuje a naplňuje bytostné já.⁵¹¹ V otázce *de gratia et vita aeterna* hovořil kardinál o vnitřní síle, která pošlapává racionalismus a materialismus, neboť milost tíhne k věčnosti a tím pudí „nesmíchaný závan“ v lidské přirozenosti. Když jsme výše hovořili o *credo, ergo sum*, zde se již jedná o to, jak smysluplně postavit bytí, které věří? Kardinál Schwarzenberg proto dodává, že „*námaha v podobě vystupování ve víře je velmi vysilující a výsměchem lidem u těch, kteří jakožto jsou v racionálním omylu, anebo v křehkých důvodech ze zvyku „sepsané“ víry. V této věci může být nápomocné, bohabojné a žádoucí,*

⁵⁰⁸ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*, Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 38–39. ISBN nevedeno.

⁵⁰⁹ Jedná se o kroky, kdy „z p vyvodí r, z r pak vyvodí q, atd. Tomáš AKVÍNSKÝ, *Otázky O Duši*. Praha: Krystal OP, 2009, s. 119. ISBN 978-802-87183-13-7.

⁵¹⁰ Tomáš AKVÍNSKÝ, *Otázky O Duši*. Praha: Krystal OP, 2009, s. 119. ISBN 978-802-87183-13-7.

⁵¹¹ Anton GÜNTHER, *Vorschule zur spekulativen Theologie des positiven Chtistenthums*. Wien: Wallishaussen, 1848, s. 231. ISBN nevedeno.

ne toliko v jasnosti vždy prameny zkoumané a učiteli užívané, ale – před veškerou vrtkavostí lidského myšlení – dobře vědět o společném učení ve zjevení, a od omylů si přát se vyvarovat, s pravou upřímností vášnivé lásky, takto lidsky dokonce a laskavě vůči Bohu se pohybující, s Písmem ať: „Bohu dá hrdě povstat, lidem však dát půvab.“⁵¹² V jistém smyslu můžeme říci, že vkus víry lze objevit niternou námahou či usilovným dialogem, neboť se jedná o zjevení a bytí nad Písmem. Například A. Günther pokračuje, že „s velkou chudobou se má ze všeho uchovávat svatost a řád křesťanské církve všech lidí a nový svět z nízkosti přirozenosti života a jeho smyslových zájmů je pak vytrhuje.“⁵¹³ V tomto kontextu se pražský kníže-arcibiskup s úsilím věnuje potřebě člověka zaplnit knihovny domácností a farností kvalitními knihami, neboť skrze ně se buď pozvedá, nebo snižuje kvalita společenství či komunity.⁵¹⁴ Je to už prastarý zvyk zbožnosti katolické církve, kdy modlitba soukromá či ve společenství je vystavená a šlechtěná privátní četbou. I v této souvislosti užívá A. Günther přirovnání, kdy člověk tímto úsilím dosahuje „k nejvyššímu slunci, které vychází duši, kde svou činností zůstává, musí člověk zakusit jistotu.“⁵¹⁵ Zde se již svým způsobem dostáváme na tenký led, kde ve srovnání s Mistrem Ecchartem můžeme hovořit o duši, která je niternou jiskrou člověka, tak jako sv. Tomáš hovoří o tom, že „duše je principem bytí“ a potažmo „počátkem konání“.⁵¹⁶ Nicméně je obtížné osvětlit božskou podstatu lidského bytí. Avšak je jisté, že „pokud chce člověk poznat svou pravou identitu, musí ve své mravnosti, což je v tomto případě touha zalíbení se Bohu, dojít k poznání podstaty svého rozumu,“⁵¹⁷ jak uvádí A. Günther. Zajímavá je rovněž reflexe andělského učitele, který hovoří o „substanci duše, která nakolik je v potenci k inteligibilním jsoucňům, je možný i rozum.“⁵¹⁸ Zde se pak dotýkáme na jedné straně jedinečnosti lidské osoby, a na straně druhé také tzv. libida, které C. G. Jung chápe jako nejnuitřenější nepoznatelnou lidské intimity, vědomí a nevědomí. Vzhledem k lidskému poznání je na místě také otázka, zda jde o pojímání nebo nahlédnutí? Podle A. Günthera „nemůže Duch být prostředkem poznání,

⁵¹² Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Praga: Caroli Bellmann, 1863, s. 38–39. ISBN nevedeno.

⁵¹³ Anton GÜNTHER, *Vorschule zur spekulativen Theologie des positiven Chtistenthums*. Wien: Wallishaussen, 1848, s. 231. ISBN nevedeno.

⁵¹⁴ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Praga: Caroli Bellmann, 1863, s. 37–38. ISBN nevedeno.

⁵¹⁵ Anton GÜNTHER, *Vorschule zur spekulativen Theologie des positiven Chtistenthums*. Wien: Wallishaussen, 1848, s. 231. ISBN nevedeno.

⁵¹⁶ Tomáš AKVÍNSKÝ, *Otázky O Duši*. Praha: Krystal OP, 2009, s. 219. ISBN 978-802-87183-13-7.

⁵¹⁷ Anton GÜNTHER, *Vorschule zur spekulativen Theologie des positiven Chtistenthums*. Wien: Wallishaussen, 1848, s. 231. ISBN nevedeno.

⁵¹⁸ Tomáš AKVÍNSKÝ, *Otázky O Duši*. Praha: Krystal OP, 2009, s. 218–219. ISBN 978-802-87183-13-7.

neboť nejde o objevování, ale o stávání se bytím.“⁵¹⁹ Když kardinál Schwarzenberg hovoří o objevování víry, nejprve zdůrazňuje, že „člověk je ve společenství svaté katolické církve a apoštolské víry, která přináší lidem spásu a je základem, který hlásáme a bez kterého se není možné líbit Bohu. Takto ode všech, kteří skrze křest jsou ovinutí zárukou svaté Matky církve, která je upevňuje a stále bytostně udržuje.“⁵²⁰ Nejde tedy jen o objevení víry jako obdarování spásou, ale z poslání v apoštolské víře se stává především bytí *mystického Krista*, v jeho Těle, druhým Kristem, což je pojetím nezachytitelné. Primas český tímto způsobem jakoby čte mezi mezi rozumem a půvabným sentimentem, mezi znamením doby a tím, čemu dnes říkáme *in speciae aeternitatis*. Nicméně vedle *mysteria corporis Christi* je zde ještě *mysterium*, které teologii kardinála Schwarzenberga ovlivnilo, a to *mysteria cordis*,⁵²¹ které věřící objevuje v uctivosti vůči eucharistii.

Zde můžeme také nacházet kardinálovy – výše zmíněné – otázky o tom, jak *operuje milost pomáhající v lidské přirozenosti*, dále *o nanebevzetí těla Panny Marie na nebesa* atd., ve znamení či symbolu svátostné půvabnosti, neboť paradoxně se díky inkarnaci věčného Loga stává lidské tělo – i jeho prostřednictvím – charakterem posvěcení. Můžeme tak vycházet z reflexe E. Castellioho, který říká, že již „*vyslovením mysteria fidei v srdci člověka se znesvěcuje božský charakter vnímání pneumatologického setkání ve stále se tvořícím člověku*.“⁵²² Budeme-li také v duchu stále tvořené bytosti uvažovat, nemůžeme opomenout fakt, že přirozený charakter inkarnace je zahalen do *mysteria vitae*, který je v Božích rukách. Z vyvlastnění se člověka do Boha nebo strávením Krista pro člověka je „*početím svěcení, které může v „mihotání mysli a intelektu Eucharistie*“⁵²³ nahlédnout ten, který je nebo se cítí povolán. Je složité hovořit s určitostí o poznání či srozumění nebo participaci. Je-li zde nějaká jistota víry, pak je *a Deo data* spíše intelektuálně než sentimentem. Právě zde totiž můžeme zaslechnout tzv. princip kráčení. Nelze objevovat, odhalovat, nacházet, aby opět neztrácel či se nevzdal pochopení či poznání. Princip kráčení či putování v sobě zahrnuje princip života a odumírání, stejně tak jako zvěcnělá lidská bytost odíváním i

⁵¹⁹ Anton GÜNTHER, *Vorschule zur spekulativen Theologie des positiven Christenthums*. Wien: Wallishaussen, 1848, s. 104–107. ISBN neuváděno.

⁵²⁰ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 35–36. ISBN neuváděno.

⁵²¹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 114–115. ISBN neuváděno.

⁵²² Enrico CASTELLI, *Docetismo linguistico ed ermeneutica dell'ingallibilità*. In: sborník *L'Infalibilità – l'aspetto filosofico e teologico*. (ed.), CASTELLI, E. Padova: Cedam – Casa editrice Dott. Antonio Milani, 1970, s. 19. ISBN neuváděno.

⁵²³ Podrobněji Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN neuváděno; Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et statuta synodi Dioecesis Pragensis, anno domini MDCCCLXIII*. Prag: Caroli Bellmann, 1864. ISBN neuváděno.

svlékáním symbolicky odkazuje na Boží činnost v lidské přirozenosti, kdy ji obnovuje/obléká a vysiluje/odnímá, v němž se paradoxně sám uchovává jako znamení zkušenosti ve snaze (studiu), kdy i sv. Pavel hovoří o tom, že „lásky nás pudí“ konat dílo. Jaké? Můžeme říci, z dialogu mezi sv. Petrem a Kristem, „o pastvě oveček a beránků“, v horizontále lásky *dilige* a ve vertikále *amorické*.⁵²⁴ Tedy v kontemplaci a nasazení. V kardinálově koncepci tak nacházíme zpětné uvědomování si osoby zcelistvujícího se Těla Kristova v kontemplaci, do které by se měl věřící osobně ponořit. Proto také kníže-arcibiskup pražský v souvislosti s liturgickou hudbou nachází starobyklý a pravověrný doprovod liturgie mše svaté v Gregoriánském chorále.⁵²⁵

Tento prvek můžeme nacházet i v jeho artikulech doporučených otázek k projednání na Vatikánu, kdy hovoří: 1/ O sestavování a vydávání knih; 2/ O zesoučasnění nauky církve; 3/ O manželských svazcích; 4/ O rezervacích; 5/ O privilegiích; 6/ O právu patronátním; 7/ O laicích; 8/ O vyučování či vzdělávání; 9/ O aktualizaci *Corpus iuris canonici*; 10/ O liturgii; 11/ O breviáři či liturgii hodin.⁵²⁶ Všechny tyto tématické okruhy vytvářejí pomyslnou spirálu antropologicko-pneumatologického prolínání, kdy kontempace věřící ovečky či beránka mají dát vstoupit v užitek, plodnost či úrodnost jeho svědectví vůči cizincům ve víře, či dokonce vzít argumenty nepřátelům církve a lidem zlé vůle. Neboť kontempace ve společenství (i privátní) je stmelením, integrováním, zcelováním domu víry i věřících. Můžeme tak hovořit o tzv. architektonickém principu, nikoliv ještě v podobě *Optatam totius* 16, dle instrukcí dogmatické metody (*auditus fidei a intellectus fidei*) určenou II. vatikánským koncilem,⁵²⁷ ale u kardinála nacházíme osobitou podobu tvorby *víry rodinné k domácí církvi*,⁵²⁸ která je v jistém ohledu budovou mající svá pravidla určená Bohem v inkarnaci, a pastýř i věřící ji nahlédne díky *silenciu* srdce. Téměř můžeme říci, že důsledným dodržováním *silencia* je možné dojít ke kanonické tvorbě, která v prvních staletích určovala kanonickou podobu sestavování knih inspirovaných NZ a SZ a

⁵²⁴ Enrico CASTELLI, *Docetismo linguistico ed ermeneutica dell'ingallibilità*. In: sborník *L'Infalibilità – l'aspetto filosofico e teologico*. (ed.), CASTELLI, E. Padova: Cedam – Casa editrice Dott. Antonio Milani, 1970, s. 19. ISBN nevedeno.

⁵²⁵ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prags: Caroli Bellmann, 1863, s. 95–98. ISBN nevedeno; Joseph RATZINGER, J. – BENEDIKT XVI. *Duch liturgie*. Brno: Barrister Principal, 2006, 170–178. ISBN 80-7364-035-5.

⁵²⁶ Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*, I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 279–288. ISBN nevedeno.

⁵²⁷ Podrobněji *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995, ISBN 80-711-3089-3.

⁵²⁸ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prags: Caroli Bellmann, 1863, s. 46. ISBN nevedeno.

samozřejmě uvědomování si apoštolské tradice.⁵²⁹ Díky této inspiraci Ducha svatého můžeme porozumět tomu, proč kardinál Schwarzenberg vybírá některá témata k projednávání na Vatikánském koncilu, a to ta, které jsou vyčleněna především z provinciálního koncilu v Praze 1860. V úvodu této práce jsme si mohli položit otázku, zda lze o kardinálu Schwazenbergovi hovořit jako o teologovi na I. vatikánském koncilu? Jeho příspěvky zde totiž není možné charakterizovat jako teologické reflexe či tvorbu, ale spíše jako upozornění na některé články víry či tématické okruhy. Avšak ze zorného úhlu kardinálova příběhu na stolci sv. Vojěcha od roku 1850, kdy byl intronizován, o něm lze hovořit jako o pastýři, teologovi, pedagogu a také intelektuálovi. Museli jsme si totiž položit otázku, zda byl kardinál Schwarzenberg umírněný racionalista nebo intelektuál.

Podívejme se například na první schéma *De fide*, které bylo přerozděleno koncilním otcům a které patřilo mezi speciální koncilní dogmatické dekry, a to proto, aby se upevnil postoj katolického učení proti všem moderním názorům materialismu, panteismu a proti každému druhu filozofického systému, počínaje názory o stvoření světa až po ty, které relativizují současné učení církve, a také ty, které nejsou církví potvrzeny. Celý koncept schématu byl sestaven jezuity, zejména pak Franzelinem, profesorem teologie na Collegio Romano.⁵³⁰ V krátkosti výše uvedené nejzazší soudobé omyly, které podpořily svolání koncilu a mezi nimiž se dostává do popředí i reforma liturgie hodin, kdy se k této otázce předkládaly návrhy ohledně četby z kázání či reflexe učení církve církevními otci, se zpočátku tato otázka objevila také v průběhu koncilu. Již samotné schromáždění se začalo chápat v pojetí samotné bohoslužby.⁵³¹ Proto se společenství koncilních otců začalo zaobírat úmyslem zavést *silencium*. Jednou z příčin této myšlenky bylo hledisko vlastní zbožnosti, ale i útoky lidí zlé vůle či nepřátel církve, kteří se v časopisech a jiných člancích vůči ní nevráživě vyjadřovali.⁵³² Šlo především o vyzvednutí zkušenosti víry, která měla rozhodovat průběh koncilu, nikoliv jen odrážet útoky médií. Nemálo k takovéto atmosféře

⁵²⁹ Podrobněji BENEDIKT XVI., *O počátcích církve. Promluvy o apoštolech a jejich spolupracovnících*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN978-80-7195-218-3; Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*, I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 279–288. ISBN neuvedeno.

⁵³⁰ Francesco Marchese NOBILI-VITELLESCHI, *Otto mesi a Roma durante il Concilio Vaticano: impressioni di un contemporaneo*. Firenze: Successori Le Monnier, 1873, s. 78. ISBN neuvedeno.

⁵³¹ Therodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. III. Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1906, s. 55–57. ISBN neuvedeno.

⁵³² Podrobněji Rudolf SVOBODA, R., *První vatikánský koncil v českobudějovickém tisku v letech 1869–1870*. In: *sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. června 2006*. (eds.), SVOBODA, R. – WEIS, M. – ZUBKO, P. České Budějovice, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2006. ISBN80-85929-85-6.

přispívaly názory schizmatických církví na Východě nebo anglikánů.⁵³³ Papež Pius IX. rozpoznával situaci při přípravách na koncil a tušil, že pouhé instrukce v průběhu jednání v komisích a kroužcích, potažmo při generálních shromážděních nebudou stačit. Uvědomoval si, že jednak bude zapotřebí reagovat na předměty jednání, které budou vzházet jak ze samotného jednání, tak i na nově vzniklé podněty, s nimiž se v přípravě nemuselo počítat.

Již nějaký čas před koncilem se kardinál Schwarzenberg věnoval záležitosti odbourání indiferentismu. Přijal dekret od dublinského arcibiskupa, který obdržel vyjádření od kardinála Patriziho, jenž mu odpovídá 12. května 1859 ve věci břeviáře. Se všemi arcibiskupy a biskupy z Irska se r. 1854 shromáždili, aby Svatého otce, Pia IX. co nejpokorněji požádali o zařazení svátků svatých církevních otců biskupů a vyznavačů i s patrony Irska, kteří jsou již v římském breviáři napůl uvedeni 17. března,⁵³⁴ v obojím ritu pro celou univerzální katolickou církev pozvednuli k jejich uctívání. „*Takto vpravdě nastávající posvátný koncil s míněním, před časem uvedených nových modliteb arcibiskupem z Dublinu, Jeho Svatost dobrotivě vyhradila, přikázala také, aby svátky svatých otců biskupů vyznavačů dne 17. března k láskeyplnému přijetí byly zpětně jmenovitě zahrnuti do univerzálního církevního obojího ritu, přítomní v posvátné Kongregaci pro ritus a vydání dekretem a také vyhlášením uloženi.*“⁵³⁵ A také ke zbožnosti dekretem posvátné Kongregace pro ritus obdržel kardinál kladnou odpověď dne 3. července 1862 od prefekta kardinála Patriziho a sekretáře D. Bartoliniho v tom znění, že z důvodů učiněného „*provinciálního koncilu, k němuž přistoupiilo v oněch dnech rozšiřujících se věrných zbožných, tedy Svatým Janem Nepomuckým, mučedníkem, Českým patronem, jakožto jeho narození se zvláště zpětně slaví samotným dnem 16. května. Kdy se k jeho náhrobku snad nejhustějším shlukem oddílů lidí přikračující z celé provincie, i ze sousední Moravy, takto velice zaznamenaný nejsvětější pečeti přivlastňující nebo nejsilnějšími činy se dovolávající anebo z přijímání dobrodiní jemu dlužní vzdáním věčné vděčnosti, počínaje s její metropolitní kapitulou, která se shromažďuje, zatímco Řím opouští příležitost pravidelných*

⁵³³ Therodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. III. Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1906, s. 58. ISBN neuvedeno.

⁵³⁴ Dnes již tradičně je toto datum označováno po celém světě jako Den sv. Patrika. Theodore W. MOODY, *Dějiny Irska*. Praha: NLN, 2012. ISBN 978-80-7422-179-8; Ciaran BRADY, *The encyclopedia of Ireland: an A-Z guide to its people, places, history, and culture*. New York: Oxford University Press, 2000. ISBN0-19-521685-7; Keith ROBBINS, *England, Ireland, Scotland, Wales: the Christian Church 1900–2000*. New York: Oxford University Press, 2008. ISBN978-0-19-826371-7; Thomas CAHILL, *Jak Irové zachránili civilizaci: neznámý příběh hrdinské role Irsak v období od pádu Říma do vzniku středověké Evropy*. Praha: Pragma, 1998. ISBN80-7205-497-X.

⁵³⁵ Kardinál PATRIZI, *Decretum–urbis et orbis*. Praha: Národní archiv – APA, sig. 136.

kanonizací. Proto u Nejctihodnějšího Pána, našeho Svatého otce, Pia IX. pokorně si vyprosil, aby svátek svatého Jana Nepomuckého (asi 1345–1393),⁵³⁶ který s Jeho dovolením byl ustanoven. Benedikt XIV. (1675–1758; pontifikát: 1740–1758)⁵³⁷ dnem 13. dubna 1741 učinil dvojí ritus podle ustavení s oktávou: Další Jeho zasvěcení je zpětně dáno podepsáním posvátnou Kongregací pro ritus, sekretářem laskavým právním okruhem procesu, jen když bude poslouženo rubrikou. Jakékoliv námítky se nepřipouští.⁵³⁸

⁵³⁶ Předchůdce kardinála Schwarzenberga na pražském stolci, arcibiskup Franitšek Ferdinand Khünburg (1651–1731) zahájil r. 1715 beatifikační proces Jana Nepomuckého, kterého 31. května 1721, Innocenc XIII. (1721–1724), prohlásil za blahoslaveného. Nakonec ho Benedikt XIII. kanonizační bulou *Christus Dominus* prohlásil 19. března 1729 za svatého. V průběhu 19. století vznikl tzv. „spor o Jana“, kdy např. Ferdinand Břetislav Mikovec r. 1849 hovoří o sv. Janovi jako umělém světci, který měl zastínit Mistra Jana Husa. Zajímavá je také publikace od Otty Abela: *Legenda o svatém Janu Nepomuckém*. Nicméně tradice tohoto světce je světovým fenoménem, což také poukazuje česká papežská kolej v Římě, Nepomucenum, kde jsou do současnosti ubytováni studenti teologie. Klement BOROVIČ, *Sv. Jan Nepomucký mučedník a hlavní patron království českého: k 150tileté památce svatořečení život a úctu jeho*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1878. ISBN neuvedeno; Jaroslav POLC, *Svatý Jan Nepomucký*. Praha: Zvon, 1993. ISBN 80-7113-071-0; Josef PEKAŘ, *O smyslu českých dějin*. Praha: Dauphin, 2012. ISBN 978-807272-431-4.

⁵³⁷ Pozoruhodný pontifikát papeže Benedikta XIV. je také v tom, že vyňal dílo, *De Revolutionibus*, Mikuláše Koperníka (1473–1543), které bylo dáno na Index. Vladimír ŠTEFL, *Mikuláš Koperník: tvůrce heliocentrické soustavy*. Praha: Prometheus, 2002. ISBN 80-7021-586-0; Alexandre, KOYRÉ, *Od uzavřeného světa k nekonečnému vesmíru*. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-586-0. 2.

⁵³⁸ Kardinál PATRIZI, *Decretum–urbis et orbis*. Praha: Národní archiv – APA, sig. 136.

4 KAPITOLA

VZDĚLÁVÁNÍ JAKO „ATRIBUT INKARNACE LOGA“

4.1 Modifikace disciplíny v církevním pořádku

V otázce vzdělávání skrze disciplínu uvádí kardinál Schwarzenberg, že touto péčí církve může kdokoliv nalézt útočiště, aby mohl být ve víře upevněn, položením základu a tím i vystavěn, dalek pochybností připojením léku, kterým se vypleňuje neřest.⁵³⁹ Kardinál zde uvádí tři možnosti, jak se může církev zachovat v doktríně o víře: 1/ Nejprve může se stále ohlížet zpět k tomu, co bylo na dřívějších koncilech vyučeno a vyhlášeno a vyhlížet protivníky a od domu církve je odhánět. 2/ Nebo může využít práva vůdce odbojů obklíčit a vycvičit je v „lehkou jízdu“, tedy obrušováním jejich charakteru. 3/ A do třetice se může nechat spíše pronásledovat s pochybnými přáteli, tedy v přátelských vztazích zůstávající v pochybách. Na I. vatikánském koncilu v otázce disciplíny ještě němečtí a někteří francouzští biskupové došli k závěru, že není třeba reformovat církev, ale je zapotřebí se zaměřit na osobu.⁵⁴⁰ Vzhledem k lidské osobě se proto zaměřili na aktivity, které by mohly být začátkem těchto reforem.⁵⁴¹ Proto viděli potřebu jednou ročně nebo aspoň po dvou letech svolat konferenci. A jednou za měsíc či po dvou měsících v diecézi uspořádat synodu. Ve vztahu ke kléru pak vnášet duchovní řád a smysl pro povinnost. Dále pak se vyhýbat hostincům⁵⁴² a upřednostňovat sklon k horlivé službě.⁵⁴³ Tyto některé aspekty běžného života duchovních se pak mají promítnout do řádu a služby církve.⁵⁴⁴

⁵³⁹ Zde můžeme uvést, že Mistr Jan Hus právě v okruhu kněží r. 1413 v domě Křišťanově se setkával s kněžími, kteří vyznali své přesvědčení důvěry a věrnosti vůči katolickému učení a Svatému stolci, kdy zde tyto pochybnosti věrnosti Mistr z Husi nadnesl. Antonín LENZ, *Účení Misra Jana Husi na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875, s. 46. ISBN nevedeno.

⁵⁴⁰ Therodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. III. Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1906, s. 53. ISBN nevedeno.

⁵⁴¹ Therodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. III. Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1906, s. 53–54. ISBN nevedeno. Můžeme zde také uvést kontext s milieu, ve kterém svou teologii reflektoval v kontextu husitismu. Zvláště s tím, že Jan Hus uznával kněžské svěcení, kdy jsou určeni jako „obětníci, kteří rozhrěšují, obětují svatost oltářní a posluhují dalšími svátostmi, mají povinnost vyučovat a trestat. Tuto jurisdikci přijímají kněží svěcením, proto „každý úd církve“ nemůže tuto službu poskytovat. Antonín LENZ, *Účení Misra Jana Husi na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875, s. 46. ISBN nevedeno.

⁵⁴² Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX* Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 202–271. ISBN nevedeno. Dále se pak jedná u Mistra J. Husa, který se ptá po tom, zda jsou platné svátosti u kněží, kteří jsou ve smrtelném hříchu. A. Lenz odpovídá, že „byť i těžce se prohřešil, vezdy platně úkony kněžství svého vykonává.“ Antonín LENZ, *Účení Misra Jana Husi na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875, s. 106. ISBN nevedeno.

Pražský kníže-arcibiskup mínil učinit na budoucím vatikánském koncilu společnou dogmatickou „výstavbu“, aby v obvyklém vyznání víry (a jeho výkladu) bylo možné jednotně přednášet. Kardinál Schwarzenberg tento svůj úmysl vyjádřil také ve svém Ordinariátním listě z června 1868, kde mu šlo o upevnění stávajících hodnot katolického učení a mezi ně patřilo i nicejsko-caříhradské vyznání víry, spolu se sedmi svátostmi ustanovenými Ježíšem Kristem,⁵⁴³ s potvrzením posvátného Tridentina, který pojednal o prvotním hříchu⁵⁴⁶ a o ospravedlnění a o transsubstanciaci.⁵⁴⁷ Také víra v očistec⁵⁴⁸ a úcta ke svatým, kteří vládnou společně s Kristem a obětují Bohu za nás modlitby, a jejichž ostatky mají být uctívány v obrazech: Krista, Bohorodičky vždy Panny a svatých.⁵⁴⁹ Dále víra v odpustky a uznání církve jako svaté, všeobecné, apoštolské a matky a učitelky všech církví. Dále také přijetí a vyznání všeho ostatního, co bylo předáno, definováno a vyhlášeno svatými kánony, ekumenickými koncily a především Tridentinem. Dále navrhoval dogma: *de Deo Salvatore, de Incarnatione, Redemptione Christi*. Svatý otec v tomto duchu se vyjádřil: „*Zároveň odsuzuji, odmítám a zavrhuji vše, co tomu odporuje, i hereze, které byly církví odsouzeny, odmítnuty a zavrženy. O tuto pravou katolickou víru, mimo niž nikdo nemůže být spasen a kterou nyní dobrovolně vyznávám a pravdivě zastávám, budu já Pius až do posledního dechu s pomocí Boží vytrvale pečovat, aby tato víra byla celistvě a neporušeně zachovávána a vyznávána mnou i ostatními. To slibuji, zavazuji se a přísahám. K tomu ať mi pomáhá Bůh a svatá Boží evangelia.*“⁵⁵⁰

⁵⁴³ Therodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. III. Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1906, s. 53. ISBN nevedeno.

⁵⁴⁴ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 202–271. ISBN nevedeno. Dále také Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Synodi Dioecessanae Pragensis, anno domini MDCCCLXIII*. Prag: Caroli Bellmann, 1864, s. 41–56. ISBN nevedeno.

⁵⁴⁵ Jan Hus věřil ve všech sedm svátostí, jak učila a učí obecná/katolická církev. Franciscus PALACKÝ, *Documenta magistri Joannis Hus vitam, doctrinam, causam in constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia annis 1403-1418*. Prag: Fridericus Tempsky, 1869, s. 481–489. ISBN nevedeno.

⁵⁴⁶ „Prvotný hřích porušil netoliko duši, zbaviv ji posvěcující milosti Boží, a darův s milostí tou spojených, alebrž i tělo porušil, učiniv je smrtelným“. Franciscus PALACKÝ, *Documenta magistri Joannis Hus vitam, doctrinam, causam in constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia annis 1403-1418*. Prag: Fridericus Tempsky, 1869, s. 52. ISBN nevedeno.

⁵⁴⁷ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 114–165. ISBN nevedeno.

⁵⁴⁸ „Kdo zemřel sice ve stavu milosti, ale za své hříchy dosti neučinil, anebo všedními hříchy stížen jest, do očistce se dostane“. Franciscus PALACKÝ, *Documenta magistri Joannis Hus vitam, doctrinam, causam in constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia annis 1403-1418*. Prag: Fridericus Tempsky, 1869, s. 52. ISBN nevedeno.

⁵⁴⁹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 348–358. ISBN nevedeno. Dále také Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Synodi Dioecessanae Pragensis, anno domini MDCCCLXIII*. Prag: Caroli Bellmann, 1864, s. 69–74. ISBN nevedeno.

⁵⁵⁰ *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, 58–61. ISBN 80-85929-85-6.

Pražský kníže-arcibiskup následně pak uvádí, že v těchto otázkách pojednávajících o důležitých momentech vpravdě by bylo nutné zvažovat, jak správně vymežit způsob výkladu nauky a spravedlivé služby.⁵⁵¹ Neboť co do způsobu je držena víze veskrze napodobující posvátný koncil v Tridentu. Načež ve svých dekretch vytvořil formulaci, která na kolik jen mohla být propracovaná, se však tím více odklonila od průhlednosti původního smyslu církve. Neboť tridentinum nepřineslo zamýšlené zpětné sjednocení protestantů s katolickou církví, i když si to koncilní otcové velmi přáli. Do I. vatikánského koncilu se tedy stále v katolickém učení vyzvedaly formulace z filozofické terminologie, která již tehdy více méně církvi byla vzdálená, jak uvažoval kardinál Schwarzenberg. Proto se také zasazoval o *Hodierno tempore*, aby „Církev, která si zaslouží ‚zesoučasnit‘ v různosti filozofií a způsobu vyslovení teologie, kdy nemálokdy se termíny jedna od druhé smyslem od sebe rozlišují. Doba, tak jako i způsob užívání definic v dogmatice, jestliže by totiž nebylo absolutně nezbytné, posléze obhájcí víry by poznali, které filozofické formy jsou maximálně slučitelné s katolickou vírou a prosté nebezpečí či omylů.“⁵⁵² Tato myšlenka se opět objevila na II. vatikánském koncilu, kdy před svoláním koncilních otců papež Jan XXIII. (Pontifikát 1958-1963) vyslovil přání na koncilu „zesoučasnit“ („aggiornamento“) křesťanské „zásady přirozenoprávní anebo evangelní“, jak se povedlo v Pastorální konstituci *Gaudium et spes*.⁵⁵³ Kardinál Schwarzenberg tedy se dočkal svého návrhu zpřítomnit starobylé pojetí katolické teologie, kdy vždy byla „filozofie služebnou teologie.“⁵⁵⁴

4.1.1 Otázka manželských svazků

O manželském svazku se hovořilo již na sjezdu biskupů ve Fuldě v září r. 1869, kde se vyzvedlo učení Magisteria v tom smyslu, že hlavní principy a systémy se zahrnují již rozlišením vlád a vnitřním charakterem manželství. Kde se proměna vztahů mezi církví

⁵⁵¹ Je zde také důležité uvést, že Jan Hus vnímal biskupskou a kněžskou službu na stejné úrovni a to i včetně udělování kněžského svěcení. Podle A. Lence nelze vyloučit, že J. Hus by umožnil kněžím udělovat kněžské svěcení. Antonín LENZ, *Učení Misra Jana Husi na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875, s. 165. ISBN neuvedeno.

⁵⁵² Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 280–281. ISBN neuvedeno.

⁵⁵³ *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, 175–177. ISBN 80-85929-85-6.

⁵⁵⁴ Tato tematika byla referována třinácti příspěvky ve sborníku symposia, které pořádala Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích 13. – 15. listopadu 2003. Karel SKALICKÝ – Rudolf SVOBODA – František ŠTĚCH (eds.), *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. Brno: CDK, 2005. ISBN 80-7325-077-2.

a státem nejvíce projevila, bylo v otázce manželství. A to v charakterech svazků pohanského, katolického, heterodoxií víry nebo indiferentně, a to zasazené v zákoně nebo v jurisdikci.⁵⁵⁵ Vylepšení manželství v základě řádu společnosti je v neposlední řadě prvním pozitivním úkolem náboženství, neboť dochází k tomu, že se společnost vzdaluje od chrámů a zákonů církve,⁵⁵⁶ čímž ztrácí na manželské svazky potřebný vliv. Papež Lev XIII. ve své encyklice o manželství *Arcanum divine* zmiňuje o tom, že navrácením ke starobylým tradicím, „zvyklostem a mravům všech národů, dostatečně poznáváme, že cosi posvátného a náboženského jest již i v přirozeném manželství“.⁵⁵⁷ I přes konzervativní přístup si církev v rozličných zvycích legislativní činností a církevní autoritou uchovává neporušený vnitřní ráz manželského svazku.⁵⁵⁸ Jsou zde zásadní dva momenty, které z hlediska církve občanský zákoník nebere v ohled: 1) jedná se o to, že občanský zákoník nerozlišuje již dané rozdělení o uzavírání sňatku mezi pokřtěným a nepokřtěným a 2) dále také připouští rozvázání manželského svazku z hlediska „poruchy lidské osoby“.⁵⁵⁹

I) V otázce smíšených manželských párů⁵⁶⁰ především němečtí biskupové měli přání, aby došlo ke „zmírnění“ manželských překážek, rozšíření biskupského zplnomocnění dispenzovat a jiným změnám v otázkách manželského zákona.⁵⁶¹ Tyto požadavky poukazovaly na nespěšné vyřizování některých záležitostí, např. dispenzí manželských

⁵⁵⁵ Podepsán Joseph Franciscus Ezechiel, episcopus Ayacuquensis. Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig, 1924, s. 141. ISBN neuvedeno.

⁵⁵⁶ Papež Pius XI. ve své encyklice *Casti Conubi*, hovoří o tom, že „manželská smlouva musí být osvobozena od jakéhokoli nerozvatelného pouta, tím, že se rozluky budou nejen trpěti, nýbrž že budou schváleny zákonem. Takto konečné manželství bude oloupeno o všechnu posvátnost a poklesne mezi čistě světské a občanské záležitosti.“ PAPEŽ PIUS XI., *Casti Conubi*, čl. 80, 31. 12. 1930, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. [Wikipediecs.wikipedia.org/wiki/Encyklika_Pia_XI](https://www.wikiwand.com/cs/wiki/Encyklika_Pia_XI). [Citováno: 15. 11. 2013].

⁵⁵⁷ PAPEŽ LEV XIII., *Arcanum divine*, 10. 2. 1880, dostupné on-line: Lev XIII. – Wikipedie cs.wikipedia.org/wiki/Lev_XIII. [Citováno: 10. 9. 2012].

⁵⁵⁸ Podepsán Joseph Franciscus Ezechiel, episcopus Ayacuquensis. Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig, 1924, s. 141. ISBN neuvedeno.

⁵⁵⁹ Podepsán Joseph Franciscus Ezechiel, episcopus Ayacuquensis. Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig, 1924, s. 143. ISBN neuvedeno.

⁵⁶⁰ Jan Hus v otázce smíšených manželských párů nevidí problém, neboť ať byl někdo pohan nebo žid, tak je zapotřebí přijmout svátost křtu, jenž je „branou k ostatním svátostem“. Antonín LENZ, *Učení Misra Jana Husi na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875, s. 167. ISBN neuvedeno.

⁵⁶¹ Therodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. III. Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1906, s. 53–55. ISBN neuvedeno.

záležitostí, v Římě.⁵⁶² Jedním z největších požadavků zejména francouzských biskupů bylo zrušení papežské rezervace zpovědi, uvádění do úřadu nebo cenzury knih.⁵⁶³ Poslední jmenované mělo být v rozsahu kompetencí místních ordinářů, zda povolí vydání knihy či nikoliv. Jedním z úmyslů bylo, aby odpadlo povinné předkládání seznamu knih ke schválení k Apoštolskému stolci. Vycházelo se tak z praktické rozdílnosti diecézí na kontinentech světa, povah národů tam žijících s ohledem k jejich životnímu stylu či percepci náboženského porozumění a tedy i plnění božských i církevních ustanovení.

II) V otázce zasnoubení⁵⁶⁴ začalo nemálo obtíží v péči o duše, s nimiž se naplňují civilní zákony, a žádná pomoc není nastavená, ale spíše se jim činí nespravedlivá škoda v jejím myšlení. Papež Pius IX. povzbudivě hovoří hlavně k nastávajícím matkám a otcům, kdy „jsou vzorem pro své potomky; především, však když v podvečer se k rodinnému krbu všichni členové rodiny vracejí z práce a z povolání, tu ať před přesvatým obrazem nebeské Matky jedním hlasem, v jedné víře a jednomyslně kruh dítek se modlí růženec... v rodinném soužití bude vládnouti jasný pokoj, a vyprosí se nadzemské dary.“⁵⁶⁵ Odtud se také odvíjí upřímnost anebo i formálnost, kterou vidí kardinál jako stále od sebe neoddělenou, neboť samotná příčina je dána nejasností slova, a potažmo předpisů, které by vedly k jasnému svědectví v této oblasti. Z toho důvodu kardinál hovoří o tom, aby byly odpovědné osoby na pozoru v lepších usneseních, skrze než by bylo možné lépe spatřit příčiny neduhů, které vedou v záležitosti k rozpuštění v její nejenom vnitřní formě, ale i ve věci společného vědomí obsažené. A to také ve formě, která byla v každé době obvykle přesněji předepsána, a které i ve vnějším prostoru církve by měla zesílit. Jedná se tedy o svědectví, kdy se církev jako společenství má postavit tváří v tvář obojímu svědectví nebo tváří v tvář rodičům nebo také tváří v tvář diecézi, farnosti či úřadům, jenž by právě tam měly být vneseny.⁵⁶⁶

⁵⁶² Papež Pius XI. ve své encyklice *Casti Conubi*, popisuje uzavírání občanských manželství mezi katolíky i nekatolíky, bez jakéhokoliv zřetele k náboženským předpisům, neboť jsou zákonům občanským podřízené. PAPEŽ PIUS XI. *Casti Conubi*, čl. 81, 31. 12. 1930, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediace.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 15. 11. 2013].

⁵⁶³ Therodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. III. Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1906, s. 55. ISBN neuvedeno.

⁵⁶⁴ Papež Pius XI. ve své encyklice k manželům hovoří o tom, že v sobě obsahuje hluboký smysl a obraz milostiplného spojení mezi Kristem a Církví, kde se od snoubenců žádá, aby k tomuto svazku zachovávali posvátnou úctu, aby se jejich vztah blížil ke Kristu, jako přesvatému pravzoru. PAPEŽ PIUS XI., *Casti Conubi*, čl. 84, 31. 12. 1930, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediace.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 15. 11. 2013].

⁵⁶⁵ PAPEŽ PIUS XI. *Ingravescentibus malis*, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediace.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 15. 11. 2013].

⁵⁶⁶ Záležitost manželských svazků byla nejrozšířenější v celoevropském měřítku. Kodex ji řeší v Lieber Tertius: De rebus. Pars prima: De sacramentis, Titulus VII. De matrimonio. Benedicti Papae XV. Codex iuris canonici (CICB), In: www.cattolicesimo.com/ChiesaCostituzione/.../CDC.h... [cit. 3.9.2013].

III) V otázce disciplíny je ustanovení o řádně uzavřeném manželství před všemi ostatními materiemi koncilními otci nejžádanější. Nepochybně bude tato materie církevním učením od apoštolů a samotného Ježíše Krista přijata,⁵⁶⁷ zejména ve smyslu o nerozlučitelnosti manželského svazku.⁵⁶⁸ Dále pak o církevním úřadu vzhledem k překážkám a o právním rozhodování církve ve službě a vyhlásování v nesvobodném prostředí. Je však velmi nesnadné doporučit, jaká z prezentovaných věci je příhodnější k řešení. Kardinál nevidí prospěch zvláště si odcizit nebo zneprátnit lidi v civilní legislativě, neboť v církevní disciplíně jsou stávající ustanovení, ale i taková, která se dají měnit.

IV) V záležitosti manželských překážek se již jednalo na tridentském koncilu tajně, ale došlo k tomu, že nakonec se od řešení odklonilo jednání, ale v současnosti jsou již od nás řešení očekávána širokou společností. Nelze však opomenout ani jiné překážky, které by se v budoucnu mohly objevit. V celém obecnství katolické církve, po všem světě, jsou jednotlivci vzneseny námitky vůči těmto zákonům pokaždé jinak (jsou tedy nestabilní). Kardinál zde však spatřuje, že by další podmínky mezi církevním a civilním sňatkem mohlo způsobit další odštěpení a to zvláště v situaci, kdy civilní manželství z nějakého důvodu ztroskotá. Navrhuje tedy možnost dát znovu vzejít hodnotnému manželství tím, že prozatím sobě nejvlastnějším diecézím dát jedno ze tří (in genere) osvědčení, které by však bylo právně vyhrazené jako tajné. Po místním (in foro) předchozím přezkoumání s co nejpřísnější pečlivostí zákona svazek dobrovolně připojit tak, aby manželství mohlo být ve smyslu církve svázáno. Kardinálovi se jedná o to, aby protichůdné cesty (svazku církevního vůči civilnímu) našly styčné momenty, nikoliv však osvobozené od svátostného závazku, a to z důvodu nějaké vypočítavosti. V takovémto případě by musely nastat církevní postihy. Takováto mínění musejí moudří koncilní otcové postavit do pravomocné formy předložení, jež by mělo rozumně být určováno v dekretch tridentina a znovu nabyté a shledané právní síly na I. vatikánském koncilu.

Profesor Rosi uvádí jako první pochybnost vzhledem k pokrevnímu příbuzenství při uzavírání manželských svazků (24. září 1869) to, že je zapotřebí vzít ohled na Orient, neboť abstraktní pojednání o manželství či překážkách nepřinášejí užitek pro církve

⁵⁶⁷ To, že je manželství z Krista ustanovené učil a potvrzoval i J. Hus. Antonín LENZ, *Účení Misra Jana Husi na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875, s. 165. ISBN neuvedeno; JAN PAEL II., *Familiaris consortio: apoštolská adhortace o úkolech křesťanské rodiny v současném světě*. Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-067-2.

⁵⁶⁸ V nerozlučitelnosti manželství J. Hus neměl pochyb. Antonín LENZ, *Účení Misra Jana Husi na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875, s. 166. ISBN neuvedeno; JAN PAVEL II., *Dopis rodinám*. Praha: Česká biskupská konference, 1994. ISBN neuvedeno.

duchovní ani praktický.⁵⁶⁹ Celé zamyšlení sleduje linii hodnoty manželství, která se má řešit dle překážek, ale tak, aby hodnota této matérie neztrácela svůj kvalitativní charakter.⁵⁷⁰ Dále celou záležitost klade do podobného stínu jako kardinál Schwarzenberg, když hovoří i o tridentinu, na kterém se záležitost „ilegality uzavřeného manželství s heretikem“ měla projednávat v předložení jezuitou Laynesem (Pallavicini, *Storia del concilio di Trento*, 1.22, c. 14). O tomto Vatikánském concilu se hovoří, že si osvojil zcela svou novou formu vyhlášení. V době před vatikánským concilem se klasifikace neuzivá, nýbrž je nesena ve formě schizmatiků. Proto podle Rosiho by se mělo postupovat ve formulaci zcela dle katolické církve. A to podal zvláště obšírné dva případy, které se nesly v I. případě v pochopení církve jako matky, která „vše zcela nese ve svém srdci a výše pozvedá“ nejen u katolíků, ale také u schizmatiků. Neboť v tomto matriarchálním pojetí církve se její autorita nezmenšuje či neomezuje, ale vymaňuje z bezúčinného charakteru nařizování povinností, jež vyzvedá rebélii a sváry. A to vyvolává s výhradním právem upevňovat zákony církve v protivenstvích.⁵⁷¹ Na straně 2. se nachází povaha manželského svazku, který si má stále uchovat „svatost a poctivost“ a to zejména v povědomí věřících. Otázkou však zůstává, jaká je podoba takového manželství? Z řádného hlediska (pár je oboustranně katolický) není takové obava, ale z hlediska dialogu s schizmatiky je třeba najít „styčný bod“ v charakteru svátostném a pečlivém. A kdo také může být ten kompetentní, který by mohl prohlásit svazek za nedovolený? Nicméně v poměru katolické církve ke schizmatikům, jak ji chápe Rosi, se objevuje nová překážka, a to z hlediska odvozování zákona, který katolická církev hlásá, že je od Ježíše Krista, ale schizmatici také. V takovém případě lze konstatovat, že hodnocení překážky je na straně práva katolické církve.⁵⁷² Pokud by však došlo k pochybnostem o uzavření sňatku, je lépe jej anulovat,⁵⁷³ jak hovoří mons. Jakobini a

⁵⁶⁹ Podrobněji *Dokumenty II. vatikánského concilu*. Praha: Zvon, 1995, ISBN 80-711-3089-3.

⁵⁷⁰ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatata et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig, 1924, s. 45–46. ISBN neuváděno.

⁵⁷¹ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatata et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig, 1924, s. 47. ISBN neuváděno.

⁵⁷² Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatata et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig, 1924, s. 47. ISBN neuváděno.

⁵⁷³ I přes nerozlučitelnost řádně uzavřeného manželství, je rozlučitelnost možná, učí J. Hus, při „odluku od stolu a lože“. Antonín LENZ, *Účení Misra Jana Husi na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875, s. 168. ISBN neuváděno.

Giuseppe Valerga (1813-1872), patriarcha v Jeruzalémě.⁵⁷⁴ I přes otevřenost vyjádření odůvodněného pro dobro duším a víry věřících je tento návrh koncilními otci vnímán jako neslýchaný. Neboť katolická církev by se uchýlila k metodám, které již nachází u schizmatiků a heretiků, kteří upřednostňují individuální svobodu před společenstvím.⁵⁷⁵ Když se však podíváme na komentář papeže Pia XI. v encyklice zaměřené na manželství, je zde patrný posun v pochopení manželského svazku, kdy říká, že „*posvátná stránka manželství má svůj základ v onom božském původu manželství, aby bylo zplozeno a vychováno pro Boha potomstvo a aby i manželé k Bohu přilnuli, navzájem se v tom podporující v křesťanské lásce... K tomu přistupuje nová důstojnost ze svátosti, kterou manželství křesťanů stalo se čímsi nevýslovně důstojným a bylo povýšeno k takové vznešenosti, že se jeví apoštolu Pavlovi „velkým tajemstvím“.*⁵⁷⁶

V) V mnohých překážkách rozdělených například v pokrevnosti a příbuzenství do 3. a 4. stupně obecné počestnosti, kde se také nachází bigamie,⁵⁷⁷ která je předkoncilní komisí (28. 5. 1869) vztahována k „vadám manželství“,⁵⁷⁸ je i u kardinála Schwarzenberga příbuzenský svazek nedovolený ve stupni 2. a 3.⁵⁷⁹ a lze ho dispensovatelným učinit vždy, a z důvodu levobočka lze ustoupit z pravidla.⁵⁸⁰

Zejména pak jde o záležitost, která může nastat ve zpětném možném dispensování, a to z důvodu, kdy by budilo nevoli, a bude budit tento čin veřejný posměch. V pečlivosti je

⁵⁷⁴ Byl na jeruzalémského patriarchu vysvěcen 10. 10. 1847 papežem Piem IX., neboť od doby Křížových výprav byl třeňto „latinský“ stolec uprázdňen. Dále se ve stejném roce stal Velmistrem Rytířského řádu Božího hrobu v Jeruzalémě.

⁵⁷⁵ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig, 1924, s. 47. ISBN nevedeno.

⁵⁷⁶ PAPEŽ PIUS XI., *Casti Conubi*, čl. 83, 31. 12. 1930, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. [Wikipediics.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI](https://wikiedics.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI). [Citováno: 15. 11. 2013].

⁵⁷⁷ J. Hus zde uvádí, že polygamie i naopak, se vyskytovala „za časů sv. Vojtěcha, kdy ještě tato svátost nebyla „zaužívaná“. Antonín LENZ, *Účení Misra Jana Husi na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875, s. 165–166. ISBN nevedeno.

⁵⁷⁸ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 49, II., Arnhem & Leipzig, 1924, s. 1–2. ISBN nevedeno.

⁵⁷⁹ J. Hus míní, že by i do čtvrtého pokolení se neměl svazek manželský uzavírat. Dále ani z příbuzenstva od „nevěsty, svák, zeť, kmotr kmotru /překážka duchovní/, a tak i o jiných.“ Také uvádí, že manželství je nerozlučné i v případě, dojde-li z jedné strany k cizoložství, neboť je nerozlučné právě tím „sejitím a rozhodnutím svobodného svolení žít manželsky“ Je zde patrná charakteristika toho, že církevní instance zde nefiguruje ani jako svědek uzavření manželství (z hlediska právoplatnosti) a ani nemůže tento svazek rozloučit. Antonín LENZ, *Účení Misra Jana Husi na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875, s. 166–167. ISBN nevedeno.

⁵⁸⁰ Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 283. ISBN nevedeno.

tedy potřeba podržet stupně překážek, které jsou obtížně právně dispenzovatelné, i ty, které se méně vyskytují, se sluší odložit biskupskou fakultu. Tímto způsobem, aby byly nejobtížnější takové kauzy, které by pak byly přinášeny k řízení Svatému stolci, ani ne proto, aby se čas prodlužoval k odkladu, nebo aby se méně časté případy oslabily a byly nasměrovány k větším obtížnostem a danostem, která by se posléze vynášela ven, ale oceněním obojích kauz by bylo, kdyby po každoročním sečtení a sesbírání ke kurii skrze biskupy byly poslány a tak i zmocněny.⁵⁸¹

4.2 „Domáci“ vzdělávání ve farnosti a škole

Dvojitý charakter vyučování má svůj smysl v integraci osobní víry díky společenství. Prvním charakterem tohoto společenství je farní fraternita, která je důležitá proto, že pozvedá člověka v „sakramentálním“ charakteru. Ve druhé podobě se již jedná o „metodu“, kdy lze to, co je časné – v charakteru hry – „naplnit“ tím, co je osobně posvátné.

4.2.1 Bratrské vyučování ve farnosti

V úvodu proto kardinál Schwarzenberg říká, že samotné svolání této synody je tristní, neboť za dobu, ve které se schází, působí špatné zvyklosti, které ovlivňují i samotné věřící. Proto i přes pečlivé přípravy kazatelů, kteří ve svých promluvách přinášejí plodný užitek svým posluchačům, je spíše potřeba rozvinout setkání v cyklu tří nebo čtyř let nad diecézním katechismem⁵⁸² či dalšími alternativami, aby věřící skrze prvotní slyšení i srdcem zaslechli

⁵⁸¹ Vzhledem k církevnímu soudu neměl J. Hus námitek, ale jen vedle Božího zákona, neboť soudní výroky považoval „za pravděpodobný výklad Písma“. Antonín LENZ, *Účení Misra Jana Husi na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875, s. 167–168. ISBN nevedeno. Jednalo-li se však o „udělování pokání nebo odpustků“, tak v tomto zastával J. Hus stanovisko, že tak nemá moci kněz, biskup ani papež. Franciscus PALACKÝ, *Documenta magistri Joannis Hus vítam, doctrinam, causam in constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia annis 1403-1418*. Prag: Fridericus Tempsky, 1869, s. 481–489. ISBN nevedeno.

⁵⁸² Zásadní katechismus pro vyučování v katolické církvi byl Katechismus tridentského koncilu, který se také pojmenovával jako Římský katechismus. Byl především „příručním“ nástrojem pro výuku nauky katolické církve pro jednotlivé provincie nebo biskupství na celém světě. O tento Římský katechismus se zasloužil sv. Karel Boromejský, který podal 26. února 1562 návrh o sestavení díla, který napomůže reformě duchovenstva a také upevnění víry všem katolíkům. Celé úsilí bylo dokončeno r. 1564. Papež Pius V. adhortací „Catechismus ex decreto Concilii Tridentini ad parochos Pii V. jussu editus,“ z r. 1566 vyzval také k překladům do světových jazyků, načež v českém jazyce byl vydán v r. 1722. Cyril J. BRÁZDA, *Brázda Cyril, ofm. Františkánské dějiny rádu (skripta)*. Vyšlo pro vnitřní potřebu slovenské provincie rádu bratří františkánů, 2008. Dostupné on-line: www.cin.org/users/james/ebooks/master/trent/tindex.htm [Citováno: 3.11.2013].

„veselost Krista, která omlazuje jejich duši, neboť se vtiskuje do paměti“⁵⁸³ a formuje jejich samotné lidství. To ať je také začleněno do liturgie mše svaté, která má všechny účastníky nejen pozvedat k Bohu, ale „skrze její průběh a ritus, a rovněž svátostnou ceremonií, i dalšími liturgickými částmi, k většímu zanícení pro uctivost a zbožnost duší, svatou zanícenost k poznání.“⁵⁸⁴ Těto reformě se dostalo sluchu až na II. vatikánském koncilu, kdy se hovoří o tom, „aby se křesťanskému lidu jistěji dostávalo v posvátné liturgii mnoha milostí, touží svatá matka církev po uskutečnění celkové obnovy liturgie: texty a obřady je třeba při této obnově upravit tak, aby jasněji vyjadřovaly to svaté, čeho jsou znamením.“⁵⁸⁵ Kdy František Kunetka⁵⁸⁶ v jednom rozhovoru vyzvedá spiritualitu „starého liturgického slavení“, kdy biskupové z Německa na aktivity Romana Guardiniho (1885-1968)⁵⁸⁷ do Říma referují, že „věřící chtějí mít při mši svaté svůj klid.“⁵⁸⁸ Kardinál Schwarzenberg však hovoří o tom, že i přes nepříhodnost veřejné společnosti⁵⁸⁹ se křesťané v církvi ve víře touto aktivitou upevňují a také mohou uchovávat to, co je pokladem víry,⁵⁹⁰ neboť i díky vnější

⁵⁸³ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 52. ISBN neuvedeno.

⁵⁸⁴ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 52–53. ISBN neuvedeno.

⁵⁸⁵ DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu, Konstituce *Sacrosanctum Concilium*, čl. 21., Praha: Zvon, 1995, s.140–141. ISBN 80-711-3089-3.

⁵⁸⁶ Je katolickým knězem, členem salesiánské kongregace, profesorem a vedoucím katedry liturgiky na CMTF UP v Olomouci. Uveďme si dostupná jeho díla. František KUNETKA, *Úvod do liturgie svátostí*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-618-3; František KUNETKA, *Slavnost našeho vykoupení: nástin liturgické teologie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-7192-455-5; František KUNETKA, *Eucharistie v křesťanské antice*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0920-8.

⁵⁸⁷ Jen pro doplnění můžeme uvést, že od r. 1970 se uděluje cena „Romana Guardiniho“, za vynikající zásluhy o interpretaci naší doby“, kterou jako první Čech v dějinách obdržel r. 2010 Tomáš Halík. Mezi důležitá jeho díla v oblasti liturgie Romano GUARDINI, *Vom Geist der Liturgie*. Freiburg: Verlag Herder, 1957. ISBN neuvedeno; Romano GUARDINI, *Vom Sinn der Kirche*. Mainz: Mathias Grünewald Verlag, 1922. ISBN neuvedeno; Romano GUARDINI, *Der Mensch und der Glaube, Versuch über die religiöse Existenz in Dostojewskis großen Romanen*. München: Verlag, 1933. ISBN neuvedeno; Romano GUARDINI, *Liturgie und liturgische Bildung*. Würzburg: Verbund-Verlag, 1966. ISBN 978-3-7867-1615-0.; Romano GUARDINI, *O posvátných znameních*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992. ISBN ISBN 80-85527-04-09.

⁵⁸⁸ Jiří HANUŠ, Mezi tradicí a reformou. Rozhovory o moravském katolicismu ve 20. století, Brno: CDK, 2002, s. 85. Popis údalostí kolem uskutečnění II. vatikánského koncilu například u Bernhard HÄRING, „Koncil jako výzva“, in periodikum *Církevní dějiny*, r. 2009, č. 4, s. 94–104. ISSN 1803-0068

⁵⁸⁹ Papež Pius XI. ve své encyklice *Ingravescentibus malis*, hovoří, „aby především v tomto měsíci říjnu, zvláště horlivě se modlili růženec všichni věřící jak ve chrámech Páně, tak v soukromých příbytcích. Ať v tomto roce se modlí hlavně na ten úmysl, nepřátele Boží – všichni ti, kdo večného Boha popírají a drze jim opovhuj, všichni ti, kdo činí úklady katolické víře a patřičné svobodě Církve, všichni ti, kdož vztekly se bouříce proti božským a lidským právům, snaží se strhnout lidstvo do zkázy a do záhuby – na mocné modlitby k panenské Bohorodičce konečně byli přemoženi a kajícím se obrátili k řádnému životu a k ochraně Panny Marie a k víře.“ PAPEŽ PIUS XI. *Ingravescentibus malis*, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. [Wikipediace.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI](https://www.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI). [Citováno: 15. 11. 2013].

⁵⁹⁰ Uveďme aspoň, že osobní postoj víry vedl také skrze pobožnosti k účasti spolkové. František ÚŘEDNÍČEK SJ, *Skrytý poklad. Pobožnost k Božskému Srdci Páně*. Olomouc: Refugium Roma-Velehrad, 2010. ISBN 978-80-7412-056-5.

nepřízni se v Božím slově nachází „oblažující světlost“, která člověka pozvedá i radí.⁵⁹¹ Z konstituce *Sacrosanctum Concilium* se pak dovídáme, že „mimořádný význam má při slavení liturgie Písmo svaté. Z něho jsou vybrána čtení, která se vykládají v homilii, a žalmy, které se zpívají. Z jeho inspirace a podnětu se zrodily liturgické modlitby, orace a hymny; z něho dostávají liturgické úkony a znamení svůj význam.“⁵⁹² Pražský kníže-arcibiskup tato slova ještě koření, kdy její úrodnost je božským slovem udržována svou silou, aby zůstávala ovocem zralým bytí, aby řečníci zbožné učení, její propojení, a také takto uspořádané předkládali a také nejrůzněji vysvětlovali a posilovali; tak velice kázali metodou zvláště k rozvoji posluchačů prostřednictvím kultury, ve které mají být všichni zapojeni. Se kterou se řídí nejmohutněji svědectví vyzkoušené zejména k momentům jejich shromáždění, a které je tímto také oslavováno. Pro řečníky jsou tyto chvíle momentem prohloubení, neboť i přes úspornost řeči se sděluje hloubka učení, protože jejím finálním prospěchem je „posvátné a tiché uctění.“⁵⁹³

Dále podotýká kardinál, že kázání ve shromážděné obci se má věnovat samotnému textu Písma a jeho výkladu tak, jak svatá Matka církve po celé dějiny uchovává, zejména pak jejím v symbolu vyznává a definuje Písmo svaté, ve kterém připomíná božský Augustin, je Bohem vneseno mnohými předpověďmi proroků, kteří na mnoha místech a za různých okolností v Bohu nacházeli překypující plnost života, který je zaslíben v očekávaném mesiáši a jinde není k nalezení.⁵⁹⁴ U apoštolů se již nachází plnost života z proměny ze setkání s očekávaným mesiášem, který sice poukazuje na království, které však nemá svůj původ v pozemském Davidovi, ale nebeském. Jedná se zde o otázku, kdo je sjednotitelem kmenů Izraele? Odpověď se nachází v králi, který zná svůj lid a je pomazán Hospodinem, aby uplatňoval spravedlnost moudře. Apoštolové, které již Kristus, potomek Davidův, neoslovuje jako služebníky, ale jako své přátele, je také posílá hlásat o království nebeském, které je radostnou zvěstí. A to je klíč hlásání. Podle evangelisty Marka není evangelium pouhým slovem, ale samotným Kristem, Božím Synem, ve kterém apoštolové žijí a jsou posláni do světa k vládcům a lidem, kteří znají lidi a svět pouze z vlastních idejí, kterými vytvářejí své ideologie a mytologie, které se těžko rozplétají bez konkrétního – centrálního – vztahu k někomu, kdo je všeho původcem. Tato cesta evangelizování však

⁵⁹¹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 53. ISBN neuvedeno.

⁵⁹² DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu, Konstituce *Sacrosanctum Concilium*, čl. 24., Praha: Zvon, 1995, s.141–142. ISBN 80-7113-089-3.

⁵⁹³ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 53. ISBN neuvedeno.

⁵⁹⁴ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 53–54. ISBN neuvedeno.

prochází argumentací, která je sice zjevená a církví uchovávaná, ale je také spletená s časoprostorem.⁵⁹⁵ Na co kardinál poukazuje, je problematika zkratkovitosti a zjednodušenosti řeči (zejména poučky, které jsou někdy vytrženy z kontextu a prezentují se jako neomylný církevní výrok, který je ve všech ohledech pravdivý a nepochybnou historií osvědčený a s jistotou rozlišený). I přesto, že synoda tridentina na toto upozornila, je zapotřebí všechno opět nutně prozkoumat, aby církev jako společenství opravdově odpovídala na požadavky živé víry celé církve v aktuálním světě.⁵⁹⁶

„Kam více však věřící k slyšení jejich shromáždění a k integraci popohnat?“⁵⁹⁷ Kardinál Schwarzenberg vidí cestu v tom, kdy vyjadřuje: „Přejeme si, aby starobylá církev slovo Boží uprostřed samotné mše svaté kázání vnesla.“⁵⁹⁸ „Homilie, jako součást liturgie se velmi doporučuje, v níž se na základě posvátných textů vykládají tajemství víry a pravidla křesťanského života během liturgického roku. Zvláště při mších, které jsou slaveny o nedělích a zasvěcených svátcích za účasti lidu,“⁵⁹⁹ kde takto i plně oživila dobromyslně její službu.⁶⁰⁰ Augustin Mayer OSB hovořil o tom, jak v komisi předal svůj návrh ohledně dekretu *Optatum totius*, kde se hovoří o tom, „ať se bohatěji živí naukou Písma svatého a osvětluje vznešenost povolání věřících v Kristu a jejich povinnost přinášet v lásce užitek pro život světa.“⁶⁰¹ I kardinál Schwarzenberg chce, aby mělo shromáždění uprostřed mše svaté možnost slyšení Božího slova aktualizovaného v kázání, které však nemá způsobit to, že by se mše svatá bezdůvodně protahovala.⁶⁰² Na druhé straně však nemá být shromáždění

⁵⁹⁵ Zejména se pak jedná o vyhlášení cíkevních dogmatických článků, které jsou ze strany „neinteleuálních husitských našinců“ považovány za mýty a články učení, jenž už nemají smyslu, než pro katolickou církev. Jiří KOTYK, *Spor o revizi Husova procesu*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 23–35. ISBN978-80-85211-25-2.

⁵⁹⁶ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 54. ISBN nevedeno.

⁵⁹⁷ „V křesťanském slovníku výraz „církev“ označuje liturgické shromáždění, ale také místní společenství... Církev existuje v místních společenstvích a uskutečňuje se jako liturgické shromáždění, především eucharistické. Žije z Kristova slova a z jeho těla, a tak se sama stává Kristovým Tělem.“ KATECHISMUS KATOLICKÉ CÍRKVE, č. 752, Praha: Zvon, 1995, s. 201–202. ISBN 80-7113-132-6.

⁵⁹⁸ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 54. ISBN nevedeno.

⁵⁹⁹ DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu, Konstituce *Sacrosanctum Concilium*, čl. 52., Praha: Zvon, 1995, s. 149. ISBN 80-7113-089-3.

⁶⁰⁰ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 54. ISBN nevedeno.

⁶⁰¹ Brnhard HÄRING, „Koncil jako výzva“. In: *periodicum Církevní dějiny*, r. 2009, č. 4., s. 102–103. ISSN1803-0068.

⁶⁰² „Obřady ať se vyznačují vznešenou jednoduchostí, ať jsou stručné, srozumitelné a bez zbytečných opakování. Ať jsou přizpůsobeny chápavosti věřících a zpravidla ať nepotřebují mnoho vysvětlení.“ DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu, Konstituce *Sacrosanctum Concilium*, čl. 34., Praha: Zvon, 1995, s. 144. ISBN 80-7113-089-3.

ochuzeno o obsahovou stránku kázání, která by byla způsobena zkratkovitostí sdělení nebo nějakou nedbalostí.⁶⁰³

Ve větších městech, a zvláště katedrálních, biskupové vidí potřebu zavést tematický cyklus katechezí, kdy v cyklu dvou let se budou témata katechezí obměňovat v církevních shromážděních v čase odpoledním nebo večerním. Jak řekl papež Pius XI., „*je Církev a rodina věřících jedním svatostánkem křesťanské výchovy.*“⁶⁰⁴ Kardinál Schwarzenberg dále vypráví, že se již s touto praxí pojí nejedna dobrá zkušenost, kde i nepočtené shromáždění věřících, kteří jinak jsou ve slyšení božského slova nedbající, bylo více přitahováno. Vidí se také důležité, aby ve shromáždění s mimořádnou příležitostí bylo poskytnuto více katechezí v posvátný advent a maximálně v čase čtyřicetidenní přípravy na Velikonoce, kdy svátostné a také ve vzdělávací úrovni. V mysteriu a dogmatech víry a mravů, je učení církve propletené velmi systematicky, proto je důležité na ně s užitkem poukázat.

Podobným způsobem v měsíci květnu, v kultu blahoslavené Panny Marie, před tím však ať je řečeno v jednotlivých dnech, aby se věřící scházeli k nešporám, které se vhodně dají spojit s posvátným kázáním, nebo ke společnému rozvažování. Shromáždění z mimořádných důvodů sejíté (o slavnosti nebo svátcích), které jsou spojeny s lokalitou, je také vhodné se sejít k bohoslužbě i přesto, že se jsou věřící od toho místa vzdáleni a musí překonávat bariéru dlouhé cesty. Kardinál zde spatřuje výhodu působivosti místa mariánské úcty, která věřící uchvacuje, a tak se naskýtá příležitost k násobení dobra ku prospěchu víry, která i přes obtížnost cestování je posílena obětavostí poutníků⁶⁰⁵ a „vede“ srdce k osvobození od sobectví a skrze kázání slova se osvětluje to, jak se Bohu zpětně odevzdávat.⁶⁰⁶ Například Jan Hus hovoří o úctě k Panně Marii, svatým a světicím Božím, kteří nejenom za „*nás orodují, ale jejich přimlůva jest nám i duším v očistci prospěšná. Nelze upírat, že se svatí za nás u Boha přimlouvají, a že přimlouvání nám prospívá, je ještě jistější, že přimlůva jejich, pokud ještě na tomto světě žili, ač ve mnohých hříších všedních se nalézali, nám byla prospěšna. A proto jest nejenom dovoleno, ale i užitečno jich za přimlůvu žádati. Jestliže svaté a světice vyzývati jest dovoleno a užitečno: tím prospěšnější*

⁶⁰³ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 54. ISBN neuvedeno.

⁶⁰⁴ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, čl. 84, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. [Wikipediace.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI](https://www.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI). [Citováno: 15. 11. 2013].

⁶⁰⁵ Papež Pius XI. ve své encyklice *Ingravescentibus malis*, hovoří, „svatý růženec... probouzí v našich duších i evangelní ctnosti a pomáhá jim rozvoji. A to především živí víru, která nových sil a zmlazení nabývá vhodným rozjímáním svatých tajemství při růženci a povznáší mysl k pravdám od Boha nám zjeveným.“ PAPEŽ PIUS XI. *Ingravescentibus malis*, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. [Wikipediace.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI](https://www.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI). [Citováno: 15. 11. 2013].

⁶⁰⁶ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 54–55. ISBN neuvedeno.

*jest nám utíkati se ku Panně nejsvětější, kteráž Věčné Slovo ve svém životě nosila a porodila Bohočlověka, učiněna jsouc tak po svém synu prvním prostředníkem našeho spasení, branou nebeskou a královnou anjelův, bez jejížto přímluvy nebude možno, aby spasen učiněn byl hříšník.*⁶⁰⁷

Kardinál dále povzbuzuje pastýře, aby v posvátném čtyřicetidením čase se nechali inspirovat i metodou dle svatých misí, která je často užívaná ve farnostech jiných diecézí. Výhodu této metody vidí pražský kníže-arcibiskup v rozdělení podle stavu do šesti tematických celků. Tato témata se volí podle zvláštností svolaného shromáždění. Tento způsob je obecně chválen jak v metodě, tak i v jednotlivých dnech postní doby, kdy po mši svaté se předčítalo evangelium a v krátkosti dalšími způsoby byla také učiněna exegese. Dále také samozřejmě se uvádí, že je možné tato setkání uspořádat v odpoledních hodinách tak, aby se toto setkání opravdu stalo katechezí, která je ku prospěchu a občerstvení duší věřících.⁶⁰⁸

Aby však k tomuto způsobu předkládání Božího slova byla služba prospěšná, musí vycházet z podkladu duchovního (elegorického) výkladu. Kardinál tak chce zamezit tomu, aby se učení božské pravdy nestaly „samojedinou holí“, ale spíše trpělivost otevírá srdce, kdy Boží slovo je silou, které však „jemnou ostrostí“ proniká věřící a prostupuje srdce posluchačů.⁶⁰⁹ Papež Pius XI. hovoří také o tomto sdělení v tom smyslu, že člověk nasloucháním dochází díky Boží blízkosti ke světlu poznání, jež ho vyzvedá z přirozeného poznání k „nadpřirozenému“, které se může „světskému“ člověku jevit jako „přelud nesmyslného uvažování“, neboť již jedná podle jiného řádu myšlení.⁶¹⁰ „*Bezúhonnost vede kupředu a svatá cesta pochodu a loudí pozornost, aby Boží trůn, nikoliv svou vlastní slávu vyhledával, a ani ne jinou odměnu z námahy, jen když duše spasí. Takto na konci obracející oči kupředu k jeho slabosti, nadmíru se varuje, a přesto nebude jiným způsobem vyhledávat, jiná samotná služba není povolena. Kde bude konečně schopná důvěra, dveřmi jakožto služebnice obřadu vyplňující části, které má v ní zásluhu, jež slovu Božímu dobře je poslouženo od počátku: stádo Páně není jenom takovým slovem, ale vlastní dokonce*

⁶⁰⁷ Antonín LENZ, *Účení Misra Jana Husi na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875, s. 177. ISBN neuváděno.

⁶⁰⁸ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 55. ISBN neuváděno.

⁶⁰⁹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 55–56. ISBN neuváděno.

⁶¹⁰ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, čl. 84, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. [Wikipediecs.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI](https://cs.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI). [Citováno: 15. 11. 2013].

*příkladným pokrmem a učením bez přestání; velkým ovšem odsouzením jsou sestavení, která jsou řečmi, vpravdě živé a dílem svým lhostejným.*⁶¹¹

Další kardinálova poučení hovoří o tom, že i přes veškeré společné úsilí ve shromážděních a přípravu pastýřů není duše schopná učinit pokroky, proto musí být i privátní učení. Hovoří o tzv. „*nocí Nikodémově, spiritualitě duše, která je chlebem, i když neprodlévá v chrámu, ale stále se učí a evangelizuje se Kristem Ježíšem.*“⁶¹² Kardinál zde však uvádí, že se nejedná o „evangelizaci po domech“, ale spíše jde o evangelní příspěvek komentující příbytek, který si v člověku Bůh učinil. Papež Pius XI. hovoří o tom, že „*cílem křesťanské výchovy je, aby se za pomoci milosti Boží vytvořila opravdovost křesťana, což je zpodobněním Krista samého, díky křtu, který působí znovuzrození v Jeho obraze,*“⁶¹³ v nitru věřícího křesťana. Kardinál Schwarzenberg však pozoruje nesnadnost, jež „*činí satan využívající příležitosti, a také všichni ti, kdo jsou na jeho straně, a hledají, aby soukromými rozhovory světlo pravého ohně udusil, poukazováním na chyby těch, kteří duše na cestě spásy řídí.*“⁶¹⁴ V encyklice *Dvini illius magistri* hovoří papež o tom, že zbavením se předsudků je zapotřebí naslouchání, ale také vyslovení se, neboť tak může „vstoupit“ v poznání o věci samé.⁶¹⁵ Kardinál Schwarzenberg pak hovoří o tomto úsilí jako o „*službě své povinnosti doprovázením, jak je možné neojediněle obtížemi nás naplňuje život, dohodami a předsudky svými ...křiváctvím však přibíhá napřed světélkující, aby horlivost a také laskavost pastýřů odvracel, a také jakožto předtím nepřije, dobrovolné pochopení a je zpětně také dávat.*“⁶¹⁶ Jinými slovy můžeme říci, že jde o obtížnost vlastní pastýřské služby, která je podnícena vlastní představou pastýře (péči o duše) a také je ztížena nepřátelskými svazky lidí, které násobí předsudky a maří schopnost člověka se svobodně otevřít dialogu.

Dále si je kardinál vědom, že jen málo silnější je péče pastýře, aby tuto péči „prosazoval“ u věřících, jestliže sám duší neutěšuje ochotou k naslouchání ke slovu Božímu. Pak také nejsou ochotni ani otcové a matky rodin, aby v naslouchání božského slova jejich dobra se stala příkladem a pobízením v četbě Písma sv. pro všechny věřící.

⁶¹¹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 55–56. ISBN neuvedeno.

⁶¹² Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 56. ISBN neuvedeno.

⁶¹³ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, čl. 84, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. [Wikipediacee.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI](https://wikipediacee.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI). [Citováno: 15. 11. 2013].

⁶¹⁴ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 56. ISBN neuvedeno.

⁶¹⁵ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, čl. 84, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. [Wikipediacee.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI](https://wikipediacee.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI). [Citováno: 15. 11. 2013].

⁶¹⁶ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 56. ISBN neuvedeno.

Mnozí v této věci k posvátnému řádu přicházejí prostřednictvím silencia a prospěšným nasloucháním, a samotné pravdy kázané potom mohou s porozuměním snést. Dále kardinál poukazuje na jeden z motivů sestavení evangelia. Motivem je tedy to, aby ten, který evangelia studuje, je také k vlastnímu životu obracel, k větší lidskosti, neboť ve chvílích jednotlivých nedostatků, váhavostí nebo také různorodých omylů v pastýřské službě duší a dalšího poznání, které není lidsky možné dosáhnout, neboť se nelze spolehnout jen na samotné věřící, ale v záležitosti víry a mravů je obdržitelné, když se v oněch pochybnostech rozeberou v pravdě „samotné věci a s pravidly vyžadujícími ve jméne Pána.“⁶¹⁷ Zde je tedy zdůrazněná svornost ve společenství, které je utvářeno jednotou v dobré mysli a vzájemnou solidaritou.

Můžeme uvést i Tertuliánova slova, kdy říká. „*nejsme vyhnanci života. Pamatujeme, že jsme vděčností povinni Pánu Bohu Stvořiteli, nic z plodů jeho děl nezavrhuje, ale varujeme se, abychom jich nadmíru nebo nadarmo neužívali. Tak s vámi žijeme na tomto světě a nevyhýbáme se ruchu ulice, nejsme bez jatek, bez lázní, obchodů, dílen, hospod, ne bez vašich trhů a ostatních společenských styků. I my se s vámi plavíme na lodích a konáme vojenskou službu a rolničíme a obchodujeme, tak jsme promíseni s vámi ve všech povoláních a ovoce naší práce dáváme i vám k užitku. Nevím, jak můžeme býti pokládáni za neplodné ve vašich povoláních, když v nich a z nich žijeme!*“⁶¹⁸ Můžeme si tak položit otázku, v čem můžeme být jako křesťané spolu s „odloučenými bratřími“, jak poprvé nazval protestantské církve papež Lev XIII., užiteční pro současnou společnost, v unii, která – na evropském kontinentu – spíše hledá svoji identitu? Podle F. Walterse mohou být náboženská společenství v Evropě přínosem v kultuře a oblasti „vývoje právní vědy a legislativy týkající se svobody náboženství a víry, kdy v polovině 19. století tyto úvahy byly nemyslitelné (zvláště nepřijatelná náboženská svoboda u Řehoře XVI. a Pia IX.). Nebo „zpětné“ navázání na tento věk neologismů, například v podobě britského sociologa Rolanda Robertsona: „glokalizace“⁶¹⁹ Nicméně i současní křesťané v cyrilometodějské a

⁶¹⁷ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 56–57. ISBN neuvedeno.

⁶¹⁸ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, čl. 84, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediace.wiki.org/wiki/ Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 15. 11. 2013].

⁶¹⁹ Novotvar, který autor uvádí je spojením termínů: „globalizace“ a „lokalizace“, čímž chtěl říci, že by se katolická církev mohla „novodobě“ charakterizovat v tomto neologismu, neboť termín: „katolické“ je již archaický a také na sebe váže pejorativní asociace historických událostí. Philip WALTERS, „Náboženství a Evropská unie“, in periodikum *Církevní dějiny*, r. 2009, č. 4., s. 60–62. ISSN 1803-0068.

svatovojtěšské tradici poukazují na literární,⁶²⁰ duchovní a architektonické dědictví křesťanského učení.

4.2.2 „Škola hrou“

1/ Katecheze pro nejmenší: kardinál Schwarzenberg vidí katolickou církev jako tu, která po zkušenostech napříč staletími stále v sobě uchovává svoji mladost a šťavnatost nauky, neboť si také prošla „tísňemi dospělosti“, které spatřuje v usmíření božsko-lidského dialogu, které stále probíhá. Usmíření v tomto slova smyslu je ve vztahu Boží solidarity s člověkem a lidskou slabostí v učenlivé lásce. Usmíření tedy prochází obnovou skrze vzdělání. Jak se ovšem obnově Sirachovec otevírá, když říká, že „*jsou to tvoje děti, vzdělávej a obracej je v čistotě,*“⁶²¹ „*ať obnovují příklad Spasitele přivolávající nejmenší, objímající také vlastní učedníky péčí svátečním slovem je odpouroučet,*“⁶²² jak podotýká kardinál Schwarzenberg a papež Pius XI. říká, že „*Ježíš Kristus, božský Učitel, je pramenem a dárcem nadpřirozeného života a ctnosti a dává se za příklad všem lidem všech vrstev, hlavně však mladým, aby Jej poznala, a následovala především příkladem Jeho mládí, které skryté a v námáhách prožil v poslušnosti ozdoben všemi ctnostmi osobními, rodinnými i společenskými, před Bohem a před lidmi.*“⁶²³ Zmíněný úryvek jen tyto teze podporuje, neboť evangelista Matouš zaznamenává slova Spasitele, když říká, že „*Kdo takto nejmenší přijímá v mém jménu, mne přijímá.*“⁶²⁴

Dále kardinál Schwarzenberg uvádí příměr obnovy, která má být v rovnováze „*voskové ohebnosti duše nejmenších, formou, která dobrovolně vtiskuje, snadno přijatelnými, zrovna tak dobrým krajem a lepším osevem slova Božího, a jestliže neumějí dobře mluvit, ti kteří vychovávají ke vzpřímení věřících lidí, se skrze bázeň Boží proderou k potřebné síle.*“⁶²⁵ Dále pak kardinál poukazuje na školy, které navštívil, a shledal, že je zapotřebí i v této záležitosti učinit praktické kroky.

⁶²⁰ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, čl. 84, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediace.wikipedia.org/wiki/ Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 15. 11. 2013].

⁶²¹ *Sir* 7,25

⁶²² Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 57. ISBN neuvedeno.

⁶²³ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, čl. 84, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediace.wikipedia.org/wiki/ Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 15. 11. 2013].

⁶²⁴ *Mt* 18,5

⁶²⁵ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 57. ISBN neuvedeno.

Nejdříve se kardinál zaměřil na způsob předávání víry u pastýřů, kteří jsou na prvním místě určeni k dobromyslné péči o duše ve školách nebo farnosti. Ve školách má probíhat vyučování náboženství během týdne alespoň jedenkrát, neboť s ohledem na vzdálenosti škol od sídla faráře nebo počtu škol na jednoho faráře to také ani není možné učinit jinak. Ve farnosti se výuka náboženství uskuteční v den Páně, kdy se farníci sejdou odpoledne k naslouchání křesťanského učení, které již nebude výkladem nedělních evangelií nebo ze svátků, ale z dalších částí katechismu.⁶²⁶ Shromáždění se má konat jak v sídelních farnostech, tak i filiálkách. Kardinálovým přáním bylo, aby se katecheze nejmenších vyučovaly ve vlastním jazyce a byly v tzv. domácím prostředí.⁶²⁷ Jak uvádí myšlenku velkého Augustina: „*katolická církev, opravdová Matko křesťanů, právem nekážeš jenom, abychom čistě a neposkvrněně uctívali Boha, jehož dosáhnout znamená nejblaženější život: je v Tobě také tolik lásky a milosrdenství k bližnímu.*“⁶²⁸

Katecheze ať ve školách anebo v církvi v rozsahu jedné hodiny je prostorem, aby se začínalo zbožným zpěvem a také se jím končilo, neboť je vyučovací hodina pro nejmenší dlouhým časem, který „není ke strávení“. Modlitby mají být podle kardinála v ústní formě a nejdůležitější je modlitba Páně,⁶²⁹ neboť „*otcovský cit, který pochází od Boha, se s důvěrou obrací ke společenství a v ní ochranu rodinných práv.*“⁶³⁰ Dále uvádí andělské Symbolum Apostolorum, které je činem teologické síly, dále hymny a kantika, které se mají dlouze prozpěvovat, neboť v nich kníže-arcibiskup vidí také prostředek omezení prostopášných zpěvů.

Dále kardinál uvádí, že tyto požadavky nejsou jen jeho přáním, ale také synodálních otců, kteří se v Praze sešli a shodli se na tom, že pro nejmenší by mělo být učení hrou. V tomto úkolu mají být také nápomocni farářům katecheté, kteří také mají katechizovat laskavostí (Constit. Paul V. „*Ex credito nobis*“ de die 6. října 1607. Constit. Klementa XII. „*pastoralis officii*“ de die 16. května 1736).⁶³¹

⁶²⁶ Jednalo se například o tzv. Čítanky a katechismy, jejichž látka byla zaměřená na evangelia, biblickou historii a samotný katechismus. Redakce, „Čítanky a katechismus“, in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1861, č. 7, dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=12226> [Citováno: 15. 11. 2013].

⁶²⁷ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 57–58. ISBN neuvédno.

⁶²⁸ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, čl. 84, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. [Wikipediace.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI](https://www.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI). [Citováno: 15. 11. 2013].

⁶²⁹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 58–59. ISBN neuvédno.

⁶³⁰ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, čl. 84, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. [Wikipediace.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI](https://www.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI). [Citováno: 15. 11. 2013].

⁶³¹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 58–59. ISBN neuvédno.

Základní kniha, která bude katecheze provázet, bude katechismus. Kardinál tak ustanovuje, že jiné katechismy budou korekturou sjednoceny pro celou provincii a vydány s celým katechismem (např. Politický katechismus,⁶³² Ruský katechismus,⁶³³ Historický katechismus⁶³⁴, Pravoslavný katechismus,⁶³⁵ Velký katechismus⁶³⁶ atd.), který se má uspořádat především nábožensky, aby se stal základem pro kázání božského slova a jeho výklady. Kniha jako taková není – podle knížete-arcibiskupa – pro děti a dorost jako takové, neboť k učení spásy „nepodržují čtení a náboženskému zpřítomňování.“⁶³⁷

Vydáním instrukcí se tedy ustanovila náboženská metoda, aby slova katechismu věrně pamatovala na svěřené poklady víry, což je dáno definicemi pravého zjevení. Důležité tak je pro každého pastýře, aby se definice vštípily do paměti, aby se dosáhlo jeho zvučnosti a správného vysvětlení v jednoduchosti a jistotě osobní víry. Proto je zde také důležité osobní pečlivé studium katechetů, aby s inteligencí přistupovali k nejmenším. Takto se pak jedná o živou metodu, která je platná náboženskými idejemi ze samotného myšlení nejmenších, jež se mohou stát odezvou toho, co do nich bylo zaseto. Důležité je se zdržovat všech demonstrativních srovnání argumentů, které víru neupevňují, ale může způsobit zřícení. Kardinál pak upozorňuje na to, že děti díky křtu mají svůj dar chápavosti a to díky jejich – sobě vlastní – kooperaci s Duchem svatým. Jejich upřímnost ustanovuje to, že jdou k činům žádoucně kupředu a táhne je.⁶³⁸ „*Děti jsou čímsi z otce, jsou jakoby rozšířením otcovy osobnosti, a chceme-li mluvit správně, vstupují do lidské společnosti a stávají se jejími členy ne samy sebou, nýbrž rodinnou společností, v níž byly zrozeny*“,⁶³⁹ podotýká Lev XIII.

⁶³² Jan PAULY, „Politický katechismus pro náš lid“, in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1899, č. 3, s. 208. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=20735> [Citováno: 14.12.2013].

⁶³³ František SUŠIL, „Ruský katechismus“, in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1860, č. 1–5, s. 287–620. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=29512> (2014) [Citováno: 14.12.2013].

⁶³⁴ Johan E. SCHMID, „Historischer Katechismus“, in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1863, č. 7, s. 557. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=12694> [Citováno: 14.12.2013].

⁶³⁵ Josef KUBALÍK, „Pravoslavný katechismus ve světle katolické apologetiky“, in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1941, č. 1, s. 23–36. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=22562> [Citováno: 14.12.2013].

⁶³⁶ Antonín PODLAHA, „Velký katechismus katolického náboženství“, in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1933, č. 4, s. 272. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=20123> [Citováno: 14.12.2013].

⁶³⁷ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 59. ISBN nevedeno.

⁶³⁸ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 59–60. ISBN nevedeno.

⁶³⁹ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediacee.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 15. 11. 2013].

V neposlední řadě se dále jedná o prohloubení vzdělávání katechetů, které už tolik není závislé na jejich pečlivosti studijní, ale – podle kardinála – v rituální účasti. Poukazuje na to, že „*pozdvihující milost, která v nich (katechetech) je skrze nepostižitelné ruce božského poslání a nejdůležitější svým čteným věděním, předvídající žár a trápení lásky nejmenších v Kristu, který láme chléb života věčného a mléko nebeské, stále krmí jeho doktrínu.*“⁶⁴⁰ Uchovávání církve v náboženské doktríně ustanovuje nikoliv na základě „strohé“ povinnosti, která by měla vést k jejímu naplnění, ale vztahem dobroty k Nejsvětější svátosti. „*Duch naplňuje tím, po čem se ptali proroci a po čem touží i andělé.*“⁶⁴¹ I do této souvislosti staví kardinál „*poslušnost a čistotu lásky srdcí vkapávající, vpravdě věřícím nevinnost, která nebezpečí odstraňuje.*“⁶⁴²

V praktické stránce správy pražské provincie synoda ustanovila, že obchody s knihami a také spisy, které jsou náboženské a morálně spojeny zkázou, jsou zakázány. Neboť tzv. lehkovážná rozprava neformuje užitek, ale nejistotu ve víře. Zbožnost je pak určena dobrým výběrem knih, od nechutných se vztahujícím. Ve školách a ve farnostech budou obstarány knihovnami pod péčí spojenou s katechety, kteří knihy potřebně přerodědí. Mimo knihy zbožné (zpěvníky a modlitební knížky) se sestaví také knihy historické, nebo ty, které jiným způsobem je možné spásonosně předkládat. Kardinál v závěru uvádí, že je důležitá také bdělost z hlediska spisovné literatury.⁶⁴³

2/ Na základních školách: Vyučování na základních školách vychází ze zkušenosti, kdy se metodou vyučování na katolických školách již léta pedagogové zabývali v kooperaci se státními a církevními školami, což kardinál konstatuje, že na „*tomto synodu je to dílem srdcí celé provincie.*“⁶⁴⁴ Dalo by se také říci, že „*školy vznikly jako ‚doplňk‘ vztahu mezi církví a rodinou, která již nestačila na požadavky společnosti výchovy ve vědách a uměních, ku prospěchu a rozkvětu společnosti.*“⁶⁴⁵ V tomto případě bylo rozhodující to, že na školách

⁶⁴⁰ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 60. ISBN nevedeno.

⁶⁴¹ KATECHISMUS KATOLICKÉ CÍRKVE, Praha: Zvon, 1995, čl. 719, s. 195. ISBN 80-7113-132-6.

⁶⁴² Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 60. ISBN nevedeno.

⁶⁴³ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 60. ISBN nevedeno.

⁶⁴⁴ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 61. ISBN nevedeno.

⁶⁴⁵ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediace.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 15. 11. 2013].

státních se předkládají knihy, které biskupové pečlivě zkoumají, ale také nedoporučují.⁶⁴⁶ Pius XI. podotýká, že se jedná o tzv. *neutrální a laické školy*, které již se nezasazují o křesťanskou výchovu, což může vnést „*morovou nákazu a zhoubu mladých*“.⁶⁴⁷ Doktrina samotná nic pohromadě v dobré víře neudrží, což vede k otázce, jakou materii výuky zvolit, aby se kvalita vzdělání udržela na výši?

Má-li se tedy pokračovat v náboženské metodě, která s sebou nese vyučování a výchovu, je tedy spjata s katechismovou příručkou, která však je napadána, neboť od tridentina je církevní školství zaštitěno diecézními scholastiky.⁶⁴⁸ I přes všechna katechetická setkání se otevírají nedostatky lidské přirozenosti, která je založena na hledání vztahu mezi vírou, rozumem a intelektem. Rušivým elementem integrace člověka, je narušená lidská přirozenost, která těžko nese integritu vzdělání a disciplíny. Mladí lidé jsou naslouchající, poctiví v učení a otevření k tradičnímu předávání víry, ale také k alternativám poznání, které nabízí civilní školství. Můžeme tedy říct, že mladí lidé svou veškerou zbožnou vírou a životem vpravdě křesťanským nastavili příklad, jak účinněji se vyučí ve veliké kazatele v nebeském království?⁶⁴⁹

Kardinál pokračuje v tom smyslu, že i přesto, že si mladí lidé zaslouží uznání a úctu v píli ve vzdělání, přesto však biskupové a školní inspektoři jsou těmi, kteří mají uchovávat niterné pochopení tradice a mravů do chvíle, kdy „svěží mladost v píli“ se neuchová stále v jedné formě, ale nachází se v důvodech víry,⁶⁵⁰ která mravy zdokonaluje úměrně s přibývajícím věkem. Proto kardinál uvádí, že „*všechna školní výchova a výuka, totiž učitelé, duch vyučování, knihy všech oborů, zkrátka vše má býti proniknuto křesťanským duchem a vedeno mateřskou bdělostí Církve. Je také hybným místem, které ve správném přenesení přeměnit*“ (convent. int. Sum. Pontif. Austr. Imp. Artic. VIII.).⁶⁵¹ I přesto, že kardinál hovoří o ctnosti zdrženlivosti, která patří ke křesťanskému duchu, k pochopení a k modifikaci její nauky, přesto se může také objevit to, co ji omezuje, ale činí si nárok

⁶⁴⁶ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 61–62. ISBN neuvedeno.

⁶⁴⁷ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediace.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 15. 11. 2013].

⁶⁴⁸ Jak už jsme v úvodu uvedli, scholastická teologie stále a vytrvale hledala cestu k soudobým otázkám. Ferdinand BENEŠ, „Die Scholastik und ihre Aufgaben in unserer Zeit“ in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1933, č. 4, s. 356–357. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=20497> [Citováno: 15. 11. 2013].

⁶⁴⁹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 61–62. ISBN neuvedeno.

⁶⁵⁰ František HAKL, „Důvěra lidu ku knězi a křesťanské mravy a obyčeje“ in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1889, č. 9, s. 522–530. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=14888> [Citováno: 15. 11. 2013].

⁶⁵¹ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediace.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 15. 11. 2013].

křesťanské tradice, je také v křesťanském duchu, když „dobrovolně a také spolehlivě se zpětně navrací, litující vpravdě mnohých vztazností, které u soustavou pílí nabíhaly.“⁶⁵²

Kardinál bere také v ohled specifičnost venkovského prostředí, kde se uchovávají zvyky, které si od dětství člověk nese, a díky specifičnosti „diecézní hravé pedagogiky“ biskupové ve svých diecézích určí, aby se dospívající děti formovaly „v myšlení církve“ (ad ecclesiae mentem) takovou formou, která tomuto stavu víry poslouží.⁶⁵³ Jak prohlásil také papež Lev XIII.: „je nutné, aby dítě nebylo vyučováno náboženství jen v některých hodinách, nýbrž aby všechno vyučování bylo proniknuto duchem zbožnosti.“⁶⁵⁴ K této myšlence i kardinál vyjadřuje přání, aby se farnosti především biskupy burcovaly ke každoroční duchovní obnově. Zejména pak i ve školách, kde se moderováním hodin náboženství zabývají bratři a sestry řeholních řádů.⁶⁵⁵ Dále pak poukazuje na to, aby diecézním biskupům ležela na srdci starost o světskou mládež, která se rostoucím počtem objevuje na školách, a postrádá někoho, kdo by je vedl.⁶⁵⁶

Zde také kardinál neopomíná důležitost odměny těch, kteří se opravdu v oboru nauky a dobrých zvyklostí stále vylepšují. Pro pedagogy je odměnou to, že se lepší školy naplňují mladými lidmi, jež je pro ně jako „přivětivým slovem“, tak jako i k biskupům, kteří mají mít na zřeteli i svou osobní iniciativu v setkáních ve školách. Slova povzbuzení a veškeré služby pastýřské a pedagogické jsou spojeny se zpětným návratem probírání katechismu.⁶⁵⁷ Proto také uvádí, aby se na školách zavedla každodenní jedna hodina zaměřená k pojetí základů víry.⁶⁵⁸

Můžeme zde uvést i to, že se nemá opomíjet praktická práce, která ve farnosti je také potřebná, neboť se s ní spojuje vztah k farnosti a účast na vytváření farnosti a církve. Tuto rovinu také kardinál neopomíná, ale obecněji ukládá, když hovoří o vládcích, kterým je svěřena správa země, ale spíše ji zanedbávají, než aby se postarali o rodiny, kdy jim Kristus

⁶⁵² Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 62. ISBN neuváděno.

⁶⁵³ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 62–63. ISBN neuváděno.

⁶⁵⁴ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. [Wikipediacee.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI](http://wikipediacee.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI). [Citováno: 15. 11. 2013].

⁶⁵⁵ Redakce, „Instrukce nejdůstojnějších p. biskupův českých o školství,“ in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1869, č. 5, s. 386–389. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=13465> [Citováno: 15. 11. 2013].

⁶⁵⁶ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 62–63. ISBN neuváděno.

⁶⁵⁷ Redakce, „Katolický katechismus pro městské a venkovské školy,“ in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1850, č. 1, s. 137–140. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=13541> [Citováno: 15. 11. 2013].

⁶⁵⁸ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 63. ISBN neuváděno.

svěřil vládu kříže.⁶⁵⁹ Život vyplněný křesťanskou službou od vládců až po rodiny je smyslem porozumění víry a mravů a jejich zanedbáváním se také dostavuje jejich bezsmyslnost, proto by důvod víry, totiž „*spása by měla vycházet otcovským zneklidněním ke správě.*“⁶⁶⁰ Kdy by měli „patrioti“ o to více nacházet důvod k tomu, aby se dorůstající mládež „nacházela v bezpečných rukou otců“.

Závěrem se kardinál zaměřuje na právo biskupů, kteří by měli dohlížet nejen na školy církevní, ale také na ty, které jsou civilně zřízené.⁶⁶¹ Pokud je tedy toto právo ordinářům znemožněno, povzbuzuje pražský kníže-arcibiskup ředitele škol, aby byli silní ve víře, neboť i oni jsou takto zkoušeni, protože je jim svěřeno „kvalitativní břemeno“ vzdělávání, jež se v katolické církvi nese z biskupů na kněze.⁶⁶² „*Aby, jakožto o školách, které jsou posvěceny, jak už bylo zmíněno: veškeré katolické mládeži katolickou výchovu v katolických školách umožnili,*“⁶⁶³ aby je (pedagogy) správně měli ve vážnosti, mimo děkany „dveřníky duší“ vizitující službou zadostiučinují. Pražský arcibiskup tak hovoří o pravidelných inspekcích, které v sobě uchovávají vizi do budoucna.⁶⁶⁴

3/ Na středních školách: na školách gymnaziálních, základních a vyšších středních, je jasné, že je v řádu vzdělávání tříd podobné. Jedná se o počet hodin, kdy se každodenně má výuka zabývat základními články víry pod vedením katechismu.⁶⁶⁵ „*Vždyť opravdový katolík proniknutý katolickým učením je proto i nejlepším občanem, ctitelem vlasti, je upřímně oddán státní moci v každém zákonitém státním útvaru,*“⁶⁶⁶ jak uvádí Pius XI. Kardinál Schwarzenberg tak připomíná souvztažnost mezi církví a státem v charakteru osobního vztahu, kdy na adresu pedagogů říká, že: „*přístupujte tedy, ke školním učedníkům*

⁶⁵⁹ Redakce, „Školství katolické v Anglicku,“ in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1880, č. 5, s. 372. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=1060>; Redakce, „Následky liberálního školství v Belgii,“ in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1882, č. 8, s. 505. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=1669>; Redakce, „Nejnovejší školství v Belgii,“ in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1885, č. 7, s. 424–428. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=14146> [Citováno: 21. 11. 2013].

⁶⁶⁰ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 63–64. ISBN nevedeno.

⁶⁶¹ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediacecs.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 21. 11. 2013].

⁶⁶² Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 64. ISBN nevedeno.

⁶⁶³ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediacecs.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 21. 11. 2013].

⁶⁶⁴ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 64. ISBN nevedeno.

⁶⁶⁵ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 64–65. ISBN nevedeno.

⁶⁶⁶ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediacecs.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 21. 11. 2013].

vzhledem k jejich věku, který hloubku víry a počestnost zvyků uvádějí ve zkoušku. Uzdravující čin svornosti by se stal mezi nejvyšším pontifikem a rakouským císařem by byla posvěcením,⁶⁶⁷ protože věřící usilují o katolickou školu pro své děti. V žádném státě nehání stranickou politiku, nýbrž náboženskou povinnost, kterou jim nutně ukládá svědomí,⁶⁶⁸ a tudíž u všech mladých lidí katolickým ustanovením ve všech školách utvářejí místa doktriny katolického náboženství, a biskupové z vlastní pastýřské služby povinného náboženství mladé lidi vychovávají, aby ve veškerém vzdělání na místech řízených a opečovávaných bylo v jakémkoliv předávání disciplíny zproštěno nedostatků, pročez katolické náboženství ve zvycích a počestnosti se protíví.⁶⁶⁹

Tzv. protivenství, které se v katolickém slovníku běžně používá, je v tomto případě myšleno jako souvztažnost vůči „přirozenému řádu“, který v pozemské rovině zastupuje panovník a v „posvátném řádu“ biskup, který s ohledem ke školství uplatňuje svou povinnost v řádném vyučování provádět inspekci (v církevním prostředí se hovoří o vizitaci) či delegovat kněze, kteří jsou jim (prostřednictvím univerzity a semináře) disponováni ke kvalitativnímu sdělování poznání Boha. Ve středoškolském prostředí již není poznávání založeno „pouze“ na paměti – metodikou elementárních škol –, ale na rozumu, kterému se již předkládá nauka o víře v pochopené reflexí, neboli skloubením paměti (zvyky) a rozumu (články víry). „*Jak dalekosáhlé normy učinit, aby všechny střední školy byly usměrňovány nejpoctivější vírou? Jsou dány synodou shromážděných otců pro službu místním církvím (nejprve v diecézi a pak v celé provincii) s planoucími požadavky a pro všechny, kterých se dotýká náboženství a osud církve.*“⁶⁷⁰

Již od elementárních škol můžeme pozorovat, jak kardinál Schwarzenberg vnímá a určuje školské vyučování v hierarchii patriarchální. Má k tomu důvod patriotický a apoštolský, ale také šlechtický a osobní. Můžeme zde připomenout, že matku ztratil v útlém věku a zásadní věci víry řešil s duchovním správcem Vavřincem Greifem a svým otcem. Ale to bylo jen krátké ohlédnutí do jeho osobního života, který měl také sice vliv na jeho další životní směřování a rozhodování, ale důležité je pro nás to, že svůj úřad vnímal fraternisticky (potažmo synodálně). Proto také ve věcech náboženství a katolického učení na lyceích, gymnáziích a středních školách je vzdělávání vystavěné na otcovském doprovázení

⁶⁶⁷ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 64–65. ISBN neuvedeno.

⁶⁶⁸ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. [Wikiediecs.wikipledia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI](https://wikiediecs.wikipledia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI). [Citováno: 21. 11. 2013].

⁶⁶⁹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 64–65. ISBN neuvedeno.

⁶⁷⁰ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 64–65. ISBN neuvedeno.

a upomínán.⁶⁷¹ Na této úrovni školství už má mít své místo meditace či rozjímání, aby i věřící laici, kteří dosáhli fundovanějšího vzdělání, se ve světle víry vzájemně učili osvětlu a upevňovali ve společném náboženském přesvědčení. Pro mladé lidi je tak důležité, aby se v nedostatečích opírali o rozumnost, neboť kardinál vnímá mládí jako „předvídavost vyváženosti potřeb“, které v jejich víře může zůstat neotřesenou díky vůli a veselosti, jež má podíl na svěžesti rozumného – a v jistém slova smyslu i vyváženého – uvažování. Z toho důvodu vidí pražský kníže-arcibiskup velkou úlohu a odpovědnost u jednotlivých biskupů, aby s pečlivostí vybírali knihy, které by svou přílišnou přísností nezbavovaly mladé lidi otevřenosti.⁶⁷²

Jak uvádí papež Pius XI., tak u mladých lidí je důležité stálé náboženské procvičování,⁶⁷³ neboť upevnění ve víře mladý člověk nemůže nabýt pouhou četbou nebo naučenými články víry. Nezapomenutelné místo zde pražský kníže-arcibiskup vidí v úloze katechetů, kteří svou službou a vzděláním činí zadosť mladým lidem – ke cvičení ve víře – svým vlastním studiem.⁶⁷⁴ Ke každodennímu studiu přiřazuje kardinál i každodenní účast na mši svaté, aby jejich zbožnost byla tzv. posvěcována. Posvěcení v tomto kontextu můžeme vidět jako integraci vědomostí a vlastních „pocitů víry“, které s akcentem „díkuvzdání“ poskytuje příležitost k motivaci či inspiraci cesty dalšího poznání,⁶⁷⁵ jež také „dobrotivým Srdcem Božím, by byl pozván k účastenství na radosti svého společného Otce a společně k děkování svrchovanému Dárci všeho dobra“⁶⁷⁶ a k „důstojnosti a zářivosti božského kultu jsou mladí lidé pozváni k horlivé účasti, aby se stali společenstvím místa adorování“⁶⁷⁷ a služby, která má za nejdražší vlastní studium, jež se má stát následnou výzbrojí a vést tak k dalšímu rozšíření vzdělání. Nicméně tato eucharistická zbožnost s sebou nese dvě důležité priority: 1/ je uchování víry a úcty mladých, která je svátostnou zbožností upevňována a za

⁶⁷¹ PAPEŽ PIUS XI., *Divini illius magistri*, 31. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediace.wiki.org/wiki/Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 21. 11. 2013].

⁶⁷² Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 65–66. ISBN neuváděno.

⁶⁷³ PAPEŽ PIUS XI., *Mens nostra*, 20. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediace.wiki.org/wiki/Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 21. 11. 2013].

⁶⁷⁴ Josef TUMPACH, „Katecheta středních škol jako duchovní správce studující mládeže (1-2),“ in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1911, č. 10, s. 778–786. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=29107> [Citováno: 21. 11. 2013].

⁶⁷⁵ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 66–67. ISBN neuváděno.

⁶⁷⁶ PAPEŽ PIUS XI., *Mens nostra*, 20. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediace.wiki.org/wiki/Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 21. 11. 2013].

⁶⁷⁷ Alfons DAŇKA, „Smírná adorace „ve šlépějích sv. Václava,“ in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1927, č. 6, s. 508. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=17150>; Redakce, „Půlhodinka adorace u Pražského Jezulátka,“ in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1946, č. 2, s. 112. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=22150> [Citováno: 21. 11. 2013].

2/ je zde – podle kardinála – nezbytná zkušenost a vzdělanost katechetů, kteří svou péčí v různých zkouškách mládí jsou nejzkušenějšími dobrodinci v jejich životě a dává mladým základ v porozumění křesťanské spirituality.⁶⁷⁸

V této souvislosti také vidí kardinál velkou nutnost v duchovních cvičeních⁶⁷⁹ i u katechetů (či pedagogů vůbec) a to před společným slavením Velikonoc, necht' jsou užívány ke všemu lepšímu, co jen lepším být může. Tak jako u kněží jsou řádné exercicie, tak je tomu zapotřebí i u těch, kterým je svěřená péče o mládež. Exercicie nelze chápat jen z hlediska „duchovního nabití“, ale také jako antropologické (a trochu i teologické) nadechnutí. Kardinál zde bere v potaz, že pedagogové musejí také vystoupit z řetězce řádné výuky, aby neztratili lidský projev laskavosti v konverzaci s mladými.⁶⁸⁰ Konverzace s mladými jsou provázeny studii domácími, churavěním a přijímáním svátostí; zralostí života s jejími pochybnostmi kolem víry, která je někdy sužována zvyklostmi. Tato péče může předejít tomu, aby nakonec odpadli od víry, proto i laskavost, kterou katecheta a kněz bere na sebe, je nejenom péčí o duši, ale i o lidskou tvářnost ve studijním vzdělávání.⁶⁸¹

4/ V univerzitním vzdělání: Mladí lidé na poli univerzitním již mají dispozici ke vnímání širší vážnosti a důležitosti vzdělání, které překračuje různé rozdíly národnostní a konfesní. Synodální otcové v Praze vyzvedli důležitost univerzitního písemnictví, které v této provincii jednotně existuje a nelze je opomenout. „*Všechny církve, ať byla Karlova univerzita jejich prostřednicí ke vzdělání, jsou vnímány jako její děti. S touto a jí podobnými univerzitními městy, v nejuctivějším císaři Karlu IV. vzešly, v papeži Klementu VI. (1291-1352)*⁶⁸² byly potvrzeny ke katolickému vyučování, jako i dnes.“⁶⁸³ „*Nic náhlého se nevyžaduje, tak velice, aby Boží štědrost takto nejstarobylější a hojně navštěvována skrze*

⁶⁷⁸ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 66–67. ISBN neuvedeno.

⁶⁷⁹ PAPEŽ PIUS XI., *Mens nostra*, 20. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediace.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 21. 11. 2013].

⁶⁸⁰ Redakce, „Plat zvláštního učitele náboženství ustanoveného škoními úřady není odměnou za vyučování náboženství,“ in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1937, č. 6, s. 577. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckdstrom.clanek.php?clanek=17150> [Citováno: 21. 11. 2013].

⁶⁸¹ PAPEŽ PIUS XI., *Mens nostra*, 20. 12. 1929, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediace.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 21. 11. 2013].

⁶⁸² Jenom můžeme dodat, že povýšil pražské biskupství (zřízené r. 973) na arcibiskupství r. 1344. Prvním arcibiskupem byl proslulý Arnošt z Pardubic, který se také po založení Karlovy univerzity r. 1348 stal jejím kancléřem. Franz ALBERT, *Das Testament des Erzbischofs Ernst von Pardubitz*. In: *Glatzer Heimatblätter*, 1928, s. 81–86. ISBN neuvedeno. Jaroslav POLC, *Ernst vom Pardubitz*. In: Ferdinand Seibt, *Lebensbilder zur Geschichte der böhmischen Länder*, Band III., 1978; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel a rádce*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-911-9.

⁶⁸³ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 66–67. ISBN neuvedeno.

germanské vědění na svém „kolbišti dědictví“⁶⁸⁴ „si uchovává pověst a slávu, i přírůstky studentů v současnosti jsou radostně chápány, a také takto označené království České,⁶⁸⁵ je ozdobou stále se dovolávající, a kterou si také zaslouží. Jakožto, aby přízeň a úrodnost se snášela. Doufáme, a naši naději veřejně ohlašujeme, aby katoličtí profesori spojeni s „duchovní výstavbou“⁶⁸⁶ v charakteru založení, nejvýrazněji bohabojně sloužili a uznávali. Nejtěsnější ovšem svazky vědění mají provádět mezi sebou navzájem, tak jako i ve zbožnosti se propojuvat. Všechny lepší dary a všechna dobra zdokonalená, řekli apoštolové, že „pozvedající je sestoupení na Petra nejjasněji.“⁶⁸⁷ Kardinál Schwarzenberg jako kancléř univerzity přilnul k tomuto dědictví království Českého v patriotickém charakteru. Vnímal ji jako dědictví či ovoce křesťanské kultury, neboť říká, že: „Kristus, náš Pán, „ve kterém jsou všechny poklady moudrosti a vědění ukryté,⁶⁸⁸ myšlení lidské v nejzávažnějších věcech, které se nacházejí v nejistotě a omylu, jich zprošťuje. A Duch svatý, kterého nám poslal, aby nás v pravdě vyučil, skrze proroky se odvolávající na ducha moudrosti, intelektu a vědění.“⁶⁸⁹ Odtud vpravdě Duch svatý, at' je „do zlovolných duší neuváděna moudrost, ani ne pochopení v srdci poddaných hříchu.“⁶⁹⁰

Z výše uvedených komentářů je patrné, že každé poznání i vzdělání je vázáno pro kardinála na morální kvalitu posluchačů. Odtud všichni, kteří na univerzitě poslušně vyučování vykonávají, nejprve podle jistého řádu, jakožto nejvyšší ze všech principů, je také zjevné, že poznání pravdy, která zdokonaluje duše dobra, i ona vytváří společenské svazky, kdy všechna doktrína zušlechťuje a zlidšťuje úzce propojené univerzitní vztahy a „které svým proudem z jednoho Božího pramene je stále ozřejmována Pravda. A svými

⁶⁸⁴ Když vznikla Artistická fakulta na Karlově univerzitě r. 1483, mělo svůj vliv tzv. *Natio Bohemorum*, jenže je zapotřebí mít na mysli, že v tomto „zápase“ nešlo zcela o „nacionální rozlišení“ jako v 19. věku. Ale jednalo se o „zrovnoprávnění“ mezi *extranei* a *regnicolae*, neboť právě německy mluvící našinci hovořili o tom, že do Čech přinesli *scholas sapiencie*, což bylo také popudem k dalším neshodám. František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*. Praha: Argo, 2000, s. 35. ISBN 80-7203-261-5.

⁶⁸⁵ Kolem roku 1403 vrcholilo tzv. emancipační úsilí českého národa“ na pražské univerzitě vzrůstem nadací a nejrůznějších darů ve prospěch instituce *Natio Bohemorum*. František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*. Praha: Argo, 2000, s. 34. ISBN 80-7203-261-5; Jan B. LÁŠEK, *I oni jsou otcové naši*. In: *Cyriometodějský sborník: dokumentace z malého symposia pořádaného Církví československou husitskou a Husitskou teologickou fakultou Univerzity Karlovy u příležitosti 1140. výročí příchodu Cyrila a Metoděje dne 25. září 2003 na UK HTF*. (eds.), LÁŠEK, J. B. – TONZAROVÁ, H. Brno: L. Marek, 2005. ISBN 80-86263-61-4.

⁶⁸⁶ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 69–70. ISBN neuvedeno.

⁶⁸⁷ *Jak* 1,17

⁶⁸⁸ *Kol* 2,3

⁶⁸⁹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 69–70. ISBN neuvedeno.

⁶⁹⁰ *Moudr.* 1,4

*paprsky tak jako z nestvořeného a božského slunce zažehnutí se odvádí, způsobem jistého směru a zalíbení tohoto vědění jako jmění.*⁶⁹¹

Pro kardinála však tyto poklady víry nejsou „strnulé“, neboť „pravdy, které jsou zjeveny všem ve shodě, vystopované a založené, nabývají nových obsahů. Její poznání je stále přirůstající, a stává se také výzvou, aby se vyhnulo vymyšleným omylům, kterých se vyvaruje s vírou stojící v čele. Poznávání pravdy je posílením čistoty srdce a jeho přímosti (rectum), proto žádné přečiny, které by připouštěly omyl, se nepřipouští. Ale s upřímností po poznání a vzájemnou vášnivou láskou po pravdě jde ruku v ruce i to, že ji je člověk schopen s nepřetržitostí vyznávat.“⁶⁹² U kardinála je zřejmé, že poznání a vzdělávání je spojeno s neodmyslitelnou součástí po vyznávání víry. Radikalita jeho katolického přesvědčení byla známa a také – dnes bychom řekli – i fundamentálního nadšení. Hovoří o tomto mínění jeho nejznámější projevy z Karlína z let 1864-1865, kde obhajuje katolické principy společnosti, které od středověku až po osvícenskou reformu panovaly. Jeho zanícení pro katolickou církev je nesporné, i když nebyl ani extrémním konzervativcem, ani extrémním liberálem. Spatřoval svou pastýřskou službu ve spojitosti s křesťanskou civilizací, která v jeho provedení nesla kulturu, ušlechtilost, vzdělání a čínorodost služebné lásky.⁶⁹³

Z tohoto důvodu také kardinál Schwarzenberg dává důraz u mladých studentů na pracovitost, která vede stále dopředu a je nad námi, kterou je vše dáno do pohybu.⁶⁹⁴ S vytrvalostí je spojena živá víra a křesťanská ctnost, která dává smysl dědičnému pokladu víry, neboť právě ve vědění je ctěná kultura, a právě také ze sílicího studia vycházející poznání, kterým je možné lépe tvářnost kultury rozeznávat.⁶⁹⁵ Když papež Lev XIII. připomíná postoj poznávání sv. Tomáše, který „měl neutuchající úctu k vědění starověku, se zdá, že sdělil způsobně intelekt všech.“⁶⁹⁶ Takto je ovšem ona moudrost, o které je řečeno: „předložena oné vládě a trůnu, a poklady nebyly vtaženy v takovéto podobě, která by byla předem připravena, ale jsou dány jen v takovém poznání, aby nebylo ono světlo – příčina

⁶⁹¹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 69–70. ISBN neuvedeno.

⁶⁹² Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 70. ISBN neuvedeno.

⁶⁹³ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 70. ISBN neuvedeno.

⁶⁹⁴ Zde papež zmiňuje sílu překonávání různic lidských povah, národů i různosti lidských cest, kde člověk vše může překonávat ve velikonoční Kristově královské slávě.“ PAPEŽ PIUS XI., *Quas primas*, 11. 12. 1925, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediace.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 21. 11. 2013].

⁶⁹⁵ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 71. ISBN neuvedeno.

⁶⁹⁶ PAPEŽ LEV XIII., *Aeterni Patris*, 4. 8. 1879, dostupné on-line: Encykliky Lva XIII. Wikipediace.wikipedia.org/wiki/Encykliky_Lva_XIII. [Citováno: 21. 11. 2013].

*poznání – uhašeno.*⁶⁹⁷ Tímto úryvkem z knihy Moudrosti kardinál jen dokládá, že všechno, co jsme výše o vzdělávání napsali, a tak vyzvedli požadavky pražského knížete-arcibiskupa, hovoří o něm samotném, o jeho zapálení pro víru, kterou prostřednictvím škol, farností, diecézí a celé provincie chtěl také provázet v zanícenosti pro křesťanskou víru.

4.3 Kultivování jako oslavení Boha a člověka

Z tohoto hlediska lze hovořit již o tzv. předávání kulturně-kultovních vzorů, jak uvádí Martin Gaží, když hovoří například o starobylém zemském patronu sv. Janu Nepomuckém v rodu Schwarzenbergů.⁶⁹⁸ Z toho pohledu můžeme zahlédnout kardinálova Desideria či Proponenda,⁶⁹⁹ která hovořila zejména o „de statu purae naturae, de ratione et modo auxiliorum gratiae, de modo quo anima in corpore operatur,“ jež se skrze privátní a rodovou zbožnost, přenášela do zbožnosti lidové. I mnohá další učení vzdálená synodálnímu definování nebo i mimo ni, která již byla projednávána na koncilech, obzvláště v Tridentu. Ještě před vatikánským koncilem, dne 16. července 1868, začalo tvář v tvář všeobecné shromáždění konzultorů, za přítomnosti J. Schwetze, který vyzvedl nauku o původním stavu přirozenosti člověka v pojetí teologie A. Günthera. Kde se také hovořilo o tom, že „v uspořádání nadpřirozeném, ve kterém první člověk byl, byla veškerou silou přirozenosti, ale byla také výjitím vypuzena.“⁷⁰⁰ Bůh prvního člověka – podle A. Günthera – nestvořil v dokonalé nevinosti, ale vyzbrojil ho shůry, aby se v ní a *per se naturalia* přičinil o to, aby souznil v přirozenosti s tím, který ho stvořil. Touto výzbrojí je milost, která je naplněna životem, který pojmenováváme rozumem. Před hříchem byl rozum silný k vykonávání spravedlnosti, ve které bylo také celé stvoření. Avšak i po hříchu má člověk ve stavu přirozenosti možnost skrze ustanovenou službu dojít k síle, která byla Stvořitelem předznamenána, a která do stavu čisté přirozenosti opět uschopňuje.⁷⁰¹

O tomto tzv. „uspořádání nadpřirozeného“ se hovoří v kapitole XIV., kdy se v textu nachází slova, že: „*Bůh ovšem lidi nejen chtěl mít od počátku tvořící a na vzdáleném konci,*

⁶⁹⁷ *Mdr* 7, 8–10.

⁶⁹⁸ Martin GAŽI, *Schwarzenbergové a „jejich“ svatá místa v předmoderních Čechách*. In: *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. (ed.), GAŽI, M. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 153. ISBN 978-80-85033-10-6.

⁶⁹⁹ Schwarzenbergova Proponenda uvádí na adresu pražského knížete-arcibiskupa právě J. Fridrich, ale už neuvádí kalendářní zařazení. Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 280–288. ISBN neuvedeno.

⁷⁰⁰ Ladislao ORBAN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*. Vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 17–18. ISBN neuvedeno.

⁷⁰¹ Tamtéž, s. 18.

*ne blaženější v řádné přirozenosti, ale obětující se. A počtem, aby byl vpuštěn do takové míry, jež podoba (formula) by mohla takovýmto způsobem se uzavřít k lidem, která byla v prvním uspořádání přirozenosti, aby mohla být utvrzená, a odtud k pozvednuté nadpřirozenosti vnesena.*⁷⁰² Na I. vatikánském concilu se v konstituci o katolické víře *Dei Filius* v 2. kapitole, která mluví o Zjevení, hovoří „o svaté matce církvi, která drží a učí, že Bůh, původce a cíl všech věcí, může být s jistotou poznán přirozeným světlem lidského rozumu ze stvořených věcí (Řím 1,20). Jeho moudrosti a dobrotě se však zalíbilo jinou, a to nadpřirozenou cestou, zjevit lidskému rodu sebe sama i své věčné úradky, jak píše autor listu Židům: „Mnohokrát a mnoha způsoby mluvil kdysi Bůh k otcům skrze proroky. V těchto posledních dnech k nám promluvil v Synu“ (1, 1-2).⁷⁰³

Tudíž doktrína, která hovoří o člověku nadpřirozeně pozvednutém, je pojednána již v oblasti o nadpřirozeném stavu původní spravedlnosti, ve které první člověk byl konstituován. Především byl označován vědomím dané nadpřirozenosti. Nadpřirozenost patrně byla dána, protože tak jako všechno je přirozeně silné, tak i jeho požadavek se k nadpřirozenosti vzdaluje. Odtud je určeno *elevatio* člověka ke konečnému nadpřirozenému vidění Božího pohledu, kdy i sv. Tomáš hovoří o dvou „rozměrech“ moudrosti. První moudrostí je člověk srozuměn „jistým souzněním lidského úsilí a vědění, kdežto moudrost dána Duchem svatým je darem nejen poznání učení, ale také prožíváním božského obsahu.“⁷⁰⁴ K tomuto cíli dále člověk v Bohu byl rozestavěn a vyzbrojen svatostí nadpřirozenou. Takto konečně také byl spojený s původním založením, které nazýváme „zcelením nezasloužené přirozenosti.“

Jak hovoří dekret I. vatikánského concilu *Dei Filius*, tak díky „božskému zjevení mohou všichni s jistotou, a bez omylu, poznat božské věci, které jsou lidskému rozumu proniknutelné. Božím přáním je, aby člověk svým určením k nadpřirozenému cíli měl účast na božských dobrech, která zcela přesahují chápání lidské mysli.“⁷⁰⁵ O jaký charakter pozvednutí se tu však jedná? Můžeme toto pozvednutí také vnímat jako atribut blaženosti? Již jen v nejblaženější bytosti, která kdy prožila lidský příběh, nazaretského Rabína, je

⁷⁰² Ladislao ORBAN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*. Vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 19–20. ISBN neuvedeno.

⁷⁰³ *Dokumenty prvního vatikánského concilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, S. 68. ISBN 80-85929-85-6.

⁷⁰⁴ PAPEŽ PIUS XI., *Studiorum Ducem*, 29. 6. 1923, dostupné on-line: Encykliky Pia XI. Wikipediace. wikipedia.org/wiki/Encykliky_Pia_XI. [Citováno: 21. 11. 2013].

⁷⁰⁵ *Dokumenty prvního vatikánského concilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, S. 69. ISBN 80-85929-85-6.

problematika blaženého patření otazníkem či problémem, jak reflektuje C. V. Pospíšil.⁷⁰⁶ I když nacházíme Ježíšovo blažené zvolání k nebeskému Otci, který velká tajemství zjevuje maličkým, anebo Magnifikat nazaretské dívky a Bohorodičky a také bychom neměli opomenout spíše radostné zvolání sv. Jana: Bůh je láska, než definici nezměrného jedinečného božství, jak připomíná T. Halík v jedné ze svých přednášek, přesto nemůžeme hovořit o blažené elevaci srovnatelné, ba i přesahující, blaženost prvních lidí.

Co nebo kdo probouzí vědomí božského setkání? Bůh sám? Je třeba si přiznat, že lidská schopnost vyjádření je limitována svou schopností porozumět, vnímat nebo účastnit se společných událostí, myšlenek a souvislostí. Nicméně jde možná právě o „vtělování“ skrytých či duchovních skutečností. Již jen to pozvání Kristovo: *Pojďte a uvidíte, kde bydlím*, jako by měl trojiční charakter pozvání k účasti na „detektivní práci“ nebo nacházet v Boží přítomnosti „radost ze hry“ podle Jeho pravidel *velatio* a *revelatio*. Nemůžeme než jen souhlasit, že díky zkušenostem s Bohem by se stala lidská bytost „vševědoucí“ či darem božské víry a jeho osvětlení by do ní „padla jako ulitá,“ jak podotýká C. V. Pospíšil.⁷⁰⁷

Můžeme se tedy ještě pokusit osvětlit uspořádání nadpřirozeného pozvednutí? Franzelin k tomu říká, že *„je tradiční původní pojem dobra nadpřirozenosti, jakožto stávání se lehkomyšlností, když se nepřirovnává s řádem přirozeným. Toto obojí totiž je vzájemně souvztažné.“*⁷⁰⁸ Dále pokračuje: *„zkrátka dobra, ke kterým stvoření a jmenovitě člověk, ze kterého bezprostředně vychází řeč, ze samotného zřízení a ze síly jeho přirozenosti je uspořádání, tak to jsou dobra přirozená. Avšak ze samotné přirozenosti, její rozumnosti, která byla učiněna k obrazu Božímu, tak to jsou dobra nadpřirozená. Člověk byl uspořádán k poznávání Boha z výšin, v pravdě a k milujícímu Bohu tíhnoucí, jako nejvyššímu dobru, mírou samotné síly rozumnosti přirozeně úměrné, a také v takovéto přirozenosti poznávající a milující dokonale společným sestavením samotnou dokonalost a blaženost rozumně stvořené.“*⁷⁰⁹ Franzelin zde sice hovoří o uschopnění rozumu dosáhnout blažené účasti na Stvořiteli, ale není zde přiblíženo „pozvednutí“ přirozenosti s jejím tělem. Dále pak uvádí, že *„pro takové poznání a pro takovou lásku potom je napínáno stvoření rozumné, jako své poslední dokonalosti, ovšem v takovém poznání a lásce vymezené společnou výstavbou poslední dokonalosti a blaženosti a zrovna tak posledním cílem právě tak rozumné*

⁷⁰⁶ Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Problematika vědění a vědomí vlastní osobní identity Ježíše z Nazareta*. Olomouc: Centrum Aletti, 1998, s. 47–48. ISBN 80-86045-11-0

⁷⁰⁷ Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Problematika vědění a vědomí vlastní osobní identity Ježíše z Nazareta*. Olomouc: Centrum Aletti, 1998, s. 52–53. ISBN 80-86045-11-0

⁷⁰⁸ Ladislao ORBAN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*. Vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 19–20. ISBN neuvedeno.

⁷⁰⁹ Tamtéž, s. 20.

přirozenosti. Ani ne pro nekonečnou svou moudrost a svatost, by ji stvořil, nýbrž k samotnému poznávání a milování ji uspořádal. Takto tedy řád je přirozený, anebo je uspořádaný k cíli blízko potřebám a blízko silám v samotné přirozenosti stvořené. Takové uspořádání stvoření rozumně také osvětluje rozum poznávající zevnitř samotné věci přirozené.⁷¹⁰ Proto i I. vatikánský koncil jen opakovaně zdůraznil, že závěry Tridentina vzhledem k výkladu božského Písma ve věcech víry a mravů, které patří k budování každé křesťanské nauky, mají předávat Písmo jakoby z ruky do ruky, neboť není sepsáno nějakou lidskou pílí, ale inspirací Ducha svatého a tudíž mají za autora Boha.⁷¹¹ A proto Bůh štědře ve své nekonečné dobrotě ve společné (božsko-lidské) důstojnosti vše člověku svěřil. Svými dobry nesčetně lidi vyvýšil k dokonalosti, v řádu na dlouhou dobu pozvedající, aby tak jako je všechno přirozeně silné, i takovýmto způsobem jejich potřeby, které vyvstávají, tak také ovšem zahrnul i do řádu nadpřirozeného.

Franzelin opět uvádí, že již „vpravdě chtěl Bůh stvoření svou rozumností opatřovat poznáním sebe a láskou svou, a sdílení své (trojiční bytnosti) a také jednotu se sebou samým v řádu dalece se povznášející (ve společenství s člověkem), kam síly přirozenosti, jak mnoho svým vnitřním řádem dokončí, a zrovna tak řád, který je nad síly přirozeného stvoření a nad všechny potřeby přirozeného zdokonalení, pozvednout svou milostí do řádu nadpřirozeného.“⁷¹² Dokumenty I. Vatikánu hovoří v podobném stylu s tím odkazem, že o závislosti člověka na Bohu, který je jeho Stvořitelem, a který stvořil i rozum k poznání, a proto je podřízen nestvořené Pravdě, která mu zjevuje skrze víru, co je pravdivé. Neboť víra je nadpřirozenou ctností, která uvádí do vnitřní pravdivosti věci skrze zjevujícího Boha.⁷¹³ „Dobro tedy,“ říká Franzelin, „jako takové řádné, je podložením také stvořené přirozenosti rozumné a podložením čehokoliv se rozumí to, co je jeho přirozeností zdokonalováno, a je nezaslouženým darem. Tento úmysl byl vysloven jako nezištný a také svobodou božské šlechtnosti společným přispěním k lidské přirozenosti. Na tomto místě potom samém (myslí se lidská přirozenost), tak jako existence tohoto řádu a sdílením nad přirozeností je nezaslouženým dobrem milosti Boží. A takto v nás je dáno - ne zcela - možným lidským poznáním, nýbrž božským zjevením. Tak jako je napsáno: „Ani oko nevidělo, ani neslyšelo ucho... nám se však zjevil Bůh skrze svého Ducha: neboť Duch všechno zkoumá, také

⁷¹⁰ Ladislao ORBAN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*. Vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 20–21. ISBN neuvedeno.

⁷¹¹ *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, S. 69. ISBN 80-85929-85-6.

⁷¹² Ladislao ORBAN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*. Vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 21. ISBN neuvedeno.

⁷¹³ *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, S. 69. ISBN 80-85929-85-6.

hlubiny Boží“ (1Kor. 2, 9-10). Franzelin tak hovoří o tom, že takto Bůh pozvedá přirozenost člověka k řádu nadpřirozenému. To je na prvním místě, kdy se objevuje skutečnost vzájemného vztahu, a na místě druhém je již obecné učení, že v samotných – církví zaužívaných – pojmech, mezi danou lidskou přirozeností a božskou nadpřirozeností se nese perichoretická relace, která nese atribut „příběhu zosobňování.“⁷¹⁴

Musíme také podotknout, že tato nadpřirozenost pozvednutého člověka je řádem k Bohu „intuitivně kontemplativní“. Co to znamená? Jde o vztah, neboli lidská láska (amorická), která je nasměrována takto viděného (kontemplujícího) Boha, se Božím přispěním stává konsekvencí milující „blaženosti“, lidské přirozenosti vlastní, a doposud vlastněná svou mírou lásky, která se však tímto Božím vstupem proměňuje - veškerou silou přirozenosti - na lásku božskou (agapickou). Franzelin ještě dodává, že Bůh „*rozděluje své dary, skrze ony části* (myslí se úkony lidské vůle) *a tak je vyučuje k nadpřirozenosti, viděním blaženosti, ke které je člověk uzpůsoben.*“⁷¹⁵

Zde už pak hovoříme o bohatství v dobrotě Stvořitele, kdy Bůh člověka vyzbrojuje jeho svatostí, která nade všemi přirozenými stvořenými potřebami a nad kteroukoliv zaslouženou činností lidské přirozenosti činí člověka dítětem adoptivním a dědicem Božím. Můžeme říci, že jsme již v klasice křesťanské terminologie sv. Pavla, který hovoří o lidském bytí, které je milosti Boží posvěcováno. Můžeme ještě zmínit P. Franzelina, který říká, „*aby k cíli člověk posvátně byl uspořádán, Bůh ho vyzbrojí svatostí nadpřirozenou, která ani by nebyla nad potřebami přirozenosti a nade všemi prostředky činící přirozenost, ale ji (přirozenost) dovršuje naplněním smyslu života.*“⁷¹⁶ Tudíž jde o to, že Bůh neruší lidskou přirozenost, ale „použije“ ji k tomu, aby nestrádala, ale byla niterně integrována. V podobném kontextu hovoří vztah mezi vírou a rozumem v dokumentech I. vatikánského koncilu, kdy připomíná, že „*kromě věcí, kterých lze dosáhnout přirozeným rozumem, jsou nám k věření předkládána tajemství v Bohu skrytá, která nemohou být poznána, nejsou-li zjevená božsky.*“⁷¹⁷ Musíme mít stále na paměti, že lidská bytost je účastná božských dober, darů, které jsou opětně vládány osobně do lidské duše. Boží trojičnost je již pro člověka „pokladem skrytým v poli“, neboť lidská bytost je podle obrazu Jeho samého a pole osobní víry ať již „spí nebo je při vědomí“, vkládá Stvořitel klenoty pramenů k božskému osvětlení.

⁷¹⁴ Ladislao ORBAN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*. Vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 21. ISBN neuvedeno.

⁷¹⁵ Ladislao ORBAN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*. Vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 21. ISBN neuvedeno.

⁷¹⁶ Ladislao ORBAN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*. Vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 21. ISBN neuvedeno.

⁷¹⁷ *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, S. 69. ISBN 80-85929-85-6.

Dále pak také první onou shodnou integritou s nesmrtností, jakou člověk byl vyzbrojením upevněn, je zdarma Bohem danou přirozeností – platnou nevinností – a podle katolické doktríny v současnosti je počítáno jako dluh. J. B. Franzelin říká, že „*konečně je (církví) definováno, že přirozenost je také nevinná. Tak jako žádný hřích nevykonaný podle doktríny katolické, který nepřínáleží k oné integritě a nesmrtnosti, která prvním lidem byla konstitutivním vyzbrojením. Zkrátka je v současnosti vyučováno, že pravda věci, potom míra věci, by byla, rozumí se, prvních rodičů, takto dána nad potřebami přirozenými. Bylo by chybou, i proti katolické doktríně, kdyby lidskou přirozenost jako toakovu „per se“, ba přímou herezí, kdyby učila, že součinnost lidské bytosti a Boží milosti není konstitutivní.*“⁷¹⁸

Samozřejmě je zde také dobré zmínit, že nejde jen o tzv. Zjevení vepsané na stránkách Písma, ale jsou i zjevení soukromá, která mají také nemalý vliv na porozumění lidské přirozenosti v kontextu dějin. Proto se jedná o zvláštní způsob Boží komunikace se světem a člověkem na prvním místě, neboť skrze něho jsou potvrzeny „Boží intuice“, které nám v božském zjevení dynamizují síly přirozenosti. Franzelin ještě říká, že je „*heretické mínění, které by jmenovitě shledalo blaženost, která ve zjevení je ponechána k růstu. Došlo by tak k jejímu popření a tím nadpřirozenosti.*“ Tento jezuita však také upozorňuje na to, že i přes historičnost lidského pokolení, je Boží zjevistelská aktivita vždy v plnosti. Kdo roste v poznání a vztahu je člověk, nikoliv Bůh. Na I. vatikánském koncilu například ve schématu dogmatického ustanovení „o katolické doktríně“ (v kapitole XVI. doktrína „*O řádu nadpřirozeném a o nadpřirozeném stavu původní spravedlnosti*“), najdeme, že „*člověk duší racionální a nesmrtnou, a k obrazu Božímu učiněnou, byl uschopněn k tomu, aby skrze svou samotnou přirozenost rozpoznal Boží uspořádání, které bylo určeno k poznávání jeho stvoření, k prosévání a milování v míře shodné se silami přirozenosti, a také takovému údělu, který vede k dokonalosti a blaženosti přirozenosti*“.⁷¹⁹ Součinnost lidského pokolení s trojičným Bohem je dána dějinným kontextem, neboť právě tehdy také může docházet ke zdokonalování kosmu. K tomuto poznávání dospívá také katolická církev ve svém společenství, jež nese charakter jak *societas*, tak i posvátný atribut v *communiu*. Proto se nyní zaměříme na události koncilu v 19. století nejcharakterističtějšího tím, se na něm měla aktualizovat nauka církve – podle přání kardinála Schwarzenberga –, aby se ve spojitosti s přirozeností lidské povahy vnašela také nadpřirozenost síly lidské vůle opouštět to, co nedává život tam, kde se opět integrují síly božsko-lidských možností.

⁷¹⁸ Ladislao ORBAN, *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*. Vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949, s. 17–22. ISBN neuvedeno.

⁷¹⁹ Antonín LENZ, *Účení Misra Jana Husi na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*, Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875, s. 177. ISBN neuvedeno.

5 KAPITOLA

ČÍM PŘISPĚLA TEOLOGIE KARDINÁLA SCHWARZENBERGA NA I. Vatikánském koncilu?

5.1 Jak důležitá je závaznost vyhlášení dogmatu o neomylnosti papeže?

Proto tedy, než se kardinál Schwarzenberg sešel s německým episkopátem ve Fuldě, tak již předem zaslal své přání vídeňskému nunciovi v dopise ze dne 25. června 1869. Jednalo se o připravované vyhlášení dogmatu o papežské neomylnosti. Proto kardinál chtěl, aby mu již předem uvedli koncilní předlohu, která by byla základním podkladem proto toto učení. Již předem předpokládal, že je zapotřebí zohlednit veškeré protikladné okolnosti názorů, proto doporučil, aby se nejprve tento článek, který bude součástí konstituce *Dei Filius*, vědecky formuloval ve filozofické terminologii a posléze, aby se nechalo posoudit to, co by bylo možné přijmout jako teologické učení a ponechat pro mnohé zbožné věřící bez závaznosti dogmatického učení. V jiném případě by tak jako tak byla nevýhoda definování, jak u věřících, tak i u nevěřících.⁷²⁰ Velký a téměř panovačný vliv měl pařížský arcibiskup Felix Dupanloup (1802-1878),⁷²¹ který ve Fuldě chtěl shromáždit německé biskupy, aby společně zpracovali teologické metody a směry, jimiž by se koncil měl ubírat, s již připravenými definicemi, a některé metody zase zarazit.⁷²²

Dupanloupova dvacetistránková brožura nesla jisté podnětné návrhy definicí i v charakteru ideí německých racionalistů, proto chtěl, aby Ignaz von Döllinger (1799-1890)⁷²³ v Německu a lord Acton (1834-1902) v Anglii tuto brožuru přeložili a rozšířili.⁷²⁴ Právě i z těchto podnětů Dupanloup usiloval o shromáždění biskupů ve Fuldě, s přáním (jeho jména neuvádět) sám přednést své pohledy a poznámky. Chtěl tak trochu pojistit

⁷²⁰ Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 280–281. ISBN nevedeno.

⁷²¹ DUPANLOUP, F. *Výbor z církevních řečí biskupa Orleanského Felixe Dupanloupa*. Praha: Dědictví sv. Václava, 1882. ISBN nevedeno; DUPANLOUP, F. *Die Christliche Nächstenliebe und ihre Wrke*. Regensburg: G. J. Manz, 1864. ISBN nevedeno; DUPANLOUP, F. *Die Erziehung*. Theil I., Von der Erziehung im Allgemeinen. Mainz: F. Dirchheim, 1867. ISBN nevedeno; DUPANLOUP, F. *De l'éducation*. Paris: CH. Bouniol, 1872. ISBN nevedeno; DUPANLOUP, F. *La convention du 15 septembre et l'encyclique du 8 decembre*. Paris: Douniol, 1865. ISBN nevedeno.

⁷²² Theodor GRANDERAT, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I., Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 340. ISBN nevedeno.

⁷²³ Jedno z pojednání uvedl Robert HERRLINBER, „Döllinger, Ignaz“. In: *Neue Deutsche Biographie*. Band IV., Berlin: Duncker Humblot, 1959. Dostupné on-line: http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00016320/image_36 [Citováno: 3.12.2013].

⁷²⁴ Theodor GRANDERAT, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I., Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 341–342. ISBN nevedeno.

průběh jednání koncilu, aby se biskupové Německa, Fracie, Anglie, Itálie a Španělska jednomyslně dohodli již předem. Kardinál Manning ještě uvádí Persii, Armenii, Palestinu, Egypt, Malou Asii a Řecko, kam také musí být „upřeny oči“, neboť i zde není církvi vyjadřována přízeň o otázce neomylnosti.⁷²⁵ Kardinál Dupanloup se však nejvíce zaměřuje na situaci v Evropě, kde se nejvíce objevovalo různých komentářů v časopise *Univers*, který podle redaktora „nechce vyvolávat rozepře“, ale na straně druhé uvedl zamýšlené pojetí infalibility papeže, což vyvolávalo „nepokoje“ ve společnosti.⁷²⁶

Kardinál Schwarzenberg byl pověřen na I. Vatikánu, aby pro Patres futuri Concilii eocumenici sepsal memorandum, v němž se všechny body připravované k blížícímu se koncilu podaly k osvědčení v Římě a posléze byly vytištěny a předloženy koncilním otcům.⁷²⁷ Tento pamětní list je tak jistým souhrnem projednaných otázek sešlých biskupů a teologů ve Fuldě, kteří hledali to, co je společné po vícero stránkách názorů i oponentních, aby návrhy teologů z Mnichova a Würzburgu nesly charakter společné práce z německé teologie, jako návrh řešení některých bodů, které se budou projednávat dle protokolu na koncilu. Nakonec se však ukáže, že jednací řád koncilu je v samotném průběhu časově omezen. Kritika některých koncilních otců stěžuje právě na nedostatečnou možnost některé body v komisích a posléze kongregacích projednávat ke konečnému dotvoření ke shodě někdy i protichůdných názorových stran. I samotný pražský kníže-arcibiskup podotýká, že se nemohou v dostatečné míře vyslovit někteří arcibiskupové, neboť tempo jednání na generálních shromážděních je velmi spěšné.⁷²⁸ Proto menšinová strana koncilních otců vidí tento styl jednání jako úmyslný a proto i kardinál Schwarzenberg podotýká, že se „velmi rychle vytratil v katolické církvi duch plurality názorů.“ Katolicita je pro knížete-arcibiskupa prostorem tříbení názorů teologických polemik různých škol Evropy, aby se dosáhlo oné „katolické“ církevní pravdy víry.⁷²⁹ I když Salesius Mayer (1816-1876)⁷³⁰ ve

⁷²⁵ Redakce, „Budoucí koncil ekumenický“ in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1868, č. 7, s. 512. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=13370> [Citováno: 19. 11. 2013].

⁷²⁶ Theodor GRANDERAT, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I., Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 343. ISBN neuvedeno.

⁷²⁷ Theodor GRANDERAT, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I., Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 343–344. ISBN neuvedeno.

⁷²⁸ Klaus SCHATZ, Ein Konzilszeugnis aus der Umgebung des Kardinals Schwarzenberg. Das römische Tagebuch des Salesius Mayer O.Cist (1812 – 1876). Limburg: Pallottinerdruck, 1975, s. 438. ISBN neuvedeno.

⁷²⁹ Theodor GRANDERAT, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I., Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 344. ISBN neuvedeno.

⁷³⁰ Meinrad SIEGL, *Die Abtei Ossegg in Böhmen*. In: (ed.), S. Brunner, Ein Cisterzienserbuch, Würzburg, Verlag, 1881, s. 335–336. ISBN neuvedeno. Podrobněji Salesius MAYER, *Positiones ex universo systemate theologico, quas...pro suprema SS. theologiae laurea...publice propugnabit*. Prag: Verlag, 1844. ISBN neuvedeno.

svém deníku hovoří o tom, že tento koncil není koncilem intelektuálů, je zde třeba podotknout, že se na přípravných textech či brožurách podíleli význační filozofové, teologové či historikové. Nicméně koncil neumožňoval větší pluralitu názorů už jen proto, že převažovala účast italského episkopátu. Přese vše se však můžeme domnívat, že nešlo o většinu či menšinu v hlasování o konečné verzi článku víry, ale o nedostatek prostoru k jednání.⁷³¹ Neboť zvážíme-li okolnosti politických a kulturních událostí jak na Apeninském poloostrově a v Evropě vůbec, tak lze si položit otázku, zdali byl vůbec vhodný úmysl svolat koncil? Kardinál Schwarzenberg tento úmysl schvaloval. Avšak můžeme slovy českého historika a antiklerikála Josefa Pekaře (1870-1937) říci, že je obtížné hodnotit období koncilu s více než stoletým odstupem.⁷³² Neboť i přes většinu kladných odpovědí Svatému otci (svolat koncil), se nenachází až tak přesvědčivá, ttak jako i následný samotný průběh ekumenického koncilu od 8. 12. 1869 až po 20. 9. 1870, kdy Piemontská vojska generála Garibaldiho dobývají Řím.⁷³³ Koncil je přerušen na blíže neurčené datum.

Ohledně schválené infalibility papeže je důležité datum 20. 10. 1870, kde můžeme vzhledem ke kardinálu Schwarzenbergovi hledat odpověď na otázku, proč vyhlášení o infalibilitě papeže odkládal až do 17. 1. 1871?⁷³⁴ Jedna z odpovědí je, že podle protokolu Tridentina mohl papež v 6 měsících výsledky jednání koncilních otců opět předložit k propracování a pražský arcibiskup tohoto primátu papeže mohl využít. Nebo z dalších výkladů také nacházíme u některých badatelů tu verzi, že očekával pokračování koncilu a proto se nechtěl unáhlit s vyhlášením závěrů vatikánského koncilu ve své arcidiecezi. Avšak nejpravděpodobnější odpověď lze vyčíst z dopisu, který mu Svatý otec kolem data 23. prosince 1870 posílá s důrazem či napomenutím, aby respektoval usnesení koncilních otců a jejich závěry vyhlásil v arcidiecezi a tak potvrdil jednomyslnost koncilu.⁷³⁵

Když bylo přerozděleno koncilním otcům první schéma *De Fide*,⁷³⁶ které patřilo mezi speciální koncilní dogmatické dekry, bylo to proto, aby se upevnil postoj katolického

⁷³¹ Theodor GRANDERAT, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I., Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 344. ISBN neuvedeno.

⁷³² Josef PEKAŘ, *O smysl českých dějin*. Praha: dauphin, 2012, s.444–465. ISBN 978-80-7335-231-8.

⁷³³ Theodor GRANDERAT, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I., Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 345–346. ISBN neuvedeno.

⁷³⁴ Theodor GRANDERAT, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I., Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 346. ISBN neuvedeno.

⁷³⁵ Klaus SCHATZ, *Ein Konzilszeugnis aus der Umgebung des Kardinals Schwarzenberg. Das römische Tagebuch des Salesius Mayer O.Cist (1812 – 1876)*. Limburg: Pallottinerdruck, 1975, s. 438. ISBN neuvedeno.

⁷³⁶ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 92–100. ISBN neuvedeno. Celý tento projev je také v překladu uveden u J. Kubalíka, který

učení proti všem moderním názorům materialismu, panteismu a proti každému druhu filozofického systému, počínaje názory o stvoření světa až po ty, které relativizují současné učení církve, a také ty, které nejsou církví potvrzeny. Celý charakter schématu byl sestaven jezuitou, zejména pak J. B. Franzelinem (1816-1886), profesorem teologie na Collegio Romano.⁷³⁷

S tímto schématem nesouhlasili zejména kardinál Joseph Othmar von Rauscher (1797-1875), arcibiskup vídeňský (1853-1875), kardinál Bedřich Jan Josef Schwarzenberg (1809-1885), kníže-arcibiskup pražský (1850-1885), Karl Joseph von Hefele (1809-1893),⁷³⁸ biskup v Rottenburgu a Wilhelm Emanuel Ketteler (1811-1877),⁷³⁹ biskup v Mohuči. Samozřejmě se objevují na seznamu i další biskupové, jak je uvádí i F. M. Nobili-Vetelleschi. Také uvádí, že zmínění koncilní otcové patřili mezi opozici, ale tuto možnost si můžeme připustit cca do 22. března, kdy minorita na koncilu ještě neměla zcela jasný svůj charakter požadavků i zpracovaných návrhů. Tímto způsobem můžeme uvažovat díky tomu, že minorita v sobě zahrnovala i tzv. „Schwarzenberský kroužek,“ kam patřili zejména biskupové Hefele a Ketteler. Dále biskup Hefele byl považován za jednoho z největších odborníků v „obsáhlosti vědění a hloubkou poznání v církevní materii, zejména z hlediska historie. Naproti tomu Ketteler měl svůj nezastupitelný přínos v oblasti kulturní a sociální. Načež kardinál Schwarzenberg proslul tím, že bylo jeho „upřímné chování a neústupnosti v řeči,“⁷⁴⁰ samozřejmě pod vlivem zmíněných intelektuálů a znalostí milieu české provincie.

Po 11. prosinci, kdy byla vyhlášena bulla „Cum Romanis pontificibus,“ která ustanovovala, že pokud by papež v průběhu koncilu byl Bohem povolán, je pouze sboru kardinálů vyhrazeno právo volby nového papeže, jak už to bylo vyhlášeno dekretem sněmem Lateránským III.(1179) a papežskými konstitucemi od papežů: Klementa V. (1264-1314), Řehoře XV. (1554-1623), Urbana VIII. (1568-1644) a Klementa XII. (1652-1740) s tím, že sněm by pokračoval až po volbě nového papeže. Po několika dnech koncilu, bylo

také je zde v soudobé dikci uváděn. Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 94–110. ISBN neuvedeno.

⁷³⁷ Francesco Marchese NOBILI-VITELLESCHI, *Otto mesi a Roma durante il Concilio Vaticano: impressioni di un contemporaneo*. Firenze: Successori Le Monnier, 1873, s. 78. ISBN neuvedeno.

⁷³⁸ Připomeňme si jeho stěžejní dílo, které se nachází i ve Schwarzenbergově knihovně na Arcibiskupství pražském. Karl J. von HEFELE, *Konziliengeschichte*, I-VII., Freiburg: Herder'sche Verlagshandlung, 1860-1873. Dostupné on-line: <https://archive.org/details/conciliengeschic01hefeuoft> [Citováno: 21.7.2012]

⁷³⁹ Z opravdu velké škály prací, kterou W. E. Ketteler vyvinul – vůči naturalismu, panteismu, racionalismu, socialismu, komunismu, nacionalismu a liberalismu – zmiňme jeho stěžejní zaměření na sociální otázky. Kdy pod vlivem Adolfa Kolpinga objevuje cenný význam sociálních otázek, které se stanou inspirací encykliky *Rerum novarum* od papeže Lva XIII. Dostupné on-line: Ketteler, *Das Unfehlbare Lehramt des Papstes nach der Entscheidung des vaticanischen Concils* On openlibray.org [Citováno: 4.3.2012]

⁷⁴⁰ Francesco Marchese NOBILI-VITELLESCHI, *Otto mesi a Roma durante il Concilio Vaticano: impressioni di un contemporaneo*. Firenze: Successori Le Monnier, 1873, s. 81–82. ISBN neuvedeno.

stále více zřejmější, že definice o infalibilitě papeže se bude projednávat. Z toho důvodu vznikla skupina biskupů, kteří se později sjednotili v důvodech, které by definování papežské neomylnosti neschvalovaly. K německo-rakouským biskupům se přiřadil ještě kardinál Mathieu, arcibiskup z Besancon a Georges Darboy (1813-1871), arcibiskup z Paříže (1863-1871).⁷⁴¹ Klíčovou roli zde měl kardinál Schwarzenberg. Biskupové se scházeli v domě msgre. Nardiho, který ho vybídl k vedení tohoto shromáždění. Břímě vedení této skupiny však převzal arcibiskup vídeňský Rauscher, který celé shromáždění převedl do bytu svého. Formování této skupiny se začalo od 12. prosince, kdy Rauscher pověřil Schwarzenberga k dalším pozváním, zejména z Uherska.⁷⁴² Den na to mu primas Uherska, János Simor (1813-1891), arcibiskup ostráhomský (1867-1891) potvrdil připojení celého tohoto episkopátu ke shromáždění německo-rakouskému, neboť ze Švýcarska se připojil jako jediný pouze biskup Karl Johan Greith ze St. Gallen (1807-1882) a biskup Dupenloup již byl připojen od jejího založení i s nejvyšším pastýřem z Ameriky. Shromáždění čítalo 30 členů. Josef Jiří Strossmayer (1815-1905) tak vyslovil naději, že budou vyzvednuti Schwarzenberg, Greith a Hefele.⁷⁴³ Od 13. prosince se však tvoří skupina koncilních otců z německo-rakousko-uherského prostředí (včetně orleánského biskupa Dupenloupa), kteří si vytvářejí samostatný jednací plán, aby tak mohli být připraveni na jednání o osobní neomylnosti papeže.⁷⁴⁴ Na vatikánském ekumenickém koncilu se názorově odlišily dvě skupiny koncilních otců, které se podle počtu nazývaly Maiorita (cca 400 koncilních otců) a Minorita (cca 137 koncilních otců).⁷⁴⁵ Toto „rozvětvení“ způsobilo zejména projednávání „De personali infallibilitate summi Pontificis.“ Reprezentantem či mluvčím minority se zpočátku stal arcibiskup vídeňský kardinál Rauscher.⁷⁴⁶ On také prezentoval tvz. *Observationes*,⁷⁴⁷ která v zásadě hovořila o požadavku, aby otázka

⁷⁴¹ Hubert JEDIN, *Malé dějiny koncilů*. Praha: Česká katolická charita, 1990, s. 80–96. ISBN 80-88704-49-9.

⁷⁴² Co se týkalo ohlasu na svolaný koncil, tak v Uhersku ho podpořili „všichni“ ordináři Pastýřským listem, kromě bosensko-srbského biskupa Strossmayera z Djakova, který se svoláním koncilu nesouhlasil. Peter ZUBKO, *Prvý vatikánský koncil a uhorskí biskupi*. In: sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. června 2006. (eds.), SVOBODA, R. – WEIS, M. – ZUBKO, P. České Budějovice, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2006, S. 29. ISBN80-85929-85-6.

⁷⁴³ Therodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. III. Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1906, s. 48–50. ISBN neuvedeno.

⁷⁴⁴ Jakákoliv privátní jednání shromážděných koncilních otců byla přísně tajná. Pro tato jednání si musela skupina vyžádat jinou aulu nebo mohla jednat v některém z římských kostelů. Francesco Marchese NOBILIVITELLESCHI, *Otto mesi a Roma durante il Concilio Vaticano: impressioni di un contemporaneo*. Firenze: Successori Le Monnier, 1873, s.8–10. ISBN neuvedeno.

⁷⁴⁵ Therodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. III. Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1906, s. 51. ISBN neuvedeno.

⁷⁴⁶ Therodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. III. Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1906, s. 51–52. ISBN neuvedeno.

⁷⁴⁷ Dostupné on-line: www.Observationes_quaedam_de_infallibilitatis_ecclesiae_subjecto.. [Citováno: 12.6.2012].

infalibility⁷⁴⁸ nebyla vyhlášena jako článek víry.⁷⁴⁹ Velmi významným „členem“ Minority pak byl arcibiskup z Djakova Strossmayer, který se k nim viditelně přiklonil až 24. března. Již před těmito „soupisy k upamatování“ kardinál Schwarzenberg kontaktoval tübingského profesora historie Hefeheho i jeho kolegy, k nimž můžeme ještě připočítat i mnichovského dogmatika Döllingera.⁷⁵⁰ Byl tak toho názoru, že „pokud jsou rozdílné názory v rámci katolické církve, jsou snáze odstranitelné, neboť patří k sobě.“ Právě takovéto vnímání církevní plurality pražského knížete-arcibiskupa vedlo k tomu, že před koncillem nebral v potaz jen vzdělanost šlechticů, kteří zastávali vyšší církevní úřady, ale také ty, kteří se aktivně budou spolupodílet se svými životními zkušenosti, a s praktickými důsledky na život, zejména na projednávané otázky:⁷⁵¹ disciplíny, smíšených manželství nebo liturgie hodin.⁷⁵²

Uvedme ještě, že na koncilu se začala projednávat osobní neomylnost papeže do 6. března.⁷⁵³ Máme tak na mysli oficiální předložení této materie k projednávání, neboť pokud se někdo o tomto tématu zmínil před tímto datem, tak to bylo z vlastní iniciativy a také

⁷⁴⁸ P. Zubko uvádí, že dne 25. prosince 1869 jménem Majority koncilních otců předložil plénu arcibiskup V. Dechamps i jiní petici, která se zabírala naukou o papežské neomylnosti. Spolu s dalšími peticemi – se stejnou otázkou – bylo podepsáno více než 500 koncilních otců (65%). Opoziční menšina předložila svou petici s 136 (17,57%) podpisy. Peter ZUBKO, *Prvý vatikánský koncil a uhorskí biskupi*. In: sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. června 2006. (eds.), SVOBODA, R. – WEIS, M. – ZUBKO, P. České Budějovice, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2006, S. 52–53. ISBN80-85929-85-6.

⁷⁴⁹ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 127. ISBN neuvedeno.

⁷⁵⁰ Theodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. III. Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1906, s. 52. ISBN neuvedeno.

⁷⁵¹ Koncil měl v plánu projednávat v šesti oblastech: 1. nauka proti bludu racionalismu, 2. o církvi Ježíšově, 3. o biskupech, 4. o sedisvakanci, 5. o zasvěceném životě a disciplíně, 6. o malém katechismu. Dne 27.11.1869 vydal Pius IX. apoštolský list *Multiplikes inter*, v němž uvedl několik přídavků k projednávání. Jedním z důležitých přídavků bylo o zachovávání služebního tajemství. „Čtyřem“ sezením předsedal papež osobně (8. prosince, 6. ledna, 24. dubna a 18. července?). 87 generálním kongregacím v zastoupení Svatého otce slavnostně předsedalo pět kardinálů: Reinach (a po jeho smrti de Angelis), de Lucca, Bizarri, Bilio, Capalti. Tajemníkem byl J. Fessler. Peter ZUBKO, *Prvý vatikánský koncil a uhorskí biskupi*. In: sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. června 2006. (eds.), SVOBODA, R. – WEIS, M. – ZUBKO, P. České Budějovice, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2006, S. 52. ISBN80-85929-85-6.

⁷⁵² Theodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. III. Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1906, s. 52–53. ISBN neuvedeno.

⁷⁵³ Tímto datumem předsedající poprvé navrhl všeobecné projednávání infalibility. 25. března však bylo Svatému otci navrženo, aby – pro vnější nátlak – projednání této otázky vzal zpět. Peter ZUBKO, *Prvý vatikánský koncil a uhorskí biskupi*. In: sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. června 2006. (eds.), SVOBODA, R. – WEIS, M. – ZUBKO, P. České Budějovice, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2006, S. 54. ISBN80-85929-85-6. Nejednalo se jen o „vnější“ vliv, ale také díky některým spisům koncilních otců, jmenovitě od Dupanloupa, Kettelera, Hefeheho, Dechampsovy a mnoha dalších, se kardinál Antoelli obrátil na papeže s přímlovou, že by toto téma mělo být staženo. Papež mu však odpověděl: „Já půjdu v čele.“ Hubert JEDIN, *Malé dějiny koncilů*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990, s. 91. ISBN 80-88704-49-9.

s ohledem na stávající učení katolické církve, které bylo stále napadáno a zlehčováno, mělo nalézt odpovídající odpověď na potvrzení autority církve. Takto popsal kníže-arcibiskup Schwarzenberg ve svém Ordinalriátní listě intenci římského biskupa (svolat koncil) a také vyjádřil radost i prosbu k lidem v Čechách, aby se za tento úmysl modlili. Neboť i on sám patřil mezi oslovené kardinály, jenž měli vyjádřit svůj názor nad tímto úmyslem svolání sněmu. S blížícím se koncilem však byla stále více vyzvedána otázka osobní neomylnosti papeže. Jezuitský časopis *Civiltà Cattolica* otiskl 6. února 1869 článek, ve kterém také informoval o úmyslu vyhlásit na koncilu papežskou neomylnost.⁷⁵⁴ Tuto zpočátku domněnku podpořil redaktor francouzského časopisu *Univers*, Louis Veulliot a také vydavatel *Dublin Review* W. G. Ward. Největší vlna odporu se zvedala u galikánů, ale i někteří koncilu se účastníci otcové měli k tomuto úmyslu své výhrady. Mezi ně patřili z Fracie například Maret, děkan teologické fakulty na Sorboně, anebo také orleánský biskup Dupanloup, který čtyři týdny před zahájením koncilu rozeslal koncilním otcům brožuru, která odmítavě hovořila o papežské neomylnosti.⁷⁵⁵ Z rakouských arcibiskupů byli proti infalibilitě Schwarzenberg a Rauscher.

Také zmiňme, že po úpravách schématu se přistoupilo (21. ledna 1870) k rozdělení šestého schématu koncilním otcům, které nebylo tolik přepracovávané jako předešlé a tak se také v atmosféře shromáždění zvedla vlna nespokojenosti, ale – v rámci „duchovního cvičení“ – došlo k vytištění a k obecné diskusi. Všechny poznámky, které vznikly z těchto diskusí, byly zaznamenány a sepsány pod titulem *De ecclesia Christi*. Toto schéma bylo považováno za zcela obsahově dogmatické, neboť pojednávalo existenciálně o autoritě papeže. Zejména *De primatu Pontificis* a dále pak o kapitole *De potestate temporali*. Z některých názorových proudů se jednalo o „pole neorané“ a bylo zapotřebí v tomto shromáždění učinit rozhodnutí o charakteru a účelu pontifika v soudobé společnosti, které bude následovat v dalším mínění v církvi i veřejnosti. Tímto také bylo míněno i to, že se na shromáždění episkopátu souhlasně potvrdí tradiční prameny z minulosti, aby se předešlo případným modifikacím v době, která z neuniverzitního prostředí téměř „vyžadovala“ potvrzení výsad římského biskupa v celocírkevním, ale i světovém měřítku. Přicházely také pochybnosti ohledně úspěšnosti prohlášení „absolutního dogmatu“ osobní neomylnosti papeže, neboť pokud by se měla formulace a materie tohoto učení vyvozovat ze soudobého

⁷⁵⁴ O pobouření nad tímto úmyslem Svatého otce informoval českou veřejnost časopis ČKD téhož roku. Autorem tohoto článku byl A. Skočdopole. Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Univerzum, 1947, s. 127. ISBN neuvedeno.

⁷⁵⁵ Martina PAVELKOVÁ, *Dogma o papežském primátu a neomylnosti na I. vat. koncilu*. In: *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R.; SKALICÝ, K.; PAVELKOVÁ, M.; POŠTOVÁ, T.; MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 40–41. ISBN 80-85929-85-6.

euro-amerického univerzitního prostředí, bylo pravděpodobné vítězství Minority. Avšak kdo se nejprve pozvednul proti vyhlášení tohoto učení, to byla Opozice. Proto všichni ti, kteří byli infalibilisté, sesbírali 400 podpisů, což se považovalo za jeden z rozhodujících počínů, které ovlivnily další možnou otevřenější diskusi v této záležitosti.⁷⁵⁶

5.2 Kardinálova řeč z 18 května 1870⁷⁵⁷

Projev z 18. května⁷⁵⁸ se především zabýval otázkou osobní neomylnosti papeže.⁷⁵⁹ Kardinálova řeč tak zdůrazňuje infalibilitu spíše z pohledu Petro-apoštolského společenství, než z výsad iurisdikčních. Jak sám říká, že „otázka neomylnosti je rozhodnutím proti praxi⁷⁶⁰ po tolik století církvi zachovávané.“⁷⁶¹ Úvodem hovoří o tom, že „Benedikt XIV. (1675-1758) ve spise o *Synodě diecézní* (Kn. XIII, hl., §7) ukládá kardinálům, protože jsou podle slov sv. Bernarda přisedícími, pobočníky a pomocníky papeže, vážnou povinnost. Práví: ‚jsou povinni upřímně vyjeviti, co před Bohem smýšlejí, aniž mohou bez viny zamlčeti svou radu nebo ji pronést zahalenou dvojsmyslnými slovy.‘ Nutkán závažností tohoto napomenutí nemohu nevyjádřiti svého názoru v otázce osobní neomylnosti nejvyššího Velekněze, jež je předložena posvátnému sněmu k rozřešení. Divím se, že otázka neomylnosti římského papeže byla předložena sněmu. Když byl ohlášen tento posvátný ekumenický sněm, který se nyní koná, došlo mi zvláštní vyzvání od apošt. nuncia vídeňského, abych po poradě s biskupy sufragány projevil přihlížeje k místním a časovým

⁷⁵⁶ Francesco Marchese NOBILI-VITELLESCHI, *Otto mesi a Roma durante il Concilio Vaticano: impressioni di un contemporaneo*. Firenze: Successori Le Monnier, 1873, s. 99–100. ISBN neuváděno.

⁷⁵⁷ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuata et absoluta*. Tomus 52, Arnheim & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 92–100. ISBN neuváděno. Celý tento projev je také v překladu uveden u J. Kubalíka, který také je zde v soudobé dikci uváděn. Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 94–110. ISBN neuváděno.

⁷⁵⁸ Bedřich kardinál Schwarzenberg patřil mezi čtyři řečníky, kteří přitahovali pozornost: Rauscher, Ketteler /Strossmayer/. Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX*. II., Milano: Paoline, 1990, s. 522–523. ISBN 88-15-05567-3.

⁷⁵⁹ V den 18. května hovořil kardinál Schwarzenberg v délce 1 hodiny a 30 minut na 53. generálním shromáždění. Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinal Schwarzenberg*, III. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1917, s. 254–255. ISBN neuváděno.

⁷⁶⁰ Majorita koncilních otců však byla přesvědčena, že *pastorační praxe* bude upevněna vyhlášením o infalibilitě a zároveň i zadostiučiněním pro neustálou aktivitu papeže, který rozšiřuje víru mezi vším lidem a ochraňuje ji v ryzosti. Klaus SCHATZ, *Ein Konzilszeugnis aus der Umgebung des Kardinals Schwarzenberg. Das römische Tagebuch des Salesius Mayer O.Cist (1812 – 1876)*. Limburg: Pallottinerdruck, 1975, s. 208. ISBN neuváděno.

⁷⁶¹ Kardinál Schwarzenberg v dopise Svatému otci (ze dne 28.12.1870) sděluje ujištění, že v jeho arcidiecézi bude vyhlášena neomylnost v „úředních pastorálních listech“. Předcházelo tomu ujištění Svatého stolce, že „svébytnost“ každé biskupské katedry bude zachována. Theodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I. Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 575. ISBN neuváděno.

okolnostem svá přání, jež by budoucí sněm měl pak na zřeteli. Vyhověl jsem tomu vyzvání a r. 1869 jsem téže apoštolské nunciatuře zaslal svá přání vydaná tiskem. Mezi jinými přál jsem si, aby sněm neprohlašoval a nedefinoval neomylnost nejv. Velekněze. Obávají se totiž velmi učení a rozumní věřící, nejvyšší oddáni Svatému stolci, že vzniknou vážná zla z toho jak věřícím, tak nevěřícím. Věřící, kteří **primát** nejv. Velekněze jak učitelský, tak mocenský dávno uznávají, budou v nitru více zmateni než uklidnění; nevěřící pak získají novou látku pro pomluvy a úsměšky.⁷⁶² Ani nejsou takoví, kteří se domnívají, že definice je logicky nemožná. Aniž je pochopitelné, k čemu by byla taková definice, o jejímž smyslu, způsobu i rozsahu je mezi teology značný rozpor.⁷⁶³

To vše se mi zdálo nasvědčovat, aby otázka o papežské neomylnosti nebyla probírána; a přece se o ní jedná. Dopisy z 10. ledna t. r. – 137 otců sněmu, mezi nimi: italských, francouzských, anglických, německých, rakousko-uherských, východních i amerických – žádalo, aby bylo upuštěno od projednávání otázky o neomylnosti papeže na sněmu.⁷⁶⁴ Míňení tam projevené bylo snad nehodné uvážení; který klidný pozorovatel věci by se odvážil tak soudit?⁷⁶⁵ Zajisté nemožno pohrdati počtem tolika biskupů, kteří od Ducha sv. přijali ve správu více milionů duší, jistě značnou část ovčína Kristova, asi třetinu celého stáde Páně, tolika pastýřů, pravím, kteří z důvěrné jednoty se svými věřícími dobře vědí, co těmto se hodí, co je jim možné ohlásiti s nadějí na spasitelné ovoce a co nikoliv; oni však v nitru cítí, že budou klásti počet Věčnému Soudci, jenž bude z jejich rukou duše vykoupené krví Kristovou vyžadovat. Považoval jsem tyto důvody za dosti vážné, aby se upustilo od předkládání otázky o neomylnosti papežské; a přece je předložena. A když schéma o neomylnosti papežské bylo již rozdáno mezi otce sněmu, znovu jsem písemně projevil 23. března t. r. svůj uvedený názor, připojiv jednotlivé důvody, jež odrazovaly od projednávání řečené otázky odporující všem pravidlům opatrnosti. Řekl jsem: Možno předvídat, že z předloženého článku o papežské neomylnosti světské vlády církvi nepřátelské si vezmou

⁷⁶² SCHWARZENBERG, F. J. (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN neuvedeno; SCHELLE, K.; TAUCHEN, J.; VESELÁ, A. (eds.) *Stát a právo v době Metternichově*. Ostrava: Key Publishing, 2009. ISBN 978-80-7418-042-2; SCHWARZENBERG, F. J. (1809 – 1885), *Oesterreichs Theilnahme an den Befreiungskriegen. Nebst einem Angang „Briefwechsel zwischen den Fürsten Schwarzenberg und Metternich“*. Prag: Caroli Bellmann, 1887. ISBN neuvedeno

⁷⁶³ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 94–95. ISBN neuvedeno.

⁷⁶⁴ Podrobněji MANSI, D. G. *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatata et absoluta*. Tomus 51, Arnheim & Leipzig: Pays-Bas, 1924. ISBN neuvedeno.

⁷⁶⁵ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 95–96. ISBN neuvedeno.

velmi vhodnou záminku, aby omezily svobodu církve a její práva mocněji potlačily. Řekl jsem, je nepochybné, že časná dobra církve, pokud kde dosud jsou, jsou velmi ohrožena. Řekl jsem, Apoštolský stolec tento zvýšený a rozjitřený boj nikdy neskončí protesty, jež spíše budou zamítnuty s větším záštitím než dříve, ani nerozřeší jej dekrety, jež budou bez účinku.⁷⁶⁶

Představení diecézí a provincií budou museti podstoupiti velmi nepřátelský zápas a autorita jejich navrženým dekretem o neomylnosti bude pokořena a pošlapána. Prohlásil jsem, že dostačí, bude-li společně poslání Svatého stolce a biskupů a jich autorita v chránění víry sněmem vatikánským prohlášena a potvrzena.⁷⁶⁷ „*Doufal jsem,“ říká kardinál Schwarzenberg, „že důvody tak závažné budou uváženy a otázka o neomylnosti papežské bude vzata z pořádku jednání sněmu; ale nejsvědomitější rady není dbáno, a přece se otázka projednává.*“⁷⁶⁸

1/ Dále kardinál pokračuje: „*A otázka tato je projednávána a předkládána k rozhodnutí proti praxi po tolik staletí církví zachovávané. Církev v prvních stoletích nepřikračovala k slavnostnímu prohlašování dogmat leč z velmi vážné nutnosti, kde totiž padaly základy svatého učení. Jakmile úctyhodné tajemství Nejsvětější Trojice⁷⁶⁹ a Vtělení⁷⁷⁰, jakmile plnost záslužnosti díla Kristova bludařskou zvráceností byla kažena a ničena, jakmile byla idea stvoření zatemňována, nesmrtelnost duše uváděna v pochybnost či účinnost milosti Kristem získané, byla zmenšována; když rozličné způsoby, kterými se vlévají v lidská srdce dary milosti, byly popírány nebo zkreslovány – církev vydávala dogmatické definice, aby jako věrná strážkyně svatého pokladu jej neporušený a nezmenšený zachovala. Kdo by se odvážil*

⁷⁶⁶ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 96–97. ISBN neuvedeno.

⁷⁶⁷ Podrobněji MANSI, D. G. *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johanes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924. ISBN neuvedeno.

⁷⁶⁸ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 97. ISBN neuvedeno.

⁷⁶⁹ První nicejský koncil (r. 325) je jistým přelomem v dějinách koncilů, neboť již nejsou řešeny dílčí církevní nauky od sebe odděleny, ale již na sebe navazují či se na sebe odvolávají. Srov. Pospíšil C. V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, Krystal, Praha 2000, s. 116. – 129. ISBN80-85929-38-4.

⁷⁷⁰ Dlužno zde uvést úvod listu papeže Lva Velikého Flaviánovi, biskupu konstantinopolskému, kde papež uvádí, že jsme si přečetli tvůj (Flaviův) list vyjadřující tvou lásku. (...) Přečetli jsme také usnesení biskupů, a tak jsme si mohli s bolestí uvědomit, to, k jakému mezi vámi vlastně došlo pohoršení, které je na škodu právě víře. To, co se nám dříve jevilo jako temné, je nám nyní zcela zřejmé. Eutychés, který se zdál být jakožto presbyter člověkem hodným cit, se ukazuje být velmi neopatrným...“. Úryvek tak více osvětluje papežův postup při uchovávaní pravé víry. Nejprve tedy usnesení sboru biskupů a následná iniciativa papeže. Srov. Pospíšil, C. V. *Chalcedonský koncil v proměnách času*, Matice Cyrilometodějská, Olomouc 2001, s. 29. ISBN80-7266-081-0.

tvrditi, že církev, hovic jakémusi nemírnému přepychu, přikročovala k dogmatickým definicím? Když zrudní synové zapomenuvší mateřské něhy, se nebáli svou matku církev zarmoutiti tvrdošijnými bludy, tu církev smutnou potřebou nucena povstala, aby slavnostním prohlášením opovázlivé pokusy zhroutila a neuzdravitelné údy od tajemného těla Kristova oddělila.“⁷⁷¹ V této části kardinálovy řeči je zcela jasně řečeno, že důležitost definování perichoretického charakteru života Trojice, nebo také v návaznosti na katolickou nauku o Vtělení božského Loga, kdy postačila úloha papežského primátu - nejenom k definování nauky, ale také - k uchování církve jako jednomyslného společenství. Proto nevidí on a menšina koncilu jako potřebné definování infalibility, která rozděluje církev. Dále pokračuje: „Prosím, jaká je dnes potřeba definovati neomylnost papežskou? Kde jsou nevděční synové, kteří popíráním autority Svatého otce zarmucovali matku církev a vinili, že hájí tutěž autoritu přemrštěným definováním osobní neomylnosti papežské a hledá léky nepřiměřené?“⁷⁷² Projděte, nejdůstojnější otcové, všemi stoletími církve. Prosím, kdy v církvi byla vůči Svatému stolci všeobecnější ochota k poslušnosti? Kdy biskupové, duchovenstvo, věřící měli ve větší vážnosti pravomoc Velekněze? V které době jeho nařízení ochotněji plnili než dnes? Kolikráte jsme četli, že učenci, jichž spisy byly odsouzeny, chvalitebně se podřídili. Kolikráte již v nejposlednějších dobách těchto biskupové se uchýlili ke stolci nejvyššího Apoštolátu, aby vzdali hold své poslušnosti Otci veškerého křesťanstva. Jaké peněžité částky ze všech částí světa vděčně jsou skládány u jeho nohou,⁷⁷³ aby břímě správy, jež nese pro společnou spásu na svých bedrech, společnými příspěvky mu bylo ulehčeno? Prosím, jaké skvělejší důkazy, než říkám poslušnosti, ale synovské důvěry,⁷⁷⁴ je možné žádat? Je-li bázeň před blesky vatikánskými ve světě menší, hle láska je větší. Zdaž není láska nejpevnější zárukou trvalé poslušnosti? Zdá-li se nyní, že oddaná tato láska se poněkud zamlžuje, příčinou toho je ona velmi nešťastná otázka, již před rozřešením působí tolik zla.“⁷⁷⁵ V této části používá kardinál argumentaci, která nevychází pouze z Písma, ale je

⁷⁷¹ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 98. ISBN neuváděno.

⁷⁷² Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 98–99. ISBN neuváděno.

⁷⁷³ Sk 4,32 – 35.

⁷⁷⁴ Poukazoval-li kardinál Schwarzenberg na „synovskou oddanost katolické církvi“, tak byl také v zemi, o kterou pečoval, považován. Srov. Nešpor, Z. R. *Bedřich kardinál Schwarzenberg a katolická konfesionalizace 19. století*, in Gaží, M. (ed.) *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, Národní památkový ústav, České Budějovice 2008, s. 484. ISBN 978-80-85033-10-6.

⁷⁷⁵ Ku příkladu českobudějovický časopis *Budivoj* uvedl 5. prosince 1869 článek, kde hovoří, že „Haněno a tupeno bylo z počátku až dosud dosti. Kdo jen perem hnouti mohl, blátem hodil po sboru církevním a chválil sbor frémánu v Neapoli. Mnozí hlásali Svatému otci smrt...“ Srov. *Duchovní a myšlenkové proměny druhé poloviny 19. století. Sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. února 2006.* (eds.), SVOBODA, R. – WEIS, M. – ZUBKO, P. České Budějovice. Jihočeská univerzita

zažitá v prostředí jeho pastýřské služby, kdy *dobročinnost* je velmi srostlá s Českým národem, zvláště tehdy, kdy v univerzitním prostředí „stále vládl tzv. bolzanismus“, který tuto křesťanskou ctnost podporoval jak z hleska křesťanské praxe, ale také – a to je v této souvislosti významnější – z hlediska tvoření „aktuální“ teologie ve významovém charakteru pojmosloví.

2/ Dále kardinál pokračuje: „*Zdaž je nutné prohlášení osobní neomylnosti papežské, aby souhrn příslibů o osvětlení Ducha svatého, jakoby z jednoho ohniska spíše otupil oči smrtelníků a tak přesvědčení o křesťanské pravdě bylo rychlejší a pronikavější? Nebo také uvádí, že všichni i jednotliví věřící, kteří jsou pastýřům důvěrně svěřeni, kteří v těchto velmi těžkých dnech podstupují zápas nejen proti tělu a krvi, ale proti duchovním lehkomyšlnostem o věcech nebeských.*⁷⁷⁶ *Sudťe po pravdě, otcové nejdůstojnější! Jsme vládci ustanovení Páně či jenom strážci a vykonavateli? Což Kristus, zdaž hodlaje z tohoto světa odejít k Otci vyvolí toliko jediného, v jehož ruce vložil poklad milosti a pravdy? Zdaž slíbil jen jedinému své přispění a pomoc Ducha svatého, aby ve světě se uchoval neporušený poklad spásy?*⁷⁷⁷ *Zdaž ustanovil toliko jediného svědka svého vzkříšení?*⁷⁷⁸ *On, který je miloval, do konce je miloval, a proto nemohl připustiti, aby po Jeho nanebevstoupení zůstali v nejistotě o věci takové důležitosti, jakou je svědectví o Boží pravdě. Božský Vykupitel, o němž sami apoštolové vyznávají: „Hle, nyní zřejmě mluvíš (otevřeně) a nemluvíš v podobenství“, aspoň v posledních okamžicích pozemského života, kdyby byl býval chtěl toliko jednoho ozdobiti zářivou předzvěstí neomylného svědectví pravdě, byl by musel jasně to prohlásit a nemohl by připustiti, aby tato otázka téměř zcela v klidu odpočívala až do doby dokladů sv. Tomáše a opět až k pokusům Melchiora Cana. Než co říká Mistr vše líbezně zařizující? Když vyhlašuje rozhodnutí o své pomoci, jakož i Ducha svatého a o svědectví učedníků, mluví k celému sboru vyvolených, jež zanechal na zemi jako svědky své vůle. Sám tomuto sboru dal organickou formu, totiž množství apoštolů jaksí stmeluje v jednotu skrze Petra; tím i je v platnosti též Apoštolát podle zákona každého živého*

Teologická fakulta, 2006, s. 83. ISBN 80-7040-900-2. Dále také na dokreslení atmosféry vnímané katolické církve v Čechách nelze opomenout Jan DIVIŠ, *Papežství, jeho vznik, rozvoj a úpadek*. Praha: Dělnické knihtiskárny, 1902, s. 5–8. ISBN neuvedeno.

⁷⁷⁶ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 35. ISBN neuvedeno.

⁷⁷⁷ „Já jsem však za tebe prosil, aby tvá víra neselhala, a ty, až se obrátíš, buď posilou svým bratřím.“ (Lk 22,32). Dále *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 95. ISBN 80-85929-85-6.

⁷⁷⁸ „Všichni, kdo uvěřili, byli jedné mysli a jednoho srdce a nikdo neřikal o ničem, co měl, že je to jeho vlastní, nýbrž měli všechno společné. Boží moc provázela svědectví apoštolů o vzkříšení Pána Ježíše a na všech spočívala veliká milost. Nikdo mezi nimi netrpěl nouzi, neboť ti, kteří měli pole nebo domy, prodávali je, a peníze, které utržili, skládali apoštolům k nohám.“ Sk 4,32–35.

organismu, podle něhož jen vzájemným společenstvím mezi hlavou a údy životních sil trvá a vyvíjí se.⁷⁷⁹ K projevení plnosti života a ke svědectví jasnému křesťanské pravdy ani nemůže scházeti hlava údům než ani údy hlavě.⁷⁸⁰ Ačkoliv jsme přesvědčeni od Ducha svatého, jenž apoštolský sbor ve vši pravdu uvádí, že při výkonu této činnosti nelze přejíti vedoucí postavení římského Velekněze jakožto středu apoštolátu, přece sluší doznati, že týž Duch svatý, který nikdy nezanedbává přirozenosti věcí, neráčí plnosti svého oživujícího působení hlavu apoštolátu oddělené do údů obdařiti. Kardinál Schwarzenberg hovoří o niterném propojení trichotomické jednoduchosti člověka, který, jak se rozumí, je jedinečná Bohu podobná stvořená substance a je připojena a samotným Bohem oživována a také je pravou esencí, všeho stvoření nekonečně přesahující.⁷⁸¹ Podle Kristových příslibů je nepochybné to, že se obráží vždy neomylné svědectví Ducha svatého v onom zvěstování slova Božího, jež nese pečeť všeobecného petro-apoštolského úřadu apoštolského.⁷⁸² Z jiných též dogmatů, která nás poučují, že v církvi, jakožto tajemném těle Kristově, je možná zástupná náhrada údů, jasně poznáváme, že Duch svatý v řízení organismu celého apoštolátu může vždy dojít neomylně svého cíle, aniž by odstranil anebo porušil svobodnou vůli jednotlivých údů. A tak bezpečně a s důvěrou jsme uklidňováni svědectvím všeobecného petro-apoštolského úřadu učitelského.⁷⁸³ Uvažte, nejdůstojnější otcové! Zdaž může někdy býti táž jistota v definicích víry, která vycházejí osobně od samojediného nejvyššího Velekněze, aniž by byl připojen k nim buď předchozí, nebo současný anebo následný

⁷⁷⁹ Pro doplnění je třeba uvést, že se pohybujeme v kontextu rozvoje teologické reflexe 19. století, kdy ještě není aspoň v české teologii rozvinutá trinitární teologie tak, jak ji chápeme v dnešní podobě, jak uvádí již C. V. Pospíšil ve své monografii, kdy při reflexi *Populání dogmatiky* od J. V. Jirsika, vyzvedá jeho přínos v soudobém pojetí učení o jediném Bohu a o Trojici. Ctirad V. POSPÍŠIL, *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800-2010. Tvářnosti české katolické trojiční teologie a pneumatologie 1800-1989. Komentovaná bibliografie 1800-2010*. Brno: L. Marek, 2011, s. 186. ISBN978-80-87127-37-7.

⁷⁸⁰ Zde je důležité zmínit fakt pastorační kardinála Schwarzenberga, který ještě před svým „uvedením do úřadu“ na pražský stolec svolává synodu, kde se řeší otázky organizace, především v arcidiecézi. Avšak toto synodální svolávání má své kořeny od apoštolských dob. Tyto synody v sobě obsahují jistotu, že hlásají pravdu a zároveň se zakládají na pravé apoštolské tradici. Petrova vyšší instance zatím neexistuje. Teprve spor s ariánstvím ve čtvrtém století v tomto směru přinese na pořad dne problém nedostatečnosti institutu synod. Avšak usnesení synod jsou ovšem v rámci sdílení communia předávána ostatním, především významným církvím. S tímto předáváním šla někdy ruku v ruce prosba o připojení, kterou však nelze vnímat jako ratifikaci vyšší instancí, i když připojení ostatních církví, a v neposlední řadě Říma, propůjčovalo takovým synodám určité zvýšení autority, neboť se tak ještě zvýraznilo, že usnesení synody je výrokem univerzální církve. Klaus SCHATZ, *Dějiny papežského primátu*. Brno: CDK, 2002, s.24–25. ISBN 80-85959-99-2.

⁷⁸¹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 40. ISBN nevedeno.

⁷⁸² Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 101–102. ISBN nevedeno.

⁷⁸³ Kardinál Schwarzenberg, jako kancléř Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze, vyvíjel snahu, aby katolická církev rozvíjela svou teologii dialogickým než apologetickým směrem. Srov. Havránek, J. (ed.) *Dějiny Univerzity Karlovy*, Karolinum, Praha 1997; Miroslav KUNŠTÁT, *Teologická fakulta 1848 – 1891*. Praha: Karolinum, s. 119–120. ISBN 80-86103-81-1.

souhlas biskupů?⁷⁸⁴ Kdo by pochyboval, že Duch svatý, který „per se“ jediný je neomylný, může vždy vnuknout nejvyššímu Veleknězi nadbytečnou míru pravdy? Avšak zde se nejedná tolik o poznání, nýbrž též o definování a prohlášení pravdy, která závisí od osobní svobody papeže.⁷⁸⁵ Víme s jistotou víry, že ať jakýkoliv je vliv milosti Boží pomáhající, vždy je pozůstavena člověku plná možnost nejednání, anebo odporovati poznané pravdě.⁷⁸⁶ Nemůžeme také zde neodmyslet jedno kardinálovo podotknutí, kdy uvádí, že věřící jsou porůznu odváděni k sejití, aby nejen božské pravdy téměř zatemnili nebo pověřčivostmi převáděli při nejmenším je zřetelné, ale jsou tímto zavržené všechny důstojné lidské úmysly a nic rovněž neexistuje, co by zjevně nebylo poházeno, anebo na žádném místě pravá zbožnost není jistotou a zárukou.⁷⁸⁷ Zdaž nedávno jste svým hlasováním neposvětili mínění, že víra je svobodná a nemůže býti nutně nějakými důkazy vyvozena. Jak věřícím poskytnete bezpečnost, jestliže definujete osobní neomylnost papežovu, že týž v úkonu definice se projevil věrohodným orgánem Ducha svatého, který nikdy svobodu vůle neporušuje, aniž poznanou pravdu bez porušení prohlásil. Hle, hluboká propast nejistoty, do níž se noříme. Zajisté vyznáváme, že apoštolové sami osobně byli neomylní.⁷⁸⁸ Víme však též, že byli pochváleni podle svědectví: „Vytrvali jste se mnou v pokušeních.“ Kdo rovněž nám zaručí, že nejvyšší Velekněz nikdy neklesne, neříkám pokud se týče rozumu, nýbrž pokud se týče svobodné vůle. Je-li tomu tak, otcové nejdůstojnější, což se může státi, jak po prohlášení osobní neomylnosti papežské po návratu domů přesvědčíme své věřící o ustavičném zázraku ve Veleknězi? Jak je přesvědčíme, že takovou silou naši působí Duch sv., že jako vůli ovládá i proti jeho přání? Jak je přesvědčíme, že člověk, který, byť je postaven na nejvyšším vrcholu vznešenosti pozemské, najednou odložil slabosti své vrozené přirozenosti, že překonal všechny zájmy školy⁷⁸⁹, v níž byl vyučen?⁷⁹⁰ Jak je přesvědčíme, že on se povznesl

⁷⁸⁴ Při tomto komentáři kardinála Schwarzenberga lze připomenout vyhlášené dogma papežem Piem IX. „ex cathedra“ o Neposkvrněném početí Panny Marie 8. 12.1854. Ze 603 odpovědí schvaluje vyhlášení 546 biskupů celého světa. Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 86–87. ISBN neuvedeno.

⁷⁸⁵ J. T. Searle v závěru svého článku (s názvem Romantismus, fantazie a utopie: Teologické zhodnocení) uvádí, že v romantické teologii se často klade tak velký důraz na zbožštění lidství a zlidštění božství, že někdy není jasné, zda Bůh neexistuje pouze ve světě přírody a lidské společnosti. Tuto představu vystihuje výraz „romantický panteismus...“ Ivana NOBLE - Jirí HANUŠ a kol., *Křesťanství a romantismus*. Brno: CDK, 2011, s. 39. – 40. ISBN 978-80-7325-250-2.

⁷⁸⁶ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 102. ISBN neuvedeno.

⁷⁸⁷ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 35–36. ISBN neuvedeno.

⁷⁸⁸ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 102–103. ISBN neuvedeno.

⁷⁸⁹ Zde se můžeme také zmínit o kardinálově korespondenci (mezi 20. říjnem a 28. listopadem 1870) se Svatým stolcem, kterou je vyjádřena Schwarzenbergova obava z neomylného papežova učení ve víře uplatňované v českém prostředí. Je tak Svatým stolcem ujišťován, že jeho učitelské poslání v jeho diecézi

až k takové nezávislosti, že ani popudy jeho přátel a rádců jej nezavedou na cestu protivící se pravdě? Jakým způsobem je přesvědčíme, že on byl natolik zbaven stráničnosti, že u něho převládne vždy i mezi všemi zkouškami jedině čistá láska k pravdě? “⁷⁹¹

3/ Zdaž snad bylo nutné věroučné prohlášení osobní neomylnosti papežské, jak někteří říkají, aby v každé době byl v pohotovosti rozhodčí⁷⁹² rozepří, k němuž by bylo možno se snadno a bezpečně uchýliti. Avšak namítám: Zdaž též nebyly potlačeny bludy ve všech stoletích, jakmile vznikly? Primát římského Velekněze ve spojení se souhlasem celé církve stačil, aby uchránil poklad víry i v největších nebezpečích bouří. Kdo pochybuje, že by to nemohlo stačiti i pro budoucnost? Zdaž rozhodnutí o víře, vydané nejvyšším Veleknězem se netěší téže vážnosti i bez dogmatu osobní neomylnosti, takže si získává v každé době a všude ne nesnadno poslušnost věřících?⁷⁹³ Staří přihlíželi s důvěrou k církvi římské, k níž se uchylují odevšad všichni věřící pro její znamenitější knížectví, ježto teprve několik desítek let uplynulo, kdy neslavnější knížata apoštolská zde kázala.⁷⁹⁴ My však i v posledních částech žijící jsme vyzbrojeni vůči této církvi toužou důvěrou, ježto myslí můžeme prolétnouti dlouhou řadu století a pozorovati, jak Bůh ustavičně pomáhal zvláštním způsobem církvi římské, aby mezi jakýmikoli změnami národů a zániky království překonávala všechny bludy. A jestliže

nenabyde úhony. Theodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. III. Herdersche Vorlagshandlung, Freiburg im Breisgau 1908, s. 574. ISBN nevedeno.

⁷⁹⁰ Nejvíce „hýbalo“ jednáním mezi profesory a teology z fakulty v Římě a zejména pak Ignácem Döllingerem, který jako věhlasný biblista a historik vyjádřil touhu po tzv. „staré církvi“. Avšak, jak autor popisuje, ji s článkem víry o neomylnosti papeže neshledává. Zajímavá je pak následná reakce von Schulteho z pražské univerzity, který svolává do Norimberku na 25. – 26. srpna společné zasedání reprezentantů různých univerzit, s cílem připravit prohlášení proti dekretům vztahujícím se k infalibilitě. Starobylé güntherovce, jako P. Knooodt, a některé nestranné zástupce ze školy z Mnichova a s kanovníky Löwem a Mayerem z Prahy, byli pozorovatelé kardinála Schwarzenberga. Bylo tak učiněno z toho důvodu, aby nezávisle vypracovali prohlášení, které by od základu podpořilo nebo vyvrátilo prohlášení o infalibilitě papeže. Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX*. II., Milano: Paoline, 1990, s. 558–559. ISBN 88-15-05567-3.

⁷⁹¹ Zde se také objevuje velký vliv güntherianismu na kardinálově postoji vůči dogmatům všeobecně. Eduard WINTER, *Tisíc let duchovního zápasu*. Praha: Ladislav Kuncič, 1940, s. 273. ISBN nevedeno. J. Hanuš počítal Günthera k filozofům, kteří se nepřiklonili ani k hegelianismu, ani herbartismu, ale „hleděli nauku křesťanskou, podkpanou téměř všemi druhy škol filozofických, hájit naukou filozofickou samou, zakládající obzvláštní filozofii křesťanskou“. *Slovník českých filosofů*, Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 17–19. ISBN 978-83-88679-63-6.

⁷⁹² Napříč dějinami se stávalo, že docházelo k rozepřím mezi biskupy nebo mezi zastánci různých teologických názorů. Ty vyústily až do té míry, že bylo zapotřebí vyhledat někoho, kdo je „rozsoudí“. Mezi známé události, kde papežové zastali tuto funkci, bezesporu patří Klement I., který zasahoval do vnitřních sporů v korintské církevní obci koncem 1. století. Papežové se někdy ujímali role rozhodčích z vlastní iniciativy, častěji však byli k řešení rozepří zváni oběma anebo jednou ze stran. A v posledním případě bylo takřka neměnným pravidlem, že se k římskému biskupu utekla strana, jež se cítila být slabší a hledala u něho oporu proti svým protivníkům. František X. HALAS, *Fenomén Vatikán*. Brno: CDK, 2004., s. 54–62. ISBN 80-7325-034-9.

⁷⁹³ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 104. ISBN nevedeno.

⁷⁹⁴ Podrobněji Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*, Prag: Caroli Bellmann, 1863. ISBN nevedeno.

v samé církvi římské někdy se zdá, že pravda se zatemňuje, duch lži a bludu však v ní nikdy nepřevládá, nýbrž zazářila ještě skvěleji jasnost pravdy po rozehnaní mračen. To vše vzbuzovalo dosud takovou důvěru k Apoštolskému stolci, že její rozhodnutí s upřímnou poslušností v nitru všude byla přijímána a jsou přijímána. Kdo však nevidí, že sporná otázka dříve než je předložena k rozhodnutí Apoštolskému stolci, bývá projednávána na diecézních a provinciálních synodách velmi pečlivě a od teologů zrale uvážena, takže souhlas církve již předem se jeví dostatečně vyjádřen. Takovým samozřejmějším postupem záležitost, která již dříve byla jasně objasněna, může být bezpečně skončena, přistoupí-li úsudek Apoštolského stolce. Odtud onen výrok sv. Augustina: „Již o té věci byly poslány dva sněmy do Říma: odtud přišly odpovědi; věc je skončena. Kéž někdy také byl skončen blud!“⁷⁹⁵ Tedy rozhodčí nikdy nechyběl, aniž chybí, a k tomuto nejvyššímu soudci přistupuje jaksi samovolně a i proti vůli souhlasu celé církve. Jestliže vážnější rozbourání vyžaduje vyvinout více sil, jest lékem proti mimořádnému zlu shromáždění všeobecného sněmu. Zdaž takový způsob jednání není přiměřenější povaze věci? Proč tedy je předstírána ona zdánlivá nutnost definování dogmatu o osobní neomylnosti papeže?⁷⁹⁶

4/ Zdaž definování takového dogmatu je nutné, aby přimělo odcizené duchy od středu jednoty jakousi tajemnou silou ke vznešené skále víry? Marná naděje, nejdůstojnější bratře, který tak soudíš, pozvedni oči a poohlédni se na všechny strany a všimni si, jaká je dnes tvářnost věci. Spatříš všude pobouřené národy, téměř rozvášněné, u světských vlád temné noci podezírání vůči církvi a Apoštolskému stolci, duchy prchající před církevním, božsky ustanoveným střediskem. Můžeme si také uvést, že kardinál na jiném místě uvádí, že věřícími jsou pravdy víry přijímány ve shodě s Pánem a tak vyzbrojeni Bohem, především zaštitěni vírou, ve které mohou šípy nemocného ohně zažehávat. Neboť nečetně zadrženy bolestí omylů a nejvíce bezbožně vymyšlené o pravdách nejvíce nutných pro dnešek mezi věřícími je roztroušeno tak mnoho pro to, aby nepravda stejný trůn sobě jako střed se mohla postavit.⁷⁹⁷ Mezi protestanty zastaralé přestudky vyvstávají novou silou a silněji se

⁷⁹⁵ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 105–106. ISBN neuvedeno.

⁷⁹⁶ Francouzský episkopát také s obavami reagoval na měnící se vztahy v moderně utvářeném vztahu mezi státem a církví. Z toho důvodu infalibilitu papeže vnímal jako vyznání víry v apoštolském krédu: *Unam Sanctam*. Zejména Msgr. Pie, biskup a kardinál z Poitiers, hovořil na koncilu v tom smyslu, že způsob teologického myšlení vzhledem v podobě neomylnosti příliš výlučné a stojících pouze na pramenech, a málo reagující na vývoj dogmatu, v sobě také obsahuje možnost pochybení v klasickém učení o osobní neomylnosti. „Vezmeme-li v úvahu příčinu, která sama v sobě obsahuje osobu papeže, zůstáváme na straně pravdy.“ Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX. II.*, Milano: Paoline, 1990, s. 504. ISBN 88-15-05567-3.

⁷⁹⁷ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 35–36. ISBN neuvedeno.

zakořeňují; mezi schismatiky slepé zášti se bolestněji rozněcuje a tvrdošijněji posiluje; mezi vlažnými katolíky dohasínající knot je uhašován a třtina nalomená dolamována. – Obávám se, aby lék hledaný pro zlo nestal se nebezpečnějším, než zlo samo. Jsou takoví, kteří se domnívali, že možno doufat, že se již přiblížily doby a chvíle, jež Bůh ve své všemohoucnosti určil pro všeobecné smíření národů. Pozorujíc vpravdě tvářnost světa v nitru se obávají, aby jednání o neomylnost papežskou žalostně spíše neroznítilo jizvu zacelujícího se rozporu a nezvětšilo ránu a nezpůsobilo roztržky, jež sotva by byly uzdraveny dlouhým trváním věků.“⁷⁹⁸

5/ „Zdali jest nutná definice řečené otázky věroučné pro sjednocení národů v přátelské úmluvě? Avšak znamení, jež se objevují na neklidném nebi současných dějin poukazují právě na opačné budoucí účinky. Hle, nejen v Itálii doutná horečný oheň národnostní.⁷⁹⁹ Kdož by neviděl, že národy germánské, jakož i slovanské jsou zachváceny tímže ohněm?“ Jistě je velmi hazardní zvětšovati zdroj bouře až tam, že i poslední byť i slabá pouta sbratření by byla zlomena. Mnohým nepřátelům katolické víry a církve, kteří všude jsou, bude poskytnuta vhodná záminka prohlášením neomylnosti papežské, aby sváděli vlažné se starobylé cesty pravé víry.⁸⁰⁰ Obzvláštní nebezpečí hrozí věřícím v Čechách, jimž totiž nejen je doporučován dřívější husitismus jak politicko-národní, tak náboženský,⁸⁰¹ od nepřátel církve den ze dne, nýbrž vštěpována neuvěřitelná odvaha nejnepřátelštějším hlásáním časopisů, knih i veřejných divadel. Původci, vůdci a příznivci tohoto hnutí usilují učiniti Svátý stolec lidu oporou co nejvíce a lid přesvědčit, že možno dojíti svobody i spásy politicko-náboženské českému národu jedině po svržení jha spojeného s římským Stolicem. Není pochyby, že tito svůdci s velmi bezbožným přáním očekávají uveřejnění nového dogmatu o neomylnosti papežské, aby brzo mohli lid svěsti tím jistěji od víry k odpadu a založiti schizmatickou církev, kterou nazývají národní. Bylo by zbytečné připomínati si více současnou situaci. Chraň Bůh, aby přílišnou horlivostí vyvýšiti autoritu církve nebyla vhozena do končin českých jiskra, jež by měla vzápětí šířavý požár. Na mou hlavu padne vina, jestliže se cítím nedostatečným k nezabránění a uhašení takového požáru. V srdci vycitňuji žalostné následky z dekretu synodálního a přiznávám se, že bych raději chtěl

⁷⁹⁸ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 106–107. ISBN neuvедeno.

⁷⁹⁹ APA, *Ordinaritsblatt von 1861 bis 1871*. Díl II. r. 1861, s. 37–39. ISBN neuvедeno.

⁸⁰⁰ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 107–108. ISBN neuvедeno.

⁸⁰¹ Podrobněji LENZ, A. *Účení Misra Jana Husi na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875. ISBN neuvедeno; PALACKÝ, F. *Documenta mag. Joannis Hus: vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia, annis 1403-1418 motas illustrantia* (1869), Prag: Biblio-Verlag, 1966. ISBN neuvедeno.

zemřítí, než jej nějakým způsobem podporovati.⁸⁰² Též říkají příznivci definice o neomylnosti papežské: „Otázka tato je nyní tak rozvířena, je projednávána všemožným způsobem ve spisech, částečně ohnivě napadána; proto musí býti rozřešena.“ O této hodnotě katolické pravdy, jakožto je jedinou a univerzální, nejohraničeněji je upomínáno věřícími u pastýřů, kteří rovněž nejpevnějším nitrem a vnějškově rozumně, kteří vírou naši jsou ozářeni, pevně je vystavováno a přesvědčováni, takto aby kráčeli kupředu.⁸⁰³ Nuže dovolte mně, nejdůstojnější otcové, kdo jsou ti, kteří tuto horečnou rozpravu o otázce vyvolali? Nepohnuli vodami, aniž je rozvířili, nepřátelé. Pastýřský jakýsi list vydaný v r. 1867 v Anglii první jiskru vhodil a známe časopisy, jeden v Paříži, jeden v Římě uveřejňovaný, vzniklý oheň všemi prostředky, které byly po ruce, v ohromný požár rozdmýchali. Neboť ti, kteří nesouhlasili, nemohli mlčeti jako němí psi, když viděli, jak jas zjevené pravdy je zatemňován a spása duší jim svěřených uváděna v nebezpečí. Kdyby bývalo povstalo hnutí ze strany nepřátel, přešli bychom jej s pohrdáním; když však vzniklo se strany přátel, radila by opatrnost křesťanská, aby byli spíše přísně a účinně usměrněni, než podporováni a nesmírné pohoršení, jež bylo možno předvídati, bylo odvráceno od církve Boží. Zajisté odporuje křesťanské lásce a moudrosti rozmnožovati kameny úrazu, ukládati věřícím, co nemohou snést, nepřátele pak církve déle provokovati a rozjitřovati.⁸⁰⁴ „Nejdůstojnější otcové! Nevedla mne nesmyslná touha po řečnění, abych toto pronesl ve vašem shromáždění. Jsem v nitru pevně přesvědčen, že otázka o neomylnosti papeže je opředena nerozsvatelnými smyčkami nesnázi. Vždyť dosud i dnes se pojednává, zda sv. Tomáš ji učil či nikoliv.⁸⁰⁵ O tom, že jeho definice je plna temných nesnázi, ani nemluví. Pročež ani v posledním okamžiku jsem neztratil naději, že se může stát, aby tato otázka byla vzata z pořadu jednání na sněmu. Ať se stane cokoli, jsa pamětliv počtu, který budu klásti před Bohem, neskrýval jsem, co cítí srdce stísněné. K tomu totiž, abychom si sdělili navzájem upřímně své rady⁸⁰⁶,

⁸⁰² Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 108. ISBN neuvedeno.

⁸⁰³ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 35–36. ISBN neuvedeno.

⁸⁰⁴ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 109. ISBN neuvedeno.

⁸⁰⁵ Kardinál Schwarzenberg byl na koncilu považován za „ochránce německé teologie“. Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX. II.*, Milano: Paoline, 1990, s. 501–502. ISBN 88-15-05567-3.

⁸⁰⁶ V úvodu své řeči (18. 5. 1870) se kardinál Schwarzenberg odvolával na papeže Benedikta XIV., který vyzval sbor kardinálů, aby „upřímně a neobojetně“ vždy vyjadřovali svou radu. Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinál Schwarzenberg III.*, Verlag von Mayer und Comp., Wien 1916, s. 254. ISBN neuvedeno. Dále se lze domnívat, že v časopise *Hus* došlo k tiskařské chybě nebo záměně s Bonifácem VIII., od kterého kardinál Rauscher čerpal své zdůvodnění infalibility. *Srov. Hus*, ročník 1. (1.6.1870), č. 13, s. 240. ISSN neuvedeno.

*stojíme před Bohem v této síni a před Ježíšem Kristem, Soudcem živých a mrtvých.*⁸⁰⁷ *Ostatní co se týká této otázky, si vyhrážují odhaliti ve speciální disputaci, bude-li si třeba žádat o dovození svobodně mluvit a dávajíc je navzájem.*⁸⁰⁸ *Jsem si plně vědom, že svým hlasováním jsem odpovědný buď za život, nebo smrt mnohých, netoužím po jiném vítězství než vy všichni, po slávě církve, po cti Apoštolského stolce a blahu duší.*⁸⁰⁹ *Avšak tak jako tak spása je sesouvána a lidé rodící se společně zakoušejí ubohost. A libovolně, s duší ať je jakýmkoliv způsobem přirozeně křesťanská, a světlem pravdy, také proti vůli jsou sráženi, nespravedlivě sobě samé si nalhávají: tak velice zchytralé o nic méně opravdu falešně je dovedně rozséváno a nepravdivě přikrýváno, aby kromě podvodů nezkušených a podvodů v mylných převlecích, kdyby se stalo možným, také je vybrat. A potom až více takto i věřící je možné vystříhat, zajisté vzhlednými slovy je odvádět pryč od věčné pravdy, které jsou už tak vyprahlé: jeho upevnění mysli svatou Matkou církví právě tak sloupem pravdy vězí je žádoucí. Samotné ovšem je, Jakožto v Bohu a Kristu je udržováno spásonosné učení, poklady nebesky zjevené tak jako tak zavlažují úrodu se shora sestupující.*⁸¹⁰

Tento kardinálův projev je vyjádřením jeho úsilí a horlivosti po téměř celý průběh koncilu. Kdy neúnavně předkládal prioritu Petro-apoštolského kolegia k důležité soudobé konfrontaci víry. Zejména tímto květnovým projevem se vyzvedla důležitost „katolického“ poslání církve jako jednotného Organismu. Tedy všech těch, kteří přijali „kněžství všeobecné,“ jak následně zdůraznil II. vatikánský koncil. Arcibiskup pražský tak poukázal na důležitost *dialogu víry*, jak v osobním vztahu k Nejsvětější Trojici, tak i v jednomyslném společenství víry či dialogem s lidmi dobré vůle. Dalším *charakterem živé víry* pak poukázal na nezaměnitelnost jednotlivých zemí, národů a měst, kde se lidé s učením ve víře setkávají a rozvíjejí její obsah. Jak sám kardinál v projevu vyjádřil, neomylnost jedné osoby je objevováním každého jednotlivce v jednom Kristově těle v celé její dějinné Tradici.

⁸⁰⁷ Z historického hlediska lze zde zmínit polemiku sv. Cypriána s římským biskupem Štěpánem v otázce křtu heretiků. Kdy biskup z Kartága se v závěru odkazuje na odpovědnost své služby před Bohem. Klaus SCHATZ, *Dějiny papežského primátu*. Brno: CDK, 2002, s. 20–21. ISBN 80-85959-99-2.

⁸⁰⁸ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 109–110. ISBN nevedeno.

⁸⁰⁹ S ohledem na publikování dekretu 11.1.1871, schváleného nejdůstojnějšími koncilními otci 18. 7. 1870, se kardinál Schwarzenberg připojuje s tím, že porozumění obsahu článku víry o infalibilitě papeže zahrnuje do božské Tradice církve. Theodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I., Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 575. ISBN nevedeno.

⁸¹⁰ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 35–36. ISBN nevedeno.

5.3 Primát čestný a jurisdikční (kardinálovy řeči ze 14. ledna a ze 7. června 1870)

Vzhledem k projednávání papežského primátu se od 2. ledna „sesbíralo“ 26 podpisů k podpoře změn schématu. Avšak i tato snaha nenapomohla k zamýšlenému obratu. I přes věhlasná jména jako byli: Kemriek a Strossmayer, arcibiskup Scherr z Mnichova, Deinlein z Bambergu, Haynald z Kalocsa, biskup Förster z Wroclavi, Dinkel z Augsburgu, Eberhard z Trieru, Ketteler z Mohuče, Beckmann z Osnabrück, strahovského opata J. J. Zeidlera⁸¹¹ a samozřejmě na vrcholu byl podpis kardinála Schwarzenberga. Kardinál Schwarzenberg hovoří o svaté katolické církvi v apoštolské víře, která přináší lidem spásu a je základem, který hlásáme, a bez kterého se není možné líbit Bohu. Takto ode všech, kteří skrze křest jsou ovinutí zárukou svaté Matky církve, která je upevňuje a stále bytostně udržuje.⁸¹² Nicméně v odpovědi podepsaným biskupům nacházíme zdůraznění dvou důležitých opor pro život katolické církve. Jsou jimi: 1) Mystické tělo církve, které ve sboru apoštolů v sobě nese život a sílu církve skrze božskou vůli uskutečňovat dílo spásy ve světě.⁸¹³ 2) je tu také papežský primát, který určuje směr církve, aby naplnila své pravé poslání. Obě „opory“ jsou od sebe neoddělitelné, ale přesto Petrův primát v sobě nese pravomoc, která i v průběhu koncilu umožňuje kongregacím některé návrhy či předlohy přijmout a některé nikoliv. Na jedné straně postoj Apoštolského stolce byl sice nesen upřímností a rozhodností, ale podle Granderatha upíral možnost poznání toho, co povede k lepšímu užítku pro církev.⁸¹⁴ Na straně druhé také lze usuzovat, že každé slovo celého dekretu může být také podnětem k tomu tuto výsadu odejmout. Vyjma Apoštolského stolce, který v sobě zahrnuje toto „právo a úřad“ o věcech víry církve rozhodovat ale také může být stále papež dotazován po titulu či výsadách jeho pravomocí.⁸¹⁵ Odkud tedy plyne to, že může Svatý otec v takovém

⁸¹¹ J. J. Zeidler patřil k řeholním klerikům, který svou přítomností i psanou podporou Minority stál při kardinálu Schwarzenbergovi. Byl jihlavským rodákem (*5.11.1790), ale zemřel v průběhu koncilu (+1.3.1870) a byl převezen a pohřben na Malostranském hřbitově v Praze. Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 130. ISBN neuvedeno.

⁸¹² Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 35–36. ISBN neuvedeno.

⁸¹³ Otcové I. vatikánského koncilu při projednávání konstituce Pastor aeternus se sice dotkli tématiky mystického charakteru církve, ale spíše dali přednost eschatologické podobě porozumění církve. Martina PAVELKOVÁ, *Dogma o papežském primátu a neomylnosti na I. vat. koncilu*. In: *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ, T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 42–43. ISBN 80-85929-85-6.

⁸¹⁴ Theodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. III. Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1906, s. 48–51. ISBN neuvedeno.

⁸¹⁵ Podrobněji MANSI, D. G. *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johanes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924. ISBN neuvedeno.

rozsahu svůj primát uplatňovat? Již jen sestavení koncilních otců bylo dáno předmětem pozvání papeže. V tomto rozřešení byly jistým sítem komise, které byly sestaveny z pozvaných či schválených členů. Kdy celkový počet účastníků byl zván ze dvou třetin přizvanými koncilními otcí a zbývající třetina byla volena a přizvána papežem. Proto i pouhých 26 již výše zmíněných podpisů biskupů bylo pro koncilního prefekta (kardinál Caterini?) zcela jednoznačnou odpovědí, kdy hovořil o tom, že v apoštolském breve *Multiplices inter papež* stanovil koncilní řád, který stále zůstává v plné moci nezměněn. Takže i důvodné námitky měly velmi „husté síto“ k možnosti dalších jednání či rozvinutí obsahové nebo pojmové korektury.

Když se ještě vrátíme k některým důležitým jednáním o infalibilitě, nelze opomenout jedno jednání z 2. září 1869 odpoledne, kdy řečník poukázal na závažnost přítomných událostí.⁸¹⁶ Proto poukázal na pozitiva i negativa definování osobní papežské neomylnosti. Nicméně bylo třeba zvážit, zda úsilí „o čistotu víry“ bude přínosem pro pokoj v církvi, ale také, zda se tím pozice církve a její vliv upevní. Jedna z velmi bolestivých otázek se týkala rozdělení křesťanů právě v souvislosti s infalibilitou papeže.⁸¹⁷ Jedna z důvodných překážek a zábran, které by mohly nastat při vyhlášení, by bylo prohloubení neporozumění s nekatolickými křesťany Západu a taktéž i na Východě. Zde je zvláště ctěn primatus honoris, ale primatus iurisdictionis je již problémem.⁸¹⁸

V apoštolské tradici je hloubkou *paradosis* (traditio) katolické církve, neboť vychází ze starobylého kolegia presbyterů v Římě, kteří si podle K. Schatze vyvolili představeného, což díky *martyriu* apoštolských knížat začalo mít charakter *apoštolské tradice*. Nicméně toto kolegium z katolické strany byl spíše vnímáno jako *communio* a podle tradice církevních denominací jako *charitativní společenství*, které se neslo v duchu lásky vůči tzv. chudším církevním obcím, kterým posílala římská církevní obec pomoc.⁸¹⁹

Z historického hlediska se podle K. Schatze místo římské církve v čele s biskupem více vyzvedá nad ostatní díky hrobu obou apoštolů sv. Petra a Pavla.⁸²⁰ Zvláště pak můžeme říci,

⁸¹⁶ Theodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I., Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 346–347. ISBN neuvedeno.

⁸¹⁷ Podrobněji MANSI, D. G. *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johanes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuata et absoluta*. Tomus 51, Arnheim & Leipzig: Pays-Bas, 1924. ISBN neuvedeno.

⁸¹⁸ Theodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I., Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 347. ISBN neuvedeno.

⁸¹⁹ Klaus SCHATZ, *Dějiny papežského primátu*. Brno: CDK, 2002, s. 8–18. ISBN 80-85959-99-2.

⁸²⁰ Klaus SCHATZ, *Debaty o jurisdikčním primátu na Prvním vatikánu*. In: sborník *První sněm celosvětové církve. První vatikánský koncil 1869-1870*. (ed.), HANUŠ, J. Brno: CDK, 2001, s. 10–11. ISBN 80-85959-79-8.

že jejím relikviím, neboť kardinál Schwarzenberg poukazuje vzhledem k úctě svatým obecně na to, že jejich relikvie prohlubují víru i vztah právě k těmto apoštolským knížatům.⁸²¹ Nicméně z hlediska učení církve vnímá svatopetrský primát z hlediska jak čestného titulu, tak i z hlediska jurisdikce, neboť cituje slova, kdy „učení katolické církve vyhlašuje a definuje primát takto: v blaženém Petrovi apoštolský primát v univerzální Boží církvi byl zřízen, taktéž i skrze dvě shromáždění vynesena Spasitelem Pánem, naším Ježíšem Kristem, který je ustanovil.“⁸²² Nicméně můžeme zde zmínit „dvojtou apoštolicitu“, kdy na prvním místě se tato Římská obec nezabývala jen sama sebou, ale měla starost i o jiné církevní obce. Na místě druhém pak se jednalo o založení křesťanské církevní obce v Římě vlastními apoštolý, v němž nešlo jen o nějaký elementární prvek skalnatého článku, ale fundament, na němž a v němž je zachována hluboká (nadčasová) pravověrnost či čistota věrouky univerzální církve.⁸²³ Tento primát nectí jako takové bytí (*sui generis*), ale z hlediska jurisdikce,⁸²⁴ a jemu zprostředkované a přímo v blaženém Petrovi byl snesen, ne nahodilostí nepřímou a prostřednictvím skrze církev, který primát v Petrovi, jako nejvyššímu služebníku snesl dohromady. Takto vymezil, jak nejvěrněji bylo a jako nejnítěrněji a nejpevnější srdce všech věřících uchovávat, co nejšířeji. Je dostačující kamkoliv, bytostně byl dán. Primát tehdy konečně byl pochopitelný a zároveň byl vyučován „shůry“, jak byl nejprvněji nebo první; podklad je zkoumán s čistými důvody snesenými; jak je pastýř nejvyšší spatřován, zároveň s čistou rozvahou.“⁸²⁵

- a) Čistá rozvaha u pražského knížete-arcibiskupa je možná v charakteru privátního *silentia* i ve shromáždění. Jak sám uvádí: „*Dogmatické vymezení je jistě na jedné straně očekávanou předpovědí, aby však šla jasně ku předu a také ona další vymezení učení církve, jakýmsi dotazováním, nemůže tolik, nakolik by bylo možné je*

⁸²¹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*, Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 94. ISBN nevedeno.

⁸²² Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 52, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 521. ISBN nevedeno.

⁸²³ Klaus SCHATZ, *Dějiny papežského primátu*. Brno: CDK, 2002, s.16–17. ISBN 80-85959-99-2.

⁸²⁴ Vittorio MATHIEU, *L'infalibilitá e il problema Dell'Autofondazione dei sistemi giuridici*. In: *L'infalibilitá – L'aspetto filosofico e teologico*. (ed.), CASTELLI, E. Padova: Cedam – casa editrice dott. Antonio Milani, 1970, s. 45–55. ISBN nevedeno.

⁸²⁵ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta* Tomus 52, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 521. ISBN nevedeno.

nevyklouzat,“⁸²⁶ ale ponořit je do proudu „apoštolského Těla“⁸²⁷, jenž je pak živou tradicí. Úmyslem je zajisté „prohlubování fundamentu“ svatopetrské víry, která je bohatstvím v *communio* apoštolů, které se rozprostírá do celého Těla církve. Klíčem je „jednomyslnost“, kterou Schwarzenberggruppe vnímala i s většinou členů koncilní menšiny. Nicméně K. Schatz uvádí, že bylo trochu bláhové si myslet, že s touto „starobyloou charakteristikou církve“ v její jednomyslnosti obstojí.⁸²⁸ „Kdy církev Kristova se zdokonaluje společným jednomyslným uznáním.“⁸²⁹ Zda takovouto taktiku koncilní menšina opravdu zamýšlela, nevíme v plné jistotě, ale víme, že na jednomyslnost schvalování koncilních dekretů nesčetněkrát menšina upozorňovala. Nicméně jedna z „taktik“ byla pro koncilní průběh zásadní. Jednalo se o vypracování, vytištění a přerozdělování koncilních brožur,⁸³⁰ která z mnoha důvodů vnášela ještě další možnost osvětlení témat jednání, která byla na prvním místě vypracována koncilními deputacemi.⁸³¹ Avšak úspěch byl pouze částečný. Neboť jak kardinál Schwarzenberg poukázal na začátku března s dalšími otci koncilu na „neplodnost“ speciálních komisí, z nichž se pramálo vyzvedalo na generálních shromážděních. Tudíž společně navrhovali, aby řečníci byli ve střídavém intervalu „podporujících a negujících“ názrů na předkládaný návrh dekretu. Tímto způsobem „vpravdě mělo dojít k osvětlení nebo zprůhlednění omezení v prezentovaném textu do té míry, které nebylo shledáváno, jako když v „čistotě je nutné pro hloubku učení *silencium*,“ když nechybí, tak i ty, kteří stojí na šikmé ploše, ba dokonce dovede k tomu, co je „méně“ správné, a nakonec se i

⁸²⁶ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 52, Arnheim & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 522. ISBN nevedeno.

⁸²⁷ Papež Benedikt XVI. hovoří v tom smyslu, že „Apoštolská posloupnost, stvrzená na základě společenství s římskou církví, je tedy měřítkem vytrvání jednotlivých církví v tradici apoštolské víry.“ BENEDIKT XVI., *O počátcích církve. Promluvy o apoštolech a jejich spolupracovnících*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, s. 38–39. ISBN 978-80-7195-218-3.

⁸²⁸ Klaus SCHATZ, *První koncil celosvětové církve. Rozhovor s Klausem Schatzem*. In: sborník *První sněm celosvětové církve. První vatikánský koncil 1869-1870*. (ed.), HANUŠ, J. Brno: CDK, 2001, s. 112–114. ISBN 80-85959-79-8.

⁸²⁹ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 51, Arnheim & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 930–931. ISBN nevedeno.

⁸³⁰ Klaus SCHATZ, *Ein Konzilszeugnis aus der Umgebung des Kardinals Schwarzenberg. Das römische Tagebuch des Salesius Mayer O.Cist (1812 – 1876)*. Limburg: Pallottinerdruck, 1975, s. 76–87. ISBN nevedeno.

⁸³¹ Klaus SCHATZ, *První koncil celosvětové církve. Rozhovor s Klausem Schatzem*. In: sborník *První sněm celosvětové církve. První vatikánský koncil 1869-1870*. (ed.), HANUŠ, J. Brno: CDK, 2001, s. 112–113. ISBN 80-85959-79-8.

veřejně vyhlásí. ⁸³² „Proto i povinnou úlohu v látce schématu zřetelně vidím také v obcházení *silentia*, které bylo vždy církevní zvyklostí. ⁸³³ Pravda *silentia* předčí shromáždění, jež se pak stěží může rozdělit, zvláště s takovou cestou mohoucí na koncilu je očekávaným léčebným prostředkem.“ ⁸³⁴

- b) Kardinál Schwarzenberg vyzvedá „recept“ na názorové rozdělení de facto do tří rovin porozumění v předložených kapitolách: *o apoštolu Petrovi a o primátu nejvyššího pontifika*. Hovoříme-li směrem k sv. Petrovi jako apoštolu, který již od počátku svého povolání poznává v blízkosti Kristově svou hříšnost, avšak po Ježíšově ujištění, že půjde o jeho následování, mu v trojičním dialogu poukáže na jeho lásku ke Kristu „pouze“ charakteru „přátelského nasazení“ (*filó-se*, nikoliv *agapas-me*). Přesto však, jak říká Benedikt XIV., nebylo oslabené jeho odhodlání pro toho, kterému „uvěřil a poznal“ ve společenství apoštolů při „privátním zjevení na tábořské hoře“, tak i v kolegiu všeobecném při „rozmožení chleba“. ⁸³⁵ Všechny tyto situace poukazují na toho, v kterého lze uvěřit ve své nedostatečnosti, kdy právě Petrovi výlučně dal „pocítit“, že ho bezpodmínečnou, agapickou láskou teprve obdaří s přijetím jeho otevřeného přátelství. Dále pak kardinál Schwarzenberg rozšiřuje tuto myšlenku společenství biskupů v apoštolu, blaženém Petrově primátu, tak širokém společenství s klérem a věřícími. ⁸³⁶ Neboť „*biskupům je připomínáno, aby svobodně v biskupství sloužili, jednomyslně a společně snažili zdatně se dívat.*“ ⁸³⁷ Devátým koncilem ekumenickým bylo jim před ostatními se svobodně dívat, jak ono

⁸³² Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 52, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 522. ISBN nevedeno.

⁸³³ Otázku *silentia* můžeme vnímat u kardinála Schwarzenberga také v úhlu dojití „jednomyslnosti koncilních otců“, která byla pro něho zásadní zvláště s ohledem na papežskou neomylnost, neboť si byl vnitřně jist, že díky *silentiu* by v hloubce této nauky nemohli dojít k přesvědčení o dogmatizaci této otázky. Nešlo tedy kardinálovi jen o dodržení církevního zvyku či pravidla, ale o způsob poznávání církevní nauky v Duchu Božím. Podrobněji Jiří HANUŠ (ed.), *První sněm celosvětové církve: první vatikánský koncil 1869-1870*. Brno: CDK, 2001. ISBN 80-85959-79-8.

⁸³⁴ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 316. ISBN nevedeno.

⁸³⁵ BENEDIKT XVI., *O počátcích církve. Promluvy o apoštolech a jejich spolupracovnících*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, s. 49–54. ISBN 978-80-7195-218-3.

⁸³⁶ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 52, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 522. ISBN nevedeno.

⁸³⁷ Podrobněji Jiří HANUŠ (ed.), *První sněm celosvětové církve: první vatikánský koncil 1869-1870*. Brno: CDK, 2001. ISBN 80-85959-79-8.

*založení a základ je správné, aby bylo bývalo viděno církvi důstojnosti mužů a pravé apoštolské biskupy přijatelně položené!*⁸³⁸ Správně vyzvedá K. Schatz z mnohých Schwarzenbergových tezí o jurisdikčním primátu, v nich se hovoří „o shodě s ustanoveným Božím řádem, který povolává jednotlivé biskupy ke spoluúčasti na zodpovědnosti a k tomu, aby v síle řádné moci pásli a vedli jednotlivá stáda, která jim byla svěřena. Kdy dodává slova sv. Cypriána, který říká, že „*biskupský úřad je jediný a všichni jednotliví biskupové mají na něm společný podíl.*“⁸³⁹ Výběr formy kdesi je odchylný a je přežitím na různost krajů katolického světa, kdy se kardinál Cullen z Dublinu vyjádřil v tom smyslu, že „*mimořádná moc nad celou církví, kterou měli apoštolové, zanikla po jejich smrti.*“⁸⁴⁰ Anebo chilský biskup Sallas z Concepcionu se vyjádřil způsobem, kdy „není možné vycházet z mimořádné moci apoštolů nad celou církví, která byla jedinečná: vždyť my nekonáme zázraky a všichni jakožto jednotlivci nejsme neomylní.“⁸⁴¹ Kardinál Schwarzenberg poukázal ve své řeči ze 7. června na několik koncilních otců, kteří vycházeli ze svého prostředí, kde je specifický způsob svobody v Americe, Hibernii (kraj pod Kavkazem); v druhých evropských krajích a „*největší část je v rukou právních vlád nebo výsadně jmenovaných; a také v jejich vládě z ústavní formy vlády nejzávažněji církvi vycházejíc zkoušky.*“⁸⁴²

- c) Kardinál Schwarzenberg pokračuje: „*Avšak nutně mnou viděno předem a možností oněch námitek, které s podobnými výroky ke všem apoštolům přímo vůči všemu jsou zkoušení skrze primát, který je snadno možný v dějinách odvozovat; a v onom veškerém mínění jsem, aby nebylo vneseno, tak i v jednom Petru řečeno, jak zpětně*

⁸³⁸ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnheim & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 335. ISBN nevedeno.

⁸³⁹ Klaus SCHATZ, *Debaty o jurisdikčním primátu na prvním Vatikánu*. In: sborník *První sněm celosvětové církve: první vatikánský koncil 1869-1870*. Brno: CDK, 2001, s. 35. ISBN 80-85959-79-8.

⁸⁴⁰ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 52, Arnheim & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 118. ISBN nevedeno.

⁸⁴¹ Klaus SCHATZ, *Debaty o jurisdikčním primátu na prvním Vatikánu*. In: sborník *První sněm celosvětové církve: první vatikánský koncil 1869-1870*. Brno: CDK, 2001, s. 35. ISBN 80-85959-79-8.

⁸⁴² Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 52, Arnheim & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 118. ISBN nevedeno.

bylo řečeno je také i bezúhonnost.⁸⁴³ Takto vpravdě námitky chtějí svá vyloučení, tedy učení de ecclesia také o ctnosti a povinnosti apoštolátu, možnost vyřčení práva, vymezení (definice) o primátu by bylo předesláno, nebo definování a publikování tohoto dekretu, jež by bylo veskrze omezeno, dokud všeobecně schéma De ecclesia Christi z našich očí by mělo na zřeteli. Jestliže takto vpravdě méně oblíbené, ke zkoumání by bylo možno hlavu vyhledat, bude vidno, aby za krátko skončilo vzájemné trápení o čistotu základu apoštolů a pravomoci by bylo naplněno.⁸⁴⁴

- d) Když kardinál Schwarzenberg vybídl k definování primátu, dále pokračoval: *„Bez pochyby tento posvátný ekumenický koncil bude tak jako tak považován za všeobecný a nejvyšším jakýmsi zrcadlem celé církve rozhodující péče, celé církve řádně sepjaté; čímž vznešenost jeden od druhých je povinností a pak hloubka cesty je položena tak, že větší sepětí, aby tato posvátná a ekumenická synoda v Duchu svatém shromážděná byla její starostí.⁸⁴⁵ Biskup Strossmayer poukazuje na soudobé cestovní vymoženosti, kdy přeprava parníkem i železniční dopravou nebyla dosud k dispozici a tedy – i přes ponoukání Duchem biskupy světa, kteří neměli možnost jak se dostavit na koncil – je nyní zcela umožněná.⁸⁴⁶ Dále kardinál pokračuje, že by se „rozčlenění mohlo vystavit tak, aby (bylo zřejmé) jaká rozhodnutí jsou rozhodující, jestliže nejvyšší a nejzávažnější jsou shledána opomíjením.⁸⁴⁷ Nicotnost⁸⁴⁸ toho všechno (jednání), které je v četnosti těchto*

⁸⁴³ Zde se nám objevuje otázka nejen „neomylnosti“, ale také „bezchybnosti“, leč někdy také vnímáno jako bezúhonnost. Což je v kardinálově pojetí prostor güntherianovského výkladu, kdy „bezúhonnost“ poznání nestojí na individuu, ale právě na osobě, která bez společenství nemůže být. Neboť osobitost je „darem“ společenství. Samozřejmě na prvním místě s trojičným Bohem a pak – u biskupů – v jejich kolegiálnosti. Což se opět odráží od důležité – pro kardinála Schwarzenberga – jednomyslnosti. Podrobněji Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN neuvedeno. Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et statuta synodi Dioecesanae Pragensis, anno domini MDCCCLXIII*. Prag: Caroli Bellmann, 1864. ISBN neuvedeno

⁸⁴⁴ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuata et absoluta*. Tomus 52, Arnheim & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 522–523. Tato otázka byla zajímavá s ohledem na huitské pojetí církve a její správy. Podrobněji LENZ, A. *Účení Misra Jana Husi na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875. ISBN neuvedeno.

⁸⁴⁵ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuata et absoluta*. Tomus 50, Arnheim & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 316. ISBN neuvedeno.

⁸⁴⁶ Klaus SCHATZ, *Debaty o jurisdikčním primátu na Prvním vatikánu*. In: sborník *První sněm celosvětové církve: první vatikánský koncil 1869-1870*. Brno: CDK, 2001, s. 36. ISBN 80-85959-79-8.

⁸⁴⁷ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798*

koncilních otců, kteří mají vdechovat život samotnému poznání – se s první hlavou nejvyšší – kamkoliv vychazeje vpřed s minimální možností.“⁸⁴⁹ „*Toliko skrze slovo a Písmo jsou nejpravdivější; takto však věc samotná zpozorují, pochybnosti a lkání poskytující místo: již Petr kdysi vyznamenán a zvláště je vnímán základem církve, neboť sám a jediný pastýř čistý apoštol.* „*Svatý Pavel je svědkem, domácí Boží založení na základu apoštolů, sám nejvyšší úhelný kámen Krista Ježíše; a souzvučí Pánu našemu, tak i ke všem apoštolům řka: poslal mne můj Otec, tak i já posílám vás; tak mi Otec složil kámen úhelný nejvyššímu, kameny budete také vy. Ne-li takto zároveň je vytvořen, rozum je kamenem základním, jako je Petr,*⁸⁵⁰ *osvětluje od nezasloužených úsměšků předvídací nemožné. Na vyznání Krista, Syna Božího, žijící, jako nejvyšší duchovní Petr.*“⁸⁵¹

- e) „*Římská kurie, která je zaměřená celý svět křesťansky přetvářet, všechno je zaznamenáno, a neznalé jedna i druhá vzájemná místa, ať od onich budoucích rozprav. Nutné je tudíž vytvoření seznamu požadavků, aby v tomto synodu hloubka byla pozvednuta dále řádným episkopátem, a aby o kurii taktéž Římské církve a o bezúhonnosti poradců (De casteria consiliariis), posluchačů nejvyššího pontifika. synodální dekrety by vyprahly. Taktéž by bylo faktem nově poznávajícím ve vykročení dopředu ekumenického koncilu, zvláště na V. lateránském koncilu,*⁸⁵² *na kterém papež Lev X. odložil vyhlášení vydat De reformatione curiae, počínající u*

priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 316. ISBN neuvedeno.

⁸⁴⁸ Pouhá zmínka o „nicotnosti“ však před kardinálovými očima vyvstává další otázka, tedy hned po „neomylnosti papežské“, a to je dialog s protestanty, což bude obtížnější nejen se zmíněným dogmatem, ale o to více, pokud nebude v „biskupské fraternitě“ integrita mysli. Vidíme, že pro pražského knížete-arcibiskupa je tento akcent neomylnitelný od jeho pastorační činnosti v Čechách. Neboť kde se tato integrita nenachází, tak je počátek „vyprahlosti“, nebo právě zmíněné „nicotnosti“. Fridrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Die Beschlüsse des Provencial-Councils von Prag im Jahre Christi 1860.* Prag: Verlag von F. A. Credner, 1864. ISBN neuvedeno

⁸⁴⁹ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta.* Tomus 52, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 522. ISBN neuvedeno.

⁸⁵⁰ Podrobněji RATZINGER, J.; BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský.* Brno: Barrister Principal, 2007. s. 123 – 131. ISBN 978-80-87029-20-6.

⁸⁵¹ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta.* Tomus 52, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 522. ISBN neuvedeno.

⁸⁵² Pátý lateránský koncil se sešel r. 1512, kdy ho svolal papež Julius II. Po jeho smrti koncil vedl (1513-1517) papež Lev X. Zde se také řešila otázka „o smrtelnosti duše“, jenž byla zavržena. Na shromáždění se také potvrdila jurisdikce papeže po celé církvi. Podrobněji Radomír MALÝ, *Církevní dějiny.* Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001. ISBN 80-7266-083-7.

kardinálů a sestupující ustavičně k dolní kúrii. Nutně však toto existuje zvláště dnešním časem; proto jeho římsští poradci po tridentském koncilu, nejvíce pro papeže Sixta V. v takové formě byli chtěli dát zpět. Tedy všechno to shromáždit, aby ve speciální synodě nejprve od jeho času o tom bylo jednáno, a tehdy kardinálové sestavení, tehdy se souhlasem konsultorů jim bylo pohnutkou. Nebo obdržené požadavky, jako takové pohlížející, nikdo zde nebyl, kdo by nevěděl. Znamé je všeobecně, jak velice se jednalo na tridentském koncilu, jak dlouhé rokování je o pravomoci biskupů, zdali v Bohu bezprostředně anebo skrze nejvyššího pontifika jemu přivlastňující. Nepřeji si ovšem takto naříkat a opakovaně znepokojovat; ale aspoň výkladu se dotazují o povinnosti a důstojnosti, která v biskupech a jejich nástupcích, je stále věcí apoštolů.“⁸⁵³

- f) Text schématu dále říká: „jednomu Petrovi řekl: „Co všechno rozvážeš na zemi, bude rozvázáno i na nebi; a co všechno svážeš na zemi, bude svázáno i na nebi.“⁸⁵⁴

K. Schatz zde také připomíná, že od poloviny 3. století se autorita římského biskupa upevňuje díky sporům (např. o lapsech skrze „libellii“),⁸⁵⁵ kdy si pokládá otázku, co je příčinou, že se obracejí na římského biskupa? Nebo odkud plyne autorita římského společenství? Odpovědí je to, že Řím je centrem říše, kde křesťanů se čítalo cca 30.000 a cca 50 presbyterů. A také svědectví apoštolů Petra a Pavla spjaté s místem jejich umučení, kdy zejména se biskupové ze Severní Afriky a Galie obracejí „cathedra Petri“, aby rozřešila věroučný problém, ani ne tak z hlediska

⁸⁵³ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 316. ISBN nevedeno.

⁸⁵⁴ Pokud zde kardinál zdůrazňuje evangelní úryvek z Kristových úst, tak je to také proto, že katolická víra není založena na zkušenosti individuální, ale na zkušenosti communia, čímž se odlišuje od – spíše – následovníků Mistra Jana Husa, který „ještě věřil v eucharistickou přítomnost“, každodenní účasti, což také potvrzuje ve svých zkoumáních A. Lenz, který v tomto případě uvádí, že „Hus byl katolíkem“. Podrobněji LENZ, A. *Účení Mistra Jana Husa na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875. ISBN nevedeno.

⁸⁵⁵ Kardinál Schwarzenberg zde také zdůrazňuje několik hledisek. Nejprve se jedná o to, že uvažované dogma o osobní jurisdikční pravomoci papežského primátu nebude niterně přijímáno, i když formálně uznáváno bude, čímž se budou dopouštět tzv. libelie, která byla známa, zejména v polovině 3. století. Karl J. HEFELE, *Konciliengeschichte*. Volume 1. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN nevedeno; Karl J. HEFELE, *Konciliengeschichte*. Volume II. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN nevedeno. Dále pak zde kardinál potírá nejen „formalismus“, ale také potenciální „vyprázdňování osobní víry katolíků“, kterou se svými provinciálními dekrety snažil „vypudit“. Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN nevedeno. Potvrzena Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Acta et statuta synodi Dioeceseanae Pragensis, anno domini MDCCCLXIII*. Prag: Caroli Bellmann, 1864. ISBN nevedeno.

„lepších“ teologů či teologie, ale z hlediska toho, že se Řím „vždy“ přiklonil ke správnému učení, které zachovávalo jednotu a univerzálnost.⁸⁵⁶ Což bylo také jistým důkazem toho, že „Petrova katedra“ má „klíče nebeského království“, jež poukazovalo na jeho primát, nikoliv jeho neomylnou výlučnost, neboť v každém biskupovi jsou „přítomny klíče království“. *„Není tudíž jedním Petrem, ale také všichni apoštolové. Týmiž slovy bylo řečeno všechno nové. Právě Matouš v XVIII. všichni apoštolové odpečetili slovo: Amen říkám vám, protože jste svazující na zemi, budete svazovat i v nebi; a protože rozvázete na zemi, budete rozvazovat i v nebi; jako jistí titíž zvučící. Tedy jako by byl řekl Petrovi, vykládající a jsou stavěni k sobě po dvou; a proto jeho více s Pánem stále o společné mnohé dílo, než vyslovil, tak řekl: kde dva nebo tři se shromáždili ve jménu jsou, tam jsem uprostřed nich.“*⁸⁵⁷

- g) *„Přistupuje k zaznamenání přítomného času. Autorita biskupů⁸⁵⁸ se nesnižuje samotným prováděním pravomoci, ale bezprávím a útočením lidí zlé vůle na nejvyššího pontifika; z obou stran je vůle bořit, z obou stran je úsilí snižovat. Tedy s autoritou nejvyššího pontifika, aby se stala přesvědčivou, skrze koncilní dekrety kypící a silně jsme tak zřeli, avšak autorita biskupů nebyla koncilem vyslovně hájena. Zdali i tak bylo faktem, vpravdě připravujeme prázdné jedno Tělo, vnitřně spojené a jakoby slepené s nejvyšší hlavou církve.“*⁸⁵⁹ *„Causum reservatorum je prakticky nepřítomné a zahrnují ji zpovědníci, kteří se samotnými vyznávajícími nakládají po svém. Nejen rozhodnutí o vzdorovitosti, které bývá zkoumáno nespěšně, zvláště netoliko obojí, ale břemeno spravující zproštění vyznávajících, aby se na ně*

⁸⁵⁶ Klaus SCHATZ, *Dějiny papežského primátu*. Brno: CDK, 2002, s.26–27. ISBN 80-85959-99-2.

⁸⁵⁷ Pokud zde kardinál zdůrazňuje evangelní úryvek z Kristových úst, tak je to také proto, že katolická víra není založena na zkušenosti individuální, ale na zkušenosti communia, čímž se odlišuje od – spíše – následovníků Mistra Jana Husa, který „ještě věřil v eucharistickou přítomnost“, každodenní účastí, což také potvrzuje ve svých zkoumáních A. Lenz, který v tomto případě uvádí, že „Hus byl katolíkem“. Podrobněji LENZ, A. *Účení Mistra Jana Husa na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875. ISBN neuváděno.

⁸⁵⁸ Autorita biskupa podle kardinála Schwarzenberga nespočívá primárně v jurisdikci, která je mu svěřená nebo propůjčená, ale podle „auctoritas“, tedy podle „původce“ jenž samotnou jurisdici v církvi i ve světě dovršuje nebo naplňuje ku prospěchu každého věřícího. Zde můžeme také nacházet důvod, proč se kardinál na koncilu tolik zasazoval o „jednomyslnou fraternitu“ nebo biskupskou kolegiální. Je to také proto, že jurisdikce si uchovává svou kvalitu jen na podkladě fraternity. Podrobněji Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN neuváděno. Potvrzena Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Acta et statuta synodi Dioecessanae Pragensis, anno domini MDCCCLXIII*. Prag: Caroli Bellmann, 1864. ISBN neuváděno.

⁸⁵⁹ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cuius Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 316. ISBN neuváděno.

neslo co nejvíce. Je tedy žádoucí mnohými, aby nejtěžší delikty byly rezervovány papeži a to i způsobem pravidla práva nejvyššího, tak jako je uvedeno v bule Coenae contentis,⁸⁶⁰ že generální fakulta biskupa ustupuje, a na totéž místo je speciálně rezervováno papeži, pokud by bylo v nutném případě absoluci udělit, je možné tuto fakultu subdelegovat i kněžím nižšího řádu hierarchie.“⁸⁶¹

- h) *„Chvála všemu obracejícímu se všem; ale dívající se na vyzářující záležitost ranná (východní), takovíto biskupové neúnavně na vinici Páně pracující, nejobtížnější péče naložené, mnohé také by bylo důstojné jak pro „Christo ipso“ hanbou, tak otcovsky protestuje: jestliže počítám ustavičně v řízení diecéze, nebžel jsem příčinou beze slov přísně nebo trestáním pospolitost pobízet. A takto nelitostné disciplíně⁸⁶² toto všechno se vypudilo. O povinnosti a autoritě biskupů, které z apoštolské povinnosti následuje a práva kanonického jsou stabilní: neboť jestliže de officiis (o službě), také de iuribus (o právech) nejednou již bylo řečeno a jako nutné shledáno. Záležitost vpravdě nyní prezentovaná schématem práva biskupů a sjednocuje je jako služebníky. O primátu služebném pak nelze hovořit s uznáním.“⁸⁶³*
- i) *„Proto i při svolávání koncilu někteří patriarchové poslali pozvánku zpět do Říma bez otevření, neboť již dodatek (o infalibilitě) zpětného odeslání vyslovoval již povědomí o tom, co se bude na koncilu projednávat.“ Vzhledem k protestantským církvím kardinál Schwarzenberg také uváděl jeden z problémů pastorače v Čechách, tj. hledání komunikace nad Písmem, kde by se mohla nacházet starobylá tradice,*

⁸⁶⁰ Podrobněji TOLETI, F. *De instructione sacerdotis mortalibus*. Libri VIII. Dostupné (on-line) TOLETI, F. *De instructione sacerdotis mortalibus*. Libri VIII. Dostupné (on-line) TOLETI, F. *De instructione sacerdotis mortalibus*. Libri VIII. Dostupné (on-line) [http://www. books.google.cz/books?id=Vd9FAAAAcAAJ...](http://www.books.google.cz/books?id=Vd9FAAAAcAAJ...), citováno 12.5.2013.

⁸⁶¹ In Lieber Tertius: De rebus. Pars prima: De sacramentis, Titulus IV. De poenitentia. Benedicti Papae XV. Codex iuris canonici (CICB), In: www.cattolicesimo.com/ChiesaCostituzione/.../CDC.h... [cit. 3.9.2013].

⁸⁶² O disciplíně jsme již výše hovořili a zbývá jen připomenout, že kardinál se ve své arcidiecézi potýkal s kněžími, kteří na jedné straně byli „nadšeni“ nacionalismem s idejemi husitismu, a na straně druhé zde také byli kněží, jež pocházeli z proletariátního milieu, jež mohli nalézt podporu ve Spolku sv. Vojtěcha. Tudíž zde můžeme hovořit i o „fraternitě klerikální“ (nejen tedy „fraternitě episkopální“ – vycházející z „fraternitas apostolorum“), kterou kníže-arcibiskup vnímal jako primární. Fridrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN nevedeno. Potvrzena Fridrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et statuta synodi Dioeceseanae Pragensis, anno domini MDCCCLXIII*. Prag: Caroli Bellmann, 1864. ISBN nevedeno.

⁸⁶³ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 316. ISBN nevedeno.

kteřá by poukazovala na neomylnost papeže a byla nakonec mylná.⁸⁶⁴ Proto se kardinál zasazoval o vymezení spravedlivé služby. Hovořil o tom, že tak jako hodnota křesťanství není dána jenom zákony, ale je i podávána poradou, ve které se svobodně pohybuje vyjádřená vůle, takto i z tohoto podnětu víra, která je oproštěná ode všeho, co by ji mohlo svírat, by mohla být připravená k vyhlášení a vymezení samotných dogmat. Přímou říká, že „*katolická víra vězí na doktrínách, které jsou kanonicky sepsány. Tedy nejenom ony se dotýkají vyučování teologie a uzpůsobují je, ale také ušlechtilá věda (doctrina), která je ve věrné zbožnosti uchovávána a vzdělána, bez závažných důvodů do dogmatického seznamu (kodexu), vše o víře, vnesla.*⁸⁶⁵ Později se však ukázalo, že papež je ztělesněním Tradice, tedy jeden ze sloupů katolické církve v otázce učení. Kdy protestanté vyzvedají Písmo, tak v katolické církvi je k Písmu zapotřebí také Ducha svatého, který umožňuje správné pochopení textu bible. Jimž se pak předávají hodnoty poznání ve víře i skutků, obyčejů, mravů, které pak vytvářejí Tradici, v níž je uchovávána její pravost.⁸⁶⁶ Také uvádí, že jakožto v Bohu a Kristu je udržováno spásonosné učení, poklady nebesky zjevené tak jako tak zavlažuje úrodu se shora sestupující a přijímající i omyly neznající jejich rozdělení, všechny vlny, které k Bohu chtějí dojít, měřítkem věřících a činných bez starostně nabírajících. Takto věřící jsou nejvíce nastavení a docházejí k povzbuzení, kdyby všichni duchovně věřili anebo tak jako tak nejskromnějším vlnobitím ode všad přichozí je doktrínou hýbáno a čím se otáčí, ale kdyby bylo možné pravdu a pravdomluvného Boha zahlédnout; nikdo ovšem nemůže věřit, jestliže napřed neuslyšel jejich hlásání, které v Bohu je posláno.“⁸⁶⁷

Vrátíme-li se nyní ještě k průběhu jistých jednání, které podněcoval pařížský arcibiskup, nelze opomenout jedno setkání ve Wormsu 9. září 1869, kde byl přítomný i Döllinger a kterého také chtěl Dupenloup přimět k cestě do Říma, aby byl přítomný při jednání

⁸⁶⁴ Theodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I., Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 349. ISBN neuvedeno.

⁸⁶⁵ In Lieber Secundus: De personis. Pars prima: De clericis, Sectio II. De clericis in specie, Titulus VII. De suprema potestate deque iis qui eiusdem sunt ecclesiastico iure participes. Caput VII., De conciliis plenariis et provincialibus. Benedicti Papae XV. Codex iuris canonici (CICB), In: www.cattolicesimo.com/ChiesaCostituzione/.../CDC.h... [cit. 3.9.2013].

⁸⁶⁶ Theodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I., Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 350–351. ISBN neuvedeno.

⁸⁶⁷ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 35–36. ISBN neuvedeno.

v komisích.⁸⁶⁸ Aby ho tam mohl nasměrovat, tak oslovil kardinála Schwarzenberga, aby se 17. října k němu mohl připojit. Kardinál však mu 28. října odvětil, že nemůže s Döllingerem tuto cestu absolvovat, neboť se v mnohých bodech názorově neshodují.⁸⁶⁹ Proto Dupenloup chtěl, aby odcestoval s hrabětem Karlem Mantalembertem.⁸⁷⁰ Nakonec však byl Döllinger povolán z Říma. Nicméně aktivity orleánského biskupa němečtí biskupové nasměrovali ve Fuldě ke konkrétnímu návrhu, který ve vzájemném souhlasu předložili k posouzení do Einsiedeln ve Švýcarsku a do Vídně.⁸⁷¹ Jisté ocenění jeho horlivosti získal při oslavách patrona diecézního kléru 4. listopadu o svátku sv. Karla Boromejského (1538-1584)⁸⁷² skrze děkana kapituly, abbé Desbrosses, který ve své – zároveň i rozlučkové – řeči uvedl velké poděkování k přípravám, které jejich biskup věnoval k začátku koncilu.⁸⁷³

Zmiňme například ještě odjezd kardinála Schwarzenberga na vatikánský koncil, který byl za přítomnosti generálního vikáře, kanovníků, kléru, věřících i těch, kteří „byli vzdálení biskupskému paláci.“ Také uvedl, že „u Svatého stolce, kam se také chystá odcestovat, ať je zúročeno úsilí a práce, kterou přípravě do této chvíle věnoval.“ Neméně slavnostní doprovod měl přichystán také pražský arcibiskup, který od kostela Matky Boží před Týnem⁸⁷⁴ byl průvodem doprovázen k odcestování na koncil. Někteří koncilní otcové odjížděli na koncil i s nadějí, že nebude projednávat nic nového, nebo nebude na tématu nic, co by bylo zapotřebí prohlásit za blud. Ale již slovy kardinála Rauschera jde o upevnění základů náboženských pravd, které v době liberalismu jsou zpochybňovány. Jak sám řekl,

⁸⁶⁸ Theodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I., Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 351. ISBN neuvedeno.

⁸⁶⁹ Theodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I., Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 351. ISBN neuvedeno.

⁸⁷⁰ Zmíněný hrabě měl nejen přátelské vztahy s orleánským biskupem, ale stal se proslulý především tím, že od r. 1859 ve své diecézi zavedl každoroční sbírku o slavnosti svatých apoštolských knížat, Petra a Pavla, sbírku, která je dnes známá jako „svatopetrský haléř“. Od tohoto roku se tato tradice začíná šířit po Evropě, zejména pak v Turíně, ve Vídni, Praze a dalších evropských městech. Podrobněji JEDIN, H. *Malé dějiny koncilů*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990. ISBN 80-88704-49-9.

⁸⁷¹ Theodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I., Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 351–352. ISBN neuvedeno.

⁸⁷² Zmiňme také, že milánský kardinál-arcibiskup podpořil na Tridentském koncilu nejen práva biskupů, ale systematicky se zasazoval o permanentní výuku kněžstva v seminářích a také věřících skrze katechismus. DACHOVSKÝ, K. *Sv. Karel Boromejský: 1538-1584*. Praha: Rád, 2009. ISBN 978-80-86673-22-6. HEFELE, K. J. *Koncilien-geschichte*. Volume 9. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN neuvedeno.

⁸⁷³ Theodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I., Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 352. ISBN neuvedeno.

⁸⁷⁴ Mezi bohatou historií, kdy je chrám Panny Marie před Týnem téměř na počátku tzv. königsweg, jež od Prašné brány vedla až na Hradčany. Což ve významu odjezdu kardinála Schwarzenberga znamenalo, že opouští město s celou náboženskou tradicí, kterou bude hájit v zmíněném koncilu. Nehledě na to, že kníže-arcibiskup měl Matku Boží, Pannu Marii v hluboké úctě, která byla podpořena osobitou teologií. Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863. ISBN neuvedeno. POLC, J. *Pražské synody a koncilu předhusitské doby*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0214-8.

„člověk touží po pokroku a štěstí a hledá ho v poměru mezi státem a náboženstvím.“⁸⁷⁵ I kardinál Schwarzenberg v jednom svém Ordinariátním listě z června r. 1868, kdy se dověděl o úmyslu Svatého otce svolat koncil, napsal v podobném duchu vídeňskému knížeti-arcibiskupovi, že má radost z úmyslu Svatého otce svolat koncil, neboť relativismus i liberalismus se snaží rozvracet pravdu, či pravdu považovat za lež a opačně. Kdy samotní „křesťané se vidí být ohroženi.“ Proto i zastoupení řeholních řádů, ať to byli cisterciáci, premonstráti či benediktini. Zvláště pak z benediktínských opatů byli na koncilu účastní Bonifac Wimmer (1809-1887),⁸⁷⁶ z Pennsylvanie v Severní Americe, Dom Prosper Louis Pascal Guéranger (1805-1875),⁸⁷⁷ opat ze Solesmes, Maurus Wolter (1825-1890) arcipat z Beuronu⁸⁷⁸ a Daniel Bonifacius von Haneberg (1816-1876),⁸⁷⁹ ze sv. Bonifáce v Mnichově. Již starobylé řády měly tu výhodu, že samy prošly napříč časem reformou nebo obnovou. Proto tak bylo učiněno, aby tato společenství, u nichž je znám duch a tradice mohla se podílet na dotváření katolické doktríny. Z řad benediktínů Giacomo kardinálu Antonellimu (1806-1876)⁸⁸⁰ navrhl kardinál Jean-Baptiste-Francois Pitra O. S. B. (1812-1889) kanovníka Marie Dominique Bouix (1808-1870) a římského kanovníka Gallazziho. Podle cisterciáckého řeholníka S. Mayera mezi koncilními účastníky bylo mnoho vzdělaných a učených lidí, ale koncil je neuměl využít.⁸⁸¹

Kardinál Schwarzenberg uvádí, že se stále navrácí omyl, který katolickou církev může oslabovat v jednom poutu s římskou církví. Od ní jsou všechny místní církve zachovávány

⁸⁷⁵ Theodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I., Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903, s. 356. ISBN neuvedeno.

⁸⁷⁶ Podrobněji OETGEN, J. *An American Abbot: Boniface Wimmer, O.S.B., 1809-1887*. Washington D. C.: Catholic University of America Press, ISBN0-8132-0893-9.

⁸⁷⁷ Můžeme jen dodat, že byl významným konzultorem na koncilu pro arcibiskupa Manninga, neboť se specializoval v oboru liturgiky.

⁸⁷⁸ Kardinál Schwarzenberg vnímal „novorománské architektonické tvarosloví“ jako „církevní a starobylé“, což ovlivnilo pražskou arcidiecézi, zejména v posledních dvou desetiletích 19. století, neboť těmito výzdobnými prvky prosluli benediktini z Berouna, kteří byli zmíněným knížetem-arcibiskupem do Čech pozváni. NEŠPOR, R. Z., *Náboženství v 19. století: Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha: Scriptorium, 2010, s. 60–62. ISBN 978-80-87271-22-3.

⁸⁷⁹ Byl poradcem na I. vatikánském koncilu v oboru bibliistiky. Podrobněji HANEBERG, D. B. *Versuch Einer Geschichte Der Biblischen Offenbarung*. München: Verlag, 2010. ISBN 978-11-45432-16-4.

⁸⁸⁰ V období, kdy kardinál Antonelli působil, vznikla tázací věta, „kdo je ve Vatikánu větší, papež nebo kardinál? Jde tedy o nadsázku. Podrobněji GONTARD, F. *Die Päpste und die Konzilien*. Wien: Kurt Desch, 1963. ISBN neuvedeno; ANTONELLI, G. *Let re descrizioni del terrenoto di Ragusa del 1648 di Gradi*. Venezia: G. Antonelli, 1828. ISBN neuvedeno. ANTONELLI, G. *Vyjádření Jeho papežské Svatosti Pia IX... arcibiskupu Bedřichovi knížeti ze Švarcenbergu dané v Římě dne 19. dubna 1955...o kanovníku pražském, Václavu Mich. Peřinovi*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1855-1860. ISBN neuvedeno.

⁸⁸¹ Podrobněji SCHATZ, K. *Ein Konzilszeugnis aus der Umgebung des Kardinals Schwarzenberg. Das römische Tagebuch des Salesius Mayer O.Cist (1812 – 1876)*. Limburg: Pallottinerdruck, 1975. ISBN neuvedeno.

již z apoštolské tradice.⁸⁸² „Poznávám,“ hovoří kardinál Schwarzenberg, „že každý, kdo je extra unii s hlavou, si může počínat velmi chudě mezi členy těla církve, neboť Pán na Petrovi církev vystavil a v jeho autoritě je upevňována. Toto vyznání je možné s námi a s ortodoxií pro města na zemi, která jsou věrná v zástupu svaté římské církve a uznávají její přední místo a primát římského pontifika v církvi. Neboť on je nejvyšší kterému se sluší vzdát oddanost, neboť je zákonným principem apoštolského nástupnictví, zemského vikáře Ježíše Krista, vrchním učitelem víry a kormidelníkem Kristovy loďky,⁸⁸³ jehož nejvěrnější poslušnost duše a souhlas ode všech je postaven do čela, a tak vyhlášíme a učíme, že autorita římského pontifika sestoupila z Krista, našeho Pána, z žádné moci lidské nebo závislé na dovození a také po všechen čas a nejhorečněji římskou církví poražených zahubením svůdců, přímo také v uvěznění a mučednictví blaženého Petra zahubili.“⁸⁸⁴

A následně dále kardinál Schwarzenberg uvádí slova z Apoštolského listu papeže Pia IX, kde hovoří o tom, „že neméně s celou církví vyznáváme a přejeme si a ze srdce velebíme, předem jednotlivou božskou péčí, která by byla koncilem učiněna, aby s římským klesnutím impéria, a v mnohém by byla vláda rozdělena. Římský pontifik, který byl Kristem ustanoven její hlavou a středem, zaujímá přední místo i v občanské společnosti. A tím ozdravuje v Bohu ji samou nejmodřeji je uvážené, aby v takovémto čase mnohých principů a také rozmanitost nejvyššího pontifika oním používáním liberální politiky, která je nutná v tomto čase k jeho duchovnímu úřadu, autoritě a právní moci celého okruhu bez některých vycvičujících zápletek. A také takto přímo by se slušelo, kdyby katolický svět některé pravomoci pozvednul k posílení „malátných ve víře“ a nejsilnějším podnětem k veřejné moci, nebo rozčleněním horlivosti vedení kdykoliv je možné ve všeobecném spravování nesoucí onen trůn, ke kterému vlastní je zmocnění se principiálně nutné veškeré scházející

⁸⁸² Sv. Ireneus, Adv. hereses, lib. 3. cap. 3. mm2. Podrobněji Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN neuvedeno.

⁸⁸³ Zde můžeme také nacházet jednu z „pochybností“, kterou Mistr Jan Hus choval, a také ji učil, že církev je vedena všemi kněžími, jež jsou nositeli Ducha svatého, tudíž nějaká výlučnost již nemá kvalitu v římském biskupovi. Musíme však uvést ještě kontext, ve kterém tento názor byl aktuální, neboť stále doznivalo avignonské papežství a na sklonku 14. století „otázka trojpapežství“, která byla také předmětem kostnického koncilu 1415. Podrobněji Antonín LENZ *Účení Misra Jana Husi na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875. ISBN neuvedeno. Dále pak Karl Joseph HEFELE *Konciliengeschichte*. Volume 6. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN neuvedeno; Karl Joseph HEFELE *Konciliengeschichte*. Volume 7. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN neuvedeno; Karl Joseph HEFELE *Konciliengeschichte*. Volume 8. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN neuvedeno.

⁸⁸⁴ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Die Beschlüsse des Provincial-Councils von Prag im Jahre Christi 1860*. Prag: Verlag von F. A. Credner, 1864. ISBN neuvedeno

se církve.“⁸⁸⁵ Na tato slova kardinál navazuje rozvinutím myšlenky vyzvednutí primátu právě vzhledem k době, která je zpochybňuje. „A s žalostí se otvírá časům nebezpečné pro katolickou církev a Apoštolský stolec a spravedlnost jako takovou pro trůn, jenž by veřejně nesl přední místo, kterého chtějí také ničemně zbavit. Ohavné jejich jednání je neschvalitelné, do té míry, co veřejná moc a také zemští páni, kam římského pontifika bude moci ho urážet ne tak velice, přesto se rychle chápající a porušující nejjistější lidská práva, ale také právě tak posvátné zákony svatých práv uchvácením jsou prokletí, před kterým v hlučící spravedlnosti po zásluze ať nejtvrďší církevní pokuty jsou uloženy.“⁸⁸⁶ „A jaká?“ ptá se pražský kníže-arcibiskup a pokračuje slovy z apoštolského listu: „přímo nejsvětější náš Pán sám oznámí, opatřeními otcovského majestátu blaženého Petra ke všem katolíkům dosahující: naši věrní vynaložili se dotazováním, jakožto oni sami všechno integrující beze škody a sloužící také i od všech nespravedlností byli dohánění, nejsmiřlivějším úsilím a mužnou silou zjevně učinili nepřetržitě“.⁸⁸⁷

5.4 Pravomoci a povinnosti biskupů v apoštolském sboru

Chceme-li hovořit o pravomocích a povinnostech biskupů, tak jejich kořeny jsou ve „služebných charakteristikách v návaznosti na jednotu sboru apoštolů.“ Jednak vycházející ze „známek církve“, jenž se vyslovují v Symbolion fidei. Právě od této dispozice celého Těla církve vychází kardinál Schwarzenberg a svým významem se zapojuje celé Tělo církve v její vědomější – již zmíněné – jednomyslnosti. Neboť právě katolicita je dána apoštolskou „ecclesií“, kde je také shledávána ve trojím charakteru, neboť: 1/ Je vybudována na „základě apoštolů“, protože oni byli Kristem poslání jako svědkové Jeho smrti, zmrtvýchvstání a oslavení.⁸⁸⁸ „Proto všechno dobré, co je zárodečně uloženo v srdci a myslí lidí nebo v obřadech a kulturách národů, nejen se v apoštolské horlivosti naučí, ale také se ozdravuje, povyšuje a dotváří celé společenství církve k Boží slávě... a štěstí jednotlivého

⁸⁸⁵ Apost. lit. 26. března 1860. Podrobněji Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Die Beschlüsse des Provincial-Councils von Prag im Jahre Christi 1860*. Prag: Verlag von F. A. Credner, 1864. ISBN neuvedeno.

⁸⁸⁶ Podrobněji APA, *Ordinaritsblatt von 1861 bis 1871*. Díl I. r. 1861, s. 17–144. A samozřejmě hovoří také o deviaci socialisticko-komunistické na provinciálním koncilu. Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN neuvedeno; Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Die Beschlüsse des Provincial-Councils von Prag im Jahre Christi 1860*. Prag: Verlag von F. A. Credner, 1864. ISBN neuvedeno.

⁸⁸⁷ Epist. Encycl. 29. ledna 1860. Podrobněji Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN neuvedeno; Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Die Beschlüsse des Provincial-Councils von Prag im Jahre Christi 1860*. Prag: Verlag von F. A. Credner, 1864. ISBN neuvedeno.

⁸⁸⁸ KATECHISMUS KATOLICKÉCÍRKVE, Praha, Zvon, 1995, čl. 857, s. 228–229. ISBN 80-7113-132-6.

člověka.⁸⁸⁹ 2/ *S pomocí Ducha svatého, který v církvi přebývá, střeží a předává učení, cenný poklad a zdravá slova, která slyšel od apoštolů.*⁸⁹⁰ 3/ A až do návratu Krista je i neustále poučována, posvěcována a vedena apoštoly, díky jejich nástupcům v pastorálním poslání: biskupském sboru, „jenž má na pomoc kněze, spolu s Petrovým nástupcem a nejvyšším pastýřem církve,⁸⁹¹ neboť „z Krista celé tělo, tvořící pevnou jednotu, dostává přes jednotlivé klouby výživu, odměřenou každé části zvlášť podle práce, kterou koná. Tak tedy ono tělo roste a dělá pokroky v lásce.⁸⁹² V jistém charakteru uchovávané víry, která snoubí „vědění“, které člověka zdobí zdokonalením a přátelstvím, i k patronům je přiveden, vyzkoušen zkouškami, všechno pravé v Bohu bytostně a hlubinně s vážností studia literárního umění, které je dobrou pomocí ve víře. Biskupové tak jako i klerici pečující vzrušeně v jednáních, aby zařizovali a vnášeli spásu lidem, a především vyučováním vzdělávali k jednotě a s náboženskou úctou vedli svěřené ovečky kupředu.⁸⁹³ Uchovávali přízeň škol, podporující učitele a jejich vážnost.⁸⁹⁴ Samozřejmě, že jsme již hovořili o vzdělávání, ale ještě jsme neuvedli „staronový akcent“ zasahování senátu na kvalitu a spolupodílení se na správě vzdělatelského systému.⁸⁹⁵

Senát církevní a učitelský vždy k dobré víře zaměřoval svěřence. Není dostačující, aby diecézní nebo jiné školy kleriků předkládaly jen základy samotné bez bdělosti. Ale diecéze, otcové rodin a místní učitelé v podpoře ať se přičiňují. *„Přání je takové, aby v jednotlivých diecézích nebo části diecézí byl zřízen senatus, ovšem spravován věřícími, kteří pod záštitou náboženského duchovního ať je každý člen morálně vzdělán a ve výchově nepatrných přepečlivý, v diecézi ochranou předčící ostatní anebo také sumarizuje denní nedostatky.*⁸⁹⁶ *„Neobť kdo má „recta sapere“ je právě senát, který může také být zvolen diecézní synodou, která členy vybírá, neboť synoda je sestavená nejen z „biskupů, kněží,*

⁸⁸⁹ DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu, Dekret: „Ad gentes“, Praha: Zvon, 1995, čl. 9., s. 475. ISBN 80-711-3089-3.

⁸⁹⁰ Podrobněji Friedrich J. Schwarzenberg (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN nevedeno.

⁸⁹¹ KATECHISMUS KATOLICKÉ CÍRKVE, Praha, Zvon, 1995, čl. 857, s. 228–229. ISBN 80-7113-132-6.

⁸⁹² DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu, Dekret: „Ad gentes“, Praha: Zvon, 1995, čl. 5., s. 470. ISBN 80-711-3089-3.

⁸⁹³ In Lieber Secundus: De personis. Pars secunda: De religiosis. Benedicti Papae XV. Codex iuris canonici (CICB), In: www.cattolicesimo.com/ChiesaCostituzione/.../CDC.h... [cit. 3.9.2013].

⁸⁹⁴ Johann Friedrich, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 287. ISBN nevedeno.

⁸⁹⁵ Podrobněji Friedrich J. Schwarzenberg (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN nevedeno.

⁸⁹⁶ Johann Friedrich, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 287. ISBN nevedeno.

*jáhnů a přizvaných hostů, ale také četných věřících, kteří se účastní veřejných sezení.*⁸⁹⁷ „Tentýž senát nebo jiní vážení muži vybáři v diecézi, kteří by byli k tomu, aby vyrovnávali nedostatky, od zneužití vytrhující, dobra a ušlechtilost zvyků formující, aby v nich spočívala hojnost, což by někdo jiný stěží mohl vnášet.“ Nelze se neubránit tomu, že se kardinál Schwarzenberg opět snaží tradici církve, která je od prvních staletí uchovávaná obnovit v „charakteru senátní správy“. Neboť byla známá sbírka *Liber sententiarum in senatu dictarum*,⁸⁹⁸ kde každý diecézní biskup nebo primas mohl shledávat důvody a užitek senátu.⁸⁹⁹ Senát je místem, kde se mele břímě sice podchycené, ale kdyby se nesešel se ctí nebo jinak nedovedl lépe vlévat dobra, je nasměrován k odchodu. Proto senát nebo deputace týmž způsobem zároveň k péči o církve se přičiňují sloužením o její jmění. Zasloužená služba je stálou introspekci a prohlídkou biskupů, ale i dalších služebníků s právním pověřením.⁹⁰⁰ Neodmyslitelnou součástí pastýřské péče biskupů je umožnění kultivace duše a formy vzdělávání „nepatrných“, která u kardinála Schwarzenberga patřila k těm nejdůležitějším povinnostem celé diecéze. „Tedy nejen samotného pastýře, ale dotýká se i pomoci laiků. Tato situace je stále protkána velkým dluhem a ti, kteří – a jestliže by bylo možné v uspořádané formě i jiná sdružení mužů a žen připojit – by byli ochotni s užitek nastoupit k novým zkušenostem.“ V deklaraci *Gravissimum educationis* se již tyto možnosti nabízejí v soudobých modelech, neboť v něm mimo jiné hovoří o tom, že „církve velice oceňuje a snaží se proniknout svým duchem a pozvednout i ostatní prostředky, které patří k společnému dědictví lidí, a mají velký vzdělávací a vyučovací význam; jsou to například hromadné sdělovací prostředky, různé kulturní a sportovní spolky, sdružení mládeže atd.“⁹⁰¹ Takové i jiné laické pomoci vedoucí k vyhlídkám několikerych možností, které by se měly,

⁸⁹⁷ Karel HUBÍK, „Jednací řád senátu římského a prvních církevních sněmů afrických“ in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1913, č. 4, s. 528–330. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=4999> [Citováno: 19. 11. 2013].

⁸⁹⁸ Podrobněji Karl Joseph HEFELE *Koncilien Geschichte*. Volume 1. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN nevedeno; Karl Joseph HEFELE, K. J. *Koncilien Geschichte*. Volume 2. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN nevedeno. Samozřejmě že v historickém kontextu navazuje univerzitní svět v evropském měřítku. Podrobněji Karl Joseph HEFELE, K. J. *Historie des Conciles d'après les Documents Originiaux*. Volume 1, Pt. 1. Paris: Librairie Letouzey et Ané, 1907. ISBN nevedeno; Karl Joseph HEFELE, K. J. *Historie des Conciles d'après les Documents Originiaux*. Volume 1, Pt. 2. Paris: Librairie Letouzey et Ané, 1907. ISBN nevedeno; Karl Joseph HEFELE, K. J. *Historie des Conciles d'après les Documents Originiaux*. Volume 2, Pt. 1. Paris: Librairie Letouzey et Ané, 1907. ISBN nevedeno; Karl Joseph HEFELE, K. J. *Historie des Conciles d'après les Documents Originiaux*. Volume 2, Pt. 2. Paris: Librairie Letouzey et Ané, 1907. ISBN nevedeno.

⁸⁹⁹ Karel HUBÍK, „Jednací řád senátu římského a prvních církevních sněmů afrických“ in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1913, č. 4, s. 528–330. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=4999> [Citováno: 19. 11. 2013].

⁹⁰⁰ Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 287. ISBN nevedeno.

⁹⁰¹ DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu, Deklarace: „Gravissimum educationis“, Praha: Zvon, 1995, čl. 4., s. 537. ISBN 80-711-3089-3.

zejména i koncilu, týkat, anebo i některých zákonů či nálezů a námítky nasměrovány ke kléru či veřejnosti.⁹⁰²

Jestliže pražská synoda v r. 1860 byla toužebně očekávanou akcí, kde se účastnili biskupové, kněží, laici a věřící obec, a její usnesení právoplatně vyšla pod názvem *Acta et Decreta Concilii Provinciae Pragensis* r. 1860, bylo tomu tak proto, že od poslední synody v Praze konané r. 1605 uplynulo hodně událostí, které „touto synodální zvyklostí“ měly být aktualizovány do vztahů mezi katolickou církví a pražským univerzitním děním a obecnou společností.⁹⁰³ Druhá část této publikace je pro nás zajímavá proto, že celý oddíl je rozdělen do osmi kapitol a toto sechéma je převzato ze základu práva Justiniánova: *personae, res, actiones*, který ve své knize *Lehrbuch des katholischen Kirchenrechtes* zachovává i Johan Friedrich von Schulte (1827-1914),⁹⁰⁴ kde se ještě hovoří o trojím úřadu společenském: učitelském, kněžském a královském.⁹⁰⁵ Nicméně je tato záležitost pro nás zajímavá v tom směru, že vzhledem k praktikování práva nebyl dosud vytvořen „soubor práva“, který by se dal aplikovat na každou jednotlivou situaci. Jak podotýká kardinál Schwarzenberg: „V této záležitosti ještě není tak soudní pokrok rozvinutý, ale je ovšem daleko více nejnnutnější materie *legislationis ecclesiasticae codex authenticus*. Zákony nemohou posloužit životní silou, jestliže jasně a nepochybnými slovy se nevysloví, jakékoliv zákony, avšak také jak velice závazky budou podloženy. V církevní legislativě by takováto rozhodnutí se stala znamením nejvyššího činu, který byl velkým přáním. Obzvláště, zda „*Corpus iuris canonici*“⁹⁰⁶ by dával smysl, který dekrety Řehoře IX. (pontifikát od 1227), „*Lieber Sextus et Clementinae*“⁹⁰⁷ nejvíce jakékoliv zákony vždy zdatně propojil, jak jen bylo možné různé

⁹⁰² In *Lieber Secundus: De personis. Pars secunda: De religiosis. Benedicti Papae XV. Codex iuris canonici (CICB)*, In: www.cattolicesimo.com/ChiesaCostituzione/.../CDC.h... [cit. 3.9.2013].

⁹⁰³ Redakce, „Synoda provinciální Pražská r. 1860“ in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1863, č. 5, s. 360–371. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=4999> [Citováno: 19. 11. 2013].

⁹⁰⁴ Mezi jeho další díla patří: Johan Friedrich von SCHULTE, *Die Geschichte der Quellen und Literatur des Kanonischen REchts von Gratian bis auf die Gegenwart*. Bände IV., Neudruck in Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1956. ISBN neuvedeno.; Johan Friedrich von SCHULTE, *Die Stellung der Konzilien, Päpste und Bischöfe von historischen und kanonistischen Standpunkte und die päpstliche Konstitution vom 18. Juli 1870. Mit den Quellenbelegen*. Prag: Neudruck Scientia Verlag, 1871. ISBN neuvedeno.

⁹⁰⁵ Redakce, „Synoda provinciální Pražská r. 1860“ in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1863, č. 5, s. 360–371. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=4999> [Citováno: 19. 11. 2013].

⁹⁰⁶ Tato sbírka ustanovení se používala až do r. 1917, kdy byl vyhlášen o letnicích *Codex iuris canonici Benedicti (CICB)*. *Johannis Pauli II., Codex iuris canonici*, Roma: Libreria editrice Vaticana, 1983, s. 9.

⁹⁰⁷ Tato sbírka je připisována papeži Řehoři IX., avšak vznikla již kolem roku 1000 a obsahovala oblasti morálky, liturgie a disciplinární směrnice.

kapitoly zákonů mohly po sobě následovat nebo také spravedlivě a legitimně obyčejně nebyly rušeny.⁹⁰⁸

Kardinál zde hovoří o tom, že dosud používané sbírky ustanovení, které byly v průběhu staletí nashromážděny, již nemají takou účinnost, neboť ve své době řešily jen jmenovité „nahodilé“ causy. „Vznikaly jedna po druhé, ovšem nikoliv tak velice v rozpravě, ale ze soudních výroků učiněných více méně z tísně a rozpačitě. Nyní však takto či onak hodnota zákona odtud neobsahuje-li sílu, která by skutkem byla nebezpečná svou jistotou, v jejím položení, ne-li jednota církve ve věci disciplíny, jež se stále viklá.“⁹⁰⁹ Jakožto také hovoří Jan Pavel II., když naplňuje toto právo církve obnovovat účinnost jurisdikce církve nejen pro vnitřní strukturu života, ale vzhledem ke světu. Neboť sám říká, že „*postupem času obvykle opravuje a obnovuje katolická církev zákony církevní kázně, aby při stálém zachovávaní věrnosti vůči božskému Zakladateli vhodně odpovídaly poslání spásy, které jim bylo svěřeno. Když tak činím, vzpomínám na stejný den roku 1959, kdy můj slavný předchůdce Jan XXIII. poprvé oznámil své rozhodnutí opravit platný kodex kanonického práva, který byl vyhlášen o Letnicích roku 1917.*“⁹¹⁰ „*Neboť opomíjení zákonů,*“ pokračuje kardinál Schwarzenberg, „*necht' je daleko od církve, neboť je nesena nesčetnými ustanoveními a rozhodnutími porůznu se nacházejícími. Takto jakožto je zkoušena ve svém vědění a rozvažováním zúrodňuje zdroje a také vyškolením mužů, skrze něž vyvádí církev z obtíží.*“⁹¹¹ *Proto otcové na concilu se shromáždili k rokování, aby prozíravě uspořádali a nasměrovali s přímluvou Svatého stolce, přezkoumáním kánonů s učenými v této oblasti, aby přinesla jistou očistu zákonů celé církve, v collectio canonum pro celý katolický svět, aby mohl být opět životodárný, jakožto se souhlasem Svatého stolce a jim promulgováno.*“⁹¹² Dále se pak hovoří o důvodech k forum ecclesiasticum a definování skrze processum summarium bez formy a dozvuku soudního výroku, neboť slouží v podobě podstaty jako takové, aby v kauzách manželských zákonů byly církevně potvrzeny. Nejvíce

⁹⁰⁸ Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 286. ISBN neuvedeno.

⁹⁰⁹ Kardinál Schwarzenberg vzhledem ke kanonickému právu hovořil v tom smyslu, že je zapotřebí „znovu promyslet“ všechna ustanovení, aby se nejen toto právo zesoučasnilo, ale – v tomto případě – šlo o ustanovení, jenž napomohou integritě celého organismu církve. Podrobněji Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871. ISBN neuvedeno.

⁹¹⁰ PAPEŽ JAN PAVEL II., *Codex iuris canonici*. Roma: Libreria editrice Vaticana, 1983, s. 6. ISBN 80-7113-082-6.

⁹¹¹ Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 286–287. ISBN neuvedeno.

⁹¹² K celistvé a konečné podobě se dostalo až po zpracování všech materiálů, i díky I. vatikánskému concilu, shromážděnými, které komise pod vedením kardinála Pietra Gasporriho vytvořila k předložení papeži Benediktu XV. k promulgaci, která nastala v květnu 1917 a s platností do jednoho roku. Benedicti Papae XV. Codex iuris canonici (CICB), In: www.cattolicesimo.com/ChiesaCostituzione/.../CDC.h... [cit. 3.9.2013].

je totiž podob takových řádných postupů, které jakožto v těle právních kánonů byly sepsány a podstoupeny, jsou přemnoze nařízeními vyloženy, dokonale prezentovány a právní rozvahou shledány je zachovat. „*Jestliže je takto pozorováno, a v přemíře přerozděleno, a až potom obtížnosti je možno je vyložit.*“⁹¹³ Kardinál Schwarzenberg tak vyjadřuje přání, aby se na této správě „ve spravedlnosti a právu církve“ podíleli vzdělaní laici v tomto oboru. Kdy jejím samotným činem před důvody biskupů by byly pak samotné záležitosti již „předpřipravené“ pospolu shromážděny.

Pokud se již týká zvláštních deliktů u kleriků, což v české provincii nebylo zanedbatelnou záležitostí, díky nacionálnímu nadšení, samozřejmě s přídechem „špatně pochopených husitských myšlenek.“ Zejména na tento charakter poukázal encyklikou *Quae ad nos* Lva XIII. z 22. listopadu 1902, kterou adresoval česko-moravským biskupům, aby tuto „sekularizačně-národnostní problematiku kněžského stavu“ začali řešit.⁹¹⁴ Ve zvláštních a závažných činech u kleriků volí kardinál postup takový, že je zapotřebí nejprve administrativním procesem přezkoumat a s právním vědomím i případným uloženým postihem uplatnit, avšak s obhájcem vůči žalobě, s dovoláváním se pomoci. Po následném vyšetření záležitost se předá církevní disciplíně nebo také pod biskupskou autoritu soudní rozhodnutí bude předáno. K těmto důvodům také patří, že k církevnímu vzdělání (rite) patří učená projednávání a k bezpečnému vymezení,⁹¹⁵ k odstraňování někdejších zanedbávání u podstatných dřívějších prodlených velkých případů, je tedy převelice vyžadováno, aby *codex ecclesiasticus* byl vydán v tomto světle, který bude v krocích soudních výnosů a v těchto kauzách, a zvláště ve sporných právních záležitostech i trestních řízeních, dbát předpisů na celém světě v jednom duchu katolickém.⁹¹⁶

Kardinál Schwarzenberg zde již hovoří o Pražském rituálu z r. 1865, který již obsahoval dodatek pro speciální svátky a památky, které se vázaly ke koruně České, jakožto i vydáním českého breviáře pod názvem *Proprium Bohemiae*,⁹¹⁷ který se stal záležitostí pro

⁹¹³ In Lieber Quintus: De Delictis et Poenis. Benedicti Papae XV. Codex iuris canonici (CICB), In: www.cattolicesimo.com/ChiesaCostituzione/.../CDC.h... [cit. 3.9.2013].

⁹¹⁴ PAPEŽ LEV XIII. „*Quae ad nos*“, 22. 11. 1902. Dostupné on-line: www.cs.wikipedia.org/wiki/Lev_XIII [cit. 13.10.2013].

⁹¹⁵ Mezi nejstarší tištěný rituál patřil r. 1496. Další rituál pod názvem „*Rituale Romano Pragensae*“, který byl vydán r. 1614, arcibiskupem Vojtěchem Harrachem, si ponechal vzor podle papeže Pavla V. Antonín PODLAHA, „Nestarší tištěný rituál Pražský z r. 1496. Příspěvek k dějinám liturgie v Čechách, I-XXII.“, in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1901, č. 2-10; r. 1902, č. 4-10; r. 1903, č. 1-10. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=28794> [Citováno: 19. 11. 2013].

⁹¹⁶ In Lieber Quintus: De Delictis et Poenis. Benedicti Papae XV. Codex iuris canonici (CICB), In: www.cattolicesimo.com/ChiesaCostituzione/.../CDC.h... [cit. 3.9.2013].

⁹¹⁷ Úsilí kardinála Schwarzeberga mělo v mnoha ohledech právě ligvistické konotace. Neboť právě reforma breviáře byla jedním z klíčů prohlubování „*sentire cum ecclesia*“, ale jedním z dalších prvků bylo to, aby se v lekcích objevovala možnost případné argumentace ve víře. Samozřejmě ještě s tím akcentem, že se rozšíří

klérus. Samozřejmě je tu opět „hmatatelný“ akcent na úctu k „zemským patronům“ v mateřském jazyce, který se měl stát dalším „přibližujícím“ krokem Římského ritu směrem k pozvednutí „národního dědictví“.⁹¹⁸ Ohodnocená je také podoba zpracování, kdy „pečlivost a píle“ odráží se nejen v česky zpracovaném obsahu, ale také její vnější forma je srovnatelná s publikacemi v Římě, Německu, Belgii i ve Francii. Což však by dále uvítal v úpravách breviáře, kde jsou nejvíce žalmy a lekce v oficiu, které se hojně opakují s vyznavači a mučedníky, a k nim se stále četba navrácí. „Bylo by také vhodné hojně opakovat jiné žalmy, které jsou zřídka recitovány. Dále lekce neskromně z Písma svatého používat, libovolně všechny spisy vhodné ať jsou k vyučení a argumentaci. Argumentace účinné a ku prospěchu mnohých kleriků, kteří se málo shromažďují. Dále i vyprávění o církevních otcích, o Davidovi, více ze zpěvů zpěvníků a mnohé z dalších.“⁹¹⁹ Snahu o reformovaný breviář vyjádřil již bullou papež Benedikt XIV. (1675-1740) z 25. března 1752. Avšak v polovině 19. věku chce kardinál Schwarzenberg znovu navrhnout revidování a úpravy koncilním otcům, kteří se shromáždí, aby – po jejich shlednutí – se v této věci učinilo jednoznačné rozhodnutí. „*Takto předem získané materiály, které vzešly z pastýřské potřeby a z vyhlídek všeobecného koncilu, který se shromáždí ku pomoci nebo bude prostředkem k nápravě toho, co bude k ni, takto shledáno, „neboť budou-li opatřením nejdůstojnějších věrných našich pastýřů a se svolením Svatého stolce v příštím novém rituálu našem při jistých posvátných obřadech k latinským modlitbám připojeny také náležitě, pravé, ať tak dím „authentické“ výklady v jazyku přirozeném, čili stane-li se jazyk lidu „lingua vulgaris“, kde to potřeby, též v jisté míře jazykem rituálu „lingua ritualis.“*⁹²⁰ I přesto, že se na I. vatikánském concilu nezadařilo projednat „nový“ charakter Římského breviáře, ostatně jako o mysteriu nanebevzetí Panny Marie i s tělem, které je mimořádným

variance žalmů, jenž se nemají opakovat, neboť jich v Písmu je dostatek k tomu, aby s nimi byli zejména kněží „každodenně v communiu.“ Opět zde můžeme poznávat důsledný způsob „vštěpování“ – v tomto případě – Božího slova do paměti věřících, aby se nacházela – v této době – tolik hledaná jistota či autorita víry. Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*, I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 286–287. ISBN neuvedeno.

⁹¹⁸ Podrobněji MEDEK, V. *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha: Česká katolická charita, 1982. ISBN neuvedeno; PETRÁČEK, T. *Česká církev, výzvy 19. věku a pražská synoda roku 1860*. In: *Neklidem k Bohu: náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870-1914*. (eds.), FILIP, A.; MUSIL, R. Plzeň: Arbor vitae, 2006. ISBN 80-86300-58-7; POLC, J. *Pražské synody a koncilu předhusitské doby*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0214-8.

⁹¹⁹ Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 287–288. ISBN neuvedeno.

⁹²⁰ Mezi nejstarší tištěný rituál je z r. 1496. Další pak byl vytištěn pod názvem „Rituale Romano Pragense“, který byl vydán r. 1614, arcibiskupem Vojtěchem Harrachem, si ponechal vzor podle papeže Pavla V. Antonín PODLAHA, „Nestarší tištěný rituál Pražský z r. 1496. Příspěvek k dějinám liturgie v Čechách, I-XXII.“, in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1901, č. 2-10; r. 1902, č. 4-10; r. 1903, č. 1-10. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=28794> [Citováno: 19. 11. 2013].

ziskem pozornosti v době jejího vyhlášení, kdy papež Pius XII. (1876-1958)⁹²¹ 1. listopadu 1950 hovořil na adresu materialismu, který toto tajemství popírá i zastírá špatnými skutky, vybízí Svatý otec k tomu, aby skrze „dobročinnost v mystickém těle Kristově objevovali tajemství mateřského srdce Mariina, skrze jejího Syna“, neboť on je Dárcem Ducha, který i toto mysterium corporis zaštiťuje a dává její odhalení.“⁹²² „V této věci je stále církevní katolická odbornost a její vykonávání by bylo v jejím posvátném ritu⁹²³ vpravdě božským pravidlem víry, její pevností a společenstvím a církevně nejstarobylejším užíváním posilováno, jak jen nejvíce je možné, a v neporušenosti je stále střežena.“⁹²⁴ Zvláště pak vzhledem k vychodní církevní liturgii se kardinál obracel ke koncilním otcům, aby k této materii přistupovali s obzvláštní pečlivostí a snažením, aby takovýmto způsobem i „liturgie římské církve, pravdivě, s vážností, svatostí a ozdravující účinností obdivuhodně vznešená,“ spolu s latinským ritem také co nejlépe zapadala. „*Německé a slovanské národy nějakým způsobem od pradávna zdomácněly modlitby a posvátné zpěvy a v jejich činnosti se propojily, nebo také žalmy v mateřském jazyce jsou vyučovány.*“⁹²⁵ Již posvěcením Kongregaci pro ritus byla shledána k ukládání, aby takovýmto způsobem byla vybírána, nikoliv však vchází ve všeobecnou neoblomnost jako přídavek, nevzpomínaje však na blahodárny užitek, a také uchovávat církve v podstatné jednotě, nikoli tak, jako snášená (tolerována), ale i svěřením jako posláním. jejím samotným souhlasem, nebo schvalující provinciální synodou sloučené.“ Touto charakteristikou vnímání své pastýřské služby v České provincii také vnímal kardinál Schwarzenberg své posláním, kdy v dekretu o vydávání

⁹²¹ Pontifikát Pia XII. proslul tím, že si „vytýčil“ tři důležité úkoly. Mezi ně patřilo definování dogmatu o nanebevzetí Panny Marie. Druhý úkol zhotovení nového překladu žalmů, jež by se zanesly do Liturgie mešní i hodin a posledním úkolem byl archeologický výzkum u římských bazilik, zejména pak pod bazilikou sv. apoštola Petra. Podrobněji František X. HALAS *Fenomén Vatikán*. Brno: CDK, 2004. ISBN 80-7325-03-4-9; Martin C. PUTNA.; Martin BEDŘICH, *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*. Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215391-6; PIUS XII. *Okružní list našeho Svatého otce z Boží prozřetelnosti papeže Pia XII.: O posvátné liturgii*. Brno: Sušilova literární jednota bohoslovců, 1948. ISBN nevedeno; PIUS XII. *Encyklika O tajnom těle Kristovom*. Trenčín: Ústredie slov. kat. študentstva, 1944. ISBN nevedeno; PIUS XII. *Poutní místa a úcta svatojánská*. Hradec Králové: Adalbertinum, 1942. ISBN nevedeno; PIUS XII. *Projev Sv. otce Pia XII. k bohoslovcům*. Brno: Sušilova literární jednota bohoslovců, 1939. ISBN nevedeno; PIUS XII. *Svatý Dominik*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1936. ISBN nevedeno; WLATER, O. *Pius XII.: život a osobnost*. Brno: Edice Akord, 1947. ISBN nevedeno.

⁹²² PAPEŽ PIUS XII. „*Munificentissimus Deus*“, 1. 11.1950. Dostupné on-line: www.cs.wikipedia.org/wiki/Encyklika_Pia_XII. [Citováno: 19. 11. 2013].

⁹²³ Tato oblast se kardinálu Schwarzenbergovi zahrnuje v kodexu v pořadí: Pars tertia: De cultu divino. Benedicti Papae XV. Codex iuris canonici (CICB), In: www.cattolicesimo.com/ChiesaCostituzione/.../CDC.h... [cit. 3.9.2013].

⁹²⁴ Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 287. ISBN nevedeno.

⁹²⁵ Podrobněji Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN nevedeno. Friedrich J. SCHWARZENBERG, F. J. (1809 – 1885), *Acta et statuta synodi Dioecessanae Pragensis, anno domini MDCCCLXIII*. Prag: Caroli Bellmann, 1864. ISBN nevedeno.

knih na Provinciálním koncilu v Praze r. 1860 hovoří v tom smyslu, že po prověření místním ordinářem a případně delegovanými muži se mohou zpěvníky či modlitební knihy předkládat věřícím.⁹²⁶ „*Rituale romano vyniká jakousi funkcí posvátného připojení dle zvyklosti, která speciálně v diecézích nebo provinciích jsou blízka rituálu odsouhlasena.*“⁹²⁷ Vzhledem pak ke *cantus ecclesiastici* nebo Gregoriani považoval kardinál za největší záruku a sílu dědictví katolické církve.⁹²⁸

5.5 Církev jako „Matka a učitelka“ (Řeč z 22. března 1870)

Skrze liturgii kardinál Schwarzenberg vnímal i církev jako katolickou, která člověka životem nejen provází, ale také je učitelkou moudrosti. Na tento úmysl navazuje řeč knížete-arcibiskupa, která byla ze dne 22. března 1870. Podle P. Leto, který uvádí, že se koncilní otcové shromáždili v úterý a stal se z něho den památný, neboť se průběh jednání stále více stupňoval v napětí. Ke „zhuštění“ atmosféry“ přispěli tři řečníci. Jako prvního řečníka uvádí Leto kardinála Schwarzenberga, jehož v podobné rétorice následoval biskup z Grenoblu a vše zakončil arcibiskup Strossmayer.⁹²⁹ Hlavní předmět jednání navodil i hněv majority. Jednalo se o obhajobu postulátu opozice, jež vyžadovala větší svobodu v průběhu jednání a to se také vnímalo jako umenšení tzv. kritéria většiny. Celá situace se umocňovala v rozumném sestavování schématu *De ecclesia Christi*. Obtíže sestavení se nacházely ve dvou rovinách. První se otevírala ve srovnávání mezi jednotlivými biskupy, kteří vycházeli z religiozního charakteru svého kraje, což přinášelo „rozdělení“ mezi nimi samotnými, a na druhé straně se ve shromáždění koncilních otců vyzvedala otázka protestantismu. Neboť u většiny koncilních otců stále zůstával postoj intolerance. Kardinál Schwarzenberg způsobil

⁹²⁶ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 51–52. ISBN nevedeno.

⁹²⁷ Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 287. ISBN nevedeno.

⁹²⁸ Podrobněji Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN nevedeno; Friedrich J. SCHWARZENBERG, F. J. (1809 – 1885), *Acta et statuta synodi Dioeceseanae Pragensis, anno domini MDCCCLXIII*. Prag: Caroli Bellmann, 1864. ISBN nevedeno; Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Die Beschlüsse des Provincial-Councils von Prag im Jahre Christi 1860*. Prag: Verlag von F. A. Credner, 1864. ISBN nevedeno;

Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Dvě řeči 1850 a 1854, při památných slavnostech v Karlíně*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1854. ISBN nevedeno.

⁹²⁹ Biskup Strossmayer byl jeden z nejtemperamentnějších řečníků a proslul zejména tím, že dobové omyly v racionalismu a pantheismu se označují jako dílo protestantské. Uvedl zde tak památnou větu, kdy „protestanté skutečně bloudí, ale bloudí v dobré víře“. Předsedaje shromáždění, Capalti řečníka upozornil na to, že se nejedná o protestanty jednotlivé, ale protestantismus jako naukový systém. Podrobněji Hubert JEDIN, *Malé dějiny koncilů*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990. ISBN nevedeno.

první pozdvižení, kde utichl, po výzvě předsedajícího De Angela, a na jeho pokyn pokračoval v přednesu svého nového projevu. Průběh se několikrát opakoval až do té míry, kdy zmocněnec musel vyzvat Většinu k „zamlčení svých protestů.“ Druhou vlnu „pozdvížení zařídil“ Strossmayer, kdy musel celou situaci „již méně zdvořile“ zklidňovat legát Capalti.⁹³⁰

Oproti němu se řeč pražského knížete-arcibiskupa těšila „velké živosti a myšlenkovým obsahem se ztotožňovala s opozicí.“ Nicméně zapůsobila hlubokým dojmem.⁹³¹ Také můžeme připomenout kardinálova slova z lednového projevu, kdy poukázal, že je zapotřebí uspořádání, v němž nevidí jiný způsob, než ustanovení Římské speciální kongregace⁹³², která by napomohla k porozumění odloučených církevních obcí.

Vzhledem k pojetí kardinálovy březnové řeči je také zapotřebí vzít v úvahu pozměňující podněty biskupů kolem kardinála Schwarzenberga. Je v povědomí, že tato řeč nebyla napsána přímo kardinálem, s čímž se opravdu musí souhlasit, neboť se liší i od řeči lednové a červnové, nemluvě o květnové, o jejíž autorizaci není pochyb vůbec. Ale již jsem zmínil, že mohl řeč „diktovat“ nebo dát „nastíněné body“ o tom, jak by charakter řeči měl vypadat. Ale pokud hovoříme o této březnové variantě proslovu, tak jsou zde spíše „místy“ styčné body, které „pasují ke knížeti-arcibiskupovi“, jako jeho pomyslný „rukopis“, ale také můžeme mít v úvahu, že kardinál Schwarzenberg by nevystoupil, kdyby se s textem nestotožnil. To nám tedy dává odvahu, abychom i tuto řeč nevynechali jako „falsifikát“ a pokusili se navázat na intenci „českého nacionálního milieu“, neboť na koncilu je tato jeho souvztažnost „s domovinou“ více než jasná. Nejprve si však uveďme některé body, které předcházely schématu De ecclesia Christi, a to z návrhu Schwarzenberggrupe ze 4. března 1870, kdy:

1/ se poukazuje na to, že „integrací jednaného textu“ by se posloužilo ke svobodnému prodiskutování, které by v katolické církvi biskupům slušelo, ba dokonce jakožto je

⁹³⁰ Francesco Marchese NOBILI-VITELLESCHI, *Otto mesi a Roma durante il Concilio Vaticano: impressioni di un contemporaneo*, Firenze: Successori Le Monnier, 1873, s. 185–186. ISBN nevedeno.

⁹³¹ Francesco Marchese NOBILI-VITELLESCHI, *Otto mesi a Roma durante il Concilio Vaticano: impressioni di un contemporaneo*. Firenze: Successori Le Monnier, 1873, s. 235. ISBN nevedeno.

⁹³² Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johanes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnheim & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 60–61. ISBN nevedeno.

všeobecně nutné.⁹³³ Co však znamená „integrace jednacního textu a vytvoření prostoru svobody“⁹³⁴

2/ Těmito viděnými požavky: a) diskusi již nikdy censurovanou⁹³⁵; b) každá diskuse nad jedním tématem by byla vyhlášena, aby předsedající mohl případně další dotazování nechat otevřené; c) dále aby řečníci byli řádně rozděleni a ve střídavém názorovém rozvažování, mohli své názory střídavě sdělit, jeden pro a jeden proti po sobě jdoucí ke slyšení⁹³⁶; d) v rámci ohraničení diskusí by bylo celkem přibráno padesát ohlášených a předem vyhlášených řečníků.⁹³⁷ Je zajímavé, že pod článkem 3 se nacházel problém, „který u koncilních otců obracel pozornost o pojetí smyslu jednotlivých pojmů, které si vyžadovaly hlubší rozvažování, jenž by novými slovy či potažmo formulacemi se vložilo do schématu jednání jako první, což by současnému schématu odporovalo.“⁹³⁸ Je tedy zřejmé, že si

⁹³³ Zvláště pak šlo o to, aby se došlo společným rokováním k vyváženosti katolické nauky, jenž nepošlape duši a svědomí a také nezpůsobí roztržení, již stávajícího rozdělení s protestantskými církvemi. Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta*. Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 23. ISBN neuvédno.

⁹³⁴ Například šlo ve článku 1, kde se hovoří o vyvážené shodě veškerého rozsuzování v tomto čase vyvěšeném předsedajícím. Nesnadnost dogmatického vyhlášení v soudobém čase, je stejně tak obtížné, jako najít tuto vyváženost v „zasukování“ jistotu vysvětlení, již v samotném koncilním rozvažování. Jakýmkoliv způsobem však měli před očima spíše upadek samotné diskuse, která se „zdoluhavým a nečinným vasedáváním“ žádá rozumná pochybnost, jakožto důvody a zkoušky, jsou nemožnými k vyřešení.

Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta*. Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 23. ISBN neuvédno.

⁹³⁵ Totiž více nestranež projednány, dlouhými dny od otců, jiným způsobem slyšených názorů, kolem záležitostí tématů, jejich právo je, aby jako svědci a pozorovatelé víry, jakož by i chtěli, a jedním skokem přesunout hovor, potom ovšem je předem vzít z příčiny právního rozhodnutí, přednější všemi svědky svým rozvinutím svědectví by bylo vysláno. Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta*. Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 25. ISBN neuvédno.

⁹³⁶ každým dnem na konci diskusí by bylo požadováno, jedním skokem buď jinak od otců koncilu souhlasící, anebo proti této metodě téma řečníků a pohyb odporu předkládat. Tedy nestranným souzvukem a vykonávání všech shromáždění by se rozvažování mohlo zpodobňovat. Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta*. Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 25. ISBN neuvédno.

⁹³⁷ Neboť není nikdo, kdo by předpověděl, jak snadná budoucnost kéž by byla, aby řečníci jednotně různých otců a tedy obsazení katedry, nejmenšími dále z druhé strany stěží snášeno brzy potom vyslyšeno a diskuse ohraničené více učinit rovným, aby řečené, vyvedené, s deseti otcí je vyžadováno a s patrností svobodného rozvažování je udržet. Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta* Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 25–26. ISBN neuvédno.

⁹³⁸ Tu nacházíme pod článkem 8, kde bylo řečeno, že „řečníci, kteří mluvili o požadavcích otců koncilu; Sem pak následně patří také to, že pokud se řečník již nemůže vyjadřovat k pojetí schématu, neboť byl už majoritou schválen, a aby bylo tedy možno hovořit svobodně o jednotlivých položkách, které vycházejí souhlasně

schématismus jednání ponechal klasické obsahové rozdělení dle formy a látky, aby se všichni účastníci koncilu povšechně shodli na projednávaném tématu, neboť novotvary by mohly vnést riziko špatného porozumění. Je tedy zřejmé, že scholasticko-tomistická podoba uvažování byla na koncilu precedentní a tím se také vytvářel prostor pro rozvažování látky tématu ve speciálních kroužcích, kde mohli konzultanti nacházet cesty „naroubování“ na dané schéma.⁹³⁹

Je možné říct, že stručný obsah jednání by souzvučel a jednoduše by obrátil pozornost zamyšlenou cestou, nikterak však vidno dostatečně ve věci nejdůležitějšími momenty, jakými jsou právě definovaná dogmata.⁹⁴⁰ Kolem 11 článku ještě zmiňme to, bylo velmi rozmanité i nejobtížněji sběhlé pojetí daných témat, jenž možná právě zamýšlené kardinálovo silencium, by napomohlo i rozvahám ve speciálních kroužcích.⁹⁴¹ Všeobecný obrat pozornosti, který měl být „pozvedající a zasazující“, v činění, které umí předcházet „nepříznivým reakcím“, jenž nenapomáhá k rozvažovaným tématům. Avšak často bylo nejisté ba dokonce i vystoupit s novými návrhy, neboť předpřípravné komise – než tedy

z projevů, ne tak velice o mnohých stranách zorného úhlu: ale svobodná diskuse spočívající minimálně integrované jednomyslnosti, jednotlivých témat, čímž by bylo také dobře poslouženo. Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 25–26. ISBN neuvedeno.

⁹³⁹ Pod článkem 5 se čte, že „jednotlivým koncilním otcům je přerozděleno schéma přeměněné, jedno se stručným zanesením souvztažného obsahu, ve kterém témata činí odvrácení smyslu pozornosti rozumného, navazujícího komentáře. Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 24. ISBN neuvedeno.

⁹⁴⁰ Odvrácení pozornosti ovšem odkládají z oznámení, které hýbe zvláštním zvážením, jakožto tak není zřetelně označený, žádný způsob toho, co ještě nebylo prozkoumáno. Jakožto rozumná věc by bylo možné osvětlit. Kde zkrátka takto se pohybují u otců koncilu hlasy, aby byla přidána jména autorů, jenž by též – i s tímto ohledem mohlo být – posuzováno. Zda není jiné, více nutné, je také potaženo novou metodou a starobylostí koncilů, kupředu kdyby autor byl spíše nepozánán. Projednávání ovšem věci skrze spisy a s „dáním do pozadí“ příslušnost otců jednotlivých fakult, které pak odvracejí pozornost - jejich výtisky - odevzdané jinou myšlenkovou cestou, jež by autorizaci pozbývalo, jako příspěvek vpravdě koncilní věci na synodu pointou. Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*, tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 24. ISBN neuvedeno.

⁹⁴¹ A také je opomíjeno to, že speciální deputace, buď její teologové a sekretáři, kteří rozhodnutí jejich je spíše pozůstatkem, kterým ze spisů již předem označují, anebo oznamují nebo tiše opomíjející jakokoli samotnou jejich klasifikaci obětí. Trojí tedy je, jak ji o věci vyžadujeme, jak námi byla celá záležitost shledána a od vyváženého spravování se ustoupilo. S důvěrou tedy doufáme: 1/ aby se obrátila pozornost všech dobromyslně vneseno ke vzneseným materiálům; i těch, které již deputací byla celým koncilem a v mnohém jen označena; 2/ aby vztahy a mínění obracela pozornost a vždy ji přidružila k motivaci, která by byla ostatními podporována; 3/ aby se obrátila pozornost, která by byla zaručována fakultami a byla podstoupena speciální deputací do té míry, že budou k připojení a, jak dalece by bylo dílo možné, odrážející obracenou pozornost k samotnému tématu. Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*, tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 24–25. ISBN neuvedeno.

koncil byl slavnostně zahájen – nepočítaly s „radikálními“ proměnami materie tématu. Žádný rozsah slyšení neměl nabýt takových rozměrů, že by „pobořilo“ i po šesté přepracované schéma koncilního řádu jednání, jestliže hlasování sesbírané, jakožto dekrety dohodnuté a definované, se měly stát slavnostním vyhlášením jistým posvěcením.⁹⁴²

Podívejme se tedy na vlastní text kardinála Schwarzenberga, který svým dílem chce v krátkosti a skromnosti přispět – jak doufá – k rozpravě, i kolem „přetvořeného schématu rozebírající mnou viděné, vaše předkládané rozvažování.“

- a. *„Tou měrou velkým dílem je ovšem tento posvátný koncil, tak velice důležitý, jsou ony také věci, které nám nyní jsou ohraničeně podávány, aby se nemohlo v takové důležitosti rozvažovat, ale jak se zdá, bylo by spíše na ujmu rozumu, kdyby bylo svobodně připočteno k projednání, protože prospěšné vymezení (definování) je výsledkem možného prospěchu jen tehdy, kdyby se přistoupilo ke společnému hledání této definice.“⁹⁴³* Kardinál v tomto úvodu poukazuje na argument, který uvádí v tom světle, že koncilní otcové z překážky svobodně své mínění vynášet neviděli jako dluh. Neboť přetvořené schéma od počátku bylo pochvalné, jakožto mnohostí - z kapitoly první - plně dokonáno, a oproti tridentské formě lépe odpovídající.

- b. Dále tedy pokračuje: *„kánony, které jsou souhlasně nadmíru počítány, proto je s laskavostí předložili, aby podle nich bylo jednáno. Avšak touto dikcí o způsobu sounáležitostí (témat schématu), kam až diskuse na generálních shromážděních by měla dojít, a které jsou vzdálené od otců na tridentském koncilu. Tato samotná schopnost však nebyla vyslyšena jak řečníky, stenografy přibývajícimi spisy, danými*

⁹⁴²Nejprve tedy vyběhají, když přímo z článku, takto vepsaném nejprojeveněji je následováno, že předsedající a větší část posluchačů, má napomoci k rozhodnutí, které iniciuje kupředu, k dalšímu odevzdání námětů k prodiskutování, buď jednotnými hlasy převažující břímě, držící pohromadě a kulhající, proč menšinově některé léčebné prostředky vůči této autoritě a počtem užívané je opouští, proč kolik pokusů, kéž je s dogmatickým definováním a z božského biskupského práva činěno, jistotné všeobecné vyhlídky, ho více zajisté, proč takto tak důležité soudní rozhodování skrze činy. Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johanes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetiamus editores ab onno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta*, tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 25. ISBN nevedeno.

⁹⁴³ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johanes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetiamus editores ab onno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta*. Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 60. ISBN nevedeno.

*protokoly a knihami*⁹⁴⁴ - tj. nebyli otci v zájmu rokování: Také ve speciálních deputacích se stávalo, že potom na generálních shromážděních se odvracela pozornost v představě o tzv. užitečnosti věci, spíše mohlo dojít k poplenu. “ Jestliže takovéto kardinálovo přistoupení otcům vyjadřovalo pochybnost užitečnosti speciálních debat, tak proto, že právě užitečná zmínka ve zkracování generálních debat byla vnímána pražským knížetem-arcibiskupem jako výmluva. Neboť všem bylo dáno, aby mohli společně dojít ke změně koncilního díla rokováním, které by bylo možné dokončit právě onou diskusí, neboť „je nejlepším a prvním ochráncem, vyznačuje dané, ať je, takto učiněné, i když se nedotýká schématu. A dále stejně tak je vyslyšena prosba, aby řečníci představu odůvodňovali.“⁹⁴⁵ Tímto odstavcem chce kardinál poukázat na to, že jediné, co může řečníky „omlouvát“ je to, že mohou odůvodnit z hlediska reflexe tradice učení církve – historicky nebo dogmaticky -, nikoliv však z důvodů časové ohraničenosti, anebo z důvodů, kdy „materie tématu“ je již předpřipravena.

- c. Kardinál dále odpověděl kardinálům řečí hodnotící situaci, kdy vyslovil závazek druhý, v němž – je-li možné bezprostředně s úsudkem – vnést argumentaci, která povede k užitečnému rozvažování. Jestliže by se do diskuse zapojily podklady vytvořené na speciálních debatách a vnesené (koncilními) otci na generálních shromážděních, pak by se zmíněným rokováním mohl nalézt závazný „*střed užitku: vyrovnaný a povzbuzující*“. Nakonec však se vyjádřil, že učinil pozorování, kdy zjistil, že by tímto způsobem přeměnil celý schématismus jednání. I přesto, že je současné schéma skvělé, mohlo by dojít ještě ke zlepšení, jinak vše bude probíhat jako „*žebrácké stálé hemžení. A proto by si situace vyžadovala, aby se silou ctnosti, v latinském jazyce, nejohratněji vybíralo, jako schéma rydlem zdokonaleně*

⁹⁴⁴ Můžeme zde jen podotknout, že počín vydávat skripta, brožury a knihy, které navrhovala tzv. Schwarzenberggruppe, se nezdařil úplně, neboť – jak jsme již výše uvedli – nebyl dán potřebný časový prostor ve speciálních kroužcích, aby se mohla témata prodiskutovat. Nicméně zde kardinál opět uvádí důvod „promyšlenosti“ textu, který by byl zásadní i pro jeho pastorační činnost v českém a potažmo monarchiálním milieu. Podrobněji Klaus SCHATZ, *Ein Konzilszeugnis aus der Umgebung des Kardinals Schwarzenberg. Das römische Tagebuch des Salesius Mayer O.Cist (1812 – 1876)*. Limburg: Pallottinerdruck, 1975. ISBN neuvedeno; Salesius MAYER, *Positiones ex universo systemate theologico, quas...pro suprema SS. theologiae laurea...publice propugnabit*. Prag: Verlag, 1844. ISBN neuvedeno; Jiří HANUŠ, (ed.), *První sněm celosvětové církve: první vatikánský koncil 1869-1870*. Brno: CDK, 2001. ISBN 80-85959-79-8.

⁹⁴⁵ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cuius Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 60. ISBN neuvedeno.

vypracované.⁹⁴⁶ Pokud jde o „zdokonalení“ předloh v latinském znění, tak se jedná spíše o filosofické zpřesnění vyjadřování, než o ligvistickou kaligrafii.

- d. Kardinál dále pokračuje, že ve schématu, poněvadž *„nyňi se před našima očima otáčí první jeho formulování, které je vnesené zcela opomíjející to, co spatřujeme, pro veškerou prospěšnou proměnu a skoro nové by se ukázalo, i mnohé jakožto teologicky lepší školy, u kterých dochází k zavánění byvší odstoupením. Rozbory, jakožto mnohými společenstvími vzdělců, jež se otvírají ve víře učením, které se může stát užitečnou zpětnou odezvou.“*⁹⁴⁷ Přiblížili jsme se i pointě kardinálovy řeči, kdy dává za argument již stávající stav speciálních debat, kde – minimálně ve Schwarzenberggruppe – vystávají alternativy zpracovaných témat. Dále poukazuje na analogickou interpretaci zpracovaných dokumentů, které probíhali na Tridentinu. Kdy hovoří, že *„odtud vpravdě ze starého zvyku církve a tridentskými příkladnými kánony - se snad nadmíru četnými přidáními - vidíme, u kterých jsou téměř připravené materiály jako struna a šťáva ve víře myslící a je možné je jen vymačkat.“*⁹⁴⁸ „Skrze tyto možnosti spíše již požadavků, které jsou pro nás nejdůležitější,“ dále hovoří kardinál, *„jsou od mnohých koncilních otců již názorné a pomáhající, a mohou se stát zadostiučiněním, jež by bylo přísně posouzeno otcí dogmatické deputace. Známkou práce a péče, která by touto činností byla vynakládána, v neúnavném neklidu, který odvrací pozornost od stávajícího jednání, a bezchybným předsevzetím, rozumně bylo studováno, se s mnohou milostí dojde*

⁹⁴⁶ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuata et absoluta*. Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 60. ISBN neuváděno.

⁹⁴⁷ Bylo zřejmé, že papež Pius IX. ponechá naukovou variantu zpravování na římských univerzitách, neboť jak se sám vyjádřil „jim důvěřuje a na ně také spoléhá.“ Což je na jednu stranu pochopitelné, ale také můžeme upozorovat míru vážnosti, kterou nesly tyto „místní“ univerzity, i když s obrovskou literární a duchovní tradicí, ale také kulturním vymezením, což se právě projevilo ve sněmovních dialozích. Podrobněji Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX*. II., Milano: Paoline, 1990. ISBN 88-215-1888-4; Zdeněk KRATOCHVÍL, *Filosofie mezi mýtem a vědou: od Homéra po Descarta*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1789-5; Zdeněk KRATOCHVÍL, *Studie o křesťanství a řecké filosofii*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994. ISBN neuváděno; LABOA, M. J. *La chiesa e la modernità. L'ottocento*. Díl I. Roma: Jaca Book, 2003. ISBN 978-8816303683; LAUX, J. J. *Christian social reform: program outlined by its pioneer, Wilhelm Emmanuel, baron von Ketteler, bishop of Mainz*. Philadelphia: The Dolphin press, 1912. ISBN neuváděno; Štefan LENČIŠ, *Socialne myslenie staroveku*. In: *Dějiny církvi v staroveku: zborník z mzdinárnej vedeckej konferencie konané na Teologické fakultě v Košicích od 5. – 7. listopadu 2012*. (ed.). HIŠEM, C. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2012. ISBN 978-80-765-887-0.

⁹⁴⁸ Můžeme zde také zmínit eucharistický kongres ve Vídni r. 1912, který se stal oslavou přínosu právě Tridentina. Ladislav DVOŘÁK, „Das Konzil von Trient“, in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1914, č. 1, s. 108–109. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=5302> [Citováno: 12.3.2013].

k jistotě porozumění. Dále již jen uvádí, že „jejich námaha je nejdrahocennějším užitekem.“⁹⁴⁹ Tuto myšlenku pražský kníže-arcibiskup uzavírá tím, že současné uvažování o schématu jednání je spíše snižováno, neboť není racionálně v takové kvalitě argumentace, jež by bylo jasněji a pečlivěji vyjádřeno, než dosud už je.

- e. Dále kardinál pokračuje. *„Ale kéž tento užitek jejich díla i také našeho rozvažování je koncilním ovocem, jež by se stalo silně oslovujícím! Slyšíme ovšem v tomto nejzrozsáhlejším místě mnohé otce - moudré a učené -, kteří se od dřívějšího schématu odvrátili; slyšíme, ale schopněji hojně neuschopníme, jestliže rozezníváme polnici nebo jiný hluk, který se k našim uším dostal, ale nebyl rozpoznán. Uchází se ovšem v této aule o slyšení; odpovídající nesnadným představám a dotazován se k diskusím, což by nebylo na místě, a v nevhodném čase, a nevhodné příležitosti. Ke koncilnímu rozvažování jsem prosil, a takto jsem shledal, v soukromých episkopálních kolokviích, mimo aulu posvátného koncilu. Protože se nejmoudřejší synoda tridentina rozpoznávala jako příkladná, se ovšem všeobecným shromážděním shledalo, že to, co bylo tímto koncillem také předesláno, je jednotlivými biskupy tohoto shromáždění a konzultory, kteří jsou povoláni také k teologické rozpravě, v materii vymezující (definující) komunitou ncilu, také dáno samotným doprovázením a odpovídajícími příležitostmi to, že ze všech stran již bylo vše projednáváno.“⁹⁵⁰*
- Dále kardinál uvádí, že pokud by celé koncilní shromáždění přijalo a také „využilo“ rozdílnosti posluchačů a názorů, bylo by možné nacházet argumetaci, která by vycházela přímo „z kořene a základu celé církve“, a také za asistence Ducha svatého

⁹⁴⁹ Giovanni Domenico MANZI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 51, Arnheim & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 60–61. ISBN nevedeno.

⁹⁵⁰ Zde je také patrné, že schéma jednání zde vytvářel také J. Kleutgen, který chtěl, aby jednací řád měl jasnou „formu a také obsahovou materii“, což je také pochopitelné, ale – jak kardinál mnohokrát již poukazoval – tak se kopíruje tridentský styl jednání, který „nevnesl usmíření s protestanty“, jenž si ve své době předsevzal. Proto stále usiloval o to, aby schéma „neatomizovalo“, ale vnímala se církev jako „jednající osoba“, která společným propracováním textu katolického učení se může stát motivem – a možná i příručkou – k jednání s „odloučenými bratřími“. Podrobněji Klaus SCHATZ, *Ein Konzilszeugnis aus der Umgebung des Kardinals Schwarzenberg. Das römische Tagebuch des Salesius Mayer O. Cist (1812 – 1876)*. Limburg: Pallottinerdruck, 1975. ISBN nevedeno; Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Die Beschlüsse des Provincial-Councils von Prag im Jahre Christi 1860*. Prag: Verlag von F. A. Credner, 1864. ISBN nevedeno; Jacques BALMES, *Protestantismus a katolicismus*. Třebíč: Stará Říše na Moravě, 1948. ISBN nevedeno; Rudolf SVOBODA, *První vatikánský koncil v českobudějovickém tisku v letech 1869-1870*. In: *sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. června 2006*. (eds.) SVOBODA, R.; WEIS, M.; ZUBKO, P. České Budějovice, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2006. ISBN80-85929-85-6. Druhý vatikánský koncil již nese obnovující duchovní ráz. Podrobněji Karel SKALICKÝ, *Ekumenismus na druhém vatikánském koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN80-7192-164-5.

by byla argumentací ku prospěchu víry, ba více, stala by se „záštitou obecné spásy a opevněním, a ozdobnou výzbrojí nejsvětější církve a okrasou by byla nejčistší.“⁹⁵¹

- f. Dále pokračuje „*rmoutím se, a se mnou mnozí rozesmutnělí otcové, nad takovýmto způsobem rozvažování na tomto koncilu, který nic nevynalezl.*“⁹⁵² Kdy také kardinál hovoří o tom, dokonce ani v prartikulárních debatách, které byly jakýmsi mezičlánky – mezi generálním sromážděním a speciálními kroužky – se nedostávalo stenografických spisů, ze kterých by se dalo opět čerpat k věcným proslovům ku prospěchu věci, který by mohl přinášet kýžený užitek. Takto by byla také přesvědčivá práce i dogmatické deputace, jež by se stala nejen užtkem, ale také budoucností, neboť by se nesla charakterem zdokonalení látky učení církve, jenž by se také „oboustranně dotýkala pravdy a plnosti“ a mohla by se stát také důstojnou materií k následnému rozvažování u koncilních otců. „*Jestliže je zjevné dotazování definující témata v menšině*“⁹⁵³ a ve speciálních kongregacích by se obecně diskutovalo v takové míře, že pokud by argumentace převážila, stala by se argumentací ceké speciální debaty, jejím výkladem a možností založení.“⁹⁵⁴ Podle K. Schatze se Tridentinum a do jisté míry i Vatikánium lišily svou otevřeností dialogu, neboť dle tradice koncilního průběhu jednání nebyla diskuse či projednávání schématu primárně věcí dialogickou, ale spíše koncilní jednání mělo již potvrdit

⁹⁵¹ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johanes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab onno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta*. Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 60–61. ISBN neuvedeno.

⁹⁵² jak už na jiném míst kardinál Schwarzenberg se zmínil, že Tridentinum nevnese usmíření mezi odloučenými bratry, tak se to – zdá se – nezdaří ani na Vatikánu. Antonín SALAJKA, „Nutnost a možnost nového ekumenického koncilu v odloučené Církvi řecko-ruské a nejnovější pokusy o jeho svolání“, in *Časopis katolického duchovenstva*, r. 1932, č. 7, s. 426–435. Dostupné on-line: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=20183> [Citováno: 12.3.2013].

⁹⁵³ Samozřejmě se zde jedná o tzv. menšinu koncilu, která se profilovala zájmem o změnu nejen jednacního řádu, ale především o to, že duchovní zázemí katolické církve tkví v její integritě, která vychází ze svátostí – zejména ze slavení eucharistie, která se každodenně za celebrace jednoho z kardinálů, a pro kardinála se měla, tato liturgická jednota, přenést i na „plnost“ v projednávaných člancích víry. Vychází tato intence již z provinciálního a synodálního koncilu v Praze a je také patrná i na koncilu. Podrobněji Fridrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN neuvedeno; Fricrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Acta et statuta synodi Dioecessanae Pragensis, anno domini MDCCCLXIII*. Prag: Caroli Bellmann, 1864. ISBN neuvedeno; Rudolf SVOBODA, *První vatikánský koncil (1869-1870)*. In: *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.). SVOBODA, R.; SKALICÝ, K.; PAVELKOVÁ, M.; POŠTOVÁ, T.; MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-85-6; HANUŠ, J. (ed.) *První sněm celosvětové církve: první vatikánský koncil 1869-1870*. Brno: CDK, 2001. ISBN 80-85959-79-8.

⁹⁵⁴ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johanes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab onno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta*. Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 61. ISBN neuvedeno.

„předepsané“ schéma jednání.⁹⁵⁵ Možná, že i z těchto důvodů předsedající kardinál De Angelis přerušil kardinála slovy, „*že toto všechno není v souladu se schématem; a takovouto měrou melze prosit, jakžto se navracet k tématu argumentací.*“ Načež došlo k pozdvižení u koncilních otců.⁹⁵⁶ Kardinál však pokračoval slovy, že „*ustupuji tímto nepřímou od schématu takto viděného, prostě ustupuji.*“

- g. Kardinál sice ustupuje od svého zmíněného požadavku, ale pokračuje slovy, kdy věc jenání honotí podle jejího ovoce, tedy tím, co deputaci již přednesla, což není k povzbuzení. Protože, když se na „*začátku koncilu vyslovilo silentio, přešlo se v hloubce nepřejícnosti.*“ Tímto kardinál poukazuje, že i předem „skvěle“ připravené materiály ke schválení nemohou přinést dostatečný užitek, když se nezachováva silentium, ve kterém se „koncilní materie“ může hodnotně rozvažovat. Neboť se pak spolehlo již na vnější schéma koncilního jednání, „*metodickou řečí, která v předčítání dogmatickém se takto onen (text) zopakuje.*“⁹⁵⁷ ale také hovoří o tom, že mnohem jasnější a elegantnější by byla rozprava, která by se díky poctivosti silentia sepsala do knih, což také otcové tridentina takto vnímali a tím také „*pozvedli autoritu římského katechismu,*⁹⁵⁸ *skrze který se knihy „symbolizovaly“ v nejzávažnější materii církve, která by se stala zárukou k vydávání knih, spisů, jež se stanou ozdobou (učení církve) a prostě každé vady!*⁹⁵⁹

⁹⁵⁵ Klaus SCHATZ, „Primát a kolegiálnita. Historický nástin jejich vzájemných vztahů,“ in sborník První sněm celosvětové církve. První vatikánský koncil 1869–1870, ed. Jiří Hanuš, Brno: CDK, 2001, s. 18–21.

⁹⁵⁶ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta.* Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 61.

⁹⁵⁷ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta.* Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 61–62.

⁹⁵⁸ Zde už se dostáváme k další etapě církevní praxe, která je známá – opět od tridentina – v katechismových zpracováních, jenž se stávají předlohou k pedagogické činnosti, neboť kardinál Schwarzenberg je nejen ten, který tvoří teologii, ale také se stává pedagogickým charakterem. U pražského knížete-arcibiskupa můžeme pozrovat to, že není intelektuálem, který by publikoval pro badalskou práci, ale pro praktické užití. Možná, že právě proto přizval k této pedagogické činnosti právě Tovaryšstvo Ježíšovo, neboť – podle kardinála – uměli integrovat obě části, tedy ortodoxii a ortopraxi, zvláště pak podložené „duchovními cvičeními“. Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Die Beschlüsse des Provincial-Councils von Prag im Jahre Christi 1860.* Prag: Verlag von F. A. Credner, 1864. ISBN neuvedeno; Fridrich J. SCHWARZENBERG, F. J. (1809 – 1885), *Dvě řeči 1850 a 1854, při památných slavnostech v Karlíně.* Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1854. ISBN neuvedeno; Fridrich J. SCHWARZENBERG, F. J. (1809 – 1885), *Pravý hlas lidu k oslavení kardinála knížete arcibiskupa Bedřicha ze Schwarzenbergů na den 15. srpna 1875.* Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875. ISBN neuvedeno; SCHULZE, H. *Staat und Nation in der europäischen Geschichte.* München: Verlag C. H. Beck, 1995. ISBN 3-406-38507-9.

⁹⁵⁹ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798*

- h. Kardinálova myšlenka již pokračuje spíše v pochybnostech nad pečlivostí, zdokonalením a dalšími postupy speciálních kroužků, neboť se řeční pouze nad formou a materií, která je již sestavená a „málokdo již také bude na některé řečníky vzpomínat“, neboť nepřináší nic nového. Se spisy přibrány k látce samotného jednání se dochází k tomu, že jsou „řečníci osvobozeni“ od vlastního přínosu a jedná se o tom, co je již domluveno.⁹⁶⁰ Reflexe vyúsťuje citací: „*apoštolská tradice*“, ⁹⁶¹ *jak uvedl Ireneus, „se na celém světě činí zjevnou, ve všem, aby byla přítomná církev hledící ke všemu, co je vpravdě zahaleno, neboť od apoštolů byli ustanovení biskupové v církvi, a od jejich nástupců pořád k nám, společně zahalené, odkrývali.“ Toto společenství apoštolského založení se nesluší zapomínat.“⁹⁶²*
- i. Se zdůrazněním „apoštolsko/biskupského“ společenství se tedy mají koncilní otcové na sebe v radách a rokováních obracet, „*aby v tomto koncilním charakteru apoštolské církve katolické osvědčili: Věřím svaté, katolické a apoštolské církvi, jak ve slavení nekrvavé oběti vyznáváme.*⁹⁶³ *Apoštolská církev je také svolána a je „aecclesii“, kdy nesestoupil jen na apoštolskou církev v Římě, se samými dvěma apoštolů Petrem a Pavlem ve spojených základech stále trvajících; ale jemu, jako ode všech a jednotlivých apoštolů, se staly takovými rádci a všichni (nyní již biskupové)*

priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta. Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 61–62.

⁹⁶⁰ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta.* Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 62.

⁹⁶¹ Podle kardinála Schwarzenberga může apoštolská tradice se „zpřítomňovat“ právě vzájemnou fraternitou, kde je svatopetrský Náměstek kormidelníkem tohoto kormidelníka, a také jejich charakterem „jedné mysli a jednoho srdce“. Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Die Beschlüsse des Provincial-Councils von Prag im Jahre Christi 1860.* Prag: Verlag von F. A. Credner, 1864. ISBN neuvedeno; Wilhelm E. KETTLER, *Die gegenwärtige Lage des heiligen Vaters: Hirtenbrief.* Mainz: F. Kirchheim, 1867. ISBN neuvedeno; Karl Joseph HEFELE, *Historie des Conciles d'après les Documents Originaux.* Volume 1, Pt. 1. Paris: Librairie Letouzey et Ané, 1907. ISBN neuvedeno; Karl Joseph HEFELE, *Historie des Conciles d'après les Documents Originaux.* Volume 1, Pt. 2. Paris: Librairie Letouzey et Ané, 1907. ISBN neuvedeno; Karl J. HEFELE, *Konciliengeschichte.* Volume 1. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN neuvedeno; Karl J. HEFELE, *Konciliengeschichte.* Volume 2. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN neuvedeno; Karl J. HEFELE, *Konciliengeschichte.* Volume 3. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN neuvedeno.

⁹⁶² Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta.* Tomus 52, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 521–523.

⁹⁶³ Podrobněji Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX.* Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN neuvedeno; Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Acta et statuta synodi Dioecesanae Pragensis, anno domini MDCCCLXIII.* Prag: Caroli Bellmann, 1864. ISBN neuvedeno.

se musí odvozovat od církve. Na závěr této řeči tedy kardinál požaduje, aby se rokování o spisech s poznámkami otisklo a vydalo, neboť tak se stává text v „jinakosti“ pochopeným, kdy se jednotlivé kapitoly takto obohatí a tím by také i samotné jednání bylo přínosem.⁹⁶⁴

Celá kardinálova řeč je na prvním místě hodnocením zatímního průběhu koncilu, kde se snažil vyjádřit to, co scházelo „očekávanému“ koncilu, který – podle kardinála – měl upevnit nauku církve v „novosti doby“ a současně i její autoritu.⁹⁶⁵ Můžeme říci, že ani Proponenda kardinála Schwarzenberga nevnese „aktuální“ příspěvek změny v jednacím řádu. Aspoň tedy ne zjevným způsobem, což - však jsme již zmínili - bylo jinak v přicházejícím novém čase, které se vytvořily dispozice k budoucímu ekumenickému koncilu o sto let později.⁹⁶⁶

Příklady nebo návrhy optimálního řešení ve svých uvádí v tzv. Proponenda, která byla sepsaná po r. 1864. Kde se v 1. otázce zaměřuje na řešení doktríny, která je v moderním období, jež je nejsmutnější pro její zakoření, neboť její blažená jednota v učení o víře je od nesčetných odcizených lidí zužována, falšována a násilně zaměňována kdekoliv na zemi nejen obecně, ale také v jednotlivých člancích ušlechtilé vědy, která v kořenech a počátcích je omezována. Nejde však učinit pohyb kupředu v jednotlivých krocích bez toho, aniž by se nejprve základy rozbořily. Ne však jinými četnými dogmaty, ale je nutné vše uspořádat v řádu nadpřirozeném. Což znamená: všechno dát do vztahu existence samotného Boha a duše, která je svou podstatou nesmrtelná. To způsobí, že rozšířenému indiferentismu, který ji naopak popírá nebo také jí pohrdá.⁹⁶⁷ To by souviselo se vzděláváním v každé církevní

⁹⁶⁴ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta.* Tomus 52, Arnheim & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 521–523. ISBN neuvedeno.

⁹⁶⁵ Podrobněji APA, *Ordinaritsblatt von 1861 bis 1871.* Díl I. r. 1861, s. 17–144. ISBN neuvedeno.

⁹⁶⁶ KUKLA, O. A. Symbolika Vtělení ve východokřesťanské liturgii a v ikonách. *Teologický sborník*, r. 2001, roč. VII., č. 3. ISSN 1211-3808; BENEDIKT XVI. *O počátcích církve. Promluvy o apoštolech a jejich spolupracovnících.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-218-3; BUTLER, C. *Das I. Vatikanische Konzil.* München: Kösel, 1961. ISBN neuvedeno; CONGAR, Y. *Die Lehre von der Kirche. Vom Abendländischen Schisma bis zur Gegenwart.* In: *Handbuch der Dogmengeschichte.* (eds.). SCHMAUS, M.; GRILLMEIER, A.; SCHEFFCZYK, L. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 1971. ISBN 978-3451007026; DOLISTA, J. *Teologie 19. století.* In: *Dějiny kultury a civilizace Západu 19. století.* (ed.). HANUŠ, J. Brno: CDK, 2002. ISBN 80-7325-006-3; HANUŠ, J. *Boží slovo a slovo lidské: čtení, překlad a výklad posvátných textů v křesťanství, židovství a islámu.* Brno: CDK, 2012. ISBN 978-80-7325-289-2; CHARDIN, T. de P. *The Human Phenomenon.* Sussex: Academic Press, 1999. ISBN 978-1902210292; KARFÍKOVÁ, L. *Ideje a slova: studie k Augustinovi, Plótínovi, Abelárdovi, Dionysiu Areopagitovi a Anselmovi.* Praha: Oikoymenh, 2010. ISBN 978-807298-436-7.

⁹⁶⁷ Schwarzenbergova Proponenda uvádí na adresu pražského knížete-arcibiskupa právě J. Fridrich, ale už nevádí kalendářní zařazení. Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870. I.* Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 280–281. ISBN neuvedeno.

provincii specifickým způsobem, proto i uvedme, jak k jednotlivým generačním skupinám přistupoval primas Český.⁹⁶⁸

Návrh byl urychleně přítomným shromážděním projednán. Neboť „*jak mnoho je bolestivý biskupský výkon v takových oblastech, které jsou méně navštěvovány, jelikož laici homines*“⁹⁶⁹ *záležitost o spásu církve minimálně opečovávání. Jsou lhostejní k náboženským dobrům, víře a katolickému životu. A jestliže je o církev pečováno, tak jen skrze kleriky, Vedle bezbožného indiferentismu nebo zloby vhodné ještě připojit jisté ideje, které jakékoliv důvody vyvyšují, které vedou k tomu, že jsou laici v církvi tak málo přičinliví. Nejtěžší momenty jsou zkrátka viděna v uspořádání některých laiků, zvláště vzdělaných, kteří k církvi byli přivoláni a jsou jim přičítána oslavná slova a jsou údy církve. Mnozí takoví by mohli hodně posloužit.*“⁹⁷⁰

V rakouské zemi laici vyžadují ius patronatus.⁹⁷¹ Jednají z titulu starobylého užívání zákonů bývalého impéria. Nejrozšířenější je zejména v diecézích, kde se nachází nejvíce obročí. „*Požadavky se biskupům snášejí a tudíž není možné patronát opomíjet, zvláště tam, kde obročí nejsou, neboť i zde se nacházejí spolužadatelé. Z důvodů péče o ně došlo již od biskupů ke schválení, zejména tam, kde jim vycházeli vstříc, anebo se ukázala zadluženost. A tam, kde je libo jakéhokoliv výběru, nechť se obročí zpětně navrátí. I tam, kde se čas od času umožnila možnost prostřednictvím biskupského výnosu, který by určil důstojného uchazeče, jenž by i vybral jim spravované obročí. V zemi rakouské o beneficia pečují mnozí,*

⁹⁶⁸ Podrobněji Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN neuvedeno.

⁹⁶⁹ Za času kardinála Schwarzenberga se počítalo mezi laiky zejména ze šlechtických rodů a následně s fraturnitou řeholních institucí a dalším rozměrem byly spolky. Podrobněji Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN neuvedeno. Důležité však pro nás je, že o „křesťanskývěřících laicích“ hovoří II. vatikánský koncil, neboť ve stoleletém odstupu se církev nachází zase trochu v jiné situaci vzdělanců i těch, kteří „smýšlí s církvi“. Na tuto situaci odpovídá nejen koncil, ale také příslušné encykliky. Podrobněji *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995, ISBN 80-711-3089-3; JAN PAVEL II. *Christifideles laici: posynodální apoštolský list o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-024-9; JAN PAVEL II. *Familiaris consortio: apoštolská adhortace o úkolech křesťanské rodiny v současném světě*. Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-067-2; JAN PAVEL II. *Evangelium vitae: encyklika o životě, který je nedotknutelné dobro*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-139-3; Martin FULA, *Antropologie ženy a nauka Jana Pavla II*. Bratislava: Don Bosco, 2004. ISBN 80-8074-016-X; Jaroslav POLC, *Pražské synody a koncilu předhusitské doby*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0214-8.

⁹⁷⁰ V této otázce se jedná kodexu v Liber secundus: De personis. Pars tertia: De laicis Benedicti Papae XV. Codex iuris canonici (CICB), In: www.cattolicesimo.com/ChiesaCostituzione/.../CDC.h... [cit. 3.9.2013].

⁹⁷¹ K právu patronátnímu se kardinál Schwarzenberg vyjadřoval spíše ve skromnosti, neboť vyrůstal v rodině, která podporovala katolickou církev v mnohých směrech, což z hlediska soudobé církve pro každou šlechtickou rodinu umožňovala jistá „privilegia“. Kardinál Schwarzenberg na tuto adresu reaguje právě zmíněnou skromností v právu patronátním, neboť již ve své době působila nejen archaicky, ale v období nacionalismu i nevoli. Podrobněji Martin GAŽI, (ed.). *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008. ISBN 978-80-85033-10-6; GAŽI, M.; PAVELEC, P. (eds.), *Český Krumlov: od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2010. ISBN 978-80-85033-26-7.

a mezi nimi jsou také laici patronáty „per concursum“. Jakou tedy formu zvolí pontifik ustanovením sepsání předpisů v nejšířším měřítku, zejména v těchto diecézích sloužících. Záleží na blahosklonnosti Nejsvětějšího Pána, aby příkladné vědění skrze péči o diecéze přineslo co největší možný užitek a to i s dalšími nadcházejícími léty. Jak mnoho v této věci je třeba udělat, aby to přineslo žádoucí lepší ovoce.“⁹⁷²

Kardinál hovoří v tom smyslu, kdy „o sestavování a vydávání knih je důležitá hodnota vpravdě katolicky kladená ve všem, aby mylné a lživé knihy byly od úst a očí křesťanů odstraněny. Svátostnost života křesťanů neméně určuje, aby všechna jedovatá slova, a proto zvyky bdělosti škodící, byly shledány nevhodnými. Odtud však spolehlivost by nebyla, jakožto v takovýchto knihách, které jsou mnohdy i ke studiu i takto čtené, a proto dnešním přátelským lidem je podrženo, od všech sbírek v sobě bouřící je třeba se vystříhat, jako pro pravdu lež, pro vystavění pohoršení.“⁹⁷³ Nic neopomenout, odtud je možné stavět, odkud je klamáno; tak jako od osvětlení, pod kterým je setměno. A jakkoliv v nejhrošším též knihy nějak vpravdě dobré a přípustné jen tak ze zvyku: přinejmenším z těchto důvodů by bylo uplatněno božské právo, pro pokus nebo také dáním věčné spásy trousící se světlo a v rukou temnotu vyhledávat, zatímco osvětlení světlem poklady v takové mnohosti přeslavných knih nejdokonalejší a bez nebezpečí jedu bylo přispěno. Budou takto vyslyšeni všichni Matkou církvi, která svatou víru bezpečně stráží a života věčného neomylná učitelka svých synů si předem vyžádá zavázání se, před hanebnými knihami vystaví prst, k blízkosti znepokojující trýzeň, která jedovaté sázení nebezpečí z roukou jejich knihy vymrštěním vytrhne.“⁹⁷⁴

„Takto božské a církevní pravidla věřícím do myslí svolávat, otcové na synodu shromáždění nutno počítat. Bez pochyb a zvláštních a jiných hříšných věcí, jestliže by se

⁹⁷² O této otázce se jedná v kodexu Liber secundus: De personis. Pars tertia: De laicis Benedicti Papae XV. Codex iuris canonici (CICB), In: www.cattolicesimo.com/ChiesaCostituzione/.../CDC.h... [cit. 3.9.2013].

⁹⁷³ Z důvodů, které kardinál Schwarzenberg postupně uvádí, nakonec vyplývá, že pravomoc biskupů je nejen dána k tomu, aby určovala kvalitu knih, ale především opět doprovázela k tomu, že i sám čtenář nakonec kvalitu knih sám dokáže bilancovat. Proto vznikly různé brožurky, které měly napovědět a poukázat na kvalitní publikace a dát čtenáři počáteční vodítko. Podrobněji VLČEK, V. *O národní osvětě hledíc obzvláště k literatuře české*. Praha: Nákladem spolku pro vydávání laciných kněh českých, 1868. ISBN neuvedeno; KODYM, F. V. *O vychovávání mládeže v našich domácnostech*. Praha: Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých, 1884. ISBN neuvedeno; ČECH, S. *Oběti pověry: o čarodějství a pronásledování jeho v zemích křesťanských*. Praha: Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých, 1871. ISBN neuvedeno. Dále tedy inspirace i ve 20. století. KOPECKÝ, V. *Knihy do rukou lidu!: zákon o vydávání a rozšiřování knihy, hudebnin a jiných neperiodických publikací*. Praha: Min. inf. a osv., 1949. ISBN neuvedeno; EBERTOVÁ, E.; HAAS, E. J. (eds.). *Das tschechoslowakische Verlagsgesetz: Ansprachen und Motivenbericht*. Prag: Volksbildung, 1949. ISBN neuvedeno; PETRUSEK, M. *Ať je stůl k pohostění prostřený: úvahy a eseje k 660. výročí založení Univerzity Karlovy v Praze*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1448-9; BENEŠOVÁ, L. *Katalogizace elektronických zdrojů: příručka pro katalogizátora s příklady ve formátu MARC 21*. Praha: NK ČR, 2009. ISBN 978-80-7050-560-3.

⁹⁷⁴ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*, Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 49. ISBN neuvedeno.

činili, jakožto knihy bezbožné ne toliko samotným rukám pojednávající, ale i s jinou četbou se slučovat nebo doporučovat. Zvláště pak přísné právní věčně bohatě dávaje zpět, jako knihy jejich způsobem nebo také obrazně bujně se kupující anebo společně naslouchání vulgárností, a později o jejich zhoubné povaze nebo oboustranně, anebo upomenutí církvi napravit. Jak dlouho ještě nejvyšší pontifik bude pečovat o to, aby sepisoval buď heretiky, anebo zbožné a zvyky důstojné odchyly snadno rozpoznatelné, katalogem knih zakázaných na Index rychle dány,⁹⁷⁵ takto pohyb věřících a nejvíce kněží tímto způsobem zkouškami života jsou vyučeni: nikdo jejich právo předepisující odsouzení také neschválení knih zákonem také mít dané předem, jestliže vlastní závažnost a nebezpečí rozumnou legitimní výjimkou neudrží.⁹⁷⁶

„Pastýři duší v této věci takto nedobře předesílají svůj příklad, ale také jejich slova nemají takový účinek a zvláště otcové rodin otcovsky by měli učit a s pochopením připomínat, aby ke své spáse i jejich rodina v knihách o víře i zvycích integrovali své domovy i sami sebe k novým začátkům.“⁹⁷⁷ Proto upřímně a rozumně nehlídat diecézi, zdali hanebné knihy a zvláště jedná-li se o malé naplnění jedem, který je pro náboženskou víru a potažmo i nenávisť připraven, do stáda je rozléváno rovněž ke knihkupcům, stejně i jiným prodavačům nejvíce vpuštěný. Stejně v knihovnách, odkud se navzájem probírají. Jestliže „jejich“ způsob knih někde je zaséván, řadou napomenutí blízké pastýřům, kteří nekráčeji vpřed, věcmi mající jejich jistotu, která se k biskupům povznáší, jakožto se také dovolávající občanských úřadů k pomoci je zhoubným pro sevření knihkupců. Podobným způsobem se pečuje o knihy taktéž vychvalováním, které věřící jakkoliv způsobem, u kněží takto je ohrožováno, aby se takto knihy pohybovaly vpravdě katolicky, okřídlení se čistou zbožností,

⁹⁷⁵ Index zakázaných knih má svůj příběh až do dnešních dní. Podrobněji LOSKOT, F. *O indexech zakázaných knih: index římský a indexy české*. Praha: Volná myšlenka, 1911. ISBN neuvedeno; WOLF, H. *Index: der Vatikan und die verbotenen Bücher*. München: C. H. Beck, 2007. ISBN 978-3-406-54778-2; BUJANDA, J. M. *Index des livres interdits. 11. Index librorum prohibitorum, 1600-1996*. Montréal: Médiaspaul-Genève-Droz, 2002. ISBN2-600-00818-7.

⁹⁷⁶ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*, Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 49–50. ISBN neuvedeno.

⁹⁷⁷ Je vhodné zde také podotknout, že kardinál Schwarzenberg na I. vatikánském koncilu nedosáhl kýžené otázky po právech biskupa obecně. Již ve svém lednovém projevu upozorňoval koncilní otce na to, že se od biskupů stále očekává plnění svých povinností, ale práva ještě „dosud nebyla vyslovena a stanovena“. Dále upozorňoval na to, že biskupové nejsou „služebníci papežovi“, ale také mají dar Ducha svatého k tomu, aby ve svých diecích rozhodovali o tom, jaké publikace jsou kvalitní či ortodoxní, a jaké nikoliv. Avšak jak podotýká K. Schatz bylo na koncilu primární definovat pravomoc římského biskupa a na další projednání už nedošlo vpádem piemontských vojsk. Můžeme tedy jen uvést, že i jeho přátelé se na index dostali, tedy A. Güngher a J. Veith. Podrobněji HILGERS, J. *Der Index der verbotenen Bücher. In seiner neuen Fassung dargelegt und rechtlich-historisch gewürdigt*. Freiburg in Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1904. ISBN neuvedeno.

do rukou věrných dospívající.⁹⁷⁸ Překlady Písma od heretiků jsou úmorné, jakožto dnes široko daleko je rozsypano, všechna jsou zakázána. Katolické a prozkoumané verze s poznámkou „*ex sanctis Patribus*“ enbo jiného učení a katolických mužů, tak velice je těchto děl, kypějící v hojnosti.“⁹⁷⁹

„Nejvíce vůbec znepokojující je tak velice u věřících jako i u kněží jejich usazení, jakožto prospěšnost knih, zdravost učení, a které vpravdě ve prospěch je vybíráno, místy zvrácenými zaujímají přední místa. Péče o duše stejně tak věřící je zkoušena povzbuzováním, aby dobré knihy, které v různých směrech zbožné byly společensky vydávány a vypuzovala prodáváním za nízkou cenu, přichystané ke studiu, a předem upomínat lidi svou péčí podnikat vůči podezřelým knihám zahubující obchodníky, věřící jmenovitě odevzdávané a knihkupci, u kterých pohotově a také katolické knihy jednoduše přiřazují.“⁹⁸⁰

„Podle stávajícího učení katolické církve a praxe, jak napsal papež Lev X. (1475-1521) a tridentinum potvrdilo, a připomíná i klerici vyjádřením připojili, že knihy náboženské a věci posvátného jednání se vydají, jestliže se rozestře napřed biskupská licence⁹⁸¹ a také jeho delegace, a přitom zákoně a rovněž jejich představený. Knihy modlitební a zpěvníky, jako spolehlivé se mohou věřícím předkládat, prověřené ordináři přímo garantující. Taktéž se počítající knihy, jakkoliv přísně liturgické anebo rituály, které jestliže byli shledány nejprve a ve spisech zmíněny od Ordinářů vyslovená licentia typis vytepana nebo lidem známá, konstitucemi pontifika přísně jsou zakázány, taktéž zrovna tak používání, v zasvěcených činnostech by byly taktéž zakázány, všechny kterých se to týká a které byly

⁹⁷⁸ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 50. ISBN neuvédno.

⁹⁷⁹ Mezi knihy integrující zbožnost a kvalitní lekci patřil také breviář. V současnosti je to kniha počítána jako bohoslužebná, což ve své historii má své kořeny, neboť Liturgie hodin vznikla z toho důvodu, aby člověk při „cestování“ nemusel s sebou nést mnoho knih. Vytvořila se tedy „kniha“, která v sobě sdružuje jak Boží slovo, žalmy, tak i texty sv. otců. Podrobněji Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871. ISBN neuvédno; Karl J. HEFELE, *Konciliengeschichte*. Volume 4. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN neuvédno; Karl J. HEFELE, *Konciliengeschichte*. Volume 5. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN neuvédno; Karl J. HEFELE, *Konciliengeschichte*. Volume 6. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN neuvédno.

⁹⁸⁰ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*, Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 51–52. ISBN neuvédno.

⁹⁸¹ Biskupské licence jsou samozřejmě uplatňovány dodnes. Dlužno jen upozornit na to, že tato licence v sobě zahrnovala i zřízení oratoří a kaplí v klášterech. Dnes je rozšířená i na „Duchovní organizace“ nebo ta sdružují, která místní ordinář schválně a poskytne licenci v podstatě ke zřízení sakrálního prostoru. Podrobněji Martin GAŽI, (ed.). *Schwarzenbergové v české a střeoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008. ISBN 978-80-85033-10-6; GAŽI, M.; PAVELEC, P. (eds.), *Český Krumlov: od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2010. ISBN 978-80-85033-26-7.

opomenuty, jak již ustanovil papež Klement VIII. (1536-1605)⁹⁸², a Urban VIII. (1568-1644)⁹⁸³ potvrdil.⁹⁸⁴

Kardinál tak poukazuje na problematiku již výše zmíněných ustanovených např. mariologických článků víry. K těmto otázkám článků víry je zapotřebí knih, které jim pomohou objasnit či přiblížit se Božímu tajemství a působení jeho milosti v člověku. Zde se však objevuje také riziko vzhledem k publikování některých knih. S touto problematikou kardinál Schwarzenberg polemizuje, neboť sám říká, že „s odsouzením jím podporovaných a vydaných knih se zároveň odsuzuje i biskup oné diecéze, kde byly knihy vydány.“⁹⁸⁵

Vzhledem k tomu, co má být na koncilu vyhlášeno, je definování infalibility nejvyššího pontifika žádoucí. Nejučenější a nejrozsáhlejší věrní Svatému stolci jsou povoláni k tomu, aby co nejhbitěji tuto intimitu přirklí. Avšak pražský kníže-arcibiskup vyjadřuje, že setkává s těžkými a zlými obtížemi, neboť mu vnáší obavu odezvy u věřících i nevěřících.

⁹⁸² Nezbyvá než jen vyzvednout, že patřil mezi poslední „protireformační papeže“, neboli také činitele „katolické reformace“, kde se uplatňovaly závěry tridentina a s pomocí jezuitského řádu a kultu – zejména mariánského – se pokusil o zpětnou reintegraci protestantských reformátorů do lůna katolické církve. Podle K. J. Hefeheho tato reformační myšlenka vzešla z „dědictví“ Mistra Jana Husa. Podrobněji Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin*. Díl II. Řím: Křesťanská akademie, 1987. ISBN 80-7113-003-6; Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin*. Sv. 2. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-003-6. Tereza VACÍNOVÁ, *Dějiny- vzdělávání od antiky po Komenského*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. ISBN 978-80-86723-74-7; Jaroslava MENDELOVÁ, *Dekrety reformační komise pro Nové Město pražské z let 1627-1629*. Praha: Archiv hlavního města Prahy. Dolní Břežany: Scriptorium, 2009. ISBN 978-8086852-28-7; Karl T. F. GRÜN, *Die Gegenreformation und die Jesuiten*. Prag: Verlag des Vereines, 1871. ISBN neuvedeno. Theodor WIEDEMANN, *Geschichte der Reformation und Gegenreformation im Lande unter der Enns*. Vierer Band. Die reformatorische Bewegung im Bisthume Passau, im Bisthume Neustadt, im Niederösterreichischen Diöcesantheil von Salzburg und von Raab. Prag: F. Tempský, 1884. ISBN neuvedeno; Joachim BAHLCHE, *Glaubensflüchtlinge: Ursachen, Formen und Auswirkungen frühneuzeitlicher Konfessionsmigration in Europa*. Münster: Lit, 2008. ISBN 978-3-8258-6668-6; Ferdinand STEINHART, *Das gnadenreiche Prager Jesulein: das Heilige Römische Reich und unsere Zeit*. Wien: Mediatrix-Verlag, 1988. ISBN 3-85406-096-X; Petr JANTAČ, *Hledání Evropy: kapitoly z politických dějin evropské civilizace*. Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-372-1; Jan FIALA, *Hrozné doby protireformace*. Heršpice: EMAN, 1997. ISBN 80-901854-7-9; František ŠMAHEL, *Husitská revoluce*. IV. Epilog bouřlivého věku. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 1993. ISBN 80-85268-24-8; Dominik SIEBER, *Jesuitische Missionierung, priesterliche Liebe, sakramentale Magie: Volkskulturen in Luzern 1563-1614*. Basel: Schwabe, 2005. ISBN 3-7965-2087-1; Jiří BILÝ, *Jezuita Antonín Koniáš: osobnost a doba*. Praha: Vyšehrad, 1996. ISBN 80-7021-191-1; James BRODRICK, *Jezuita Petr Kanisius: (1521-1597)*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012. ISBN 978-80-7412-105-0; Antonín I. HRDINA – Hedvika KUCHAROVÁ, (eds.). *Kacířský proces s hrabětem F. A. Šporkem v právně-historickém a teologickém kontextu*. Ostrava: Key Publishing, 2011. ISBN 978-80-7418-097-2; BALCÁREK, P. *Kardinál František Ditrichstejn: 1570-1636: gubernátor Moravy*. České Budějovice: Veduta, 2007. ISBN 978-80-86829-30-2; SMÍŠEK, R. *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.* České Budějovice: Historický ústav Filosofické fakulty Jihočeské univerzity, 2009. ISBN 978-80-7394-165-9; Christian HECHT, *Katholische Bildertheologie der frühen Neuzeit: Studien zu Traktaten von Johannes Molanus, Gabriele Paleotti und anderen Autoren*. Berlin: Gebr. Mann, 2012. ISBN 978-3-7861-2622-5.

⁹⁸³ V krátkosti se jen zmiňme, že největší problematikou jeho pontifikátu byl tzv. heliocentrismus. Podrobněji Angiolo PROCISSI, *La collezione Galileiana della Biblioteca Nazionale di Firenze*. Roma: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, 1994. ISBN neuvedeno.

⁹⁸⁴ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 49–52. ISBN neuvedeno.

⁹⁸⁵ Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 280–281. ISBN neuvedeno.

V současnosti věřící primát magisterský a jurisdikční v nejvyšším pontifikovi shledávali jako rozumný. Tedy ve zbožnosti a povinnosti vůči Svatému stolci. Nic jistějšího pro celý čas nebylo lepší. S úmyslem však vyhlásit ji se kardinálovi začíná chvět srdce, neboť základy církve a vpravdě i její doktrína bude upevněna, ale nevěřící zahrnou církev novými pomluvami a vyzvedáním této materie i posměchem.⁹⁸⁶ Taktéž by bylo nemožné v této definované logice ho také hlásat a v samotné církvi provokující a zároveň vnášející žár světla, které svým vnesením prolamuje další hranice. Nehledě na to, že mezi teology vládne v této látce nesoulad.⁹⁸⁷ Dále už jen hovoří o tom, že existuje také mnoho nepravých knih, které se dotýkají Svatého stolce a tak magisterium církve by mělo zvážit způsob procedury výnosů, které činí kvalitu přijatelnosti osvěty, aby i „Congregatio Judicis“ zvážilo vymezení práv pro biskupy, kteří dle vlastní rozvahy a na svých působitích by mohli jakékoliv jiné knihy vydávat a rozšiřovat či ošetřovat.⁹⁸⁸

„Kristus jako Pravda v plnosti se vydala ne proto, aby se stala nadpřirozeným znamením bohaprázně strhující,⁹⁸⁹ jak ode všeho se zahaluje a je snadné, skrze svou nepevnost, sejít z cesty; ale poněvadž jakoby odvádění jakoužto cestou od oněch falsů přiřazovat nezávislost rozumných slov pravdivost v oněch nesprávně je pojednáno. Který klem samotné přirozenosti víry a vydaných křesťanských knih a kolem stále živého vědění o člověku k věření božskému toulajícím a v omylu ponechání v tomto čase mohli být vyškoleni. Není žádoucí proto vůči takovýmto způsobům omylů v cyklech přicházející katolické učení posilovat od všeho držící vystavovat a vyhlašování vyhrážovat.“⁹⁹⁰

Kardinál však pokračoval slovy, že „ustupuji ke schématu takto viděnému. Pozorujeme ovoce, které nám deputace k pozorování přednesla: věřte, závazek by byl užitečný mezi i povzbuzovanými; i ovocem mezi povzbuzovateli. Jedno je mi doposud na srdci, protože když

⁹⁸⁶ Podrobněji Rudolf SVOBODA, *První vatikánský koncil v českobudějovickém tisku v letech 1869-1870*. In: *sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. června 2006*. (eds.), SVOBODA, R. – WEIS, M. – ZUBKO, P. České Budějovice, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2006. ISBN80-85929-85-6.

⁹⁸⁷ In Lieber Secundus: De personis. Pars prima: De clericis, Sectio II. De clericis in specie, Titulus VII. De suprema potestate deque iis qui eiusdem sunt ecclesiastico iure participes. Caput V., De Legatis Romani Pontificis. Benedicti Papae XV. Codex iuris canonici (CICB), In: www.cattolicesimo.com/ChiesaCostituzione/.../CDC.h... [cit. 3.9.2013].

⁹⁸⁸ In Lieber Tercius: De personis. Pars quarta: De Magisterio Ecclesiastico, Benedicti Papae XV. Codex iuris canonici (CICB), In: www.cattolicesimo.com/ChiesaCostituzione/.../CDC.h... [cit. 3.9.2013].

⁹⁸⁹ Podrobněji Dietrich BONHOEFFER, *Etika*. Praha: Kalich, 2007. ISBN 978-80-7017-047-2; Martin WERNISCH, *Mystika a reformace: Theologia Deutsch – text a dějinný kontext*. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-834-1; Josef KAŠPAR, *Základy katolické věrouky*. Frýdek-Místek: Michael, 2004. ISBN 80-239-9998-2.

⁹⁹⁰ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 60–61. ISBN neuvedeno.

na počátku se vyslovalo *silentio*, přešlo se v hloubce nepřejcně. Ostýchající se vskutku otcové být pečliví, aby odvrátili pozornost od osobních názorů a učinili zadost samotným spisům.⁹⁹¹

„Tak velikou péčí se otcové tridentina přičiňovali, aby autoritou římského katechismu se staly ostatní knihy – v nejdůležitější materii církve – zárukou vydávání bezvadných katolických spisů.“⁹⁹²

⁹⁹¹ Kardinál Schwarzenberg zde prosazuje kritiku textu, která byla habitem spíše v univerzitním prostředí. Je to styl, který byl pravděpodobný v dialogu pražské univerzity i tübingské, neboť v době, kdy byl kardinál Schwarzenberg na svatovojtěšském stolci v Praze, tento dialog probíhal. Nehledě na to, že ve Wroclavi se scházeli – v později vymezeném Schwarzenbergova kroužku – s Kettelerem a Diepenbrockem. Podrobněji Wilhelm E. KETTELER, *Briefe von und an Wilhelmlm Wmmanuel Freiherrn von Ketteler, Bischof von Mainz*. Mainz: F. Kirchheim, 1879. ISBN nevedeno; Petr HRTÁNEK, *Antologie textů k dějinám české literární kritiky: XIX století*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008. ISBN 978-80-7368-586-7; Petr MELMUK, P. *Dějiny textu a doby Starého Zákona*. Praha: Husův institut teologických studií, 2011. ISBN 978-80-904964-2-2; David J. NOVOTNÝ, *Dramatické konflikty Bible: velmi vzdálený pokus o midras, anebo, několik praktických lekcí z dramaturgie*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1026-4; Pierre Marc de BIASI, *Génétique des textes*. Paris: CNRS, 2011. ISBN 978-2-271-07059-3; Filip ČAPEK, *Hebrejská Bible, její kánon a možnosti výkladu: kánon jako interpretační možnost rozvedená na pozadí díla B. S. Childse aj. A. Sanderse*. Jihlava: Mlýn, 2005. ISBN 80-86498-14-X; TANZER, V.; HAMERSKÝ, M. (eds.). *Karel Havlíček: soubor textů ke 150. výročí úmrtí Karla Havlíčka Borovského*. Brno: Institut Karla Havlíčka Borovského, 2007. ISBN 978-80-903078-4-1; Jaroslav PELIKÁN, *Komu patří Bible? Dějiny Písma v proměnách staletí*. Praha: Volvox Globator, 2009. ISBN 978-80-7207-712-0; Konrad von MEGENBERG, K. *Lacrima ecclesie*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 2010. ISBN 978-3-7752-1026-3.

⁹⁹² Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab onno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 51, Arnheim & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 61–62. ISBN nevedeno.

6 KAPITOLA

JAKÝ MĚL VZTAH KARDINÁL SCHWARZENBERG K OPOZICI NA I. Vatikánském koncilu?

Na Vatikánský koncil byl také přizván lord Acton (1834-1902),⁹⁹³ který měl zastupovat laickou obec. On také poukázal na úsilí v politickém dění Maďarů.⁹⁹⁴ Možná, že se právě od nich očekávalo, že i v rovině církevní politiky a správy by mohli vytěžít podobné umístění i na poli církevním.⁹⁹⁵ Nicméně z dosavadního badatelského odkrývání vatikánských událostí je příznačné, že právě lord Acton pozoroval velký vliv pocházející z Rakousko-Uherské monarchie. Již z dopisu Rauscherova Schwarzenbergovi z 12. prosince 1869 se ukazuje ani ne tak vliv jedné ze stran, nýbrž ze vzájemné spolupráce eiskopátu uherského s rakouským.⁹⁹⁶ Vídeňský arcibiskup v něm uvádí, že všichni maďarští biskupové od něho očekávali formální pozvání k členství v minoritě, což bylo skutečně pověřeným kardinálem Schwarzenbergem. Nicméně pražský kníže-arcibiskup nezastával dualistický princip vlády v monarchii a zasazoval se o federativní princip vlády. Jak sám uvádí na obnoveném zemském sněmu, kdy „*od časů ministerstva Belcrediho konečně kloní se jako historická šlechta vůbec k fedratistickému zřízení Rakouska a je v tuhém odporu k dualismu, takže se docela zdržuje účastenství v zasedání na sněmích a v Panské komoře vídeňské.*“⁹⁹⁷

⁹⁹³ Pro porozumění vztahu mezi minoritou a opozicí, Lordem Actonem a kardinálem Schwarzenbergem, je dobré uvést to, že Lord Acton byl dlouholetým přítelem I. von Döllingera, který s pražským knížetem-arcibiskupem měl vztah vzájemného repektování. Pokud jde o koncilní „vyjednávání“, tak je také dobré zde uvést, že mluvčím minority byl do konce června 1870 vídeňský arcibiskup J. O. Rauscher, což také umožňovalo, že kardinál Schwarzenberg mohl s „lehčí myslí“ vést dialog i s opozicí, ale především s majoritou. Podrobněji Klaus SCHATZ, K. *Ein Konzilszeugnis aus der Umgebung des Kardinals Schwarzenberg. Das römische Tagebuch des Salesius Mayer O.Cist (1812 – 1876)*. Limburg: Pallottinerdruck, 1975. ISBN neuvedeno; Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinal Schwarzenberg*. II. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1916. ISBN neuvedeno. Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinal Schwarzenberg*. III. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1917. ISBN neuvedeno.

⁹⁹⁴ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834-1902*. Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 141. ISBN neuvedeno.

⁹⁹⁵ Lord Acton patřil na I. vatikánském koncilu k laické Opozici a hovořil o tom, že v katolické církvi by měla stále trvat jistá pluralita správy církve, kde i nezasvěcené osoby by měly jurisdikci vzhledem například k přemístování kněží aj. Lord Acton viděl zařazení článku víry o infalibilitě papeže v hlubším posílení církevní hierarchie, která již teď omezuje svobodný rozvoj církve v právní i teologické oblasti. Což by vedlo k podobnému „násilnému jednání“ uvnitř církve, které soudobě pociťuje církevní stát jakoby „z druhé strany.“ vně církve Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834-1902*. Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s.114–115. ISBN neuvedeno.

⁹⁹⁶ Peter ZUBKO, *První vatikánský koncil a uhorský biskup*. In: *sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. června 2006*. (eds.), SVOBODA, R. – WEIS, M. – ZUBKO, P. České Budějovice, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2006, 48–54. ISBN80-85929-85-6.

⁹⁹⁷ Vít VLNAS, *Ecce Sacerdos magnus! Myslbečův Schwarzenberg podle Schönborna*. In: *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. (ed.), GAŽI, M. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 500–502. 978-80-85033-10-6.

Opozice na I. vatikánském koncilu velmi poukazovala na „královský charakter“ papežského úřadu,⁹⁹⁸ a možná, že díky tomuto charakteru vnímala opozice infalibilitu z „vnějšího“ úhlu pohledu, kdy při jeho definování by vnímali papeže jako „absolutistického vládce“. Nicméně i do dnešních dnů má „městský stát Vatikán“ výhradně monarchistický charakter.⁹⁹⁹ To, co již v Gálii se po francouzské revoluci se opouští, neboť se na tomto území vyzvedá charakter církve v klasickém pojetí katolické církve v podobě „communia“, se na Apeninském poloostrově nachází v otázce, zda již v evangeliu můžeme nalézt státní charakter křesťanství či katolicismu? Zejména pak s ohledem na vystoupení Pia IX., velký nacionalistický vliv se stupňuje i na průběh sjednocování Itálie, který měl také vyústit ve vytvoření ústavy. Dle některých zdrojů byl papež Pius IX. jako „mezi kovářinou a kladivem.“¹⁰⁰⁰ Přirovnání takto poukazovalo na nutnost reformy církevního státu s charakterem nacionálním. Široká veřejnost římská totiž spatřovala svůj nacionalismus v návratu k dávnému *antickému zřízení*, ale papež neměl v úmyslu tento požadavek přijmout, neboť ani nepočítal s vykonáváním velkých a radikálních transformací institucionální správy svého území. Podle některých historiků chtěl reformu učinit tak, že bude navazovat na již *stávající základy církve*.¹⁰⁰¹ Když ohlásil římskému lidu 11. února 1848, že nemůže přijmout jejich požadavky o podílení se na správě státu, duchovenstva a laiků, nevyvíjela se situace pro Svatého otce příznivě. Neboť do této doby se sympatie ke Svatému stolci ještě upíraly Římský lid, potažmo obyvatelé papežského státu, ho považoval za svého panovníka, který se pro ně může stát Svorníkem celé budoucí Itálie. Ale on, jakožto Klíčník království nebeského, sám prohlásil 29. dubna 1848, že „...vojsko je v tomto čase pouze formální.“ Tito muži, jejichž nadšený patriotismus nezná momentálně zábrany, nechtějí mi snad přinést vyhlášení války. Zatímco jsem hlavou jednoho náboženství, které chce jen pokoj a

⁹⁹⁸ Podrobněji Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX. II.*, Milano: Paoline, 1990. ISBN 88-215-1888-4; František X. HALAS, *Fenomén Vatikán*. Brno: CDK, 2004. ISBN 80-7325-03-4-9; Bohumil ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin. Díl VI. Doba probuzenského katolicismu (1848-1918)*. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2009. ISBN 978-80-7266-323-1; Kalus SCHATZ, *Ein Konzilszeugnis aus der Umgebung des Kardinals Schwarzenberg. Das römische Tagebuch des Salesius Mayer O.Cist (1812 – 1876)*. Limburg: Pallottinerdruck, 1975. ISBN neuvedeno.

⁹⁹⁹ Podrobněji František X. HALAS, *Fenomén Vatikán*. Brno: CDK, 2004. ISBN 80-7325-03-4-9.

¹⁰⁰⁰ Angelo ARA, *La Fase Liberale e Riformatrice di Pio IX. (1846 – 1848)*. In: *Sammelband Pius IX. und der Kirchenstaat in den Jahren 1860 – 1870*, ed. Hrsg. von Titus Heydenreich, Erlangen: Univ.-Bibliothek, 1995, s. 10–19. ISBN 3-930357-04-6.

¹⁰⁰¹ Již papež Řehoř XVI., a následně i papež Pius IX., sledoval proud *liberálního katolicismu* s velkou podezřívavostí, kterou čas od času vyjádřil i v podobě různých dokumentů, kde varuje před nebezpečím moderních názorů. Toto podezření pak později Pius IX. vyjádřil v „katalogu bludů.“ František X. HALAS, *Fenomén Vatikán*. Brno: CDK, 2004, s. 247. ISBN 80-7325-034-9.

svornost? Nuže, ohradím se. Evropa musí poznat násilí,¹⁰⁰² které jsem já podstoupil.“¹⁰⁰³ Břemeno, které nese nástupce apoštola Petra, Pius IX., je smutné a těžké, proto i bratrstvo sv. Michaela jakožto společenství modlitby, jak ho také kardinál Schwarzenberg zamýšlel, mělo posílit nejprve jejich členy ve víře, k mužnému osobnímu svědectví, potažmo v rodině, diecézi, a pak pozvednout solidaritu směrem k Římu. Když revolucionářům Svatý otec odepřel vojenskou pomoc proti Rakousku,¹⁰⁰⁴ obrátili se k jiným vůdcům, kteří jim tuto jednotu slibovali na základě ústavy. Král Viktor Emmanuel II. veřejnosti ústavu slíbil, kdežto Pius IX. zřízením komise (název komise byl zveřejněn *La Gazzetta di Roma* 14. února 1848) budil jejich nedůvěru, neboť byli tajní její pracovníci i jednání. Nicméně se italská veřejnost domnívala, že pokud bude stát vést pospolu duchovenstvo s laiky, bude i zaručeno blaho občanů.¹⁰⁰⁵ Nicméně papežovo úsilí „proměnit“ církevní stát na základech evangelia, kdy antické principy „vlády“ nebo spíše správy země nepozoruje jako šťastné východisko, bylo jednou z možností vymanění ze soudobé krize. Tím druhým východiskem se stále více nabízelo vyzvednutí Kristova náměstka v charakteru jeho neomylnosti. Avšak její pochopení koncilními otci bylo stále více obtížnější, a proto se nabízela možnost sestavení dekretu ve vztahu mezi církví a státem.¹⁰⁰⁶

Zejména pak do jaké role byl vsunut kardinál Schwarzenberg? Na některých místech v současných publikacích nacházíme spojitosti, které kardinála Schwarzenberga vkládají do postavení opozice vůči některým děním na I. vatikánském concilu, neboť se na jedné straně zasazoval o svobodné vyjadřování spolupracovníků a konzultorů, kteří nepatřili do „zasvěceného stavu posvátné hierarchie církve“. Na straně druhé schvaloval nahrazení tématu jednání, nikoliv o osobní papežské neomylnosti, ale o vztahu mezi církví a státem. I tato druhá otázka mu nebyla neznámá, neboť jako salzburský kníže-arcibiskup a primas Germanie se účastnil provinciální synody ve Fuldě.¹⁰⁰⁷

¹⁰⁰² Během papežova exilu v neapolském Gaetě, kam pravděpodobně 17. listopadu 1848 tajně unikl ve voze hr. Harcourta, byl pověřen nejněžší správou 41letý kardinál Antonelli jako státní sekretář. Friedrich GONTARD, *Die Päpste und die Konzilien*. Wien: Kurt Desch, 1963, s. 469. ISBN nevedeno.

¹⁰⁰³ Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX.* I. Milano: Paoline, 1990, s. 56–57. ISBN88-215-1889-2.

¹⁰⁰⁴ Papež Pius IX. vyzývá k modlitbě a skutkům zbožnosti k odvrácení bojů mezi Sardinii a Rakouskem na začátku r. 1859. WOLFSGRUBER, C.: *Friedrich kardinal Schwarzenberg*, II. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1916, s. 321. ISBN nevedeno.

¹⁰⁰⁵ Angelo ARA, *La Fase Liberale e Riformatrice di Pio IX. (1846 – 1848)*. In: *Sammelband Pius IX. und der Kirchenstaat in den Jahren 1860 – 1870*, ed. Hrsg. von Titus Heydenreich, Erlangen: Univ.-Bibliothek, 1995, s. 1 –20. ISBN 3-930357-04-6.

¹⁰⁰⁶ Podrobněji Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinal Schwarzenberg*, III. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1917. ISBN nevedeno; VOCELKA, K. *Die Familien Habsburg und Habsburg-Lothringe: Politik – Kultur – Mentalität*. Wien: Böhlau, 2010. ISBN 978-3-205-78568-2.

¹⁰⁰⁷ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798*

6.1 Zasedání ve Fuldě r. 1848 v otázce politicko-církevního poměru

Oficiální zápis zasedání komise pro záležitosti diplomaticko-církevní s pověřením přípravou materiálů s předsevzetím na budoucí vatikánský koncil. Jednalo se o zasedání 1. a hierarchové se zdržovali od rána 19. září 1867 poblíž jeho eminence pana kardinála Reinacha, presidenta komise. Byli také přítomní: mons. Berardi,¹⁰⁰⁸ Franchi, Giuseppe Maria Papardo (1819-1883), Ferrari, Angelo Maria Jacobini (1825-1886)¹⁰⁰⁹; reverendisimi: P. Guardi, pan opat Trinchieri; Matera, sekretář konsultor. Nepřítomný byl pouze mons. Gizzi.¹⁰¹⁰

Arcibiskup salzburský měl přímo od Svatého otce jeden dopis, který jim oznamoval příští shromáždění biskupů z Německa a to blízko hrobu sv. Bonifáce ve Fuldě. Je také zajímavé uvést, že na provinciálním koncilu v Praze r. 1860 kníže-arcibiskup Schwarzenberg zdůrazňuje úctu k ostatkům svatých, neboť je spjatá s apoštolskými relikviemi na Vatikánském pahorku, kdy skrze tento charakter zbožnosti se prohlubuje a objasňuje i současného svatopetrského nástupce a potažmo apoštolský duch celé katolické církve.¹⁰¹¹ Proto tedy urychlené svolání do Fuldy bylo dáno s blížícím se konáním všeobecného koncilu. Dále Jeho svatost určila vhodné téma na schůzku: tedy záležitosti politicko-náboženské. Podklady se tudíž zmínily dopisem arcibiskupovi ze Salzburgu a jeho prelátům. Jednalo se o znovu svolané shromáždění a to na památku druhého setkání, které si uchovali němečtí biskupové z r. 1848 ve Würzburgu a z něho vytvořená dobra. Již zde vzešel impuls volby velkodušné myšlenky, jež v průběhu času neměla zaniknout. Proto v odstranění jakýchkoliv pochybností a v předcházení jakýchkoliv obtíží, se měla možnost

priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 116–119. ISBN neuvvedeno.

¹⁰⁰⁸ Podrobněji Giuseppe MICHELI, *Lettere di mons. Berardi, vescovo di Ajaccio, al cardinale Farnese.* Milano: Istituto editoriale scientifico, 1926. ISBN neuvvedeno.

¹⁰⁰⁹ Dlužno dodat, že A. M. Jacobini se stal patronem mnoha římských kongregací. V průběhu I. vatikánského koncilu byl také předsedou přípravných komisí. Podrobněji MANSI, D. G. *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab onno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta.* Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924. ISBN neuvvedeno; MANSI, D. G. *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab onno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta.* Tomus 52, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924. ISBN neuvvedeno. Pro ilustraci celkové rodiny podrobněji Franco JACOBINI, *Terrae Cirithiani, Storia di Genzano e della mobile Famiglia Jacobini.* Roma: Publishing Editore, 2001. ISBN 88-88415-07-6.

¹⁰¹⁰ Podrobněji Giacomo MARTINA, *Pio IX. e Leopoldo II.* Roma: Pontifica Università Gregoriana, 1967. ISBN neuvvedeno; Giacomo MARTINA, *La chiesa nell'età dell'assolutismo, del liberalismo, del totalitarismo/ 2. L'età dell'assolutismo.* Brescia: Morcelliana, 1978. ISBN neuvvedeno; Giacomo MARTINA, *Storia della Chiesa da Lutero ai nostri giorni.* Brescia: Morcelliana, 1993-1995. ISBN 8837215177.

¹⁰¹¹ Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX.* Prag: Caroli Bellmann, 1863, s. 94. ISBN neuvvedeno.

zrodit tichým návrhem Svatému otci, již v odpovědi pontifikovi. Zatímco šlo biskupům o schválení jejich návrhu, později se však nezdálo až tak výhodné, neboť pontifik setkání skoro režíroval a také jim decentně vyzvedl body, které by se potom příhodně vyhlásily, dle potřeby, anebo v příslušné diecézi by se muselo částečně vzít v úvahu, jak vhodně interpretovat výnosy Svatého stolce.¹⁰¹² Svatý otec chtěl vyhovět i přijmout různá řešení, které by pak bylo bod po bodu možno proběhnout způsobem, který by příslušel a z toho také vyplynulo umístění Sekretariatu.¹⁰¹³

Závěry v této záležitosti byly dány nejvýznačnějším kardinálem-presidentem, který byl zmocněný záměr vysvětlit, a který byl také ustanoven v zřízení Výboru, který by byl spíše k přípravě a studiu církevních materiálů. Ať už spojeny s církevní politikou, anebo s jinými materiály, které by musely být probírány na budoucím koncilu. Záměrem pana kardinála bylo, aby se předem určilo to, co jsou materiály poskytnuté skutečně vhodné – v rozhodnutí koncilním – v oněch záležitostech církevně-politických, jaké všeobecně mají pro až po osvojení si opatření a míry působení proměnlivých okolností v politice, a vhodně uchovat její nezměnnost principů církve a k opravě v lepší způsob možností provedení účtyhodných svých zákonů: co se tudíž vzhledem k činům politiky a k civilním zákonům, že mají způsobit rozdělení stávajících a činy zákonodárné církve se zřetelem k různosti států a vlád, mající jejich základy chybné principy a v neblahém moderním učení rovné veřejnosti, věci jejich činů Svatému stolci se vztahují v těchto záležitostech mohou podávat nemalý niterní jas v těchto věcech učiněny chybně a falešném učení, že se musí vytvořit objekt například na příštím koncilu. Mínil a proto je lepší, co se vypracovalo v našem Výboru, se musí rozšířit v bodech učení, že v těchto záležitostech politicko-církevních se muselo

¹⁰¹² Z hlediska historického kontextu můžeme podrobněji nahlédnout. Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Oesterreichs Theilnahme an den Befreiungskriegen. Nebst einem Angang „Briefwechsel zwischen den Fürsten Schwarzenberg und Metternich“*. Prag: Caroli Bellmann, 1887. ISBN neuvedeno. Dále Massimilino VALENTE, *Santa Sede ed Europa centro-orientale tra le due guerre mondiali: la questione cattolica in Jugoslavia e in Cecoslovachia*. Soveria Mannelli: Rubbettino, 2011. ISBN 978-88-498-2928-0.

¹⁰¹³ Z hlediska historického jsou modifikace „státního sekretariátu“ velmi pohnuté, neboť počátky můžeme nalézt v tzv. „camera segreta“, kdy v době papeže Martina V. probíhaly tajné schůzky cca 12. kardinálů, jež se zabývaly jednáním s vládci soudobých císařství. Pozdější název „secretaria apostolica“ pochází z období Inocence VIII. (1487), kdy bylo zřízeno pro úřední korespondenci. Členů již bylo cca 24 sekretářů, jež jejich mluvčí byl označován jako „secretarius domesticus“. Papež Lev X. již uděloval pověření k politickým aktivitám, ale také správou papežského státu. Větší důležitosti nabyl po Tridentském koncilu, kdy se začala od Apoštolské kanceláře přebírat státní záležitosti, jak papežského státu, tak i diplomacie. Od Inocence X. se počítá, že tento sekretariát má charakter až po r. 1870, kdy papežský stát zanikl. Proto Pius X. konstitucí *Sapienti Consilio* z 29. června 1908 se tato forma úřadu změnila na poradní papežský orgán. Další změny podoby nacházíme po II. vatikánském koncilu (apoštolskou konstitucí *Regimini Ecclesiae Universae* z 15. srpna 1967), zejména pak motem proprio *Quo aptius*, papeže Pavla VI., z 27. února 1973, kdy ukončil činnost Apoštolské kanceláře a zrušil úřad kardinála-kanceláře. Současná podoba je dána papežem Janem Pavlem II., který státní strukturu sekretariátu určil apoštolskou konstitucí *Pastor Bonus* z 28. června 1988. Podrobněji George WEIGEL, *Svědek naděje – životopis Jana Pavla II.* Praha: Práh, 2005. ISBN 80-7252-114-4.

v posledním čase stát předmětem jednání a diskusí Svatého stolce. A doplnil, třebaže nemusí příslušet k našemu výboru zabývající se omyly a učením, bylo by proto mnohými příhodnými spojitostmi. Všechny spory v učení by se shromáždily na půdě politicko-církevní a z poznaného v jakém způsobu je možné je nalézt, především rozpoznajte a naneste posvátné kongregaci ony záležitosti církevně mimořádné pro sdělení, pak vyhledané výsledky do výboru zavést pro jednání o materii učení, aby se z toho všeho mohl učinit výčet z jejich prací.¹⁰¹⁴ Nemaje v tom pochyby, řekla jeho eminence, že mu činy Svatého stolce v politicko-církevních mají zkušenosti nemalé a nelehkých úprav v přímo všeobecné církvi, že mohou tudíž se považovat jako jeden historický podnik rovněž stejný; jaký musel nutně být obsazený k příkladu a pečlivě uvážený ve všech pracích k příštímu koncilu vztažených v disciplině církevní:¹⁰¹⁵ že by bylo tudíž vhodné a také nutné, že všechny zmíněné činy Svatého stolce, jsme byli svorní, nebo vyjímečně poskytnutá privilegia,¹⁰¹⁶ usnesení atd. Přijdou naučení ve vztazích, které mají rovně společný předpis, příbuzný sdělený výsledky v záležitostech učení Výboru pro disciplinu: činící především opětne označení důvodů a soudnosti, které mají rozhodnout rovněž Svatý stolec a učinit myšlenkové úpravy: a které konečně by prospívaly ku příkladu k diskusím nad nějakými obecnými záležitostmi, které v přítomnosti okolností mají velký význam, a které mohou posloužit připevněním k principům, v jakých církev bude mít řízení ve vymezeních jako

¹⁰¹⁴ Jednání v těchto otázkách mělo širší konotace. Podrobněji Ignaz FUCHS, *Geschäftsordnung des Böhmschen Landtages = Jednací řád pro český sněm zemský*. Prag: Ignaz Fuchs, 1867. ISBN neuvedeno; Hynek FUCHS, *Návod pro poručníky*. Praha: Hynek Fuchs, 1885. ISBN neuvedeno; Christian F. PLODEK, *Církevní mapa arcibiskupství Pražského*. Praha: Hynek Fuchs, 1891. ISBN neuvedeno; Christian F. PLODEK, *Politicko-církevní mapa Markrabství moravského a Vévodství slezského*. Praha: Metličany, 1897. ISBN neuvedeno; Silvio PELLICO, *Silvia Pellika: O povinnostech člověka – rozprava k jinochu*. Praha: K. Schreyer a Hynek Fuchs, 1863. ISBN neuvedeno.

¹⁰¹⁵ Dle některých pramenů se güntherianismus „nejvíce“ ujímal v dialogích s Jednotou, která od poloviny 19. století modifikovala svou teologii. Z dalších historických dokumentů je právě toto filosoficko-teologické schéma velmi oblíbené nejen u mládeže, ale právě v dialogu mezi různými konfesemi. Podrobněji Jan A. KOMENSKÝ, *Obráz Jednoty česko-bratrské, čili, Jana Lasitského historie o původu a činech Bratří Českých kniha osma: jenž jest o obyčejích a řádech, kterýchž mezi sebou užívají, pro potřebu církve Boží obzvláště vydaná v Lešně Polském*. Praha: Spolek Komenského, 1869. ISBN neuvedeno; Petr KOKAISL, *Geografie náboženství*. Praha: České zemědělská univerzita, 2009. ISBN 978-80-213-1935-6; Martin WERNISCH, *Politické mfyšlení evropské reformace*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-039-8; Gerhard L. MÜLLER, *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-259-6; Jana KREJČOVÁ, *Arcibiskupský kněžský semináře v Olomouci: data, osoby, budovy*. Olomouc: Arcibiskupský kněžský seminář v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-254-7970-4.

¹⁰¹⁶ Podrobněji Václav PÍCHA, *Vznik a rozvoj českokrumlovské prelatury v letech 1655-1994: historicko-právní pojednání*. Olomouc: Společnost pro dialog církve a státu, 2008. ISBN 978-80-904046-1-8; Martin ŠANDERA, *Dokumenty k dějinám českého středověku a raného novověku II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-042-9.

máme při jednání u začínajících záležitostech politicko-náboženských: jako například by mohla dobře růst otázka ohledně konkordátů, privilegií, udělování pravomocí atd.¹⁰¹⁷

6.2 Jaký měl význam pro kardinála Schwarzenberga uzavřený konkordát s Rakouskem r. 1855

Konkordát uzavřený 18. srpna 1855 mezi Svatým stolcem a habsbursko-lotrinskou monarchií znamenal pro kardinála Schwarzenberga sice významný počín, ale také jistou dávku zklamání, neboť dohoda poskytující pravomoci v oblasti kultury, výchovy, školství a manželského práva se povedla jen částečně, neboť mu šlo například o „totální“ kontrolu katolické církve nad školstvím, což se nezdařilo. Školství bylo pro kardinála Schwarzenberga zásadní, jak bylo nejvíce známé z jeho řeči v období uzavírání konkordátu¹⁰¹⁸ a následné zářijové úpravy.¹⁰¹⁹ Na druhém místě bylo důležité uzavírání manželských svazků.¹⁰²⁰

¹⁰¹⁷ Celkový soubor práv, privilegií a dalších relací mezi Svatým stolcem a státem je všeobecně pokládán za konkrétní formu konkordátu. Podrobněji Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinal Schwarzenberg*. II. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1916. ISBN neuvedeno; EFMERTO VÁ, M.; SAVICKÝ, N. (eds.). *České země 1848-1918, Od březnové revoluce do požáru Národního divadla*. I. díl. Praha: Nakladatelství Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-171-4; Václav VALEŠ, *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-135-9; Jakob BEYHL, *Deutschland und das Konkordat mit Rom*. Würzburg: Perschmann, 1925. ISBN neuvedeno; Johannes DANZIGER, *Beiträge zum preussischen Konkordat vom Jahre 1929*. Breslau: R.- u. staatswiss., 1951. ISBN neuvedeno; Beier WALTER, *Ist durch die Revolution die neuen Verfassungen des Deutschen Reiches und des Landes Preussen und das neue preussische Konkordat eine Änderung in den rechtlichen Verhältnissen der römischen Kurie zu Preussen eingetreten?* Breslau: Schreber, 1932. ISBN neuvedeno; Schimmelpfennig BERNHARD, *Könige und Fürsten, Kaiser und Papst nach dem Wormser Konkordat*. München: Oldenbourg, 1996. ISBN 3-486-55033-0; František DIVIŠ, *Konkordát a škola: řeči duchovní*. Praha: F. Diviš, 1868. ISBN neuvedeno; Max BIERBAUM, *Das Konkordat in Kultur, Politik und Recht*. Freiburg: Verlag, 1928. ISBN neuvedeno; Jan SIKÁ, *Konkordát všelikým vinem nešťestím, co Rakousko dilem již sužuje, dilem ještě bude sužovati: satirická báseň*. České Budějovice: Nákladem knihkupectví F. Zdarssy, 1862. ISBN neuvedeno; August FRANZEN, *Malé dějiny církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-082-3; Franco CAJANI, *Mons. Paolo Ballerini testimone dell'attuazione del Concordato tra Stato e Chiesa stipulato a Vienna nel 1855*. Besana: Edizioni GR, 1993. ISBN neuvedeno; Richard CHARMATZ, *Das österreichische Konkordat mit Rom*. Berlin: Schwetschke, 1905. ISBN neuvedeno; Hugo BALTZ-BALZBERG, *Die österreichische Verfassung und das Konkordat vom 1. Mai 1934: ein praktischer Führer mit Inhaltsübersicht und Schlagwortverzeichnis*. Graz: Styria, 1934. ISBN neuvedeno; Antonín I. HRDINA, *Prameny ke studiu kanonického práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-039-0; Adriányi, GÁBOR, *Die Stellung der ungarischen Kirche zum österreichischen Konkordat von 1855*. Roma: Edizione, 1963. ISBN neuvedeno; Karl VOCELKA, *Verfassung oder Konkordat? Der ublizistische und politische Kampf der österreichischen Liberalen um Die Religionsgesetze des Jahres 1868*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1978. ISBN neuvedeno. Dále již s Československem nebyl uzavřen konkordát, ale smlouva s Vatikánem pod názvem „Modus vivendi“. Podrobněji Antonín HOBZA, *Modus vivendi: Politický konkordát uzavřený mezi vládou československou a Vatikánem*. Praha. Vlastním nákladem, 1930. ISBN neuvedeno; Antonín HOBZA, *Proti snahám o konkordát: řeč prof. dr. Ant. Hobzy, přednesená dne 31. ledna 1926 v sále „Radia“ na Vinohradech*. Praha: Svaz národního osvobození, 1926. ISBN neuvedeno.

¹⁰¹⁸ Podrobněji Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Dvě řeči 1850 a 1854, při památných slavnostech v Karlíně*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1854. ISBN neuvedeno.

Nicméně dlužno říci, že situace se již nacházela po Tolerančním patentu¹⁰²¹, vydaném „ve jménu“ císaře Josefa II. 13. září 1781 v Čechách, na podnět knížete Egona z Fürstenberka, tiskem zveřejněn česky až 30. října téhož roku.¹⁰²² Podle A. Coretha Josef II. učinil svým vyhlášením jistou zkoušku zbožnosti vzhledem k *pietas austriaca*.¹⁰²³ Jednalo se tak o prověření zbožnosti v celé monarchii, zda byla jen formální nebo osobní, neboť podle některých historiků císařskou tolerancí k jiným konfesím se zničil charakter monarchie v Čechách nazývaný také *pietas habsburgica*.¹⁰²⁴ O několik let později v r. 1850 byl však císařskými patenty Františka Josefa I. ukončen stav „policejní církve“, který nastavil Josef II. Církevní správa se opět dostala do rukou biskupů. Avšak nacionální otázka, která od začátku 19. století stále více nabývala na síle, vyústila kolem r. 1848, kdy i na Apeninském poloostrově se tíhlo po jednotném Italském království, a měla svůj „dominantní“ náboženský charakter.¹⁰²⁵

V Rakousku se zjevně dalo počítat s tím, že příchozí naděje soudobé společnosti jsou hodně vzdálené od představ kardinála Rauschera. Vídeňský arcibiskup měl vizi „středověkého katolicismu“, která však příliš neodpovídala soudobému očekávání. Podoba křesťanského státu středověku by již přinesla více rozporů v otázce sociálního a rodinného života, které se hodně nasměrovaly k otázkám manželských svazků. Kardinál Rauscher tedy musel zvažovat jiný model souvztažnosti mezi státem a církví, již jen z toho důvodu, že všeobecný soulad se měl vztahovat na všechny stranyiše. Včetně Uherska, které by přispělo k posílení jednoty monarchie, a vídeňský kardinál by měl pojištěnou podporu církve v politické restauraci iniciovanou s r. 1848. Na druhé straně, římská kurie, zaměstnána

¹⁰¹⁹ Podrobněji Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinal Schwarzenberg*. II. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1916. ISBN neuvedeno; Cölestin WOLFSGRUBER, *C. Friedrich kardinal Schwarzenberg*. III. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1917. ISBN neuvedeno.

¹⁰²⁰ Podrobněji Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN neuvedeno; Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Acta et statuta synodi Dioecesanae Pragensis, anno domini MDCCCLXIII*. Prag: Caroli Bellmann, 1864. ISBN neuvedeno.

¹⁰²¹ Z. R. Nešpor hovoří o obtížích spojených se soužitím odlišných tradic protestantských vůči katolické. Zvláště jednalo-li se o luterány (augsburského vyznání) a reformované (helvítského vyznání) i přes to, že nebyli pronásledováni, z náboženského hlediska však patřili k „věřícím druhé kategorie.“ Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby: Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Nové Město nad Metují: Albis international, 2006, s. 116. ISBN 80-86971-06-6.

¹⁰²² Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX*. I., Milano: Paoline, 1990, s. 217–218. ISBN 88-215-1889-2.

¹⁰²³ Tomáš MALÝ, *Smrt a spása mezi tridentinem a sekularizací. Brněnští měšťané a proměny laické zbožnosti v 17. a 18. století*. Brno: Maticе moravská, 2009, s.46–47. ISBN 978 -80 -86488 -60 -8.

¹⁰²⁴ Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby: Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Nové Město nad Metují: Albis international, 2006, s. 59–60. ISBN 80-86971-06-6.

¹⁰²⁵ Smlouva Svatého stolce s Itálií proběhla 11. listopadu 1929, kdy vznikl „Stát Vatikán“, a papež přestal být „vatikánským vězňem“. Podrobněji František X. HALAS, *Fenomén Vatikán*. Brno: CDK, 2004. ISBN 80-7325-03-4-9.

vlastní v tomto momentu v analogickém jednání s ostatními zeměmi, se rakouský císař snažil za každou cenu o soulad mezi Apoštolským stolcem a habsbursko-lotrýnskou monarchií a chtěl vytěžit z této situace prospěch pro udělení konkordátu exemplárního. Tedy absolutně v souladu ve vážnosti katolické doktríny a kanonickém právu. Proto se tedy přiklonilo k požadavkům, které byly navrženy kardinálem Josefem Otmarem von Rauscherem (1797-1875), knížetem-arcibiskupem vídeňským (1853-1875), které se nejprve nechápaly jako ústupek státu, ale jako aplikace počátku ultramontanismu, jasně formulované a konečně rozpoznávané Rakouska v jistém charakteru *piestas austriaca*.¹⁰²⁶

Kardinál Rauscher, který byl oficiálně zplnomocněn císařem, se po „předání“ všech požadavků z Říma ujal „sestavování“ této vzájemné dohody, čímž se mu podařilo na jedné straně posílit autoritu Vídně v celé říši, ale to však neslo tristní „náboj“, neboť ne všichni biskupové s tímto charakterem konkordátu byli spokojeni. Ale přesto však celou tíhu závazků nesli především v přesvědčení o společné službě církvi a své domovině.¹⁰²⁷ Na straně druhé byl Konkordát sice podepsán 18. srpna 1855,¹⁰²⁸ ale byl vnímán ve velkém vlivu principů ultramontánů, tj. v prvenství jurisdikce papeže a hodnotou autonomní církevní rovnosti, která byla také „otisknutá v moci zákona“. Což také mělo mít za úkol vnášení do společnosti privilegií katolické církve ve vnitřním státě, čímž se do jisté míry opakoval „starobylý“ charakter dohledu biskupů na všech velkých učilištích vyhlášením církevního tribunálu a dostatečně limitující nekatolíky.¹⁰²⁹

Velký a neblahý odraz tato smlouva vnesla do názoru liberální veřejnosti, která vůči hlavě státu v Rakousku se vyjadřovala: „nabyl jsem tedy dojmu – následně to prohlásil Karel Vilém Auersperg (1814-1890) – že Dohodou, se kterou Rakousko z věku XIX přišlo, učinilo v hromadu popela svůj Josefinismus z věku XVIII.“¹⁰³⁰ Ale větší dojem byl v cizině,

¹⁰²⁶ Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX.* I., Milano: Paoline, 1990, s. 218. ISBN 88-215-1889-2.

¹⁰²⁷ Podrobněji Cölestin WOLFSGRUBER, *Joseph Othmar Cardinal Rauscher: Fürsterzbischof von Wien: Sein Leben und sein Wirken.* Freiburg im Breisgan: Herdersche Verlagshandlung, 1888. ISBN neuvedeno.

¹⁰²⁸ Podrobněji Franco CAJANI, *Mons. Paolo Ballerini testimone dell'attuazione del Concordato tra Stato e Chiesa stipulato a Vienna nel 1855.* Besana: Edizioni GR, 1993. ISBN neuvedeno; Richard CHARMATZ, *Das österreichische Konkordat mit Rom.* Berlin: Schwetschke, 1905. ISBN neuvedeno; Hugo BALZ-BALZBERG, *Die österreichische Verfassung und das Konkordat vom 1. Mai 1934: ein praktischer Führer mit Inhaltsübersicht und Schlagwortverzeichnis.* Graz: Styria, 1934. ISBN neuvedeno; Antonín I. HRDINA, *Prameny ke studiu kanonického práva.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-039-0; Adriányi, GÁBOR, *Die Stellung der ungarischen Kirche zum österreichischen Konkordat von 1855.* Roma: Edizione, 1963. ISBN neuvedeno; Karl VOCELKA, *Verfassung oder Konkordat? Der úblyzistické und politické Kampf der österreichischen Liberalen um Die Religionsgesetze des Jahres 1868.* Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1978. ISBN neuvedeno.

¹⁰²⁹ Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX.* I., Milano: Paoline, 1990, s. 218–219. ISBN 88-215-1889-2.

¹⁰³⁰ Pro doplnění zde můžeme uvést, že byl od r. 1840 ve Sněmu království Českého a byl proslulý také tím, že byl v opozici vůči Metternichovým reformám. Od r. 1861 byl členem Panské sněmovny Říšské rady a do roku

kde jak „konkordát ve stylu středověkém“, jež byl uznáván jako „rána obuškem na hlavu z Francie“, který byl uznáván za velikého šampióna principů z r. 1789. Jednalo se tak zdánlivě o velké vítězství Svatého stolce,¹⁰³¹ ale bylo to vítězství krátkozraké, neboť v sobě drželo příliš málo již známé principy moderní politiky, a především ve svém utváření, bylo řečeno příliš dojemně, že se stalo inspirující ve své teoretické koncepci pro další společnosti v Evropě. Duchovní uvážení této dohody bylo i pro Evropu zneklidňující a v Rakousku se docházelo k názorům, že by bylo lépe spokojit se s úspěchem méně velkolepým. I přesto, že se uvažovalo nad tím, aby se mohla katolická církev více rozvíjet, neboť josefinismus rozvoj „katolický“ spíše zamezil, bylo v povědomí, že je třeba, aby nastoupila také nová orientace, jenž by více byla rozhodující směrem k centru křesťanství s ohledem na modernizující se společnost.¹⁰³² Jednalo se především o nový charakter ústavy států v Evropě, které již ve svém charakteru omezovaly „práva“ Svatého stolce, kdy i některé konkordáty, které byly uzavřeny byly zvažovány ke zrušení¹⁰³³ a to i bez svolení Svatého stolce.¹⁰³⁴

Vídeňský arcibiskup se svými pracovníky ve Výboru vypracoval principy smlouvy v těchto důležitých bodech: 1/ definování charakteru vzájemných vztahů s okolními státy a jejich vládami; 2/ vzájemné porovnání charakteru dohody mezi jednotlivými státy a Svatým stolicem a to v míře ústupků, jež přinesla jejich konkrétní církevní politika; 3/ a v poslední řadě také poukázání na speciální privilegia a udělení pravomocí, které měly zřetel

1867 jejím prezidentem a byl také ministerským předsedou Předlitavska, ale pouze do r. 1868, neboť podal demisi z důvodů rozdílných politických názorů s říšským kancléřem Friedrichem F. von Beustem. Podrobněji Friedrich F. BEUST, *Oesterreichs Neutralitäts – Politik, und das Künftige Verhältniss der österreich – ungarischen Monarchie zu Deutschland*. Pest: Ludwig Aigner, 1870. ISBN nevedeno; Friedrich F. BEUST, *Herr von Beust der grosse Regenerator Sachsens und Oesterreichs*. Schleiz: C. Hübscher'schen Buch handlung, 1870. ISBN nevedeno; Friedrich F. BEUST, *Graf Beust und der Oesterreichische Oekonomist*. Wien: E. Schlieper, 1870. ISBN nevedeno; Friedrich F. BEUST, *Erinnerungen zu Erinnerungen*. Leipzig: Müller, 1881. ISBN nevedeno; Friedrich F. BEUST, *Aus drei Veiertel-Jahrhunderten: in 2 Bänden*. Stuttgart: J. G. Cotta'sche Buchhandlung, 1887. ISBN nevedeno.

¹⁰³¹ Podrobněji Michele MACCARRONE, *Vicarius Christi*. Verona: Edizione, 1952. ISBN nevedeno; Michele MACCARRONE, *La cattedra lignea di S. Pietro in Vaticano*. Roma: Tipografia Poliglatta Vaticana, 1971. ISBN nevedeno; Michele MACCARRONE, *Apostolicità, episcopato e primato di Pietro*. Roma: Lateranum, 1976. ISBN nevedeno; Michele MACCARRONE, *Il Concilio vaticano I. e il „Giornale“ di mons. Arrigoni*. Roma: Editrice Antenore, 1966. ISBN nevedeno.

¹⁰³² Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX. I.*, Milano: Paoline, 1990, s. 219. ISBN 88-215-1889-2.

¹⁰³³ Ke zrušení konkordátu rakouskou vládou došlo 30. června 1870, kdy pod záminkou „změny charakteru katolické církve“ se zároveň také změnila smluvní strana, tedy Svatý stolec. Podrobněji Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinal Schwarzenberg*. II. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1916. ISBN nevedeno; Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinal Schwarzenberg*. III. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1917. ISBN nevedeno.

¹⁰³⁴ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johanes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab onno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 116–118. ISBN nevedeno.

v odlišných bodech vzhledem k disciplině, církevnosti a byly učiněny s vládami a které pořád existují. Kardinál Schwarzenberg hovořil až na samotném vatikánském kncilu o svém návrhu: O privilegiích¹⁰³⁵ v tom smyslu, že nejobtížnější záležitostí je z delikátů, která je vlastní všem věcem civilním, jež jsou přímo od církevních zákonů odděleny. A také z formy vlády, která je ve stejném smyslu konstituována. Protože kdekoliv na zemi každým dnem víc a více nabývá na síle, jak můžeme shledávat jakýkoliv způsob nebezpečí nebo ztráty síly jít kupředu, která by však z „privilegiis catholicis regibus“¹⁰³⁶ mohla jmenovat biskupy, kanovníky a jiné povinnosti posvátné koncese, které v církvi dobrem přetéká. I když týž způsob privilegií se stupňuje v nesváru, maje hůl v ruce, u mnohých nihilistů – v jejich mínění. Proto tedy ekumenický koncil s celou církví jej popírá, i přesto má dluh společného rozpoznání. V budoucnu je tedy zapotřebí stanovit čas i místo koncilu, aby se na něm došlo k jakémukoliv způsobu dohody, aby se reguloval nebo vybrala starobylá a jí vlastní zpětná forma poznání. Na druhé straně „privilegia fori“¹⁰³⁷, které klerici i v církvi lidé dobré zbožnosti a starobyle pozorují službu, každým dnem nese se kdekoliv je rozbíjena a popírána. Tímto způsobem nemožné je v rukou udržet, neboť je dosti patrné a od kohokoliv oznámené, že se duchovenstvo tohoto práva zřikávají, anebo když už jsou tváří v tvář postaveni tohoto práva užít, jsou jim v tom „ruce svázány.“ Naše dny obhajoby pravdy a náboženství zvláště užitečné a úrodné jsou tam, kde kněží v zákonech ostatní

¹⁰³⁵ Johann FRIEDRICH, *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871, s. 284–285. ISBN neuvedeno.

¹⁰³⁶ Podrobněji Patrick F. MORAN, *History of the Catholic archbishops of Dublin since the Reformation*. Dublin: J. Duffy, 1864. ISBN neuvedeno; Alphons BELLESHEIM, *History of the Catholic Church of Scotland: from the introduction of Christianity to the present day*. Edinburgh: W. Blackwood, 1887. ISBN neuvedeno; Alphons BELLESHEIM, *Giuseppe Cardinal Mezzofanti: Ein Lebensbild aus der Kirchengeschichte des 18 und 19. Jahrhunderts*. Würzburg: Woerl, 1880. ISBN neuvedeno.

¹⁰³⁷ Jednalo se o „práva kleriků“, kteří byli o oblasti různých deliktů postihováni pouze církevním právem. Byli tak vyňati z práva královského a to od r. 355, kdy Konstantin veliký toto právo ustanovil vzhledem k biskupům a od 13. století se rozšířilo na všechny kleriky. Trvalo až do josefínských reforem, kdy císař Josef II. r. 1783 toto právo zrušil. Eduard WINTER, *Josefinismus a jeho dějiny. Příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy (1740-1848)*. Praha: Jelínek, 1945. ISBN neuvedeno; Václav M. KRAMARIUS, *Kniha Josefa: sepsaná od jistého spatřujícího osmnáctého století: dílem již stalé věci, a dílem prorocství na způsob bible*. Praha: Nákladem časopisu Alétheia, 1900. ISBN neuvedeno; František X. KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české*. Díl I. Praha: Cyrilo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1898. ISBN neuvedeno; František X. KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských*. Díl II. Praha: Cyrilo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1898. ISBN neuvedeno; Hans KRÜCKEL, *Die teresianisch-josephinische Klosterregulierung und die Pfarreinrichtung im St. Pöltener Diözesangebiet*. In: *Angekommene Stifte und Klöster in Niederösterreich*. (eds.). AIGNER, T.; ANDRASCHEK-HOLZER, R. St. Pölten: Diözesanarchiv St. Pölten, 2001. ISBN 978-3901863073.

občany neoddělují, ale se všemi společnými jakýmikoliv právy a toutéž silou obhajují v pravdě niterné, nikoliv však jen pro vnější příkladnost.¹⁰³⁸

Z výše uvedeného opravdu nepatrného exkursu do milie u habsbursko-lotrinské monarchie, který jsme učinili proto, že kardinál Schwarzenberg nebyl pověřen jeho sestavováním a tudíž měl omezený vliv prosadit „svou“ vizi uplatňování pravomocí biskupů právě na školství -, neboť sem spadaly jurisdikční pravomoci i privilegia místních ordinářů, aby mohly předcházet jak deliktům, tak i kvalitativními uplatňování jednotlivých ustanovení. Kolik potom by bylo způsobu výkladu výše uvedených forem uzavírání dohod.

Proto nyní zmiňme druhé zasedání ve Fuldě, ke kterému došlo ráno 10. února 1868 – jen mimoděk můžeme uvést, že v Norimbergu svolal konferenci i Ignáz von Döllinger (1799-1890)¹⁰³⁹ s nímž nesouhlasil Svatý stolec¹⁰⁴⁰ - poblíž rezidence jeho eminence Reinsacha, který byl presidentem komise.¹⁰⁴¹ Jsoucí nejvyšší pan kardinál president si vyhradil z předchozího zasedání slovo na způsob, s nímž si připravil a zabýval se materií politicko-

¹⁰³⁸ In Lieber Secundus: De personis. Pars secunda: De religiosis, Titulus XII., Caput II., De privilegiis. Benedicti Papae XV. Codex iuris canonici (CICB), In: www.cattolicesimo.com/ChiesaCostituzione/.../CDC.h... [cit. 3.9.2013].

¹⁰³⁹ Podrobněji Ignaz von DÖLLINGER, *Beiträge zur politischen, kirchlichen und Culturgeschichte der sechs letzten Jahrhunderte*. Regensburg: G. J. Manz, 1862-1863. ISBN nevedeno; Ignaz von DÖLLINGER, *Dokumente vornehmlich zur Geschichte der Valdesier und Katharer*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1890. ISBN nevedeno; Ignaz von DÖLLINGER, *Geschichte der gnostisch-manichäischen Sekten: im früheren Mittelalter*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1890. ISBN nevedeno; Ignaz von DÖLLINGER, *Geschichte der Moralstreitigkeiten in der römisch-katholischen Kirche seit dem sechzehnten Jahrhundert mit Beiträgen zur Geschichte und Charakteristik des Jesuitenordens*. Band II. Aktenstücke. Nördlingen: Beck, 1889. ISBN nevedeno; Ignaz von DÖLLINGER, *Grundriss der Naturlehre des menschlichen Organismus*. Bamberg: Gaebhardt, 1905. ISBN nevedeno; Ignaz von DÖLLINGER, *Die Lehre von der Eucharistie in den drei ersten Jahrhunderten: historisch-theologisches Abhandlung*. Mainz: Stenz, 1826. ISBN nevedeno; Ignaz von DÖLLINGER, *Die Papst-Fabeln des Mittelalters: ein Beitrag zur Kirchengeschichte*. München: J. G. Cotta, 1863. ISBN nevedeno; Ignaz von DÖLLINGER, *Der Papst und das Concil von Janus: eine weiter ausgeführte und mit dem Quellennachweis versehene Neubearbeitung der in der Augsburger Allgemeinen Zeitung erschienen Artikel: Das Concil und die Civiltät*. Leipzig: E. F. Steinacker, 1869. ISBN nevedeno; Ignaz von DÖLLINGER, *Das Papstthum*. München: Beck, 1892. ISBN nevedeno; Ignaz von DÖLLINGER, *Pflicht und Recht der Kirche gegen Verstorbene eines fremden Bekenntnisses*. Freiburg: Heder'sche Verlagshandlung, 1852. ISBN nevedeno; Ignaz von DÖLLINGER, *Über die Vertheilung des Blutes in den Kiemen der Fische*. München: Verlag, 1837. ISBN nevedeno; Ignaz von DÖLLINGER, *Die Universitäten sonst und jetzt*. München: H. Hanz, 1867. ISBN nevedeno.

¹⁰⁴⁰ Podrobně Hubert JEDIN, *Malé dějiny koncilů*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990. ISBN nevedeno.

¹⁰⁴¹ Byli přítomni: mons. Berardi, Franchi, Papardo, Ferrari, Bartolini, Jacobini, Nussi, Gizzi; reverendissimi: P. Guardi, opat Trinchieri, Matera, sekretář. Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 116–118. ISBN nevedeno.

církevní na budoucí koncil.¹⁰⁴² Chtěl jim přímo vzít starost s vypracováním jednoho rozšířeného a vydaného pojednání, jež se zmiňuje o materii, která by se mohla stát i předlohou pro vytištění. Tento výtisk by mohl posloužit také k tomu, aby jednotlivá témata mohla být konsultována a mohlo se tak přistoupit k otázkám, které již by se zabývaly mimořádnými záležitostmi. Jednotlivé body by pak posloužily k archvování pro posvátnou kongregaci.¹⁰⁴³ Došlo se k těmto bodům:

A) Všeobecné spojitosti mezi církví a státem: Spojitosti církve se státy teoreticky odvozeny přirozenými principy a nadpřirozenou lidskou společností: 1/ existence dvou rozdílných pravomocí;

2/ rozlišovací principy;

3/ nezávislost obou na jejich vlastní sféře;

4/ Koordinační principy a podřízenost;

5/ Svazek a kooperace obou stran. Základní otázka je také v moci učiněná v koexistenci: jestliže v tomto závazku, který sevře každého jednotlivého člověka tak, aby se podrobil, je učiněno nadpřirozeným zjevením a božským vepsáním. Je také vneseno na společnost toutéž povinností. Proto může na společenský život, jako nás, výhradně si podrobit, být stejně individuální na církev. Individualismus církve může sice nechat tak projít, neboť může umenšit nebo zdokonalit autoritu ve společnosti. Je tedy schopná takováto společnost a také ochotná tomuto podřízení?¹⁰⁴⁴

B) Vznik dějin vztahů mezi církví a státem. Civilní společnost existuje dříve než církev, tudíž by se církev měla stejně tak podříditi bez výjimky. Církev více či méně

¹⁰⁴² Můžeme zde také zmínit, že I. von Döllinger se svou teologií neuspěl a zasloužil se o to, že založil tzv. starokatolickou církev. Podrobněji Zdeněk R. NEŠPOR, *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a české Slezska*. Praha: Kalich, 2009. ISBN 978-80-7017-129-5.

¹⁰⁴³ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 116–118. ISBN nevedeno.

¹⁰⁴⁴ Připomeňme si, že kardinál Schwarzenberg prosazoval na zemském sněmu federativní charakter monarchie a tuto podobu správy státu konsultoval i s hrabětem Leopoldem Thun-Hohensteinem, neboť i on měl správu země nejen z hlediska školství, ale také znal problematiku multikulturního a multikonfesního charakteru monarchie. Podrobněji Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinal Schwarzenberg*. II. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1916. ISBN nevedeno; Cölestin WOLFSGRUBER, *C. Friedrich kardinal Schwarzenberg*. III. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1917. ISBN nevedeno. Dále Henry G. GREY, *Die parlametarische REGierungsform betrachtet im Hinblick auf eine Reform des Parlamentes*. Prag: Friedrich Tempsky, 1863. ISBN nevedeno. Václav F. VELEBA, *Cypressenkrantz: an der Ruhestätte des Hochwürdigsten Herrn Leopold, des heiligen römischen Reichs Fürsten und exemten Bischofs von Passau Grafen von Thun und Hohestein*. Prag: Gedruckt in der Sommerschen Buchdruckerey, 1826. ISBN nevedeno; Ladislav KUBÍK, *Česká korespondence se Lvem Thunem*. Praha: Horizont, 1970. ISBN nevedeno; Josef A. HELFERT, *Graf Leo Thun k. k. Gubernial-Präsident in Böhmen*. Wien: Rudolf Brzezowsky und Söhne, 1894. ISBN nevedeno.

oddělená od společnosti, tak obojí trpějí podrobení v rozdílnosti časového období, jak potom přivyknout jednomu vlivu, aby byl pozitivní: společensky a mohl bydlit pospolu: církev a stát. Je nutné rozvážit v souvislostech:

- 1) se společností a její možností bezbožnosti;
- 2) s katolickou církví a společností smíchanou věrnými a nevěrnými věřícími;
- 3) s církvemi a společností výlučně katolickou;
- 4) s církví katolickou a společností smíchanou katolíky a s kraji cizineckými nebo misionářskými:
 - a/ pouze tolerantní nebo
 - b/ shledající se pouze politicky a rovnoprávně s katolíky ve všem přímo společensky (bytočná rovnost);
- 5) s náboženstvím jinověrců nebo nesouměrných nebo společensky smíšených s nebo bez přímého zastoupení institucí;
- 6) s vládou poškozenou rozdělením: vůbec přežívající na každé bázi náboženské společnosti.¹⁰⁴⁵

C) Všechno je ke zvážení a zkoumání v několika fázích a je třeba dojít k výsledkům rozvíjejícím dějiny a pro již řečené i snad lepším. Předvídáje ze srovnání s principy nadpřirozenými a základními z církve, z níž se rodí následující otázky:

1. Jestliže i v této církvi mohou a musí být rozpoznány činy, jež mají vztahy, které již předem pomáhají nebo tvoří nové?
2. Pokud i v tolika by bylo možné či býti muselo stejně se přizpůsobit v souvislostech vytvořených kontextů. Učiněno předpisy a uspořádáním vnějškovým nebo společností?¹⁰⁴⁶

Vzhledem k Rakousku, v praktickém uplatnění konkordátu, byl okamžitě následován se spoluprací ministra Leopolda Thuna-Hohensteina (1811-1888),¹⁰⁴⁷ který aplikoval

¹⁰⁴⁵ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 118–119. ISBN neuvedeno.

¹⁰⁴⁶ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 118–119. ISBN neuvedeno.

¹⁰⁴⁷ Podrobněji Leopold L. THUN-HOHENSTEIN, *Die allerunterthänigsten Adressen des böhmischen Landtages vom 12. Dezember 1865 und 8. Dezember 1866 nebst den am Schlusse der Debatten über die selben von dem Berichterstatte der Adress-Kommissionen Grafen Leo Thun gehaltenen Reden*. Prag: Friedrich TEMPSKY, 1867. ISBN neuvedeno; Leopold L. THUN-HOHENSTEIN, *Betrachtungen über die*

partikulární reorganizaci systému školství, jenž ho Rauscher pověřil, aby se věnoval jejímu řízení. Rauscher se stal arcibiskupem Vídně v r. 1853 a byl také jmenován kardinálem. Ke konkordátu byl určen pro svou skromnost života a inteligentní jasnost.¹⁰⁴⁸ Byl charakterizován povahou energickou a autoritativní. Byl po dvacet let hlavou rakouského episkopátu, ve kterém pravidelně pořádal ve Vídni generální shromáždění, která se však vyznačovala jen „poloviční“ efektivitou. Kdo vídeňského knížete-arcibiskupa zastupoval, byl kardinál Schwarzenberg, který již měl na dohled v habsbursko-lotrinském impériu řeholní řády a kongregace, neboť byl pověřen jako papežský legát k této vizitaci. Kardinála Schwarzenberga hodnotili obecně tak, že to byl „velký muž“, jak zmiňuje kněžna Wittgenstein: „*neboť na jednané záležitosti nahlížel z mnohých úhlů pohledu. Zvláště k otázkám společenským. Čímž se lišil od mnohých prelátů rakouských. Uvažoval o církvi jako té, která má velkou sílu v oblasti sociální, jež by se také mohla prosadit ve své vnější prestiži.*“¹⁰⁴⁹ Kardinál Rauscher také tolik nedbal ani na tendence moderní vědy.¹⁰⁵⁰ Jak

Zeitverhältnisse, insbesondere im Hinblick auf Böhmen. Prag: Verlag der J. G. Calve'schen Buchhandlung Friedrich Tempsky, 1849. ISBN nevedeno; Leopold L. THUN-HOHENSTEIN, *Der federalismus im österreichischen parteikampfe.* Graz: Vereins-Buchdruckerei, 1875. ISBN nevedeno; Leopold L. THUN-HOHENSTEIN, *Hrabě Lwa Thuna Úvahy o nynějších poměrech hledíc zvláště k Čechám.* Praha: Tiskem Jaroslava Pospíšila, 1849. ISBN nevedeno; Leopold L. THUN-HOHENSTEIN, *Der Kampf um die Schule: Rede gehalten im ersten allgemeinen österr. Katholikentage am 3. Mai 1877.* Wien: Mayer & comp., 1877. ISBN nevedeno; Leopold L. THUN-HOHENSTEIN, *Nachtrag zu dem offenen Schreiben an Herrn Johann Slavwik, in Betreff der Ereignisse in der Pfingstwoche 1848.* Prag: F. A. Credner und Kleinbub, 1849. ISBN nevedeno; Leopold L. THUN-HOHENSTEIN, *Die Natur der Radiästhesie, zum Problem der geistigen Erneuerung der Gegenwart.* Prag: Deutsche Gesellschaft für Radiästhesie, 1941. ISBN nevedeno; Leopold L. THUN-HOHENSTEIN, *Die Nothwendigkeit der moralischen Reform der Gefängnisse: mit Hinweisung auf die zur Einführung derselben in einigen Ländern getroffenen Massregeln.* Prag: Borrosch & André, 1836. ISBN nevedeno; Leopold L. THUN-HOHENSTEIN, *Offenes Schreiben des Grafen Leo Thun an Herrn Johan Slavwik, Prager Bürger in Betreff der Ereignisse in der Pfingstwoche 1848.* Prag: F. A. Credner & Kleinbub, 1849. ISBN nevedeno; Leopold L. THUN-HOHENSTEIN, *Die Stellung der Slowaken in Ungarn.* Prag: Calve'sche Buchhandlung, 1843. ISBN nevedeno; Leopold L. THUN-HOHENSTEIN, *Über den gegenwärtigen Stand der böhmischen Literatur und ihre Bedeutung.* Prag: Kronberger und Říwnač, 1842. ISBN nevedeno; Leopold L. THUN-HOHENSTEIN, *Zur Revision des ungarischen Ausgleiches.* Wien: Mayer & comp., 1877. ISBN nevedeno.

¹⁰⁴⁸ Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX.* I., Milano: Paoline, 1990, s. 220. ISBN 88-215-1889-2.

¹⁰⁴⁹ Podrobněji Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinal Schwarzenberg.* III. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1917. ISBN nevedeno. Dále můžeme uvést, že inspiraci sociálního charakteru církve, čerpal zejména od mohučského biskupa. Wilhelm E. KETTELER, *Die wahren Grundlagen des religiösen Friedens: eine Antwort auf die von Herrn Prälaten Dr. Zimmermann und der evangelischen Geistlichkeit Hessens erhobene Anschuldigung wagen „Verunglimpfung des evagelischen Glauben“.* Mainz: F. Kirchheim, 1868. ISBN nevedeno; Wilhelm E. KETTELER, W. E. *Die grossen socialen Fragen der Gegenwart: sechs Predigten gehalten im hohen Dom zu Mainz.* Mainz: Kirchheim und Schott, 1849. ISBN nevedeno; Wilhelm E. KETTELER, W. E. *Die Arbeiterfrage und das Christentum.* Mainz: F. Kirchheim, 1890. ISBN nevedeno. Wilhelm E. KETTELER, *Wilhelm Emmanuel von Ketteler Schriften.* Volume 1. München: J. Köselchen, 1911. ISBN nevedeno; Wilhelm E. KETTELER, *Wilhelm Emmanuel von Ketteler Schriften.* Volume 2. München: J. Köselchen, 1911. ISBN nevedeno; Wilhelm E. KETTELER, *Wilhelm Emmanuel von Ketteler Schriften.* Volume 3. München: J. Köselchen, 1911. ISBN nevedeno.

¹⁰⁵⁰ Podrobněji Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinal Schwarzenberg.* III. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1917. ISBN nevedeno.

již kněžna Carolyne zu Sayn-Wittgenstein (1819-1887)¹⁰⁵¹ podotkla, tak kardinál Schwarzenberg byl v poznaných událostech nezávislý a tímto postojem si získával převahu.

Jednalo-li se o otázku církevní politiky, tak bylo nutné, aby se i sjednaný konkordát otevřel novodobějšímu pojetí charakteru smluv, jež vyzvedaly „privilegia“ nacionálních atributů, a tak se musela zvažovat i síla liberálních vrstev společnosti, jež i v Rakousku vedla k již výše zmíněným květnovým zákonům. Nejen že kardinál Schwarzenberg nebyl spokojený s uzavřeným konkordátem, ale jeho úsilí bylo zaměřené napříč společnostmi. Jednalo se zejména o propojení národních specifikací v habsbursko-lotrinské monarchii, jež sice měl tendenci propojit s císařem, ale byl tu stále neblahý vliv josefinismu.¹⁰⁵² Pro pražského knížete-arcibiskupa byla podnětnou otázkou *pietas austriaca* a to nejprve ve zcela politickém směru, neboť usiloval o to, aby se císař František Josef I. stal českým králem, avšak tím, že odmítl z katolické církve učinit „nástroj státu“ v charakteru Josefa II., se také císař této „české nabídce“ vzdálil. Neboť František Josef měl zastání u „svého“ vídeňského arcibiskupa, neboť právě jako „vlastenec a zpátečník“, byl označován kardinál Rauscher, který byl vždy znepokojen liberálními tendencemi a „moderními“ zájmy v otázkách náboženství. On totiž určil ustavení kabinetu, aby stát byl oporou pro církve, aby zanechala v rovnou svobodu, která by byla vymezená od sebe samé, svým zacílením a svými potřebami,¹⁰⁵³ však v pověstném „doznívajícím“ josefinismu.

Nicméně v kněžském prostředí vládlo mírné znepokojení, neboť z prostředí güntheriánského kroužku vzcházela také myšlenka demokratizace společnosti, která se prosadila až na přelomu století, jak jsme si již výše zmínili. Nicméně kardinál Rauscher nebyl nadšený, že právě z Vídně vzchází tato modernizující se tendence. Jak už jsme také uvedli výše, tak kardinál Schwarzenberg také tuto myšlenku demokratické společnosti nezastával. Ale pro nás není ani tak důležitá myšlenka, že v güntheriánském kroužku vládla „pluralita“ názoru, ale spíše to, jak z daného křesťanského charakteru v institucích učinit oporou v katolických iniciativách a dát do pohybu katolická sdružení, jež by utvářela prostředí vlády. Tuto tendenci politiky shledával kardinál Schwarzenberg u laiků, jež by

¹⁰⁵¹ Podrobněji Ferenc LISTZ, *Lettres de Franz Liszt 'la princesse Marie de Hohenlohe-Schillingsfürst née de Sayn-Wittgenstein*. Paris: Vrin, 2010. ISBN 978-2-7116-2315-0; Michal BEČVÁŘ, *Rodina Hohenlohe-Langenburg na Červeném hrádku: Hohenlohové v Čechách, na Moravě a v Rakousku*. Chomutov: Tiskárna Akord, 2011. ISBN 978-80-260-0131-7.

¹⁰⁵² Podrobněji Martin WEIS, *Proměny vztahů mezi církví a habsbursko-lotrinskou dynastií v druhé polovině 19. století*. In: *Duchovní a myšlenkové proměny druhé poloviny 19. století. Sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. února 2006*. (eds.), SVOBODA, R. – WEIS, M. – ZUBKO, P. České Budějovice. Jihočeská univerzita Teologická fakulta, 2006. ISBN 80-7040-900-2.

¹⁰⁵³ Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX. I.*, Milano: Paoline, 1990, s. 220–221. ISBN 88-215-1889-2.

zachovali jednotu monarchie – modifikovaly demokratické¹⁰⁵⁴ tendence – a napomáhaly volnomyšlenkářům a liberálům ke kooperaci, která by již pro ně nebyla velkým zoufalstvím,¹⁰⁵⁵ ale otevřenou možností spoluvlády v monarchiálním charakteru. Kardinál Schwarzenberg byl güntheriánem a tím také se mohl setkávat s intelektuály, kteří „uměli číst soudobou společnost“ a vytvářeli své možnosti systémové i jiné, což pražskému knížeti-arcibiskupovi dávalo podnět k „zesoučasnění“ církve i státu v propojení, které nebude despoticke, autoritárské, ale inteligenčně zaměřené, což se také týkalo J. E. Veitha.

Johann Emmanuel Veith (1787-1876) měl velký vliv díky svému „úchvatnému“ kázání ve svatopetrském chrámě ve Vídni a pro tento akcent se Veith, ať z části ze zmíněných kázání ve Vídni,¹⁰⁵⁶ ať z části ze svých četných úctyhodných knih, mu přesto Rauscher vytýkal jeho sympatie ke güntherianismu,¹⁰⁵⁷ a především tvrdošijnost svých budujících tendencí v politice, vlastně kdy Rauscher byl orientující víc než kdy jindy k absolutistickému státu a sevření jednoty církve a státu. J. Veith očekával probuzení rakouských katolíků od jejich strnulé jim vlastní přebývání ve sdruženích, které byli reagující proti citlivému pokračování náboženské lhostejnosti ve věku evoluce. Rauscher se věnoval plně reorganizaci oficiálního vyučování pod řízením církve, ve vystavění nových kostelů a také v rozvoji díla charity a ve znásobení misí ve farnostech. Nešťastně, znepokojivé spíše jednání vlády, které ne vždy z jednání přímo vycházelo jako pastorální, a neučinila nic pro reakci vůči skupině episkopátu a vládnoucími ministry. I pro nedostatek

¹⁰⁵⁴ Můžeme zde uvést, že i přesto, že kardinál Schwarzenberg byl güntheriánem a J. E. Veith také, oba se od sebe lišili, neboť pražský kníže-arcibiskup nepovažoval demokratický model vlády za „katolický“, protože tvrdil, že si „člověk lehce omluví své svědomí“ na základě rozhodnutí většiny. Kdežto Veith byl zastáncem reformy společnosti na základě demokratických přístupů ke společnosti. Podrobněji Eduard WINTER, *Domprediger Johan Emanuel Veth und Kardinal Friedrich Schwarzenberg*. Wien: H. Böhlau Nachf, 1972. ISBN neuvedeno; Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN neuvedeno; Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809 – 1885), *Acta et statuta synodi Dioecesanae Pragensis, anno domini MDCCCLXIII*. Prag: Caroli Bellmann, 1864. ISBN neuvedeno. Dále Petr FIALA, P. (ed.). *Český politický katolicismus 1848 – 2005*. Brno: CDK, 2008. ISBN 978-80-7325-155-0; Hugh LeCaine AGNEW, *Češi a země Koruny české*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1626-3.

¹⁰⁵⁵ Podrobněji Eduard WINTER, *Domprediger Johan Emanuel Veth und Kardinal Friedrich Schwarzenberg*. Wien: H. Böhlau Nachf, 1972. ISBN neuvedeno.

¹⁰⁵⁶ Podrobněji Johann E. VEITH, *Duchovní řeči na neděle a svátky roku církevního, jež dle Veitových klasických spisů homiletických vzdělal a vydal Jan Dvoreský*. I. díl. Období vánoční. Praha: Nákladem Cyrilo-Methodějského knihkupectví Gustav Francl, 1898. ISBN neuvedeno; Johann E. VEITH, *Die heiligen Berge*. Wien: Braumüller, 1840. ISBN neuvedeno; Johann E. VEITH, *Charitas: neun Kanzelvorträge gehalten während der Faste des Jahres 1851 mehrentheils in der Hauptliche zu St. Nicolaus in Prag*. Wien: Wilhelm Braumüller, 1851. ISBN neuvedeno; Johann E. VEITH, *Slova nepřátel Kristových*. Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1911. ISBN neuvedeno; Johann E. VEITH, *Stero žalmů*. Praha: Dědictví sv. Václava, 1876. ISBN neuvedeno; Johann E. VEITH, *Vorwärts, oder Rückwärts? Vortrag am Sylvesterabende des Jahres 1850 gehalten in der Kirche der Ursulinerinnen zu Prag*. Prag: Wnzell Hess, 1851. ISBN neuvedeno; Otto WEISS, *Johann Emanuel Veith*. In: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*. Band 12. Bautz: Herzberg, 1997. ISBN 3-88309-068-9.

¹⁰⁵⁷ Podrobněji Johann HILGERS, *Der Index der verbotenen Bücher. In seiner neuen Fassung dargelegt und rechtlich-historisch gewürdigt*. Freiburg in Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1904. ISBN neuvedeno.

konfrontace s masou osídlenců,¹⁰⁵⁸ jak podotkl rakousko-americký historik, Friedrich Engel-Janosi (1893-1978), tak „arcibiskup Rauscher měl vtisknutou jednotu mezi církví a státem, ale úsekem jeho charakteru, který jsme nemohli opomenout, bylo již v konkordátu předurčeno, neboť přetrvávající rozdělení v monarchii se do něho jen otisklo“.¹⁰⁵⁹

O této rozdílnosti politiky mezi státy, ale také i charakter státu má svou rozmanitost národnostních menšin, rasových rozdílů a mnohé jiné. Skrze tyto aspekty novodobých otázek stmelování, které zejména v předosvícenské době nesla náboženská katolická církev, se nyní vytrácela, a proto se hledaly možnosti v odpovědích učiněných žádoucích věcí, jimž bylo vymezení souvisejících s katolickou církví a dále s existujícími vládami současných států v rozdílnosti společnosti politické, které bylo požadavkem sejití, aby se nacházeli v nutné rovnosti, neboť rozpoznávání rozdílnosti vědeckých teorií na vztazích dvou mocností (německy mluvící země a Francie), zvláště tehdy, když se shledávají určujícími body:

- to, co přísluší výlučně a bytostně církvi
- to, co přísluší výlučně kompetenci moci politické a civilní, a
- to, co je smíchané, nebo přísluší kompetenci jedné nebo jiné moci.¹⁰⁶⁰

Jestliže není v tom pochybnost, která v přímém jistém (pozitivním) příkázán, jako se rozvíjelo ve starých státech a společnostech výlučně katolických a které jsou stabilní na této mnohé materii a podrobnými rozmístěními, ale na straně druhé je také nepopiratelné, že v uplynulém posledním věku nastává čas reformy a od tridentského koncilu se změnila barva společnosti, společenské politiky. Ve zmíněných souvislostech, ve kterých se církev nachází, je společnost, ve které je na stejné úrovni autority katolická církev s civilní vládou.¹⁰⁶¹ Navíc je nepopiratelné, že má církev to stejné maximálně v konkordátech a ve zvláštních dohodách. Vymezené kompetence mají v některých státech ve svém stylu odlišném od států stabilních přímou kanonickou společností.¹⁰⁶² V období již po II.

¹⁰⁵⁸ Roger AUBERT, *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX. I.*, Milano: Paoline, 1990, s. 221–222. ISBN 88-215-1889-2.

¹⁰⁵⁹ Podrobněji Friedrich ENGEL-JANOSI, *Der Freiherr von Hübner 1811-1892: Eine Gestalt aus Österreich Kaiser Franz Joseph*. Innsbruck: Universitäts-Verlag Wagner Innsbruck, 1933. ISBN nevedeno; Friedrich ENGEL-JANOSI, *Die diplomatische Mission Ludwig von Pastros beim Heiligen Stuhle*. Wien: Verlag, 1968. ISBN nevedeno; Friedrich ENGEL-JANOSI, *Formen der europäischen Aufklärung: Untersuchungen zur Situation von Christentum, Bildung und Wissenschaft in 18. Jahrhundert*. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1976. ISBN 3-7028-0087-5.

¹⁰⁶⁰ Podrobněji Zdeněk R. NEŠPOR, *Sociologie náboženství*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-251-5.

¹⁰⁶¹ Podrobněji Jaroslav LORMAN, *Post tenebras spero lucem: duchovní tváře českého osvícenství*. Praha: Casablanca, 2009. ISBN 978-80-903756-6-6; Zdeněk R. NEŠPOR, *Příliš slabí ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-147-9.

¹⁰⁶² Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798*

vatikánském koncilu je reflexe společnosti zaměřená na „tvářnost země“ v racionálním charakteru technických, antropologických a sociálních věd.¹⁰⁶³ Tedy v analytické podobě, jež spěje k syntéze, a také latentně připomíná filozofický chrakter kantizmu.¹⁰⁶⁴ Nicméně jistá úloha, kterou církev v Duchu svatém má učinit, je integrita milosti,¹⁰⁶⁵ která v tzv. osudu lidstva,¹⁰⁶⁶ kdy se již v druhé polovině dvacátého století vnímá kolektivní vina, zavádí i společenskou odpovědnost. Zatímco na I. vatikánském koncilu se poukazovalo na postupné vstupování omylů racionalismu, naturalismu a ateismu, což bylo v jistém slova smyslu odkazování k Syllabům,¹⁰⁶⁷ tak již situace o sto let později vyzvedá otázky k jejich řešení již v sekulárním charakteru státu, kdy již náboženská není aktuální, ale spíše „harmonizace“ zákonů fungující společnosti.¹⁰⁶⁸

Nabízí se důležitá otázka a nejvíce možná do praxe, což je: pokud církev ve stávajícím státě svých věcí se domáhá a vymezuje své vlastní kompetence, kolik důvodů podléhá její pravomoci?¹⁰⁶⁹ Musela by a mohla by se řídit jakožto svým základem v dispozici starého přímého kánonu, nebo jestliže se okolnosti mění a vyžadují nebo radí, že stejně tak církev stěžující si výhradně a kategoricky na vše, co podle své božské ústavnosti a podle přirozenosti společnosti dokonalé lidské, se měří podle své vlastní jurisdikce?¹⁰⁷⁰ Výraz změn nutně a vhodně budí pozornost kompetencí církevní stálosti učinit jistou /pozitivní/ kanonickou společnost?¹⁰⁷¹ Pokud se tak tedy učiní, tak již to bude v souladu s

priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 118–119. ISBN nevedeno.

¹⁰⁶³ DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu, konstituce *Gaudium et spes*, čl. 5., Praha: Zvon, 1995, s. 186; Zdeněk R. NEŠPOR, *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780-1918)*. Ústí nad Labem: Albis international, 2010. ISBN 978-80-86971-02-5; Zdeněk R. NEŠPOR, *Víra bez církve? Východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*. Ústí nad Labem: Albis international, 2004. ISBN 80-86067-92-0.

¹⁰⁶⁴ Podrobněji Karl ŘÍHA, Morální důkaz existence Boha podle Kanta. *Studia Theologica* 47. r. 2012, roč. XIV. č. 1. ISSN 1212-8570.

¹⁰⁶⁵ Podrobněji Jiří JUST, *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Praha: Lutherova společnost, 2009. ISBN 978-80-903632-8-1; Zdeněk R. NEŠPOR, *Průručka sociologie náboženství*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. ISBN 978-80-86429-92-2.

¹⁰⁶⁶ Podrobněji Dušan LUŽNÝ, *Individuace náboženství a identita: poznámky k současně sociologii náboženství*. Praha: Malvern, 2010. ISBN 978-80-86702-69-8.

¹⁰⁶⁷ DOKUMENTY I. Vatikánského koncilu, konstituce *Dei Filius*, Praha: Krystal OP, 2006, s. 61–67.

¹⁰⁶⁸ Podrobněji Ignác A. HRDINA, *Sekulární stát – prohra křesťanství, anebo vývojová etapa společnosti?* In: *Vznik státu jako proces sekularizace. Diskuse nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho.* (ed.) HANUŠ, J. Brno: CDK, 2006. ISBN 80-7325-089-6; Richard VINEN, *Evropa dvacátého století*. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-735-1; Zdeněk R. NEŠPOR, *Ne/náboženské naděje intelektuálů: vývoj české sociologie náboženství v mezinárodním a interdisciplinárním kontextu*. Praha: Scriptorium, 2008. ISBN 978-80-86197-97-5.

¹⁰⁶⁹ Podrobněji Dušan LUŽNÝ, *Náboženství v menšině: religiozita a spiritualita v současné české společnosti*. Praha: Malvern, 2008. ISBN 978-80-87580-08-0.

¹⁰⁷⁰ Podrobněji Zdeněk R. NEŠPOR (ed.), *Čeští nekatolíci v 18. století: mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*. Ústí nad Labem: Albis international, 2007. ISBN 978-80-86971-27-8.

¹⁰⁷¹ Giovanni Domenico MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798*

„laickou společností“, jenž nemá nejen „sentire cum ecclesia“, ale také neobsahuje přinejmenším antické vnímání náboženskosti.¹⁰⁷²

priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924, s. 118–119. ISBN neuvedeno.

¹⁰⁷² Podrobněji Ignác A. HRDINA, *Sekulární stát – prohra křesťanství, anebo vývojová etapa společnosti?* In: *Vznik státu jako proces sekularizace. Diskuse nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho.* (ed.) HANUŠ, J. Brno: CDK, 2006. ISBN 80-7325-089-6; Václav PAVLÍČEK, *O české státnosti: úvahy a polemiky.* 3, Demokratický a laický stát. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1642-1; David VÁCLAVÍK, *Náboženství a modrení česká společnost.* Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2468-3; Petr FIALA, *Laboratoř sekularizace: náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ.* Brno: CDK, 2007. ISBN 978-80-7325-141-3.

7 KAPITOLA

BYL SKUTEČNĚ KARDINÁL SCHWARZENBERG V OPOZICI NA I. Vatikánském koncilu, či Nikoliv?

V úvodu můžeme uvést, že je to velmi nesnadná otázka, která je již zavádějící některými komentáři soudobého tisku nebo i pozdějších komentářů, kdy se měl kardinál Schwarzenberg ocitnout¹⁰⁷³ v opozici, která nesouhlasila s dogmatickým vyhlášením infalibility papeže.¹⁰⁷⁴

7.1 Analogie liberálního milieu minority a opozice

Kardinál Schwarzenberg vstupoval do dění I. vatikánského koncilu s vážností, která byla vyjádřená již výše vzhledem k tzv. náhradní variantě koncilního jednání, jež měla také posílit autoritu církve ve vztahu církve a státu, který byl přijatelný pro koncilní opozici. Ohledně ostatních cílů koncilu zmiňme jen ty, které byly projednávány, tedy *O katolické víře* (konstituce *Dei Filius*), kde byli odsouzené doktrinální deviace jako panteismus, racionalismus, ateismus a materialismus, a to v souladu s upevněním nauky o Bohu Stvořiteli, O Zjevení Božím v Písmu, vztah víry a rozumu. Další jednání pak bylo *O Kristově círvi*¹⁰⁷⁵ (konstituce *Pastor aeternus*).¹⁰⁷⁶ Z hlediska sestavování konstituce *Dei*

¹⁰⁷³ Podrobněji Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště českých*. Praha: Universum, 1947. ISBN neuvedeno.

¹⁰⁷⁴ Podrobněji Friedrich AVEMARIE, *Das revolutionäre Dogma der „natürlichen“ Grenzen im Lichte der gleichzeitigen deutschen Publizistik, unter besonderer Berücksichtigung der Flugschriften*. Giessen: v. Münchow, 1917. ISBN neuvedeno; Pavol KOLAROVSKÝ, *Dejiny dogiem: Učebné texty, pomocky a kompendiá*. Bratislava: Církev. nakl., 1982. ISBN neuvedeno; Adolf von HARNACK, *Dějiny dogmatu*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1974. ISBN neuvedeno; Pons A. ALLETZ, *Dictionary des conciles: Konzilien-Lexikon, enthaltend sämtliche General-, National-, Provinzial- und Partikular-Konzilien vom ersten Konzilium zu Jerusalem bis auf das Konzilium von Paris 1811 – den Begegnung ihrer Verhandlungen – deren Entscheidungen über Dogma und Disziplin und die Irrlehren, welche darin verworfen wurden: mit einer Sammlung der wichtigsten Canonennach ihrem Inhalte geordnet und mit einer chronologischen Tabelle sämtlicher Konzilien*. Augsburg: J. A. Schlosser, 1843. ISBN neuvedeno; Robert HAVEMANN, *Dialektik ohne Dogma? Naturwissenschaft und Weltanschauung: Hat Philosophie den modernen Naturwissenschaften bei der Lösung ihrer Probleme geholfen? Naturwissenschaftliche Aspekte philosophischer Probleme*. Reinbek: Rowohlt, 1968. ISBN neuvedeno.

¹⁰⁷⁵ Podrobněji *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-85-6; Jiří HANUŠ, (ed.), *První sněm celosvětové církve: první vatikánský koncil 1869–1870*. Brno: CDK, 2001. ISBN 80-85959-79-8; Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště českých*. Praha: Universum, 1947. ISBN neuvedeno; Josef KUBALÍK, *Zápas o pojetí církve*. Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-048-6.

¹⁰⁷⁶ Podrobněji *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-85-6; Jiří

Filius se námitky sice objevovaly, ale hlasování prošlo vcelku bez obtíží. Následná konstituce *Pastor aeternus* už nebyla už tak snadná, jak na projednávání, zvláště pak v jejím závěrečném slavnostním hlasování, neboť se zde již prosazoval minoritou a opozicí koncilu postoj v dialogu s¹⁰⁷⁷ – v té době ještě nazývanými – protestanty, jenž se měl změnit od Tridentina, které nenabídlo smířlivou cestu, zvláště pak, když se zavrhl náboženská svoboda a dialog s nekřesťanskými náboženstvími, která byla zcela propagována opozicí, toto se dostalo na pořad jednání až na II. vatikánském koncilu. Dialog s nekatolickými společenstvími měl vnést vymezenější charakter primátu římského biskupa.¹⁰⁷⁸ Kardinál Schwarzenberg považoval *primatus honoris* za doložitelný v Písmu a tedy – i přes námitky husitů¹⁰⁷⁹ – schopný v dialogu obstát.

Vzhledem k *primatu iurisdictionis* v dogmatickém charakteru viděl úskalí v doložitelnosti v Písmu,¹⁰⁸⁰ což nejen nemohlo obstát v dialogu s nekatolickými společenstvími, ale také v samotné nauce církve by byla porušena jistá čistota učení, neboť toto pojetí v dogmatickém charakteru neobstojí v samotné katolické církvi – vyvolá další štěpení¹⁰⁸¹ – a pokud má vyjadřovat ztělesnění Tradice církve,¹⁰⁸² z historického hlediska je zde více otázek než odpovědí, tudíž „samotné uplatnění iurisdictione římského biskupa

HANUŠ, (ed.), *První sněm celosvětové církve: první vatikánský koncil 1869–1870*. Brno: CDK, 2001. ISBN 80-85959-79-8.

¹⁰⁷⁷ Podrobněji Josef KUBALÍK, *Hovory o víře*. Brno: Tisk, 1991. ISBN 80-7122-001-9.

¹⁰⁷⁸ Nástinem dialogu s Východem se odvíjí také pod taktovkou jednoho z velkých myslitelů V. Solovjov. Podrobněji Vladimír S. SOLOVJOV, *Freedom, faith, and dogma*. New York: University New York, 2008. ISBN 0-7914-7535-2.

¹⁰⁷⁹ Podrobněji Jiří SAHULA, *Svobodomyšlný Hus*. I. Praha: Cyrilo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1902. ISBN neuvedeno; Jiří SAHULA, *Svobodomyšlný Hus*. II. Praha: Cyrilo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1902. ISBN neuvedeno. Dále Jan A. KOMENSKÝ, *Kšaft umírající matky, Jednoty bratrské*. Uherské Hradiště: Musejní společnost, 1950. ISBN neuvedeno.

¹⁰⁸⁰ Podrobněji Walter KASPER, *Dogma pod Božím slovem*. Praha: Vyšehrad, 1996. ISBN 80-7021-186-5; Erich FROMM, *The dogma of Christ: and other essays on religion, psychology and culture*. London: Routledge, 2004. ISBN 0-415-28999-8; Gerhard L. MÜLLER, *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-259-6.

¹⁰⁸¹ Z hlediska historického kontextu musíme také uvést, že schizma, na které kardinál Schwarzenberg upozorňoval, bylo právě s ohledem na Fotiovo schisma, kdy naproti tomu K. Hefele poukazyval na *causu Honoriovu*, která ve Schwarzenberggruppě převážila a stala se zásadní pro jednání o infalibilitě. Podrobněji František DVORNÍK, *Fotiovo schizma: historie a legenda*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma: 2008. ISBN 978-80-86715-94-0; Ctírad V. POSPÍŠIL, *Hermeneutika mysteria: struktury myšlení v dogmatické teologii*. Praha: Krystal OP, 2010. ISBN 978-80-87183-16-8; Ctírad V. POSPÍŠIL, *Ježíš Kristus Pravda dějin: trojiční a christocentrická telogie dějin*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-369-2.

¹⁰⁸² Podrobněji MAČALA, P.; MAREK, P.; HANUŠ, J. (eds.). *Církve 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. Brno: CDK, 2010. ISBN 978-80-7325-218-2; Miloslav JECH, *Dějiny křesťanské církve: mezi autoritou Písma a tradice: vývoj k rané církvi katolické*. Praha: Oliva, 1997. ISBN 80-85942-33-X. Mark SHAW, *Deset významných idejí církevních dějin: kořeny evangelikální tradice*. Brno: CDK, 2001. ISBN 80-85959-70-4; Edward G. FARRUGIA, *Encyklopedický slovník křesťanského Východu*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. ISBN 978-80-7412-019-0.

postačí.¹⁰⁸³ Není třeba, aby se vyhlášovalo jako dogma. V tomto případě je také možné uvést, že opozice o neomylnosti papeže nechtěla vůbec mluvit, jak si v dalších kapitolách uvedeme. O to více pro ni byl náhradní návrh o definování vztahu mezi církví a státem přijatelný.

Uvedeme si nejprve bližší charakter vzájemného předkoncilního a koncilního jednání, dále vzhled do vztahu mezi církví a státem a následně pak charakteristiku srozumění s dogmatem.

7.2 Ideová konfrontace minority a opozice v otázce „církevnosti“

Mezi významné představitele opozice patřili Ignáz von Döllinger a lord Acton, který byl ve škole pod vedením kardinála Nicolase Wisemana (1802–1865), arcibiskupa Westminsterského (1850–1865).¹⁰⁸⁴ V řadách minority byl mluvčím vídeňský arcibiskup J. O. Rauscher a dalšími jednateli orleanský biskup Dupanloup a kardinál Schwarzenberg. Není zde také nutno připomínat, že směrodatná byla také aktivita těch, kteří nebyli přímo účastni koncilu. Když uvážíme, že nátlak na rychlé schválení všech dekretů koncilu mělo nejen většinový, ale také časový běh, lze připustit, že opora ze strany všech zainteresovaných kleriků i laiků měla své silné místo. Proto laická veřejnost obecně chtěla, aby již před koncilem v Rakousku-Uhersku mohla navázat na „*teritorium o dvou konfesích*“.¹⁰⁸⁵

Biskupové povzbuzeni Piem IX. však apelovali na to, že Rakousko bude státem ryze katolickým,¹⁰⁸⁶ v němž by římská církev měla přímé i zvláštní zákony. Rakouští biskupové měli také oporu ve svém císaři Františku Josefovi, který svědomitě před Bohem a jako dobrý podporovatel církve a ochotně stál při katolické církvi.¹⁰⁸⁷ Avšak pro domácí politiku už tolik podpory ze strany liberálů nemohl očekávat. To se také odráželo v jednáních

¹⁰⁸³ Podrobněji Joseph von BACH, *Die Dogmengeschichte des Mittelalters vom christologischen Standpunkte oder die mittelalterliche Christologie vom achten bis sechzehnten Jahrhundert*. II. Theil. Anwendung der formalen Dialektik auf das Dogma von der Person Christi. Wien: Wilhelm Braumüller, 1875. ISBN neuvedeno.

¹⁰⁸⁴ Jeho nástupcem byl pak velmi významný arcibiskup (1865–1892) na I. vatikánském koncili, Henry Edward Manning (1808–1892), který infalibilitu prosazoval.

¹⁰⁸⁵ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834-1902*. Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 121. ISBN neuvedeno.

¹⁰⁸⁶ Podrobněji Štěpán VÁCHA, *Der herrscher auf dem Sakralbild zur Zeit der Gegenreformation und des Barock: eine ikonologische Untersuchung zur herrscherlichen Repräsentation Kaiser Ferdinands II. in Böhmen*. Prag: Artefactum, 2009. ISBN 978-80-86890-23-4.

¹⁰⁸⁷ Podrobněji *Das Dogma des Sandschks: eine geschichtliche Untersuchung: seinen unpersönlichen Freunden in Österreich-Ungarn gewidmet von Triplizismus*. München: Duncker & Humblot, 1914. ISBN neuvedeno.

s opozicí na koncilu, neboť lord Acton byl nadšený z individuálních svobod, které se prosadily v Severní Americe,¹⁰⁸⁸ kdy napsal *Dějiny liberalismu*¹⁰⁸⁹ a také federativní charakter vlády ve státě, kdy oponoval centralismu. Již jsme zmínili Schwarzenbergův postoj k federativním podobám tvorby států, které zastával, proto také museli někteří biskupové v Rakousku, zejména kardinál Rauscher, učinit ústupky přímo vůči liberálům, ale také vůči svému ministru von Beustovi. Tato veřejná opozice nebyla tak osvícená jako např. přesvědčení protestanti,¹⁰⁹⁰ ale také výhradně politici chtěli prosazovat liberální myšlenku společnosti.¹⁰⁹¹ V tomto ohledu měl císař obtížnou úlohu jak v jednání s antikatolickými společenskými názory, které sice nesouvisely s klasickou¹⁰⁹² státní politikou, ale díky tisku si vydobývaly pozice, na které již z hlediska jurisdikce neměly mandát. Tyto tendence, tedy individuální liberalismus a tisk,¹⁰⁹³ se projeví i v průběhu I. vatikánského koncilu, neboť jeho průběh se utvářel právě v těchto konotacích. Na straně druhé musel hledat také jistou podobu aliance s liberály jižního Německa, kdy se v samotném jednání musel současně brát ohled na nově se tvořící situaci na Apeninském poloostrově.

Musíme však také připomenout, že v Rakousku bral panovník ohled na přátelství se Svatým stolicí, které bylo vloženo do konkordátu.¹⁰⁹⁴ Mezitím v Anglii se vztahy mezi

¹⁰⁸⁸ Ve spojitosti s tvořícími se Spojenými státy americkými se objevuje terminologie neoliberalismus nebo libertarianismus. Je to z toho důvodu, že demokratické úsilí v Severní Americe má odlišný charakter než v Evropě. Proto se odlišuje tato euro-americká diference v nominálním charakteru. Podrobněji David HARVEY, *A brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press, 2005. ISBN 0-19-928326-5; Janie PECK, *Constructions of neoliberal reason*. New York: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0-19-958057-6; Ha-Joon CHANG, *Breaking the mould: an institutionalist political economy alternative to the neoliberal theory of the market and the state*. Geneva: UNRISD, 2001. ISBN neuvedeno; Michael REIMON, *Days of Action: Die neoliberale Blobarisierung und ihre Gegner*. Wien: Ueberreuter, 2002. ISBN 3-8000-3853-6; Richard A. DELLO BUONO, *Imperialism, neoliberalism and social struggles in Latin America*. Leiden: Brill, 2007. ISBN 978-90-04-15365-3.

¹⁰⁸⁹ Podrobněji Morgan O. KENNETH, *Dějiny Británie*. Praha: NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-432-9; János KIS, *Constitutional democracy*. Budapest: Central European University Press, 2003. ISBN 963-9241-32-6; Pierre MANENT, *An intellectual history of liberalism*. Princeton: Princeton University Press, 1994. ISBN 0-691-03437-0; Pierre MANENT, *Lidská obec*. Brno: CDK, 2013. ISBN 978-80-7325-306-6; Pierre MANENT, *Les métamorphoses de la cité: essai sur la dynamique de l'Occident*. Paris: Flammarion, 2010. ISBN 978-2-08123750-6; Pierre MANENT, *Proč existují národy: úvahy o demokracii v Evropě*. Brno: CDK, 2007. ISBN 978-80-7325-133-8; Pierre MANENT, *Současné problémy evropské demokracie*. Praha: Občanský institut, 2003. ISBN 80-86228-41-X.

¹⁰⁹⁰ Podrobněji Jean ZUMSTEIN, *Protestantismus a první křesťané*. Jihlava: Mlýn, 2008. ISBN 978-80-86498-28-7; Jeroným KLIMEŠ, *Psycholog a jeho svědectví o Kristu*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-451-9.

¹⁰⁹¹ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834-1902*. Frankfurt am Main: Schulte-Bulmke, 1936, s. 116. ISBN neuvedeno.

¹⁰⁹² Podrobněji Edward SCHILLEBEECKX, *Lidé jako Boží příběh*. Brno: CDK, 2008. ISBN 978-80-7325-146-8; Dagmar ŠOTTNEROVÁ, *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*. Olomouc: Rubico, 2009. ISBN 978-80-7346-096-9.

¹⁰⁹³ Podrobněji Jaroslav HROCH, *Pragmatismus a dekonstrukce v anglo-americké filozofii*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-205-5.

¹⁰⁹⁴ Podrobně Karel SLÁDEK, *Monoteistická náboženství a stát*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. ISBN 978-80-87378-19-9; Karel SLÁDEK, *Mystická teologie východoslovanských křesťanů*. Červený

katolíky a anglikány stupňovaly v napětí a papeže v Anglii vnímali spíše jako „antikrista“, jak popisuje kardinál Newmann, což pro něho bylo dokladem pravého Kristova náměstka. Avšak situace vůči katolické cíkvi byla v ostrém napětí, zvláště pak na území Irska, kde se vztahy mezi katolíky a protestanty nesly přímo v nesnášenlivosti. I z těchto důvodů se shoda mezi minoritou a opozicí nesla v obou charakterech (dialog s nekatolíky a nedogmatizace infalibility), neboť by sice došlo k upevnění nauky církve, ale dialog s odloučenými křesťany by byl omezen nebo znemožněn. Samozřejmě v souladu se situací v Německu,¹⁰⁹⁵ kde snad nejvíce podněcoval náladu proti infalibilitě Ignác von Döllinger, což se přenášelo i do Rakouska.

V této měnící se podobě polických zájmů tedy usilovala opozice i minorita o to, aby alespoň v některých bodech došlo k zachování konsenzu. Zvláště se jednalo o materii smíšených manželských párů, u které se jednalo o nejzazší bod, který v Německu vedl k represím katolíků. Ale Řím zůstal neústupný, neboť ctil tradici tridentského koncilu, což bylo trnem v oku protestanů, kteří v některých ohledech nemohli přistoupit na požadavek, který si kladla katolická církev, a to že jejich děti budou vychovány v katolické víře. Mohla zde být také myšlenka, která uváděla, že při smíšených manželstvích¹⁰⁹⁶ by se těžko rozeznávalo, kdo je pravověrný katolík a kdo heretik.¹⁰⁹⁷

Od r. 1866 se v Rakousku mění situace v tom, jak bude mládež vzdělána a kdo za toto vzdělávání převezme odpovědnost.¹⁰⁹⁸ Zásluha konkordátu zaručovala odpovědný charakter výuky s vlivem katolickým.¹⁰⁹⁹ Avšak od tohoto roku se začínají vnímat spíše antipatie vůči tomuto způsobu výuky, načež jde na ústup nejen autorita církve ve společnosti, ale také vyvstávají otázky další formace náboženství¹¹⁰⁰ a kvalitní vědecká

Kostelec: Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-23-6; Václav PAVLÍČEK, *O české státnosti: úvahy a polemiky*. 3, Demokratický a laický stát. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1642-1; Miloslav JECH, *Pátrání po církvi: pokus o teologickou reflexi církevních dějin*. Praha: Návrat domů, 2010. ISBN 978-80-7255-221-4.

¹⁰⁹⁵ Podrobněji Klaus HILDEBRAND, *Deutsche Aussenpolitik 1933–1945: Kalkul oder Dogma?* Stuttgart: W. Kohlhammer, 1990. ISBN 3-17-009756-3.

¹⁰⁹⁶ Podrobně Jiří KAŠNÝ, *Manželství v západní tradici: soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006. ISBN 80-7040-921-5.

¹⁰⁹⁷ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834-1902*. Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 122. ISBN neuvedeno.

¹⁰⁹⁸ Podrobněji Jiří BÍLÝ, *Moc a právo v evropské politické tradici*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-180-9.

¹⁰⁹⁹ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834-1902*, Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 122–123. ISBN neuvedeno.

¹¹⁰⁰ Podrobněji Jaroslav KREJČÍ, *Postižitelné proudy dějin: civilizace a sociální formace, struktury a procesy, kultura a politika, revoluce a renesance, náboženství, národy a státy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86429-09-1; Natalia DALLAPICCOLA, *V barvách duhy: spiritualita a život modlitby*. Praha: Nové město, 2008. ISBN 978-80-86146-50-8; NEŠPOR, Z. R.; KAISEROVÁ, K. (eds.). *Varianty české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780-1918)*. Ústí nad Labem: Albis international, 2010. ISBN 978-80-86971-02-5;

práce alumnnů, která byla v charakteru vyučování, jež bylo doposud financováno a podporováno vládou.¹¹⁰¹ Situace v první polovině 19. století vyzvedala naděje, že vzdělání bude mít konkordátní podobu, v druhé polovině století se pak ale stává nesnadnou.¹¹⁰² Je pravdou, že sám konkordát nabízel oficiální a snadnou, klerikální, variantu vyučování, což bylo také záchytným bodem kritiky pro liberály, kteří se stavěli do výhradního postavení, jimž byl způsob výuky v duchu scholastickém.¹¹⁰³ Tím se také obratem vyřešila i jistá podoba nesmluvního charakteru konfesijní výuky.¹¹⁰⁴

V závěru r. 1867 se předložily tři projekty řešení. První spočíval v tom, že se i nadále bude řešit vzájemný rozpor mezi civilními úřady a požadavky konkordátu případ od případu. Druhá varianta se týká přímo manželství, které by bylo převzato státem a řešeno před soudním tribunálem civilním, a tak by mohlo dojít ke smíření mezi stranami protestantskými s katolíky.¹¹⁰⁵ Třetí projekt se týkal vyučování veřejnosti, které by probíhalo za dozoru státu. Tím by se v církvi uchovala přímá otevřenost a svoboda ve školství.¹¹⁰⁶ Tímto způsobem by se také dosáhlo souhlasu se Svatým stolcem, a to i s jistou modifikací.¹¹⁰⁷ V Římě se však muselo počítat s obtížemi ideového rozvinutí a s posouzením nemožné podoby zpracování konkordátu, který kardinál Rauscher komentoval, že jen v kraji „*přímé vlády církve by byla rozpoznána její poctivost.*“¹¹⁰⁸ Kardinál Antoneli však vzhledem ke konkordátu uzavřeném r. 1801 s Francií svůj pohled k jednání rekonstruoval. Hledal téměř vysvobození ze situace, které by oddálilo přibližující se hodinu jednání s rakouskou stranou. Nemohl se však vzdát této situace, která by už

Tomáš PETRÁČE, *Výklad Bible v době (anti-) modernistické krize: Život a dílo Vincenta Zapletala OP.* Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-81-3.

¹¹⁰¹ Podrobněji Clemens SEDMAK, *Die Seele Europas: Papst Benedikt XVI. und die europäische Identität.* Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2011. ISBN 978-3-7917-2379-2.

¹¹⁰² Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834–1902.* Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 123. ISBN neuvedeno.

¹¹⁰³ Podrobněji Václav BŮŽEK, *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty.* Praha: NLN, 2010. ISBN 978-80-7422-062-3.

¹¹⁰⁴ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834–1902.* Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 123. ISBN neuvedeno.

¹¹⁰⁵ Podrobněji Pavel AMBROS, *Svoboda k alternativám: kontinuita a diskontinuita křesťanských tradic.* Olomouc: Refugium Velehrad-Roma: 2008-2009. ISBN 978-80-7412-017-6.

¹¹⁰⁶ Podrobněji Emanuel STRNAD, *Didaktika školy národní v 19. století.* Díl 2. Období liberalismu. Praha: SPN, 1978. ISBN neuvedeno; Emanuel STRNAD, *Didaktika školy národní v 19. století.* Praha: SPN, 1975. ISBN neuvedeno; Emanuel STRNAD, *Lidové prvky ve výchově zvláště výtvarné.* Praha: Česká grafická Unie, 1947. ISBN neuvedeno; Emanuel STRNAD, *Věcné učení na základní škole: příspěvek k pojetí základního učiva.* Praha: SPN, 1966. ISBN neuvedeno.

¹¹⁰⁷ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834–1902.* Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 123–124. ISBN neuvedeno.

¹¹⁰⁸ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834–1902.* Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 124. ISBN neuvedeno.

nenabyla ještě přijatelných změn.¹¹⁰⁹ Nakonec však rakouská vláda učinila rozhodnutí a Římu přímo předložila 25. května 1868 tři zákony ke schválení.¹¹¹⁰

Biskupové s latentním nesouhlasem přijali tyto tři návrhy, které tak pomyslně odevzdali do civilních správních rukou. Avšak ne všichni. V Tyrolsku se zvedla vlna odporu a v čele s biskupem z Lince, Rudigierem, se postavili na odpor. Avšak kardinál Rauscher situaci řešil v pokoji s tím, že některé systémové návrhy konkordátu ještě zachrání. Rovněž Řím si přál některé otázky konkordátu zachránit, ale zároveň nechtěl, aby došlo k přerušení vztahů.¹¹¹¹

7.3 Papež jako „absolutistický král“?

Jiná situace byla v Anglii. Jednota – mezi katolickou církví v Anglii a Římem – se přerušila v zásadě od vlády anglického krále Jindřicha VIII. (1491–1547),¹¹¹² který pro své politické rozpory s katolickou církví odloučil anglické církve od Říma, s následným rušením některých klášterů, a především ustanovením anglického panovníka za nejvyššího představitele církve. Tamní Dolní sněmovna následně zakázala jakékoliv žádosti podávané papeži a došlo také na to, že uplatňování papežských bul bylo postihováno různými tresty.¹¹¹³ Z tohoto zorného úhlu můžeme pozorovat radikální odmítnutí papežské neomylnosti v kontextu obsahového zdůvodnění pojetí dogmatu. V proměnách času požadavků politické svobody se na koncilu setkávají vědci v oboru filozofie, teologie, historie a pastýři církve, aby vědecky spravedlivě, ale i s ohledem na učení církve umožnili upevnění ve víře, neboť právě to byly důvody svolání koncilu. Obraz papeže, který má

¹¹⁰⁹ Podrobněji Václav VEBER, *Dějiny Rakouska*. Praha: NLN, 2010. ISBN 978-80-7422-105-7; Michael RAPPORT, *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-061-9.

¹¹¹⁰ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834-1902*. Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 129. ISBN neuvedeno.

¹¹¹¹ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834-1902*. Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 129–130. ISBN neuvedeno.

¹¹¹² Podrobněji James P. CARLEY, *The books of King Henry VIII. and his wives*. London: British Library, 2004. ISBN 0-7123-4791-7; Alison WEIR, *Henry VIII: the King and his court*. New York: Ballantine Books, 2008. ISBN 978-0-345-43708-2; SCARISBRICK, J. J. *Henry VIII*. London: Methuen Paperbacks, 1976. ISBN neuvedeno; David FLETSCHER, *Henry VIII*. Hove: Mayland, 1974–1977. ISBN neuvedeno; John BOWLE, *Henry VIII.: a biography*. Newton Abbot: David and Charles, 1973. ISBN neuvedeno; Lacey B. SMITH, *Henry VIII.: The Mask of Royalty*. London: J. Cape, 1971. ISBN neuvedeno; Maureen PETERS, *Henry VIII. and his six wives*. New York: St. Martin's Press, 1972. ISBN neuvedeno; Andrea CLARK, *Henry VIII.: man and monarch*. London: British Library, 2009. ISBN 978-0-7123-5026-6; Carolly ERICKSON, *Jindřich Veliký*. Ostrava: Domino, 1999. ISBN 80-86128-41-5; Alison WEIR, *Jindřich VIII.: král a dvůr*. Praha: BB/art, 2013. ISBN 978-80-7461-392-0.

¹¹¹³ Jednalo se především o vydání zákona *Ecclesiastical Appointments Act*, jenž se týkal volby biskupů klérem navržených panovníkem. Dále *Acto of Supremacy* bylo deklarováno nejvyšší uznání panovníka za hlavu církve a *Treasons Act* zase určoval tresty za odmítnutí tohoto nařízení. Nejznámější postavy tohoto odmítnutí krále za nejvyššího představitele církve patřili Sir Thomas Mor a kardinál Fischer. Podrobněji Kenneth O. MORGAN, *Dějiny Británie*. Praha: NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-432-9.

neomylně vykládat o víře a zvycích, a to pouze z moci svého úřadu, byl nejprve politicky kontroverzní. Proto bylo – zvláště pro veřejné mínění a politiku – započato i úsilí k nadefinování tohoto učení. V tomto rozměru se dotýkáme vyjádření učení v kvalitě *ex cathedra*.¹¹¹⁴ Koncilní dokument přímo říká: „*a tak se věrně držíme tradice předávané od počátku křesťanské víry a ke slávě Boha, našeho Spasitele, a k povznesení katolického náboženství a spáse křesťanského lidu se souhlasem posvátného koncilu učíme a definujeme jeho božsky zjevené dogma: Když římský velekněz mluví „ex cathedra“*“¹¹¹⁵ (tj. když svou nejvyšší apoštolskou autoritou z úřadu pastýře a učitele všech křesťanů definuje nauku víry nebo mravů, která má být zachovávána celou církví), *pak disponuje – díky pomoci, která mu byla přislíbena ve svatém Petru – onou neomylností, již chtěl božský Vykupitel vybavit svou církev při definování nauky víry nebo mravů. Proto jsou takovéto definice římského velekněze samy ze sebe – a nikoli na základě souhlasu církve – nezměnitelné.*“¹¹¹⁶

Z historického hlediska by se dalo v tomto duchu označit pouze 12 vyjádření papežů. Dle některých historiků však můžeme říct, že úmysl vyzvednout osobu papeže nad sbor apoštolů, kdy „*v pravdě a pokoře si je církev vědoma, že tento primát s plností moci přijala od samotného Pána ve svatém Petru, který je knězem čili hlavou apoštolů a jehož nástupcem je římský velekněz.*“¹¹¹⁷ *A tak jeho je římská církev přede všemi ostatními povinna bránit pravdu víry, tak také, vyvstanou-li nějaké otázky ohledně víry, mají být rozhodnuty podle jejího úsudku,*“¹¹¹⁸ i kdyby byly terčem pronásledování či jiných útoků. V zákulisí vatikánského koncilu, zejména pak podle Laorda Actona, došlo spíše k tomu, že rozhodnutí potvrdit neomylnost papeže je „*absolutním skutkem mimo svědomí lidí.*“¹¹¹⁹ Proto koncil

¹¹¹⁴ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834-1902*. Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 143–144. ISBN neuvedeno.

¹¹¹⁵ Podrobněji Jan N. TURNER, *Důkaz pro úřední neomylnost papežovu*. Praha: Nákladem A. G. Steinhausera, 1872. ISBN neuvedeno; Poggio BRACCIOLINI, *Neomylnost papežova na koncilu kostnickém a výsledch, odsouzení a upálení Jana Husa dne 5. a 6. července 1415*. Berlín: Husův komitét: 1873. ISBN neuvedeno; Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště českých*. Praha: Universum, 1947. ISBN neuvedeno.

¹¹¹⁶ *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 98. ISBN 80-85929-85-6.

¹¹¹⁷ Josef JANDA, *Římský velekněz*. Plzeň: V. J. Krýsa, 1934. ISBN neuvedeno.

¹¹¹⁸ *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 95. ISBN 80-85929-85-6.

¹¹¹⁹ Francouzský hitorik Alexis de Tocqueville v jednom dopise r. 1856 napsal, že papež byl spíše nucen věřícími k tomu, aby se stal absolutním pánem církve, než věřící papež by usiloval o svrchovanou vládu. Vyzvednutí Říma bylo spíše důsledkem než příčinou. Klaus SCHATZ, *Dějiny papežského primátu*. Brno: CDK, 2002, s. 155. ISBN 80-85959-99-2; Dále také Jaroslav ŠIMSA, *Angst und Hoffnung: Briefe, Träume, Ereignisse 1940-1945*. Benešov: YMCA in der Tschechischen Republik im Verlag EMAN 2003. ISBN 80-86211-32-0; Karel ŘÍHA, *Deus semper maior: teologie exercicií podle Ericha Przywary*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. ISBN 978-80-7412-050-3; Miloš RABAN, *Duchovní smysl člověka dnes: od objektivního k existenciálnímu a věčnému*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-933-1; Tomáš ŠPIDLÍK, *Nové cesty pastorální teologie: krása jako východisko*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008.

hovořil o tom, „*Duch svatý totiž nebyl Petrovým nástupcům přislíben proto, aby skrze jeho zjevení odhalili novou nauku, nýbrž proto, aby s jeho pomocí svět strážili a věrně vykládali zjevení předané apoštoly čili poklad víry.*“ Jejich apoštolskou nauku přijímali všichni ctihodní otcové a ctíli a následovali svatí pravověrní učitelé. Velmi dobře věděli, že stolec svatého Petra zůstane vždy prost každého omylu podle božského slibu našeho Pána a Spasitele,¹¹²⁰ který dal nejpřednějšímu ze svých učedníků: „*Já jsem za tebe prosil, aby tvá víra nesehala, a ty, až se obrátíš, buď posilou svým bratřím.*“¹¹²¹ Z jiného pohledu je to také projev jisté despotie¹¹²² nebo dovršení smrti krále.¹¹²³

Nicméně 20. zářím 1870 církevní státní celek pomine a papež – i jako král – se již vnímá jako vězeň ve Vatikáně.¹¹²⁴ To je však spíše povrchním a politicko-mocenským důsledkem toho, co se očekávalo a také stalo v katolicismu, když byla odsouhlasena infalibilita, mohlo dojít jen k narušení čistoty víry celé katolické hierarchie.¹¹²⁵ Naproti tomu se otcové čtvrtého konstantinopolského koncilu drželi vzoru předků a vydali toto slavnostní prohlášení: „*Počátkem spásy je zachovávat pravidla správné víry. A protože nelze pominout slova našeho Pána, Ježíše Krista: „Ty jsi Petr, a na té skále zbuduji svou církev,¹¹²⁶ je toto, co bylo řečeno, potvrzeno následným děním, tedy v apoštolském stolci totiž byla katolická víra vždy zachována neposkvrněná a posvátná nauka byla oslavena. Nechceme se tedy odloučit od této víry a nauky. Doufáme, že si zasloužíme být v jednom společenství, které vyjadřuje apoštolský stolec a ve kterém je neporušená a pravá síla křesťanského náboženství.*“¹¹²⁷

ISBN 978-80-86715-97-1; Tomáš AKVINSKÝ, *Otázky o svědomí*. Praha: Krystal OP, 2010. ISBN 978-80-87183-19-9; Tomáš ŠPIDLÍK, *Prameny světla*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2009. ISBN 978-80-7412-035-0.

¹¹²⁰ *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 95–98. ISBN 80-85929-85-6.

¹¹²¹ *Lk 22,32.*

¹¹²² Jedno z období, kdy se projevovala autoritativní až despotická a arogantní správa svatopetrského stolce, nastalo v době svobody církve v letech 366–384, kdy byl římským biskupem papež Damas. Klaus SCHATZ, *Dějiny papežského primátu*, Brno: CDK, 2002, s. 33. ISBN 80-85959-99-2.

¹¹²³ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834-1902*. Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 145. ISBN neuvedeno.

¹¹²⁴ Podrobněji František X. HALAS, *Fenomén Vatikán*. Brno: CDK, 2004. ISBN 80-7325-03-4-9; František X. HALAS, *Sekularizace v Evropě od osvícenství po dnešek*. In: *Vznik státu jako proces sekularizace. Diskuse nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho*. (ed.) HANUŠ, J. Brno: CDK, 2006. ISBN 80-7325-089-6.

¹¹²⁵ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834-1902*. Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 133. ISBN neuvedeno.

¹¹²⁶ *Mt 16,18.*

¹¹²⁷ *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 93. ISBN 80-85929-85-6.

Vezmeme-li ohled na dialog s protestantskými zeměmi, nejen že se tato rovina dialogu infalibilitou uzavřela, ale také ona definice je připomínkou tzv. protireformace.¹¹²⁸ Již několikrát se s ohledem na koncil v Tridentu hovořilo o tom, že tento koncil neměl potenciál zaměřit se na hierarchii církve, která byla už v době 17. století zpochybňována, stejně jako apoštolská posloupnost. Možná i z toho důvodu se Vatikánský koncil tolik neohlížel na soudobou vhodnost či nevhodonost vyhlášení neomylnosti. Téměř by se dalo říci, že z hlediska tradice bylo povinností tuto 300 let nezodpovězenou otázku konečně zařadit do jednacího řádu koncilu a také vyhlásit. Neboť již v souladu s druhým lyonským koncilem (1274)¹¹²⁹ Řekové vyznali: „*Svatá římská církev má nejvyšší a plný primát a prvenství v celé všeobecné církvi.*“¹¹³⁰ A nedělat si tolik starosti nejen z přítomnosti, ale také z budoucnosti nebo také z toho, co se již v průběhu těch let s velkým úsilím a obtížemi dosáhlo.¹¹³¹ Zvláště Florentský koncil (1431–1445)¹¹³² již definoval, že římský velekněz je pravý zástupce Krista, hlava celé církve a otec a učitel všech křesťanů. Jemu byla ve svatém Petru předána našim Pánem, Ježíšem Kristem, plná moc pást, řídit a spravovat celou církev. Aby dostáli svému pastýřskému úřadu, vynakládali naši předchůdci vždy neúnavné úsilí, aby správné učení Pána proniklo ke všem národům země. Se stejnou péčí bděli nad tím, aby tam, kde bylo přijato, bylo také zachováno pravé a čisté. A proto církevní přestavení celého světa, jak jednotlivě, tak shromáždění v synodách, navazovali na trvajících církevní obyčej a starobylé pravidlo, podle něhož mají být apoštolskému stolci předkládána hlavně nebezpečí, která se objevila v záležitostech víry, aby se chyby ve víře napravily především tam, kde

¹¹²⁸ Podrobněji Pert JANTAČ, *Hledání Evropy: kapitoly z politických dějin evropské civilizace*. Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-372-1; Hans KÜNG, *Malé dějiny katolické církve*. Brno: Barrister & Principal, 2010. ISBN 978-80-87029-92-3; Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí: kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667)*. Praha: NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-942-3.

¹¹²⁹ Na tomto koncilu se mimo jinou látku jednání potvrzoval primát papežův, ale také se zde potvrdilo vyznání víry s Řeky – *filioque*, které v našem kontextu hovoří o fraternitě biskupů, kdy Duchu svatého nese celý sbor apoštolů/biskupů, kterou mají jurisdikci *kerygma* a posloupnost uchovávat neporušenou, což je možné pouze prostřednictvím *perichoreze*. Podrobněji JEDIN, H. *Malé dějiny koncilů*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990. ISBN neuvedeno; BENEDIKT XVI. *O počátcích církve. Promluvy o apoštolech a jejich spolupracovnících*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-218-3; Ctírad V. POSPÍŠIL, *Hermeneutika mysteria: struktury myšlení v dogmatické teologii*. Praha: Krystal OP, 2010. ISBN 978-80-87183-16-8.

¹¹³⁰ *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 93. ISBN 80-85929-85-6.

¹¹³¹ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834-1902*. Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 147–148. ISBN neuvedeno.

¹¹³² V souladu s naším tématem zde můžeme uvést, že na tomto koncilu bylo ukončeno papežské schisma, ale také odmítnutý konciliarismus, který měl v době I. vatikánského koncilu modifikaci galikanismu, se kterým se pražský kníže-arcibiskup nezotožnil. Podrobněji František X. KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české*. Díl I. Praha: Cyrilo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1898. ISBN neuvedeno; František X. KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských*. Díl II. Praha: Cyrilo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1898. ISBN neuvedeno.

víra nesnese narušení. Římští velekněží však podle okolností definovali, že se má zachovávat to, co s Boží pomocí poznali – buď svoláním ekumenických koncilů nebo zjištěním mínění církve rozptýlené po světě (a to buď prostřednictvím místních synod, nebo nějakým jiným způsobem, který jim poskytla Boží prozřetelnost) – že je v souladu se svatými Písmy a apoštolskými tradicemi,¹¹³³ neboť v sobě sdružuje panování Krista, jehož je náměstkem. Takto charakteristickým symbolem byl definitivně vyzvednut až papežem Piem XI. při ustavení slavnosti Krista Krále, čímž dal zmíněný papež jasný signál, že státní správa nemá podle nauky římskokatolické církve právo rozhodovat o otázkách důstojnosti člověka, víře a mravech.¹¹³⁴

7.4 Syllaby jako provokace moderní společnosti?

Z vnějšího pohledu na tradici církve z hlediska víry a mravů se také setkáváme s názorem, že katolická církev sice odsuzuje pronásledování či perzekuci, ale pokud vezmeme vývoj moderního světa probíhající v 19. století, už Piem IX. vydaný *Syllabus* je podobným nátlakem vůči člověku, který touží po svobodném bádání i vědění.¹¹³⁵ Lord Acton přímo hovoří o tom, že *Seznam omylů* postrádá hlubší vhled,¹¹³⁶ neboť jen hovoří o tom, co je chybné či mylné, ale neotevívá hloubku daného problému. Jedná se jen o zákaz a zdůvodnění.¹¹³⁷ Někdy také můžeme zahlédnout jistou podobu stejného vidění Syllabu vůči infalibilitě. Už před koncilem existovalo všeobecné povědomí, že církev sama potřebuje

¹¹³³ *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 93–95. ISBN 80-85929-85-6.

¹¹³⁴ Pro upřesnění můžeme uvést, že encyklika *Quas primas* vyšla 11. prosince 1925. Podrobněji http://www.encyklyky_Pia_XI. Wikipediacs.wikipedia.org/ wiki/Encyklyky_Pia_XI., (on-line), [citováno 9. 10. 2012].

¹¹³⁵ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834–1902*. Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 109. ISBN neuvedeno.

¹¹³⁶ Připomeňme si, že na tento akcent průběhu koncilního jednání poukazoval i kardinál Schwarzenberg při březnové řeči, když hovořil o tom, že „tento koncil nepřinese nic nového“. Intence, která se v období před koncilem nesla napříč Evropou se I. vatikánským koncilem nepotvrdila, proto nese i tato práce název zahrnující oba koncily, neboť jakoby I. se naplňuje ve II. vatikánském koncilu obecně, tak jako i v některých teologických rysech pražského arcibiskupa. Podrobný nástin Dominique G. MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johanes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetiamus editores ab onno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924. ISBN neuvedeno; Dominique G. MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johanes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetiamus editores ab onno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta*. Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924. ISBN neuvedeno; Dominique G. MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johanes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetiamus editores ab onno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuatat et absoluta*. Tomus 52, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924. ISBN neuvedeno.

¹¹³⁷ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834-1902*. Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 109. ISBN neuvedeno.

reformovat nebo se proměnit, ale stále bylo vnímáno, že pouhými požadavky či nařízeními to nepůjde. Nový impuls se očekával od Vatikánského sněmu, ale ten ho naplnil jen částečně. Tzv. Duch Evropy¹¹³⁸ šel svou cestou a katolická církev posléze také. Nástroje, které v katolické církvi stále byly a měly svou účinnost prostřednictvím tvořícího se kanonické právo, které u kléru a věřících podporovalo a vyžadovalo především poslušnost.¹¹³⁹ Na straně druhé je pak účinnost kanonického práva pro ty, kteří poslušnost nesplnili, a proto byli exkomunikováni.¹¹⁴⁰ Jistým způsobem měla neomylnost tento tyranský nádech právě v zemích, kde kvetlo vědomí nacionality a potažmo i svobody myšlení. S přibývajícimi otázkami, jak církev reformovat pro soudobé rozvíjení společnosti, nebyla situace jednoduchá, neboť církev od svého Velkého rozdělení (r. 1054) šla již svébytnou cestou. Máme tak na mysli reflexi patristických otců, kteří se v plné jednotě církve světu otevírali v reflexi věd,¹¹⁴¹ filozofie a kultury. Vatikánský koncil pak spíše reflektoval zkušenosti církve, ale s novými proudy ve společnosti již tolik nepočítal. Je pravda, že nebyly až tak převratně nové, spíše se nám nabízí reflexe, která určuje jen to, co není křesťanské, je automaticky pohanské.

¹¹³⁸ Podrobněji Zdeněk UHLÍŘ, *Čtyři podoby jedné kultury: spojení rozptýleného obsahu středoevropského písemnictví*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2010. ISBN 978-80-7050-584-7; Oldřich ŠEVČÍK, *Architektura – historie – umění: kulturně-civilizační vývoj v Evropě od antiky do počátku 19. století*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2032-6; Ivan KULHÁNEK, *Klopýtání přes budoucnost: dějiny Evropy od Vídeňského kongresu 1815 do roku 2005: Evropa 19. a 20. století v politických a sociálně-ekonomických souvislostech*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1608-9; Hana ROUSOVÁ, *Mezery v historii 1890–1938: polemický duch střední Evropy – Němci, Židé, Češi*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1994. ISBN 80-7010-030-3; Ondřej BERAN, *Náš jazyk, můj svět: Wittgenstein, Husserl a Heidegger – vzájemná setkání a mýjení*. Praha: Filosofia, 2010. ISBN 978-80-7007-335-3; Paul SCHAAF, *Velký dar: Justus von Liebig: badatel ve službách Evropy*. Praha. Orbis, 1944. ISBN neuvedeno; Giesela BOCK, *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: NLN, 2007. ISBN 978-80-7106-494-7; Theodor LESSING, *Zánik Země působením ducha*. Pelhřimov: Nová tiskárna, 2007. ISBN 978-80-86559-76-6.

¹¹³⁹ C. S. Lewis podotýká, že k úryvku o biblickém Abrahámovi procházel v přítomnosti Boží zkouškou, aniž by o ni věděl. Neboť Hospodin všemohoucí věděl, co Abrahám udělá, aniž by ho měl zkoušet. Proč ho tedy zkoušel? Odpověď nachází v citaci sv. Augustina, který říká, že i „přes Boží vševědounost Abrahám nemohl vědět o tom, že je zkoušen, zda jeho poslušnost obstojí ve splnění příkazu. Skutečnost Abrahámovy poslušnosti se však stala činem sama o sobě: zkušeností a naplněním víry. Clive Steples LEWIS, *Problém bolesti*. Praha: Návrat domů, 2013, s. 101. ISBN 978-80-7255-284-9.

¹¹⁴⁰ Podrobněji Augustin SMETANA, *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty*. Praha: Filosofia, 2008. ISBN 978-80-7007-276-9; Roland FRÖHLICH, *Dva tisíce let dějin církve*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-964-5; Jiřina ŠEDINOVÁ, *Dialog myšlenkových proudů středověkého judaismu: mezi integrací a izolací*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-200-1910-3; Raymond FRANZ, *Hledání křesťanské svobody*. Davle: Kernberg, 2007. ISBN 978-80-87168-03-5; Norbert OHLER, *Katedrála: náboženství, politika, architektura, dějiny*. Jihočany: H & H, 2006. ISBN 80-7319-040-0; Martin WERNISCH, *Politické myšlení evropské reformace*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-039-8; Jan CHLIBEC, *Savonarola a Florencie: jeho působení a estetické názory*. Praha: Artefactum, 2008. ISBN 978-80-86890-17-3.

¹¹⁴¹ Podrobněji Josef PETRÁŇ, *České dějiny ve znamení kultury*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2010. ISBN 978-80-7395-336-2; Karel KRAMÁŘ, *Karel Kramář: život a dílo*. Praha: Masarykův ústav, 2009. ISBN 978-80-86495-58-3.

S nárůstem počtu demokratických států¹¹⁴² se církev zaměřovala na požadavky, které papežové vyžadovali v období středověku a renesance. Již s přicházejícím sestavováním *Seznamu omylů*, projevovali někteří zájem o změnu postoje v otázkách uzavírání sňatků a školství. V té chvíli však neměli dostatek možností, jak nasměrovat svou politiku vůči státu i papeži, neboť události k pochopení nově přicházejících požadavků na církev obecně se teprve krystalizovaly. Pravděpodobně zde hrála roli jistá vypočítavost církve ze znovunabyté autority, která chtěla vrátit běh událostí a vlivu na společnost do starých kolejí, avšak někteří laici byli téměř přesvědčeni, že církev tímto požadavkem ubírá na svobodě Ducha, který na autoritě neubírá, avšak zároveň rozvíjí rozumnost poznání i jednání. Slepá autorita tak může nastavit životu diktát, bez rozvoje niterných obsahů víry i poznání lidské osoby, ke které byla soudobá společnost vnímavá a dychtivá po poznání. Pomocí papežských dekretů se navigovala politika, která hraničila s rozumností a neodpovídala na nově se formující státy, aby byla schopna ze vzájemné rétoriky navazovat nové nebo reformovat staré vztahy s Apoštolským stolcem. Lord Acton usiloval o takový způsob vzájemného vztahu, který by byl v duchu vzájemného doplňování mezi opravdovou vědeckostí a moudrou politickou svobodou v katolictví,¹¹⁴³ avšak to se nedařilo s výsledky, které by očekával. Zvláště pak, když se katolická církev spíše bránila novým politickým systémům, které se začaly tvořit na základech demokracie.¹¹⁴⁴ Ani kardinál Schwarzenberg nebyl nakloněn této politické variantě vlády, neboť se domníval, že „*bez viditelné hlavy státu, která vládne, se dá ve sboru politiků snadno omluvit svědomí, před odpovědností ve vládnutí samotné a tak i před Bohem.*“¹¹⁴⁵ I v Görresových spisech se nacházejí varianty

¹¹⁴² Podrobněji Karel SLÁDEK, *Monoteistická náboženství a stát*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. ISBN 978-80-87378-19-9.

¹¹⁴³ Podrobněji Jiří MIKULEC – Miloslav POLÍVKA (eds.), *Per saecula ad tempora nostara: sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka*. Praha: Historický ústav AVČR, 2007. ISBN 978-80-7286-118-7; MAČALA, P.; MAREK, P.; HANUŠ, J. (eds.), *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. Brno: CDK, 2010. ISBN 978-80-7325-218-2; Peluška BENDLOVÁ, *Teihard de Chardin, nová naděje katolicismu?* Praha: Svoboda, 1967. ISBN neuváděno; SKALICKÝ, K.; SVOBODA, R.; ŠTĚCH, F. (eds.) *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. Brno: CDK, 2005. ISBN 80-7325-077-2.

¹¹⁴⁴ Podrobněji Milan ŘEPA, *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*. Praha: Historický ústav, 2008. ISBN 978-80-7286-139-2; Edward GRÉGR, *Abhandlungen der königlichen Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*. Prag: Gottlieb Haase, 1804-1885. ISBN neuváděno.

¹¹⁴⁵ Podrobněji Friedrich J. SCHWARZENBERG, (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN neuváděno; Václav V. TOMEK, *Apologie der ältesten Geschichte Böhmens gegen die neueren Anfechter derselben*. Prag: Königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften, 1863. ISBN neuváděno; Václav V. TOMEK, *Děje království Českého*. Praha: F. Řivnáč, 1850. ISBN neuváděno; Václav V. TOMEK, *Děje mocnářství Rakouského*. Praha: J. G. Calve, 1861. ISBN neuváděno; Václav V. TOMEK, *Děje Pražské w krátkém nástinu od W. Wladivoje Tomka*. Praha: Jarosl. Pospíšil, 1845. ISBN neuváděno; Václav V. TOMEK, *Dějiny válek husitských (r. 1419–1436)*. Praha: Nákladem Fr. Řivnáče, 1898. ISBN neuváděno; Václav V. TOMEK, *Geschichte der Prager Universität*. Osmabrück: Biblio Verlag, 1968. ISBN neuváděno; Václav V. TOMEK, *Jan Žižka*. Praha: J. Otto, 1879. ISBN

systému rozložení vlády v parlamentárním charakteru se symbolem monarchiálního panovníka.¹¹⁴⁶ Avšak tyto jeho návrhy byly zamítnuty, neboť si uchovávaly hlavu státu v pojetí monarchy a moderní politika chtěla tento starý symbol vlády odstranit.

Důležité však je upozornit, že se nacházíme v období, kdy se nová schémata vládnutí hledala a také neměla tak brzy jasnou podobu systému. Proto se nám dnes může zdát, že jsou reakce některých vysoce postavených církevních hodnostářů či dalších aktivistů jednajících v soudobé společnosti přehnané či téměř nemyslitelné. S odstupem času více jak jednoho století je také obtížnější přesně vstoupit do atmosféry komunikace, která tehdy byla jiskrná, zatímco dnes působí spíše fádně či vyprahle.

7.5 Papežský absolutismus v pojetí lorda Actona

Problematika infalibility u katolického historika lorda Actona byla sice vyústěním tradice církve, ale bez představy liberálnějšího přístupu ke katolicismu vůbec a s nádechem upjatého centralismu. Hovoříme o samotném jurisdikčním předávání či jistém podílu na absolutní pravomoci papeže. Ze strany opozice se vyzvedaly hlasy ohledně církevního práva. Požadavky směřovaly k tomu, aby dosavadní pravomoce v hierarchii církve měly své hranice, a to i pro Svatého otce. Bylo zde vnímáno, že pokud by papež měl absolutní pravomoce, hrozilo by, že v církvi nastane určitá forma papežského absolutismu.¹¹⁴⁷ Mantinely či hranice jurisdikce tak měly tuto možnost vyrovnat, aby nedošlo k vládě tyranské nebo svévolné. Nemalou měrou práce v této otázce historicko-politické a historicko-dogmatické přispěl právě Lord Acton. Podle některých badatelů vnašel do

neuveдено; Václav V. TOMEK, *Paměti z mého života*. Díl 2. Praha: František Řivnáč, 1905. ISBN neuvedeno; Václav V. TOMEK, *Sněmy české dle obnoveného zřízení zemského Ferdinanda II.* Praha: Tiskem a nákladem F. Skrejšovského, 1868. ISBN neuvedeno; Miloš ŘEZNÍK, *W. W. Tomek, historie a politika (1818-1905): sborník příspěvků královehradecké konference k 100. výročí úmrtí W. W. Tomka*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. ISBN 80-7194-884-5.

¹¹⁴⁶ Podrobněji Heinrich DÄHNERT, *Joseph Görres' politische Frühentwicklung (1776-1805): ein Beitr. z. Vor gesch. d. polit. Katholizismus in Deutschland*. Borna-Leipzig: Noske, 1926. ISBN neuvedeno; Johan B. HEINRICH, *Joseph Görres (1776-1848): lze smířit politiku s vírou?* Olomouc: Refugium Velehrad-Roma: 2010. ISBN 978-80-7412-060-2; Friedrich BORINSKI, *Joseph Görres und die deutsche Parteilbildung*. Leipzig: Verlag, 1927. ISBN neuvedeno; Charlotte E. BIELER, *Joseph von Görres' sozialphilosophische Anschauung*. Meuselwitz in Thuringen: Verlag, 1927. ISBN neuvedeno; Diethelm KLIPPEL, *Der zivilrechtliche Schutz des Namens: eine historische und dogmatische Untersuchung*. Paderborn: F. Schöningh, 1985. ISBN neuvedeno.

¹¹⁴⁷ Deník *Anzeiger* uvádí, že „shromáždění, na kterém rozhodují pouze duchovní a laici na něm nemají vůbec žádný vliv, neodpovídá podle jeho názoru ani právům ani samotnému ‚bytí‘ laiků v církvi.“ List odsuzuje aristokratický absolutismus katolické církve, ve kterém mají pouze duchovní možnost o čemkoli v církvi rozhodovat. Dále uvádí, že „pokud bude tato samovláda kléru, kterou *Anzeiger* pokládá za pozůstatek středověku, je katolická církev a její zřízení nejen v rozporu s pokrokem, ale celkově jej neuznává.“ Rudolf SVOBODA, *První vatikánský koncil (1869-1870)*. In: *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ, T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 71. ISBN 80-85929-85-6.

opozice oduševnělé ideje, které nechaly stopu i v něm samotném. V některých publikacích nacházíme komentáře o tom, že na vatikánském koncilu se odehrávalo bitevní pole – doslova zápas, který „přeformoval tridentskou reformu“.¹¹⁴⁸ A to i v tom smyslu, že se decentralizoval podíl moci na správě církve. Totiž tam, kde kostnický či tridentský koncil poukázal na stmelování pravomocí na různých místech shromážděných koncilních otců, považoval se koncil vatikánský za upevnění centralizace, tudíž částečně poukázal na uskutečnění jurisdikce na spravování církve sborem biskupů, tak i v osobě papeže jako panovníka. Dovršení této myšlenky však přišlo až na II. vatikánském koncilu.¹¹⁴⁹

Dalším aspektem, díky němuž laická strana spatřovala menší úlohu na podílení ve správě církevního vlastnictví, byla volba a přemístování duchovních.¹¹⁵⁰ Jurisdikce monarchy či jiného světského panovníka spočívala na volbě hradního kaplana či faráře, kdy ve středověkém městě existovala jistá tradice předávání kněžské služby. Místní duchovní správce měl vyučit a připravit svého nástupce na duchovní službu. Již zmíněný koncil v Tridentu tuto situaci mění a ustanovením zákona o formaci a výchově duchovenstva směřuje tyto záležitosti do kněžských seminářů či alumnátů. Tato institucionalizovaná varianta správy se automaticky přenesla na místního ordináře, neboť „kde je biskup, tam je církev.“ Nicméně úloha světského panovníka se mění ve vztahu k organizaci vnitřních záležitostí církve a tím i na účast lidí, kteří nepatřili do stavu zasvěcených. Možná, že právě vatikánský koncil znovu otevřel tuto starou újmu, která se táhla od tridentského koncilu, kdy se vytrácí tzv. „aktivní účast na správě církve“, až po zmíněný vatikánský koncil. Vše je

¹¹⁴⁸ Podrobněji Heinrich von HANAU, *Absolutismus un föderalismus, ode, Die Quelle alles Uebels und dessen Hilung*. Prag: H. Dominicus, 1876. ISBN neuvedeno; Hrsg. von E. HINRICHS, *Absolutismus*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1986. ISBN neuvedeno; Klaus MUELLER, *Absolutismus und Zeitalter der Französischen Revolution (1715–1815)*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1982. ISBN neuvedeno; Libor JAN, *Ad iustitiam et bonum communa: proměny zemského práva v českých zemích ve středověku a raném novověku*. Brno: Maticе moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy, 2010. ISBN 978-80-86488-65-3; Eduard WINTER, *Barock, Absolutismus und Aufklärung in der Donaumonarchie*. Wien: Europa, 1971. ISBN neuvedeno; Pavel BĚLINA, *České země a habsburský absolutismus ve druhé polovině 18. a na počátku 19. století*. Praha: SPN, 1993. ISBN neuvedeno; Lubornír NENIČKA, *Dějiny evropské civilizace: studijní opora*. Ostrava-Karviná: Slezská univerzita v Ostravě, 2008. ISBN 978-80-7248-525-3; Jiří HRBEK, *Evropa a absolutismus v 17. a 18. století*. Praha: Triton, 2012. ISBN 978-80-7387-601-2; Gerhard OESTREICH, *Friedrich Wilhelm I.: Preussischer Absolutismus, merkantilismus, Militarismus*. Göttingen: Muster-Schmidt, 1977. ISBN neuvedeno; Ludwig von PASTOR, *Geschichte der Päpste im Zeitalter des fürstlichen Absolutismus*. Freiburg: Herder & Co., 1930. ISBN neuvedeno; Helmut REINALTER, *Josephinismus als Aufgeklärter Absolutismus*. Wien: Böhlau, 2008. ISBN 978-3-205-77777-9; Helmut REINALTER, *Lexikon zum Aufgeklärten Absolutismus in Europa: Herrscher, Denker, Sachbegriffe*. Wien: Böhlau, 2005. ISBN 3-205-77395-0; Roman BÉRESINE, *Nieder mit dem Absolutismus: Zustände im heutigen Russland un die durch den Zaren Alexander I. vollzogene Verfassungs-Urkunde des Russischen Reiches während des polnischen Aufstandes 1831 im geheimen Staats-Archiv zu Warsau aufgefunden*. Dresden: Union, 1905. ISBN neuvedeno.

¹¹⁴⁹ Podrobněji *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995, ISBN 80-711-3089-3.

¹¹⁵⁰ Vzpomeňme na A. Smetanu, který v českobudějovické diecézi vystoupil demonstrativně z katolické církve pod záminkou přemístění jejich faráře biskupem J. V. Jirsíkem.

ponecháno na samotné hierarchii – od spodních příček diecézního kléru, přes biskupy až po papeže.

Zpětně se tedy opět ukazuje, že tento centralismus je opět jistým předáváním pravomocí mezi hierarchií a laikátem. Vytváří se tak svobodný prostor proměnlivosti lidských faktorů volby, správy a rozhodování. Tento hierarchický centralismus, který biskupové vytvářejí ve svých provinciích a diecézích, poukazuje na to, že nejde jen o nějakou pravomoc, která se uplatňuje v řízení církve, ale o dobro svaté církve římské, kdy se jakákoliv podoba uplatnění pravomoci autority uskuteční jen s vědomím ordináře. Toto lze považovat za lehké vítězství decentralizace, která nebyla ani tak modernizačním prvkem, daným soudobým trendem, ale vedla ke zpřítomnění tradice katolické církve, jež byla stále v církvi přítomná od jejího založení. Lze tedy říci, že o svobodu ochuzena podřízená osoba, ať je to klerik nebo laik,¹¹⁵¹ byla pouze tehdy, když to vyžadovala lokální disciplína. Již starobylý přívlastek katolické církve – „svatá“ – je odkazem k tomu, že v církvi se bude křížovat či prolínat svoboda a autorita, právo i povinnost. V tomto křížování svaté církve se také zajišťuje, že jsou všichni katolíci v cejchu *semper reformanda*. A to nikoliv na základě pouhé lidské volby, ale stálou Kristovou přítomností, který je stále pronásledován lidskou nedokonalostí, omylností a omezeností.

Námítky na centralismus v církvi se obracely pohledy učenců k Maďarsku jako vzoru. Habsbursko-lotrinská monarchie přestala mít centralismus¹¹⁵² ve chvíli, kdy schválila právní nároky na správu země vzhledem k Uhrám. Jistý vliv na správu státu i církve měl panovník v každé zemi. A tak se i někteří koncilní účastníci zaměřili s inspirací na tuto politicko-jurisdikční oblast. Jak se vyslovil lord Acton: „*Maďaři se vyjádřili tak, co je již ryze duchovně přirozené,*¹¹⁵³ *což bylo právě vnímáno jako demokratické.*“¹¹⁵⁴

V rámci některých odpovědí na otázku, proč dochází k chátrání náboženského života, je možno zmínit právě zmíněný centralismus. Proto bylo předkládáno vše, co nebylo spojeno s liturgií nebo nepatřilo k dogmatům. K projednání se předkládalo to, co bylo

¹¹⁵¹ Německý deník *Anzeiger* v dubnu 1869 uveřejnil článek v tom smyslu, že koncil by katolické církvi mohl prospět především v tom, kdyby svolával synody, dal větší podíl na správě církve laikům a zrušil seznam zakázaných knih. Rudolf SVOBODA, *První vatikánský koncil (1869-1870)*. In: *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ, T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 73. ISBN 80-85929-85-6.

¹¹⁵² Podrobněji James van H. MELTON, *Absolutism and the eighteenth-century origins of compulsory schooling in Prussia and Austria*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. ISBN 0-521-34668-1.

¹¹⁵³ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834–1902*. Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 119. ISBN neuvedeno.

¹¹⁵⁴ Podrobněji Jürgen R. WOLF, *1707–2007 Altranstädter Kovention: ein Meilenstein religiöser Toleranz in Europa*. Halle/Saale: Sächsischen Staatsarchiv, 2008. ISBN 978-3-89812-587-1; Jaroslav I. VOKOUN, *About the position of the church in the state: about the relations between religious organizations and the political and power structures*. Prague: Vokouns, 1997. ISBN 80-238-6766-0.

vzhledem k záležitostem patronátním a výchově a dalším možnostem církve. Jednalo se o to, aby laici měli výraznější prostor. Touto snahou se mělo dosáhnout toho, aby prostory hierarchie a laiků měly jistý ústavní (konstitutivní) princip, kde již bude zcela jasné, v jakém prostoru bude právo i povinnost zasahovat hierarcha a kde už laik. Jistým úmyslem se toto jednání mělo přenést také do vztahu ke státu, aby nedocházelo k tomu, že každá ze stran by vnímala, že si uzurpuje pravomoci tam, kde k tomu již nemá jurisdikci. Tato legitimní linie byla zachována při správních otázkách vlády, které však s církví nemusí jít ruku v ruce. Zájmy církve totiž vždy nejsou v souladu s kulturou politickou. Při jednáních se stále objevoval akcent, který zdůrazňoval smysl věčnosti. Neboť jako nutné se pro zájmy církve ukazovala právě opravdovost k věčnému životu. Zdali jsou jednání či vztahy mezi státem a církví legitimní či jsou vzájemně v souladu, to by pro církve nemělo být až tolik zásadní. Zorný úhel k věčnosti již naznačoval kontrast církevního státu a jeho svobodného soužití. Již tato správa ukázala, že je zde kladen důraz na spolupodílení hierarchie a laiků na utváření církevního státu. Nicméně legitimita autority v církvi je založená vždy na Petro-apoštolském sboru, který je v zájmech církve a také je utváří s ohledem na členy celé církve. Vždy se bude objevovat také kontrast mezi autoritou a osobním svědomím. Legitimita volby jednání podle osobního svědomí je cestou k rozvinutí a upevnění víry ve věčnost. Umění vytvořit zákony tak, aby člověk nezamlžil cestu k věčnosti, je spojené také s obavou změny těchto pravidel. Neboť jistým způsobem lidská vláda tuto možnost nabízí a tím i dává prostor k obavám, které tento průběh života naznačuje. Vystávají tedy obavy nad rozpínavostí katolické církve, ale také její kultury, která by mohla být zpolitizovaná.¹¹⁵⁵

Co by však mohla přinést tato podoba správy celé církve, když by její nasměrování bylo více do širě poslání než v její hlubině? Námitky, které se tímto nabízejí, jsou spíše naplněny obavou než oprávněným směrem života církve. Právě ona je totiž ve znamení horizontály i vertikály, tedy kříže, který prostupuje jednotlivce, společnost i svět. Ale otázka stojí jinak. Co může způsobit, že se bude zabývat ústavními otázkami, které jsou sice konstitutivní, ale měnitelné?¹¹⁵⁶ Co může způsobit stálost v záležitosti jurisdikční, s otázkami svědomí a blaženosti člověka? Papež má být prohlášen za neomylného i v otázkách mravních, což ho v roli panovníka, který musí jednat s představiteli ostatních

¹¹⁵⁵ Podrobněji René RÉMOND, *L'antcléricalisme en France de 1815 à nos jours*. Paris: Fayard, 1999. ISBN 2-213-60260-3; Manuel BORUTTA, *Antikatholizismus: Deutschland und Italien im Zeitalter der europäischen Kulturkämpfe*. Göttinge: Vandenhoeck & Ruprecht, 2010. ISBN 978-3-525-36849-7.

¹¹⁵⁶ Podrobněji Raymond A. SCHROTH, *The American Jesuits: a history*. New York: New York University Press, 2007. ISBN 978-0-8147-4025-5; Gerhard PADDERATZ, *Amerika: mit Gewalt in den Gottesstaat*. Halle: Mitteldeutscher Verlag, 2007. ISBN 978-3-89812-473-7; Conor C. O'BRIEN, *Ancestral voices: religion and nationalism in Ireland*. Chicago: University of Chicago Press, 1995. ISBN 0-226-61652-5.

států, vnáší na úroveň politicko-mravní. Mravní otázky zůstávají stejné, jen jsou kladeny do jiného světla, neboť z pohledu panovníka či politika se již otázka netýká jen jeho osoby, ale také celé šíře jeho působnosti, tedy lidí a území. V teritoriálním slova smyslu je za správu odpovědný a také má v rukou ohraničenou svobodu, v níž může své rozhodnutí vykonávat. Tato svoboda se nese ve formě jurisdikční a mravní, ale také v odpovědnosti za smysluplné uskutečnění spásy. Tato role, především nástupce sv. Petra, je nejdůležitější. Přesto je zahalená do sítě politických otázek, protože zde již není jen starost o teritorium podle vzoru poslání ostatních vládců, ale jde rovněž o území, kde se jako osoba může vůči druhé osobě pohybovat vzhledem k mravnosti niterné a kde má svoji úlohu svědomí se svobodou, kterou lze – z hlediska církevního – omezit pouze v evangelním slova smyslu. Politická mravnost je viditelným skutkem či jednáním, které se stává jistým způsobem výrazem či znamením oprávněnosti. Mravnost ve víře je tedy spojena také s jednáním, ale podle měřítek opravdovosti.

Vzešlo několik návrhů, jak se s politickou otázkou vyrovnat. Není však možné úplně zavrhnout námitku adresovanou na formu či strukturu zpracování návrhů, neboť většina účastníků koncilu poznala, že jakýkoliv návrh či předloha musí odpovídat italskému náhledu na tuto záležitost. Jak je možné vyčistit z některých pramenů, nešlo o to zcela narušit předpokládaný průběh koncilního jednání, ale spíše o to ho zamíchat skrze různost názorů se vším, co již bylo sestaveno, aby se mohla podoba předlohy vyrovnat s případnými vlivy přicházejícími zvenčí. Nešlo jen o tříbení názorů ve výběrech, ale i na generálních shromážděních, neboť svolaný koncil neměl potvrdit jednotu nebo soudržnost názorů, ale nechat promluvit katolického liberála či konzervativce v její pluralitě. Tato forma plurality¹¹⁵⁷ se již před koncilem očekávala s tím, že nebude vyjádřena v absolutistické formě definitivně. Od opozice, která patřila na koncilu k nejradikálnějším, se očekávalo mnohé. Co však pozbývala, byla stejnorodost, neboť charakteristika této skupiny spočívala v tom, že „*nacionálně se projevovala italsky, ve vědeckém zpracování německy a liberálně se nesla anglicky a ve francouzském stylu.*“¹¹⁵⁸ Nejsilnější a podstatnou schopnost tvorby

¹¹⁵⁷ Protestantsky laděný deník *Anzeiger* uvádí teologický argument v tom smyslu, že „*samotní Kristovi učedníci měli různé názory a různé představy o křesťanských pravdách, podobně i první křesťané si je vykládali velmi svérázně. Přesto byli vnitřně spojeni skrze toho samého Mistra. Jako se sluneční světlo láme do mnoha barev, ale je pouze jedno, tak se mohou i křesťané různých konfesí různým způsobem a v různých formách pokoušet žít křesťanským stylem života, aniž by hrozilo nebezpečí, že jejich společenství bude zničeno.*“ Rudolf SVOBODA, *První vatikánský koncil (1869-1870)*. In: *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ, T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 71. ISBN 80-85929-85-6.

¹¹⁵⁸ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834–1902*. Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 120. ISBN neuvedeno.

měli biskupové z Německa a Francie. Neduhem této strany byla vyhraněná nacionalita, neboť právě v ní ležel zádrhel dalších jednání. Příspěvek amerických, britských a italských biskupů byl minimální, neboť se s touto skupinou neshodovaly ve volbě cest řešení, které pro ně nebyly sympatické. Příčinou toho mohlo být také to, že němečtí biskupové obecně vzato byli téměř v permanentním sporu s Římem.

Nacionální charakter byl tedy stále živý a dával podnět k tomu, aby se s ním vyzvedlo i kulturní dědictví národa, což se ukázalo jako problém již v Syllabech, které v sobě zakotvily liberálnější přístupy vědeckého poznání, které byly právě v německy mluvících zemích rozšířené a přinášely oživení teologie. Zřejmě i z těchto důvodů, kdy biskupové pozorovali zájem v badatelské činnosti skrze racionalismus a naturalismus, se nechtěli vrátet k metodám, které teologickou tematiku archivovaly. Nicméně profesor, který měl již své místo na univerzitě, buď musel projít proměnou, nebo se z „posluchárny přemístit do otevřeného světa.“ Duchovní závažnost, která se tímto otevřela již od počátku, ukazovala na to, že liberálně působící katolíci se musejí zformovat tak, aby byli nápomocni k obnovení katolicismu.

I proto se zraky organizátorů obracely na opoziční reformní skupinu, která se měla profilovat tak, aby splňovala misi tohoto poslání. Šlo o sloučení zájmů všech možných stran, aby zajistily výlučnost papeže, ve které ho již neohrožovalo nepřátelství vůči církvi.¹¹⁵⁹ volnost lidí a autorit, umenšení tolerance nebo rozumného vědeckého poznání anebo omyly či hříchy. Tato výlučnost tak mohla být pozicí, která už nemusí sledovat badatelské směry, jež by do poznávání nauky církve vnesly nepřátelskou vlnu, protože ta již byla zajištěna v jurisdikci nejvyššího pastýře. Muselo se však počítat také s tím, že zájmy nepřátelských politiků budou vyvíjet nátlak, jenž by mohl vést k papežskému absolutismu,¹¹⁶⁰ který již nebude odpovídat povaze církve, která tento charakter nejenže nemá, ale zamezí se jistým způsobem také její opravdovosti. Z těchto důvodů se někteří členové opozice přikláněli k návrhům, které by opravňovaly a zmocňovaly sbor biskupů, jenž by z hlediska církve nesl odpovědnost za vztah mezi světskými panovníky ve svých regionech.

¹¹⁵⁹ Podrobněji Paul WIEGLER, *Der Antichrist: eine Chronik des dreizehnten Jahrhunderts*. Hellerau bei Dresden: Avalun, 1928. ISBN neuvedeno.

¹¹⁶⁰ Deník *Anzeiger* se domníval, že vyhlášením neomylnosti bude papež vnímán jako samovládce a to může dát podnět ke vniku nové konfese, která bude založená na ultramontáním absolutismu, se kterou nebude možná žádná dohoda, protože ultramontanismus nemá žádnou střední cestu, a tudíž žádnou dohodu. Rudolf SVOBODA, *První vatikánský koncil (1869–1870)*. In: *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ, T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 72. ISBN 80-85929-85-6.

Celá diskuse kolem otázky vztahů mezi církví a státem vnáší téma osobní neomylnosti papeže opravdu jen na pole politické. Již samotný návrh dát 4. kapitole tento obsah by se vyznačoval tím, že z velké části bude papež vnímán jako panovník či prezident nějakého území. Tímto také hrozilo, že se duchovní obsah zcela zamlží nebo vytratí. I někteří členové opozice si uvědomili, že na koncilu nejde o to, kdo bude prezentovat oduševnělé ideje k tvorbě dekretů, ale spíše o to, zda budou předlohy obsahově v souladu s již připravenými návrhy. Jedná se tedy o to, že jistá role katolíka spočívá v tom, že se stává korektorem nesprávných názorů, tedy těch, které nejsou v souladu s učením církve. Tímto můžeme katolíka vnímat jako jakéhosi cvičitele ve starých pravdách, kde již nemá prostor žádná svévole, která by jeho samého svedla ze správné cesty. Na základě tohoto může určená autorita vyhlášovat a vysvětlovat definice církve, které jsou v souladu s církevní tradicí.

Nauka církve stále zůstává v duchovní tradici, která je samotná v prostoru ohraničena, a to svou myšlenkou, systémem myšlení nebo svým postojem. Opozice se domnívala, že stávající hodnoty napomáhají morálnímu zápasu ve společnosti, neboť nová absolutní ustanovení zahrnovala ty hodnoty, které jsou s tímto bojem spojeny. Tím se narušil jakýsi přirozený běh událostí v poznávané víře, kde člověk nestojí ve společnosti sám, ale skrze tento zápas vstupuje do života Bůh. Toto upřednostnění starého řádu nepreferovala jen opozice, ale také minorita biskupů, kteří podobnou rétorikou poukazovali na to, že každý člen církve je pozvedán zápasem o osobní víru. Je-li tedy tento akcent u jednotlivců patrný, pak může být prospěšný i pro celé společenství církve. Neboť touto cestou se zdokonaluje lidsko-božský vliv v porušené přirozenosti člověka, ale také se v samotném průběhu aktualizuje v přítomném charakteru kultury. Dochází tak k jejímu oživení i objevování hodnot, které jsou nadčasově přijatelné, nosné a skrze svůj přínos neměnitelné. Toto počínání je však dáno tím, že stále probíhá reflexe toho, v co věříme a ke komu se ubíráme.¹¹⁶¹

Obával-li se kardinál Schwarzenberg nového rozdělení v monarchii, připadalo by v úvahu také přičlenění Irska k anglikánské církvi. Z tzv. týdenní zprávy od Actona, kterou zaslal Gladstounovi, je zřejmé, že skrze premiéra-ministra se tato úvaha nedala vyloučit.

¹¹⁶¹ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834–1902*. Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 121–122. ISBN neuvedeno.

Není ani možné v celé šíři domyslet, jaké události by mohly nastat, kdyby se někteří členové koncilu postavili zády k Římu podobným způsobem jako Döllinger.¹¹⁶²

Z hlediska dějin dogmatu nepůjde jen o popisování skutků, událostí a poměrů, v němž i samotný pojem dogma nabýval různých obsahů, nýbrž půjde o to, abychom spatřili dogmatické výpovědi v jejich duchovním a rozumovém rozměru.¹¹⁶³ Ovšem i bezprostřední dějepisci zaznamenávali zprávy jiných pisatelů, na které odkazovali do minulosti, avšak i na ty, kteří současně pozorovali jiné souvislosti a tím navzájem doplňovali celkový obraz poučení svírající se v článek víry.¹¹⁶⁴

Dějepisci sami spojují dohromady to, co před nimi bylo nashromážděno, aby veškeré dědictví vzdělávalo ducha i jazyk přicházejících badatelů, kteří učiní časné to, co je nesmrtelným. Již řecký pojem *dokein*¹¹⁶⁵, jenž značí „zdá se mi, či povahu libosti“, má co dělat s rozmanitostí národů, které ve své době věděly, čím byly a být chtěly. Půda nazíratelné skutečnosti dala základ ke vzniku pověstí, básní a mýtů, které vyjadřovaly představy a přání oněch etnik, aby se pouto minulosti mohlo zpřítomnit v dalších generacích, které měly uskutečnit sen vycházející z jejich kořenů.¹¹⁶⁶ Nevytvářely by však už historičnost národa, ale toto dílo by jim napomohlo vyrůst v pravé individualitě v duchovním a myšlenkovém nahlížení dějin v poznávání daného a jsoucího. Základem je jednoduchá rozumná myšlenka, „že rozum ovládá svět a že tedy i světové dějiny proběhly

¹¹⁶² Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834–1902*. Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 122. ISBN neuvedeno.

¹¹⁶³ Podrobněji Adolf von HARNACK, *Dějiny dogmatu*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1974. ISBN neuvedeno; Robert HAVEMANN, *Dialektik ohne Dogma? Naturwissenschaft und Weltanschauung: Hat Philosophische den modernen Naturwissenschaften bei der Lösung ihrer Probleme geholfen? Naturwissenschaftliche Aspekte philosophischer Probleme*. Reinbek: Rowohlt, 1968. ISBN neuvedeno; Pons A. ALLETZ, *Dictiionare des conciles: Koczilien-Lexikon, enthaltend sämtliche General-, National-, Provizial- und Partikular-Konzilien vom ersten Konzilium zu Jerusalem bis auf das Konzilium von Paris 1811 – den Begegenstand ihrer Verhandlungen – derren Entscheidungen über Dogma und Disziplin und die Irrlehren, welche darin verworfen wurden: mit einer Sammlung der wichtigsten Canonennach ihrem Inhalte geordnet und mit einer chronologischen Tabelle sämtlicher Konzilien*. Augsburg: J. A. Schlosser, 1843. ISBN neuvedeno; Erich FROMM, *The dogma of Christ: and other essays on religion, psychology and culture*. London: Routledge, 2004. ISBN 0-415-28999-8; Kasper WALTER, *Dogma pod Božím slovem*. Praha: Vyšehrad, 1970. ISBN neuvedeno; Ludwig G. MÜLLER, *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-259-6; Tomáš ŠPIDLÍK, *Duchovní cvičení s Janem Pavlem II*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007. ISBN 978-80-86715-79-7.

¹¹⁶⁴ Podrobněji Vladimir S. SOLOVYOV, *Freedom, feith and dogma*. New York: State Univesity of New York Press, 2008. ISBN 0-7914-7535-2; Ctirad V. POSPÍŠIL, *Hermeneutika mysteria: struktury myšlení v dogmatické teologii*. Praha: Krystal OP, 2010. ISBN 978-80-87183-16-8; Ctirad V. POSPÍŠIL, *Různé podoby české trinitární teologie a pmenumatologie 1800-2010. Tvárnosti české katolické trojiční teologie a pneumatologie 1800-1989. Komentovaná bibliografie*. Brno: L. Marek, 2011. ISBN 978-80-87127-37-7; Ctirad V. POSPÍŠIL, *Ježíš Kristus Pravda dějin: trojiční a christocentrická telogie dějin*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-369-2; Ctirad V. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Praha: Krystal OP, 2000. ISBN 80-85929-38-4.

¹¹⁶⁵ Louis BERKHOF, *Dějiny dogmatu*. Praha: Návrat domů, 2003, s. 15–23. ISBN 80-7255-077-2.

¹¹⁶⁶ Podrobněji Ctirad V. POSPÍŠIL, *Problematika vědění a vědomí vlastní osobní identity Ježíše z Nazareta*. Olomouc: Centrum Aletti, 1998. ISBN 80-86045-11-0.

rozumě, že byly nutným postupem světového Ducha. Ducha, jehož přirozenost je sice stále jedna a táž, který však ve jsoucím světě vyzařuje svou jednu přirozenost, neboť ten, kdo nahlíží svět rozumně, toho nahlíží rozumně i svět.“ V této Hegelově myšlence lze spatřovat kosmický řád i události, které nejsou dány nahodile, ale rozumně. Kdy i do světa vstupuje „božská pravda, která předchází událostem ve světě“,¹¹⁶⁷ neboť určuje svůj rozumný účel světa. Tento poznatek však lze použít jen s vírou, že obecný princip lze aplikovat na ten konkrétní, přítomný. Kdy lidé v této víře myslí, že v jednotlivých událostech není pouze něco náhodného, nýbrž má Boží záměr. Zde se však setkáváme s otázkou, je-li možné poznat Boha. Neboť již v Písmu se praví, že je povinností poznávat a jeho milovat. Protože nemohu mít v lásce někoho, koho neznám. I samotná Bible vypovídá o tom, že „Duch uvádí do celé pravdy, jež poznává všechno a je nade všemi. A proniká i hlubiny Boží.“¹¹⁶⁸

V této myšlence se tak můžeme dostat na scesti, a to tím způsobem, že si lidský duch (rozum) může vystačit jen s vlastními představami toho, co opravdu je. Možnost osvobodit se od vkládání svého poznání do poměru k božské pravdě. „Neboť kde je Duch, tam je i svoboda.“ Již ve výše uvedeném pojetí Ducha A. Günthera je toto riziko nastíněno. Zmínka o tom, „že svět řídí a řídil rozum, souvisí s otázkou možnosti poznání Boha.“ V křesťanském učení se Bůh zjevil. Dal lidem poznat, kdo je. Ale přesto zůstává zahaleným a neproniknutelným v řádu. Přesto Bůh stále vyzývá, aby člověk poznával jeho cesty, jimiž se chce setkat s člověkem, aby rozvíjel jeho myslícího ducha, stal se tak bohatým z jeho chudoby, aby tak stále hlouběji chápal sílu tvůrčího rozumu. Mohl tak vstoupit do mysteria, kdy „zlo ve světě mělo být pochopeno a myslící duch s ním měl být usmířen, je již v charakteru moudrosti.“ Zde však již rozum a moudrost nabývají ještě jiných, rozsáhlejších rozměrů. Neboť slovo samo o sobě nemusí vypovídat o hlubině, nýbrž až o jeho celku, ve svém učení dává poznat obsah onoho slova. Tedy i dějiny dogmatického pojmosloví v historii lidstva mají tyto charakteristiky předávání svého významu a obsahu. Tak jako i Leibnicovy *Monády* od svého zrodu v průběhu dějin v sobě nesou proměnu, jež se v průběhu času odhaluje jako hlubina pojmu od svého počátečního pojetí.¹¹⁶⁹ V tomto

¹¹⁶⁷ Podrobněji Georg W. F. HEGEL, *Filosofie dějin*. Pelhřimov: Nová tiskárna, 2004. ISBN 80-86559-19-X; Georg W. F. HEGEL, *Einleitung in die Geschichte der Philosophie*. Berlin: Akademi-Verlag, 1966. ISBN neuvedeno; Georg W. F. HEGEL, G. W. F. *Phänomenologie des Geistes*. Praha: ČSAV, 1960. ISBN neuvedeno.

¹¹⁶⁸ Podrobněji Pavel MAREK, *Apologetové nebo kacíři? Studie a materiály k dějinám české katolické moderny*. Rosice u Brna: Gloria, 1999. ISBN 80-86200-11-6; Vít SMOLÍK, *Apoštol Petr a primát papežský: historická studie*. Praha: Volná myšlenka československá, 1926. ISBN neuvedeno.

¹¹⁶⁹ Podrobněji Gottfried W. LEIBNIZ, *Der Allerchristlichste Krisegott: eine Spottschrift wider alle Verächter des Völkerrechts us dem Jahre 1683*. Leipzig: Philipp Reclam jun, 1916. ISBN neuvedeno; Gottfried W. LEIBNIZ, *Allgemeiner politischer und historischer Briefwechsel*. Darmstadt: Otto Reichl, 1923-

ohledu v sobě i dogmatická vyjádření či články učení nesou jak stopy kultury biblických událostí SZ, tak i kulturu řecko-římskou. Podle A. von Harnacka dogmata znamenají „pořečtění evangelia, tudíž zesvětštění něčeho, co bylo duchovní a absolutní, a tím z části zpronevřením Evangelia sobě samému. Vznik dogmatického křesťanství v katolicismu znamená úpadek a zeslabení evangelia, křesťanství. Dogmata do křesťanství nenáleží. Ovšem, že tímto pořečtěním křesťanství provedlo to, co v něm bylo principiálně od počátku: stalo se náboženstvím světovým – ale za cenu zvnějšnění.“ Dějinný kontext života a poznávání člověka však má opačný úkol, tedy zniternění stávajícího. Proto i soudobé filozofické systémy vkládají do pojmů jak svou historičnost, tak i živý proud filozofických úsudků a představ. Poznání je tedy časově podmíněno a z náboženského hlediska se soudobými mysliteli a filozofy, kteří chtěli vymezit bezpodmínečnou podstatu v pojmu *Logos* jako nadčasovou Bytost – v biblickém kontextu – jako odvěkou Moudrost a časově podmíněnou bytost v pojmu či titulu *Christos*.¹¹⁷⁰ Nejlépe se tedy oba principy podařilo skloubit v křesťanském učení. Zde jsou shromážděny poznatky poznání *Věčného Slova*, jež do lidského času podléhajícího života vnáší blaženost lidské bytosti. Tento komplex (dogmata) byl posléze prohlášen za podstatu křesťanství, jež musí každý křesťan přijmout, uznat za pravdivé a uvěřit. „*Dějiny vzniku dogmatického křesťanství se jeví jako ukončené tam, kde pojmově formulované a za článek víry vyjádřené se pozvedá na „articulus constitutivus ecclesiae“ (základní článek církve) a všeobecně v církvi za takový se uznává.*“¹¹⁷¹

Z toho vyplývá, že dogmatické křesťanství je ve své koncepci vybudované dílo řeckého prostředí na půdě evangelia, tj. smysl dogmatu závisí na lidské rozvaze a rozumu. Pojmové prostředky, jimiž se lidé v antickém světě pokoušeli evangelium učinit srozumitelným, splynuly s jeho obsahem. Tak vzniklo dogma, na jehož vytvoření se ovšem podíleli ještě jiní činitelé (výroky z Písma, potřeby kultovní či vlivy státních zřízení, politické a sociální poměry nebo slepý zvyk), a to tak, že převládala snaha, vystihnout, vyložit a upotřebit základní myšlenku křesťanského spasení. Tím se samotná teologie

1938. ISBN neuvedeno; Gottfried W. LEIBNIZ, *Fünf Schriften zur Logik und Metaphysik*. Stuttgart: P. Reclam, 1966. ISBN neuvedeno.

¹¹⁷⁰ Podrobněji Ctirad V. POSPÍŠIL, *Ježíš Kristus Pravda dějin: trojiční a christocentrická telogie dějin*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-369-2; Adolf von HARNACK, *Marcion: das Evangelium vom fremdem Gott: eine Monografie zur Geschichte der Grundlagen der katholischen Kirche*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1996. ISBN neuvedeno; Adolf von HARNACK, *Das neue Testament um das Jahr 200: Theodor Zahn's geschichte des Neutestamentlichen Kanons*. Freiburg: J. C. B. Mohr, 1889. ISBN neuvedeno.

¹¹⁷¹ Podrobněji Adolf von HARNACK, *Ist die Rede des Paulus in Athen ein ursprünglicher Bestandteil der Apostelgeschichte?* Leipzig: Hinrichs, 1913. ISBN neuvedeno; Adolf von HARNACK, *Ein Jüdisch-CHRistliches Psalmbuch: aus dem Ersten Jahrhundert*. Leipzig: Hinrichs, 1910. ISBN neuvedeno.

vymezila na pouhou apologetickou stránku křesťanství, bez součinnosti s Evangeliiem, jež k němu vždy vybízelo. Neboť evangelium není souhrn událostí, které Boží Syn vykonal nebo v plnosti času vyslovil, ale On je Evangeliiem, Slovem, jež dovršuje univerzální vývoj stvoření v Kristu-člověku osobním způsobem. Vypovídají nám o tom první svědectví křesťanů, kteří zažili přítomnost Ježíšovu a v něm našli Mesiáše. Bytostně si jisti jeho zmrtvýchvstáním, velebili jej jakožto na pravici sedícího Pána světa a dějin, jakožto cestu, pravdu a život, tak i knížete pokoje a životodárnou sílu nového bytí, jako vítěze nad smrtí a krále nového království, a to brzy nastupujícího. Individuální cit, zvláštní zkušenost, učenost v Písmu, to vše již od počátku rozumně utvářelo vyznání o Ném. Na základě tohoto vyznání rostlo přesvědčení o daru Ducha svatého, tj. Ducha Božího a Kristova. Následné kázání o Kristu v sobě reflektovalo naplnění starozákonního proroctví i celého Zákona, které vycházelo od Jeho smrti a vzkříšení. Již předcházející činy i slova, ale zejména jeho osoba, se staly důkazem naplněných dějin izraelského národa. Zejména pak Ježíšova poměru k Bohu, nejen jako Pomazaného, ale i jako Syna Božího. Toto vědomí víry dalo následně podnět k vytvoření nových výroků o osobě a důstojnosti Mesiáše, jež naplňovalo přesvědčivou důvěru, která se v a *skrže* Krista obnovila.

Na tomto základě se stalo samozřejmým „zachovávat všechno, co nám přikázal Ježíš, aby tak každý věřící mohl být uschopněn uchopit pojem: Syn Boží a Syn člověka.“ Až ve střetu s řeckou (či pohanskou) kulturou se zaměřuje vyznání i svědectví na osobu Krista jako mysterium celého kosmu. Kdy apoštol Pavel analyzoval SZ předpovědi vztahující se na Mesiáše, aby dal porozumět především pohanům, v jakém učení je sám Kristem vyučen. Stal se tak prvním teologem a učitelem národů. Následován dalším představitelem židovsko-pohanského přemostění, a to z alexandrijské školy, Filónem. Přemostění mezi přirozeností a dějinami, mezi Bohem a duchem lidským, v němž nalézal stopy božskosti, jež může lidská bytost vstupovat do poznání „osobně-neosobního Loga (*logoi* – ideje). V jeho teologii se však ještě nenacházela syntéza mezi Mesiášem a Logem. Samozřejmě až od 2. století se začíná výrazněji rýsovat nauka o Logu, jenž je jednotícím činitelem učení ve vztahu k přírodě a dějinám. To se stalo vodítkem hermeneutických zásad poznání Písma a člověka. A v neposlední řadě u církevních učitelů nacházíme alegorický výklad namísto doslovného učení posvátných textů. Snad právě příchodem filozofických škol je do teologie vnesena také zdatnější krystalizace dualismu a tím větší důraz na askezi, morálku a svědomí. Právě od Filóna lze systematictěji pozorovat charakteristiky dualismu v novoplatonském slova smyslu. Ale také zároveň sjednocující prvek obou kultur (řecko-židovských), a to velkým důrazem na vzácnost duše. Všeobecná nálada po božské pomoci,

po vykoupení a po životě věčném, je zde tak patrná touha po sjednocení dualistického myšlení, protikladu božského a pozemského. O překonání tvrzení o nepoznatelnosti Boží a skepse ke schopnostem rozumovým.¹¹⁷²

To vše naznačuje požadavek ke křesťanskému učení, kterým je charismatické poznání¹¹⁷³ ve víře. Do popředí dostává Evangelium jako jistý zdroj poznání spásy, věčného života a tím i vítězství nad světem. Toto poselství bylo od počátku církve přeneseno na apoštoly, respektive na jednoho apoštola, a skrze ně zvěstuje i nadále své poselství Kristus sám. Mimo to sestupuje Duch svatý, jenž sám ustavuje své zvěstovatele a probouzí vzdělání jiných, aby tak naplňovali Ježíšova přikázání, aby mohlo dojít v každém směru k zachování *πίστις* (víry), jež se ukazuje jak v poznání, tak i v poslušnosti k svému povolání.

7.6 Reintegrace křesťanů skrze sekulární stát

Nyní už tedy hovoříme o systémovém charakteru víry ve formě katolicismu. Můžeme si však položit otázku, zda by samotný systém neměl spíš všechny křesťany niterně vést k pokoji a smíření. A to v tom slova smyslu, že vzájemná spolupráce ve vědeckém bádání, úsilí o svatost či svobodu duchovní, která by se stala jistou variantou jednoty křesťanů, která obnovuje a prohlubuje samotnou víru i společnost. Forma myšlení i způsob boje o znovunalezení charakteru křesťanství analogicky s nacházením místa ve společnosti i k ostatním náboženstvím se však nesou 300 let zachovaným způsobem, a to že katolicismus vycházel především z řad věřících a vzdělaných laiků, od kterých se také očekával i dnes očekává bližší kontakt se společenským děním na základě „osobního identického vědomí křesťanské víry“. Nelze proto hovořit o vnějším náhledu na církev, neboť i někteří extrémní ultramontáni poznávali církev zevnitř, avšak rozdvojenost systému jednání, konkrétně na I. vatikánském koncilu vyústila někdy k nesmiřitelnosti. Jednalo se mimo jiné o návrhy, které by v církvi mohly určovat lidskou svobodu, toleranci a vědu. Oproti seskupení koncilních otců, kteří zastávali potvrzení výlučnosti papeže v rozhodování výše zmíněných směrů, se

¹¹⁷² Podrobněji Anton GÜNTHER, *Vorschule zur spekulativen Theologie des positiven Christenthums*. Wien: Wallishaussen, 1848. ISBN nevedeno; Peter KNOODT, *Günther und Clemens: offene Briefe*. I. Wien: Braumüller, 1853. ISBN nevedeno; ARCIVIO SEGRETO VATICANO, *Arcivio della nunziatura di Vienna, Decret vari Corispondeza con mons. Viale Prella (1845–1856)*, sig. 642 – 23/11/1852; Peter KNOODT, *Günther und Clemens: offene Briefe*. II. Wien: Braumüller, 1853. ISBN nevedeno; Peter KNOODT, *Günther und Clemens: offene Briefe*. III. Wien: Braumüller, 1853. ISBN nevedeno; Tomáš VEBER, *Teolog – Polemik Antonín Lenz (1829–1901)*. České Budějovice: Jihočeská univerzita Teologická fakulta, 2008. ISBN 978-80-7394-147-5.

¹¹⁷³ Podrobněji Ctirad V. POSPÍŠIL, C. V. *Základní východiska křesťanské pneumatologie*. In: *Duch svatý*. (ed.) JEŽEK, T. Olomouc: Centrum Aletti, 2000. ISBN 80-86045-50-1.

objevuje návrh jakési libovolně centrální moci, která by rozhodovala o charakteru a povaze svobody člověka, tolerance a systému vědeckého poznávání. Ohledně svobody se kardinál Schwarzenberg odvolává na svobodu evangelní, která je pro člověka nezbytná, aby ji chápal jako rozvíjející princip svobody i ve společnosti, ale tu je možné plně obdržet jen v duchu Kristově. Tedy v kenotickém duchu bytostného osobního vyjádření v každodenním poslání. Lidská svoboda, tolerance vyznání či možnosti tvorby věd, ale za předpokladu přijaté autority, která není a nemůže být libovolná či náhodná, nýbrž je určena Kristem. Jinými slovy – „*klíče byly dány*“¹¹⁷⁴ a tím i určena autorita, avšak je propůjčena v primátu,¹¹⁷⁵ nikoliv absolutnímu.

Vzhledem k předloženým a stále se opakujícím otázkám učení církve, filozofie, věd, sociální etiky, vztahů mezi církví a státem se někdy vnímal postoj papežské školy téměř za extrémní, neboť vyhlášení učení církve papežem *ex cathedra* je dáno na roveň Písma, které je považováno za Bohem zjevené a neměnné, k plné víře vedoucí a také stále rozmlouvající.¹¹⁷⁶ Kde se i počítá s jistým růstem, ze strany subjektu, jistou změnou, možností dozrání v moudrosti, vědění i svobody. Některými koncilními otci bylo vyhlášení článků víry touto cestou nepřijatelné, a to díky lidské omezenosti, nestálosti či časnosti poznání. Nelze se tedy zbavit dojmu, že v usilovných vícestranných jednáních si římské školy, na které Pius IX. také spoléhal, stále vedly svou řeč. Avšak jakkoliv se školy či univerzity církevního světa zapojily do pojednávání či debaty během koncilu, nebylo nic platné. Závěrečné usnesení o osobní neomylnost papeže bylo dle některých pozorovatelů historickým okamžikem, kterým se předala „spoluzodpovědnost nesení fundamentálního rozporu mezi svobodou člověka a jeho existencí.“ I kardinál Schwarzenberg se s tímto problémem lidské svobody poznání i jednání potýká. Sám pohlíží na lidskou bytost jako nehotovou v plné svobodě rozhodování, kterému předchází poznání, které je nedokonalé.

¹¹⁷⁴ Kristem dána pravomoc svazovat sv. Petrovy byla také základem argumentaci infalibility. Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 34–38. ISBN neuvedeno.

¹¹⁷⁵ Westminsterský biskup Manning a biskup Senestrey z Řezna považovali za slabošské světské ohledy na ducha doby, veřejného mínění či zájmy vladařů při zdůrazňování primátu nad infalibilitu ppozicí a minoritou. Klaus SCHATZ, *Dějiny papežského primátu*. Brno: CDK, 2002, s. 160–161. ISBN 80-85959-99-2.

¹¹⁷⁶ K. Skalický říká, že „Boží zjevení je ve své tzv. ‚formální příčině‘ představováno jako ‚Boží mluvení‘ a často se dodává, že ne jakékoliv, ale ‚mluvení autoritativní‘. Toto zjevení pak uvažované jako fakt, čili že se v Ježíši Kristu stalo, je rozumově dokazatelné díky všem oněm nadpřirozeným znamením, která Boží zjevení doprovázejí, což se tvrdí proti fideismu a tradicionalismu. Avšak toto zjevení uvažované jako obsah, čili co bylo v Ježíši Kristu zjeveno, je rozumově nedokazatelné a může, ba musí být přijato vírou; což se tvrdí proti deistickému racionalismu a semiracionalismu některých katolických teologů.“ Karel SKALICKÝ, *Teologie zjevení Prvního vatikánského koncilu*. In: *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 25–26. ISBN 80-85929-85-6.

Této úvaze předchází otázka, zda je možné dát dokonalost v soulad s neomylností a nakolik může ovlivnit lidskou vůli či poznání Boží milost. Otázka, kterou argumentuje kníže-arcibiskup pražský právě ve směru hledání po důvodech infalibility. Odpověď je následná: není snadno rozpoznatelné, jak Boží milost působí, tudíž je nesnadné hovořit o neomylném či dokonalém úsudku.

Je nutno také přiznat, že k velké řadě rozepří a nedorozumění přispěl *Janusbuch* od Döllingera.¹¹⁷⁷ Toto dílo i další články mnichovského profesora se nejen rozšířily po Evropě, ale přispěly především k menší ochotě Říma k otevřenější či možná liberálnější rozpravě před samotným zahájením koncilu.¹¹⁷⁸ Obranný postoj, který Řím přijal, určoval i průběh jednání v jakékoliv podobě a s tímto ohledem se podnítilo očekávané. Máme tak na mysli otázku učitelského sboru profesorů na univerzitách, kteří s tímto postojem Apoštolského stolce zápolili, neboť v tomto jednání spatřovali omezení své osobní svobody v bádání. Nejednalo se o nějaké bouřlivé protesty v podobě, kterou znali biskupové i sám papež v dobách revolučních, ale – i přes písemné protesty, které předcházely koncil – se postoj Říma nezměnil. Možná právě díky názoru z jiného názorového konce, odkud bylo prohlašováno, že „*katholicismus s neomylností papeže stojí i padá*,“¹¹⁷⁹ lze hovořit o tom, že vatikánský koncil potvrdil staletou víru katolické církve. Rovněž platilo, že v moderním světě se formující společnost pohlížela na církev jako zpátečnickou.

Akademický svět se postavil před rozhodnutí, na které straně bude chtít stát. Pro univerzitní profesory, vědce a badatele bylo v té době zkouškou, zda chtějí za těchto – omezujících – okolností i nadále pracovat v jedné linii.¹¹⁸⁰ Lord Acton například věřil

¹¹⁷⁷ Článek hovoří o tom, že probošt kollegiatní kapituly v Mnichově po dvacetileté usilovné práci v oblasti historie ve svém třísvazkovém díle jedná o „*dogmatizaci syllabu, o nanebevzetí Marie Panny a o neomylnosti papežské*.“ *Časopis katolického duchovenstava*, „*Der Papst und das Conell... Janus. Leipzig*,“ ČKD, 1869/8, s. 636, <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=13523> [Zveřejněno 2013, cit. 14. 5. 2013].

¹¹⁷⁸ M. Weis uvádí, že „*papež Pius IX. bývá označován za velmi vtipného, s hlubokou fantazií a náboženským cítěním. Prvá rozhodnutí papeže Pia IX. svědčila o jeho domnělém příklonu k liberalismu. Vždyť po svém nástupu na papežský stolec udělal mnohé obdivuhodné kroky ve správě církevního státu, jako například vyhlásil amnestii či zmínil zákon o cenzuře. Tím se stal velmi populárním v očích mnoha Italů*.“ Martin WEIS, *Proměny vztahů mezi církví a habsbursko-lotrinskou dynastií v druhé polovině 19. století*. In: *sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. června 2006*. (eds.), SVOBODA, R. – WEIS, M. – ZUBKO, P. České Budějovice, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2006, s. 15–16. ISBN80-85929-85-6.

¹¹⁷⁹ K. Schatz uvádí jeden z příkladů extrémních infalibilních řečníků. Například je jím opat Prosper Guéranger, který tvrdil, že „*papež nic nedostává od církve, stejně jako Petr nedostal nic od apoštolů. Papež zaujímá místo Ježíše Krista jako biskupové zaujímají místa apoštolů*.“ Klaus SCHATZ, *Dějiny papežského primátu*. Brno: CDK, 2002, s. 164–165. ISBN 80-85959-99-2.

¹¹⁸⁰ Podrobněji *Proč nechce Čech katolík věřit v papežskou neomylnost? Odpověď Moravanům: faráři J. E. Bílému a kanovníku B. M. Kuldovi*. Praha: V komisi knihkupectví/L. Kober, 1872. ISBN neuvedeno; Jan N. TURNER, *Důkaz pro úřednou neomylnost papežovu*. Praha: Nákladem A. G. Steinhause, 1872. ISBN neuvedeno; Jiří SAHULA, *Primát a neomylnost Říma*. Hradec Králové: Politické družstvo tiskové, 1900. ISBN neuvedeno.

v neomylnost celé církve. Ani některé protichůdné názory neměly vyvolávat roztržku, nýbrž vytvářely ekumenický ráz jednoho shromáždění, v němž se zároveň vytváří badatelské prostředí vědění o náboženství. Snad právě toto jednání se očekávalo od Svatého otce a celé hierarchie, kdy ekumenický, vědecký či pluralitní ráz katolické církve není jen sám od sebe, ale právě v aktivní otevřenosti vůči protichůdnému chápání již uznávaných článků víry či jejich – i jiných – opětovné formulování. Již několik měsíců před začátkem koncilu, kdy se už vědělo, že se bude projednávat otázka osobní neomylnosti papeže, se kladl důraz na to, aby se tento článek nestal příčinou vybojování, avšak pouze a výhradně cestou vnuknutí Ducha svatého. Pozvedala se rovněž prosba, aby se ze strany nejvyšších pastýřů církve nevytvořila iluze autority církve. Kdyby se pak tento článek víry vybojoval, došlo by ke zmaření podkladu rozumného uvažování i zdůvodňování článků víry, které v sobě církev zahrnuje. V některých ohledech se rodily obavy, že by se v budoucnu celá katolická církev mohla stát jakousi vyprahlou zemí, kde není prostor pro aktivní zapojení lidské bytosti v celé její celistvosti, neboť by se prosadil takový pohled na církev, a zejména Svatého otce, který skrze svého nejvyššího pastýře pasivně přijímají vlastní celé pravdy, z osvětlení či vnuknutí Duchem svatým.¹¹⁸¹

7.7 „Katolická fraternita“ nebo galikanismus?

Nicméně hledání kořenů či základu pro nový článek by mohlo být také ujištěním samotného svolání koncilu. Kdo ho svolává? Svatý stolec by tak sám mohl tuto neomylnost odvodit z neomylnosti církve, aniž by musel hledat oporu tohoto článku víry v dějinách církve. I když se v dějinách objevují tyto myšlenky, je zejména po Tridentském koncilu polemika nasměrována na vztah mezi papežem a koncilem.¹¹⁸² Celá úvaha však v sobě obsahuje dva proudy, které se nevylučují, nýbrž se tuto záležitost snaží objasnit. Na prvním místě je důležité potvrdit, že primát papeže je od církve neodmyslitelný, neboť pokud by se koncil na některé otázce církevního učení shodnul, ale papež by tuto dohodu nepotvrdil, bylo by nemyslitelné, aby apoštolská poslušnost na této bázi mohla koexistovat. Papežův primát je tu tedy nezastupitelný a zároveň potřebný pro další vytváření církve.¹¹⁸³ Za druhé však je

¹¹⁸¹ Podrobněji Tomáš ŠPIDLÍK, *Vnitřně zakoušet: eseje pro duchovní cvičení*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2009. ISBN978-80-7412-028-2.

¹¹⁸² Podrobněji Friedrich GONTARD, *Die Päpste und die Konzilien*. Wien: Kurt Desch, 1963. ISBN neuvedeno.

¹¹⁸³ Podrobněji *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006, s. 83–97. ISBN 80-85929-85-6.

zase z pozice primátu neodmyslitelné kolegium biskupů či koncilu vůbec, a to v tom, že každý z ordinářů své provincie vnáší do sboru tamní kulturní zvyky, způsob pochopení církve, papeže i trojjediného Boha či vůbec souslednost mezi lidským životem a náboženstvím.¹¹⁸⁴

Je zapotřebí, aby Svatý stolec zohledňoval také tyto ohledy, a tudíž tak tvořil učení celé církve jako katolické. Otázku utváření církve můžeme položit i tak, kdo vlastně může upřednostnit své zájmy na nasměrování církve? Kým je běh církve kontrolován? Jistě jsou i mnohé jiné otázky, které by však neopomenuly vycházet od Petro-apoštolského kruhu, který nese Tradici a také ji dále tvoří. Nicméně k subjektu patří i objekt, tedy k lásce náleží věrnost. Jedno bez druhého není lidské. Věrnost dotváří lásku a láska ji naplňuje, neboli dává ji smysl. Má-li člověk či církev v lásce myslet, musí v ní objevovat důvěru, jež je také radostí.¹¹⁸⁵ Jak by však člověk, který tvoří církev, mohl tuto víru s radostí nést, neměl-li by i svůj otisk, tedy vliv, na samotnou církev. Jsme tělem Kristovým a jedním ze znaků je právě to, že každý na svém místě plní svůj úkol orgánu, který nemůže zastoupit někdo jiný, neboť by už netvořil jednotu v celku. Je-li tedy celé tělo živé, i myšlení musí růst, mít svůj směr Bohem dané velikosti.

Logika věci je založena na tom, že substance nemůže být oddělena od akcidentu, jako láska od věrnosti a člověk od společenství. Substancí je trojjediný Bůh a akcidentem všichni ti, kdo jsou ponořeni do Boha. Vytvářejí tím niterné a neviditelné společenství, ale zjevuje se ve společenství jedné mysli a jednoho srdce. Tuto jednotu opět tvoří Bůh, který dává rašit jednomu zájmu, který zapojuje srdce i myšlení, neboť „láska je tvořivá.“ Tyto základy i důvody biblického utváření prvotní církve se rodí ze Vzkříšeného a Letnic.¹¹⁸⁶

¹¹⁸⁴ Podrobněji Friedrich J. SCHWARZENBERG (1809–1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Prag: Caroli Bellmann, 1860. ISBN neuvedeno. Po II. vatikánském koncilu vyšla nová charakteristika pastýřské služby biskupů a kněží. Podrobněji *Kněz, pastýř a vůdce farního společenství*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2002. ISBN 80-239-1459-6; *Společenství ve svátostech s křesťany jiných církví*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2002. ISBN 80-238-9623-7.

¹¹⁸⁵ Nástin „radostného ekumenismu“. Podrobněji *I oni jsou otcové naši – cyrilometodějský sborník: dokumentace z malého symposia, pořádaného Církví československou husitskou a Husitskou teologickou fakultou Univerzity Karlovy u příležitosti 1140. výročí příchodu Cyrila a Metoděje dne 25. září 2003 na UK HTF*. (eds.), LÁŠEK, J. B. – TONZAROVÁ, H. Brno: L. Marek, 2005. ISBN 80-86263-61-4.

¹¹⁸⁶ II. vatikánský koncil je vnímán v křesťanské terminologii jako období tzv. druhých Letnic. Podrobněji Stanislav BALÍK, *Letnice dvacátého století: druhý vatikánský koncil a české země*. Brno: CDK, 2012. ISBN 978-80-7325-268-7; Charles WHITEHEAD, *Letnice jsou pro život*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-236-7; Charles JOURNET, *Promluvy o Duchu svatém*. Praha: Krystal OP, 2009. ISBN 978-80-87183-12-0.

Něco tedy musí odumřít a něco se naplnit, avšak současně a společně. Bůh bez člověka je stále trojjediným Bohem.¹¹⁸⁷ Člověk bez Boha je živočichem, protože je bez vědomí společenství s Bohem. Co tedy dává člověku lidskou tvář, je *kultus*. Bez kultu se mu zavírá jeho niterná hlubina. Kult však může otevírat jakoukoliv hlubinu v člověku před Bohem i člověkem, ale pokud se ve víře na ní aktivně nepodílí, je mu i tak zahalená. Aktivitu Bůh vložil do zahrady Edenu, aby byl člověk tzv. činný s Bohem. To je již jistá bohoslužba, která formuje myšlený vztah, ale s tím rozdílem, že člověk je tohoto díla jen účasten.¹¹⁸⁸ Nikdo nemůže ve jménu člověka tuto činnost udělat za něj, kromě jednoho, Krista. Kristus byl jako Druhý Adam jediný schopen podat největší oběť, být s Bohem cele: v myšlení, práci, vztahem... Nelze tedy oddělit materii víry od sboru apoštolů, byť i apoštol Petr měl výsadní poznání i pověření Kristem, avšak jen propůjčeným. „Upevňuj své bratry!“ – skrze nástupce sv. Petra se předává po staletí i tento odkaz, aby upevňoval své bratry, neboť za něj se Kristus přimlouvá, aby nejprve k nim byl nasměrován a potom zase ke Kristu. Je tedy další reflexí a zdůvodněním toho, že upevněním stolce sv. Petra se tato jednomyslnost automaticky přenesla na společenství apoštolského sboru a věřících. Mohli bychom říci, že v tomto uvažování některých myslitelů, kteří podle svého přesvědčení hájili ryzost a opravdovost víry v katolické církvi, se dostali v určitých fázích jednání do ostrých konfliktů.¹¹⁸⁹

Nemůžeme však také vynechat ani jiné úseky dějin, kdy v důležitých otázkách nebylo o moc méně důraznějších jednání. V průběhu koncilu i po něm se někteří profesori na univerzitách Evropy rozloučili nebo museli rozloučit s místem na katedře. Jejich přesvědčení, byť ušlechtilé, se totiž nemohlo snoubit s nástroji výuky nebo zdůvodněním dogmatických článků katolické víry. Prohlášení osobní neomylnosti papeže totiž vneslo jiné světlo i na další učení církve. Nacházíme zde odpovědi, proč také někteří profesori odcházeli z kateder, zejména z důvodů filozoficko-teologických. Neboť jedná-li se o církevní dějiny, je metodika téměř neměnná: „Vycházet z rukopisných materiálů a podrobovat je textové kritice.“ Jednoduše vyjádřeno – to, co arcipastýři, včetně knížete-arcibiskupa pražského, chtěli mít zpracované před koncilem. Historické východisko patřilo

¹¹⁸⁷ Zde se nám opět objevuje Hegelovo pojetí, že „*Bůh bez světa není Bohem*.“ Podrobněji Georg W. F. HEGEL, *Phänomenologie des Geistes*. Praha. ČSAV, 1960. ISBN neuvedeno; Georg W. F. HEGEL, *Einleitung in die Geschichte der Philosophie*. Berlin: Akademi-Verlag, 1966. ISBN neuvedeno.

¹¹⁸⁸ Podrobněji Vladimír BOUBLÍK, *Teologická antropologie: člověk v Kristu Ježíši*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-059-9.

¹¹⁸⁹ Podrobněji MANSI, D. G., *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924. ISBN neuvedeno.

mezi základní prameny odůvodnění církevních učení.¹¹⁹⁰ I když jsme výše zmínili, že vědecké – filozofické – zpracování onoho nového článku víry, které požadoval kardinál Schwarzenberg, uznávali samozřejmě i další pastýři a laikové. Jistým způsobem se racionalistický ráz vnímání učení či uchopení článků víry stále více přibližoval a na některých univerzitách měl již také své místo. Güntherianismus, který už např. S. Mayer považoval na vatikánském koncilu za „zvětralý a nepoužitelný“, se spíše naopak stále otevíral,¹¹⁹¹ nikoliv v uzavřených odpovědích, ale přitahoval právě svou otevřeností k dalšímu hledání a bádání po skutečných odpovědích.¹¹⁹² Jistým způsobem chtěl samotný A. Günther svým filozofickým schématem nechat dojít studenta či badatele „*ke zkušenosti víry cestou rozumu*“.¹¹⁹³ Již sám rozum se měl stát metodou nacházení Pravdy. V jistém zorném úhlu se tak přibližoval Mistru Eckártovy, jenž chtěl ve své metodě nechat své posluchače dojít ke zkušenosti s pravdou, která by byla důležitá pro věřícího právě díky tomu, že již články víry nejsou definitivními závěry, ale pokračováním, ani ne tak k uchopení víry, ale porozumění tomu, ke kterému jsem nasměrován.

U kardinála Schwarzenberga se objevují podobné rysy zdůvodnění dogmatických článků. Říká, že „*není třeba lpět na tom, abychom vše uchopili do manuálů*“¹¹⁹⁴ normovaných učebních příruček, ale spíše se věnovali tomu, co již v celkové podobě učení církve máme, avšak v soudobých směrech vědeckého či pedagogického vědního systému, které se na univerzitách nese. Již zmíněný mnichovský profesor Döllinger je toho téměř důkazem, neboť nevole Říma vůči jeho spisům a názorům byla spíše – jak se ukázalo – dána veřejným míněním a politickým charakterem. Také jeho historicky zaměřené práce se považovaly za nehotové. Už jen proto, že psal pod pseudonymem, vnášelo do jeho postojů jisté vlivy nedůvěry, ale také nejasnosti. Někteří badatelé si myslí, že právě z těchto důvodů byl přizván na koncil, i když on sám se domníval, že jeho přítomnost na tomto shromáždění, nebude moc užitečná. Tuto svou odlišnost teologie, především z hlediska historie, již dlouho před koncilem pozoroval. Svolání koncilu je více vyhranilo nebo ukázalo, jaké má kdo podklady a zdůvodnění pro své teze. Z dopisu s Lordem Actonem je zřejmé, že jeho

¹¹⁹⁰ Podrobněji Karl J. HEFELE, *Konciliengeschichte*. Volume 1–9. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN nevedeno.

¹¹⁹¹ Podrobněji Klaus SCHATZ, *Ein Konzilszeugnis aus der Umgebung des Kardinals Schwarzenberg. Das römische Tagebuch des Salesius Mayer O.Cist (1812–1876)*. Limburg: Pallottinerdruck, 1975. ISBN nevedeno.

¹¹⁹² Podrobněji Petr KNOODT, *Anton Günther – Eine Biographie*. I-II. Wien: Wilhelm Braumüller, 1881. ISBN nevedeno.

¹¹⁹³ Podrobněji Anton GÜNTHER, *Vorschule zur spekulativen Theologie des positiven Christenthums*. Wien: Wallishaussen, 1848. ISBN nevedeno.

¹¹⁹⁴ Podrobněji Jiří ŽUREK, *Prolegomena k četbě Vladimíra Boublíka a analýza stěžejních témat jeho myšlenkového odkazu*. Praha: Krystal OP, 2008. ISBN 978-80-87183-01-4.

původní přání, aby jeho spisy v Anglii rozšířil, nemělo až takový dopad, který si Döllinger sliboval. Tzv. *etický nesouhlas*¹¹⁹⁵, kterým se chtělo ukázat na neomylnost, jež je z morálního hlediska neodsouhlasitelná, se mělo v Římě více doložit teologicky, nejen tedy historicky. Döllinger se však odlišil ještě více tím, když tvrdil, že „tak jako může být omylný koncil, tak tomu může být i u papeže.“ Nezastával tedy názor, že koncil v sobě nese jistou podobu neomylnosti, ale svou teologii v Římě ještě více vyhrotil.¹¹⁹⁶

Zajímavý kontext se pak rýsuje v podobě papeže Pia IX. jako soukromého teologa, kterého lze zařadit jako neo-ultramontanistu. Podle vlivu, který měl na průběh koncilu, se někteří domnívali, že by se ultramontanem mohl stát. Dle některých badatelů, nikoliv však právem. Tento názor jen četl průběh koncilu. Známa je zmínka v novinách *Oservatore Milano*, kdy se Pius IX. setkal s kardinálem Schwarzenbergem. Z tohoto setkání bylo jasné, že s prohlášením koncilu o papežské neomylnosti je Petrův nástupce zcela obeznámen s názorem pražského knížete-arcibiskupa, nikoliv však se shodou názorů. Sám papež pak dodává, že „postoj kardinála Schwazemberga nechápe.“ I přes vzájemný přátelský vztah si obě strany ponechaly svůj pohled na tuto záležitost.

Na koncilu se zrodila otázka, do jaké míry lze snoubit ekumenismus a svobodu. Někteří účastníci totiž pozorovali, že ekumenický duch koncilu tuto svobodu sám o sobě nezaručoval. Naopak se u některých přítomných objevují hlasy, že v církvi může nastat církevně-politický absolutismus,¹¹⁹⁷ který jde ruku v ruce s politickým absolutismem, jenž se odráží i ve vědeckých disciplínách. Například J. Görres (v té době již historická postava),¹¹⁹⁸ který musel odejít do Štrasburku nebo se měl nechat penzionovat, protože jeho články provokovaly nově se formující stát, vnášel svými dědičnými spisy náznaky spojitosti

¹¹⁹⁵ V této kvalifikační práci sledujeme především vliv hegelianismu. Podrobněji Manfred BRELAGE, *Fundamentalanalyse und Regionalanalyse: Eine problemgeschichtliche Untersuchung zur Kategorienlehre bei Paul Natorp und Nicolai Hartmann*. Köln: Verlag, 1957. ISBN neuvedeno; Rainer GAMP, *Die interkategoriale Relation und die dialektische Methode in der Philosophie Nicolai Hartmanns*. Bonn: Bouvier und H. Grundmann, 1973. ISBN neuvedeno; Nicolai HARTMANN, *Der Ausbau der realen Welt: grundriss der allgemeinen Kategorienlehre*. Berlin: Walter de Gruyter, 1964. ISBN 978-3-110823-84-4; Nicolai HARTMANN, *Nové cesty ontologie*. Bratislava: Pravda, 1976. ISBN neuvedeno.

¹¹⁹⁶ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834–1902*, Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 114. ISBN neuvedeno.

¹¹⁹⁷ R. Svoboda cituje deník *Anzeiger*, v němž se vyjařuje přesvědčení, že „křesťanský svět již nelze sjednotit skrze vyhlášení dogmatu o absolutní vládě papeže. Protestanti se prý nikdy nepodřídí pouze jednomu člověku, který si činí nárok na absolutní autoritu.“ Rudolf SVOBODA, *První vatikánský koncil v českobudějovickém tisku v letech 1869–1870*. In: *sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. června 2006*. (eds.), Rudolf SVOBODA – Martin WEIS – Peter ZUBKO. České Budějovice, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2006, s. 70. ISBN 80-85929-85-6.

¹¹⁹⁸ Nástin životopisu u Johann B. HEINRICH, *Joseph Görres (1776–1848): lze smířit politiku s vírou?* Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. ISBN 978-80-7412-060-2.

novodobé součinnosti státu a církve. Upozorňoval na to, že revolučním nadšením se národ může stát „*nacionalismem bez rozumu a tradicí bez národa*.“¹¹⁹⁹

Emotivní zápal, který hořel nejen v Německu, ale i ve střední Evropě vůbec, se jakoby přeléval do atmosféry vztahů a jednání církve. Samozřejmě že koncil měl za úkol reagovat na soudobé omyly a relativizaci hodnot náboženských i společenských, ale reflexe koncilu a politické společnosti používaly na obou stranách velmi podobné nástroje. Právě v církvi a potažmo na koncilu se očekávalo více svobody a plurality,¹²⁰⁰ která však měla tak ostré mantinely, že připomínala spíše nějaké politické uskupení. Již rozdělení názorů a návrhů k projednávaným otázkám, kdy strany utvořily opozice, minority a majority, asociovalo u některých posluchačů politické přetahování. Svobodě se tak vytvářely spíše zákopy, kde již historický výzkum neměl tolik prostoru, aby mohl dojít k opravdu solidní vědecké práci. Toto trochu nevyvážené prostředí mezi svobodou a vědou, mezi vírou a autoritou doslova zhušťovalo koncilní atmosféru. S. Mayer ve svém deníku hovoří s některými teology o tom, že „svolaný koncil nedává prostor intelektuálům, ale jen potvrzuje sílu většiny.“ Mohlo se také jednat o jistý skleníkový efekt,¹²⁰¹ kdy je vše tak zabezpečeno, že výsledky jednání nejsou všem dány ve známost, a tudíž se jich nedotknou ani případné námitky. Jsou charakteru, který nemůže otevřít kreativnější způsob myšlení, jimž by se dalo dopracovat ke kloudnějšímu výsledku.

Již od sv. Augustina je známa metoda, která hovoří o tom, že „*učitel, který vysvětluje nějakou pravdu či učení, v daném schématu přetváří nejen to schéma samo, ale i toho, který dané schéma přednáší či učí*.“¹²⁰² Svoboda je tedy důležitá nejen pro splnění nějakého práva projevu, ale pro zdokonalení subjektu, který toto právo uskutečňuje. Činí ho svobodným od sebe sama. Na obou stranách se tento akcent učení neobjevil v takové míře, aby se předešlo některým jednáním, jež by nepřekročila v horlivosti linii úcty. Přesto se

¹¹⁹⁹ Přehled publikací Jean G. GURIAN, *Všeobecné dějiny periodického tisku = Allgemeine Geschichte der periodischen Presse = Histoire générale de la presse périodique = A historical survey of the periodic press: Joseph von Görres*. Praha: Soukromý tisk, 1932. ISBN nevedeno. K hlubšímu porozumění novinářské praxe a vědeckého kontextu podrobněji Jean G. GURIAN, *Věda o novinách*. Praha: Novinářská knihovna Arne Laurina, 1934. ISBN nevedeno; Jean G. GUARIAN, *Allgemeine Geschichte der periodischen Presse*. Praha: Novinářská knihovna Arne Laurina, 1932. ISBN nevedeno; Jean G. GURIAN, *Politická funkce novin: Veřejné mínění – svazek I*. Praha: Novinářská knihovna Arne Laurina, 1935. ISBN nevedeno.

¹²⁰⁰ Pluralitní rozměr teologické reflexe je legitimní rozměr živé teologie, která je již dnes běžně prezentována a na univerzitách vyučována. Ctirad V. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 29–36. ISBN 978-80-7195-394-4; Tomáš ŠPIDLÍK, *Katecheze o církvi*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008, s. 27–29. ISBN 978-80-7412-006-0.

¹²⁰¹ Podrobněji Prokop BROŽ, *Krise a kairos: teologická perspektiva*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-77-9.

¹²⁰² Podrobněji Hugo SCHREIBER, *Čítanka z rétoriky: řeči, projevy, kázání, myšlenky a názory od nejstarší doby po současnost*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-60-0; Aurelius AUGUSTINUS, *Boží stát*. Tmava: Spolok sv. Vojtecha, 1948. ISBN nevedeno.

však dějství koncilu ubíralo směrem, kdy se od počátku zamýšlené dekrety několikrát přepracovaly, aby došly svého vyhlášení. Někteří učenci ale vnímali, že koncilní způsob jednání je možno považovat za násilí konané na dějinách církve, což lze chápat jako vyjádření jistého zklamání některých koncilních otců.¹²⁰³

Opozice na koncilu stále hovořila o tom, že to, co bylo po dlouhá staletí jako dědictví apoštolů uchováváno neporušené a prosté omylu, by se na některých poradách a závěrech dalo označit jako tzv. „papeženecké úsilí, které toto dědictví zraňuje“. Celá epocha církevních dějin se zakládala na tom, že zpřítomnění apoštolského sboru, vyhlášeným a uskutečněným koncilem, přináší své ovoce, které navazuje na Kristův příslib, jimž ujišťuje „své bratry, že s nimi bude po všechny dny.“ Dochází však ke změnám, které by tento odkaz zpochybnil. I argumentace o přislíbeném Přímluvci, který „vás uvede do celé Pravdy“, nehovoří o jedinci, ale o společenství. Proto nelze hovořit o neomylnosti jedné osoby ve víře a obyčejích. Nový článek víry, který na tento horizont poukazuje, by se dal považovat za nové zjevení, které v Písmu sv. nelze nalézt. Potažmo za jistou formu nového náboženství, které v sobě sice nese „chrám neudělaný lidskýma rukama“, ale porušeným lidstvím přetvořen. Můžeme také hovořit o tom, že jednání mezi duchovenstvem a laiky přizvanými na koncil vzalo vyhraněnou podobu názorů. To, co Lord Acton vždy upřednostňoval, i když patřil do opozice, je pokora víry.¹²⁰⁴ Avšak i z této pozice se na nový dogmatický článek díval kriticky, neboť se již nejedná jen o článek víry, ale především o postoj víry, který pokoru, aspoň ve viditelné podobě, nesděluje.

Zmiňmě na tomto místě také jistou výtku laiků na adresu duchovenstva, které se v průběhu tvorby 4. kapitoly aktivně nezapojuje v námitkovém řízení či celkových jednáních. Jistým způsobem stojí v pozadí. Laická veřejnost v církvi však svým úsilím může připomínat ani ne tak opozici, nýbrž ostrou reakci či revoluci v oblasti niterného vnímání církve v člancích víry, postoji víry či bytostného ujmoutí se místa v církvi. Co zmírňovalo atmosféru diskusí rozdílných názorů, byla naděje, že i představa budoucích následků či celkového průběhu dopadů na vztahy mezi církví a společností či státem nebude tak

¹²⁰³ Deník *Anzeiger* prezentuje přesvědčení protestantů v tom znění, že nikdy nevěřili „v neomylnost papeže, ani biskupů a teologů shromážděných na koncilu, protože se – podle tvrzení listu – jak papi samotní, tak i koncily, často nejen mýlili nebo vyhlašovali protikladná učení.“ Rudolf SVOBODA, *První vatikánský koncil v českobudějovickém tisku v letech 1869–1870*. In: sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. června 2006. (eds.), Rudolf SVOBODA – Martin WEIS – Peter ZUBKO. České Budějovice, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2006, s. 70. ISBN 80-85929-85-6.

¹²⁰⁴ Ulrich NOACK, *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834-1902*, Frankfurt am Mein: Schulte-Bulmke, 1936, s. 114. ISBN neuvedeno.

velká.¹²⁰⁵ Je dobré si přiznat, že forma služby a funkce kněžského poslání nenabyla větších rozměrů než té římské. Uvažovalo se sice o jiném způsobu kněžského poslání a jeho služby,¹²⁰⁶ ale to mělo stále teprve otevřené dveře. Nemohlo se však očekávat, že by došlo k nějakým větším změnám a úkolům vůči kněžím, ale charakter kultury národů v katolické církvi zahrnutých již tuto podobu objevoval. To, čemu dnes říkáme *inkulturace*,¹²⁰⁷ se v 18. století v reáliích misijních aktivit přibližovalo, ale jen v menší míře.

V období po vídeňském kongresu se věřící vzdělaná společnost ohlížela za hodnotami, které ze společnosti mizely, a tak se zvedaly hlasy poukazující na opouštění kultury pro každý národ zvlášť. Již výše jsme zmínili, že některé nově uvedené časopisy, noviny i spolky sahají především po těchto důvodech pravé nacionality. Nacionalita nového věku spíše drancuje dědictví otců, které má být uchováno, neboť to, co nyní prosazují jako hodnotu, svobodu a rovnost, existovalo již před francouzskou revolucí a je přítomné v rukopisech či kronikách oblastí, kde předkové nejen žili v pokoji a svornosti, ale vytvářeli společnou kulturu národa, který v polovině 19. století bere nejbližší nástroje – „plamenná hesla revolucionářů“, kteří vše dobré ničí, jak na toto upozorňoval kroužek intelektuálů kolem J. Görrese.¹²⁰⁸

S blížícím se zánikem církevního státu se mohlo stát, že panovník církevního státu, s poskytovanou svobodou, se stane panovníkem církve. Tiara, která jistým způsobem směřovala k vládě tří korunek, tří odvětví, se měla upevnit jinak viditelně, tedy v nauce církve. Svatý otec tak měl být potvrzen jako neomylný vládce, kterému bylo sice odebráno teritorium fyzické, ale duchovní je mu propůjčeno, a to už mu nemůže odejmout nikdo

¹²⁰⁵ Podrobněji Klaus SCHATZ, *Ein Konzilszeugnis aus der Umgebung des Kardinals Schwarzenberg. Das römische Tagebuch des Salesius Mayer O.Cist (1812–1876)*. Limburg: Pallottinerdruck, 1975. ISBN neuvedeno.

¹²⁰⁶ V současnosti tato reflexe také probíhá například ve spiritualitě sv. Pia z Pietrelcini. Pierino GALEONE, *Padre Pio, mio padre*. Edizione 2. Roma: San Paolo Edizioni, 2005. ISBN 978-8-8821-555-26-8; *O služebném kněžství: sborník přednášek z konference konané 21.–23. února 2005 v Adalbertinu v Hradci Králové*. (ed.), HOJDA, J. Svitavy, Trinitas, 2006. ISBN 80-86885-10-0.

¹²⁰⁷ Podrobněji Mikuláš LOBKOWICZ, *Demokratizace univerzit a křesťanská kultura: tři přednášky*. Praha: Omnipress, 1991. ISBN 80-900153-0-1; *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-152-0; George WEIGEL, *Dvojitá kulturní válka v Evropě*. Praha: Občanský institut, 2006. ISBN 80-86972-12-7; *Výklad Bible v církvi: dokument Papežské biblické komise z 15. dubna 1993*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-133-9; Joseph RATZINGER, *Evropa Benedikta z Nursie v krizi kultur*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-022-X; Ctírad V. POSPÍŠIL, *Hermeneutika mysteria: struktury myšlení v dogmatické teologii*. Praha: Krystal OP, 2010. ISBN 978-80-87183-16-8; Tomáš HALÍK, *Víra a kultura*. Praha: Zvon, 1995, s. 39–51. ISBN 80-7113-117-2.

¹²⁰⁸ Uveďme si jen několik publikací, které charakterizují J. Görrese v jeho katolické erudici anebo také na ni navazující. Neboť právě tento kroužek inspiroval například i Františka Sušila v tematických zaměřeních. Joseph GÖRRES, *Der Dom von Köln und das Münster von Strassburg*. Regensburg: G. J. Manz, 1842. ISBN neuvedeno; Joseph GALLAND, *Joseph von Görres. Aus anlass seiner hundertjährigen geburtseier in seinem leben und wirken dem deutschen volk geschildert*. Freiburg im Breisgau: Herder'sche verlagshandlung, 1876. ISBN neuvedeno; Joseph von GÖRRES, *Athanasius*. Regensburg: G. J. Manz, 1838. ISBN neuvedeno.

světský. A nejen to. Díky této výlučnosti se bude moci církevní svět zahledět na papeže jako na výlučného, výjimečného vladaře, kterého musí přijmout. Definice neumožní to, že by člověk měl možnost volby. Zánikem církevního státu sice zmizel i podtext panovníka či patriarchy, ale v oblasti naukové je tento akcent centrálním bodem. Žádný ze světských panovníků nenese tuto výlučnost. V rovině katolického učení se tento středobod objevuje, což je ještě závažnější, v niterném charakteru. Tento charakter tedy již není jen filozoficko-teologický, ale naplňuje se i v rovině jurisdikční.

Zmiňme ještě závěrem článek z racionalistického a protestantského anglického listu, který hovoří o infalibilitě v tomto smyslu. Jedná o londýnský list *Spektator*,¹²⁰⁹ který po schválení 4. kapitoly konstituce *De ecclesia Christi*¹²¹⁰ reflektuje tuto problematiku uvnitř katolické církve zcela věčně. A jak sám M. J. Scheeben říká, trochu tím protestující katolíky zahanbuje:

1. „*Nikdy nemůžeme pochybovat nad dogmatickou definicí, která není ničím jiným, než posledním logickým vyústěním katolického učení, jež se stalo zakončením napříč všemi staletími vtažené do této doktríny; Z toho důvodu nám nevyhnutelně tato definice bude stále svítit.*“¹²¹¹
2. „*Majorita, která toto dogma potvrdila, byla velmi významná do té míry, jako koncil v Nicei,¹²¹² který odsoudil arianismus. Tak i majorita svými hlasy toto shromáždění, sice s těžkostmi, ale naprosto definitivně, lze také pozorovat to, co se také u nás protestantů se stává.*“¹²¹³
3. „*Není již pravda ve větě, která říká: „tento koncil nebyl svobodný“¹²¹⁴. Neboť každý muž ze shromáždění mohl, když chtěl, odpovědět non placet. Tak jak to vykonali dva biskupové, když „non placet“ odpověděli. Jednotně se rozzlobili na tribunu*

¹²⁰⁹ Matthias Joseph SCHEEBEN, *Das ökumenische Konzil vom Jahre 1869*, II. Regensburg: Friedrich Pustet, 1870, s. 547–548. ISBN nevedeno.

¹²¹⁰ Podrobněji *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-85-6.

¹²¹¹ Matthias Joseph SCHEEBEN, *Das ökumenische Konzil vom Jahre 1869*, II. Regensburg: Friedrich Pustet, 1870, s. 547–548. ISBN nevedeno.

¹²¹² Podrobněji Karl J. HEFELE, *Konciliengeschichte*. Volume 1. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN nevedeno; Karl J. HEFELE, *Konciliengeschichte*. Volume 2. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN nevedeno; Karl J. HEFELE, *Konciliengeschichte*. Volume 3. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN nevedeno.

¹²¹³ Matthias Joseph SCHEEBEN, *Das ökumenische Konzil vom Jahre 1869*, II. Regensburg: Friedrich Pustet, 1870, s. 547–548. ISBN nevedeno.

¹²¹⁴ Podrobněji MANSI, D. G., *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924. ISBN nevedeno.

přítomných odpůrců infalibility a řekli: „nyní se naše věta ztratila nesvobodným koncilem!“

4. *„Toto dogma, které člověk vzal jako nové, bylo v katolické církvi po staletí prakticky přijato, i když neformulovaný jako článek víry. On se stal postupně všeobecnou frází ne nevyhnutelnou.“¹²¹⁵*
5. *„Člověk může říct, že neomylnost je urážkou rozumu,¹²¹⁶ Neboť sám člověk se nemůže držet pošetilosti, protože neodpřísáhne neomylnost nějaké knihy nebo nějakého profesora. Přesto zde posunujeme neomylnost papeže jako hlavu katolické církve mnohonásobně dopředu.“¹²¹⁷*
6. *„Člověk může říct, že rozhodnutí takového dogmatu je požadavkem morální jednohlasnosti.¹²¹⁸ To je však lží vůči dějinám církve a směšností jednání, to které je zkušeností v politickém a náboženském životě úšklebkem.“¹²¹⁹*
7. *„My, protestanti, jsme sice liberální z principu, ale katolický liberalismus v záležitosti víry je nerozumný, neboť si odporuje in terminis.“¹²²⁰*

Nicméně na 85. generálním shromáždění 13. července souhlasilo 453 otců *placet*, 88 *non placet* (také Schwarzenberg s Rauscherem), 63 *placet iuxta modum*. S touto záležitostí tak bylo rozhodnuto, aby deputace *De fide* upravila formulaci definice ke slavnostnímu zasedání, které se mělo uskutečnit 18. července 1870.¹²²¹ Na doporučení orleánského biskupa Dupanloupa dalo den předtím 76 biskupů minority jako představeného kardinála Schwarzenberga. Kardinál se totiž těšil u koncilních otců velké vážnosti. Bylo také známo, že má velmi dobrý vztah se Svatým otcem. Proto není zcela jasná otázka, proč Svatý otec

¹²¹⁵ Matthias Joseph SCHEEBEN, *Das ökumenische Konzil vom Jahre 1869*, II. Regensburg: Friedrich Pustet, 1870, s. 547–548. ISBN neuvedeno.

¹²¹⁶ Podrobněji MANSI, D. G., *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnheim & Leipzig: Pays-Bas, 1924. ISBN neuvedeno.

¹²¹⁷ Matthias Joseph SCHEEBEN, *Das ökumenische Konzil vom Jahre 1869*, II. Regensburg: Friedrich Pustet, 1870, s. 547–548. ISBN neuvedeno.

¹²¹⁸ Podrobněji v rozhovoru s K. Schatzem. HANUŠ, J. (ed.), *První sněm celosvětové církve: první vatikánský koncil 1869-1870*. Brno: CDK, 2001, s. 109–118. ISBN 80-85959-79-8.

¹²¹⁹ Matthias Joseph SCHEEBEN, *Das ökumenische Konzil vom Jahre 1869*, II. Regensburg: Friedrich Pustet, 1870, s. 547–548. ISBN neuvedeno.

¹²²⁰ Matthias Joseph SCHEEBEN, *Das ökumenische Konzil vom Jahre 1869*, II. Regensburg: Friedrich Pustet, 1870, s. 547–548. ISBN neuvedeno.

¹²²¹ Z Rakousko-uherské monarchie úplně poslední vyhlásil závěry vatikánského konclu djakovský biskup Strossmayer 26. prosince. 1872. Peter ZUBKO, „Prvý vatikánský koncil a uhorskí biskupi,“ in sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. června 2006, eds. Rudolf Svoboda, Martin Weis, Peter Zubko, České Budějovice, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2006, s. 58.

při slavnostním zasedání nebyl shromáždění přítomen. Pravděpodobně věděl, že pražský kníže-arcibiskup bude hlasovat *non placet*.¹²²²

Znění textu 4. kapitoly konstituce *Pastor aeternus*, jež hovoří o tom, že je *neomylný učitelství úřad římského velekněze* v tom znění, že „*tento svatý stolec vždy tvrdil, stálá církevní praxe potvrzuje a samy ekumenické koncily vyhlásily (především ty, na kterých se sešly Východ se Západem v jednotě víry a lásky), že v tomto apoštolském primátu, který v celé církvi zastává římský velekněz jako nástupce představeného apoštolů Petra, je obsažena také nejvyšší moc učitelství úřadu. Toto charisma pravdy a nikdy nekolísající víry bylo Bohem svěřeno Petrovi a jeho nástupcům na tomto stolci, aby svůj vznešený úřad zastávali ke spáse všech; aby jejich prostřednictvím bylo celé Kristovo stádce vzdáleno od jedovatého pokrmu omylu a bylo živeno stravou nebeské nauky; aby odstraněním příležitosti k rozkolu byla celá církev zachována jednotná a spočívajíc na svém základu zůstala pevně stát proti branám podsvětí. Ale právě v této době, kdy je co nejvíce zapotřebí spásonosné účinnosti apoštolského úřadu, se najdou mnozí, kteří jeho autoritu zlehčují. Proto soudíme, že je naprosto nezbytné slavnostně vyhlásit výsadu, kterou jednorozený Boží Syn spojil s nejvyšším pastýřským úřadem.*“

V *Časopise katolického duchovenstva* vyjádřil bolest nad závěrečnými událostmi koncilu, neboť napsal „*kam se poděly ty krásné naděje, které jsme ve sněm tento skládali. Neomylnost osobní papeže římského se stala dekretem většiny. Duchovenstvo české osvědčilo, že ve vlasti naší neomylnost církve sice vždycky co článek víry byla hlásána, ale osobní neomylnost papeže římského, že nepřináležela mezi to, co vždy všude a všemi bylo věřeno.*“¹²²³ Nato 18. července 1870 večer Rauscher odjel domů.¹²²⁴ Schwarzenberg setrval v Římě zhruba tři dny, kdy se mimo jiné účastnil rozlučkové audience u Pia IX., jak líčil ve svém dopise z 8. září 1870 biskupům z Mnichova, Gran, z Rottenburgu a jiným.¹²²⁵ Důvodem audience bylo mimo jiné vysvětlení odlišných názorů. Zde také padl návrh, zda by nebylo lépe předat pastýřskou službu v Praze někomu jinému. V dialogu se Svatým

¹²²² Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinal Schwarzenberg*. III., Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1917, s. 238. ISBN neuvedeno.

¹²²³ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 128.

¹²²⁴ Rakouská vláda 30. června 1870 vypověděla konkordát uzavřený r. 1855. Peter ZUBKO, *První vatikánský koncil a uhorskí biskupi*. In: *sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. června 2006*. (eds.), Rudolf SVOBODA – Martin WEIS – Peter ZUBKO, České Budějovice, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2006, s. 58. ISBN 80-85929-85-6.

¹²²⁵ Podrobněji Theodor GRANDERATH, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. III. Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1906. ISBN neuvedeno.

otcem však nenachází úspěšnou odezvu, neboť papež Pius IX. mu sděluje, že „věří římské papežské univerzitě a nemůže po církvi nic vyžadovat, neboť vše objasní Duch svatý.“¹²²⁶

Kardinál Schwarzenberg tak již přímo na vatikánském koncilu usiloval, aby se některá témata, zejména infalibilita, ještě dále teologicky zpracovala a projednala. Důvod neviděl jen ve vyhlášení o osobní neomylnosti papeže z hlediska pastoračního v Čechách, ale jako důležitější vnímal hledisko dostatečného zpracování tohoto článku víry, který se posléze promítala i do formace budoucího kléru.¹²²⁷

¹²²⁶ Podrobněji Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinal Schwarzenberg*. III. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1917, s. 85–496. ISBN neuvedeno.

¹²²⁷ Článek také hovoří o smířlivém duchu českého duchovenstva, které bude stát vždy při svém nejdůstojnějším pastýři a nebude vyvíjet odboj vůči Apoštolskému stolci. Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947, s. 128. ISBN neuvedeno.

8 KAPITOLA

ŽIVOTNÍ ODKAZ KARDINÁLA SCHWARZENBERGA

V osmé kapitole této disertační práce se pokusíme hlouběji otevřít odkaz životního díla kardinála Schwarzenberga, který se účastnil rozmanitých událostí v rámci církve i soudobé společnosti. Nelze než souhlasit s názorem, který poukazuje snad na nejznámější verš Karla Havlíčka Borovského, který zvoláním: „Zle, matičko, zle, Švarzenberci zde,“ spíše neférově popisuje soudobou situaci, v níž dva představitelé rodu Schwarzenbergů (Felixe II. Schwarzenberga a Bedřicha kardinála Schwarzenberga) přijali poslání ve společnosti, která nebyla nakloněná ani k monarchiálnímu charakteru společnosti ani katolicismu. Možná že tento komentář národního vlastence příliš ukvapeně hodnotil postavení a souvztažnost mezi Prahou a Vídní. I protiarcibiskupský leták o pětadvacet let později s textem: „Čechové, pozor! Bratři Horvaté oslavují biskupa Strossmayera, poněvadž jest nejobětavějším ze všech národovců horvatských, a tedy skutečným výtečníkem. U nás chtějí ultramontáni, abychom oslavovali arcibiskupa Schwarzenberga, kterýž byl, jest a zůstane národu našemu cizincem a žádných zásluh o něj si dosud nedobyl. Není to ponížením a urážkou, že nás chtějí zneužít k pouhému oslavování Říma? Čechové, potomci Husitův, vzpamatujte se a nedejte se!“ – vystihuje atmosféru arcidiecéze, ve které tento kníže-arcibiskup doslova zápasil o duši národa. Je nutno rovněž uvést, že málokterý šlechtický rod by dokázal to, co učinili Schwarzenbergové, totiž se uměním inkulturace českému národu značně přizpůsobit. Je pravdou, že krumlovsko-hlubočská větev rodu by se nikdy nepovažovala za potomky Husitů, ale to už nemůžeme říci o orlické větvi, kde kardinálův jmenovec Bedřich byl příznivcem Jana Žižky.

Je nepochybné, že se kardinál Schwarzenberg lišil od svého bratra Felixe II. Schwarzenberga, jeho lidumilnost ho vzdalovala od despotie. Avšak důrazem jemu vlastním, kdy právě na I. vatikánském koncilu učinili tandem Schwarzenberg/Strossmayer, který vnášel do oblasti literatury, písemnictví a teologie právě slovanskou myšlenku. Slovanofilství dále na Východ do krajů ruských již mělo náboj spíše mocenský, jak zmíněný Havlíček v Rusku zpozoroval, ale lišil se od souvztažnosti mezi Bohemiky a Germány. Pokud můžeme hovořit o tom, že se protiklady přitahují, tak je to právě v této relaci.

Na poli univerzitním to platilo o to více, když se kardinál Schwarzenberg snažil o rozdělení univerzity, ale již ne toliko fakulty, jak sám tvrdil: „*Církev má sjednocovat,*

*nikoliv rozdělovat.*¹²²⁸ Neboť nejvíce prezentovaný důvod je, že „chtěl, aby se kněží naučili obojímu jazyku, kvůli pastoraci ve dvojjazyčných oblastech.“¹²²⁹ A zejména pak z pohraničních oblastí přichází tzv. kreativní myšlenka víry, jež zasáhne půl Evropy. Pokud „krása spasí svět“, jak mínil Dostojevský, budou to právě Slované, kteří vnesou do teologie půvab, jak mínil jeden ze soudobých osvícenských myslitelů.

Karel Havlíček se již utkání pražského knížete-arcibiskpa na I. vatikánském concilu nedožil, ale ještě za jeho života se sanoval *Spolek pro dostavbu svatovítského chrámu* (r. 1856) či dalších chrámů od něho vzešlých nebo podporovaných (Na Vinohradech sv. Ludmila, v Karlíně bazilika sv. Cyrila a Metoděje a na Smíchově sv. Václava). Nicméně jeho iniciativa ohledně blahorečení Anežky Přemyslovny poukazovala na jeho představy o češství a národním povědomí, které se svým dílem snažil zhmotnit. Proč výše zmíněný článek poukazuje na zalíbení se Římu, když je zmíněný autor zjevně potomek Husitův, ale – jak chtěla tato práce i trochu nastínit – nepohybující se v intelektuálních vrstvách, neboť „*koukol husitův stále doutnající*“, jak se Svatému otci, Piu IX., vyjádřil, poukazuje na to, že církevní hodnostář krve schwarzenberské se účastní života odlišeného od prostředí mladočechů. Nepatřil ani ke staročechům, i když jejich myšlenkám byl nakloněný, zvláště týkalo-li se to korunovace Františka Josefa I. českým králem. Neztotožnil se ani s myšlenkami velkostatkářů. Můžeme říci, že se cítil dobře jako syn Církve,¹²³⁰ neboť zastával tzv. *corpus Christi* jako komunikativní princip nadkonfesní bratrskosti, jenž na přelomu 18. a 19. století propojoval myšlenku vycházející z Francie, a v polovině tohoto století pak na odkaz vycházející z Husovy iniciativy. Tento příběh však pokračuje dále ve francouzském stylu rovnosti, kdy například na adresu spolušlechticů spíše prosí, aby se vzdávali v chrámech privilegií vzešlých z jejich darů a „spokojili se s přimluvou a obětí mše svaté za jejich rodiny či rod vůbec.“ Nehledě na to, že byl kardinál Schwarzenberg také zdrženlivý v projevování jakékoliv nadřazenosti, dokonce v tomto požadavku vyzvedá atribut fraternity, který byl v českém prostředí velmi kladně oceňován, zvláště tam, kde byly živé myšlenky hustitství. Neboť i Jan Hus poukázal na to, že katolická církev se „zpronevěřila chudé církvi“, když po milánském ediktu přijala císařské paláce jako místo projevu Ducha svatého v charakteru jurisdikčním, avšak se ztrátou jeho charismatu apoštolského.

¹²²⁸ František KAVKA – Jan PETRÁŇ, *Dějiny Univerzity Karlovy 1348–1990*. Praha: Karolinum, 1997, s. 327. ISBN 8071845396.

¹²²⁹ APA. *Ordinariats-Blatt der Prager Erzdieceöse*. rok 1869, č. 13, s. 91. ISBN neuvedeno.

¹²³⁰ Martin GAŽI (eds.), *Schwarzenbergové v české a střeoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 483–494. ISBN 978-80-85033-10-6.

Podíváme-li se na pastýřskou službu kardinála Schwarzenberga na pražském stolci sv. Vojtěcha, jeho úmysly jsou jasné, a to urovnávat rozdíly, které by bezdůvodně či beze smyslu dávaly důvod „odloučeným bratřím“, jak se první vyslovil Lev XIII. Nicméně s ohledem na církevní život liturgický, biblický a teologický byl katolicky pompézním, jak lze vnějškově vyjádřit katolicismus tohoto církevního hodnostáře. I to bylo důvodem ke zpracování této práce – s ohledem na jeho teologii *mysteria divina*, ze svátosti vycházející, zvláště pak eucharistie.

Pokud bychom chtěli zasadit kardinálovu teologii do filosofického milieu,¹²³¹ je zcela jistě věrohodným güntheriánem.¹²³² Snoubí hned několik představitelů filosofického dědictví.¹²³³ Jeho velkým duchovním vzorem byl velký Augustin, znovurefektovaný církevními otcí starověku, zvláště pak vyzvedněme Athenagora. Z novověkých inspirátorů sem neodmyslitelně patřili Hegel a Descartes. Podle kardinála Schwarzenberga má být lidská mysl stále v pohybu, dějinnost lidské mysli je vstupováním do *corpusu Christi mysticum*, neboť v eucharistii je plnost myšlení, nikoliv v pochybnostech, ale v jistotě myšlené víry. Tato myšlená víra je zapojením bytostně integrální osoby v úsilí o poznání trojjediného Boha, který v člověku vytváří „vědomí osoby v Osobě“, jak nazval např. V. Boublík ve své *Teologické antropologii*. Tedy člověk, jenž se na svět rodí jako osoba, se příběhem individuálního života stává Osobou, zejména pak účastí na životě Církve, která je Osobou, učí v Osobě, přijímá zkušenost Osoby a člověk se stává v Ní jedinečný v katolické pluralitě. Z vnějšího hlediska tedy nejde jen o masu lidí – ale skrze „nutnou dějinnost“ (vliv Hegelův) je člověk skrze víru v osobu Krista, schopen objevovat Druhou božskou osobu. Pojetí osoby má u kardinála Schwarzenberga posvátný charakter. Neostýchal se ani vnějškově vyjadřovat víru svou i víru katolické církve, neboť i v tomto viděl integrální

¹²³¹ Například Anton Günther je také přiřazován k tzv. německému reformnímu katolictví: Zdeněk R. NEŠPOR *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Nové Město nad Metují: Albis internacional, 2006, s. 213. – 214. Také je zde vhodné uvést dopis s Vilem Prella, v němž se mu snaží vysvětlit souvislost mezi dualismem sv. Pavla a jeho dualismem. Tím chce dokázat, že za základ své racionalistické filozofie pokládá Bibli. Arcivio segreto vaticano, arcivio della nunziatura di Vienna, Decret vari Corispondeza noc monz. Viale Prella (1845–1856), sig. 642 – 23/11/1852. Güntherismus měl vliv také ve Vratislavi, Salcburku i Německu. Zdeněk R. NEŠPOR (eds.), *Náboženství v 19. století*. Praha: Scriptorium, 2010, s. 100–101. ISBN 978-80-87271-22-3

¹²³² „Ich bin jetzt hier unnringt von allen meinen Studien“, schreibt er am 15. Dezember an dem Vater. „Täglichen habe ich 2 Stunden mit Günther in der Philosophie, mit Hohler täglich eine Stunde für Matematik und eine Stunde für Literatur, mit Herrn Greif täglich eine Stunde in der Religionsphilosophie und 4mal in der Woche gebe ich in das Collegium der Naturgeschichte.“ Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinál Schwarzenberg I.*, s. 20–21. ISBN neuvedeno.

¹²³³ S postupem sekularizace se v katolické církvi rozvinula teologie tzv. umírněných racionalistů, mezi něž patřil i Anton Günther. Avšak i jeho teologie se dostala na seznam zakázaných teorií. Ve druhé polovině 19. století již převládla novoscholastika, která však nenašla nástroje k soudobým otázkám. Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Nové Město nad Metují: Albis internacional, 2006, s. 477–478. ISBN 80-86971-06-6.

charakter spíše svědectví než vyznání. Eucharistický aspekt víry pak zdůraznil o cca 130 let později slovanský papež Jan Pavel II. ve své encyklice *Ecclesia de eucharistia*.

Pokud chceme hovořit o teologickém přispění na I. vatikánském koncilu, bude se jednat na prvním místě o teologii fraternity, která vycházela z českého husického milieu, jak to velmi trefně vyjádřil K. Skalický ve svém díle *Za nadějí a smysl*. Tato fraternita vycházela z apoštolského vnímání papežského primátu honoris a následnými aktivitami bratrstev, spolků a jednot, jež měly za cíl propojit síť rozmanitosti multikulturní a multikonfesní¹²³⁴ nejprve habsbursko-lotrinské¹²³⁵ a od r. 1867 rakousko-uherské monarchie.¹²³⁶ I tento časový předěl hovoří o tom, že vytváří zlom v komunikaci mezi pražským arcibiskupským stolcem a císařským trůnem ve Vídni. Ve chvíli, kdy kardinál Schwarzenberg odmítne josefínský charakter správy dieceze, farnosti a bohoslužeb, se již císař nehodlá stát českým králem. Už jen tajný převoz korunovačních svatováclavských klenotů z Vídně zpět do Prahy poukazuje na kardinálovu zanícenost pro český patriotismus.¹²³⁷ Podívejme se také na zajímavost vzhledem k českým svatým patronům, kdy ve svých dekretech nejmenuje na prvním místě svého stoličního předchůdce, sv. Vojtěcha, ale nejprve soluňské bratry, sv. Cyrila a Metoděje.

Podíváme-li se na kardinálův život právě s ohledem na řecké sourozence, najdeme zde hned několik podnětů, které knížete-arcibiskupa inspirovaly.¹²³⁸ Nejprve bychom mohli říci, že asi opravdu nepatřil mezi intelektuály tohoto rozměru, ale jinak jím jistě byl. Jedná se zde zejména o inspiraci inkulturační, kterou už jsme zmínili s ohledem na *pietas habsburgica*. Pak také inspiraci literární, interpretační a překladovou. Je doložitelné, že

¹²³⁴ Zasedání biskupské konference na jaře r. 1849, které předsedal tehdy ještě salzburský arcibiskup Bedřich kardinál Schwarzenberg (salcburským arcibiskupem 1835–1850, pražským arcibiskupem 1850–1885). Zdeněk R. NEŠPOR (eds.), *Náboženství v 19. století*. Praha: Scriptorium, 2010, s. 21. ISBN 978-80-87271-22-3.

¹²³⁵ Století 19. označuje F. Mourret jako století demokracie. Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště českých*. Praha: Universum, 1947, s. 49. ISBN neuvedeno.

¹²³⁶ Kubařík, Josef. *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště českých*. Praha: Universum, 1947, s. 94–110. Na území Uherska podrobněji Peter ZUBKO, *Prvý vatikánský koncil a uhorskí biskupi*. In: *Duchovní a myšlenkové proměny druhé poloviny 19. století: Sborník příspěvků z vědecké konference*. Rudolf SVOBODA – Martin WEIS – Peter ZUBKO (eds.), České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, Katedra církevních dějin, 2006, s. 57–58. ISBN 80-85929-85-6.

¹²³⁷ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště českých*. Praha: Universum, 1947, s. 84–85. ISBN neuvedeno.

¹²³⁸ Ve vídeňském Alumnátě byla zajímavá metoda ve výuce homiletiky. Kardinál měl vynikajícího učitele, který ze svých zkušeností učil své svěřence vlastní předmět nejen teoreticky zvládnout, ale také ho prakticky přednést ku prospěchu posluchačů. Užitek přípravy homilií se tak propojoval vzhledem k posluchačům, ale zároveň i k samotnému kazateli, jenž mohl svou materií znovu reflektovat, a to i díky překladům např. z francouzštiny do latiny, případně němčiny nebo češtiny. Nechybí také podpora arcibiskupa Grubera v homiletické přípravě Bedřichově na biskupský post, který je mu určen. Sám arcibiskup říká, že se má vycvičit v homiletice do té míry, že jeho posluchači musejí říci, že *Náš biskup dělá všechno lépe, než ostatní duchovní*. Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinal Schwarzenberg*. I. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1906, s. 63. ISBN neuvedeno.

kardinál velmi dobře ovládal rodnou němčinu a latinu, v češtině již tak zdatný nebyl,¹²³⁹ kontrolu textu mu prováděli arcibiskup olomoucký Fürstenberg, věrný spolubratr na koncilu, a českobudějovický biskup Jirsík. Kardinál sám neměl radost z toho, že český jazyk dobře neovládá. Dalším podnětem přínosu cyrilo-metodějské tradice byl zákoník. Precizní dodržování příkázání církevních ustanovení bylo jedním ze způsobů pastorační práce, právě proto se stal také papežským vizitátorem pro monarchii. Ale nejvíce se veřejně zviditelnil na obnoveném zemském sněmu, kdy zastával svobodný a federativní charakter uspořádání vlády v monarchii, což se ukazuje opět o sto let později za papeže Pia XII., který doporučuje, aby budoucí sjednocená Evropa měla federativní charakter.

Ohledně zálib kardinála Schwarzenberga není možné odmyslet jeho vztah k horám, zvláště kolem Solnohradu,¹²⁴⁰ kde je dodnes proslulá Schwarzenbergova stezka, kardinál velmi rád zdolával vrcholy.¹²⁴¹ Hory mu byly blízké nejen ze spirituálního hlediska, kdy „si

¹²³⁹ Milena BADALOVÁ, *Sestra slavných bratrů: Eleonora Žofie ze Schwarzenbergů (1783–1846)*. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2003, s. 20. ISBN 978-80-247-4084-3.

¹²⁴⁰ Dlužno dodat, že Bedřich tedy začal studovat právo na vídeňské univerzitě a zpočátku se snažil udělat, co nejlepší dojem, i když jeho učitel Hohler byl spíše skeptický, nikoliv však k právu samotnému, ale k některým vyučujícím, což se časem ukázalo jako opodstatněné, neboť se v průběhu semestru strhla vlna protestů studentů proti stylu výuky, kterou prof. Egger nastavil. Nešlo ani tolik o vysokou náročnost, ale o nic neříkající přednášky. Jak napsal Bedřich otcí: „(prof. Egger) je jistě dobrý muž, ale jeho přednášky jsou brány široce a bezobsažně“.¹²⁴⁰ Po složení zkoušek z práva se potom Bedřich odebral na studia do Salzburgu. Toto rozhodnutí jít studovat bohosloví však procházelo určitým zráním. Ze začátku Bedřich sice cítil nutkání být zcela Bohu odevzdán, neboť své povolání viděl jako příležitost přijmout výzvu, jak ve svém životě Boží milost rozvinout v „korunu, jež nepomíjí“, ale nikomu se s tím nesvěřoval. Nejprve se obrátil svým záměrem dát svůj život jako „oběť pro nebe“ ke své tetě Loře a Greifovi. Oni mu však poradili, ať se také poradí s dvorním kaplanem ve Vídni, který – jak podal svědectví linecký biskup Gregor Thomas – „je věrným katolickým knězem, jenž svým životem zcela slouží Bohu a má každý den rozvržený do duchovních rozjímání a studia. Bedřich si kladl otázku, kde by se na toto duchovní (geistlich) a moudré (geistig) poslání mohl připravit. Snad ve Vídni, kde by byl obklopen „širokým kruhem příbuzných a známých“? Napadla ho myšlenka „vyklouznout do Salzburgu“, kde by mohl být na zámku Aigen, jenž se nachází v blízkosti města a jeho „záračnou krásu“ mohl ocenit snad jen Bedřich sám. Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinal Schwarzenberg, I*. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1906, s. 26–24. ISBN nevedeno.

¹²⁴¹ Svou píli také potvrzoval nejen samotným studiem, ale také výstupy v kopcovitých terénech. Nemůžeme však tuto zálibu vnímat jenom jako relaxaci. Na alpské výšlapy vycházel s jistým profesorem, kterého přejmenoval na *Bergprofessor*. V lavicích společně probírali syrské a chaldejské spisy, a na výšlapech spolu jistě hovořili i o tom, co vycházelo z prostředí profesorských disputací. Těžko tedy s nadsázkou říci, jestli spolu hovořili latinsky – jako teta Eleonora – nebo německy, ale pokud spolu vycházeli na horské túry, mnohemu se mladý kníže přiučil již vlastními setkáními, ať už se hovořilo o oblasti filologické, botanické či teologické.

Jistým předělem v Bedřichově životě je 14. únor 1830, jež popisuje v dopise událost svého nižšího svěcení: „ceremonie se nesla důstojností i myslí povznesenou k apoštolskému stolci, kdy nikdy předtím ho nic tolik srdcem nepohnulo.“ Než přijal celý obřad, musel Bedřich přijmout také Tonzuru, která byla vstupní branou k vlastnímu obřadu nižšího svěcení. Přijetím mladého knížete do sboru zasvěcených se otevřela otázka, kde svá závěrečná studia bude uskutečňovat a kde je také uzavřít. Rozhodnutím císaře Františka a vídeňského arcibiskupa došlo k tomu, že studia dokončil ve vídeňském Alumnáte, a to nejen z důvodu povinnosti formace v kněžském semináři, ale také – jak z pramenů vyplývá – z důvodu vyšší úrovně vzdělání ve Vídni než v Salzburgu: „Der Kaiser entschied nun kurz und gut: „ins Seminar in Wien, so dass Erzbischof Gruber „überrascht war über die rasche Lösung und besonders über des Kaisers Worte“ (Císař rozhodl zkrátka a dobře: „Do semináře ve Vídni“, tak že arcibiskup Gruber „byl překvapený nad brzkým řešením, a zvláště nad

připadal Bohu blíž,¹²⁴² ale vůbec měl k přírodě velmi srdečný vztah, zajímal se také o vodoléčbu a botaniku.¹²⁴³

Zůstaneme-li ještě u jeho vztahu k přírodě, proslulá jsou jeho mladá léta při lovu, kdy si i jeho andělská teta nebo nejmilejší teta¹²⁴⁴ posteskla, že se více věnuje vnějším aktivitám než studiu. Ale můžeme zde také zmínit jeho nadání v oblasti poezie¹²⁴⁵ a malování¹²⁴⁶ (pod vedením malíře krajín Runka). Samozřejmě na rozvoj jeho nadání mělo vliv rodinné zázemí, kdy již od svého dětství postrádal svoji matku Pavlínu, která zahynula na rakouském velvyslanectví v Paříži, a mateřskou péči převzala¹²⁴⁷ zmíněná teta Lóra, o což ji požádal její bratr Josef II. Schwarzenberg.¹²⁴⁸ Z teologického hlediska se nemůžeme ubránit dojmu – podle kardinálových výroků a postojů – že církve vnímal právě s přívlastkem nebeské matky, se kterou se jednou setká a kterou si také v jistém ohledu projektoval do Matky Boží. Podle výše zmíněho charakteru objevování své osoby¹²⁴⁹

císařovými slovy). Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinal Schwarzenberg, I.* Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1906, s. 50–53. ISBN neuvedeno.

¹²⁴² Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinal Schwarzenberg, I.* Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1906, s. 19. ISBN neuvedeno.

¹²⁴³ Bedřich navštěvoval hodiny Naturgeschichte a Naturlehre z experimentálních nesoukromých důvodů. Prostudoval přírodovědecké časopisy *Physik* a *Wissenschaften*. Měl shrnující hodiny od 11. 00 do 12.00 hod. s později významným přírodovědcem Carl Schöterem. Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinal Schwarzenberg, I.* Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1906, s. 26. ISBN neuvedeno.

¹²⁴⁴ Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich kardinal Schwarzenberg, I.* Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1906, s. 9. ISBN neuvedeno.

¹²⁴⁵ Erwin Gatz, *Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder.* Berlin: Duncker & Humblot, 1983, s. 686. ISBN 978-3428054473.

¹²⁴⁶ Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinal Schwarzenberg, I.* Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1906, s. 9. -10. ISBN neuvedeno.

¹²⁴⁷ Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinal Schwarzenberg, I.* Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1906, s. 26. ISBN neuvedeno.

¹²⁴⁸ Samozřejmě nemalou zásluhu v Bedřichově zrání jak ve víře, tak i v osobní stránce života měl i jeho otec. Pročítáme-li korespondenci mezi otcem a synem, nese se jistou samozřejmou poslušností, ale – pro dnešního člověka – neuvěřitelnou vzájemnou úctou. Jeden z nejkrásnějších listů je u příležitosti Bedřichovy konfirmace. Jeho otec zde vyjadřuje potěšení, které se mu dostalo nejen v Bedřichovi, ale ve všech dětech, které má velmi rád. Tato radost vyvěrá z toho, že jejich život zůstává v křesťanské víře, která i Bedřichovi přinese *pocit nebeské blaženosti*. A to zvláště ve chvíli, kdy už ho mít nebude vedle sebe jako rádce,¹²⁴⁸ ale bude moci díky „svátosti dospělosti“ spoléhat na Otce, jenž ho bude *upevňovat* k věčnosti. Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinal Schwarzenberg, I.*, s. 17–18. Kněžské svěcení pak Bedřich přijal 25. července 1833 z rukou lineckého biskupa Zieglera. Klement BOROVIČ, *Bedřich kníže ze Schwarzenbergů, sv. církve římské, kníže arcibiskup Pražský.* Praha: Rohlíček a Sievers, 1883, s. 6. ISBN neuvedeno.

¹²⁴⁹ Můžeme zde uvést, že jeho rozhodnutí stát se knězem bylo provázeno i jeho osobní zkušeností zápasu. Neboť toto rozhodnutí vydat se cestou „duchovního studenta“ se dlouho zdráhal oznámit svému otci. Když tak nakonec učiní, je překvapený, s jakou rozvahou a nakonec i laskavostí mu kladně odpovídá. V dopise však jeho otec projevuje starost z jeho nadšeného rozhodnutí, neboť může pomítnout, a tím by na sebe vnesl nespokojenost bytostného žití. Neboť jak mu otec sám říká: *povinnosti tohoto stavu jsou toho charakteru, že ono je nejtěžší, patřičně je naplnit*. O to více mu klade na srdce, aby své rozhodnutí vždy nesl v prosbě o Boží požehnání, které mu může toto rozhodnutí dovršit i samotné povolání. Velmi lehce zaznívá v dopise, že jsou i jiná povolání, která naplňují oddanost ve víře, čímž by Bedřich nemusel dojíti až tak výlučnou *obětí duchovního stavu*. Z otcova samotného dopisu vyplývá, že již výše zmíněná „automatika“ zasvěcení nejmladšího potomka z rodu, není až tak jednoznačná. Otec sám jakoby přesvědčuje svého syna, aby dvakrát zvážil své rozhodnutí, neboť každý stav, do kterého člověk vstoupí, má své obtíže, ale stav, který chce nastoupit Bedřich, je „ozdoben“ menším štěstím, neboť zde má zřejmě na mysli samotou, jak vyplývá z další korespondence.

v Osobě Božího Syna si člověk musí položit otázku, jaký profil má mít církevní hodnostář či třeba jen farář nebo jak jej ztvárnil právě kardinál Schwarzenberg?

Odražíme-li tuto reflexi nejznámějším přesvědčením o kardinálově postoji proti vyhlášení papežské neomylnosti, zvláště dogmatickém,¹²⁵⁰ bude se jednat jen o poloviční pravdu. Vzhledem k pražskému knížeti-arcibiskupovi a jeho integrálnímu pojetí teologie osoby bychom řekli neschwarzenbergovské – neboť pojem *dokein* v pojetí hegelovsko-kartesiovském je nutno pojímat také z hlediska lidské představivosti. Samozřejmě již „něco“ nebo „někoho“ pojmenovat je v kontradikci. Jak připomíná E. Castelli, když hovoří o tom, že „už jen tím, že se člověk vysloví, dochází k znesvěcení.“ Jedná se o dost tvrdý komentář, ale i on vychází z podnětu časnosti a věčnosti, jenž se charakterizuje v perichorezi *chronos* a *kairos*, neboť – opět zmiňuji – že žijeme v Synu, ale Syn je v Otci. Syn však již v sobě nese kosmos/svět, neboť jedna z interpretací obnovení světa je jeho znovuzrození. A člověk se znovurodí – podle kardinála – vyslovováním, rozením slov, pojmů, které však nezavršují poznání, ale tvoří jeho cestu. Zde tedy potom můžeme najít odpověď, proč tolik dává důraz na stálé a vytrvalé studium.

Hodnotíme-li tedy přínos kardinálovy teologie, vedle fraternity je to i liturgická reforma, zejména pak koncept *homílie uprostřed mše svaté*, a samozřejmě národní jazyk, který však byl s dispenzemi přítomný již v jeho době, zvláště pak v Karlíně. Proč však tuto reformu vyžadoval? Vezměme si jako východisko opět husitské milieu v Čechách, kdy již Mistr Jan Hus vyžadoval, aby se Boží slovo mohlo svobodně hlásat. Tím se zase nevyvarujeme další otázky, která se ptá po důvodech tohoto hlásání. Když se pokusíme vstoupit do dějinné etapy Jana Husa, sto let před jeho vystoupením se objevuje tzv.

Samotu, v níž člověk může hledat oporu v samotném Bohu, který nebývá vždy nablízku, ale klade vždy nároky zvoleného stavu. Z dopisu se člověk nemůže zbavit dojmu, který dává člověku pocítit, jakou životní zkušeností prošel jeho otec. Zemřelo mu několik sourozenců a nakonec i jeho manželka. Přes všechny tyto události i jeho víra je zřejmě posilována, a to z velké části rodinou. I samotný Bedřich, a to již jako kardinál, nalézá oporu právě v rodině, neboť je mu vyčítáno, že je *k rodině neúměrně vázán*. Kdy i své tetě píše, že jeho rozhodnutí stát se knězem, není jen s ohledem na vůli Boží, ale také otázkou osobního nasazení. Je tak patrné, že otcovy dotazy ohledně jeho přání stát se knězem, dorůstaly k opravdovosti. V jednom svém dopisu, jenž se stal *magnou cartou caritatis*, otcí děkuje za všechno, co mohl z jeho *laskavosti a dobroty* přijímat, i když mu skrze své rozhodnutí způsobil mnoho trápení a starostí. Potvrzuje tak, že všechno, co mu otec v dřívějších dopisech nebo i rozhovorech pověděl, se naplnilo a nyní již prošel zatěžkávací zkouškou, která ho upevnila v počátečním rozhodnutí stát se služebníkem Božím, neboť jen v tomto stavu vnímá *uskutečnění své spásy*. Bedřich svému otcí v dopise vyjadřuje, jak velkou úctu, laskavost, vděčnost a lásku jejich vztah nesl. Cölestin WOLFSGRUBER, *Friedrich Kardinál Schwarzenberg*, I. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1906, s. 28–31. ISBN neuvedeno.

¹²⁵⁰ Kardinál Schwarzenberg se obrací k papeži s prosbou, aby „*nebyla prohlášena žádná dogmatická definice. Neboť se obávám, aby po prohlášení věroučné definice bludaři se více od nás neoddělili a nebyla tak zmařena vůbec naděje je znovu získati k pravé víře; u slabých se obávám, aby nemysleli, že novou definicí dlužno připsati metodě scholastické, již považují za vzdálenou pravdě.*“ Josef KUBALÍK, *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště českých*. Praha: Universum, 1947. s. 86. ISBN neuvedeno.

koperníkovský obrat, který je za jeho života katolickou církví legalizován, avšak v případech avignonských papežů. I z podnětu sv. Kateřiny ze Sieny se navrací do Říma. Ve středověku vrcholí zanícenost pro ostatky světců, a to i ze strany císaře Karla IV., což Mistr Jan Hus hojně kritizuje: „přehnaná úcta k mrtvým ostatkům“ nepřináší potřebnou autoritu. Nemůžeme odmyslet vládu Václava IV. a mučednickou smrt Jana z Nepomuku. Nelze si myslet nic jiného než to, že Jan z Husi je synem doby, když prahne po opravdovosti, ale vnějškově se nenachází ani v nástupcích sv. Petra. I zde můžeme pochopit jinak slova rodáka z Husi, kdy hovoří o tom, že „*pravý nástupce apoštolů se projevuje tak, jako v jejich době tvůrčími (divotvornými) skutky a jelikož biskupové zabředli v pohodlí, tak jim tento Duch svatý byl odňat.*“ Autorita se tedy nachází v Písmu, i když od renesančních reformátorů se liší tím, že nikoliv *sola scriptura*, ale i ve společenství soudobých apoštolů a kněží, kde jsou si všichni rovni, jak popisuje Antonín Lenz. Proto se člověk nikdy nemůže vyslovit věčně a dogmaticky, neboť pokud tak učiní, vyslovené se stává časným – nebožským. I přes velkou zásluhu myslitelů první poloviny 19. století, kteří nastoupili cestu analýzy a kritiky soudobých textů, se člověk nedozví pravdu, které by se mohl držet, a to ani v interpretaci Palackého dějin. Úmyslem autority, která křesťanskou víru sjednocuje, je niterná lidská zkušenost, jež evangelium či Boží slovo hlásá i slyší.

Takto můžeme nahlížet kardinálovu snahu založit deník *Volksblatt*, od které ho však soudobí spolubratři v biskupské službě odradili. Chtěl zde mimo jiné každodenně prezentovat zvláště příspěvek evangelia. Proto založil alespoň časopis *Pozor*, který se pak v r. 1892 sloučil s *Moravskými listy*, a vznikly dodnes známé *Lidové noviny*. Celý příběh odráží kardinálův úmysl zesoučasnit církev a zejména pak její nauku a církevní právo. Samotný *Codex iuris canonici* je vytvořen až v r. 1917, ale i podklady se I. Vatikánem staly právotvorné v onom roce. Pro nás je však důležité *hodierno tempore* neboli *aggiornameto* Jana XXIII. Pokud tedy chceme hovořit o dalším podnětu (spíše než přínosu) kardinála Schwarzenberga, je jím tento důraz na soudobé odpovědi církve v rámci tzv. Schwarzenberggruppe.¹²⁵¹

Vyvstává zde asociace z první poloviny 20. století v podobě *Katolické akce*, která se nesla v duchu hesla „proti spolku spolek“. Takto se vyslovil kardinál Schwarzenberg při jednom projevu v Karlíně, kdy vyzýval katolíky, aby zakládali „*katolické nemocnice, katolické spolky, katolické porodnice...*“, jak na tento důraz upozorňuje Zdeněk R. Nešpor.

¹²⁵¹ Musíme zde dodat, že Bedřich Jan Josef již od svého mládí byl vzděláván ve skupinách, nebyla to vždycky klasická privátní výuka, zejména když vnímal, že se od něho očekává všeobecné vzdělání v oblasti dějin, práva, přírodních věd atd. Milena LENDEROVÁ, *Tragický bál – život a smrt Pavlína ze Schwarzenbergu*. Praha: Paseka, 2004, s. 102–106. ISBN 80-7185-657-6.

Ale pro nás je spíše důležitý onen *Schwarzenberggruppe* a jeho původ. Zcela explicitní zmínka je na I. vatikánském koncilu, kdy se tento spolek stále schází. Působí v něm např. Hefele a Kuhn z tübingenské univerzity a na koncilu čítal spolek 23 členů. Zmínili jsme biskupa Hefelega, protože značně ovlivnil kardinálovo porozumění dějinám, a to nejen církevním, v kontradikci s dějinami hegelianů. Profesor Kuhn zase ve svých reflexích přirozenosti a milosti inspiroval kardinála k otázce: *Jak působí milost pomáhající na lidskou přirozenost?* Neboť zase Mistr Jan Hus se zmiňuje o působení *milosti posvěcující na duši i tělo*. Jedná se o otázky, které hýbaly celým dlouhým 19. stoletím, a to mimo jiné díky ožívování Darwinových teorií vývoje a samozřejmě deviacím materialismu a naturalismu.

Hodnotíme-li kardinálův přínos, nelze opomenout ani příspěvek v oblasti ekumenismu. V současnosti hovoříme o tzv. *dramatu kříže*, které nese ovoce spásy, tedy komunikaci skrze usmíření, které viditelně uskutečnil již zmíněný Svatý otec Jan Pavel II v omluvě za skutek katolické církve v upálení Mistra Jana Husa. *Oikomen* tedy tvoří dům, kde přicházejí chvíle urážek, ale i usmíření, neboť by komunikace byla ukončena a tím i život. Jde nám tedy o charakter komunikace, který bychom mohli – v souvislosti s teologií kardinála Schwarzenberga – uvést na rovinu novoplatonismu, jímž byl inspirován sv. Augustin. Platonova jeskyně může připomínat jeskyně prvotních křesťanů, v nichž žili a vytvářeli rodinu církve. Tento charakter rodinné víry se promítá do Symbolonu víry nicejsko-cařihradského, kdy i Mistr Jan kult svatých uznával, neboť svatí *dovršují svou přímluvou milost, kterou člověk svými všedními hříchy kazí*. Nicméně novodobá jeskyně nám připomíná domácí církve zmíněnou opět Janem Pavlem II., abychom vstoupili do „dramatu úsvitu zmrtvýchvstání“, kterého nebyl nikdo svědkem, ale je možné ho „zaslechnout ze Zákona, Proroků a Evangelia“, jak připomíná podobenství O boháči a Lazarovi. Načež se nám propojuje filosofie s teologií, která může tzv. zesoučasnit křesťanství.

Zhodnotili jsme přínos a odkaz kardinála Schwarzenberga, který viděl smysl či spásu v hledání soudobých podnětů ve spojení s konceptem tzv. studující víry, která umí posvětit i ateistickou filosofii, neboť teologické učení není o Bohu, ale vše se odehrává v Něm. Svatopavlovský vliv na kardinálovu teologii – spolu s moudroslovnými knihami SZ – je zde neodmyslitelný. Heideggerův „obrat k prabytí“ a Huserllův „obrat k věci o sobě“ v takovém kontextu mohou připodobňovat propojení Golgoty a jeskyně zrození nebo zmrtvýchvstání. Otázkou zůstává, zda tato inspirace již není pro součanou projekci ekumenismu zastaralá.

Závěr

Cílem této disertační práce bylo představit kardinála Schwarzenberga jako teologa na I. vatikánském koncilu a pedagoga v české provincii. Vzhledem k jeho široké působnosti a činnosti se obsah i tematika práce musely rozšířit o vztah k II. vatikánskému koncilu, neboť až zde se v zásadě naplnily kardinálovy podněty k tzv. zesoučasnění církve. Pokusili jsme se tak detailnějším způsobem reflektovat filosofické milieu s jeho teologickým naroubováním a samozřejmě též s ohledem k nábožensko-politickému naladění české společnosti, kde jeho pastorační činnosti nacházely uplatnění. Nalezli jsme souvislost mezi jeho profesí teologa a pedagoga. K tomuto náhledu na primase českého jsme došli až v průběhu zpracovávání materiálů, které prakticky vyzvedly neoddělitelnost těchto dvou charakteristik kardinálovy osoby. Rozsah námi vytyčené práce nám již tolik nedovoloval vyčerpávajícím způsobem rozebrat a zhodnotit význam Bedřicha kardinála Schwarzenberga, což v zásadě nebylo ani jejím cílem. Jednalo se o naznačení základních kontur jeho filosofického milieu v souvislosti s jeho teologickým myšlenkovým konceptem, který vycházel z praktického vzdělávání se, jež se pak následně vneslo do podoby katolicity církve. Ta je především *Osobou živého myšlení Krista* a v NĚm ponořených osob, které mají účast na milosti, jež proměňuje myšlení aktivního účastníka v křesťana, který niterně a obsahově nahlíží obraz a podobu božského *Logos*, jenž přirozeně promlouvá k člověku a světu.

Zcela podrobné zpracování tohoto již teologického milieu kardinála Schwarzenberga by představovalo několikasvazkové dílo a jsme si vědomi, že tato práce je pouze naznačením základních kontur kardinálovy filosoficko-teologické reflexe. Jsme si tedy vědomi – a v úvodních řádcích jsme uvedli – že **přinášíme prolegomena** pro další a ještě detailnější studium osobnosti knížete-arcibiskupa Schwarzenberga k dalším publikacím, které se budou věnovat specifickým tématům souvisejícím s kardinálem Schwarzenbergem.

V této práci jsme nejprve použili všeobecně dostupnou literaturu v charakteru popularizačních publikací, ale také v současnosti vydávanou odbornější literaturu, která však postrádala teologické milieu kardinálova postoje víry a mravů, což se stalo první a zásadní badatelskou činností v projevech pražského knížete-arcibiskupa na I. vatikánském koncilu. Existuje nesčetně nahodilých a zkratkovitých zmínek o kardinálově činnosti a vystupování v různých kontextech názorů a pohledů, které však jeho osobu spíše zkreslují. Nechceme příslušným autorům upírat právo na jejich interpretaci kardinálovy osoby a jeho postojů. Pouze v těch případech, kdy se podle našeho mínění nejviditelněji mýlili, jsme se

snažili poukázat na jejich nesprávný přístup ke zkoumané problematice. Z toho vyplývá, že jsme museli mnohé údaje ověřit či nově získat badatelskou cestou z dalších pramenů. Z domácí proveniencce se jednalo o tři archivy (SOA v Třeboni, Národní archiv na ul. Milady Horákové a Archiv pražského arcibiskupství) a tři knihovny (Univerzitní knihovna v Českých Budějovicích, Národní knihovna – Klementinum v Praze a Knihovna biskupství brněnského v Brně). Mnohé materiály byly také zpracovány z doprovodných archivních tuzemských i zahraničních fondů, ale spíše okrajově, anebo byly zcela opomíjeny, protože nepřinášely nic objevného. Do Österreichisches Staatsarchiv Wien: Allgemeines Verwaltungsarchiv, Hausarchiv und Hoffarchiv se nám nepodařilo k nahlédnutí archiválií vstoupit. Práci jsme proto ohraničili na reflexi českého milieu ve vztahu k Apoštolskému stolci a tyto zahraniční fondy jsme již nepovažovali za zásadní. Můžeme také dodat, že po své smrti byl kardinál Schwarzenberg zmiňován v mnohých soudobých novinách a časopisech, kde se oceňoval přínos jeho pastoračních aktivit, čímž stále trvá jistý dluh k hlubšímu zmapování jeho pastoračně-politického díla a jeho proměny v zásadě až do současnosti.

Celá práce tedy byla rozvržena do osmi tematických kapitol. Po nezbytném úvodu jsme v **první kapitole** poukázali na celkový obraz doby, v níž kardinál Schwarzenberg žil. Při zpracování této kapitoly jsme použili obvyklý postup, tedy od nejobecnějších událostí pojednaných pouze v hrubých rysech až po detailně zpracované jednotlivosti týkající se přímo látky disertační práce. Pojednání je tematicky zaměřené na politický, společenský a náboženský život ve středoevropském kontextu. Následně jsme poukázali na hlavní představitele českého teologicko-filozofického myšlení, které se pak odrazilo v českém myšlenkovém prostoru. Zmíňme si nejdůležitější postavu české historie, která – v tomto směru – ovlivnila soudobé myšlení na Pražské univerzitě i společnosti. S velkým přispěním Kamily Veverkové jsme mohli představit Bernarda Bolzana, který byl důležitým představitelem myšlení první poloviny 19. století a například postojem *lásky k vlasti* se odlišuje od kardinála Schwarzenberga – Bernard Bolzano učil: „*Tisní naši vlast, že dvojí mateřská řeč v naší vlasti velice znesnadňuje jejich vzájemné sjednocování rodáků: ale jest i příčinou, že německy mluvící lid docela jinou cestou za svým vzděláním kráčí, než lid český hovořící.*“ Kardinál Schwarzenberg naproti tomu viděl tuto odlišnost jako klad, neboť skrze ni může český národ ocenit svoji jedinečnost. Dále se jednalo například o tehdy nejproslulejší (v habsbursko-lotrinské monarchii) Herbartovu prusko-německou filosofii, která měla před příchodem kardinála Schwarzenberga na Pražské univerzitě své domovské

místo. Pojednali jsme rovněž o počátcích českých návratů k tomismu, a to abychom na základě Hegelových děl *Fenomenologie ducha* a *Filosofie dějin* v interakci s deskartovsko-pascalovským *myšlením a věřením* mohli definovat hlavní kardinálův teologický postoj v celkovém filosoficko-teologickém rámci, který měl charakteristiku güntherianismu, jímž se kardinál inspiroval, ale také si vytvářel vlastní charakter filosoficko-teologického systému. Závěrem této kapitoly bylo také představení požadavku na rehabilitaci Husovy otázky J. Kalouskem k Apoštolskému stolci v roce 1869, které tehdy nebylo vyslyšeno, protože v Římě vrcholily přípravy na koncil. Zmínili jsme zde jen to, co se vztahovalo k teologii kardinála Schwarzenberga, neboť celé husitské hnutí je velmi obsáhlé. Podněty k této problematice jsme čerpali od Jana Blahoslava Láška, Jiřího Kotyky a Františka Šmahela, jejichž díla jsou uvedena v bibliografii.

Po představení širšího obrazu doby kardinála Schwarzenberga jsme se ve **druhé kapitole** věnovali soudobým naukovým deviacím, které se nejprve promítly v dekretch pražského arcibiskupa na provinciálním koncilu v Praze r. 1860 v souladu s textovou kritikou tzv. *Seznamu omylů* Pia IX. z r. 1864. Zaměřili jsme se zejména na podrobnější obsahové výčty omylů obou představitelů, zvláště s ohledem na Hegelův pantheismus, materialismus a mystický racionalismus. Zpracování celé obsahové šíře seznamů deviací učení by překročila rámec této kvalifikační práce, proto jsme vybrali jen ty deviace, které byly v kontextu s filozoficko-teologickým systémem kardinála Schwarzenberga. Dlužno také dodat, že mylná učení, která vyjádřil pražský kníže-arcibiskup v provinciálních dekretch, vycházela v rámci uskupení kolem A. Günthera, který od r. 1850 sídlil v Praze a scházel se s biskupy K. J. Hefelem a W. E. Kettelerem a arcibiskupem Diepenbrockem. Neboť v té době byl güntherianismus rozšířen takřka po celé střední Evropě a do r. 1846 byl stále legitimní stránkou reflexe katolické teologie, kdy se na Indexu objevuje až v lednu 1857 díky jeho filosofickým pojednáním ve vídeňském časopise *Lydia*. Hlavní rozdíl mezi učením A. Günthera a kardinála Schwarzenberga spočívá v tom, že „Antonín Lenz uvádí pojetí duše, která je oživujícím principem těla“ (dle sv. Tomáše), což je dáno do souvislosti s Güntherovou dichotomií, kdy „v těle jsou oživující principy dva, duše (psýché) a duch (pneuma), kdy duch není příčinou fungování těla, ale jeho podmínkou, neboť duch tělo povznáší k přirozenému bytí (Naturwesen). „Prostředníkem“ mezi pneuma a psýché je nous (rozum). Kardinál Schwarzenberg však zachovává trichotomi v souladu sarx (tělo), psýché (duše) a pneuma (duch), která vychází z klasického učení katolické církve. U kardinála i A. Günthera jsou shodná pojetí umístění rozumu v duši (psyché), kdy nous lze v řecké

terminologii vykládat jako *rozum* i *mysl*, přičemž právě v tomto rozlišení se od sebe liší. Další archivní výzkum pokračoval návštěvou *Archivio segreto Vaticano*, abychom ze zachovaných dokumentů lépe porozuměli güntheriánskému systému. Zde se badatelská činnost zabývala archiváliemi, které potvrzovaly Güntherův dualismus v dopisech a listinách zde uchovaných. Kardinál Schwarzenberg hovoří o tom, že tento systém uměl vysvětlit jen sám učitel a porozumět lindavskému rodákovi dovedl Baltzer a wroclavský arcibiskup Diepanebroek. Ale předmětem této disertační práce nebylo osvětlit filosofický systém güntherianismu, nýbrž charakter vlivu tohoto systému na filosoficko-teologickou reflexi kardinála Schwarzenberga, která se dále projevovala „*dalším myšlenkovým pohybem*“, který byl důležitý pro „*jistotu víry a poznávání*“.

Právě toto nás pak posunulo do **třetí kapitoly**, která se zabývala vztahem mezi vírou a rozumem, milostí a rozumem a také rozumem a sentimentem. Všechny tyto souvztažnosti mají jedno společné, a to bylo u pražského arcibiskupa porozumění charakteru osoby ve vztahu víry – rozumu – zkušenosti. Celý tento řetězec byl vyložen jako porozumění jedinečnosti lidské *osoby* odlišené od charakteru *individua*, které je vyvázáno z masy lidí – materialistického pojetí – aby skrze svou zkušenost víry objevoval svůj „pobyt“ ve společenství. Vystalo tak velmi zřetelně kardinálovo pojetí *communia* jako *cesty* porozumění sebe sama v *societas* a také ve světě. Uvedme si do tohoto myšlenkového řetězce také interpretaci Bernarda Bolzana v provedení Karla Skalického, který ho interpretuje tak, že „*logika nemůže být pouhým výtvorem lidské psychiky, ale naopak lidská psychika, má-li být platným nástrojem poznání, musí respektovat zákony logiky stejnou měrou, jako je musí respektovat andělé a Bůh sám.*“ Bernard Bolzano svou logikou reagoval na Hegelův subjektivismus, tak jako kardinál Schwarzenberg logikou *communia* přetvářel Hegelův subjektivismus pobytem, ve kterém transcendentální vztah k subjektu proměňuje i jeho osobní zkušenost. Dlužno dodat, že pražský kníže-arcibiskup byl označován jako ultramontán, neboť užíval nástrojů shodných s utilitarismem řádu Tovaryšstva Ježíšova. Tato kapitola se snažila nabídnout řešení v pochopení lidské osoby, která se realizuje především ortopraxí, tak jako Bernard Bolzano tvrdil, že „*Ježíšovo kázání je viděno především jako mravní učení*“, což také odpovídalo česko-německému milieu ve tvoření teologie, jako i pozdějšímu porozumění koncilních debat o osobní neomylnosti papeže ve víře a mravech.

Ve **čtvrté kapitole** bylo představeno také kardinálovo trojí pojetí vzdělání: *disciplína, vyučování a kultivování*. V tomto rozlišení jsme vstupovali do pedagogické reflexe kardinálova studijního pohybu, ke kterému stále pobízel kněze a věřící. Museli jsme si tedy položit otázku proč. K odpovědi nám napomohla další výzkumná činnost vycházející z *Prolegomena k budoucí filosofii českých dějin* od Karla Skalického, ve kterých jsme našli rozlišení *tradic* (tradice cyrilometodějská, tradice svatováclavská, tradice husitsko-bratrská, tradice svatojánská, tradice obrozenecko-masarykovská), které v kardinálově provedení poukazovaly na *bratrství, spolky a společnosti*. Z historického hlediska šlo o modifikaci bratrského společenství v politické strany ve druhé polovině 19. století a v první polovině 20. století. Z hlediska vzdělávání, které měl kardinál Schwarzenberg na paměti, šlo o *integraci* lidské osoby. Díky rozmanitosti bratrstev a spolků v dějinném průběhu (disciplíny, vyučování ve filosofické a teologické materii a kultuře) napomáhali zdokonalit kvalitativní základnu lidského bytí (dnes již můžeme hovořit o heideggerovském obratu k *pra-bytí* na jedné straně, a na straně druhé *pra-svátosti* Františka Kunetky, v nichž nacházíme perichorezi lidského vzdělání se svátostnou účastí pozvedající k antropologickému kristocentrismu). Pozoruhodným způsobem vystihuje tento vzdělávací proces Jaroslav Vokoun, když říká, že „*teologie východní církve na ni obvykle odpovídá: (jedná se o otázku, zda by se Bůh stal člověkem, kdyby člověk nezhřešil) Ano, stal by se člověkem, to byl cíl jeho stvořitelského díla – vtělení není jen nějaká opravářská aktivita, ale naplnění původního smyslu stvoření člověka.*“ Kardinál Schwarzenberg ji pozoroval v „účasti na stvořitelském díle“ jak ve tvorbě teologie katolického učení, tak v dotváření obrazu lidského bytí ke Kristově *kenotické* podobě. K tomuto pojetí přispěl A. Günther, kdy hovořil o tom, že „*lidské bytí nebylo Bohem stvořeno hotové.*“ Proto lpěl pražský kníže-arcibiskup na pořádání duchovních cvičení, neboť až na tomto stupni bytostné reflexe je člověk schopen rozlišovat a rozpoznávat kvalitu lidství, zvláště při aktivní účasti v *communiu sanctorum*. Na II. vatikánském koncilu je mešní liturgie charakterizována jako *participacio actuosa*, kdy jsou kněží připravováni dle *Optatam totius 16* (v dogmatické metodě *Auditus fideii* a *Intellectus fideii*). V terminologii II. vatikánského koncilu bychom již hovořili o tzv. dogmatickém duchovním pohybu – který byl pro kardinála důležitý – a v této metodě se sice nevyjadřoval, ale v rámci jeho zesoučasnění církve ji můžeme vnímat jako splnění jeho přání. Mešní liturgie je pro kardinála zpřítomnění střetu mezi národní tradicí a Božím vtěleným slovem. Proto navrhuje – v provinciálním dekretu, nikoliv na koncilu – aby se *kázání* vsunulo doprostřed mše svaté, jež má za úkol „*aktivizovat účastníky v zamyšlení se nad Božím slovem,*“ neboť následné přijetí živé eucharistie je v myšlení. Pokud se tedy

zasazoval o reformu liturgie hodin, bylo to proto, aby v „*mateřském jazyce sestavený breviář*“ disponoval věřící k myšlenkově hlubší účasti mše svaté. Nehledě na to, že v „*mateřském jazyce národa*“ se propojují tradice cyrilometodějská, svatováclavská, svatojánská, svatovojtěšská atd., které vycházejí z minulosti a vstupují do přítomného okamžiku modlitebního dialogu *communio sanctorum*.

V **páté kapitole** jsme se podrobně zaměřili na *čtyři kardinálové řeči*, které pronesl na I. vatikánském koncilu. V badatelské činnosti jsme postupovali tak, abychom rozeznali tematické členění jednotlivých projevů, což bylo zásadní hned ze dvou důvodů. Jednak abychom odpověděli na otázku, zda zmíněné projevy – kromě květnového – jsou zaručeně kardinálovým autorstvím. Na základě textové kritiky se potvrdila námitka, že řeč ze 14. ledna, 22. března a 7. června kardinál osobně nenapsal, ale s tím, že obsahový a myšlenkový rukopis pražského arcibiskupa nevyklučuje. Což pro nás znamenalo, že vše, co pronesl kardinál Schwarzenberg na I. vatikánském koncilu, koresponduje s jeho teologickým pojetím církve a její nauky, včetně osoby papeže. Kapitola je tedy rozčleněna tak, aby nejprve vynikla tematická stránka teologického přínosu a také nuance obsahových a textových odlišností projevů. Bylo důležité, aby se první podkapitola zabývala otázkou infalibility, jež byla tématem zejména v řeči z 18. května a kde kardinál z historického hlediska předkládá důvody, proč infalibilitu neprohlašovat jako dogma. Zde můžeme v krátkosti říci, že pojetí dogmatu je u kardinála Schwarzenberga spojeno s posvátným sdílením *communio*, které dává i porozumění samotnému obsahu dogmatického článku. Proto historický doklad, proč nevyhlašovat infalibilitu dogmaticky, je pedagogický a pastorační, nikoliv – jak se obecně mělo za to – jeho osobní přesvědčení. Následné řeči ze 14. ledna a 7. června jsme propojili kvůli obsahově stejnému tématu primátu papeže a požadavku o vymezení nejen povinností biskupů, ale také jejich práv podpořených zejména biblickými citáty. Dále řeč z 22. března je nejvíce odlišná od ostatních projevů pražského knížete-arcibiskupa. Z deníku jeho cisterciáckého poradce S. Mayera je také zřejmé, že ji psal on. Pro nás je však důležité, že obsah řeči koresponduje s teologickým pojetím kardinála Schwarzenberga. Neboť i ve zmíněných řečech se zmiňuje o zachovávání *silentia*, které se mělo stát nejen projevem vůle Ducha svatého, ale také toho, že koncil se mohl stát shromážděním v nové době nově interpretujícím katolicismus. Pod jejím názvem *Matka a učitelka* je tedy shrnuto niterné – téměř mateřské – *naslouchání* (u pomyslného kulatého stolu, kdy se nevyvyšují zájmy žádné z koncilních stran) a – učitelské – *pedagogické*

doprovázení ve vzájemném rokování, jež mělo zaručit prohloubení a systematizaci učení církve.

V **šesté kapitole** jsme podrobněji zkoumali zástupnou otázku za infalibilitu, tedy návrh jednání o vztahu církve a státu. Vycházelo se z pramenů pocházejících ze sjezdu ve Fuldě v r. 1848, kde se již tato otázka projednávala a kde měl také papež Pius IX. své zástupce, aby se konkrétně vypsaly všechny možné varianty dosavadních charakteristik státních zřízení, které život církve omezoval úplně nebo s připisovanými právy a v habsbursko-lotrinské monarchii i s některými privilegii. Můžeme zde uvést dějinný kontext, který zmiňuje Rudolf Svoboda v souvislosti s průběhem jednání I. vatikánského koncilu, kdy uvádí, že „*mnozí biskupové naléhavě žádali papeže, aby na koncilu tuto otázku (infalibility) neprojednával a nechal její řešení na vhodnější dobu. Papež vyhověl žadatelům a otázka neomylnosti byla stažena z jednání koncilu*“. Jedna z důležitých audiencí u papeže Pia IX. proběhla 2. ledna a 4. března 1870. Ze závěru koncilního jednání však víme, že infalibilita byla nakonec projednávána – mezitím Rakousko vypovědělo konkordát 30. června 1870 – a schválena 18. července 1870. V této kapitole jsme uvedli okolnosti sestavování konkordátu v habsbursko-lotrinské monarchii ve spojitosti s monarchiálním biskupským kolegiem. V souladu s materiály vzešlymi z jednání ve Fuldě se v některých bodech (zejména v otázkách jurisdikce: privilegia, delikty i otázky školství a vydávání knih) objevily i v jeho projevech na vatikánském koncilu (zejména 7. června a 22. března) a ve speciálních debatách.

V **sedmé kapitole** řešíme otázku opodstatněnosti označení kardinála Schwarzenberga jako opozičního jednatele na I. vatikánském koncilu. V této kapitole jsme se zaměřili na to, jaké měla požadavky a návrhy jednacího řádu koncilní opozice a v čem se odlišovala od minority a majority koncilu, a také jak si vysvětlovala dogmatické vyhlášení infalibility papeže. Podrobně jsme zkoumali, zdali byl kardinál Schwarzenberg členem koncilní opozice. Badatelská činnost potvrdila skutečnost, že se v opoziční skupině pražský arcibiskup nenacházel, neboť byl druhým mluvčím minority hned po vídeňském arcibiskupovi J. O. Rauscherovi. Musíme rovněž uvést, že kardinál Schwarzenberg byl na koncilu teologicky vybaven k tomu, aby zde jasně vystupoval a v průběhu koncilních jednání se zásadně neodchyloval od svého schématu jednání vzešlého z pražských synod a ze Schwarzenberggrupe. Tudíž se s koncilní opozicí, zejména s Lordem Actonem, shodnul v těchto bodech: 1/ na decentralizačním charakteru správy církve, kdy jsme již s ohledem ke kardinálovým řečem zmínili jeho požadavek o přesném vymezení práv biskupů, kteří se

díky kolegialitě biskupů podílejí na správě celé katolické církve; 2/ z politického hlediska se shodli na tom, že federativní charakter správy státu je soudobou cestou vytvoření a bližšího specifikování vztahu mezi církví a státem a 3/ že není zásadní definování učení víry, ale postoj víry náboženského společenství. V této kapitole jsme se snažili podrobněji uvést kontext historický, filozofický a teologický. V této souvislosti si připomeňme slova Jiřího Hanuše, který podle mého názoru vystihuje dynamiku křesťanské a sekulární souvztažnosti slovy: „výjimečnost křesťanství nespočívá v ničem jiném, než v jeho základní dogmatické výpovědi, kterou vyjadřuje nikajsko-konstantinopolské vyznání takto: *Bůh se stal člověkem, chodil po světě, učil lidi a vytvořil komunitu, která je při vši nedokonalosti obdařena ‚nástroji‘, které ji naplňují vnitřní dynamikou. Jedním z takovýchto nástrojů je opětovné liturgické slavení a zpřítomnění základních událostí Ježíšova života, smrti a jeho zmrtvýchvstání.*“ Zde liturgické *communio* u kardinála Schwarzenberga korespondovalo s celým organickým pojetím církve jako Těla Kristova včetně dogmatických článků, zatímco u lorda Actona se obsahově odlišovalo vlivem anglického prostředí, které vnímalo církevní dogmata jako dědictví antické kultury s přívlastkem osvícenského deismu, který přispěl k tomu, že dogmatické vyhlášení neomylnosti bude mít charakter výlučně *politický*. Proto i kardinál požadoval na koncilním shromáždění, aby se tento pojem novodobě definoval filozoficky a s následnou teologickou reflexí.

Osmá kapitola hovoří o životním odkazu kardinála Schwarzenberga spíše s ohledem na pokoncilní události. Zejména se pak jedná o sestavení Kodexu kanonického práva a neodmyslitelnou vybidku kardinála Schwarzenberga k reformě liturgie, která se v první polovině 20. století začíná objevovat například u R. Guardiniho a je provedena na II. vatikánském koncilu. Zde se také reformuje charakter hlásání Božího slova, zejména pak ustanovení homilie uprostřed liturgie, což kardinál nezmiňuje na I. vatikánském koncilu, ale v provinciálních dekretch v Praze, a také reforma římské kurie, která sahá až do dnešních dní. Kardinál Schwarzenberg rovněž na I. vatikánském koncilu poukázal na naplnění obav z dalšího schizmatu v českém katolicismu, který se od I. vatikánského koncilu uskutečnil zrodem První republiky.

Přínos této kvalifikační práce tkví především v jeho teologickém příspěvku na vatikánských koncilech, a to ze dvou důvodů. První je jeho zdůraznění evangelní fraternity vůči hierarchické jurisdikci, která na ni měla navazovat a získat si tak soudobou autoritu v české společnosti. Tento charakter požadavku zazněl na I. vatikánském koncilu, aby

zesoučasnil katolickou terminologii hlavně v dogmatech. Nejednalo se zde jen o osobní papežskou neomylnost (v konstituci O církvi Kristově pod názvem *Pastor aeternus*: první kapitola: *Apoštolský primát uzavřený na sv. Petrovi*; druhá kapitola: *Stálé přetrvávání primátu sv. Petra v římských velekněžích*; třetí kapitola: *Moc a podstata primátu římského velekněze*; a až ve čtvrté kapitole: *Neomylný učitelský úřad římského velekněze*), ale také o *Bohu Stvořiteli, o Zjevení, o vztahu mezi vírou a rozumem* (v konstituci O katolické víře pod názvem *Dei Filius*: první kapitola: *Stvořitel všech věcí*; druhá kapitola: *Zjevení*; třetí kapitola: *Víra*; čtvrtá kapitola: *Víra a rozum*). U kardinála Schwarzenberga se jednalo o teologii středoevropskou (berme v úvahu Schwarzenberggruppe, jejíž členové byli z evropského kontinentu). V tomto prostředí se tvořil nový charakter teologie, ve které již nešlo o teologii klasicky katolickou – tomisticky-scholastickou – ale navazující na tzv. kreativní teologii A. Günthera, z níž si vytvořil svůj vlastní filosoficko-teologický systém, který nebyl dosud nikde publikován a – v takovémto rozsahu – ani zmiňován. Kardinál analogicky navazuje na myšlenku jezuita Franzelina, kterou zmiňuje Karel Skalický jako jednu z teologií I. vatikánského koncilu, když „*uvádí Franzelinovu teologii Zjevení ve dvou směrech: kdy Zjevení nechápe jen jako Boží mluvení (locutio Dei), ale též jako Boží konání (actio Dei).*“ Kardinál Schwarzenberg tak hovořil o *milujícím mluvení Božím*, které člověka uvádí do myšleného pohybu v praktickém konání. Tato kvalifikační práce navázala na styčné body s kardinálovou teologií a zasadila ji tak do kontextu sociálního prostředí, neboť v tomto duchu prezentuje kardinála Schwarzenberga Zdeněk R. Nešpor kulturně-společensky – a částečně i teologicky, stejně se zmiňoval o kardinálu Schwarzenbergovi Jiří Hanuš s jeho velmi bohatou a podnětnou edicí CDK v Brně.

Osobnost a dílo Bedřicha kardinála Schwarzenberga dosud nebyly v odborných kruzích zpracovány z hlediska jeho dvou rolí, a to teologa nebo pedagoga. Úryvky o něm jsou zkratkovité – někdy i vytržené z kontextu – což tato práce přijala jako jeden z pramenů a integrovala do svého přístupu, aby byl teologicko-pedagogický obraz co možná nejucelenější. Přesto však je tato práce vnímána jako prolegomena k případným následujícím kvalifikačním a badatelským pracím. Jsou zde přítomny odkazy na částečnou reformu breviáře a beatifikační proces Anežky Přemyslovny. Obojí by si zasloužilo solidní badatelský výzkum, neboť pro kardinála Schwarzenberga to byly zásadní počiny k prohloubení a reformování českého katolicismu.

K posmrtnému odkazu kardinála Schwarzenberga patří uskutečnění tzv. *aggiornamenta* na II. vatikánském koncilu, které se v souvislosti s kardinálem Schwarzenbergem nikde neuvádí. V žádné publikaci nenajdeme ani souvislost s kázáním

uprostřed mše svaté, které mělo aktivovat účastníka k otevřenosti vůči Božímu hlasu, jenž měl člověka provázet i v jeho privátním studiu katolické nauky. A uveďme rovněž, že dosud nebylo nikde zmíněno podrobné stanovení vyučování, kde kardinál zohledňuje psychologické hledisko vyučujících a vyučovaných, kdy v logicky systémovém pořádku ustanovuje model vyučování na základních, středních školách, gymnáziích a na univerzitách, a kdy je celé toto pojetí vyučování zasazeno do jeho osobitého filosoficko-teologického systému.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

1/ Prameny nevydané

1/a. Archivio Segreto Vaticano

Acta praeparatoria ad Concilium Vaticanum. Tomus III. Acta commissionis Theologicae-Dogmaticae. Errores Guntheri votum Joannis Schwetz – Doctrina de SS. Trinitate, an. 1868, vol. 175, cap. 9.

Arcivio della nunziatura di Vienna, Decret vari Corispondeza con mons. Viale Prella (1845 – 1856), vol. 642 – 23/11/1852.

Arcivio della nunziatura di Vienna. Indice dei processi dei vescovi e degli abbatí. An. 1850 Pragae, vol. 850 – listina schází.

Errores Güntheri votum Joanis Schwetz. Errores ex rationalismo derivatos, vol. 175/VIII.

Errores Güntheri votum Joanis Schwetz. Errores De creationes, vol. 175/X.

Errores Güntheri votum Joanis Schwetz. Errores De homines, vol. 175/XI.

Errores Güntheri votum Joanis Schwetz. Errores De Persona Christi, vol. 175/XII.

Errores Güntheri votum Joanis Schwetz. Errores De Redemptore, vol. 175/XIII.

Errores Güntheri votum Joanis Schwetz. Contiene Commissione pei regolarii, vol. 196.

Errores Güntheri votum Joanis Schwetz. Consultori della Commissione, vol. 209.

Friedrich Card. Schwarzenberg. Acta et Decreta Sacrorum concilium vaticanum I., vol. 122, fol. 6-8.; 122.; 289.; 294-298.; 393-400.

Friedrich Card. Schwarzenberg. Acta et Decreta Sacrorum concilium vaticanum I., vol. 294, fol. 371-450.

Friedrich Card. Schwarzenberg. Acta et Decreta Sacrorum concilium vaticanum I., vol. 289, fol. 201-211.

Friedrich Card. Schwarzenberg. Acta et Decreta Sacrorum concilium vaticanum I., vol. 303, fol. 31-40.; 295-317.

Friedrich Card. Schwarzenberg. Acta et Decreta Sacrorum concilium vaticanum I., vol. 382, fol. 12.

Friedrich Card. Schwarzenberg. Acta et Decreta Sacrorum concilium vaticanum I., vol. 388.

Friedrich Card. Schwarzenberg. Acta et Decreta Sacrorum concilium vaticanum I., vol. 299, fol. 417-447.

1/b. Národní arciv na ul. Milady Horákové

Archiv pražského arcibiskupství. *Zur Bischöflichen Konferenz in Prag, März 1872*, sig. 2.

Archiv pražského arcibiskupství. *Biskupské konference (BK) – Pastýřské listy v českých diecézích 1838 – 1894*, sig. 13.

Archiv pražského arcibiskupství. *Diecézní provinciální synody v Praze 1860 – 1862*, sig. 13.

2/ Prameny vydané

Archiv pražského arcibiskupství-knihovna Schwarzenbergů. *Acta et Decreta Sacrorum concilium. VII. Collectio lacensis*. Auctores presbyteris S. J. E Domo B. V. M. sine labe conceptae ad Lacum. Editoris Pontificii: MDCCCXC.

Archiv pražského arcibiskupství-knihovna Schwarzenbergů. *Concilium Vaticanum III. – Postulata et desideria*. Auctores presbyteris S. J. E Domo B. V. M. sine labe conceptae ad Lacum. Editoris Pontificii: MDCCCXC.

Archiv pražského arcibiskupství-knihovna Schwarzenbergů. *Concilium Vaticanum IV. – Sermones Card. Schwarzenberg in Concilio Vaticano*. Auctores presbyteris S. J. E Domo B. V. M. sine labe conceptae ad Lacum. Editoris Pontificii: MDCCCXC.

Archiv pražského arcibiskupství. *Ordinaritsblatt von 1861 bis 1871*. Díl I. r. 1861, s. 17–144.

Archiv pražského arcibiskupství. *Ordinaritsblatt von 1861 bis 1871*. Díl II. r. 1861, s. 1–144.

BENEDIKT XVI., *O počátcích církve. Promluvy o apoštolech a jejich spolupracovnících*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN978-80-7195-218-3.

BENEDIKT XVI., *Bůh a svět: tajemství křesťanské víry*. Brno: Barrister & Principal, 2010. ISBN978-80-87029-49-7.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Praha: Česká biblická společnost, 1996. ISBN 80-85810-11-5.

Codex iuris canonici. Roma: Libreria editrice Vaticana, 1983. ISBN 80-7113-082-6.

Direktorium o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-152-0.

Dokumenty prvního vatikánského koncilu. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICKÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-85-6.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. Praha: Zvon, 1995, ISBN 80-711-3089-3.

PAPEŽ FRANTIŠEK, *Promluvy z Argentiny.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013. ISBN 978-80-7195-725-6.

JAN PAVEL II., *Apoštolský list: Spiritus et sponsa, k příležitosti XL výročí vyhlášení konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium.* Praha: Česká biskupská konference, 2004. ISBN 80-239-9586-3.

JAN PAVEL II., *Apoštolský list biskupům, kněžím a věřícím laikům k Roku eucharistie – Mane nobiscum Domine.* Praha: Česká biskupská konference, 2004. ISBN 80-239-9583-9.

JAN PAVEL II., *Brehy duše.* Bratislava: Smena, 1990. ISBN 80-221-0220-2.

JAN PAVEL II., *Centesimus annus: encyklika k 100 výročí encykliky Rerum novarum z 1. května 1891.* Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-050-8.

JAN PAVEL II., *Dar a tajemství.* Praha: Nové město, 1997. ISBN 80-902084-4-4.

JAN PAVEL II., *Dies Domini: apoštolský list o svěcení dne Páně.* Praha: Zvon, 1999. ISBN 80-7113-233-0.

JAN PAVEL II., *Dives in misericordia: encyklika o Božím milosrdenství.* Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-186-5.

JAN PAVEL II., *Dominum et Vivificantem. encyklika o Duchu svatém v životě církve a světa.* Praha: Zvon, 1997. ISBN 80-7113-204-7.

JAN PAVEL II., *Dopis rodinám.* Praha: Česká biskupská konference, 1994. ISBN neuvedeno.

JAN PAVEL II., *Ecclesia de eucharistia: encyklika o eucharistii a jejím vztahu k církvi*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. ISBN80-7192-849-6.

JAN PAVEL II., *Ecclesia in America: nachsynodales Apostolisches Schreiben*. Bonn: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, 1999. ISBN nevedeno.

JAN PAVEL II., *Evangelium vitae: encyklika o životě, který je nedotknutelné dobro*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-139-3.

JAN PAVEL II., *Familiaris consortio: apoštolská adhortace o úkolech křesťanské rodiny v současném světě*. Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-067-2.

JAN PAVEL II., *Christifideles laici: posynodální apoštolský list o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-024-9.

Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-132-6.

PAPEŽ FRANTIŠEK, *Promluvy z Argentiny*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013. ISBN 978-80-7195-725-6.

PAPEŽ JAN XXIII., *O současném vývoji společenského života a jeho uspořádání ve světle křesťanské nauky: Okružní list svatého otce Jana XXIII. ctihodným bratřím patriarchům, primasům, arcibiskupům, biskupům a jiným arcipastýřům*. Řím: Křesťanská akademie, 1962. ISBN nevedeno.

PAPEŽ JAN XXIII., *Okružný list svatého otce papeže Jána XXIII. ctihodným bratrom patriarchom, primasom, arcibiskupom, biskupom a ostatným ordinárom... o novšom vývoji sociálnych otázok vo svetle krasťanského učenia*. Řím: Křesťanská akademie, 1961. ISBN nevedeno.

PAPEŽ JAN XXIII., *Okružný list svätého Otca z božej Prozreteľnosti pápeža Jána XXIII.: O pokoji medzi všetkými národnami, založenom na pravde, láske a slobode*. Vatikán: Vlastním nákladem, 1963. ISBN nevedeno.

PAPEŽ JAN XXIII., *Pacem in terris*. Praha: Vyšehrad, 1969. ISBN nevedeno.

PAPEŽ JAN XXIII., *Papež Jan o sobě: Z duchovního deníku Jana XXIII.* Řím: Křesťanská akademie, 1964. ISBN nevedeno.

PIUS XII., *Encyklika Mediator Dei: o posvátné liturgii.* Brno: Sušilova literární jednota bohoslovců, 1948. ISBN nevedeno.

PIUS XII., *O desateru.* Praha: Arcidiecézní pastorační ústředí, 1946. ISBN nevedeno.

PIUS XII., *Encyklika O tajnom těle Kristovom.* Trenčín: Ústredie slov. kat. študentstva, 1944. ISBN nevedeno.

PIUS XII., *Okružní list našeho Svatého otce z Boží prozřetelnosti papeže Pia XII.: O posvátné liturgii.* Brno: Sušilova literární jednota bohoslovců, 1948. ISBN nevedeno.

PIUS XII., *Papež – sodál Mariánským družinám: řeč o podstatě a činnosti Mariánských družin vzhledem k dnešním poměrům.* Praha: Arcidiecézní pastorační ústředí, 1945. ISBN nevedeno.

PIUS XII., *Poutní místa a úcta svatojánská.* Hradec Králové: Adalbertinum, 1942. ISBN nevedeno.

PIUS XII., *Projev Sv. otce Pia XII. k bohoslovcům.* Brno: Sušilova literární jednota bohoslovců, 1939. ISBN nevedeno.

PIUS XII., *Svatý Dominik.* Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1936. ISBN nevedeno.

Výklad Bible v církvi: dokument Papežské biblické komise z 15. dubna 1993. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-133-9.

3/ Dobový tisk

ABOTT, W. M., *Das Konzil und seine Gegner*. II. Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1869. ISBN neuvedeno.

ADLOF, A., *O bibli kralické*. Praha: Nakladatel František Horálek, 1893. ISBN neuvedeno.

AKVINSKÝ, T., *De ente et esentia*. (eds.), VOTKA, J. K. – VOJÁČEK, V. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1887. ISBN neuvedeno.

ALLETZ, P. A., *Dictionare des conciles: Konzilien-Lexikon, enthaltend sämtliche General, National-, Provinzial- und Partikular-Konzilien vom ersten Konzilium zu Jerusalem bis auf das Konzilium von Paris 1811 – den Gegenstand ihrer Verhandlungen – deren Entscheidungen über Dogma und Disziplin und die Irrlehren, welche darin verworfen wurden: mit einer Sammlung der wichtigsten Canonennach ihrem Inhalte geordnet und mit einer chronologischen Tabelle sämtlicher Konzilien*. Augsburg: J. A. Schlosser, 1843. ISBN neuvedeno.

ANTONELLI, G., *Let re descrizioni del terrenoto di Ragusa del 1648 di Gradi*. Venezia: G. Antonelli, 1828. ISBN neuvedeno.

ANTONELLI, G., *Vyjádření Jeho papežské Svatosti Pia IX... arcibiskupu Bedřichovi knížeti ze Švarcenbergku dané v Římě dne 19. dubna 1855...o kanovníku pražském, Václavu Mich. Pešínovi*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1855-1860. ISBN neuvedeno.

AUGUSTINUS, A., *Bekenntnisse des Heiligen Augustinus: Aus dem Lateinischen der Manriner-Ausgabe*. Wien: Mechitharisten, 1850. ISBN neuvedeno.

AUGUSTINUS, A., *Les confessions de Saint Augustin*. Paris: Charpentier, 1857. ISBN neuvedeno.

BACH, J., *Die Dogmengeschichte des Mittelalters vom christologischen Standpunkte oder die mittelalterliche Christologie vom achten bis sechzehnten Jahrhundert*. II. Theil.

Anwendung der formalen Dialektik auf das Dogma von der Person Christi. Wien: Wilhelm Braumüller, 1875. ISBN neuvedeno.

BECKER, F., *Kämpfe und Siege der Kirche oder Gottes Strafgerichte über die Christen und Kirchnenverfolger von König Herodes dem Grossen an bis auf Kaiser Napoleon III.* Mainz: Kirchheim, 1873. ISBN neuvedeno.

BELLESHEIM, A., *History of the Catholi Church of Scotland: from the introduction of Christianity to the present day.* Edinburgh: W. Blackwood, 1887. ISBN neuvedeno.

BELLESHEIM, A., *Giuseppe Cardinal Mezzofanti: Ein Lebensbild aus der Kirchengeschichte des 18 und 19. Jahrhunderts.* Würzburg: Woerl, 1880. ISBN neuvedeno.

BEUST, F. F., *Oesterreichs Neutralitäts – Politik, und das Künftige Verhältniss der österreich – ungarischen Monarchie zu Deutschland.* Pest: Ludwig Aigner, 1870. ISBN neuvedeno.

BEUST, F. F., *Herr von Beust der grosse Regenerator Sachsens und Oesterreichs.* Schleiz: C. Hübscher'schen Buch handlung, 1870. ISBN neuvedeno.

BEUST, F. F., *Graf Beust und der Oesterreichische Oekonomist.* Wien: E. Schlieper, 1870. ISBN neuvedeno.

BEUST, F. F., *Aus drei Veiertel-Jahrhunderten: in 2 Bänden.* Stuttgart: J. G. Cotta'sche Buchhandlung, 1887. ISBN neuvedeno.

BEUST, F. F., *Erinnerungen zu Erinnerungen.* Leipzig: Müller, 1881. ISBN neuvedeno.

BOLZANO, B., *Wissenschftslehre und Religionswissenschaft in einer beurteilenden Uebersicht.* Sulzbach: J. E. Seidel, 1841. ISBN neuvedeno.

BOLZANO, B., *Über die Perfektibilität der Katholicismus.* Leipzig: 1845. ISBN neuvedeno.

BOROVÝ, K., *Bedřich kníže ze Schwarzenbergu, sv. církve římské, kníže arcibiskup Pražský*. Praha: Rohlíček a Sievers, 1883. ISBN neuvedeno.

BOROVÝ, K., *Dějiny dědictví sv. Jana Nepomuckého*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1885. ISBN neuvedeno.

BRACCIOLINI, P., *Neomylnost papežova na koncilu kostnickém a výslech, odsouzení a upálení Jana Husa dne 5. a 6. července 1415*. Berlín: Husův komitét: 1873. ISBN neuvedeno.

CAJANI, F., *Mons. Paolo Ballerini testimone dell'attuazione del Concordato tra Stato e Chiesa stipulato a Vienna nel 1855*. Besana: Edizioni GR, 1993. ISBN neuvedeno.

ČECH, S., *Oběti pověry: o čarodějství a pronásledování jeho v zemích křesťanských*. Praha: Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých, 1871. ISBN neuvedeno.

DESCARTES, R., *Betrachtungen über die Grundlagen der Philosophie*. Leipzig: P. Reclam, 1892. ISBN neuvedeno.

DIVIŠ, F., *Konkordát a škola: řeči duchovní*. Praha: F. Diviš, 1868. ISBN neuvedeno.

DÖLLINGER, I., *Beiträge zur politischen, kirchlichen und Culturgeschichte der sechs letzten Jahrhunderte*. Regensburg: G. J. Manz, 1862-1863. ISBN neuvedeno.

DÖLLINGER, I., *Dokumente vornehmlich zur Geschichte der Valdesier und Katharer*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1890. ISBN neuvedeno.

DÖLLINGER, I., *Geschichte der Moralstreitigkeiten in der römisch-katholischen Kirche seit dem sechzehnten Jahrhundert mit Beiträgen zur Geschichte und Charakteristik des Jesuitenordens*. Band II. Aktenstücke. Nördlingen: Beck, 1889. ISBN neuvedeno.

DÖLLINGER, I., *Der Papst und das Concil von Janus: eine weiter ausgeführte und mit dem Quellennachweis versehene Neubearbeitung der in der Augsburger Allgemeinen*

Zeitung erschienen Artikel: *Das Concil und die Civiltá*. Leipzig: E. F. Steinacker, 1869. ISBN neuvedeno.

DÖLLINGER, I., *Pflicht und Recht der Kirche gegen Verstorbene eines fremden Bekenntnisses*. Freiburg: Heder'sche Verlagshandlung, 1852. ISBN neuvedeno.

DÖLLINGER, I., *Über die Vertheilung des Blutes in den Kiemen der Fische*. München: Verlag, 1837. ISBN neuvedeno.

DÖLLINGER, I., *Die Universitäten sonst und jetzt*. München: H. Hanz, 1867. ISBN neuvedeno.

DÖLLINGER, I., *Das Papstthum*. München: Beck, 1892. ISBN neuvedeno.

DÖLLINGER, I., *Die Papst-Fabeln des Mittelalters: ein Beitrag zur Kirchengeschichte*. München: J. G. Cotta, 1863. ISBN neuvedeno.

DÖLLINGER, I., *Die Lehre von der Eucharistie in den drei ersten Jahrhunderten: historisch-theologisches Abhandlung*. Mainz: Stenz, 1826. ISBN neuvedeno.

DÖLLINGER, I., *Geschichte der gnostisch-manichäischen Sekten: im früheren Mittelalter*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1890. ISBN neuvedeno.

DUPANLOUP, F., *Výbor z církevních řečí biskupa Orleanského Felixe Dupanloupa*. Praha: Dědictví sv. Václava, 1882. ISBN neuvedeno.

DUPANLOUP, F., *Die Erziehung*. Theil I., Von der Erziehung im Allgemeinen. Mainz: F. Dirchheim, 1867. ISBN neuvedeno.

DUPANLOUP, F., *La convention du 15 septembre et l'encyclique du 8 decembre*. Paris: Douniol, 1865. ISBN neuvedeno.

DUPANLOUP, F., *De l'education*. Paris: CH. Bouniol, 1872. ISBN neuvedeno.

DUPANLOUP, F., *Die Christliche Nächstenliebe und ihre Wrke*. Regensburg: G J. Manz, 1864. ISBN neuvedeno.

FRIEDRICH, J., *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*. I. Nordlingen: C. H. Beck'sche Buchhandlung, 1871. ISBN neuvedeno.

FUCHS, I., *Geschäftsordnung des Böhmischen Landtages = Jednací řád pro český sněm zemský*. Prag: Ignaz Fuchs, 1867. ISBN neuvedeno.

FUCHS, H., *Návod pro poručníky*. Praha: Hynek Fuchs, 1885. ISBN neuvedeno.

GALLAND, J., *Joseph von Görres. Aus anlass seiner hundertjährigen geburtseier in seinem leben und wirken dem deutschen volk geschildert*. Freiburg im Breisgau: Herder'sche verlagshandlung, 1876. ISBN neuvedeno.

GÖRRES, J., *Der Dom von Köln und das Münster von Strassburg*. Regensburg: G. J. Manz, 1842. ISBN neuvedeno.

GÖRRES, J., *Athanasius*. Regensburg: G. J. Manz, 1838. ISBN neuvedeno.

GRÉGR, E., *Abhandlungen der königlichen Böhmischnen Gesellschaft der Wissenschaten*. Prag: Gottlieb Haase, 1804-1885. ISBN neuvedeno.

GREY, H. G., *Die parlametarische REgierungsform betrachtet im Hinblicke auf eine Reform des Parlamentes*. Prag: Friedrich Tempsky, 1863. ISBN neuvedeno.

GRÜN, K. T. F., *Die Gegenreformation udn die Jesuiten*. Prag: Verlag des Vereines, 1871. ISBN neuvedeno.

GÜNTHER, A., *Vorschule zur spekulativen Theologie des positiven Chtistenthums*. Wien: Wallishaussen, 1848. ISBN neuvedeno.

GÜNTHER, A., – J. E., *Lydia: Philosophisches Taschenbuch als Seitenstück zu a. Ruge's „akademie“*. Wien: Bei Wilhelm Braumüller, 1849. ISBN neuvedeno.

HANAU, H., *Absolutismus un föderalismus, ode, Die Quelle alles Uebels und dessen Hilung*. Prag: H. Dominicus, 1876. ISBN neuvedeno.

HEFELE, K. J., *A History of the Christian Councils, from the Original Documents, to the Close of the council of Nicea, A. D. 325*. Edinburgh: T. & T. Clark, 1872. ISBN neuvedeno.

HEFELE, K. J., *Der Kardinal Ximenes und die kirchlichen zustände Spaniens: am Ende des 15. und Anfange des 16. Jahrhunderts*. Tübingen: Verlag der H. Laupp'schen Buchhandlung, 1851. ISBN neuvedeno.

HELFERT, J. A., *Graf Leo Thun k. k. Gubernial-Präsident in Böhmen*. Wien: Rudolf Brzezowsky und Söhne, 1894. ISBN neuvedeno.

HLAVATÝ, V., *Rozbor filosofie sv. Tomáše Akvinského*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1885. ISBN neuvedeno.

HYNEK, A., *Bedřich kníže Schwarzenberg, kardinál svaté římské církve, kníže-arcibiskup pražský, metropolita a primas království českého: krátký životopis*. Praha: Alois Hynek, 1885. ISBN neuvedeno.

KETTELER, W. E., *Predigten des Hochwurdigsten Herrn Wilhelm Emmanuel Freiherrn von Ketteler, Bischof von Mainz*. Volume 1. Mainz: F. Kirchheim, 1878. ISBN neuvedeno.

KETTELER, W. E., *Predigten des Hochwurdigsten Herrn Wilhelm Emmanuel Freiherrn von Ketteler, Bischof von Mainz*. Volume 2. Mainz: F. Kirchheim, 1878. ISBN neuvedeno.

KETTELER, W. E., *Briefe von und an Wilhelm Wmmanuel Freiherrn von Ketteler, Bischof von Mainz*. Mainz: F. Kirchheim, 1879. ISBN neuvedeno.

KETTELER, W. E., *Die grossen socialen Fragen der Gegenwart: sechs Predigten gehalten im hohen Dom zu Mainz*. Mainz: Kirchheim und Schott, 1849. ISBN neuvedeno.

KETTELER, W. E., *Die Arbeiterfrage und das Christentum*. Mainz: F. Kirchheim, 1890. ISBN neuvedeno.

KETTELER, W. E., *Das unfehlbare Lehramt des Papstes nach der Entscheidung des vatikanischen Konzils*. Mainz: F. Kirchheim, 1871. ISBN neuvedeno.

KETTELER, W. E., *Die gegenwärtige Lage des heiligen Vaters: Hirtenbrief*. Mainz: F. Kirchheim, 1867. ISBN neuvedeno.

KETTELER, W. E., *Deutschland nad dem Kriege von 1866*. Mainz: F. Kirchheim, 1867. ISBN neuvedeno.

KETTELER, W. E., *Die wahren Grundlagen des religiösen Friedens: eine Antwort auf die von Herrn Prälaten Dr. Zimmermann und der evangelischen Geistlichkeit Hessens erhobene Anschuldigung wagen „Verunglimpfung des evagelischen Glauben“*. Mainz: F. Kirchheim, 1868. ISBN neuvedeno.

KETTELER, W. E., *Das allgemeine Konzil und seine Bedeutung für unsere Zeit*. Mainz: F. Kirchheim, 1869. ISBN neuvedeno.

KNOODT, P., *Günther und Clemens: offene Briefe*. Bände I-III. Wien: Braumüller, 1853. ISBN neuvedeno.

KNOODT, P., *Anton Günther – Eine Biographie*. Bände I-II. Wien: Wilhelm Braumüller, 1881. ISBN neuvedeno.

KODYM, F. V., *O vychovávání mládeže v našich domácnostech*. Praha: Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých, 1884. ISBN neuvedeno.

KOMENSKÝ, J. A., *Obraz Jednoty českobratrské, čili, Jana Lasitského historie o původu a činech Bratří Českých kniha osma: jenž jest o obyčejích a řádešch, kterýchž mezi sebou užívají, pro potřebu církve Boží obzvláště vydaná v Lešně Polském*. Praha: Spolek Komenského, 1869. ISBN neuvedeno.

KRÁSL, F., *Dědictví sv. Prokopa*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1895. ISBN neuvedeno.

KRYŠTŮFEK, F. X., *Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české*. Díl I. Praha: Cyrilo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1898. ISBN nevedeno.

KRYŠTŮFEK, F. X., *Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských*. Díl II. Praha: Cyrilo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1898. ISBN nevedeno.

LENZ, A., *Antropologie katolická: skromný příspěvek ku dogmaticé teologii*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1882. ISBN nevedeno.

LENZ, A., *Účení Misra Jana Husi na základě latinských i českých spisů jeho, jakož i odsouzení Husovo na sněmu kostnickém*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875. ISBN nevedeno.

MASARYK, T. G., *Blaise Pascal, jeho život a filosofie*. Praha: J. Otto, 1883. ISBN nevedeno.

MAYER, S., *Positiones ex universo systemate theologico, quas...pro suprema SS. theologiae laurea...publice propugnabit*. Prag: Verlag, 1844. ISBN nevedeno.

MERELL, J., *Bible v českých zemích od nejstarších dob do současnosti*. Praha: Česká katolická charita, 1856. ISBN nevedeno.

MORAN, P. F., *History of the Catholic archbishops of Dublin since the Reformation*. Dublin: J. Duffy, 1864. ISBN nevedeno.

MÜNZ, P., *Wilhelm emmanuel Freiherr von Ketteler, Bischof von Mainz*. Volume 1. Würzburg: L. Woerl, 1874. ISBN nevedeno.

NOBILI-VITELLESCHI, F. M., *Otto mesi a Roma durante il Concilio Vaticano: impressioni di un contemporaneo*. Firenze: Successori Le Monnier, 1873. ISBN nevedeno.

NOSTIC-RIENECK, R., *Kardinál Schwarzenberg: list na památku*. Praha: Robert Nostic-Rieneck, 1887. ISBN nevedeno.

OBDRŽÁLEK, P., *Cvičení maličkých ve svatém náboženství křesťansko-katolickém: ponejvíce v prostonárodním rýmování*. Brno: Knihtiskárna benediktinů, 1883. ISBN neuvedeno.

PELLICO, S., *Silvia Pellika: O povinnostech člověka – rozprava k jinochu*. Praha: K. Schreyer a Hynek Fuchs, 1863. ISBN neuvedeno.

PLODEK, Ch. F., *Politicko-církevní mapa Markrabství moravského a Vévodství slezského*. Praha: Metličany, 1897. ISBN neuvedeno.

PLODEK, Ch. F., *Církevní mapa arcibiskupství Pražského*. Praha: Hynek Fuchs, 1891. ISBN neuvedeno.

PROCHÁZKA, T., *Blahověst*. r. 1848, č. 29. ISSN neuvedeno.

SCHLEGEL, F., *Friedrich Schlegels Geschichte der alten und neuen Litteratur: Vorlesungen gehalten zu Wien im Jahre 1812*. Wien: Karl Schaumburg und Compagnie, 1815. ISBN neuvedeno.

SCHWARZENBERG, F. J. (1809 – 1885), *Acta et decreta Concilii Provinciae Pragensis, anno domini MDCCCLX*. Praga: Caroli Bellmann, 1860. ISBN neuvedeno.

SCHWARZENBERG, F. J. (1809 – 1885), *Acta et statuta synodi Dioecesanæ Pragensis, anno domini MDCCCLXIII*. Praga: Caroli Bellmann, 1864. ISBN neuvedeno.

SCHWARZENBERG, F. J. (1809 – 1885), *Oesterreichs Theilnahme an den Befreiungskriegen. Nebst einem Angang „Briefwechsel zwischen den Fürsten Schwarzenberg und Metternich“*. Prag: Caroli Bellmann, 1887. ISBN neuvedeno.

SCHWARZENBERG, F. J. (1809 – 1885), *Die Beschlüsse des Provincial-Councils von Prag im Jahre Christi 1860*. Praga: Verlag von F. A. Credner, 1864. ISBN neuvedeno.

SCHWARZENBERG, F. J. (1809 – 1885), *Dvě řeči 1850 a 1854, při památných slavnostech v Karlině*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1854. ISBN neuvedeno.

SCHWARZENBERG, F. J. (1809 – 1885), *Pravý hlas lidu k oslavení kardinála knížete arcibiskupa Bedřicha ze Schwarzenbergů na den 15. srpna 1875*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1875. ISBN neuvedeno.

SIKA, J., *Konkordát všelikým vinen nešťestím, co Rakousko dílem již sužuje, dílem ještě bude sužovati: satirická báseň*. České Budějovice: Nákladem knihkupectví F. Zdarssy, 1862. ISBN neuvedeno.

SMETANA, A., *Der Geist, sein Entstehen und Vergehen*. Praga: 1865. ISBN neuvedeno.

ŠEMBERA, A. V., *O rovnosti jazyka českého a německého w Moravě*. Brno: Jednota Moravská, 1848. ISBN neuvedeno.

ŠTULC, V., Dědictví sv. Cyrila a Methodia na Moravě. *Blahověst*, r. 1856, roč. 2. ISSN neuvedeno.

ŠTULC, V., Slovo o národních školách. *Blahověst*, Praha: Konsistoř, 1849, č. 3. ISSN neuvedeno.

ŠŤASTNÝ, F. A., *Dekret o neomylnosti papeže římského a jeho význam praktický*. Praha: A. Šťastný, 1873. ISBN neuvedeno.

THUN-HOHENSTEIN, L. L., *Betrachtungen über die Zeitverhältnisse, insbesondere im Hinblicke auf Böhmen*. Prag: Verlag der J. G. Calve'schen Buchhandlung Friedrich Tempsky, 1849. ISBN neuvedeno.

THUN-HOHENSTEIN, L. L., *Der federalismus im österreichischen parteikampfe*. Graz: Vereins-Buchdruckerei, 1875. ISBN neuvedeno.

THUN-HOHENSTEIN, L. L., *Hrabě Lwa Thuna Úvahy o nynějších poměrech hledíc zvláště k Čechám*. Praha: Tiskem Jaroslava Pospíšila, 1849. ISBN neuvedeno.

THUN-HOHENSTEIN, L. L., *Der Kampf um die Schule: Rede gehalten im ersten allgemeinen österr. Katholikentage am 3. Mai 1877*. Wien: Mayer & comp., 1877. ISBN neuvedeno.

THUN-HOHENSTEIN, L. L., *Die Stellung der Slowaken in Ungarn*. Prag: Calve'sche Buchhandlung, 1843. ISBN neuvedeno.

THUN-HOHENSTEIN, L. L., *Über den gegenwärtigen Stand der böhmischen Literatur und ihre Bedeutung*. Prag: Kronberger und Říwnač, 1842. ISBN neuvedeno.

THUN-HOHENSTEIN, L. L., *Offenes Schreiben des Grafen Leo Thun an Herrn Johan Slavik, Prager Bürger in Betreff der Ereignisse in der Pfingstwoche 1848*. Prag: F. A. Credner & Kleinbub, 1849. ISBN neuvedeno.

THUN-HOHENSTEIN, L. L., *Die Nothwendigkeit der moralischen Reform der Gefängnisse: mit Hinweisung auf die zur Einführung derselben in einigen Ländern getroffenen Massregeln*. Prag: Borrosch & André, 1836. ISBN neuvedeno.

THUN-HOHENSTEIN, L. L., *Die Natur der Radiästhesie, zum Problem der geistigen Erneuerung der Gegenwart*. Prag: Deutsche Gesellschaft für Radiästhesie, 1941. ISBN neuvedeno.

THUN-HOHENSTEIN, L. L., *Nachtrag zu dem offenen Schreiben an Herrn Johann Slavik, in Betreff der Ereignisse in der Pfingstwoche 1848*. Prag: F. A. Credner und Kleinbub, 1849. ISBN neuvedeno.

THUN-HOHENSTEIN, L. L., *Die allerunterthänigsten Adressen des böhmischen Landtages vom 12. Dezember 1865 und 8. Dezember 1866 nebst den am Schlusse der Debatten über die selben von dem Berichtstatter der Adress-Kommissionen Grafen Leo Thun gehaltenen Reden*. Prag: Friedrich TEMpsky, 1867. ISBN neuvedeno.

TOMEK, V. V., *Apologie der ältesten Geschichte Böhmens gegen die neueren Anfechter derselben*. Prag: Königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften, 1863. ISBN neuvedeno.

- TOMEK, V. V., *Děje králowství Českého*. Praha: F. Řivnáč, 1850. ISBN neuvedeno
- TOMEK, V. V., *Děje Pražské w krátkém nástinu od W. Wladivoje Tomka*. Praha: Jarosl. Pospíšil, 1845. ISBN neuvedeno.
- TOMEK, V. V., *Dějiny válek husitských (r. 1419-1436)*. Praha: Nákladem Fr. Řivnáče, 1898. ISBN neuvedeno.
- TOMEK, V. V., *Děje mocnářství Rakouského*. Praha: J. G. Calve, 1861. ISBN neuvedeno.
- TOMEK, V. V., *Klášter blahoslavené Anežky v Praze*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1892. ISBN neuvedeno.
- TOMEK, V. V., *Jan Žižka*. Praha: J. Otto, 1879. ISBN neuvedeno.
- TOMEK, V. V., *Sněmy české dle obnoweného zřízení zemského Ferdinanda II.* Praha: Tiskem a nákladem F. Skrejšowského, 1868. ISBN neuvedeno.
- TOMEK, M., *Handbuch zu dem grossen Katechismus*. Prag: Gottlieb Haase Söhne, 1847. ISBN neuvedeno.
- TOMEK, M., *Handbuch zu dem grossen Katechismus: aus den besten Religionsbüchern zusammengetragen*. Erste Häffte. Prag: Anton Straschiripka, 1823. ISBN neuvedeno.
- TOMEK, M., *Krátké vysvětlení katechismu*. Praha: Tiskem i nákladem c. k. dvorní knihtiskárny Synů Bohumila Haase, 1859. ISBN neuvedeno.
- TURNER, J. N., *Důkaz pro úřednou neomylnost papežovu*. Praha: Nákladem A. G. Steinhausera, 1872. ISBN neuvedeno.
- VELEBA, V. F., *Cypressenkranz: an der Ruhestätte des Hochwürdigsten Herrn Leopold, des heiligen römischen Reichs Fürsten und exemten Bischofs von Passau Grafen von Thun und Hohestein*. Prag: Gedrukt in der Sommerschen Buchdruckerey, 1826. ISBN neuvedeno.

VEITH, J. E., *Stero žalmů*. Praha: Dědictví sv. Václava, 1876. ISBN neuvedeno.

VEITH, J. E., *Vorwärts, oder Rückwärts? Vortrag am Sylvesterabende des Jahres 1850 gehalten in der Kirche der Ursulinerinnen zu Prag*. Prag: Wnzsl Hess, 1851. ISBN neuvedeno.

VEITH, J. E., *Charitas: neun Kanzelvorträge gehalten während der Faste des Jahres 1851 mehrentheils in der Hauptliche zu St. Nicolaus in Prag*. Wien: Wilhelm Braumüller, 1851. ISBN neuvedeno.

VEITH, J. E., *Duchovní řeči na neděle a svátky roku církevního, jež dle Veitových klasických spisů homiletických vzdělal a vydal Jan Dvoreský*. I. díl. Období vánoční. Praha: Nákladem Cyrilo-Methodějského knihkupectví Gustav Francl, 1898. ISBN neuvedeno.

VEITH, J. E., *Die heiligen Berge*. Wien: Braumüller, 1840. ISBN neuvedeno.

VLČEK, V., *O národní osvětě hledíc obzvláště k literatuře české*. Praha: Nákladem spolku pro vydávání laciných kněh českých, 1868. ISBN neuvedeno.

WERFER, A., *Karl Johan von Hefele, bischof von Rottenburg*. Würzburg: Kirchl. Kunstverlagshandlung, 1875. ISBN neuvedeno.

WIEDEMANN, T., *Geschichte der Reformation und Gegenreformation im Lande unter der Enns*. Vierer Band. Die reformatorische Bewegung im Bisthume Passau, im Bisthume Neustadt, im Niederösterreichischen Diöcesantheil von Salzburg und von Raab. Prag: F. Tempský, 1884. ISBN neuvedeno.

WOLFSGRUBER, C., *Joseph Othmar Cardinal Rauscher: Fürsterzbischof von Wien: Sein Leben und sein Wirken*. Freiburg im Breisgan: Herdersche Verlagshandlung, 1888. ISBN neuvedeno.

LITERATURA

ADAM, A., *Liturgika*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN80-7021-420-1.

ADÁMKOVÁ, I., *Ultima verba. K jazyku raně křesťanských mučednických textů*. In: *Antické křesťanství: liturgie, rétorika, antropologie*. (eds.) HUŠEK, V. – KITZLER, P. – PLÁTOVÁ, J. Brno: CDK, 2009. ISBN 978-80-7325-190-1.

AGNEW, H. LeC., *Češi a země Koruny české*. Praha: Academia, 2008. ISBN978-80-200-1626-3.

AKVINSKÝ, T., *Otázky o svědomí*. Praha: Krystal OP, 2010. ISBN 978-80-87183-19-9.

ALDO, de J., *Antistoria di Roma capitale: cronica inedita dell'Unità d'Italia*. Roma: Editori Riuniti, 1970. ISBN neuvedeno.

ALTGELD, W., *Das Ende des Krichenstaates im Urteil liberaler deutscher Zeitgenossen*. In: *Sammelband Pius IX. und der Kirchenstaat in den Jahren 1860 – 1870*. (ed.) HEYDENREICH, H. v. T. Erlangen: Univ.-Bibliothek, 1995. ISBN 3-930357-04-6.

ALTRICHTER, M., *Archanděl Michael: dynamický obhájce života: vhléd do života andělů*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2009. ISBN 978-80-7412-033-6.

AMBROS, P., *Pastorální činnost a zbožštění*. In: *Duch svatý*. (ed.) JEŽEK, T. Olomouc: Centrum Aletti, 2000. ISBN 80-86045-50-1.

AMBROS, P., *Svoboda k alternativám: kontinuita a diskontinuita křesťanských tradic*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma: 2008-2009. ISBN 978-80-7412-017-6.

ANSTETT, J. J., *La pensée religieuse de Friedrich Schlegel*. Lyon: Bosc Frères M. et L. Riou, 1941. ISBN neuvedeno.

ARA, A., *La Fase Liberale e Riformatrice di Pio IX. (1846 – 1848)*. In: *Sammelband Pius IX. und der Kirchenstaat in den Jahren 1860 – 1870*. (ed.), HEYDENREICH, H. v. T. Erlangen: Univ.-Bibliothek, 1995. ISBN 3-930357-04-6.

AUBERT, R., *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX. I.*, Milano: Paoline, 1990. ISBN 88-215-1889-2.

AUBERT, R., *Storia della Chiesa – Il Pontificato di Pio IX. II.*, Milano: Paoline, 1990. ISBN 88-215-1888-4.

AUGUSTIN, Sv., *Křesťanská vzdělanost – De doctrina Christiana*. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-740-5.

AUGUSTINUS, sv., *Boží stát*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1948. ISBN neuvedeno.

AUGUSTIN, Sv., *Katechetické spisy*. Praha: Krystal OP, 2005. ISBN 80-85929-78-3.

AVEMARIE, F., *Das revolutionäre Dogma der „natürlichen“ Grenzen im Lichte der gleichzeitigen deutschen Publizistik, unter besonderer Berücksichtigung der Flugschriften*. Giessen: v. Münchow, 1917. ISBN neuvedeno.

BAHLCKE, J., *Glaubensflüchtlinge: Ursachen, Formen und Auswirkungen frühneuzeitlicher Konfessionsmigration in Europa*. Münster: Lit, 2008. ISBN 978-3-8258-6668-6.

BALCÁREK, P., *Kardinál František Ditrichstejn: 1570-1636: gubernátor Moravy*. České Budějovice: Veduta, 2007. ISBN 978-80-86829-30-2.

BALMES, J., *Protestantismus a katolicismus*. Třebíč: Stará Říše na Moravě, 1948. ISBN neuvedeno.

BALTZ-BALZBERG, H., *Die österreichische Verfassung und das Konkordat vom 1. Mai 1934: ein praktischer Führer mit Inhaltsübersicht und Schlagwortverzeichnis*. Graz: Styria, 1934. ISBN neuvedeno.

BAUER, B. – LEONHARDT, J., *Triumphus divi Michaelis Archangeli Bavarici – Triumph des heiligen Michael, Patron Bayerns, München 1597*. Regensburg: Schnell und Steiner, 2000. ISBN 3-7954-1147-5.

BAYEROVÁ, M., *Bernard Bolzano: evropský rozměr jeho filosofického myšlení*. Praha: Filosofia, 1994. ISBN 80-7007-088-9.

BEČVÁŘ, M., *Rodina Hohenlohe-Langenburg na Červeném hrádku: Hohenlohové v Čechách, na Moravě a v Rakousku*. Chomutov: Tiskárna Akord, 2011. ISBN 978-80-260-0131-7.

BEDNÁŘ, M., *České myšlení*. Praha: Filosofia – nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, 1996. ISBN 80-7007-088-9.

BERAN, O., *Náš jazyk, můj svět. Wittgenstein, Husserl a Heidegger – vzájemná setkávání a míjení*. Praha: Filosofia, 2010. 978-80-7007-335-3.

BÉRESINE, R., *Nieder mit dem Absolutismus: Zustände im heutigen Russland un die durch den Zaren Alexander I. vollzogene Verfassungs-Urkunde des Russischen Reiches während des polnischen Aufstandes 1831 im geheimen Staats-Archiv zu Warsau aufgefunden*. Dresden: Union, 1905. ISBN nevedeno.

BENDLOVÁ, P., *Teihard de Chardin, nová naděje katolicismu?* Praha: Svoboda, 1967. ISBN nevedeno.

BENEŠOVÁ, L., *Katalogizace elektronických zdrojů: příručka pro katalogizátora s příklady ve formátu MARC 21*. Praha: NK ČR, 2009. ISBN 978-80-7050-560-3.

BERAN, O., *Náš jazyk, můj svět: Wittgenstein, Husserl a Heidegger – vzájemná setkání a míjení*. Praha: Filosofia, 2010. ISBN 978-80-7007-335-3.

BERG, J. B., *Bolzano: Die Überwindung des Skeptizismus*. In: *Grundprobleme der grossen Philosophen. Philosophie der Neuzeit III.* (ed.). SPECK, J. Vandenhock und Ruprecht, 1983. ISBN 3-525-03310-9.

BERGERON, L. – FURET, F. – KOSELLECK, R., *Das Zeitalter der europäischen Revolution 1780 – 1848*. Frankfurt am Main: Fischer Bücherei GmbH, 1969. ISBN 3-596-60026-X.

BERNHARD, S., *Könige und Fürsten, Kaiser und Papst nach dem Wormser Konkordat*. München: Oldenbourg, 1996. ISBN 3-486-55033-0.

BESIER, G., *The Holy See and Hitler's Germany*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007. ISBN 978-1-4039-8831-7.

BEYHL, J., *Deutschland und das konkordat mit Rom*. Würzburg: Perschmann, 1925. ISBN nevedeno.

BIASI, P.-M., *Génétique des textes*. Paris: CNRS, 2011. ISBN 978-2-271-07059-3.

BĚLINA, P., *České země a habsburský absolutismus ve druhé polovině 18. a na počátku 19. století*. Praha: SPN, 1993. ISBN nevedeno.

BIELER, Ch. E., *Joseph von Görres' sozialphilosophische Anschauung*. Meuselwitz in Thuringen: Verlag, 1927. ISBN nevedeno.

BIERBAUM, M., *Das konkordat in Kultur, Politik und Recht*. Freiburg: Verlag, 1928. ISBN nevedeno.

BILÝ, J., *Jezuita Antonín Koniáš: osobnost a doba*. Praha: Vyšehrad, 1996. ISBN 80-7021-191-1.

BILÝ, J., *Moc a právo v evropské politické tradici*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-180-9.

BLASCHKE, O., Argumenty pro zavedení pojmu „druhé konfesionální období“. *Teologický sborník*, r. 2001, roč. VII., č. 4. ISSN 1211-3808.

BLASCHKE, O., Das 19. Jahrhundert: Ein zseites konfessionelles Zeitalter? *Geschichte und Gesellschaft*, r. 2000, roč. 26. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2000. ISSN 0340-613X.

BLAŤÁK, F., *Sv. Klement Maria Hofbauer, kněz kongregace nejsv. Vykupitele: krátký životopis*. Praha: Frant. Blaťák, 1909. ISBN neuvedeno.

BRADÁČ, J. – MOLINARO, A., *Mistr Eckhart – Slovo věčnosti*. České Budějovice: Protisk, 2011. ISBN 978-80-86702-86-5.

BRATIANU, G. I. *Napoleon III. et les nationalités*. Paris: E. Droz, 1934. ISBN neuvedeno.

BRAUNE, A., *Freiheit und Bildung bei Hegel*. Würzburg: Königshausen & Neumann, 2013. ISBN 978-3-8260-4948-4.

BRODRICK, J., *Jezuita Petr Kanisius: (1521-1597)*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012. ISBN 978-80-7412-105-0.

BOCK, G., *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: NLN, 2007. ISBN 978-80-7106-494-7.

BOER, T., *Bůh filosofů a Bůh Pascalův: na pomezí filosofie a theologie*. Benešov: EMAN, 2003. ISBN 80-86211-23-1.

BONDY, E., *Je možná theologia universalis jako výzva k aktivnímu sebenasazení?* In: sborník *Čeští svědkové promýšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. K. Skalický, R. Svoboda, F. Štěch (eds.), Brno: CDK, 2005. ISBN 80-7325-077-2.

BONHOEFFER, D., *Etika*. Praha: Kalich, 2007. ISBN 978-80-7017-047-2.

BORINSKI, F., *Joseph Görres und die deutsche Parteilbildung*. Leipzig: Verlag, 1927. ISBN neuvedeno.

BORÁK, M., *Budoucnost ztraceného kulturního dědictví: dokumentace, identifikace a restituce kulturních statů obětí II. světové války: příspěvky z mezinárodní vědecké konference v Českém Krumlově (22.-24.11.2005)*. Praha: AVČR, 2007. ISBN978-80-7285-069-3.

BORUTTA, M., *Antikatholizismus: Deutschland und Italien im Zeitalter der europäischen Kulturkämpfe*. Göttinge: Vandenhoeck & Ruprecht, 2010. ISBN 978-3-525-36849-7.

BOUBLÍK, V., *Teologická antropologie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-059-9.

BOUBLÍK, V., *Teologie dějin spásy*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN80-7192-486-5.

BOUBLÍK, V., *Teologie mimokřesťanských náboženství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN80-7192-481-4.

BOUBLÍK, V., *Boží lid*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-7192-307-9.

BOWLE, J., *Henry VIII.: a biography*. Newton Abbot: David and Charles, 1973. ISBN neuvedeno.

BRADY, C., *The encyclopedia of Ireland: an A-Z guide to its people, places, history, and culture*. New York: Oxford University Press, 2000. ISBN0-19-521685-7.

BRATIANU, G. I., *Napoleon III. et les Nationalités*. Paris: E. Droz, 1934. ISBN neuvedeno.

BROŽ, P., *Krize a kairos: teologická perspektiva*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-77-9.

BUBEN, M., *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*. Praha: Logik, 2000. ISBN 80-902811-0-9.

BUBEN, P. M., Vtělené slovo. *Teologický sborník*, r. 2001, roč. VII., č. 3. ISSN 1211-3808.
BUCHHOLZ, E., *Blaise Pascal: die Lebensgeschichte eines Wahrheitsuchers*. Göttingen: Bandenhoeck und Ruprecht, 1941. ISBN neuvedeno.

BUJANDA, J. M., *Index des livres interdits. 11. Index librorum prohibitoru, 1600-1996*. Montréal: Médiaspaul-Genève-Droz, 2002. ISBN2-600-00818-7.

BUTLER, C., *Das I. Vatikanische Konzil*. München: Kösel, 1961. ISBN neuvedeno.

BŮŽEK, V., *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*. Praha: NLN, 2010. ISBN 978-80-7422-062-3.

CAHILL, T., *Jak Irové zachránili civilizaci: neznámý příběh hrdinské role Irsak v období od pádu Říma do vzniku středověké Evropy*. Praha: Pragma, 1998. ISBN80-7205-497-X.

CAJTHAML, M., Patočkovovo pojetí duchovních základů Evropy. *Studia Theologica* 47. r. 2012, roč. XIV. č. 1. ISSN 1212-8570.

CATALANO, A., *Zápas o svědomí: kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598-1667)*. Praha: NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-942-3.

Církev, žena a společnost ve středověku: sv. Anežka Česká a její doba. (ed.), Oftis spolu s Biskupstvím královehradeckým – Diecézním teologickým institutem za podpory FF UHK, Ústí nad Orlicí, 2010. ISBN 978-80-7405-082-4.

CARLEY, J. P., *The books of King Henry VIII. and his wives*. London: Britisch Library, 2004. ISBN 0-7123-4791-7.

CASTELLI, E., *Docetismo linguistico ed ermeneutica dell'ingallibilità*. In: *L'Infallibilità – l'aspetto filosofico e teologico*. (ed.). CASTELLI, E. Padova: Cedam – Casa editrice Dott. Antonio Milani, 1970. ISBN neuvedeno.

CASTELLANI, G. A., *Garibaldi – La Francia et il Mediterraneo*. Milano: M. Angello, 1940, ISBN neuvedeno.

CLARK, A., *Henry VIII.: man and monarch*. London: British Library, 2009. ISBN 978-0-7123-5026-6.

CONGAR, Y., *Dier Lehre von der Kirche. Vom Abendländischen Schisma bis zur Gegenwart*. In: *Handbuch der Dogmengeschichte*. (eds.). SCHMAUS, M. – GRILLMEIER, A. – SCHEFFCZYK, L. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 1971. ISBN 978-3451007026.

CONZEMIUS, V., *Österreich-Ungarn (1830-1860)*. In: *Die Geschichte des Christentums. Liberalismus, Industrialisierung, Expansion Europas (1830-1914)*. (eds.). GADILLE, J. – MAYEUR, J. M. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 1971. ISBN 978-3451007026.

CORNWELL, J., *Hitlerův papež: tajný příběh Pia XII*. Praha: BB/art, 2008. ISBN 978-80-7381-311-6.

ČAPEK, F., *Hebrejská Bible, její kánon a možnosti výkladu: kánon jako interpretační možnost rozvedená na pozadí díla B. S. Childse aj. A. Sanderse*. Jihlava: Mlýn, 2005. ISBN 80-86498-14-X.

ČAPEK, K., *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Aventinum, 1928, ISBN neuvedeno.

ČAPEK, K., *Čtení o TGM*. Praha: Melantrich, 1969. ISBN neuvedeno.

ČEJKA, M. – HANUŠ, J. (eds.), *Křesťané a socialismus: čítanka textů (1945-1989)*. Díl I. Brno: CDK, 2008-2009. ISBN 978-80-7325-157-4.

ČEP, J., Náboženský boj v Československu. *Teologický sborník*, r. 2002, roč. VIII., č. 3. ISSN 1211-3808.

ČERNÝ, V., *Vývoj a zločiny panslavismu*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995. ISBN 80-852-41-89-7.

DACHOVSKÝ, K., *Sv. Karel Boromejský: 1538-1584*. Praha: Rád, 2009. ISBN 978-80-86673-22-6.

DALLAPICCOLA, N., *V barvách duhy: spiritualita a život modlitby*. Praha: Nové město, 2008. ISBN 978-80-86146-50-8.

DANZIGER, J., *Beiträge zum preussischen Konkordat vom Jahre 1929*. Breslau: R.- u. staatswiss., 1951. ISBN neuvedeno.

Das Dogma des Sandschks: eine geschichtliche Untersuchung: seinen unpersönlichen Freunden in Österreich-Ungarn gewidmet von Triplizismus. München: Duncker & Humblot, 1914. ISBN neuvedeno.

DELLO BUONO, R. A., *Imperialism, neoliberalism and social struggles in Latin America*. Leiden: Brill, 2007. ISBN 978-90-04-15365-3.

DÄHNERT, H., *Joseph Görres' politische Frühentwicklung (1776-1805): ein Beitr. z. Vor gesch. d. polit. Katholizismus in Deutschland*. Borna-Leipzig: Noske, 1926. ISBN neuvedeno.

DESCARTES, R., *Abhandlung über die Methode: mit der Einleitung der Gesamtausgabe*. Leipzig: Meiner, 1922. ISBN neuvedeno.

DESCARTES, R., *Discours de la méthode: texte intégral, texte conforme à l'édition de 1637*. Paris: Hachette, 1997. ISBN 2-01-166963-4.

DESCARTES, R., *Cartesio nel terzo centenario nel Discorso del metodo*. Milano: Vita e pensiero, 1937. ISBN neuvedeno.

DESCARTES, R., *Rozprava o metodě*. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-7298-000-9.

DOBROVSKÝ, J., *Přednášky o praktické stránce v křesťanském náboženství*. In: *Z náboženského odkazu Josefa Dobrovského*. Praha: Blahoslav, 1954. ISBN neuvedeno.

De LUBAC, H., *Katolicismus*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995. ISBN 80-7192-017-7.

DESCARTES, R., *Rozprava o metodě*. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-7192-017-7.

DIVIŠ, J., *Papežství: jeho vznik, rozvoj a úpadek*. Praha: Dělnické knihtiskárny, 1902. ISBN neuvedeno.

DOLEŽAL, D. – KÜHNE, H. (eds.), *Wallfahrten in der europäischen Kultur: Tagungsband Pribram*. Frankfurt am Main: Lang, 2006. ISBN 3-631-54996-2.

DOLISTA, J., *Teologie 19. století*. In: *Dějiny kultury a civilizace Západu 19. století*. (ed.), HANUŠ, J. Brno: CDK, 2002. ISBN 80-7325-006-3.

DOLISTA, J., *Vzkříšení hned po smrti nebo na konci časů? Teologický sborník*, r. 1999, č. 3. ISSN 1211-3808.

DÖLLINGER, I., *Grundriss der Naturlehre des menschlichen Organismus*. Bamberg: Gaebhardt, 1905. ISBN neuvedeno.

DREYFUS, F.–G., *Deutschland (1803-1830) – Die katholische Erneuerung*. In: *Die Geschichte des Christentums, Aufklärung, Revolution, Restauration (1750-1830)*. (ed.), PLONGERON, B. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 2000. ISBN 3-451-22260-4.

Druhý vatikánský koncil očima Jana XXIII. a Pavla VI.: proslovy Jana XXIII. a Pavla VI. v koncilní aule, dokumenty vyhlášující a uzavírající II. vatikánský koncil, projev Pavla VI. v OSN, poselství koncilu světu, řeč Josefa kardinála Berana o svobodě svědomí. (ed.), POSPÍŠIL, C. V. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013. ISBN 978-80-7195-598-6.

DUBR, J., *Andělé*. In: *Archanděl Michael: dynamický obhájce života: vhled do života andělů*. (ed.), ALTRICHTER, M. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2009. ISBN 978-80-7412-033-6.

DUKA, D., *Ruah Jahve*. In: *Duch svatý*. (ed.), JEŽEK, T. Olomouc: Centrum Aletti, 2000. ISBN 80-86045-50-1.

DULLES, A., *Systematická teologie*, I. Brno: CDK, 1996. ISBN 80-85959-33-X.

DVORNÍK, F., *Fotiovo schizma: historie a legenda*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma: 2008. ISBN 978-80-86715-94-0.

EBERTOVIÁ, E. – HAAS, E. J. (eds.), *Das tschechoslowakische Verlagsgesetz: Ansprachen und Motivenbericht*. Prag: Volksbildung, 1949. ISBN neuvedeno.

EFMERTOVIÁ, M. – SAVICKÝ, N. (eds.), *České země 1848-1918, Od březnové revoluce do požáru Národního divadla*. I. díl. Praha: Nakladatelství Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-171-4.

Encyklopädie Philosophie und Wissenschaftstheorie. Band II. H-O. (ed.), MITELSTRASS, J. Stuttgart – Wiemar: Verlag J. B. Metzler, 1995. ISBN 3-476-01351-0.

ENGEL-JANOSI, F., *Die diplomatische Missin Ludwig von Pastros beim Heiligen Stuhle*. Wien: Verlag, 1968. ISBN neuvedeno.

ENGEL-JANOSI, F., *Der Freiherr von Hübner 1811-1892: Eine Gestalt aus Österreich Kaiser Franz Joseph*. Innsbruck: Universitäts-Verlag Wagner Innsbruck, 1933. ISBN neuvedeno.

ENGEL-JANOSI, F. – KLINGENSTEIN, G. – LUTZ, H. (eds.), *Formen der europäischer Aufklärung: Untersuchungen zur Situation von Christentum, Bildung und Wissenschaft in 18. Jahrhundert*. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1976. ISBN 3-7028-0087-5.

ERICKSON, C., *Jindřich Veliký*. Ostrava: Domino, 1999. ISBN 80-86128-41-5.

FARRUGIA, E. G., *Encyklopedický slovník křesťanského Východu*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. ISBN 978-80-7412-019-0.

FASORA, L. – HANUŠ, J. – MALÍŘ, J. (eds.), *Člověk na Moravě 19. století*. Brno: CDK, 2004. ISBN 80-7325-038-1.

FASORA, L. – HANUŠ, J. – MALÍŘ, J. (eds.), *Občanské elity a obecní samospráva 1848-1948*. Brno: CDK, 2006. ISBN 80-7325-091-8.

FASORA, L. – HANUŠ, J. – MALÍŘ, J. (eds.), *Sekularizace českých zemí v letech 1848-1919*. Brno: CDK, 2007. ISBN 978-80-7325-117-8.

FASORA, L. – HANUŠ, J. – MALÍŘ, J. (eds.), *Sekularizace venkovského prostoru v 19. století*. Brno: Matice moravská, 2009. ISBN 978-80-86488-55-4.

FIALA, J., *Hrozná doba protireformace*. Heršpice: EMAN, 1997. ISBN 80-901854-7-9.

FIALA, P. (ed.), *Český politický katolicismus 1848 – 2005*. Brno: CDK, 2008. ISBN 978-80-7325-155-0.

FIALA, P. – FORAL, J. – KONEČNÝ, K. – MAREK, P. – PEHR, M. – TRAPL, M. (eds.), *Český politický katolicismus 1848 – 2005*. Brno: CDK, 2008. ISBN 978-80-7325-155-0.

FIALA, P., *Laboratoř sekularizace: náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ*. Brno: CDK, 2007. ISBN 978-80-7325-141-3.

FIorenza, F. S., *Systematická teologie*. I. Brno: CDK, 1996. ISBN 80-85959-33-X.

FLOSS, P., *Architekti křesťanského středověkého vědění. Cesty Evropského myšlení I.*, Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-662-X.

FORSTER, M. N., *German philosophy of language: from Schlegel to Hegel and beyond*. New York: Oxford University Press, 2011. ISBN 978-0-19-960481-4.

FRANZEN, A., *Malé dějiny církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-082-3.

FREIMOVÁ, M. (ed.), *Divadlo v české kultuře 19. století. Sborník symposia pořádaného Ústavem teorie dějin umění ČSAV a Národní galerií v Plzni 10–12. března 1983*. Praha: Národní galerie, 1985. ISBN neuváděno.

FROMM, E., *The dogma of Christ: and other essays on religion, psychology and culture*. London: Routledge, 2004. ISBN 0-415-28999-8.

FIALA, P., Katolická církev a občanská společnost. *Teologický sborník*, r. 1999, č. 3. ISSN 1211-3808.

FILIP, A. R. – MUSIL, R. (eds.), *Neklidem k Bohu. Náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870-1914: Západočeská galerie v Plzni ve dnech 18.1. – 18.3.2007*. Plzeň: Západočeská galerie, 2007. ISBN 978-80-86415-47-5.

FITCHEN, K., *Der Katholizismus von 1648 bis 1870*. Leipzig: Evangelischeverlaganstalt, 2001. ISBN 978-3374016334.

FLETSCHER, D., *Henry VIII*. Hove: Mayland, 1974-1977. ISBN neuvedeno.

FLOSS, P., *Úvod do dějin středověkého myšlení*. Olomouc: Palackého univerzita v Olomouci, 1994. ISBN 80-7067-353-2.

FRAIS, J., *Slavné prohry, slavná vítězství koruny české. Devět kapitol z dějin českého válečnictví*. Praha: Knižní klub, 1998. ISBN 80-86155-19-6.

FRANZ, R., *Hledání křesťanské svobody*. Davle: Kernberg, 2007. ISBN 978-80-87168-03-5.

FRÖHLICH, R., *Dva tisíce let dějin církve*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-964-5.

FULA, M., *Antropologie ženy a nauka Jana Pavla II*. Bratislava: Don Bosco, 2004. ISBN 80-8074-016-X.

FURET, F., *Francouzská revoluce. Od Turgota k Napoleonovi 1770 – 1814, I*. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-152-9.

FURLANI, S., *Un inedito di Garibaldi: i consigli tattici*. Milano: Franco Angeli, 1984. ISBN neuvedeno.

GÁBOR, A., *Die Stellung der ungarischen Kirche zum österreichischen Konkordat von 1855*. Roma: Edizione, 1963. ISBN neuvedeno.

GADILLE, J., *Politische Freiheiten – Soziale Frage*. In: *Die Geschichte des Christentums. Aufklärung, Revolution, Restauration (1750-1830)*. (ed.), PLONGERON, B. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 2000. ISBN 3-451-22260-4.

GADILLE, J., *Politische Freiheiten – Soziale Fragen*. In: *Die Geschichte des Christentums. Liberalismus, Industrialisierung, Expansion Europas (1830-1914)*. (eds.), GADILLE, J. – MAYEUR, J. M. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 1997. ISBN 3-451-22261-2.

GADILLE, J., *Zuspitzung des Konflikts im Ersten Vatikanischen Konzil*. In: *Die Geschichte des Christentums. Liberalismus, Industrialisierung, Expansion Europas (1830-1974)*. (eds.), GADILLE, J. – MAYER, J. M. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 1997. ISBN 3-451-22261-2.

GALEONE, P., *Padre Pio, mio padre*. Edizione 2. Roma: San Paolo Edizioni, 2005. ISBN 978-8-8821-555-26-8.

GALL, L. (ed.), *Bürgertum und bürgerlich-liberale Bewegung im Mitteleuropa seit dem 18. Jahrhundert*. München: R. Oldenbourg, 1997. ISBN 978-3486644456.

GARRIGOU-LAGRANGE, R., *Thomisme*. In: *Dictionnaire de Théologie*, T. 15, 1. (eds.), VACANT, A. – MANGŠENOT, E. – AMANN, E. Paris: Libraire Letouzey et Ané, 1946, col. 827-831. ISBN neuvedeno.

GATZ, E., *Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder*. Berlin: Duncker & Humblot, 1983. ISBN 978-3-428-05447-3.

GAŽI, M., *Římští katolíci mezi „barokním“ katolictvím a „moderním“ katolicismem*. In: *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* (ed.), NEŠPOR, Z. R. Praha: Scriptorium, 2010. ISBN 978-80-87271-22-3.

GAŽI, M. (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008. ISBN 978-80-85033-10-6.

GAŽI, M. – PAVELEC, P. (eds.), *Český Krumlov: od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2010. ISBN 978-80-85033-26-7.

GENEVIÉVE, R.-L., *Descartes: his life and thought*. Ithaca: Cornell University Press, 1998. ISBN 0-8014-8627-0.

GILSON, É., *Jednota filosofické zkušenosti*, Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-035-0.

GIRARD, R., Nedávná iniciativa Jana Pavla II. a pravda křesťanství. *Teologický sborník*, r. 2001, roč. VII., č. 3. ISSN 1211-3808.

GOFF, Le J. (ed.), *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-682-4.

GOFF, Le J., *Muži a ženy Středověku*, Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-377-1.

GONTARD, F., *Die Päpste und die Konzilien*. Wien: Kurt Desch, 1963. ISBN neuvedeno.

GORGIEV, J., *Mezi svéprávností a poručnictvím. K postavení církvi v habsburské monarchii druhé poloviny 19. století*. In: *Bůh a bohové. Církev, náboženství a spiritualita v českém 19. století*. (eds.), HOJDA, Z. – PRAHL, R. Praha: Koniasch Latin Press, 2003. ISBN 80-85917-98-X.

GRABMANN, M., *Aurelius Augustinus: die Festschrift der Görres-Gesellschaft zum 1500. Todestage des heiligen Augustinus*. Köln: J. P. Bachem, 1930. ISBN neuvedeno.

GRANDERATH, T., *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. I. Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903. ISBN neuvedeno.

GRANDERATH, T., *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. II. Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1903. ISBN neuvedeno.

GRANDERATH, T., *Geschichte des Vatikanischen Konzils*. III. Freiburg im Breisgau: Herdersche Vorlagshandlung, 1906. ISBN neuvedeno.

GRANT, M., *Dějiny antického Říma*. Praha: BB/art, 2010. ISBN978-80-7381-769-5.

GROBLEWSKI, M., *San Lorenzo fuori le mura und Pius IX. Identifikationsmuster und Selbstdarstellungsstrategien in der zweiten Hälfte des Pontifikats*. In: *Sammelband Pius IX. und der Kirchenstaat in den Jahren 1860 – 1870*. (ed.), HEYDENREICH, H. v. T. Erlangen: Univ.-Bibliothek, 1995. ISBN 3-930357-04-6.

GROESCHEL, B. J., *Augustin: filozof, teológ, mystik*. Bratislava: Serafin, 2005. ISBN 80-8081-006-0.

GRONDIN, J., *Úvod do hermeneutiky*. Praha: Oikúmené, 1997, ISBN 80-86005-43-7.

GUARDINI, R., *Vom Geist der Liturgie*. Freiburg: Verlag Herder, 1957. ISBN neuvedeno.

GUARDINI, R., *Vom Sinn der Kirche*. Mainz: Mathias Grünewald Verlag, 1922. ISBN neuvedeno.

GUARDINI, R., *Der Mensch und der Glaube, Versuch über die religiöse Existenz in Dostojewskis großen Romanen*. München: Verlag, 1933. ISBN neuvedeno.

GUARDINI, R., *Liturgie und liturgische Bildung*. Würzburg: Verbund-Verlag, 1966. ISBN 978-3-7867-1615-0.

GUARDINI, R., *O posvátných znameních*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992. ISBN 80-85527-04-09.

GULIANO, P., *Dějiny Itálie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 80-7106-152-2.

GURIAN, J. G., *Všeobecné dějiny periodického tisku = Allgemeine Geschichte der periodischen Presse = Histoire générale de la presse périodique = A historical survey of the periodic press: Joseph von Görres*. Praha: Soukromý tisk, 1932. ISBN neuvedeno.

GURIAN, J. G., *Věda o novinách*. Praha: Novinářská knihovna Arne Laurina, 1934. ISBN neuvedeno.

GURIAN, J. G., *Allgemeine Geschichte der periodischen Presse*. Praha: Novinářská knihovna Arne Laurina, 1932. ISBN neuvedeno.

GURIAN, J. G., *Politická funkce novin: Veřejné mínění – svazek 1*. Praha: Novinářská knihovna Arne Laurina, 1935. ISBN neuvedeno.

HÁJEK, J. – HLAVAČKA, M., *Obnovení ústavního života a státoprávní boje*. In: *Dějiny českých zemí*. (eds.), PÁNEK, J. – TŮMA, O. Praha: Univerzita Karlova – Nakladatelství Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1544-8.

HÁJEK, J. – HLAVAČKA, M., *Zrození moderního českého národa*. In: *Dějiny českých zemí*. (eds.), PÁNEK, J. – TŮMA, O. Praha: Univerzita Karlova – Nakladatelství Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1544-8.

HALAS, F. X., *Fenomén Vatikán*. Brno: CDK, 2004. ISBN 80-7325-03-4-9.

HALAS, X. F., *Sekularizace v Evropě od osvícenství po dnešek*. In: *Vznik státu jako proces sekularizace. Diskuse nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho*. (ed.), HANUŠ, J. Brno: CDK, 2006. ISBN 80-7325-089-6.

Handbuch der GEschichte der Philosophie. (ed.), TOTOK, W. Frankfurt am Main: Klostermann, 1986. ISBN 3-465-01665-3.

HALÍK, T., *Vzýván i nevzýván. Evropské přednášky k filozofii a sociologii dějin křesťanství*. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-692-3.

HALÍK, T., *Dotkni se ran*. Praha: Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-989-8.

HALÍK, T., *Víra a kultura*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-117-2.

HANEBERG, D. B., *Versuch Einer GEschichte Der Biblischen offenbarung*. München: Verlag, 2010. ISBN 978-11-45432-16-4.

HANUŠ, J., *Boží slovo a slovo lidské: čtení, překlad a výklad posvátných textů v křesťanství, židovství a islámu*. Brno: CDK, 2012. ISBN978-80-7325-289-2.

HANUŠ, J., *Mezi tradicí a reformou: rozhovory o moravském katolicismu ve 20. století*. Brno: CDK, 2002. ISBN 80-7325-005-5.

HANUŠ, J., *Pozvání ke studiu církevních dějin*. Brno: CDK, 1999. ISBN80-85959-45-3.

HANUŠ, J., *Historie moderní doby: rozhovory o základních pojmech, událostech a problémech 19. století*. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN80-86598-64-0.

HANUŠ, J., Devatenácté století jako století druhé konfesionalizace? *Teologický sborník*, r. 2001, roč. VII., č. 4. ISSN 1211-3808.

HANUŠ, J., Sněm české katolické církve. *Teologický sborník*, r. 1998, č. 1. ISSN 1211-3808.

HANUŠ, J., Obhajoba civilizace a vzpomínka na krásu. *Teologický sborník*, r. 2001, roč. VII., č. 3. ISSN 1211-3808.

HANUŠ, J. (ed.), *Dějiny kultury a civilizace Západu v 19. století*. Brno: CDK, 2002. ISBN80-7325-006-3.

HANUŠ, J. (ed.), *Ekumenické církevní dějepisectví: dějiny, analýzy, perspektivy*. Brno: CDK, 2003. ISBN 80-7325-019-5.

HANUŠ, J. (ed.), *První sněm celosvětové církve: první vatikánský koncil 1869-1870*. Brno: CDK, 2001. ISBN 80-85959-79-8.

HANUŠ, J. (ed.), *Křesťané a socialismus 1945-1989*. Brno: CDK, 2012. ISBN 978-80-7325-270-0.

HANUŠ, J. (ed.), *Eseje o povaze církevní historiografie*. Brno: CDK, 2012. ISBN 978-80-7325-273-1.

HANUŠ, J. (ed.), *Vznik státu jako proces sekularizace: diskuse nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho*. Brno: CDK, 2006. ISBN 80-7325-089-6.

HANUŠ, J. a kol., *Christianizace českých zemí ve střeoevropské perspektivě*. Brno: Matice moravská, 2011. ISBN 978-80-86488-77-6.

HANUŠ, J. et al., *Ve znamení naděje: proměny teologie a církve po II. vatikánském koncilu*. Brno: CDK, 1997. ISBN 80-85959-19-4.

HANUŠ, J. – VLČEK, R. (eds.), *Historik v proměnách doby a prostředí 20. století*. Brno: Matice moravská, 2009. ISBN 978-80-86488-59-2.

HANUŠ, J. – VYBÍRAL, J. (eds.), *Evropa a její duchovní tvář: eseje, komentáře, diskuse*. Brno: CDK, 2005. ISBN 80-7325-071-3.

HANUŠ, J. – VYBÍRAL, J. (eds.), *Náboženství v globální občanské společnosti*. Brno: CDK, 2008. ISBN 978-80-7325-140-6.

HÄRING, B., „Koncil jako výzva“. In: periodikum *Církevní dějiny*, r. 2009, č. 4, s. 94–104. ISSN 1803-0068.

HARNACK, A., *Dějiny dogmatu*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1974. ISBN nevedeno.

HARNACK, A., *Ist die Rede des Paulus in Athen ein ursprünglicher Bestandteil der Apostelgeschichte?* Leipzig: Hinrichs, 1913. ISBN nevedeno.

HARNACK, A., *Marcion: das Evangelium vom fremdem Gott: eine Monografie zur Geschichte der Grundlagen der katholischen Kirche*. Darmstadt: Wienschaftliche Buchgesellschaft, 1996. ISBN neuvedeno.

HARNACK, A., *Ein Jüdisch-CHRistliches Psalmbuch: aus dem Ersten Jahrhundert*. Leipzig: Hinrichs, 1910. ISBN neuvedeno.

HARNACK, A., *Das neue Testament um das Jahr 200: Theodor Zahn's geschichte des Neutestamentlichen Kanons*. Freiburg: J. C. B. Mohr, 1889. ISBN neuvedeno.

HARVEY, D., *A brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press, 2005. ISBN 0-19-928326-5.

HAUBELT, J., *České osvícenství*. Praha: Rodiče, 2004. ISBN 80-86695-53-0.

HAVEMANN, R., *Dialektik ohne Dogma? Naturwissenschaft und Wltanschauung: Hat Philosophie den modernen Naturwissenschaften bei der Lösung ihrer Probleme geholfen? Naturwissenschaftliche Aspekte philosophischer Probleme*. Reinbek: Rowohlt, 1968. ISBN neuvedeno.

HEFELE, K. J., *Historie des Conciles*. Paris: Letouzey et Ané, 1907. ISBN neuvedeno.

HEFELE, K. J., *Historie des Conciles d'après les Documents Originaux*. Volume 1-10, Pt. 1-2. Paris: Librairie Letouzey et Ané, 1907. ISBN neuvedeno.

HEFELE, K. J., *Konciliengeschichte*. Volume 1-9. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1873. ISBN neuvedeno.

HEGEL, G. W. F., *Einleitung in die Geschichte der Philosophie*. Berlin: Akademi-Verlag, 1966. ISBN neuvedeno.

HEGEL, G. W. F., *Estetika*. Bratislava: Vydavateľsvo politickej literatúry, 1968. ISBN neuvedeno.

HEGEL, G. W. F., *Phänomenologie des Geistes*. Praha. ČSAV, 1960. ISBN neuvedeno.

HEGEL, G. W. F., *Fenomenologie ducha*. Praha: Oikoymenh, 2013. ISBN 978-80-7298-190-8.

HEGEL, G. W. F., *Filosofie dějin*. Pelhřimov: Nová tiskárna, 2004. ISBN 80-86559-19-X.

HEGEL, G. W. F., *Malá logika*. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0153-3.

HEGEL, G. W. F., *Filozofia dejín*. Bratislava: Slov. vydav. polit. lit., 1957. ISBN neuvedeno.

HECHT, CH., *Katholische Bildertheologie der frühen Neuzeit: Studien zu Traktaten von Johannes Molanus, Gabriele Paleotti und anderen Autoren*. Berlin: Gebr. Mann, 2012. ISBN 978-3-7861-2622-5.

HEINZMANN, J., *Svatý Klement Maria Hofbauer*. Řím: Křesťanská akademie, 1989. ISBN neuvedeno.

HEIDLER, J. (ed.), *Příspěvky k listáři dra Frant. Lad. Riegra II*. Praha: ČAVU, 1926. ISBN neuvedeno.

HEINRICH, B. J., *Joseph Görres (1776 – 1848): Lze smířit politiku s vírou?* Olomouc: Centrum Aletti, 2010. ISBN 978-80-7412-060-2.

HEJDÁNEK, L., *Reflexe víry a metafyzika. Je teologie bez metafyziky možná?* In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. (eds.), SKALICKÝ, K. – SVOBODA, R. – ŠTĚCH, F. Brno: CDK, 2005. ISBN 80-7325-077-2.

HEJRET, J., *Katoličtí kněží jindy a nyní o Mistru Janu Husovi*. Jilemnice: Tiskem a nákladem Aloise Neuberta, 1902. ISBN neuvedeno.

HERYÁN, L., A Slovo se stalo tělem. In: *Teologický sborník*, r. 2001, roč. VII., č. 3. ISSN 1211-3808.

HILDEBRAND, K., *Deutsche Aussenpolitik 1933-1945: Kalkul oder Dogma?* Stuttgart: W. Kohlhammer, 1990. ISBN 3-17-009756-3.

HILGERS, J., *Der Index der verbotenen Bücher. In seiner neuen Fassung dargelegt und rechtlich-historisch gewürdigt.* Freiburg in Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1904. ISBN neuvedeno.

HINRICHS, H. E., *Absolutismus.* Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1986. ISBN neuvedeno.

HIŠEM, C., *Počiatky kresťanského mníšstva.* In: *Dějiny církvi v staroveku: zborník z mdzinárodnej vedeckej konferencie konané na Teologické fakultě v Košicích od 5. – 7. listopadu 2012.* (ed.), HIŠEM, C. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2012. ISBN 978-80-765-887-0.

HLAVAČKA, M., *Rakouská monarchie v „dlouhém“ 19. století (1790-1978).* In: *Dějiny Rakouska.* (eds.), VEBER, V. – HLAVAČKA, M. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-401-2.

HLEDÍKOVÁ, Z., *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel a rádce.* Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-911-9.

HOBZA, A., *Modus vivendi: Politický konkordát uzvavřený mezi vládou československou a Vatikánem.* Praha. Vlastním nákladem, 1930. ISBN neuvedeno.

HOBZA, A., *Proti snahám o konkordát: řeč prof. dr. Ant. Hobzy, přednesená dne 31. ledna 1926 v sále „Radia“ na Vinohradech.* Praha: Svaz národního osvobození, 1926. ISBN neuvedeno.

HODSON, G., *Die Bruderschaft der Engel und Menschen.* Düsseldorf: Ernst Pieper/Ring-Verlag, 1928. ISBN neuvedeno.

HOFMANN, F. – KYRÁŠEK, J. (eds.), *J. F. Herbart a jeho pedagogika*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. ISBN neuvedeno.

HOFER, J., *Der heilige Clemens Maria Hofbauer*. Düsseldorf: L. Schwann, 1929. ISBN neuvedeno.

HOLZBACHOVÁ, I. – GABRIEL, J. (srov. heslo), *František Matouš Klácel*. In: *Slovník českých filosofů*. (ed.), GABRIEL, J. Brno: Katedra filosofie, Filosofické fakulty Masarykovy univerzity, 1998. ISBN neuvedeno.

HORYNA, B. – ŠTĚPÁN, J. – BLECHA, I. (eds.), *Filosofický slovník*. Olomouc: Filosofická fakulta UP, 2002. ISBN 80-7182-064-4.

HORSKÁ, P., *Zrod velkoměsta – urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-409-3.

HRBEK, J., *Evropa a absolutismus v 17. a 18. století*. Praha: Triton, 2012. ISBN 978-80-7387-601-2.

HRDINA, A. I., *Sekulární stát – prohra křesťanství, anebo vývojová etapa společnosti?* In: *Vznik státu jako proces sekularizace. Diskuse nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho*. (ed.), HANUŠ, J. Brno: CDK, 2006. ISBN 80-7325-089-6.

HRDINA, A. I., *Prameny ke studiu kanonického práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-039-0.

HRDINA, A. I. – KUCHAROVÁ, H. (eds.), *Kacířský proces s hrabětem F. A. Šporkem v právně-historickém a teologickém kontextu*. Ostrava: Key Publishing, 2011. ISBN 978-80-7418-097-2.

HRDLIČKA, J. – LÁŠEK, J., *CCSH mezi léty 1948 – 1989*. In: *90 let Církve československé husitské. Sborník*. (ed.), BUTTA, T. et al. Praha: Církev československá husitská, 2010. ISBN 978-580-7000-047-2.

HROCH, M. – KUBIŠOVÁ, V., *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800*. Praha: Svoboda, 1990. ISBN 978-80-20501-51-6.

HROCH, M., *Na prahu národní existence*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0809-6.

HROCH, M., *Filosofická hermeneutika v dějinách a současnosti*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1709-0.

HROCH, J., *Pragmatismus a dekonstrukce v anglo-americké filozofii*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-205-5.

HRTÁNEK, P., *Antologie textů k dějinám české literární kritiky: XIX století*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008. ISBN 978-80-7368-586-7.

HUS, J., *Postila*. Praha: Nakladatel Jos. R. Vilímek, 1900. ISBN 80-85795-18-3.

CHALUPA, P., *Michael neboli starozákonní hledání výlučnosti Boha*, In: *Archanděl Michael: dynamický obhájce života: vhled do života andělů*, ed. Michal Altrichter. Olomouc: Velehrad-Roma, 2009. ISBN 978-80-7412-033-6.

CHANG, H.-J., *Breaking the mould: an institutionalist political economy alternative to the neoliberal theory of the market and the state*. Geneva: UNRISD, 2001. ISBN neuvedeno.

CHARDIN, T. de P., *The Human Phenomenon*. Sussex: Academic Press, 1999. ISBN 978-1902210292.

CHARMATZ, R., *Das österreichische Konkordat mit Rom*. Berlin: Schwetschke, 1905. ISBN neuvedeno.

CHENU, M. D., *Tomáš Akvinský*. Praha: Volvox Globator, 2000. ISBN 80-7207-389-3.

CHESTERTON, G. K., *Svatý Tomáš Akvinský*. Praha: Krystal OP, 1993. ISBN 80-901528-1-3.

CHLIBEC, J., *Savonarola a Florencie: jeho působení a estetické názory*. Praha: Artefactum, 2008. ISBN 978-80-86890-17-3.

IHRING, P., *I poeti della Scuola romana, los tato ecclesiastico e l'Italianità*. In: *Sammelband Pius IX. und der Kirchenstaat in den Jahren 1860 – 1870*. (ed.), HEYDENREICH, H. v. T. Erlangen: Univ.-Bibliothek, 1995. ISBN 3-930357-04-6.

JACOBINI, F., *Terrae Cirthiani, Storia di Genzano e della mobile Famiglia Jacobini*. Roma: Publishing Editore, 2001. ISBN 88-88415-07-6.

JAN, L., *Ad iustitiam et bonum communa: proměny zemského práva v českých zemích ve středověku a raném novověku*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějny střední Evropy, 2010. ISBN 978-80-86488-65-3.

JANÁK, J., *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*. Brno: Matice moravská, 2007. ISBN 978-80-85488-03-5.

JANTAČ, P., *Hledání Evropy: kapitoly z politických dějin evropské civilizace*. Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-372-1.

JANDA, J., *Římský velekněz*. Plzeň: V. J. Krýsa, 1934. ISBN nevedeno.

JEDIN, H., *Malé dějiny koncilů*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990. ISBN nevedeno.

Jeho meno bolo Ján: Životopis, dielo a mierová encyklika Pacem in terris Jána XXIII. Bratislava: Círk. nákl., 1983. ISBN nevedeno.

JECH, M., *Dějiny křesťanské církve: mezi autoritou Písma a tradice: vývoj k rané církvi katolické*. Praha: Oliva, 1997. ISBN 80-85942-33-X.

JECH, M., *Pátrání po církvi: pokus o teologickou reflexi církevních dějin*. Praha: Návrat domů, 2010. ISBN 978-80-7255-221-4.

JUST, J., *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Praha: Lutherova společnost, 2009. ISBN 978-80-903632-8-1.

KADLEC, J., *Českobudějovická diecéze*. České Budějovice: Sdružení Jana Nepomuka Neumanna – Setkání, 1995. ISBN 80-901602-3-9.

KADLEC, J., *Jan Valerián Jirsík: biskup českobudějovický*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna, 1993. ISBN 80-901602-0-4.

KADLEC, J., *Přehled českých církevních dějin*. Díl II. Řím: Křesťanská akademie, 1987. ISBN 80-7113-003-6.

KADLEC, J., *Přehled českých církevních dějin*. Sv. 2. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-003-6.

KAISEROVÁ, K., *Římskokatolická církev v němci v Českých zemích*, In: *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* (ed.), NEŠPOR, Z. R. Praha: Scriptorium, 2010. ISBN 978-80-87271-22-3.

KAISEROVÁ, K., *Konfesní myšlení českých Němců v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Ve Stráni, 2003. ISBN 80-903319-0-4.

KAMBARTEL, F., *Zur Einführung in die vorliegende Auswahl*. In: *Bernard Bolsano's Grundlegung der Logik*. (ed.), KAMBARTEL, F. Hamburg: Felix Meier Verlag, 1978. ISBN 3-7873-0450-9.

KAMPITS, P., *Malé dějiny rakouské filosofie – mezi zdáním a skutečností*. Praha: Consordia, 1995. ISBN 80-901389—5-0.

KANDLER, K.-H., *Dimenze katolictví*. Kolín nad Rýnem: Tomášovská edice, 1991. ISBN neuvedeno.

KAŇÁK, M., *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva – dějinná zkratka 1800 – 1920*. Praha: Blahoslav, 1951. ISBN neuvedeno.

KARFÍK, F., *Unendlichwerden durch die Endlichkeit: eine Lektüre der Philosophie Jan Patočka*. Würzburg: Königshausen & Neumann, 2008. ISBN 978-3-8260-2866-3.

KARFÍK, F., *Duše a svět: devět studií z antické filosofie*. Praha: Oikoymenh, 2007. ISBN 978-80-7298-174-8.

KARFÍK, F., *Platónova metafyzika svobody*. Praha: Oikoymenh, 2002. ISBN 80-7298-027-0.

KARFÍKOVÁ, L., *Milost a vůle podle Augustina*. Praha: Oikoymenh, 2006. ISBN 80-7298-172-2.

KARFÍKOVÁ, L., *Ideje a slova: studie k Augustinovi, Plótínovi, Abelárdovi, Dionysiu Areopagitovi a Anselmovi*. Praha: Oikoymenh, 2010. ISBN 978-807298-436-7.

KARFÍKOVÁ, L., *Studie z patristiky a scholastiky*. Praha: Oikoymenh, 2003. ISBN 80-7298-057-2.

KASPER, W., *Dogma pod Božím slovem*. Praha: Vyšehrad, 1996. ISBN 80-7021-186-5.

KAŠNÝ, J., *Manželství v západní tradici: soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006. ISBN 80-7040-921-5.

KAŠPAR, J., *Základy katolické věrouky*. Frýdek-Místek: Michael, 2004. ISBN 80-239-9998-2.

KELLER, J., *Úvod do filozofie, sociologie a psychologie*. Liberec: Dialog, 2008. ISBN 978-80-8676-181-7.

KENNETH, M. O., *Dějiny Británie*. Praha: NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-432-9.

KENNY, A., *Tomáš Akvinský*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. ISBN 80-85241-25-0.

KENNY, A., *Tomáš o lidském duchu*. Praha: Krystal OP, 1997. ISBN 80-85929-18-X.

KETTELER, W. E., *Wilhelm Emmanuel von Ketteler Schriften*. Volume 1-3. München: J. Köselchen, 1911. ISBN neuvedeno.

KIS, J., *Constitutional democracy*. Bedapest: Central European University Press, 2003. ISBN 963-9241-32-6.

KLIMEŠ, J., *Psycholog a jeho svědectví o Kristu*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-451-9

KLIPPEL, D., *Der zivilrechtliche Schutz des Namens: eine historische und dogmatische Untersuchung*. Paderborn: F. Schöningh, 1985. ISBN neuvedeno.

KOČÍ, J., *České národní obrození*. Praha: Svoboda, 1978. ISBN neuvedeno.

KOKAISL, P., *Geografie náboženství*. Praha: České zemědělská univerzita, 2009. ISBN 978-80-213-1935-6.

KOLAROVSKÝ, P., *Dejiny dogiem: Učebné texty, pomocky a kompendiá*. Bratislava: Církev. nakl., 1982. ISBN neuvedeno.

KOLÁŘ, P., *Je Bůh? Teologický sborník*, r. 1999, č. 3. ISSN 1211-3808.

KOMÁRKOVÁ, B., *Sekularizovaný svět a evangelium*. Brno: Doplněk, 1993. ISBN neuvedeno.

KOMENSKÝ, J. A., *Kšaft umírající matky, Jednoty bratrské*. Uherské Hradiště: Musejní společnost, 1950. ISBN neuvedeno.

KOPECKÝ, V., *Knihy do rukou lidu!: zákon o vydávání a rozšiřování knihy, hudebnin a jiných neperiodických publikací*. Praha: Min. inf. a osv., 1949. ISBN neuvedeno.

KOTYK, J., *Spor o revizi Husova procesu*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 80-7021-488-0.

KOTYK, J., *František Karel Potěšil: (1864-1935): učitel a spolkový pracovník na rozhraní dvou epoch*. Pardubice: Helios, 2009. ISBN 978-80-85211-25-2.

KOTULÁN, J. – ROYT, J., *Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha – svatyně českých patronů a králů*. Praha: Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-090-6.

KÖTH, K., *Wilhelm Emmanuel, Freiherr von Ketteler: ein Lebensbild*. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 1912. ISBN neuvedeno.

KREJČÍ, M., *Od kulturní krajiny k zemi nikoho. Schwarzenberský patronát v 19. a 20. století*. In: *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. (ed.) GAŽI, M. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008. ISBN 978-80-85033-10-6.

KREJČÍ, J., *Časoprostorové variace filosoficko-teologického pojetí lidského údělu*. In: *sborník Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*, K. Skalický, R. Svoboda, F. Štěch (eds.), Brno: CDK, 2005, s. 36. ISBN 80-7325-077-2.

Kristus v srdci Božího lidu: ekumenický seminář o kristologii během staletí ve dnech 23. – 24. září 1997. (ed.), SKALICKÝ, K. České Budějovice: Sdružení Jana Neumanna, 1998. ISBN 80-86074-05-6.

KRÜCKEL, H., *Die teresianisch-josephinische Klosterregulierung und die Pfarreinrichtung im St. Pöltener Diözesangebiet*. In: *Angekommene Stifte und Klöster in Niederösterreich*. (eds.), AIGNER, T. – ANDRASCHKEK-HOLZER, R. St. Pölten: Diözesanarchiv St. Pölten, 2001. ISBN 978-3901863073.

KRAMÁŘ, K., *Karel Kramář: život a dílo*. Praha: Masarykův ústav, 2009. ISBN 978-80-86495-58-3.

KRAMARIUS, V. M., *Kniha Josefa: sepsaná od jistého spatřujícího osmnáctého století: dílem již stalé věci, a dílem prorocství na způsob bible*. Praha: Nákladem časopisu Alétheia, 1900. ISBN neuvedeno.

KRATOCHVÍL, Z., *Filosofie mezi mýtem a vědou: od Homéra po Descarta*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1789-5.

KRATOCHVÍL, Z., *Pramen poznání: zapomenuté nauky řeckých křesťanů*. Brno: Cesta, 1996. ISBN 80-85319-51-9.

KRATOCHVÍL, Z., *Prolínání světů: středoplatónská filosofie v náboženských proudech pozdní antiky*. Praha: Hermann a synové, 1991. ISBN nevedeno.

KRATOCHVÍL, Z., *Studie o křesťanství a řecké filosofii*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994. ISBN nevedeno.

KRATOCHVÍL, Z., *Filosofie živé přírody*. Praha: Herrmann, 1994. ISBN nevedeno.

KRETSCHMANN, C. – PAHL, H., Ein „Zweites Konfessionelles Zeitalter? Vom Nutzen und Nachteil einer neuen Epochensignatur. *Historische Zeitschrift*, roč. 2003, č. 276. ISSN 0018-2613.

KREJČÍ, J., *Postižitelné proudy dějin: civilizace a sociální formace, struktury a procesy, kultura a politika, revoluce a renesance, náboženství, národy a státy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86429-09-1.

KREJČOVÁ, J., *Arcibiskupský kněžský semináře v Olomouci: data, osoby, budovy*. Olomouc: Arcibiskupský kněžský seminář v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-254-7970-4.

KRONUS, V., *Sv. Klement Maria Hofbauer, apoštol velkoměstského lidu*. Praha: Kropáč a Kucharský, 1933. ISBN nevedeno.

KŘEN, J., *Bílá místa v našich dějinách?* Praha: Lidové noviny, 1990. ISBN nevedeno.

KŘEN, J., *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-612-2.

KŘEN, J. – BROKLOVÁ, E., *Obraz Němců Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Nakladatelství Univerzity Karlovy – Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-468-0.

KŘÍŽKOVÁ, M.-R., *Žít jako znamení: rozhovory s Josefem Zvěřinou*. Praha: Zvon, 1997. ISBN 80-7113-223-3.

KUBALÍK, J., *Zápas o pojetí církve*. Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-048-6.

KUBALÍK, J., *Hovory o víře*. Brno: Tisk, 1991. ISBN 80-7122-001-9.

KUBALÍK, J., *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště Českých*. Praha: Universum, 1947. ISBN nevedeno.

KUBÍKOVÁ, J., *Živá je řeč Boží*. Praha: Církev československá husitská, 2007. ISBN 978-80-7000-397-8.

KUBÍK, L., *Česká korespondence se Lvem Thunem*. Praha: Horizont, 1970. ISBN nevedeno.

KUČERA, Marie a Sofie, *dvě sestry: teologie a filosofie*. In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. (eds.), SKALICKÝ, K. – SVOBODA, R. – ŠTĚCH, F. Brno: CDK, 2005. ISBN 80-7325-077-2.

KUKLA, O. A., *Symbolika Vtělení ve východokřesťanské liturgii a v ikonách*. *Teologický sborník*, r. 2001, roč. VII., č. 3. ISSN 1211-3808.

KULHÁNEK, I., *Klopýtání přes budoucnost: dějiny Evropy od Vídeňského kongresu 1815 do roku 2005: Evropa 19. a 20. století v politikách a sociálně-ekonomických souvislostech*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1608-9.

KUNETKA, F., *Úvod do liturgie svátostí*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-618-3.

KUNETKA, F., *Slavnost našeho vykoupení: nástin liturgické teologie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-7192-455-5.

KUNETKA, F., *Eucharistie v křesťanské antice*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0920-8.

KÜNG, H., *Malé dějiny katolické církve*. Brno: Barrister & Principal, 2010. ISBN 978-80-87029-92-3.

LABOA, M. J., *La chiesa e la modernità. L'ottocento*. Díl I. Roma: Jaca Book, 2003. ISBN 978-8816303683.

LÁŠEK, J. B., *Vincenc Zahradník*. In: *Slovník českých filosofů*. (ed.), GABRIEL, J. Brno: Katedra filosofie. Filosofická fakulta Masarykovy univerzity, 1998. ISBN neuvedeno.

LÁŠEK, J. B., *František Náhlovský und das Reformprogramm vom Jahre 1848 zur Euneurung der Kirche in Böhmen*. In: *Modernismus – historie nebo výzva? Studie ke genezi českého katolického modernismu*. (eds.), LÁŠEK, J. B. – KUČERA, Z. Brno: L. Marek, 2002. ISBN 80-86263-35-5.

LÁŠEK, B. J., *Český teolog první poloviny XIX. století Vincent Zahradník (1790-1836)*. *Theologická revue*, č. 19 (57), r. 1986. ISSN neuvedeno.

LÁŠEK, J. B., *I oni jsou otcové naši*. In: *Cyriometodějský sborník: dokumentace z malého symposia pořádaného Církví československou husitskou a Husitskou teologickou fakultou Univerzity Karlovy u příležitosti 1140. výročí příchodu Cyrila a Metoděje dne 25. září 2003 na UK HTF*. (eds.), LÁŠEK, J. B. – TONZAROVÁ, H. Brno: L. Marek, 2005. ISBN 80-86263-61-4.

LAUX, J. J., *Christian social reform: program outlined by its pioneer, Wilhelm Emmanuel, baron von Ketteler, bishop of Mainz*. Philadelphia: The Dolphin press, 1912. ISBN neuvedeno.

LEHMANN, K., *Zuversicht aus dem Glauben*. Freiburg: Verlag-Herder, 2006. ISBN 978-3-429-03659-1.

LEIBNIZ, G. W., *Der Allerchristlichste Krisegsgott: eine Spottschrift wider alle Verächter des Völkerrechts us dem Jahre 1683*. Leipzig: Philipp Reclam jun, 1916. ISBN neuvedeno.

LEIBNIZ, G. W., *Fünf Schriften zur Logik und Metaphysik*. Stuttgart: P. Reclam, 1966. ISBN neuvedeno.

LEIBNIZ, G. W., *Allgemeiner politischer und historischer Briefwechsel*. Darmstadt: Otto Reicl, 1923-1938. ISBN neuvedeno.

LENČIŠ, Š., *Socialne myslenie staroveku*. In: *Dějiny církvi v staroveku: zborník z mdzinárodnej vedeckej konferencie konané na Teologické fakultě v Košicích od 5. – 7. listopadu 2012*. (ed.), HIŠEM, C. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2012. ISBN978-80-765-887-0.

LENDEROVÁ, M., *Tragický bál – život a smrt Pavlíny ze Schwarzenbergů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-657-6.

LESSING, T., *Zánik Země působením ducha*. Pelhřimov: Nová tiskárna, 2007. ISBN 978-80-86559-76-6.

LEWIS, C. S., *Problém bolesti*. Praha: Návrat domů, 2013. ISBN 978-80-7255-284-9.

LIEBMANN, M., *Vom Wiener Kongress bis zur Gegenwart*. In: *Österreichische Geschichte*. (ed.), WOLFRAM, H. Wien: Verlag Carl Ueberreuter, 2003. ISBN 3-8000-3914-1.

LIEBMANN, M., *Von der Dominanz der katholischen Kirche zu freien Kirchen im freien Staat – vom Wiener Kongress 1845 bis zur Gegenwart*. In: *Österreichische Geschichte*. (ed.), WOLFRAM, H. Wien: Verlag Carl Ueberreuter, 2003. ISBN 3-8000-3914-1.

LISZT, F., *Lettres de Fraz Liszt 'la princesse Marie de Hohenlohe-Schillingsfürst née de Sayn-Wittgenstein*. Paris: Vrin, 2010. ISBN978-2-7116-2315-0.

LOBKOWICZ, M., Konzervativní/liberální. Křesťanská alternativa? *Teologické texty*, r. 2010, roč. XXI., č. 1. ISSN 0862-6944.

LOBKOWICZ, M., *Demokratizace univerzit a křesťanská kultura: tři přednášky*. Praha: Omnipress, 1991. ISBN 80-900153-0-1.

LÖWENSTEIN, B., *Od „vlasteneckých ctností“ ke kultu národa. Patriotismus mezi osvícenstvím a raným romantismem*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1995. ISBN neuvedeno.

LNĚNIČKOVÁ, J., *České země v době předbřeznové 1792-1848*. Praha: Nakladatelství Libri, 1999. ISBN 80-85983-27-3.

LOCHMANN, J. M., *Duchovní odkaz obrození*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1964. ISBN neuvedeno.

LOPES PEREIRA, J., *Augustine of Hippo and Martin Luther on Original Sin and justification of the sinner*. Helsinki: Unigrafia, 2012. ISBN 978-952-10-8445-4.

LORMAN, J. – TINKOVÁ, D. (eds.), *Post tenebras spero lucem: duchovní tváře českého osvícenství*. Praha: Casablanca, 2009. ISBN 978-80-903756-6-6.

LORTZ, J., *Storia della Chiesa in prospettiva di storia delle idee. Il Evo moderno*. Quinta edizione. Milano: Edizione Paoline, 1992. ISBN 978-8821513145.

LOSKOT, F., *O indexech zakázaných knih: index římský a indexy české*. Praha: Volná myšlenka, 1911. ISBN neuvedeno.

LUŽNÝ, D. – VÁCLAVÍK, D. a kol., *Individuace náboženství a identita: poznámky k současné sociologii náboženství*. Praha: Malvern, 2010. ISBN 978-80-86702-69-8.

LUŽNÝ, D. – NEŠPOR, Z. R. a kol., *Náboženství v menšině: religiozita a spiritualita v současné české společnosti*. Praha: Malvern, 2008. ISBN 978-80-87580-08-0.

MACCARRONE, M., *Vicarius Christi*. Verona: Edizione, 1952. ISBN neuvedeno.

MACCARRONE, M. – FERRUA, A. – BALBONI, D. (eds.), *La cattedra lignea di S. Pietro in Vaticano*. Roma: Tipografia Poliglotta Vaticana, 1971. ISBN neuvedeno.

MACCARRONE, M., *Apostolicità, episcopato e primato di Pietro*. Roma: Lateranum, 1976. ISBN neuvedeno.

MACCARRONE, M., *Il Concilio vaticano I. e il „Giornale“ di mons. Arrigoni*. Roma: Editrice Antenore, 1966. ISBN neuvedeno.

MAČALA, P. – MAREK, P. – HANUŠ, J. (eds.), *Církev 19. a 20. století ve švédské a české historiografii*. Brno: CDK, 2010. ISBN 978-80-7325-218-2.

MÁDR, O., *Slovo o této době*. Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-063-X.

MÁCHA, K., *Glaube und Vernunft: Die Böhmisches Philosophie in Geschichtlicher Übersicht*. Teil II. (1800-1900). München: K. G. Saur Verlag, 1987. ISBN 3-598-20131-1.

MÁCHA, K., *Cartesius*. München: Verlag, 1985. ISBN neuvedeno.

MÁCHA, K., *Cartesius: studie o René Descartesovi*. Brno: Petrov. 1991. ISBN neuvedeno.

MACHOVEC, M., *Josef Dobrovský*. Praha: Akropolis, 2004. ISBN 80-7304-045-X.

MACHOVEC, M., *Tomáš G. Masaryk. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*. Praha: Svobodné slovo, 1968. ISBN 80-85281-65-1.

MACHOVEC, M., *Ježíš pro moderního člověka*. Praha: Orbis, 1990. ISBN 80-235-0015-5.

MACHOVEC, M., *Smysl lidského života*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1965. ISBN neuvedeno.

MACHOVEC, M., *Bude katolická církev rehabilitovat Jana Husa?* Praha: Nakladatelství politické literatury, 1965. ISBN neuvedeno.

MACHOVEC, M., *Filosofie tváří v tvář zániku.* Praha: Akropolis, 2006. ISBN 80-86903-22-2.

MACHULA, T. (ed.), *Tomáš Akvinský. Rozdělení a metody vědy.* Praha: Krystal OP, 2005. ISBN 80-85929-73-2.

MACHULA, T. (ed.), *Tomáš Akvinský. Otázky o duši.* Praha: Krystal OP, 2009. ISBN 978-80-87183-13-7.

MACHULA, T. – FILIP, M. Š. (eds.), *Tomismus čtyřiaadvaceti tezí.* Praha: Krystal OP, 2010. ISBN 978-80-87183-28-1.

MAGENSCHAB, H., *Josef II.* Praha: Ikar, 2008. ISBN 978-80-249-1001-7.

MALABOU, C., *L'avenir de Hegel: plasticité, temporalité, dialectique.* Paris: Librairie philosophique J. Vrin, 1996. ISBN 3-7116-1284-8.

MÁCHA, K., *Glaube und Vernunft: Die Böhmische Philosophie in geschichtlicher Übersicht, II. (1800-1900).* München: K. G. Saur Verlag, 1987. ISBN 3-598-20131-1.

MAJOR, L. – SOBOTKA, M. (eds.), *G. W. F. Hegel.* Praha: Mladá fronta, 1979. ISBN neuvedeno.

MANENT, P., *An intellectual history of liberalism.* Princeton: Princeton University Press, 1994. ISBN 0-691-03437-0.

MANENT, P., *Lidská obec.* Brno: CDK, 2013. ISBN 978-80-7325-306-6.

MANENT, P., *Současné problémy evropské demokracie.* Praha: Občanský institut, 2003. ISBN 80-86228-41-X.

MANENT, P., *Proč existují národy: úvahy o demokracii v Evropě*. Brno: CDK, 2007. ISBN 978-80-7325-133-8.

MANENT, P., *Les métamorphoses de la cité: essai sur la dynamique de l'Occident*. Paris: Flammarion, 2010. ISBN 978-2-08123750-6.

MANSI, D. G., *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetiamus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 50, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924. ISBN neuvedeno.

MANSI, D. G., *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetiamus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 51, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924. ISBN neuvedeno.

MANSI, D. G., *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, cujus Johannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentius et Venetiamus editores ab anno 1758 ad annum 1798 priores triginta unum tomos ediderunt, nunc autem continuat et absoluta*. Tomus 52, Arnhem & Leipzig: Pays-Bas, 1924. ISBN neuvedeno.

MAREK, P., *Náboženství v období politické diferenciaci české společnosti v druhé polovině 19. století*. In: *Bůh a bohové. Čírkyve, náboženství a spiritualita v českém 19. století*. (eds.), HOJDA, Z.; PRÁHL, R. Praha: Koniasch Latin Press, 2003. ISBN 80-85917-98-X.

MAREK, P., *Český katolicismus 1890-1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. Olomouc: Gloria, 2003. ISBN 80-86200-76-0.

MAREK, P., *Počátky českého politického katolicismu v letech 1848-1918*. In: *Český politický katolicismus 1848-2005*. (ed.), FIALA, P. Brno: CDK, 2008. ISBN 978-80-7325-155-0.

MAREK, P., *Apologetové nebo kacíři? Studie a materiály k dějinám české katolické moderny*. Rosice u Brna: Gloria, 1999. ISBN 80-86200-11-6.

MAREK, P., Katolíci a problém sekularizace dělnického prostředí. *Církevní dějiny*, r. 2010, č. 5. Brno: CDK, 2010. ISSN 1803-0068.

MARTINA, G., *Pio IX. e Leopoldo II.* Roma: Pontifica Università Gregoriana, 1967. ISBN neuvedeno.

MARTINA, G., *Storia della Compagnia di Gesù in Italia (1814-1983)*. Brescia: Morecellina, 2003. ISBN 978-88-83729-09-3.

MARTINA, G., *Pio IX (1867-1878)*. Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1990. ISBN 88-7652-543-2.

MARTINA, G., *La chiesa in Italia negli ultimi trent'anni*. Roma: Edizioni Studium, 1977. ISBN neuvedeno.

MARTINA, G., *La chiesa nell'età dell'assolutismo, del liberalismo, del totalitarismo/ 2. L'età dell'assolutismo*. Brescia: Morcelliana, 1978. ISBN neuvedeno.

MARTINA, G., *La confutazione di Luigi Bilio ai discorsi di Montalembert a Malines nell'agosto 1863. Un passo decisivo verso il Sillabo. Un momento significativo nella storia della tolleranza*. In: *Sammelband Pius IX. und der Kirchenstaat in den Jahren 1860 – 1870*. (ed.), HEYDENREICH, H. v. T. Erlangen: Univ.-Bibliothek, 1995. ISBN 3-930357-04-6.

MARTINA, G., *Storia della Chiesa da Lutero ai nostri giorni*. Brescia: Morcelliana, 1993-1995. ISBN 8837215177.

MARX, K., *Critica del Derecho del Estado Hegeliano*. Caracas: Univ. Central de Venezuela, 1980. ISBN neuvedeno.

MÄRTL, C., *101 nejdůležitějších otázek – Středověk*. Adamov: TeMiCZ, 2007. ISBN 978-80-90387-37-9.

MASÁK, E., *Dějiny Dědictví sv. Cyrila a Metoděje v Brně 1850-1930*. Brno: Dědictví sv. Cyrila a Metoděje, 1932. ISBN neuvedeno.

MASARYK, T. G., *Filosofie posledních let před válkou*. Praha: Leichter, 1930. ISBN neuvedeno.

Masarykův slovník naučný. lidová encyklopedie všeobecných znalostí, sv. 6. Praha: Československý kompas, 1925-1933. ISBN neuvedeno.

MASARYK, T. G., *Přednášky a studie z let 1882-1884. (Hume-Pascal-Buckle)*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998. ISBN 80-86142-04-3.

MATHIEU, V., *L'infallibilitá e il problema Dell'Autofondazione dei sistemi giuridici*. In: *L'infallibilitá – L'aspetto filosofico e teologico*. (ed.), CASTELLI, E. Padova: Cedam – casa editrice dott. Antonio Milani, 1970. ISBN neuvedeno.

McLEOD, H., *Náboženství a lidé západní Evropy (1789-1889)*. Brno: CDK, 2007. ISBN 978-80-7325-124-6.

MEDEK, V., *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha: Česká katolická charita, 1982. ISBN neuvedeno.

MEGENBERG, K., *Lacrima ecclesie*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 2010. ISBN 978-3-7752-1026-3.

MELMUK, P., *Dějiny textu a doby Starého Zákona*. Praha: Husův institut teologických studií, 2011. ISBN 978-80-904964-2-2.

MELTON, J. H., *Absolutism and the eighteenth-century origins of compulsory schooling in Prussia and Austria*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. ISBN0-521-34668-1.

MENDELOVÁ, J., *Dekrety reformační komise pro Nové Město pražské z let 1627-1629*. Praha: Archiv hlavního města Prahy. Dolní Břežany: Scriptorium, 2009. ISBN978-8086852-28-7.

MENSION-RIGAU, E. – CHAUNU, P., *Tanec s dějinami-rozmluvy o revolucích*. *Teologický sborník*, r. 2002, roč. VIII., č. 3. ISSN 1211-3808.

MERELL, J., *Setkání s Ježíšem na Hoře, v podobenstvích, u Jezera a s učedníky*. Praha: Česká katolická charita, 1987. ISBN neuvedeno.

METZ, J.-B., *Úvahy o politické teologii*. Praha: ISE, 1994. ISBN 80-85241-69-2.

Metzler Philosophen Lexikon. 2. vydání. (ed.), RETLICH, H. – LUTZ, B. Stuttgart – Wiemar: Verlag J. B. Metzler, 1995. ISBN 3-476-013332-4.

MICHELI, G., *Lettere di mons. Berardi, vescovo di Ajaccio, al cardinale Farnese*. Milano: Istituto editoriale scientifico, 1926. ISBN neuvedeno.

MIKULEC, J., *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*. Praha: Knihnice Dějin a současnosti, 2000. ISBN 978-8071064-22-0.

MIKULEC, J. – POLÍVKA, M. (eds.), *Per saecula ad tempora nostara: sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka*. Praha: Historický ústav AVČR, 2007. ISBN 978-80-7286-118-7

MIZIA, C. A., *Význam agapé pro pronásledovanou církev podle Josefa Zvěřiny*. Ostrava-Karviná: Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta, 2007. ISBN 978-80-7248-414-0.

MONDIN, B., *Storia della Teologia. Epoca contemporanea*. Vol. IV. Bologna: Edizioni Studio Domenicano, 1997. ISBN 978887094.

MOODY, T. W., *Dějiny Irska*. Praha: NLN, 2012. ISBN 978-80-7422-179-8.

MORGAN, K. O., *Dějiny Británie*. Praha: NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-432-9.

MUELLER, K., *Absolutismus und Zeitalter der Französischen Revolution (1715-1815)*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1982. ISBN neuvedeno.

MÜLLER, G. L., *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-259-6.

NENIČKA, L., *Dějiny evropské civilizace: studijní opora*. Ostrava-Karviná: Slezská univerzita v Ostravě, 2008. ISBN 978-80-7248-525-3.

Národ a církev: role kněží a církve v národním obrození. In: *Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. a 20. století*. (ed.), MACH, J. Dobruška: Město Dobruška, 2009. ISBN 978-80-254-5633-0.

Národ místo Boha v 19. a v první polovině 20. století. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 21. – 22. dubna 2005 v Ústí nad Labem. (eds.), KAISEROVÁ, K. – VESELÝ, M. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně – Ústav slovansko-germánských studií, 2006. ISBN 80-7044-777-X.

NEŠPOR, R. Z., *Náboženství na prahu nové doby: Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Nové Město nad Metují: Albis international, 2006. ISBN 80-86971-06-6.

NEŠPOR, R. Z., *Náboženství v 19. století: Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha: Scriptorium, 2010. ISBN 978-80-87271-22-3.

NEŠPOR, R. Z., *Bedřich kardinál Schwarzenberg a katolická konfesionalizace 19. století*. In: *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. (ed.), GAŽI, M. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008. ISBN 978-80-85033-10-6.

NEŠPOR, Z. R., *Příliš slabí ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-147-9.

NEŠPOR, Z. R. (ed.), *Čeští nekatolíci v 18. století: mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*. Ústí nad Labem: Albis international, 2007. ISBN 978-80-86971-27-8.

NEŠPOR, Z. R., *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a české Slezska*. Praha: Kalich, 2009. ISBN 978-80-7017-129-5.

NEŠPOR, Z. R., *Náboženství na prahu nové doby: česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Ústí nad Labem: Albis international, 2006. ISBN 80-86971-06-6.

NEŠPOR, Z. R., *Příručka sociologie náboženství*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. ISBN 978-80-86429-92-2.

NEŠPOR, Z. R., *Ne/náboženské naděje intelektuálů: vývoj české sociologie náboženství v mezinárodním a interdisciplinárním kontextu*. Praha: Scriptorium, 2008. ISBN 978-80-86197-97-5.

NEŠPOR, Z. R. a kol., *Náboženství v 19. století: nej církevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha: Scriptorium, 2010. ISBN 978-80-87271-22-3.

NEŠPOR, Z. R., *Výchova kněží a jejich působení na přelomu 18. a 19. století. Lidé města*, r. 2006, roč. 8, č. 2.

NEŠPOR, Z. R., *Víra bez církve? Východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*. Ústí nad Labem: Albis international, 2004. ISBN 80-86067-92-0.

NEŠPOR, Z. R., *Sociologie náboženství*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-251-5.

NEŠPOR, Z. R. – KAISEROVÁ, K. (eds.), *Varianty české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780-1918)*. Ústí nad Labem: Albis international, 2010. ISBN 978-80-86971-02-5.

NEWMANN, J. H., *Čas Antikrista*. Olomouc: Refugium, 2011. ISBN 978-80-7412-091-6.

NEUWIRTH, V., *Vcházení do Evropy*. Praha: Triada, 2008. ISBN 978-80-86138-20-6.

NIETZCHE, F., *Antikrist: pokus o kritiku křesťanství*. Bratislava: SandS, 1991. ISBN 80-900431-9-4.

NOACK, U., *Katolizität und Geistesfreiheit, nach dem Schriften von John Dalberg-Acton, 1834-1902*. Frankfurt am Main: Schulte-Bulmke, 1936. ISBN neuvedeno.

NOBLE, I. – HANUŠ, J. a kol., *Křesťanství a romantismus*. Brno: CDK, 2011. ISBN 978-80-7325-250-2.

NORT, J. B., *Dějiny církve od Letnic k dnešku*. Praha: Návrat domů, 2001. ISBN 80-7255-029-2.

NORMAN, C. F., *Po stopách moru*. Brno: Art, 2005. ISBN 80-7341-416-3.

HOVOTNÝ, M. et al., *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na Jihu Čech. Od středověkých počátků až do současnosti*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006. ISBN 80-7040-883-9.

NOVOTNÝ, D. J., *Dramatické konflikty Bible: velmi vzdálený pokus o midras, anebo, několik praktických lekcí z dramaturgie*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1026-4.

O'BRIEN, C. C., *Ancestral voices: religion and nationalism in Ireland*. Chicago: University of Chicago Press, 1995. ISBN 0-226-61652-5.

OESTREICH, G., *Friedrich Wilhelm I.: Preussischer Absolutismus, merkantilismus, Militarismus*. Göttingen: Muster-Schmidt, 1977. ISBN neuvedeno.

OETGEN, J., *An American Abbot: Boniface Wimmer, O.S.B., 1809-1887*. Washington D. C.: Catholic University of America Press, 1972. ISBN 0-8132-0893-9.

OHLER, N., *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-510-0.

OHLER, N., *Katedrála: náboženství, politika, architektura, dějiny*. Jihočany: H & H, 2006. ISBN 80-7319-040-0.

ONDOK, J. P., *Řeč o Bohu*. Brno: CDK, 2006. ISBN 80-7325-102-7.

ONDOK, J. P., *Muklovský Vatikán*. Brno: CDK, 2007. ISBN 978-80-7325-106-2.

ONDOK, J. P., Koncepce „dokazování“ Boha u Hanse Künga. *Teologický sborník*, r. 1998, roč. IV., č. 1. ISSN 1211-3808.

ONDOK, J. P., Antimosignore Antonín Mandl. *Teologický sborník*, r. 2002, roč. VIII., č. 3. ISSN 1211-3808.

OPAT, J., *Filosof a politik T. G. Masaryk (1882-1893)*. Praha: Melantrich, 1990. ISBN 80-7023-144-4.

ORBAN, L., *Theologia Güntheriana et Concilium Vaticanum*. Vol. 50, Roma: Universitatis Gregoriana, 1949. ISBN neuvedeno.

OSSWALD, B., *Anton Günther theologisches Denken im Kontext einer Philosophie der Subjektivität*. Paderborn: Schöningh, 1990. ISBN neuvedeno.

Osvícenství a katolická církev. Sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. února 2005. (eds.), SVOBODA, R. – WEIS, M. – ZUBKO, P. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2005. ISBN 80-7040-827-8.

PADDERATZ, G., *Amerika: mit Gewalt in den Gottesstaat*. Halle: Mitteldeutscher Verlag, 2007. ISBN 978-3-89812-473-7.

PALÁN, A. – JENIŠTOVÁ, I. (eds.), *České srdce pro Jana Pavla II.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7195-007-6.

PALACKÝ, F., *Documenta mag. Joannis Hus: vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia, annis 1403-1418 motas illustrantia (1869)*. Prag: Biblio-Verlag, 1966. ISBN neuvedeno.

PALOUŠ, R., *O srdečném učivu. Teologie a filosofie – spolu nebo proti?* In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů.* (eds.), SKALICKÝ, K. – SVOBODA, R. – ŠTĚCH, F. Brno: CDK, 2005, s. 67. ISBN 80-7325-077-2.

PANNENBERG, W., *Grundfragen systematischer Theologie*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht Verlag, 2011. ISBN 978-35-25581-34-6.

PASCAL, B., *Vermächtnis eines grossen Herzens: Die kleineren Schriften*. Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, 1941. ISBN neuvedeno.

PASCAL, B., *Pensées*. Harmondsworth: Penguin Books, 1968. ISBN neuvedeno.

PASCAL, B., *Myšlenky: výbor*. Praha: Mladá fronta, 2000. ISBN 80-204-0850-9.

PASCAL, B., *Svět Blaise Pascala*. Praha: Vyšehrad, 1985. ISBN neuvedeno.

PASTOR, L., *Geschichte der Päpste im Zeitalter des fürstlichen Absolutismus*. Freiburg: Herder & Co., 1930. ISBN neuvedeno.

PAVELEC, P., *Schwarzenberský malíř František Jakub Prokyš*. In: *Schwarzenbergové v české a střeoevropské kulturní historii*. (ed.), GAŽI, M. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008. ISBN 978-8085033-10-6.

PAVLÍČEK, V., *O české státnosti: úvahy a polemiky*. 3, Demokratický a laický stát. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1642-1.

PAVLINCOVÁ, H., *T. G. Masaryk a čeští novotomisté*. In: *Philosophia VI*. (ed.), BLECHA, I. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, I., 2005. ISBN 80-244-1260-8.

PECK, J., *Constructions of neoliberal reason*. New Yor: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0-19-958057-6

PECKA, D., *České katolictví 20. století v evropském kontextu*. In: *Katolická ročenka*. (ed.), NERADOVÁ, K. Praha: Katolická charita, 1970. ISBN neuvedeno.

PEHR, M. (ed.), *Cestami křesťanské politiky: biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*. Praha: Akropolis, 2007. ISBN 978-80-86903-53-8.

PEKAŘ, J., *O smysl českých dějin*. Praha: Dauphin, 2012. ISBN 978-807272-431-4.

PEKAŘ, J., *Postavy a problémy českých dějin*. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-057-5.

PELIKÁN, J., *Komu patří Bible? Dějiny Písma v proměnách staletí*. Praha: Volvox Globator, 2009. ISBN 978-80-7207-712-0.

PESCH, O. H., Živý koncil. *Teologický sborník*, r. 1998, č. 1. ISSN 1211-3808.

PETERS, M., *Henry VIII. and his six wives*. New York: St. Martin's Press, 1972. ISBN neuvedeno.

PETRÁČEK, T., *Česká církev, výzvy 19. věku a pražská synoda roku 1860*. In: *Neklidem k Bohu: náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870-1914*. (eds.), FILIP, A. – MUSIL, R. Plzeň: Arbor vitae, 2006. ISBN 80-86300-58-7.

PETRÁČEK, T., *Marie-Joseph Lagrange. Bible a historická metoda*. Praha: Krystal OP, 2005. ISBN 80-85929-72-4.

PETRÁČEK, T., *Výklad Bible v době (anti-) modernistické krize: Život a dílo Vincenta Zapletala OP*. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-81-3.

PETRÁŇ, J., *České dějiny ve znamení kultury*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2010. ISBN 978-80-7395-336-2.

PETRUSEK, M., *At' je stůl k pohoštění prostřený: úvahy a eseje k 660. výročí založení Univerzity Karlovy v Praze*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1448-9.

PÍCHA, V., *Vznik a rozvoj českokrumlovské prelatury v letech 1655-1994: historicko-právní pojednání*. Olomouc: Společnost pro dialog církve a státu, 2008. ISBN 978-80-904046-1-8.

PIEPER, J., *Tomáš Akvinský: život a dílo*. Praha: Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-224-1.

PIJOAN, J., *Dějiny umění*. Vol. 9. Praha: Odeon, 1983. ISBN 80-207-0098-6.

PIŤHA, P., *Svatí Cyril a Metoděj. Velehrad – symbol a úkol*. České Budějovice: Poustevník, 2010. ISBN 978-80-86610-51-1.

PIŤHA, P., *Čechy a jejich svatí*. Praha: Comdes, 1999. ISBN 80-902776-0-8.

PIŤHA, P., *Chrám sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-208-4.

PIŤHA, P., *Die Kirche der Hl. Kyrill und Methodius in Prag-Karlin*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 978-80-7195-562-7.

PIŤHA, P., *O lásce a službě sv. Anežky České*. Praha: Poustevník, 2002. ISBN 80-86610-04-7.

PIŤHA, P., *Příběh a odkaz sv. Anežky Přemyslovny*. České Budějovice: Poustevník, 2010. ISBN 978-80-86610-49-8.

PIŤHA, P., *Pocita svaté Anežce Přemyslovně: přednášky a studie, proslovy, modlitby a kázání*. Praha – České Budějovice, Poustevník, 2013. ISBN 978-80-86610-67-2.

PLONGERON, B., *Messianische Metapolitik*. In: *Die Geschichte des Christentums. Aufklärung, Revolution, Restauration (1750-1830)*. (ed.), PLONGERON, B. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 200. ISBN 3-451-22260-4.

PODLAHA, A., *Bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 až do konce roku 1913, I–IV.*, Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1912-1918, ISBN neuvedeno.

POKORNÝ, J., *Rakouský a český „kulturkampf“*. In: *Národ místo Boha v 19. a první polovině 20. století. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 21 – 22. dubna 2005 v Ústí nad Labem*. (eds.), KAISEROVÁ, K. – VESELÝ, M. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně – Ústav slovansko-germánských studií, 2006. ISBN 80-7044-777-X.

POKORNÝ, P., *Hermeneutika jako teorie porozumění: od základních otázek jazyka k výkladu bible*. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-779-0.

POLÁKOVÁ, J., *Rozum a víra. Rekapitulace jednoho přístupu*. In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. (eds.), SKALICKÝ, K. – SVOBODA, R. – ŠTĚCH, F. Brno: CDK, 2005. ISBN 80-7325-077-2.

POLC, J. V., *Stručný přehled dějin českých a moravských diecézí po třicetileté válce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze- KTF, 1995. ISBN neuvedeno.

POLC, J. V., *Svaté roky (1300-1983)*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000. ISBN 80-7266-041-1.

POLC, J. V., *Agnes von Böhmen: 1211-1282. Königstochter-Äbtissin-Heilige*. München: Oldenbourg, 1989. ISBN 3-486-55541-3.

POLC, J., *Pražské synody a koncily předhusitské doby*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0214-8.

POSPÍŠIL, V. C., *Problematika vědění a vědomí vlastní osobní identity Ježíše z Nazareta*. Olomouc: Centrum Aletti, 1998. ISBN 80-86045-11-0.

POSPÍŠIL, V. C., *Různé podoby české trinitární teologie a pneumatologie 1800-2010. Tvářnosti české katolické trojiční teologie a pneumatologie 1800-1989. Komentovaná bibliografie*. Brno: L. Marek, 2011. ISBN 978-80-87127-37-7.

POSPÍŠIL, V. C., *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-123-0.

POSPÍŠIL, V. C., *Hermeneutika mysteria: struktury myšlení v dogmatické teologii*. Praha: Krystal OP, 2010. ISBN 978-80-87183-16-8.

POSPÍŠIL, C. V., *Ježíš Kristus Pravda dějin: trojiční a christocentrická teologie dějin*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-369-2.

POSPÍŠIL, C. V., *Základní východiska křesťanské pneumatologie*. In: *Duch svatý*. (ed.), JEŽEK, T. Olomouc: Centrum Aletti, 2000. ISBN 80-86045-50-1.

POSPÍŠIL, C. V., *Nanebevzetí Bohorodičky ve světle dokumentů Magisteria*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000. ISBN 80-7266-061-6.

POSPÍŠIL, V. C., *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Praha: Krystal OP, 2000. ISBN 80-85929-38-4.

Pražské arcibiskupství 1344-1994: sborník statí o jeho působení a významu v české zemi. (eds.), HLEDÍKOVÁ, Z. – POLC, J. V. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-091-5.

PRINI, P., *Antonio Rosmini. Od nepřijetí k uznání*. Olomouc. Refugium Velehrad-Roma, 2006. ISBN 80-86715-53-1.

PROCISSI, A., *La collezione Galileiana della Biblioteca Nazionale di Firenze*. Roma: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, 1994. ISBN neuvedeno.

PUTNA, M. C. – BEDŘICH, M., *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*. Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215391-6.

PUTNA, M. C., *Česká katolická literatura 1848-1918*. Praha: Torst, 1998. ISBN 8072150596.

RABAN, M., *Duchovní smysl člověka dnes: od objektivního k existenciálnímu a věčnému*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-933-1.

RÁDL, E., *Dějiny Filosofie II. Novověk*. Praha: Votobia, 1999. ISBN 80-7220-064-X.

RAPPORT, M., *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-061-9.

RAHNER, K., *Was ist eine dogmatische Aussage? Schriften zu Theologie V*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht Verlag, 1962. ISBN neuvedeno.

RATZINGER, J., *Evropa - její základy dnes a zítra*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7192-801-1.

RATZINGER, J. – BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský*. Brno: Barrister Principal, 2007. ISBN 978-80-87029-20-6.

RATZINGER, J., *Eschatologie-smrt a věčný život*. Brno: Barrister Principal, 1996. ISBN 80-85947-19-6.

RATZINGER, J., *Evropa Benedikta z Nursie v krizi kultur*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-022-X.

RATZINGER, J., *O víře dnes*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1998. ISBN neuvedeno.

RATZINGER, J. – BENEDIKT XVI. *Duch liturgie*. Brno: Barrister Principal, 2006. ISBN 80-7364-035-5.

RATZINGER, J., *Úvod do křesťanství*. Brno: Petrov, 1991. ISBN neuvedeno.

RECINOVÁ, *Athénagorás a střední platonismus*. In: sborník *Antické křesťanství: liturgie, rétorika, antropologie*. (eds.), Vít HUŠEK – Petr KITZLER – Jana PLÁTOVÁ. Brno: CDK, 2009. ISBN 978-80-7325-190-1.

REIMON, M., *Days of Action: Die neoliberale Blobarisierung und ihre Gegner*. Wien: Ueberreuter, 2002. ISBN 3-8000-3853-6.

REINALTER, H., *Josephinismus als Aufgeklärter Absolutismus*. Wien: Böhlau, 2008. ISBN 978-3-205-77777-9.

REINALTER, H., *Lexikon zum Aufgeklärten Absolutismus in Europa: Herrscher, Denker, Sachbegriffe*. Wien: Böhlau, 2005. ISBN 3-205-77395-0.

RÉMOND, R., *L'antcléricalisme en France de 1815 á nos jours*. Paris: Fayard, 1999. ISBN 2-213-60260-3.

RICOUR, P., *Úkol hermeneutiky*. In: *Parva philosophia*. Sv. 14. Praha: Filosofia, 2004. ISBN 80-7007-185-0.

ROBBINS, K., *England, Ireland, Scotland, Wales: the Christian Church 1900-2000*. New York: Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0-19-826371-7.

ROCKMORE, T., *George Wilhelm Friedrich Hegel*. Berkeley: University of California Press, 1993. ISBN 0-520-08206-0.

ROSMINI, A., *Komunismus a socialismus*. Kostelní Vydří: karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-045-9.

ROUSOVÁ, H., *Mezery v historii 1890-1938: polemický duch střední Evropy – Němci, Židé, Češi*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1994. ISBN 80-7010-030-3.

RUSKOVÁ, D., *Přehled evropských dějin kultury a umění. Kapitoly o kultuře chování a jednání*. 3. rozšířené vydání, Hradec Králové: Gaudeamus, Univerzita Hradec Králové, 2005. ISBN 80-7041-499-5.

ŘEPA, M., *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*. Brno: Doplněk, 2001. ISBN 80-7239-084-8.

ŘEPA, M., *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*. Praha: Historický ústav, 2008. ISBN 978-80-7286-139-2.

ŘEZNÍČEK, V., *Český duch ve století XIX*. Praha: Královské vinohrady, 1901. ISBN neuvedeno.

ŘEZNÍK, M., *Konfese a národní identita: české hnutí v evropském kontextu*. In: *Národ místo Boha v 19. a první polovině 20. století. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 21. – 22. dubna 2005 v Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem: univerzita J. E. Purkyně, Ústav slovansko-germánských studií, 2006. ISBN 80-7044-777-X.

ŘEZNÍK, M., *W. W. Tomek, historie a politika (1818-1905): sborník příspěvků královehradecké konference k 100. výročí úmrtí W. W. Tomka*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. ISBN 80-7194-884-5.

ŘÍHA, K., *Zrození ducha*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-288-8.

ŘÍHA, K., Morální důkaz existence Boha podle Kanta. *Studia Theologica* 47. r. 2012, roč. XIV. č. 1. ISSN 1212-8570.

ŘÍHA, K., *Možnost „první filozofie“ v „postmetafyzické době*. In: sborník *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. (eds.), SKALICKÝ, K. – SVOBODA, R. – ŠTĚCH, F. Brno: CDK, 2005. ISBN 80-7325-077-2.

ŘÍHA, K., *Deus semper maior: teologie exercicií podle Ericha Przywary*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. ISBN 978-80-7412-050-3.

SAHULA, J., *Svobodomyslný Hus*. I. Praha: Cyrilo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1902. ISBN neuvedeno

SAHULA, J., *Svobodomyslný Hus*. II. Praha: Cyrilo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1902. ISBN neuvedeno.

SCARISBRICK, J. J., *Henry VIII*. London: Methuen Paperbacks, 1976. ISBN neuvedeno.

SEIBT, F., *Zrození Evropy*. Praha: Vitalis, 2004. ISBN 80-7253-108-5.

SIEBER, D., *Jesuitische Missionierung, priesterliche Liebe, sakramentale Magie: Volkskulturen in Luzern 1563-1614*. Basel: Schwabe, 2005. ISBN 3-7965-2087-1.

SEDMAK, C. – HORN, S. O. (eds.), *Die Seele Europas: Papst Benedikt XVI. und die europäische Identität*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2011. ISBN 978-3-7917-2379-2.

SCHAAF, P., *Velký dar: Justus von Liebig: badatel ve službách Evropy*. Praha. Orbis, 1944. ISBN neuvedeno.

SCHATZ, K., *Debaty o jurisdikčním primátu na Prvním Vatikánu*. In: sborník *První sněm celosvětové církve. První vatikánský koncil 1869-1870*. (ed.), HANUŠ, J. Brno: CDK, 2001. ISBN 80-85959-79-8.

SCHATZ, K., *Dějiny papežského primátu*. Brno: CDK, 2002. ISBN 80-85959-99-2.

SCHATZ, K., *Ein Konzilszeugnis aus der Umgebung des Kardinals Schwarzenberg. Das römische Tagebuch des Salesius Mayer O.Cist (1812 – 1876)*. Limburg: Pallottinerdruck, 1975. ISBN neuvedeno.

SHAW, M., *Deset významných idejí církevních dějin: kořeny evangelikální tradice*. Brno: CDK, 2001. ISBN 80-85959-70-4.

SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – VESELÁ, A. (eds.), *Stát a právo v době Metternichově*. Ostrava: Key Publishing, 2009. ISBN 978-80-7418-042-2.

SCHILLEBEECKX, E., *Lidé jako Boží příběh*. Brno: CDK, 2008. ISBN 978-80-7325-146-8.

SCHILLEBEECKX, E. – VERMEERSCH, E., *Boží existence je čistý luxus. Teologický sborník*, r. 2001, roč. VII., č. 3. ISSN 1211-3808.

SCHLEGEL, F., *Gemälde alter Meister*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1995. ISBN 3-534-12749-8.

SCHOPENAUER, A., *Svět jako vůle a představa*. Pelhřimov: Nová tiskárna, 1998. ISBN 80-901916-4-9.

SCHOPENAUER, A., *Životní moudrost*. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-901916-5-7.

SCHOPENAUER, A., *Eristická dialektika*. Praha: Svoboda, 1991. ISBN 80-901070-0-1.

SCHOPENAUER, A., *Eristická dialektika čili umění dostati v každé debatě za pravdu*. Praha: Pokrok, 1927. ISBN neuvedeno.

SCHREIBER, H., *Čítanka z rétoriky: řeči, projevy, kázání, myšlenky a názory od nejstarší doby po současnost*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN978-80-86723-60-0.

SCHROTH, R. A., *The American Jesuits: a history*. New York: New York University Press, 2007. ISBN 978-0-8147-4025-5.

SCHULIN, E., *Die Französische Revolution*. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 1990. ISBN 3-406-33307-9.

SCHULZE, H., *Staat und Nation in der europäischen Geschichte*. München: Verlag C. H. Beck, 1995. ISBN 3-406-38507-9.

SKALICKÝ, K., *Hermeneutika a její proměna*. Rychnov pod Kněžnou: Ježek, 1997. ISBN 80-85996-09-X.

SKALICKÝ, K., *Po stopách neznámého Boha*. Svitavy: Trinitas, 2003. ISBN80-86036-75-8.

SKALICKÝ, K., *Za nadějí a smysl*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-150-4.

SKALICKÝ, K. – SVOBODA, R. – ŠTĚCH, F. (eds.), *Čeští svědkové promýšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. Brno: CDK, 2005. ISBN80-7325-077-2.

SKALICKÝ, K., *Křesťanství a evropská civilizace*. Mnichov: Opus bonum, 1985. ISBN neuvedeno.

SKALICKÝ, K., *Radost a naděje*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN80-7192-430-X.

SKALICKY, K., *Il pensiero ceco tra Otto e Novecento*. In: *Storia religiosa dei cechi e degli slovacchi*. (ed.), VACCARO, L. Milano: La Casa di Matriona, 1987. ISBN neuvedeno.

SKALICKÝ, K., *Ekumenismus na druhém vatikánském koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN80-7192-164-5.

SKALICKÝ, K., *Katolická filosofie a teologie zvláště tomistická v české společnosti XIX. a XX. století*. In: *Slovo a naděje*. Řím: Křesťanská akademie, 1978. ISBN neuvedeno.

SKALICKÝ, K., *Revoluční dynamika evropské civilizace*. *Teologické texty*, r. 1999, č. 5. ISSN 0862-6944.

SKALICKÝ, K., *Prolegomena k budoucí filosofii českých dějin*. *Studie*, r. 1978, č. 55. ISSN neuvedeno.

SKALICKÝ, K., *Politická teologie J. B. Metzeho pod lupou vstřícné kritiky*. *Teologické texty*, r. 2008, č. 2. ISSN 0862-6944.

SKŘIVAN, A. (ed.), *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů (1648-1914)*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994. ISBN 80-85241-57-9.

SLÁDEK, K., *Monoteistická náboženství a stát*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. ISBN 978-80-87378-19-9.

SLÁDEK, K., *Mystická teologie východoslovanských křesťanů*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-23-6.

Slovník českých filosofů. (ed.), GABRIEL, J. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1840-2.

SMAHEL, R., *Nové prvky v přípravě na svátost biřmování*. In: *Duch svatý*. (ed.), JEŽEK, T. Olomouc: Centrum Aletti, 2000. ISBN 80-86045-50-1.

SMETANA, A., *Sebrané spisy*. Sv. II. (ed.), BAYEROVÁ, M. Praha: ČSAV, 1962. ISBN neuvedeno.

SMETANA, A., *Příběh jedné exkomunikace a doprovodné texty*. Praha: Filosofia, 2008. ISBN 978-80-7007-276-9

SMITH, D. M., *Modern Italy. A Political History*. Michigan: Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1997. ISBN 0472108956.

SMITH, L. B., *Henry VIII.: The Mask of Royalty*. London: J. Cape, 1971. ISBN neuvedeno.

SMÍŠEK, R., *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I*. České Budějovice: Historický ústav Filosofické fakulty Jihočeské univerzity, 2009. ISBN 978-80-7394-165-9.

SMOLÍK, V., *Apoštol Petr a primát papežský: historická studie*. Praha: Volná myšlenka československá, 1926. ISBN neuvedeno.

SOKOL, J., *Malá filosofie člověka a slovník filosofických pojmů*. 6. Vyd. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-056-5.

SOKOL, J., *Může se křesťan věnovat filosofii? Aneb Stvoření a lidská práva*. In sborník: *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. (eds.), SKALICKÝ, K. – SVOBODA, R. – ŠTĚCH, F. Brno: CDK, 2005. ISBN 80-7325-077-2.

SOLOVJOV, V. S., *Freedom, faith, and dogma*. New York: University New York, 2008. ISBN 0-7914-7535-2.

SOLOVYOV, V. S., *Freedom, feith and dogma*. New York: State Univesity of New York Press, 2008. ISBN 0-7914-7535-2.

SOUSEDÍK, S., *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*. Praha. Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-145-8.

STEIN, E. *Věda kříže: studie o svatém Janu od Kříže*. Brno: Cesta, 2000. ISBN 80-85319-92-6.

STEINHART, F., *Das gnadenreiche Prager Jesulein: das Heilige Römische Reich und unsere Zeit*. Wien: Mediatrix-Verlag, 1988. ISBN 3-85406-096-X.

STÖCKL, A., *Lehrbuch der Philosophie. Lehrbuch der allgemeinen Metaphysik (Ontologie)*. Mainz: Verlag von Kirchheim, 1912. ISBN neuvedeno.

STRNAD, E., *Didaktika školy národní v 19. století*. Díl 2. Období liberalismu. Praha: SPN, 1978. ISBN neuvedeno.

STRNAD, E., *Didaktika školy národní v 19. století*. Praha: SPN, 1975. ISBN neuvedeno.

STRNAD, E., *Lidové prvky ve výchově zvláště výtvarné*. Praha: Česká grafická Unie, 1947. ISBN neuvedeno.

STRNAD, E., *Věcné učení na základní škole: příspěvek k pojetí základního učiva*. Praha: SPN, 1966. ISBN neuvedeno.

SVOBODA, R., *První vatikánský koncil v českobudějovickém tisku v letech 1869-1870*. In: *sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. června 2006*. (eds.), SVOBODA, R. – WEIS, M. – ZUBKO, P. České Budějovice, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2006. ISBN 80-85929-85-6.

SVOBODA, R., *Jan Prokop Schaffgotsche, první biskup českobudějovický*. Brno: L. Marek, 2009. ISBN 978-80-97127-17-9.

SVOBODA, R., *Arnošt Konstantin Růžička. Josefínista na českobudějovickém biskupském stolci*. České Budějovice: Nakladatelství JIH, 2011. ISBN 978-80-86266-57-2.

SVOBODA, R., *První vatikánský koncil (1869-1870)*. In: *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. (eds.), SVOBODA, R. – SKALICÝ, K. – PAVELKOVÁ, M. – POŠTOVÁ, T. – MACHULA, T. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-85-6.

SVOBODA, R., *Patrimonium pauperum*. In: *Dějiny církvi v staroveku: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konané na Teologické fakultě v Košicích od 5. – 7.*

listopadu 2012. (ed.), HIŠEM, C. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2012. ISBN978-80-765-887-0.

SVOBODA, A. – TUČKOVÁ, A. – SVOBODOVÁ, V., *Spiknutí proti republice*. Praha: Melantrich, 1949. ISBN neuvedeno.

SYROVÁTKA, F., O zrodu romantismu a moderního umění. *Filosofická revue Distance*, r. 2003. č. 3. ISSN 1212-5547.

SZÜCS, J., *Tri historické regiony Európy*. In: *Západní, východní a střední Evropa jako kulturní a politické pojmy*. (eds.), HAVELKA, M. – CABADA, L. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000. ISBN 80-7082-706-8.

ŠAMALÍK, F., *Úvahy o dějinách české politiky*. Praha: Victoria Publishing, 1996. ISBN 80-85605-00-0.

ŠANDERA, M. – MUSIL, F. – BERAN, Z. (eds.), *Dokumenty k dějinám českého středověku a raného novověku II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-042-9.

ŠANDERA, M. – MUSIL, F. – BERAN, Z. (eds.), *Dokumenty k dějinám českého středověku a raného novověku II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN978-80-7435-042-9.

ŠEDINOVÁ, J., *Dialog myšlenkových proudů středověkého judaismu: mezi integrací a izolací*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-200-1910-3.

ŠEVČÍK, O., *Architektura – historie – umění: kulturně-civilizační vývoj v Evropě od antiky do počátku 19. století*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2032-6.

ŠIMSA, J., *Angst und Hoffnung: Briefe, Träume, Ereignisse 1940-1945*. Benešov: YMCA in der Tschechischen Republik im Verlag EMAN, 2003. ISBN 80-86211-32-0.

ŠKAREK, L., *Co bylo po zrušení Tovaryšstva Ježíšova? Životopis Josefa Pignatelliho, SJ.* Olomouc: Refugium Roma-Velehrad, 2010. ISBN 978-80-7412-053-4.

ŠMAHEL, F., *Idea národa v husitských Čechách.* Praha: Argo, 2000. ISBN 80-7203-261-5.

ŠMAHEL, F., *Husitská revoluce. IV. Epilog bouřlivého věku.* Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 1993. ISBN 80-85268-24-8.

ŠMAHEL, F., *Jan Hus: život a dílo.* Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0875-0.

ŠNEBERGOVÁ, I. (srov. heslo), *Augustin Smetana.* In: *Slovník českých filosofů.* (ed.), GABRIEL, J. Brno: Filosofická fakulta MU, 1998. ISBN neuvedeno.

ŠOTTNEROVÁ, D., *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry.* Olomouc: Rubico, 2009. ISBN 978-80-7346-096-9.

ŠPIDLÍK, T. – AMBROS P., *Svatí Cyril a Metoděj mezi námi.* Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. ISBN 978-80-7412-097-8.

ŠPIDLÍK, T., *Nové cesty pastorální teologie: krása jako východisko.* Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ISBN 978-80-86715-97-1.

ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla.* Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2009. ISBN 978-80-7412-035-0.

ŠPIDLÍK, T., *Katecheze o církvi.* Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ISBN 978-80-7412-006-0.

ŠPIDLÍK, T., *Duchovní cvičení s Janem Pavlem II.* Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007. ISBN 978-80-86715-79-7.

ŠTAIF, J., *Historici, dějiny a společnost. Historiografie v českých zemích od Palackého a jeho předchůdců po Gollovu školu (1790-1900).* Praha: Univerzita Karlova – Filosofická fakulta, 1997. ISBN 80-85899-29-9.

ŠVANDA, P., Lobkowiczova Duše Evropy. *Teologický sborník*, r. 2001, č. 3. roč. VII., č. 3. ISSN 1211-3808.

TÁBORSKÝ, J., *Reformní katolik Josef Dobrovský*. Brno: L. Marek, 2007. ISBN 80-87127-00-1.

TALAMO, G., *La società romana negli anni 1860-1870*. In: *Sammelband Pius IX. und der Kirchenstaat in den Jahren 1860 – 1870*. (ed.) HEYDENREICH, H. v. T. Erlangen: Univ.-Bibliothek, 1995. ISBN 3-930357-04-6.

TANZER, V. – HAMERSKÝ, M. (eds.), *Karel Havlíček: soubor textů ke 150. výročí úmrtí Karla Havlíčka Borovského*. Brno: Institut Karla Havlíčka Borovského, 2007. ISBN 978-80-903078-4-1.

TARASOV, B. N., *Paskal'*. Moskva: Molodaja gvardja. 1982. ISBN neuvedeno.

THEOFIL, F., *Sv. Klement Hofbauer, apoštol Vídně*. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1941. ISBN neuvedeno.

THIESSOVÁ, M. A., *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*, Brno: CDK. 2007. ISBN 978-80-7325-118-5.

THOMSON, S. H., *Czechoslovakia in Europea History*. Princeton: New Jersey: See Comments, 1953. ISBN neuvedeno.

TICHÝ, L., *Úvod do Nového zákona*. Svitavy: Trinitas, 2003. ISBN 80-86036-79-0.

TICHÝ, L., *Duch Ježíšův*. In: *Duch svatý*. (ed.), JEŽEK, T. Olomouc: Centrum Aletti, 2000. ISBN 80-86045-50-1.

TINKOVÁ, D., *Mezi psem a vlkem. Osvícenské příšeří v české historiografii*. In: *Post tenebras spero lucem. Duchovní tvář českého a moravského osvícenství*. (eds.), LORMAN, J. – TINKOVÁ, D. Praha: Casablanca, 2009. ISBN 978-80-903756-6-6.

TKADLČÍK, V., *Ekumenismus na Moravě, jeho tradice a perspektivy*. In: *Prohloubení ducha ekumenismu v církvi dnešní doby. Sborník přednášek z kněžského dne 26. března 1992 v Olomouci*. Vizovice: Lípa, 1992. ISBN neuvedeno.

TKADLČÍK, V., *Minulost a budoucnost velehradských kongresů*. Velehrad: Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova – nakladatelství Societas (nedatováno), 1993. ISBN neuvedeno.

TOMEK, V. V., *Geschichte der Prager Universität*. Osmabrück: Biblio Verlag, 1968. ISBN neuvedeno.

TOMEK, V. V., *Paměti z mého života*. Díl 2. Praha: František Řivnáč, 1905. ISBN neuvedeno.

TRACY, D., *Systematická teologie*. I. Brno: CDK, 1996. ISBN 80-85959-33-X.

TRAPL, M., *České národní obrození na Moravě v době předbřeznové a v revolučních letech 1848-1849*. Brno: Nakladatelství Blok, 1977. ISBN neuvedeno.

TRAPL, M., et al. *Dějepis 8: novověk*. Olomouc: Prodos, 2009. ISBN 978-80-7230-231-4.

TRESMONTANT, C., *Základy teologie*. Brno: Barrister & Pricipal, 1995. ISBN 80-85947-08-0.

TRESMONTANT, *Bible a antická tradice*. Praha: Vyšehrad, 1970. ISBN neuvedeno.

TRÄGER, F., *Herbartismus realistisches Denken. Ein Abriss*. Würzburg: Verlag Stürz, 1982. ISBN neuvedeno.

TRETERA, I., *J. F. Herbart a jeho stoupenci na pražské univerzitě*. Praha: Mezinárodní organizace novinářů, 1989. ISBN neuvedeno.

TROJAN, S. J., *Fenomenologie, Bultmann a postmoderna v rozhovoru o subjektu*. In sborník: *Čeští svědkové promyšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných*

českých myslitelů. (eds), SKALICKÝ, K. – SVOBODA, R. – ŠTĚCH, R. Brno: CDK, 2005. ISBN 80-7325-077-2.

TYL, J. K., *Jan Hus. Dramatická báseň v 5 odděleních*. Praha: Nákladem Dra. J. A. Gabriela, 1819. ISBN neuvedeno.

UHLÍŘ, Z., *Čtyři podoby jedné kultury: spojení rozptýleného obsahu středoevropského písemnictví*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2010. ISBN 978-80-7050-584-7

URBAN, F., Mariánský kult v době a v díle arcibiskupa Arnošta z Pardubic. *Studia Theologica* 35. r. 2009, roč. XI. č. 1. ISSN 1212-8570.

ÚŘEDNÍČEK, F., *Skrytý poklad. Pobožnost k Božskému Srdci Páně*. Olomouc: Refugium Roma-Velehrad, 2010. ISBN 978-80-7412-056-5.

VACÍNOVÁ, T., *Dějiny vzdělávání od antiky po Komenského*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. ISBN 978-80-86723-74-7.

VÁCLAVÍK, D., *Náboženství a modrení česká společnost*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2468-3.

VÁCHA, Š., *Der herrscher auf dem Sakralbild zur Zeit der Gegenreformation und des Barock: eine ikonologische Untersuchung zur herrscherlichen Repräsentation Keiser Ferdinands II. in Böhmen*. Prag: Artefactum, 2009. ISBN 978-80-86890-23-4.

VALENTE, M., *Santa Sede ed Europa centro-orientale tra le due guerre mondiali: la questione cattolica in Jugoslavia e in Cecoslovachia*. Soveria Mannelli: Rubbettino, 2011. ISBN 978-88-498-2928-0.

VALEŠ, V., *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-135-9.

VEBER, T., *Teolog – Polemik Antonín Lenz (1829-1901)*. České Budějovice: Jihočeská univerzita Teologická fakulta, 2008. ISBN 978-80-7394-147-5.

VEBER, V., *Dějiny Rakouska*. Praha: NLN, 2010. ISBN 978-80-7422-105-7.

VENTURA, V. et al., *Život se tvoří z přítomné chvíle: česká katolická teologie po druhé světové válce*. Brno: CDK, 1998. ISBN 80-85959-36-4.

VERZEICHNIS DER BRUDERSAFTS-MITGLIEDER unter dem Schutz unserer Lieben Frau vom Sieg, welche Jahresbeiträge leisten zur Abhaltung des Gottesdienstes in der mit hohem Hofdekret vom 1. October 1812 wieder geöffneten Kirche am Weissen Berge bei Prag, Prag: verlag der Bruderschaft, 1909. ISBN nevedeno.

VEVERKOVÁ, K., *K problematice studia osvícenství u nás a pramenů, týkající se některých Bolzánových žáků*. In: *Duchovní a myšlenkové proměny druhé poloviny 19. století. Sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. února 2006*. (eds.), SVOBODA, R. – WEIS, M. – ZUBKO, P. České Budějovice. Jihočeská univerzita Teologická fakulta, 2006. ISBN 80-7040-900-2.

VEVERKOVÁ, K., *Dílo Antona Krombholce a jeho význam pro reformní teologické myšlení v Čechách*. Brno: L. Marek, 2004. ISBN 80-86263-47-9.

VÉVODA, R., *Radosti a žalosti s Piem IX*. In: *První sněm celosvětové církve. První vatikánský koncil 1869-1870*. (ed.), HANUŠ, J. Brno: CDK, 2001. ISBN 80-85959-79-8.

VEITH, J. E., *Slova nepřátel Kristových*. Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1911. ISBN nevedeno.

VIEWEG, K. – WELCH, W. (eds.), *Hegels phänomenologie des Geistes: en kooperativer Kommentar zu einem Schlüsselwerk der Moderne*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2008. ISBN 978-3-518-29476-5.

VIGENER, F., *Bischofsamt und Papstgewalt*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1964. ISBN nevedeno.

VINEN, R., *Evropa dvacátého století*. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-735-1.

VLNAS, V., *Ecce Sacerdos Magnus. Myslbečův Schwarzenberg podle Schönborna*. In: *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. (ed.), GAŽI, M. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008. ISBN 978-80-85033-10-6.

VOCELKA, K., *Die Familien Habsburg und Habsburg-Lothringen: Politik – Kultur – Mentalität*. Wien: Böhlau, 2010. ISBN 978-3-205-78568-2.

VOCELKA, K., *Verfassung oder Konkordat? Der úublizistische und politische Kampf der österreichischen Liberalen um Die Religionsgesetze des Jahres 1868*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1978. ISBN neuvedeno.

VOCELKA, K., *Geschichte Österreichs. Kultur – Gesellschaft – Politik*. Graz-Wien-Köln: Styria, 2000. ISBN 3-222-12825-1.

VOKOUN, J. I., *About the position of the church in the state: about the relations between religious organizations and the polical and power structures*. Prague: Vokouns, 1997. ISBN 80-238-6766-0.

VRÁNA, K., *Můj poutnický příběh filosofie*. In sborník: *Čeští svědkové promýšlené víry. Filosofie a teologie v interakci u současných českých myslitelů*. (eds), SKALICKÝ, K. – SVOBODA, R. – ŠTĚCH, R. Brno: CDK, 2005. ISBN 80-7325-077-2.

Výklady ke Starému zákony., Praha: Česká biblická společnost, 1991. ISBN neuvedeno.

Wallfahren in der europäischen Kultur. Tagungsband Pribram 26. – 29. Mai 2004. (eds.), DOLEŽAL, D. – KÜHNE, H. Frankfurt am Main: Lang, 2006. ISBN 3-631-54996-2.

WAHL, J. A., *Commentaire de la logique de Hegel*. Paris: Centre de Documentation Universitaire, 1959. ISBN neuvedeno.

WALTER, B., *Ist durch die Revolution die neen Verfassungen des Deutschen Reiches und des Landes Preussen und das neue preussische Konkordat eine Anderung in den rechtlichen Verhältnissen der römischen Kurie zu Preussen eingetreten?* Breslau: Schreber, 1932. ISBN neuvedeno.

WALTER, K., *Dogma pod Božím slovem*. Praha: Vyšehrad, 1970. ISBN neuvedeno.

WALTER, O., *Pius XII.: život a osobnost*. Brno: Edice Akord, 1947. ISBN neuvedeno.

WALTERS, P., Náboženství a Evropská unie. In: *Církevní dějiny*, r. 2009, č. 4. ISSN 1803-0068.

WANDY CZ, S. P., *Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0657-5.

WEIGEL, G., *Svědék naděje – životopis Jana Pavla II*. Praha: Práh, 2005. ISBN 80-7252-114-4.

WEIGEL, G., *Dvojí kulturní válka v Evropě*. Praha: Občanský institut, 2006. ISBN 80-86972-12-7.

WIEGLER, R., *Der Antichrist: eine Chronik des dreizehnten Jahrhunderts*. Hellerau bei Dresden: Avalun, 1928. ISBN neuvedeno.

WEIR, A., *Jindřich VIII.: král a dvůr*. Praha: BB/art, 2013. ISBN 978-80-7461-392-0.

WEIR, A., *Henry VIII: the King and his court*. New York: Ballantine Books, 2008. ISBN 978-0-345-43708-2.

WEIS, M., *Proměny vztahů mezi církví a habsbursko-lotrinskou dynastií v druhé polovině 19. století*. In: *Duchovní a myšlenkové proměny druhé poloviny 19. století. Sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. února 2006*. (eds.), SVOBODA, R. – WEIS, M. – ZUBKO, P. České Budějovice. Jihočeská univerzita Teologická fakulta, 2006. ISBN 80-7040-900-2.

WEIS, M., *Kříž pod rudou hvězdou*. České Budějovice: Jih, 2009. ISBN 978-80-86266-30-5.

WEIS, M., *Meč ve službách kříže*. Díl 2. – Proti pohanům a kacířům. Prešov: Gréckokatolícká teologická fakulta, 2013. ISBN 978-80-555-0849-8.

WEIS, M., Ty ještě věříš, soudruhu? *Studia Theologica* 35. r. 2009, roč. XI. č. 1. ISSN 1212-8570.

WEIS, M., Tři obrazy císaře Františka Josefa I. *Auspicia I/III*. České Budějovice, r. 2006. ISSN 1214-4967.

WEISS, O., *Johann Emanuel Veith*. In: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*. Band 12. Bautz: Herzberg, 1997. ISBN 3-88309-068-9.

WERNISCH, M., *Mystika a reformace: Theologia Deutsch – text a dějiny kontext*. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-834-1.

WERNISCH, M., *Politické myšlení evropské reformace*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-039-8.

WENZEL, P., *Der Freundeskreis um Anton Günther und die Gründung Beurons*. Essen: Ludgerus-Verlag, 1965. ISBN neuvedeno.

WENZEL, P., *Das wissenschaftliche Angliegen des Güntherianismus*. Essen: Ludgerus, H. Wingen, 1961. ISBN neuvedeno.

WERNISCH, M., *Politické mfyšlení evropské reformace*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-039-8.

WESTPHAL, K. R., *The Blackwell guide to Hegel's Phenomenology of spirit*. Chichester-Malden: Wiley-Blackwell, 2009. ISBN 978-1-4051-3110-0.

WINTER, E., *Domprediger Johan Emanuel Veith und Kardinal Friedrich Schwarzenberg*. Wien: H. Böhlau Nachf, 1972. ISBN neuvedeno.

WINTER, E., *Josefinismus a jeho dějiny. Příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy (1740-1848)*. Praha: Jelínek, 1945. ISBN neuvedeno.

WINTER, E., *Barock, Absolutismus und Aufklärung in der Donaumonarchie*. Wien: Europa, 1971. ISBN neuvedeno.

WINTER, E., *Bernard Bolzano a jeho kruh*. Brno: Akord, 1935. ISBN neuvedeno.

WINTER, E., *Tisíc let duchovního zápasu*. Praha: Ladislav Kuncíř, 1940. ISBN neuvedeno.

WINTR, J., *Karel III. ze Schwarzenbergů a počátky parlamentarismu v Čechách*. In *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. (ed.), GAŽI, M. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008. ISBN 978-80-85033-10-6.

WOLF, H., *Index: der Vatikan und die verbotenen Bücher*. München: C. H. Beck, 2007. ISBN 978-3-406-54778-2.

WOLF, J. R., *1707-2007 Altranstädter Kovention: ein Meilenstein religiöser Toleranz in Europa*. Halle/Saale: Sächsischen Staatsarchiv, 2008. ISBN 978-3-89812-587-1.

WOLFSGRUBER, C., *Friedrich Kardinal Schwarzenberg*. Bände I-III. Wien: Verlag von Mayer und Comp., 1906. ISBN neuvedeno.

WEINFURTER, K., *Ohnivý keř*. Olomouc: J. W. Hill, 2000. ISBN 80-86427-06-4.

ZÁBA, G., *Filosofie*. In: *Památník na oslavu padesátiletého jubilea jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.*, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa I., 1898. ISBN neuvedeno.

ZINHOBLE, R., *Der Lange Weg der Kirche vom Ersten zum Zweiten Vatikanischen Konzil*. Linz: Verlag Wagner, 2005. ISBN 3-902330-12-0.

ZLÁMAL, B., *Příručka českých církevních dějin. Díl V. Doba probuzenského katolicismu (1848-1918)*. Olomouc: Matice Cyrilometodějská, 2009. ISBN 978-80-7266-323-1.

ZLÁMAL, B., *Příručka českých církevních dějin. Díl VI. Doba probuzenského katolicismu (1848-1918)*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2009. ISBN 978-80-7266-323-1.

ZLÁMAL, B., *Příručka českých církevních dějin, I.* Olomouc: CMBF, 1970. ISBN neuvedeno.

ZLÁMEL, B., *Svatí Cyril a Metoděj.* Řím: Křesťanský akademie, 1985. ISBN neuvedeno.

ZÖLLNER, E., *Geschichte Österreichs* 8. Auflage. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1990. ISBN 3-7028-0304-1.

ZOUHAR, J., *Česká filosofie v národním životě konce 19. století.* In: *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity.* roč. 42, Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1284-6.

ZUBKO, P., *Prvý vatikánský koncil a uhorští biskupi.* In: *Duchovní a myšlenkové proměny druhé poloviny 19. století. Sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. února 2006.* (eds.), SVOBODA, R. – WEIS, M. – ZUBKO, P. České Budějovice. Jihočeská univerzita Teologická fakulta, 2006. ISBN 80-7040-900-2.

ZUMER, J., *Máme-li kulturu, je naší vlastní Evropa: herbartismus a česká filosofie.* Praha: Filosofia, 1998. ISBN 80-7007-110-9.

ZUMER, J., *Některé otázky českého herbartismu.* In: *Filosofie v dějčinách českého národa.* Praha: ČSAV, 1958. ISBN neuvedeno.

ZUMSTEIN, J., *Protestantismus a první křesťané.* Jihlava: Mlýn, 2008. ISBN 978-80-86498-28-7.

ZVĚŘINA, J., *Il coraggio di essere Chiesa.* Bologna: Centro Studi Europa Orientale, 1978. ISBN neuvedeno.

ZVĚŘINA, J., *Fünf Wege zur Freude: theologische Reflexionen über eine Kömpfende Kirche.* Leipzig: Benno, 1995. ISBN 3-7462-1138-7.

ZVĚŘINA, J., *La gioia di essere Chiesa.* Bologna: CSEO, 1990. ISBN 88-7293-085-5.

ZVĚŘINA, J., *Pět cest k radosti*. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-590-9.

ZVĚŘINA, J., *Teologie Agapé: dogmatika*. Svazek I. Praha: Scriptum, 1992. ISBN 80-85528-19-3.

ZVĚŘINA, J., *Teologie Agapé: dogmatika*. Svazek II. Scriptum, 1992. ISBN 80-85528-20-7.

ZVĚŘINA, J., *Výtvarné dílo jako znak*. Praha: Obelisk, 1971. ISBN neuvedeno.

ŽILKA, F., *Národnost a náboženství. Rozbor jejich vzájemného vztahu v historii a v přítomnosti*. Praha: B. Kočí, 1919. ISBN neuvedeno.

Živý odkaz modernismu. Sborník příspěvků z mezinárodní konference, pořádané Husitskou teologickou fakultou Karlovy univerzity v pražském Karolinu dne 29. listopadu 2002. (eds.), KUČERA, Z. – KOŘALKA, J. – LÁŠEK, J. B. Brno: L. Marek, 2003. ISBN 80-86263-42-8.

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://www.cattolicesimo.com/Chiesa Costituzione/.../ CDC.h.org>

<http://www.Václav Alois Svoboda Navarovský - příloha - Kohoutikriz.org>

http://www.encyklyky Pia XII. Wikipediecs.wikipedia.org/wiki/Encyklyky_Pia_XII.org

http://www.encyklyky Pia XI. Wikipediecs.wikipedia.org/wiki/Encyklyky_Pia_XI.org

http://www.encyklyky Pia X. Wikipediecs.wikipedia.org/wiki/Encyklyky_Pia_X.org

http://www.encyklyky Lev XIII. – Wikipedie cs.wikipedia.org/wiki/Lev_XIII.org

http://www.vzdelavaci-institut.info/?.../Vyklad...katechismu_katolickeho_naboze.org

<http://www.listy.cz › Archiv › 2006 › Číslo 6.org>

<http://www.books.google.cz/books?id=Vd9FAA AAcAAJ.org>

<http://www.bautz.de/bbkl/1/Lamennais.shtml.org>

Seznam zkratek

APA	Archiv pražského arcibiskupství
ASV	Archivio Segreto Vaticano
AV ČR	Akademie věd České republiky
CMBF	Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta
CČSH	Církev československá husitská
CDK	Centrum pro studium demokracie a kultury
ČAVU	Česká akademie věd a umění
ČKD	Časopis katolického duchovenstva
ČSAV	Československá akademie věd
KTF UK	Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy
MU	Masarykova univerzita
NK ČR	Národní knihovna České republiky
NLN	Nakladatelství Lidové noviny
TF JU	Teologická fakulta Jihočeské univerzity
SPN	Státní pedagogické nakladatelství

Abstrakt:

Klíčová slova: Schwarzenberg. Teologie. Fraternita. Christologie. Husitství. Liturgie. Communio, Osoba. Individuum. Papež. Vzdělání. Koncil.

Úvodní myšlenka této práce: „Čím přispěla teologie kardinála Schwarzenberga na vatikánských koncilech?“ - je de facto teologickým příběhem, který „začal“ na zářijovém provinciálním koncilu v Praze (1860) a přes I. vatikánský koncil (1869-1870) se uskutečnil – v zásadních idejích kardinála Schwarzenberga – až na II. vatikánském koncilu (1962-1965). Musíme si položit otázku, v čem byla teologie kardinála Schwarzenberga výjimečná a proč má dosah i v desítkách let po I. vatikánském koncilu. Tyto otázky a mnohé jiné začaly tvořit tuto práci. Odpovídá na ně ve třech okruzích. Prvním okruhem je milieu české soudobé společnosti, která s sebou nese „českou otázku“, neboť má v sobě atributy idejí Mistra Jana Husa, který měl jeden z požadavků, aby se „Boží slovo mohlo svobodně hlásat“, což kardinál Schwarzenberg vidí jako jeden z klíčů své pastorace, aby oslovil celkově „nábožensky vnímající obyvatele“ k tomu, co dnes nazýváme ekumenismus, a kardinál ji soudobě nazývá „rodinnou vírou“. Tedy rodinné prostředí domova se má vnést do „rodinného prostředí“ církve, která „nerozděluje, ale integruje“. Druhým okruhem je communio katolického shromáždění, jenž v sobě nese již specifitější charakter víry, která dává poznání o člověku, nikoliv jako individuu, ale osoby, neboť věřící „žije a pohybuje se“ ve společenství „communia sanctorum“, které osobně věřícího provází i za hranicemi kostela (církve). Proto i v posvátných prostorách božské liturgie prosazuje „promluvu uprostřed mše svaté“, neboť napomáhá tomu, aby se člověk liturgicky aktivoval v „zesoučasnění církevního myšlení“ (tedy pozdějším „aggiornamento“) ve světě. Třetím okruhem je důslednost věřícího ve vzdělávání, neboť podle kardinála Schwarzenberga má graduální charakter: disciplíny, vyučování a kultivování. V této charakteristice „vštěpování“ člověka do „božského milieu“ lidství je v attributech participace na „dotváření světa, který Bůh stvořil nehotový“, jak učil A. Günther a člověk má osobní podíl na „jeho tvárnosti“.

Všechny tři tematické okruhy měly napomoci porozumění „osobní neomylnosti papeže“, která není deisticky statická, tedy založena na individuu, ale nese v sobě příběh spirituální tvorby Tradice celé církve, v jejímž středu je christologická fraternita, do které je „vštěpována“ hierarchie jurisdikce, jenž není možné od sebe oddělit, ale v přijetí její struktury je člověku vneseno integrální pojetí organické církve jako katolické. Což se v soudobé modifikaci uskutečnilo až na II. vatikánském koncilu.

Abstract:

Keywords: Cardinal Schwarzenberg. Theology. Fraternity. Christology. Hussite movement. Liturgy. Communion, people. Individual. Pope. Education. Council.

Initial idea of this work: " The contribution theology Cardinal Schwarzenberg Vatican Council? , The de facto theological story that " started " at the September provincial council in Prague (1860) , and over the First Vatican Council (1869-1870) , the place - the fundamental ideas of Cardinal Schwarzenberg - up to II . Vatican Council (1962-1965). We must ask ourselves what was the theology of Cardinal Schwarzenberg exceptional and why has the range and in the decades after the First Vatican Council. These questions and many others began to form this work. Response them in three circuits . The first issue is the milieu of contemporary Czech society, which entails " Czech question" because it has the attributes of the ideas of Jan Hus, who was one of the requirements to be " God's word could freely proclaim," which Cardinal Schwarzenberg sees as one of the keys to their pastoral care to address the overall " religiously sentient inhabitants " to what is now called ecumenism, and the Cardinal called her a contemporary "family faith." So the family home environment to be introduced to the "family environment" of the Church, which "does not divide, but integrates" . The second area is the communion of the Catholic congregation, which already carries specific nature of faith , which gives information on the human , not as individuals , but persons as believers lives and moves "in communion" communion sanctorum "that accompanies the believer personally and for boundaries of the church (the Church). Therefore, even in sacred spaces Divine Liturgy promotes "Discourse in the middle of the Mass," because it helps ensure that a person liturgically activated in "upgrade of Church's thinking" (that later " aggiornamento ") in the world. The third issue is the consistency believer in education as Cardinal Schwarzenberg has a graduate character: discipline, teaching and cultivating. In this characteristic "inculcation" of a person into a "divine milieu" of humanity is in the attributes of participation in "completing the world that God created Undone", as taught by A. Günther , and one has a personal interest in "his physiognomy ."

All three themes should help understanding " personal infallibility of the Pope," which is not deistic static, is based on the individual, but carries the story of spiritual formation tradition of the whole Church, in whose center is the Christological fraternity, to which the " indoctrinated " hierarchy of jurisdiction, which cannot be separated from each other, but in

accepting the structure of the human being shed on the integral concept of the Catholic Church as organic. Which took place in the contemporary modification to the II. Vatican Council.